

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

DIE GRIECHISCHEN
CHRISTLICHEN SCHRIFTSTELLER

DER
ERSTEN DREI JAHRHUNDERTE

HERAUSGEGEBEN VON DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION
DER KÖNIGL. PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

EUSEBIUS

ZWEITER BAND, ERSTER THEIL

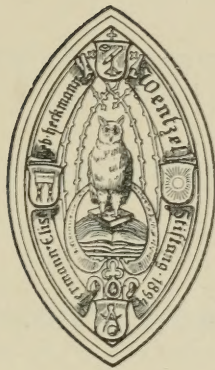

LEIPZIG
J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG
1903

IN DER REIHENFOLGE DES ERSCHEINENS BAND 91

Druck von August Pries in Leipzig.

Germany

HERMANN UND ELISE GEB. HECKMANN
WENTZEL-STIFTUNG

EUSEBIUS WERKE

ZWEITER BAND

DIE KIRCHENGESCHICHTE

HERAUSGEGEBEN

IM AUFTRAGE DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION
DER KÖNIGL. PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN
VON

DR. EDUARD SCHWARTZ

PROFESSOR AN DER UNIVERSITÄT GÜTTINGEN

DIE LATEINISCHE ÜBERSETZUNG DES RUFINUS

BEARBEITET IM GLEICHEN AUFTRAGE

VON

DR. THEODOR MOMMSEN

PROFESSOR AN DER UNIVERSITÄT BERLIN

ERSTER THEIL

DIE BÜCHER I BIS V

LEIPZIG

J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG

1903

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

DEC -9 1931

2369

INHALT VON EUSEBIUS BAND II

Einleitung	Teil III, S. I ff.
Text.	
Text der Bücher I—V	Teil I, S. 1—507
Text der Bücher VI—X	Teil II, S. 509—904
Eusebius, Über die Märtyrer in Palästina	Teil II, S. 907—950
Rufinus Vorrede und Einlage über Gregorius Thaumaturgus	Teil II, S. 951—956
Rufinus Buch X und XI	Teil II, S. 957—1040
Übersichten	Teil III, S. 1—48
Register	Teil III, S. 49—216

Handschriften des griechischen Textes

- A Paris, Bibliothèque Nationale 1430
a Rom, Vaticana 399, Abschrift von A
- T Florenz, Laurentiana 70, 7
- E Florenz, Laurentiana 70, 20
- R Moskau, Bibliothek des H. Synod 50
- B Paris, Bibliothèque Nationale 1431
b Venedig, Marciana 339, Abschrift von B
β Paris, Bibliothèque Nationale 1432, Abschrift von B
- D Paris, Bibliothèque Nationale 1433
- M Venedig, Marciana 338
- II = Text der griechischen Handschriften
- 1 = erste Hand, c = alte, aber von dem Schreiber zu unterscheidende Correctoren, r = junge Correctoren, m = am Rand

Handschriften Rufins

- N Paris, Bibliothèque Nationale 18282
- P Rom, Vaticana Palatina 822
- O Paris, Bibliothèque Nationale 5500
- F München 6375 (Freisingen)
- Δ = Rufin
- Σ = syrische Übersetzung [Wright and M'Lean, the ecclesiastical history of Eusebius in Syriac. Cambridge 1898; deutsche Übersetzung von Nestle, TU N. F. VI, 2 Leipzig 1901]
- Σ^t = Capitelüberschriften innerhalb des Textes
- Σ^a Handschrift in Petersburg
- Σ^b London, Brit. Mus. Add. 14639
- Σ^{arm} Armenische Übersetzung der syrischen Übersetzung [Venedig 1877]
- Σ^c Excerpte, vgl. Wright and M'Lean p. VII
- [= Σ] = Übereinstimmung eines Bibelcitats in Σ mit der syrischen Bibelübersetzung

ΕΥΣΕΒΙΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α

Τάδε ἡ πρώτη περιέχει βιβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας

- 5 \bar{A} Τίς ἡ τῆς ἐπαγγελίας ὑπόθεσις.
 \bar{B} Ἐπιτομή κεφαλαϊώδης περὶ τῆς κατὰ τὸν σωτῆρα καὶ κύριον
 ἡμῶν τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ προυπάρξεώς τε καὶ θεολογίας.
 $\bar{\Gamma}$ Ὡς καὶ τὸ Ἰησοῦ ὄνομα καὶ αὐτὸ δὴ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἔγνωστό τε
 ἀνέκαθεν καὶ τετίμητο παρὰ τοῖς θεοσεβείοις προφήταις.
 10 \bar{A} Ὡς οὐ νεώτερος οὐδὲ ξενίζων ἦν ὁ τρόπος τῆς πρὸς αὐτοῦ
 καταγγελθείσης πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν εὐσεβείας.
 \bar{E} Περὶ τῶν χρόνων τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ τῆς εἰς ἀνθρώπους.
 ζ Ὡς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἀκολούθως ταῖς προφητείαις
 ἐξέλιπον ἄρχοντες οἱ τὸ πρὶν ἐκ προγόνων διαδοχῆς τοῦ Ἰου-
 15 δαίων ἔθνος ἡγούμενοι πρῶτός τε ἀλλόφυλος βασιλεύει αὐτῶν
 Ἡρώδης.

aAm^m ΣΣ^tER Die Capitulatio in .1 selbständig, weil sie in dem Exemplar des Originals fehlte | 4 τάδε περιέχει ἡ πρώτη βιβλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εἰσεβίαι τοῦ παλαιστίνου α κεφάλαια τοῦ \bar{a} τόμον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εἰσεβίου τοῦ παμφίλου ER | 7 ἡμῶν < Am | τὸν $\bar{\gamma}\nu$ τοῦ $\theta\bar{\nu}$ α καὶ $\bar{\gamma}\nu$ τοῦ $\theta\bar{\nu}$ Am τὸν $\bar{\nu}\nu$ τοῦ $\theta\bar{\nu}$ ER $\bar{\nu}\nu$ $\bar{\gamma}\nu$ τὸν $\bar{\nu}\nu$ τοῦ $\theta\bar{\nu}$ ΣΣ^t | 8 τοῦ > AmER | προέγνωστο Am | τε > Am | 9 θείσις Am | 11 εὐσεβείας α θεοσεβείας ER Gottesfurcht ΣΣ^t θεοσεβείας ἀλλ' ἀρχαῖος καὶ ἀπὸ ἀδάμ Am | 12 τῆς εἰς ἀνοσὸς ἐπιφανείας αὐτοῦ ER τῆς εἰς ἀνοσὸς ἐπιφανείας Am | 13 αὐτοῦ aERΣ $\bar{\chi}\nu$ Am | ταῖς προφητείαις ἀκολούθως AmER | 15 καὶ πρῶτος ER | 16 ἡρώδης aAm ΣΣ^t ἡρώδης ὁ ἀντιπάτρου ER

EVSEBII
ECCLESIASTICAE HISTORIAE

LIBER I

- I Quod deus et dominus et creator omnium ac dispensator universorum ipse sit secundum ea quae in lege et prophetis scripta sunt.
II De tempore nativitatis Christi secundum carnem.
III De Iuda Galilaeo et Theoda.
III De Herode, quod ex alienigenis venit ad regnum.
V Quod Herodis tempore interrupta sit regum successio secundum Danihelis prophetiam.
- 10

NPF

7 et Theoda *de eo agitur l. 2 c. 11* | 10 prophetiam prophetiae -tia *P^b*
uaticinium *P*

1*

- \bar{Z} Περὶ τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις νομιζομένης διαφορίας τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ γενεαλογίας.
- II Περὶ τῆς Ἡρόδου κατὰ τῶν παίδων ἐπιβουλῆς καὶ οἷα μετῆλθεν αὐτὸν καταστροφὴ βίου.
- 5 $\bar{\Theta}$ Περὶ τῶν κατὰ Πιλάτον χρόνων.
- \bar{I} Περὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἀρχιερέων καθ' οὓς ὁ Χριστὸς τὴν διδασκαλίαν ἐποιήσατο.
- $\bar{I}A$ Τὰ περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρημένα.
- 10 $\bar{I}B$ Περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν.
- $\bar{I}\Gamma$ Ἱστορία περὶ τοῦ τῶν Ἐδессηνῶν δυνάστου.

aAmΣΣ^tER

4 τοῦ βίου ER | 10 ἡμῶν aAmΣΣ^t ἡμῶν $\bar{\omega}$ $\bar{\chi}$ ν ER | 11 τοῦ aAmΣΣ^t ἀβγάρον τοῦ ER | am Schluss ὅρα ὁ ἀναγνώσκων μὴ συναρπαγῆς τῇ αἵρετικῇ ἐπολήψει τοῦ συγγραφέως· εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ἐστὶν ὠφελιμοτάτη κατὰ τὴν ἱστορίαν ἢ παροῦσα βιβλίος, ἀλλ' ὅμως ὅπου μὲν ἀπολίτως περὶ Θεοῦ φαίνεται θεολογῶν, οὐ δοκεῖ τισὶ κακοδοξεῖν, ὅπου δὲ περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγει τι, πανταχοῦ ὑποβεβηκότα καὶ δεύτερον καὶ ἔποιοργόν τοῦ πατρὸς ἐμφαίνει τὸν υἱόν, Ἀρειανὸς ὢν καὶ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπικεκρυμμένως ἐπιδεικνύων E

- VI De diversitate generationum a Matthaeo et Luca conscripta et quae de his refert Africanus.
- VII De nece infantum apud Bethlehem et magorum praesentia.
- VIII De cruciatibus Herodis ipsius, qui necari iussit infantes.
- 5 VIII De crudelitate Herodis quam mortis suae tempore perpetravit.
- X De Archelai regno post Herodem.
- XI Quod falsa esse acta quae Iudaei proferunt, etiam Ioseppi testimonio ex conlatione temporum convincantur.
- 10 XII Quod a pontifice Anna usque ad Caifan quattuor pontifices fuerint et singulis annis administraverint pontificatum, in quibus praedicatio Christi completa est.
- XIII De baptista Iohanne testimonium Ioseppi et quod adserit eum iustum virum fuisse et ob eius necem vindictam in Iudaeos esse prorogatam.
- 15 XIII Testimonium Ioseppi de Christo.
- XV Narratio de Abgario rege.
- XVI Exemplum epistulae Abgarii ad dominum et domini ad ipsum, et eorum, quae consequenter de Syrorum lingua translata sunt.

NPF

2 referat *P* | 3 infantum nece *P* | 7 ioseph *P* (*sic fere semper*) |
 8 convincantur] *NP²F* convertantur *P*¹ | 10 ut s. a. administrarent *P* |
 11 completa] *PF* impl. *N* | et de e. nece *P*¹ | 16 narratio *om. P*

Τὰς τῶν ἱερῶν ἀποστόλων διαδοχὰς σὺν καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ A 1 1
 σωτῆρος ἡμῶν καὶ εἰς ἡμᾶς διηρυσμένοις χρόνοις, ὅσα τε καὶ πηλίκαι
 πραγματευθῆναι κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν λέγεται, καὶ ὅσοι
 ταύτης διαπρεπῶς ἐν ταῖς μάλιστα ἐπισημοτάταις παροικίαις ἠγγή-
 5 σαντό τε καὶ προέστησαν, ὅσοι τε κατὰ γενεὰν ἐκάστην ἀγράφως ἢ
 καὶ διὰ συγγραμμάτων τὸν θεῖον ἐπρόβλεψαν λόγον, τίνες τε καὶ
 ὅσοι καὶ ὀληρῶς νεωτεροποιᾶς ἡμέρῃ πλάνης εἰς ἔσχατον ἐλάσαντες,
 ψευδονύμον γνώσεως εἰσηγητὰς ἑαυτοὺς ἀνακηρύχουσιν, ἀπειδῶς
 οἷα λύκοι βαρεῖς τὴν Χριστοῦ ποίμνην ἐπεντρίβοντες, πρὸς ἐπὶ ²
 10 τούτοις καὶ τὰ παρανόμιμα τῆς κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλής
 τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος περιελθόντα, ὅσα τε αὐτῶν καὶ ὅποια καθ' οἷους
 τε χρόνους πρὸς τὸν ἐθνῶν ὁ θεῖος πεπολέμηται λόγος, καὶ πηλίκαι
 κατὰ καιροὺς τὸν δι' αἵματος καὶ βασάνων ὑπὲρ αὐτοῦ διεξῆλθον
 ἀγῶνα, τὰ τ' ἐπὶ τούτοις καὶ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς μαρτύρια καὶ τὴν
 15 ἐπὶ πᾶσιν ἴλεω καὶ εὐμενῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀντίληψιν γραφῆ
 παραδοῦναι προσηρημένοι, οὐδ' ἄλλοθεν ἢ ἀπὸ πρώτης ἄρξομαι
 τῆς κατὰ τὸν σωτῆρα καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τοῦ
 θεοῦ οἰκονομίας. ἀλλὰ μοι συγγνώμην ἐγνωμόνων ἐντεῦθεν ὁ ³
 λόγος αἰτεῖ. μεῖζονα ἢ καθ' ἡμετέραν δύναμιν ὁμολογῶν εἶναι τὴν
 20 ἐπαγγελίαν ἐντελῆ καὶ ἀπαράλειπτον ὑποσχεῖν, ἐπεὶ καὶ πρώτοι νῦν

8 I Tim. 6, 20 — 9 Act. 20, 29

a, von 18 ὁ λόγος an A, TERBMΣA

1 \bar{A} Σ 10, 1 A 18 R 8, 9 B | 4 ταύτην B | 5 τε aTcERB > T¹ τε
 καὶ M | 9 πρὸς ἔτι B | 10 ἡμῶν ἐνεκεν ἐπιβουλής BΣA | 11 αὐ > T¹ +
 T^{em} | 11/12 καθ' οἷους τε BM καὶ καθ' οἷους TER καὶ καθ' οἷοσ a | 13/14
 τοῦσ—ἀγῶνας a | 13 ἐξῆλθον T¹ corr. Tc | 14 καὶ¹ > B | 16 οὐδ'
 BM οὐκ aTER | 17 ἡμῶν > M¹ + Mem | 17/18 τὸν $\bar{\chi}\nu$ τοῦ $\Theta\bar{\nu}$ aT^{em}ERM
 $\bar{\chi}\nu$ ausradiert T¹ Christi A $\bar{\chi}\nu$ τοῦ $\Theta\bar{\nu}$ B $\bar{\chi}\nu$ καὶ $\Theta\bar{\nu}$ B^r Christus des Sohnes Gottes
 Σ | 18 μοι aT¹B μοι γε TcERM | συγγνώμην TERBM συγγνώμην ἦδη a
 | ἐγνωμόνων Σ ἐγνωμονῶν Π | 19 μεῖζον B | 20 καὶ¹ AT¹B τε καὶ
 TcERM | ὑποσχεῖν TcERBM ὑποσχίσειν A ὑπόσχεω T¹

PROOEM] Successiones sanctorum apostolorum et tempora quae a salvatore $\bar{1}$ 1 1
 nostro ad nos usque decursa sunt, quaeque et qualia in his erga
 ecclesiae statum gesta sint, qui etiam insignes viri in locis maxime
 celeberrimis ecclesiis praefuerunt vel qui singulis quibusque tempori-
 5 bus seu scribendo seu docendo verbum dei nobiliter adstruxere,
 quique etiam vel quanti vel quando nova contra religionem dog-
 mata proferentes ad profundum erroris studio contentionis elapsi
 falsae scientiae auctores se praeceptoresque professi sunt, passim velut 2
 lupi graves gregem Christi lacerantes, nec non et ea mala quae Iu-
 10 daeorum gentem pro insidiis quas adversum salvatorem moliti sunt,
 vastaverunt, quibus etiam modis et quotiens quibusve temporibus doc-
 trina Christi et sermo divinus a gentilibus impugnatus est, quantique
 his tempestatibus usque ad suppliciorum patientiam et profusionem
 sanguinis pro verbi dei veritate certarunt, sed et martyria nostris sus-
 15 cepta temporibus atque in his domini et salvatoris nostri erga singulos
 quosque unicum clementissimumque subsidium scribere mihi volenti non
 aliunde sumendum videtur exordium quam ab ipsa domini et salvatoris
 nostri Iesu Christi praesentia corporali. sed mihi quaeso veniam dari: 3
 confiteor namque, quod in hoc opere viribus nostris maiora temptamus,
 20 ut et fideliter et integre quae sunt gesta narremus et rudem ac nulli

NPF

S se P^2F seu P^1N | praeceptoresque] NP^2F praeceptores P^1 | 12
 gentibus P^1

τῆς ὑποθέσεως ἐπιβάντες οἳά τινα ἐρήμην καὶ ἀτριβῆ ἰέναι ὁδὸν
 ἐγγειροῦμεν, θεὸν μὲν ὁδηγὸν καὶ τὴν τοῦ κυρίου συνεργὸν στήσειν
 εὐχόμενοι δύναμιν, ἀνθρώπων γε μὴν οὐδαμῶς εὐρεῖν οἰοί τε ὄντες
 ἴσση γυμνὰ τὴν αὐτὴν ἡμῖν προωδενκότων, μὴ ὅτι σμικρὰς αὐτὸ
 5 μόνον προφάσεις, δι' ὧν ἄλλος ἄλλως ὧν διηνύκασι χρόνων μερικὰς
 ἡμῖν καταλειπίασι διηγήσεις, πόρρωθεν ὥσπερ εἰ πύρσοις τὰς
 ἐαυτῶν προανατείνοντες φωνὰς καὶ ἄνωθ' ἐν ποθεν ὡς ἐξ ἀπόπτου
 καὶ ἀπὸ σκοπῆς βοῶντες καὶ διακελευόμενοι, ἧ γρὴ βαδίξιν καὶ τὴν
 τοῦ λόγου πορείαν ἀπλανῶς καὶ ἀκινδύνως εὐθύειν. ὅσα τοί- 4
 10 νων εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν λυσιτελεῖν ἠγοῦμεθα τῶν αὐτοῖς
 ἐκείνοις σποράδην μνημονευθέντων, ἀναλεξάμενοι καὶ ὡς ἂν ἐκ
 λογικῶν λειμῶνων τὰς ἐπιτηδείους αὐτῶν τῶν πάλαι συγγραφέων
 ἀπανθισάμενοι φωνάς, δι' ἔφηγγήσεως ἱστορικῆς πειρασόμεθα σοματο-
 ποιῆσαι, ἀγαπῶντες, εἰ καὶ μὴ ἀπάντων, τῶν δ' οὖν μάλιστα δια-
 15 φανεστάτων τοῦ σοτήρος ἡμῶν ἀποστόλων τὰς διαδοχὰς κατὰ τὰς
 διακρυπεύσας ἔτι καὶ νῦν μνημονομεύσας ἐκκλησίας ἀνασωσά-
 μεθα. ἀναγκαῖότατα δέ μοι πονεῖσθαι τὴν ὑπόθεσιν ἠγοῦμαι, ὅτι 5
 μηδένα πω εἰς δεῦρο τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων διέγνωσι περὶ
 τοῦτο τῆς γραφῆς σπουδὴν πεποιημένον τὸ μέρος· ἐλπίζω δ' ὅτι καὶ
 20 ὠφελιμωτάτη τοῖς φιλοτίμως περὶ τὸ χρηστομαθὲς τῆς ἱστορίας
 ἔχουσιν ἀναφανήσεται. ἤδη μὲν οὖν τούτων καὶ πρότερον ἐν οἷς 6
 διετυπωσάμην χρονικοῖς κανόσιν ἐπιτομὴν κατεστησάμην, πληρεστά-
 την δ' οὖν ὅμως αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁμοίησθαι τὴν ἀφήγησιν
 ποιήσασθαι.
 25 Καὶ ἄρξεταί γε μοι ὁ λόγος, ὡς ἔφην, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Χριστὸν Β 7
 ἐπινοουμένης ὑψηλοτέρας καὶ κρείττονος ἢ κατὰ ἀνθρώπου οἰκο-
 νομίας τε καὶ θεολογίας. καὶ γὰρ τὸν γραφῆ μέλλοντα τῆς 8
 ἐκκλησιαστικῆς ἔφηγγήσεως παραδώσειν τὴν ἱστορίαν, ἄνωθεν ἐκ
 πρώτης τῆς κατ' αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ὅτιπερ ἐξ αὐτοῦ καὶ τῆς
 30 προσωνυμίας ἠξιώθημεν, θειοτέρας ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς πολλοῖς

ATERBMΣΛ

1 ἐπιβαίνοντες on auf Ras, Br | 2 τοῦ > B | 4 προωδενκότων TERBM
 προωδενκότων ὁδὸν A | 7 προανατείνοντες ATER προανατείναντες BM | ὡς
 TERBM ὥσπερ A | 8 σκοπῆς TERM σκοπιῆς B σκοπιᾶς A | 10 ὑπόθεσιν λυσι-
 τελεῖν TERBMΛ λυσιτελέσειν ὑπόθεσιν A | 11 ὡς B | 14 δ' οὖν TcERBM >
 T¹ γ' οὖν A | 15 κατὰ > T¹ + Tc | 16 ἔτι καὶ νῦν TERMΣΛ καὶ ἔτι καὶ νῦν A
 ἔτι καὶ νῦν καὶ B | 19 τὴν σπουδὴν R | 21 ἀναφανθήσεται BM | 23 ἄνωσ M
 | 25 B ΣM 14, 6 A 20, 12 B 10, 11 ER | μὴ M | γρ TERBMΣ σρα γρ A |
 26 ὑψηλοτέρας B > M ὑψηλοτέρας τε ATER | ἢ κατὰ ἄνωσ > T¹ + Tem |
 27 καί] ἢ M | γὰρ BM γὰρ οὖν ATER | 29 κατ' αὐτὸν ATERM κατὰ B

fere nostrorum digressam viam huiusemodi itineris primi audeamus
 incedere. et licet deum ducem futurum dominique salvatoris nostri cer-
 tus sim nobis adfutura suffragia, hominum tamen nulla, quibus possimus
 inniti, conspicimus praecessisse vestigia, nisi quod sparsim singulorum
 5 quorumque temporis sui rerum gestarum ad nos usque indicia ac monu-
 menta transmissa sunt, e quibus quaedam nobis luminum faces velut
 in obscuro positae eminus accenduntur et tamquam e sublimi specula,
 qua nos gressum tendere oporteat ac viam verbi absque errore dirigere,
 eorum vocibus admonemur. quaecumque igitur proposito operi convenire 4
 10 credidimus, ex his, quae illi sparsim memoraverant, eligentes ac velut e
 rationabilibus campis doctorum flosculos decerpentes historica narratione
 in unum corpus redigere et coagmentare temptavimus, satis abundeque gra-
 tum putantes, etsi non omnium, nobilissimorum certe salvatoris nostri apo-
 stolorum successiones celebrioribus quibusque ecclesiis traditas in unum
 15 colligere atque in ordinem modumque digerere. opus autem mihi per- 5
 necessarium videor adsumpsisse eo magis, quo, ut superius dixi, neminem
 ecclesiasticum dumtaxat scriptorem ad hanc partem narrationis animum
 adiecissem comperior. in quo illud etiam spero, quod et utilitatis pluri-
 mum ex rerum gestarum cognitione studiosis quibusque noster hic con-
 20 ferat labor. quamvis iam de his ipsis nonnulla etiam in chronicis, id 6
 est in eo opere, quod de temporum ratione conscripsimus, breviter suc-
 cincteque perstrinxerim, plenius tamen in praesenti opere singulorum
 narrationem aperire temptavimus.

Incipiet igitur mihi sermo ab ipso domino, sicut promisimus. Christo. \bar{B} 7
 25 verum quia Christianorum res gestas scribere proponimus, consequens 8
 videtur, uti prius vel genus hoc hominum unde ducat exordium vel
 quid nominis ipsius contineat ratio, excuius gens ista vel populus appel-

NPF

3 sum *P* | 11 dictorum *P* | 18 et *om. P*¹ | 23 temptabimus *libri*

οἰκονομίας ἀναγκαῖον ἂν εἴη κατάρξασθαι. διττοῦ δὲ ὄντος τοῦ 2 1
κατ' αὐτὸν τρόπον, καὶ τοῦ μὲν σώματος εἰκοτότος κεφαλῆ, ἣ θεὸς
ἐπινοεῖται, τοῦ δὲ ποσὶ παραβαλλομένου, ἣ τὸν ἡμῖν ἀνθρωπὸν
ὁμοιοπαθεῖ τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἔνεκεν ἐπέδν σωτηρίας. γένοιτ' ἂν ἡμῖν
5 ἔντεϋθεν ἐντελής ἢ τῶν ἀκολούθων διήγησις, εἰ τῆς κατ' αὐτὸν
ἱστορίας ἀπάσης ἀπὸ τῶν κεφαλαιωδεδεσμένων καὶ κυριωτάτων τοῦ
λόγου τὴν ἐφήγησιν ποιησαίμεθα· ταύτη δὲ καὶ τῆς Χριστιανῶν
ἀρχαιότητος τὸ παλαιὸν ὁμοῦ καὶ θεοπροπέες τοῖς νέαν αὐτὴν καὶ
ἐκτετοπισμένην. χθὲς καὶ οὐ πρότερον φανεῖσαν, ὑπολαμβάνουσιν
10 ἀναδειχθήσεται.

Γένους μὲν οὖν καὶ ἀξίας αὐτῆς τε οὐσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ 2
φύσεως οὐτὶς ἂν εἰς ἔκφρασιν ἀντάραξης γένοιτο λόγος, ἣ καὶ τὸ
πνεῦμα τὸ θεῖον ἐν προφητείαις >τὴν γενεὰν αὐτοῦ< φησὶν >τίς
διηγήσεται;< ὅτι δὴ οὔτε τὸν πατέρα τις ἔγνω. εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐτ'
15 αὐτὸν υἱὸν τις ἔγνω ποτὲ κατ' ἀξίαν, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐ-
τὸν πατήρ, τό τε φῶς τὸ προκόσμιον καὶ τὴν πρὸ αἰῶνων νοεράν 3
καὶ οὐσιώδη σοφίαν τὸν τε ζῶντα καὶ ἐν ἀρχῇ παρὰ τῶ πατρὶ
τυγχάνοντα θεὸν λόγον τίς ἂν πλὴν τοῦ πατρὸς καθαρῶς ἐν-
νοήσῃεν, πρὸ πάσης κτίσεως καὶ δημιουργίας ὁρωμένης τε καὶ ἀορά-
20 του τὸ πρῶτον καὶ μόνον τοῦ θεοῦ γέννημα, τὸν τῆς κατ' οὐρανῶν
λογικῆς καὶ ἀθανάτου στρατιᾶς ἀρχιστράτηγον, τὸν τῆς μεγάλης
βουλῆς ἄγγελον, τὸν τῆς ἀρρήτου γνώμης τοῦ πατρὸς ἑπονοργόν,

2 vgl. 1 Kor. 11, 3 — 13/14 Ies. 53, 8 — 14/16 Matth. 11, 27 — 16 Ioann.
1, 9. 10 — 16/17 Prov. 8, 23 — 17/18 Ioann. 1, 4. 2 — 19/20 Kol. 1, 15. 16
— 21 Ios. 5, 14 — 21/22 Ies. 9, 6

ATERBMΣΑ

1 δὲ ABM γὰρ TERΣ ἰgitur A | 3 τὸν T durch Ras., ERMΣarm τὸν ἐν
ATB | 3,4 die ἡμῖν ὁμοιοπαθεῖ entsprechenden Worte getilgt und durch (das
Menschthum) von der Gottgebürerin ersetzt Σϛ | 4 αὐτῶν ἔνεκεν A¹ corr., TERM
αὐτῶν A¹ ἔνεκεν αὐτῶν B | 4/5 ἡμῖν ἔντεϋθεν ἐντελής AB ἡμῖν ἐντελής TER
ἐντελής ἡμῖν M | 5 διήγησις TERBMΣ,1 γρ διήγησις Am ἐπόθεσις A | 7 ἀγ-
γησαν B | δὲ TERBM δὲ ἡδὴ A | [11 τοῦ BM τῆς τοῦ ATER | 13 γενεὰν ATERM
[ecl. proph. 217, 23 dem. ev. 3, 2, 56. 4, 3, 13. 5, 1, 18. 25] γένεσιν B [dem. ev. 5, 1, 14]

14 δὴ AMΣ δὲ TERB | ἔγνω B,1 [dem. ev. 4, 3, 13. 5, 1, 26. c. Marc. de
ecl. theof. 1, 12, 7] ἔγνω ἢ M γνώμη A γνώη T¹ γνοίη TcERΣ | 16 προαι-
ωνιον B | 19 vor πρὸς + τὸν Tr | κτίσεως ATEM τῆς κτίσεως RB | 20 πρῶ-
τον καὶ μόνον A μόνον TERBMΣ | 21 ἀρχιστράτηγον in καὶ πάσης φύσεως
δημονοργόν corr. Er | 22 γνώμης in βουλῆς corr. Ar | ἐπονοργόν TM μηνυτήν
ErR ἐκφάντορα Ar τελειωτήν Br der ausführende Σ efficaciam A

[I] latione censetur, repetentes paulo altius exponamus. | igitur quoniam 2 1
 Christus duplici ex modo constat et divina in eo pariter atque humana
 natura plenitudinem tenet, caput in eo divina substantia, pedes humana,
 quam pro nostra salute suscepit, habeantur, et ita demum perfectius
 5 nobis narratio dirigitur, si a capite, id est a divinitatis eius verbo su-
 mamus exordium, per quod Christianorum, quae gens novellae appella-
 tionis creditur, antiquitas et nobilitas pariter ostenditur.

Genus igitur Christi et ipsam substantiae eius naturam proferre ac 2
 pandere nullus sermo sufficiet, si quidem etiam divinum de eo ita pro-
 10 nuntiarit oraculum: >generationem autem eius quis enarrabit?<
 sed et alibi caelestibus nihilominus de eo vocibus ita refertur: >quia
 >nemo novit filium, nisi pater, sed neque patrem quis novit
 >nisi filius<. solus ergo ille qui genuit nosse dicitur filium pater. et
 sine dubio exclusit ceteros a discutienda notitia, qui ad unum solum patrem
 15 filii scientiam revocavit. hic igitur in his voluminibus, quae divino spiritu 3
 conscripta creduntur, lux aeterna et ante mundi initium semper fuisse
 praedicatur, sapientia quoque substantialis et verbum vivum in principio
 apud patrem et deus verbum substitisse narratur. quis ergo poterit eum,
 qui ante omnem creaturam visibilem atque invisibilem semper fuisse et
 20 initio iam fuisse ex ipso patre natus et cum patre sempiternus extitisse
 describitur, sermone comprehendere? quis omnium caelestium, immor-
 talium divinarumque virtutum dominum et ducem ac principem caelestis
 militiae et magni consilii angelum, voluntatis paternae efficaciam, quem

NPF

5 dirigeretur *P²F* | 9 pronuntiarit] *F* pronuntiaret *NP* | 10 oraculum]
 oraculum dicens *F* | 18 deus] dei *P²*

τὸν τῶν ἀπάντων σὺν τῷ πατρὶ δημιουργόν, τὸν δεύτερον μετὰ
τὸν πατέρα τῶν ὄλων αἴτιον, τὸν τοῦ θεοῦ παῖδα γνήσιον καὶ μο-
νογενῆ, τὸν τῶν γενητῶν ἀπάντων κύριον καὶ θεὸν καὶ βασιλέα τὸ
κῦρος ὁμοῦ καὶ τὸ κράτος αὐτῆ θεότητι καὶ δυνάμει καὶ τιμῇ παρὰ
5 τοῦ πατρὸς ὑποδεδεγμένον, ὅτι δὴ κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ μυστικὰς
τῶν γραφῶν θεολογίας >ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν
>πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· πάντα δι' αὐτοῦ
>ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν<. τοῦτό τοι καὶ 4
ὁ μέγας Μωσῆς, ὡς ἂν προφητῶν ἀπάντων παλαιότατος. θεῖον
10 πνεύματι τὴν τοῦ παντὸς οὐσίωσιν τε καὶ διακόσμησιν ὑπογράφων,
τὸν κοσμοποιὸν καὶ δημιουργόν τῶν ὄλων αὐτῷ δὴ τῷ Χριστῷ καὶ
οὐδὲ ἄλλῳ ἢ τῷ θεῖῳ δηλαδὴ καὶ πρωτογόνῳ ἑαυτοῦ λόγῳ τὴν τῶν
ὑποβεβηκότων ποιήσιν παραχωροῦντα διδάσκει αὐτῷ τε κοινολογού-
15 >σωμεν ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοί-
>ωσιν<. ταύτην δὲ ἐγγράττει τὴν φωνὴν προφητῶν ἄλλος, ὃδὲ 5
πῶς ἐν ὕμνοις θεολογῶν >αὐτὸς εἶπεν, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς
>ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν<, τὸν μὲν πατέρα καὶ ποιητὴν εἰσά-
γων ὡς ἂν πανηγυρόνα βασιλικῷ πνεύματι προστάττοντα. τὸν δὲ
20 τούτῳ δευτερεύοντα θεῖον λόγον, οὐχ ἕτερον τοῦ πρὸς ἡμῶν κηρυτ-
τομένον, ταῖς πατρικαῖς ἐπιτάξεσιν ὑπονοοῦντα. τοῦτον καὶ ἀπὸ 6
πρώτης ἀνθρωπογονίας πάντες ὅσοι δὴ δικαιοσύνη καὶ θεοσεβείας
ἀρετῆ διαπρέψαι λέγονται, ἀμφὶ τε τὸν μέγαν θεράποντα Μωσέα

6—8 Ioann. 1, 1. 3 — 14—16 Gen. 1, 26 — 17/18 Ps. 32, 9 = 148, 5

ATERBMΣΑ

1/2 τὸν δεύτερον — αἴτιον ausradirt E | δεύτερον — πατέρα nicht übersetzt
ΣΑ | 1 δεύτερον getilgt Br | 1/2 μετὰ τὸν πατέρα in ἅμα τῷ πατρὶ corr. Ar
| 2 τῶν ATrRBM τὸν T¹E | παῖδα γνήσιον καὶ in λόγον ἐνπόστατον καὶ μόνον
corr. Ar | 2/3 nach μονογενῆ + ἴδον Ar ἢν getilgt M | 3—5 τὸν τὸ κύρος—
ὑποδεδεγμένον ausradirt E | 3 τὸ AT¹B τὸν τὸ TeERM | 4 αὐτῆ τῆ B |
4/5 παρὰ τοῦ πατρὸς ὑποδεδεγμένον] der hat von Natur des Wesens des Vaters Σ
ὑποδεδεγμένον in ἔχοντα τὸν ὄντα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀρήτω λόγῳ corr. Ar
| 5 δὴ] + καὶ Ar | 6 θεολογίας] + οὐτωςαὶ γέγραπται Ar | 7 λόγος
ATERMΣ λόγος οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θ^ν BA | 12 ἢ > M | 14
περὶ B | 16 ἄλλος > T¹ + Tem | 18—21 τὸν μὲν — ὑπονοοῦντα getilgt
E d. h. aber indem er verbindet den Sohn mit dem Vater in seinem Willen Σ |
18 πατέρα καὶ ποιητὴν εἰσάγων AT¹B Zon. 13, 4 p. 9^b πατέρα τῶν ὄλων καὶ
ποιητὴν εἰσάγων TeEM πατέρα καὶ ποιητὴν εἰσάγων τῶν ὄλων R | 20 θεῖον
AT¹R Zon. 13, 4 p. 9^b θ^ν TeEBM | 21 ἐπιτάξεσιν M | ἀπὸ TERBM οἱ ἀπὸ
τῆς A | 22 δικαιοσύνη ATERΣ δικαιοσύνης BM

cum patre omnia quae sunt creasse et condidisse constat, ut verum filium et unigenitum et omnium quae creata sunt dominum et regem ac dominatorem, paterna virtute ac potestate cuncta moderantem verbis explicet? nisi quod ad intelligentiam plenitudinis eius per secretiora 5 et mystica divinatorum voluminum informamur eloquia. Iohannes denique spiritu dei repletus: >in principio<, inquit, >erat verbum et >verbum erat apud deum et deus erat verbum. hoc erat in principio apud deum: omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil<. sed et Moyses maximus et vetustissimus prophetarum 4 10 multis ante saeculis haec eadem protestatur, cum caelitus inspiratus originem mundi et rerum initia deo plenus aperiret, conditorem omnium patrem cum filio mysticis ac sacratis designat eloquiis. ait namque >et dixit deus: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram<. sed et David antiquissimus etiam ipse, licet Moyseo 15 posterior, prophetarum dicit: >verbo domini caeli firmati sunt et >spiritu oris eius omnis virtus eorum<. et alio idem nihilominus 5 designat oraculo de deo dicens: >ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt<. in quibus evidenter mandantis personam patris et filii operantis expressit. cum igitur his et aliis quam plurimis voci- 6 20 bus sparsim per divina volumina creator omnium cum patre filius declaretur, superest, ut de his, quae post conditionem mundi pro hominum

15/16 Ps. 32, 6

NPF

5 et] ac *P*¹ | 13 et d. deus *om.* *Pa* | 14 moyseo] *N* moseo *F* moys
P | 18 mandantis] *P*^b mandatis *NP^aF* | 21 hominis *P*

καὶ πρὸ γε αὐτοῦ πρῶτος Ἀβραὰμ τούτου τε οἱ παῖδες καὶ ὄσοι με-
 τέπειτα δίκαιοι πεφήνασιν καὶ προφήται, καθαροῖς διανοίας ὁμοιασι
 φαντασθέντες ἔγνωσάν τε καὶ οἷα θεοῦ παιδί τὸ προσήκον ἀπέ-
 5 εἰσεβείας, αὐτὸς τε, οὐδαμῶς ἀπορραθυμῶν τῆς τοῦ πατρὸς 7
 εὐσεβείας, διδάσκαλος τοῖς πᾶσι τῆς πατρικῆς καθίστατο γνώσε-
 ως. ὧφθαι γοῦν κύριος ὁ θεὸς ἀνείρηται οἷά τις κοινὸς ἄν-
 10 θρωπος τῷ Ἀβραὰμ καθημένῳ παρὰ τὴν δρῦν τὴν Μαμβρῆ· ὁ δ'
 ἕποπεσὼν ἀντίτα, καίτοι γε ἄνθρωπον ὀφθαλμοῖς ὄρων, προσκυνεῖ
 μὲν ὡς θεόν, ἱκετεύει δὲ ὡς κύριον, ὁμολογεῖ τε μὴ ἀγνοεῖν ὅστις
 15 εἴη, ῥήμασιν αὐτοῖς λέγων >κύριε ὁ κρινῶν πᾶσαν τὴν γῆν, οὐ
 >ποιήσεις κρίσιν;< εἰ γὰρ μηδεὶς ἐπιτρέποι λόγος τὴν ἀγέννητον 8
 καὶ ἄτρεπτον οὐσίαν θεοῦ τοῦ παντοκράτορος εἰς ἀνδρὸς εἶδος μετα-
 βάλλειν μηδ' αὖ γενητοῦ μηθενὸς φαντασίᾳ τὰς τῶν ὁρώντων ὄψεις
 15 θεὸς καὶ κύριος ὁ κρινῶν πᾶσαν τὴν γῆν καὶ ποιῶν κρίσιν, ἐν ἄν-
 θρώπου ὁρώμενος σχήματι, τίς ἂν ἕτερος ἀναγορευέοιτο, εἰ μὴ φάναι
 θέμις τὸ πρῶτον τῶν ὄλων αἴτιον, ἢ μόνος ὁ προσὼν αὐτοῦ λόγος;
 περὶ οὗ καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀνείρηται >ἀπέστειλεν τὸν λόγον αὐ-
 20 >φθορῶν αὐτῶν<. τοῦτον δεῦτερον μετὰ τὸν πατέρα κύριον 9
 σαφέστατα Μωσῆς ἀναγορεύει λέγων >ἔβρεξε κύριος ἐπὶ Σόδομα
 >καὶ Γόμορρα θείων καὶ πῦρ παρὰ κυρίου<· τοῦτον καὶ τῷ
 Ἰακώβ αὐτὸς ἐν ἀνδρὸς φανέντα σχήματι, θεὸν ἢ θεία προσαγορεύει

6—9 Gen. 18, 1—3 — 10/11 Gen. 18, 25 — 18—20 Ps. 106, 20 —
 21/22 Gen. 19, 24

ATERBMSA

3 φαντασιωθέντες M | παιδί in vñō corr. A^r | 3/4 ἀπένειμον A |
 4 τε ATERMΣ δὲ B | 4/5 οὐδαμῶς — εἰσεβείας nicht übersetzt Σ | 5 πρω-
ζῆς ATBMΣ πρωζῆς R, E undeutlich | καθίστατο AB¹M καθίσταται TER, B corr.
 | 6 ὧφθη B | 9 ὥσανει ων B | δὲ B | 11—14 εἰ γὰρ — τὴν γραφήν
 nicht übersetzt Σ | 11 γὰρ οὖν M | 12 τοῦ θῦ B | 12/13 μεταβαλεῖν
 M | 13 μηθενὸς ArR | φαντασίας B | 16/17 εἰ — αἴτιον nicht über-
 setzt Σ | 20 τοῦτον — κύριον getilgt, nach σαφέστατα (21) + δὲ καὶ Ev de
 eo quod dominus sit ipse cum domino A über diesen, der wahrer Herr ist mit
 dem Vater Σ | πρω ATM σρα R πρω καὶ B, E unleserlich | 21 ἔβρεξε
 (ἔβρεξεν M) ω II [ecl. proph. 115, 9 dem. ev. 5, 8, 1. 23, 2 pr. ev. 7, 12, 11,
 14, 2] κύριος ἔβρεξεν ecl. proph. 16, 15 | 22 θείων καὶ πῦρ ΠA [ecl. proph.
 16, 15. 115, 10 dem. ev. 5, 8, 1 pr. ev. 7, 12, 12] πῦρ καὶ θείων Σ [pr. ev. 11, 14, 2]

dispensatione transegit, quam possumus breviter perstringamus. multis 7
quidem et antea pietate praeditis viris adstitisse et docuisse, quae ad
cultum divinum pertinere videbantur, ostenditur. sed evidentius et fa-
miliarius Abrahae atque ejus familiae, quantum fas erat deum hominibus,
5 innotuisse describitur et velut praeceptor quidam ac monitor illius ex-
stitisse prosapiae refertur. denique in divinis oraculis scriptum, quia
apparuit deus Abrahae tamquam communis aliquis homo sedenti ad ili-
cem Mambre. at ille exurgens, cum hominem videret, adorat ut deum
et veneratur ut dominum. sed et propriae vocis professione praesentiam
10 se testatur non ignorare divinam dicens: >dominator domine, qui
>iudicas omnem terram, nonne facies iudicium?< quae utique om- 8
nia non ad patrem, sed ad filium referenda posterioris in carne ratio
dispensationis plenius expleta designat. et idem propheta David dicit de
deo: >misit verbum suum et sanavit eos et liberavit eos de cor-
15 ruptionibus eorum<. sed et adhuc evidentius per Moysen de eo 9
quod dominus sit ipse cum domino, divina testantur eloquia, cum dicit:
>pluit dominus super Sodoma et Gomorra sulfur et ignem
>a domino<. eundemque cum apparuisset Iacob, deum esse eadem

NPF

12 in carne ratio] *NP* incarnatio *F* | 13 idem] item *P* | 17 sodomam
et gomorram *PF*

γραφῆ. φάσκοντα τῷ Ἰακώβ >οὐκέτι κληθήσεται τὸ ὄνομά σου
 >Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰσραήλ ἔσται τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ
 >θεοῦ<, ὅτε καὶ >ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκεῖνου
 >Εἶδος θεοῦ<, λέγων >εἶδον γὰρ θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσω-
 5 >πον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχῆ<. καὶ μὴν οὐδ' ὑποβεβηγότων 10
 ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν θεοῦ τὰς ἀναγραφείσας θεοφανείας ὑπονο-
 εῖν θέμις, ἐπειδὴ καὶ τούτων ὅτε τις ἀνθρώποις παραφαίνεται, οὐκ
 ἐπιζούπτεται ἡ γραφή, ὀνομαστί οὐ θεὸν οὐδὲ μὴν κύριον, ἀλλ'
 ἀγγέλους χρηματίζει λέγουσα, ὡς διὰ μυρίων μαρτυριῶν πιστώσα-
 10 σθαι ῥᾶδιον. τούτου καὶ ὁ Μωσέως διάδοχος Ἰησοῦς, ὡς ἂν 11
 τῶν οὐρανίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων τῶν τε ὑπερκοσμίων δυνά-
 μεων ἠγούμενον καὶ ὡς ἂν εἰ τοῦ πατρὸς ὑπάρχοντα δύναμιν
 καὶ σοφίαν καὶ τὰ δευτερεῖα τῆς κατὰ πάντων βασιλείας τε καὶ
 ἀρχῆς ἐμπεπιστευμένον, ἀρχιστράτηγον δυνάμεως κυρίου ὀνομάζει,
 15 οὐκ ἄλλως αὐτὸν ἢ αὐθις ἐν ἀνθρώπῳ μορφῇ καὶ σήματι θεω-
 ρήσας. γέγραπται γοῦν >καὶ ἐγενήθη, ὡς ἦν Ἰησοῦς ἐν Ἰε- 12
 >ριζώ, καὶ ἀναβλέψας ὄρα ἄνθρωπον ἐστηκότα κατέναντι
 -αὐτοῦ. καὶ ἡ ὁμοφαία ἐσπασμένη ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ
 >προσελθὼν Ἰησοῦς εἶπεν, >ἡμέτερος εἶ ἢ τῶν ὑπεναντίων;<
 20 >καὶ εἶπεν αὐτῷ, >ἐγὼ ἀρχιστράτηγος δυνάμεως κυρίου
 >νυνὶ παραγέγονα. καὶ Ἰησοῦς ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ

1—3 Gen. 32, 28 — 3—5 Gen. 32, 30 — 12/13 I Kor. 1, 24 — 16—S. 18, 4
 Ios. 5, 13—15

ATERBMΣΑ

1/2 οὐκέτι—Ἰακώβ Π [ecl. proph. 20, 1. 2 pr. ev. 7, 8, 28] οὐκέτι Ἰακώβ
 κληθήσεται τὸ ὄνομά σου ecl. proph. 18, 19 dem. ev. 5, 11, 1 | 3 Ἐν ATEBM
 [ecl. pr. 18, 20, 20, 3, 21, 13 dem. ev. 5, 11, 1, 18, 3] τοῦ Ἐν R [pr. ev. 7, 8, 28?] |
 4 Ἐν ATERM [ecl. proph. 18, 23, 21, 19 dem. ev. 5, 11, 1, 5, 18, 3] τὸν Ἐν B |
 5 μου ἡ ψυχῆ ERBM [ecl. proph. 21, 20 dem. ev. 5, 18, 3] ἡ ψυχῆ μου AT [ecl.
 proph. 18, 23/24 dem. ev. 5, 11, 1] | οὐδ' M | 6 ἡ M | 7 ἐπειδὴ TERM ἐπεὶ δὲ B
 ἐπεὶ A | ὅτε—παραφαίνεται TERBM ὅταν—παραφαίνεται A | 9 μαρτυριῶν
 AT¹mERM >T¹BΣ | 12—14 καὶ ὡς ἂν εἰ—ἐμπεπιστευμένον > Σ | 12/13
 ὡσανεὶ τοῦ πρὸς ὑπάρχοντα δύναμιν καὶ σοφίαν καὶ τὰ δευτερεῖα A Zon. 13, 4 p. 9^c
 ὡς ἂν εἰκόνα τοῦ πρὸς ὑπάρχοντα καὶ τὰ δευτερεῖα TE ὡς ἂν εἰ τοῦ πρὸς ὑπάρχοντα
 καὶ τὰ δευτερεῖα R ὡσανεὶ τοῦ πρὸς ὑπάρχοντα ἰσοκλεῖ B ὡσανεὶ τοῦ πρὸς ὑπάρχοι
 τὰ δευτερεῖα M ὑπάρχοι in ὑπάρχων corr. M¹ | 13/14 καὶ τὰ—ὀνομάζει getilgt E
 | 15 οὐκ AT¹RB καὶ οὐκ T^cEM | αὐθις > B¹+B^m | 16 δ' οὐν B | 17 ὄρα ATEBM
 [ecl. proph. 52, 25 dem. ev. 5, 19, 1] τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ὄρα R | κατέναντι ATERM
 [ecl. proph. dem. ev.] ἐναντίον B | 19 Ἰησοῦς II [ecl. proph.] ὁ Ἰησοῦς dem. ev. |
 21 παραγέγονα ATERB [ecl. proph. dem. ev.] παρεγενόμεν M | πρόσωπον αὐτοῦ M

scriptura designat, cum diceret ad Iacob: >iam non vocabitur nomen
 >tuum Iacob, sed Israhel erit nomen tuum, quia invaluable cum
 >deo<. et paulo post dicit: >et vocavit<, inquit, >Iacob nomen loci
 >illius Visio dei< dicens: >vidi enim deum facie ad faciem
 5 >et salva facta est anima mea<. neque enim fas est de aliquo an- 10
 gelorum vel caelestium virtutum ista sentire. nullum enim eorum, si
 quando mortalibus ex caelesti praecipuntur adesse mandato, dominum
 vel deum divinus sermo commemorat. hic etiam Iesu successori Moysi 11. 12
 cum adstitisset, percontantique ei, quis esset, responsis evidentissimis
 10 designavit dicens: >princeps militiae virtutum domini ego sum<.
 cumque his auditis adorasset famulus, ut decebat: >solve<, inquit ad
 eum, >corrigiam calciamenti tui; locus enim, in quo tu stas,

NPF

4 deum *NP* dominum *F* | faciem ad f. *N* | 8 moyse *N* moysi *F*¹
 moysei *F*² | 9 percontantique] *NP* percontatique *F* percontanti *edd.* | 10
 adsignavit *P*

Ensebius II.

>τὴν γῆν καὶ εἶπεν αὐτῷ, »δέσποτα, τί προστάσσεις τῷ σῷ
 >οἰκέτῃ;« καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιστράτηγος κυρίου πρὸς Ἰησοῦν.
 »λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ
 >σὺ ἕστηκας, τόπος ἁγίος ἐστίν«. ἔνθα καὶ ἐπιστήσεις ἀπὸ 13
 5 τῶν αὐτῶν ῥημάτων ὅτι μὴ ἕτερος οὗτος εἶη τοῦ καὶ Μουσεὶ κερρη-
 ματικότης, ὅτι δὴ αὐτοῖς ῥήμασι καὶ ἐπὶ τῷδέ γρησι ἢ γραφῇ >ὡς
 >δὲ εἶδεν κύριος ὅτι προσάγει ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν κύριος
 >ἐκ τοῦ βάρου λέγων, »Μουσῆ Μουσῆ«. ὁ δὲ εἶπεν, »τί ἐστίν;«
 >καὶ εἶπεν, »μὴ ἐγγίσῃς ὧδε· λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν πο-
 10 >δῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας ἐπ' αὐτοῦ, γῆ ἁγία
 >ἐστίν«. καὶ εἶπεν αὐτῷ, »ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς σου,
 >θεὸς Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ«. καὶ ὅτι 14
 γέ ἐστιν οὐσία τις προκόσμιος ζῶσα καὶ ὑφειστώσα, ἢ τῷ πατρὶ καὶ
 θεῷ τῶν ὄλων εἰς τὴν τῶν γεννητῶν ἀπάντων δημιουργίαν ὑπερη-
 15 >τησαμένη, λόγος θεοῦ καὶ σοφία χρηματίζουσα, πρὸς ταῖς τεθει-
 μέναις ἀποδείξεσιν ἔτι καὶ αὐτῆς ἐξ ἰδίου προσώπου τῆς σοφίας
 ἐπακοῦσαι πάρεστιν, διὰ Σολομῶνος λευκότητα ὧδέ πως τὰ περὶ
 αὐτῆς μυσταγωγούσης >ἐγὼ ἢ σοφία κατεσκήνωσα βουλῆν. καὶ
 >γνώσιν καὶ ἔννοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην. δι' ἐμοῦ βασιλεῖς

6—12 Exod. 3, 4—6 — 18—S. 20, 3 Prov. 8, 12. 15. 16

ATERBMΣΑ

1/2 δέσποτα τί — οἰκέτη ATERM [ecl. proph. dem. ev.] τί — οἰκέτη δέσποτα
 B | 2 εἶπεν Π λέγει ecl. proph. dem. ev. | πρὸς ἰησοῦν Π [ecl. proph.]
 Ἰησοῦ dem. ev. | 3 λῦσαι BM [ecl. proph. dem. ev.] λῦσον ATER | ἐκ ATERM
 [ecl. proph.] > B [dem. ev.] | 4 τόπος ἁγίος ἐστίν ATERM [ecl. proph.] τό-
 πος ἁγίος ἐστὶ καὶ γῆ ἁγία ἐστίν B γῆ ἁγία ἐστίν A [dem. ev.] | 5 αὐτῶν
 > M | αὐτὸς TE | 7 ᾠσ¹ ATERM [ecl. proph. 28, 9 dem. ev. 5, 19, 2] ὁ ᾠσ
 B > dem. ev. 5, 13, 1 | ᾠσ² Π [dem. ev. 5, 19, 2] > ecl. proph. 28, 10 dem. ev.
 5, 13, 1 | 8 ἐκ τοῦ Π ἐκ μέσου τοῦ ecl. proph. dem. ev. 5, 13, 1. 19, 2 |
 9 καὶ ATERM ὁ δὲ B - | λῦσαι BM [dem. ev. 5, 13, 1. 19, 2] λῦσον ATER |
 nach ὑπόδημα σου getilgt M | ἐκ ATERMA > B [dem. ev. 5, 13, 1. 19, 2]
 11 καὶ — αὐτῷ > R | τοῦ πρὸς BM, Σ [= ⊕] τῶν πρῶν ATERA | 12 ᾠσ¹
 T durch Ras., ERBM ὁ ᾠσ AT¹ | 13/15 οὐσία — ὑπερητησαμένη getilgt E
 13 ὑφειστώσα B¹ συνειστώσα Bc | ἢ < B | 14 τῷ ᾠω M | 14/15 ὑπε-
 ρητησαμένη in συνδημιουργὸς corr. Ar der Gemeinschaft hat mit (dem Vater . . .
 an der Bildung von allem das geschaffen) Σ vgl. S. 24, 20 | 15—S. 20, 12 πρὸς
 ταῖς — συντελέσας > Σ | 15/16 τιθεμέναις B | 16 ἔτι δὲ καὶ B | 17 τὰ
 > B | 18 αὐτῆς B¹M αὐτῆς Bc ἑαντῆς ATER | 19 γνώσαν Π [ecl. proph.
 9S, 17 dem. ev. 5, 1, 1. 5 pr. ev. 7, 12, 4. 11, 14, 7 c. Marc. de ecl. theol. 1,
 20, 81. 3, 1, 2] δόξαν c. Marc. 2, 3, 8

>terra sancta est<. in quo consideranda est praeceptorum similitudo, 13
 quoniam non erat hic alius ab eo, qui dixerat ad Moysen de rubo ignis
 dicens: >ne adpropies huc: solve calciamenta de pedibus tuis;
 >locus enim, in quo tu stas, terra sancta est<. et addidit dicens:
 5 >ego sum deus patrum tuorum, deus Abraham et deus Isaac
 >et deus Iacob<. claruit igitur ex his omnibus, quod verbum dei et 14
 deus et dominus et creator omnium cum patre filius designatus est.
 nunc vero etiam illud videamus, quomodo et sapientiam se dei sub-
 stantialiter existere idem ipse in divinis ostendat oraculis per Salomonem,
 10 haec de semetipsa sapientia mysticis vocibus prodens: >ego sapientia
 >habitavi, consilium et scientiam et sensum ego invocavi: per

NPF

8 dei se P | 10 sapientia] s. in altissimis edd. | 11 inu. ego P
 2*

>βασιλεύουσιν, καὶ οἱ δυνάσται γράφουσι δικαιοσύνην δι'
 >έμοῦ μεγιστάνες μεγαλύνονται, καὶ τύραννοι δι' έμοῦ κρα-
 >τοῦσι γῆς· οἷς ἐπιλέγει >κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐ- 15
 >τοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν με· ἐν
 5 >ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς
 >πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάν-
 >των βουνῶν γεννᾷ με. ἡνίκα ἠτοιμαζεν τὸν οὐρανόν, συμ-
 >παρήμην αὐτῷ. καὶ ὡς ἀσφαλεῖς ἐτίθει πηγὰς τῆς ὑπ'
 >οὐρανόν, ἤμην σὺν αὐτῷ ἀρμόζουσα. ἐγὼ ἤμην ἢ προσ-
 10 >έχαιρον καθ' ἡμέραν, εὐφραίνομην δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν
 >παντὶ καιρῷ, ὅτε εὐφραίνεται τὴν οἰκουμένην συντελέ-
 >σας. ὅτι μὲν οὖν προῆν καὶ τισὶν, εἰ καὶ μὴ τοῖς πᾶσιν, ὁ θεὸς 16
 λόγος ἐπεφάνετο, ταῦθ' ἡμῖν ὡς ἐν βραχέσιν εἰρήσθω.

Τί δὴ οὖν οὐχὶ καθάπερ τὰ νῦν, καὶ πάλαι πρότερον εἰς πάντας 17
 15 ἀνθρώπους καὶ πᾶσιν ἔθνεσιν ἐκηρύττετο, ὡς δὲ ἂν γένοιτο πρόδη-
 λον. οὐκ ἦν ποῦ χωρεῖν οἷός τε τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀνδοφορὰν καὶ
 πανάρετον διδασκαλίαν ὁ πάλαι τῶν ἀνθρώπων βίος. εὐθύς μὲν 18
 γὰρ ἐν ἀρχῇ μετὰ τὴν πρώτην ἐν μακαρίοις ζωὴν ὁ πρῶτος ἀνθρώ-
 πος ἤπτον τῆς θείας ἐντολῆς φροντίσας, εἰς τουτοῖ τὸν θνητὸν καὶ

3—12 Prov. 8, 22—25. 27. 28. 30. 31

ΑΤΕΡΒΜΣΑ

1 οἱ > M | 2 τύραννοι δι' έμοῦ ΑΤΕΡ [dem. ev. 5, 1, 1 c. Marc. de
 eccl. theol. 1, 20, 81. 3, 1, 2. 2, 17] δι' έμοῦ τύραννοι Β τύραννοι M | 3 ἔκ-
 τισέν in γεγέννηκε corr. Ar | 4 ἐθεμελίωσεν in ἐξέλαμψε corr. Ar | 5 ποιῆ-
 σαι ΑΤ¹ΒΑ ποιῆσαι πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι Tcm [getilgt], T^{rm}ERM |
 προελθεῖν II [dem. ev. 5, 1. 3 c. Marc. de eccl. theol. 3, 1, 5. 2, 25] ἐλθεῖν ecl.
 proph. 99, 7 | 6 ἐδρασθῆναι IIΑ [ecl. proph. 99, 8 dem. ev. 5, 1, 3. 3, 8. 4, 16, 7
 pr. ev. 7, 12, 5. 11, 14, 7 c. Marc. 2, 3, 21 c. Marc. de eccl. theol. 1, 11, 6. 3, 1, 5.
 2, 25. 3, 27. 45] ἐδρασθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν dem. ev. 5, 1, 26 | 7 γεννᾷ
 in ἀπήγαγε corr. Ar | 7/8 συμπαρήμην in συμπαρῆν corr. Ar | 8 τῆς II
 [ecl. proph. 99, 13 dem. ev. 5, 1, 3 pr. ev. 7, 12, 5 (?)] τὰς c. Marc. de eccl. theol.
 3, 1, 5 vgl. 3, 43 | 9 ἤμην 2mal in ἦν corr. Ar | σὺν ΤΕΡΒΑ [pr. ev. 7, 12, 5]
 παρ' ΑΜ [ecl. proph. 99, 15 dem. ev. 5, 1, 3. 27 c. Marc. de eccl. theol. 3, 1, 5 vgl. 43]

10 εὐφραίνομην δὲ ΒΜΑ [ecl. proph. 99, 17 pr. ev. 7, 12, 5 c. Marc. de eccl.
 theol. 2, 2, 4. 3, 1, 5. 3, 57 vgl. 62] δὲ ἠεφραίνομην ΑΤΕΡ [dem. ev. 5, 1, 3] |
 ἐνώπιον αὐτοῦ ΑΤΕΡΑ [pr. ev. 7, 12, 5 c. Marc. de eccl. theol. 2, 2, 4. 3, 3, 57
 vgl. 63] ἐν προσώπῳ αὐτοῦ M [ecl. proph. 99, 17 dem. ev. 5, 1, 3 c. Marc. de
 eccl. theol. 3, 1, 5] > B | 12 προῆν ΑΒΜΣ πρώην ΤΕΡ | τοῖς über-
 geschr. B¹ | 13 ταῦθ' ΑΒΜ τοῦθ' ΤΕΡ | 16 //ῶ T¹ τοῦ γῶ Tc | 18 γε
 ΒΜ γὰρ ΑΤΕΡ

>me reges regnant et potentes per me scribunt iustitiam: per
 >me proceres magnificentur et tyranni per me obtinent ter-
 >ram. et post aliquanta iterum dicit: >dominus creavit me initium **15**
 >viarum suarum in opera sua, ante saecula fundavit me, in
⁵ >initio priusquam terram faceret, antequam prodirent fontes
 >aquarum, priusquam montes fundarentur, ante omnes autem
 >colles generavit me. quando praeparabat caelum, aderam ei, et
 >quando firmos ponebat fontes sub caelo, cum ipso eram con-
 >ponens. ego eram, cui adgaudebat cottidie. laetabar autem
¹⁰ >coram ipso in omni tempore, quando laetabatur orbe perfecto.
 ex quibus omnibus fuisse ab initio, immo et ante omne quod dici **16**
 potest initium ab ipso patre progenitam sapientiam constat.

Quid autem causae fuerit, quod non omnibus passim, sicut nunc, **17**
 etiam antea innotuerit et ad omnes eius fides ac scientia pervenerit, ex-
¹⁵ ponemus. nondum capere poterat perfectam sapientiae Christi doctrinam
 rudis adhuc mundus et peritiae totius ignarus, denique statim in initiis, **18**
 cum adhuc hi qui primi creati fuerant homines in beatitudine degerent,

NPF

4 saeculum *F* | in] *F om. NP* | **5** prodirent] *F proderent P² prodiret*
N | **7** genuit *P* | **9** adgaudebat] *PF gaudebat N* | **14** exponimus *P*

ἐπίκηρον βίον καταπέπτωκεν καὶ τὴν ἐπάρατον ταυτηνὴ γῆν τῆς
 πάλαι ἐνθεοῦ τρυφῆς ἀντικατηλλάξατο, οἱ τε ἀπὸ τούτου τὴν καθ'
 ἡμᾶς σύμπασαν πληρώσαντες πολὺ χεῖρους ἀναφανέντες ἐκτὸς ἐνός
 5 πον καὶ δευτέρου, θηριώδη τινὰ τρόπον καὶ βίον ἀβίωτον ἐπανή-
 10 ρητο· ἀλλὰ καὶ οὔτε πόλιν οὔτε πολιτείαν, οὐ τέχνας, οὐκ ἐπιστή-
 15 μας ἐπὶ νοῦν ἐβάλλοντο, νόμων τε καὶ δικαιομάτων καὶ προσέτι
 ἀρετῆς καὶ φιλοσοφίας οὐδὲ ὀνόματος μετεῖχον, νομάδες δὲ ἐπ' ἐρη-
 μίας οἶά τινες ἄγριοι καὶ ἀπηνεῖς διήγον, τοὺς μὲν ἐκ φύσεως προσ-
 ἦκοντες λογισμοὺς τὰ τε λογικὰ καὶ ἡμερα τῆς ἀνθρώπων ψυχῆς
 20 σπέρματα αὐτοπροαιρέτον κακίας ὑπερβολῇ διαφθείροντες, ἀνοσιουργ-
 γίας δὲ πάσαις ὅλους σφᾶς ἐκδεδωκότες, ὡς τοτὲ μὲν ἀλληλοφθορεῖν,
 τοτὲ δὲ ἀλληλοκτορεῖν, ἄλλοτε δὲ ἀνθρωποβορεῖν, θεομαχίας τε καὶ
 τὰς παρὰ τοῖς πᾶσιν βοωμένας γιγαντομαχίας ἐπιτολμᾶν, καὶ γῆν
 μὲν ἐπιτεχνίζειν οὐρανῷ διανοεῖσθαι, μανία δὲ φρονήματος ἐκτόπον
 15 αὐτὸν τὸν ἐπὶ πᾶσιν πολεμεῖν παρασκευάζεσθαι ἐφ' οἷς τοῦτον ἐαν-
 τοῖς (εἰς) ἄγουσι τὸν τρόπον κατακλυσοῖς αὐτοὺς καὶ πυρπολήσειν
 ὥσπερ ἄγριαν ὕλην κατὰ πάσης τῆς γῆς κεχυμένην θεὸς ὁ πάντων
 ἔφορος μετῆει, λιμοῖς τε συνεχέσι καὶ λοιμοῖς πολέμοις τε αὐτὸν καὶ
 20 κεραννῶν βολαῖς ἄνωθεν αὐτοὺς ὑπετέμενετο, ὥσπερ τινὰ δεινὴν
 21 καὶ χαλεπωτάτην νόσον ψυχῶν πιρροτέροις ἀνέχων τοῖς κολαστη-
 ρίοις, τότε μὲν οὖν, ὅτε δὴ καὶ πολὺς ἦν ἐπικεχυμένος ὀλίγου
 δεῖν κατὰ πάντων ὁ τῆς κακίας κάρου, οἷα μέθης δεινῆς, τὰς ἀπάν-
 των σχεδὸν ἀνθρώπων ἐπισκιαζούσης καὶ ἐπισχοτούσης ψυχάς, ἢ
 πρωτόγονος καὶ πρωτόκτιστος τοῦ θεοῦ σοφία καὶ αὐτὸς ὁ προὐών

24 Kol. 1, 15 Proverb. 8, 22 — 24—S. 24, 1 Ioann. 1, 1

A^TERBMΣΔ

1 ἐπίκαιρον [in dies sterbliche Leben der kleinen Zeit] Σ | ταυτην T¹B¹
 corr. TcB¹ | 3 πλὴν B | 4 βίον ATcmERBΣ > T¹M | 6 δὲ Σ | 7 οὐδὲ
 ABΣΔ ἀλλ' οὐδὲ TERM | 7/8 ἐρημία ATcERBΣΔ ἐρημία T¹ ἐρημία M |
 9 δὲ B | 10 σπέρματος Ar σπέρματα a, A¹ undeutlich | 11 ὄλους > B |
 ἐκδεδώκεσαν A | 11/12 ὅτε 2mal Tr | 12 δὲ B | 13 τοῖς > B | γῆν, die
 Buchstaben γῆ von A^c | 14/15 ἐκ τόπον αὐτῶν Σ | 15 πᾶσιν TE πᾶσι
 RBM πάντων θr AΣ | οἷς B | 15/16 ἐαντοῖς εἰσάγουσι Schw ἐαντοῖς ἄγουσι
 TERBM ἐαντοῖς ἄγουσι AΣ | 16 κατὰ κλυσοῖν M | αὐτοὺς ARBMΣ > TE
 | πυρπόλησιν M | 17 ὁ θς ὁ R | 18 τε TERBM τε αὐτοῦς A | 21 ὅτι M |
 δὴ καὶ T durch Rasur corr., ERM καὶ δὴ καὶ T¹ καὶ B δὴ A | 22 κάρου TcER
 κάρου A κάρου Ec καιρὸς T¹BM | 22/23 ἀπάντων σχεδὸν ABM σχεδὸν ἀπάν-
 των TER | 23 in ἐπισκιαζούση corr. Mr | 24 πρωτόκτιστος ATE προαιώ-
 νιος Er προαιώνιος R πρωτότοκος BM πρωτόγονος καὶ πρωτόκτιστος nicht über-
 setzt Σ | καί² AT¹BMΔ getilgt T > ER nicht übersetzt Σ | αὐτοῦς B

mandato dei negligentia corrupto in hanc vitam mortalem et fragilitati obnoxiam deciderunt ac terrae huius divina maledictione damnatae habitaculum pro paradisi deliciis commutarunt. iam vero qui ex huiusmodi genitoribus per orbem terrae diffusi sunt, ferino magis ac be- 19
 5 luino ritu oberrantes non urbes ad societatem, non mores ad honestatem, non leges ad vitae iustitiam tenuere. artium vero disciplinarumque apud eos et totius philosophiae ne ipsum quidem nomen habebatur, sed agrestes quidam et vagi per deserta nullis sedibus vagabantur. si qua vero in ipsis boni semina naturaliter clementia inoleverant conditoris, haec in- 10
 culta et incondita relinquentes magis ad usum malitiae, quo via humani generis proclivius vergitur, conferebant. ex quo accidit, ut nefariis sceleribus inter semet ipsos agentes nunc corrumperentur, nunc etiam interimerentur ab invicem, usque quo procedente immanitate etiam devorarentur ab alter- 20
 15 gigantomachiae exortae sunt, donec nefariis ausis ultio divina nunc inundatione diluvii. nunc etiam populatione ignei imbris obsisteret et immanitatem scelerum poenarum varietate comprimeret. verum quoniam 21
 creatori suo humanum genus malitiae morbo et contagione corruptum emendandum videbatur potius quam delendum, miseratus tunc obscura- 20
 20 tas per nequitiam mentes et tenebris caecitatis obstructas ille ipse, qui in principio erat apud deum deus verbum et sapientia patris, nunc angelorum ac ministrarum virtutum legationibus utitur, nunc etiam ineffabili

NPF

5 societatem non mores ad *om. edd. antiquiores* | 8 quidem *F* | 9 bona *P*¹ | inoleuerat *libri* | conditoris] *c***toris P*¹ | 11 generis] *PF* itineris *N* | uergitur] *libri*, uergit *edd.* | 13 ab alterutrum *NF* | 22 ministro- rum uirtutibus *P*

λόγος γιλανθρωπίας ὑπερβολῇ τοτὲ μὲν δι' ὀπτασίας ἀγγέλων τοῖς
 ἑποβεβηκόσι, τοτὲ δὲ καὶ δι' ἑαυτοῦ οἷα θεοῦ δύναμις σωτηρίου ἐνί
 πον καὶ δευτέρῳ τῶν πάλαι θεοφιλῶν ἀνδρῶν οὐκ ἄλλως ἢ δι'
 ἀνθρώπου μορφῆς, ὅτι μηδ' ἑτέρως ἢν δυνατόν αὐτοῖς, ὑπεραί-
 5 νετο. ὡς δ' ἤδη διὰ τούτων τὰ θεοσεβείας σπέρματα εἰς πλῆθος 22
 ἀνδρῶν καταβέβλητο ὅλον τε ἔθνος ἐπὶ γῆς θεοσεβεῖα προσανέχον
 ἐκ τῶν ἀνέκαθεν Ἑβραίων ὑπέστη, τούτοις μὲν, ὡς ἂν εἰ πλήθεισιν
 ἔτι ταῖς παλαιαῖς ἀγωγαῖς ἐκδοδητημένοις, διὰ τοῦ προφήτου Μουσεῶς
 εἰκόνας καὶ σύμβολα σαββάτου τινὸς μυστικοῦ καὶ περιτομῆς ἑτέρων
 10 τε νοητῶν θεωρημάτων εἰσαγωγάς· ἀλλ' οὐκ αὐτὰς ἐναργεῖς παρ-
 ἐδίδου μυσταγωγίας· ὡς δὲ τῆς παρὰ τούτοις νομοθεσίας βοωμένης 23
 καὶ προῆς δίκην εὐδόου εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους διαδιδόμενης, ἤδη
 τότε ἐξ αὐτῶν καὶ τοῖς πλείοσιν τῶν ἔθνῶν διὰ τῶν πανταχόσε
 νομοθετῶν τε καὶ φιλοσόφων ἡμέρωτο τὰ φρονήματα, τῆς ἀγρίας
 15 καὶ ἀπηνόου θηριωδίας ἐπὶ τὸ πρᾶον μεταβεβλημένης, ὡς καὶ εἰ-
 ρήνην βαθεῖαν φιλίας τε καὶ ἐπιμιξίας πρὸς ἀλλήλους ἔχειν. τῆν-
 ταῦτα πᾶσι δὴ λοιπὸν ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην
 ἔθνεσιν ὡς ἂν προσοφελημένοις καὶ ἤδη τυγχάνουσιν ἐπιτηδεῖαις
 πρὸς παραδοχὴν τῆς τοῦ πατρὸς γνώσεως, ὁ αὐτὸς δὴ πάλιν ἐκεῖνος
 20 ὁ τῶν ἀρετῶν διδάσκαλος, ὁ ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς τοῦ πατρὸς ἑπονοργός,
 ὁ θεῖος καὶ οὐράνιος τοῦ θεοῦ λόγος, δι' ἀνθρώπου κατὰ μηδὲν σό-
 ματος οὐσίᾳ τὴν ἡμετέραν φύσιν διαλλάττοντος ἀρχομένης τῆς Ῥο-
 μαίων βασιλείας ἐπιφανείς, τοιαῦτα ἔδρασέν τε καὶ πέπονθεν, οἷα
 ταῖς προφητεῖαις ἀκόλουθα ἦν, ἀνθρώπον ὁμοῦ καὶ θεὸν ἐπιδημήσειν

2 I Kor. 1, 24

ATERBMΣΔ

1/2 ὅτε 2mal TrR | 6 τε M τε τὸ ATERB | γῆς TERBM τῆ A |
 7 ἐκ τῶν ἀνέκαθεν ERBM ἐκ τῶν ἀνέκαθεν ||| T¹. ἐκ τῶν ἀνέκαθεν τῶν Tr
 ἀνέκαθεν ἐξ A | τούτοις TERBM τοῦτο τούτοις A | 8 ἔτι AB ἔτι τε TERM |
 τοῦ ARB > TEM | 10 νοητῶν TeERBM μυστικῶν A ||||| ὧν T¹ | οὐκ ἀ|||
 T¹ corr. Te οὐ τὰς B | 10/11 παρεδίδου B | 11 μυσταγωγίας TERBM τὰς
 μυσταγωγίας A | 12 διαδιδόμενης AT¹BM διαδεδομένης TeER | 13 διὰ
 τῶν ATERM διὰ τὸ B | 14 ἡμέρωτο τὰ A ἡμερώτατα TERBM | 16 φι-
 λαν — ἐπιμιξίαν M | 20 ἀρετῶν TERBMΑΣ ἀρετῶν A γρ ἀρετῶν A^{1m} | ὁ—
 ἑπονοργός getilgt E der Gemeinschaft hat mit dem Vater an allem Guten Σ vgl.
 S. 18, 13/15 | ἑπονοργός in συνάιτιος corr. A^r | 21/22 δι' ἀνθρώπου — διαλλά-
 ττοντος κογ einen Leib an und wirkte Versöhnung dem Menschengeschlecht Σ |
 23 πέπονθεν BM ἔπαθεν ATER | 24 ἀκόλουθα ABM ἀκόλουθον TER | ἄρ-
 θρωπον — θεόν dass Gott anziehen würde einen Menschen und Σ

dignatione ipse adest et rarum sicubi quem dei ac iustitiae memorem repperit, divinis revelationibus, monitis salubrioribus, instructione, qua deum decebat, reformare ac revocare de tenebris humanum nititur genus non in alia quam hominis specie, qua solum homines doceri aliquid et
 5 instrui ac iuvari possunt, donec paulatim gentem integram, quae Hebraeorum appellabatur, ad sui cultum venerationemque convertit. quibus etiam, utpote adhuc rudibus et contagione vitae prioris infectis, per Moysen prophetam typos et adumbrationem divini cultus per sabbata quaedam mystica et circumcisionem corporis altius aliquid in spiritu
 10 significantem ceteraque huiusmodi praecepta legalia velut elementa sacratoris olim futurae eruditionis inpressit. quae tamen lex cum velut **23** initium quoddam luminis mundo huic offulsisset et odoris sui fraglantia mare ac terras longe lateque conplesset atque ex ipsa diversis in orbis partibus nidorem quendam prudentiores quique capientes legislatores
 15 vel philosophi modesta quaeque et verecundiora praecepta atque honestatis et iustitiae conscia auditoribus suis paulatim tradere atque insinuare coeperunt et agrestes ac feros hominum mores ad decora atque honesta instituta revocare. tunc amicitiiis coire inter se viros et concordiae subire foedera docuerunt, tunc iuvare se invicem homines et usum rerum
 20 discunt habere communem, donec instituti prudentioris docilis humana mens et societatis ad invicem patiens redderetur, ut huiusmodi consuetudinis prolusione praemissa apti iam et parati etiam ad divina fierent instituta patrisque omnium dei scientiae capaces existerent. in quo ipse iterum omnium virtutum magister, ipse sermo ac ratio et verbum ac
 25 sapientia dei, ipse qui in initio cum patre creaverat hominem, ipse, inquam, humanae quoque naturae adsumpta substantia et specie formae servilis indutus in nullo penitus ab eo, quod nos sumus, differentis, tempore, quo Romani imperii regnum nobilius latiusque consurgere ipse praestiterat, ingressus hunc mundum communi quidem nobiscum nascendi
 30 aditu, sed nullo auctore patefacto ea egit et pertulit, quae de eo futura

NPF

10 huiusmodi *P* | **12** fraglantia *N* flagrantia *PF* | **13** atque delendum | **22** etiam *om. N* | **25** in initio] *N* in intio *P* initio *F*¹ (?)

τῷ βίῳ παραδόξων ἔργων ποιητὴν καὶ τοῖς πᾶσιν ἔθνεσιν διδάσκαλον
 τῆς τοῦ πατρὸς εὐσεβείας ἀναδειχθήσεσθαι τό τε παράδοξον αὐτοῦ
 τῆς γενέσεως καὶ τὴν καινὴν διδασκαλίαν καὶ τῶν ἔργων τὰ θαύματα
 ἐπὶ τε τούτοις τοῦ θανάτου τὸν τρόπον τὴν τε ἐκ νεκρῶν ἀνά-
 5 στασιν καὶ ἐπὶ πᾶσιν τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνθεον ἀποκατάστασιν αὐτοῦ
 προκηρυττούσας. τὴν γοῦν ἐπὶ τέλει βασιλείαν αὐτοῦ Δανιὴλ ὁ 24
 προφήτης θεῖον πνεύματι συνορῶν. ὡδέ πη ἐθεοφορεῖτο. ἀνθρωπινό-
 τερον τὴν θεοπτίαν ὑπογράφων· >ἐθεώρουν γάρ< φησὶν >ἕως
 >οὐ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο. καὶ τὸ
 10 >ἔνδυμα αὐτοῦ ὡς εἰ χιῶν λευκόν, καὶ ἡ θρῖξ τῆς κεφαλῆς
 >αὐτοῦ ὡς εἰ ἔριον καθαρὸν· ὁ θρόνος αὐτοῦ φλόξ πυρός,
 >οὐ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον· ποταμὸς πυρὸς εἴλεκεν ἔμ-
 >προσθεν αὐτοῦ. χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ
 15 >μύρια μύριάδες παρεστῆκεισαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. κριτή-
 >ριον ἐκάθισεν, καὶ βίβλοι ἠνεόχθησαν· καὶ ἐξῆς >ἐθεώ- 25
 >ρουν· φησὶν >καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς εἰ
 >εὐδὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμε-
 >ρῶν ἔφθασεν, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνήχθη· καὶ αὐτῷ

8—15 Dan. 7, 9. 10 — 15—S. 28, 4 Dan. 7, 13. 14

ATERBMΣΑ

1 πᾶσι τοῖς B | 3 γνώσεως Σ | θαύματα BM θαυμάσια ATER |
 4 τε¹ AT¹BΣ δε TeERM | 5 καὶ auf Rasur E^c | ἐπὶ πᾶσιν τὴν TERM ἐπὶ
 πᾶσι τὴν B τὴν ἐπὶ πᾶσιν A | 7 θείῳ πνι συνορῶν TERBM συνορῶν θεῖω πνι
 A | πη BM πωσ ATER | ἐθεοφορεῖτο ABM θεοφορεῖται TeER θεοφορεῖτ|| T¹
 9 οὐ Π στον dem. ev. 9, 17, 4 c. Marc. de eccl. theol. 3, 17, 10 | 10 ὡσεὶ
 χιῶν λευκὸν BMΣ[=Σ]A λευκὸν ὡσεὶ χιῶν ATER [λευκὸν ὡς χιῶν c. Marc.
 de eccl. theol. 3, 17, 10] | 12 οἱ ABMΣ[=Σ]A [c. Marc. de eccl. theol. 3, 17,
 10] καὶ οἱ TER | ποταμοὶ T¹ corr. T^c | 13/14 χίλια — αὐτοῦ > A |
 14 ἔμπροσθεν αὐτοῦ ΠΣ [pr. ev. 7, 15, 13. 11, 38, 1 dem. ev. 5, 19, 3. 9, 17, 4
 c. Marc. de eccl. theol. 2, 9, 5. 20, 4. 3, 17, 10] αὐτῶν c. Marc. de eccl. theol. 3,
 4, 6 | 15 ἐκάθισε c. Marc. de eccl. theol. 3, 17, 10 | ἀνεόχθησαν B |
 16 μετὰ ΠΣΑ [dem. ev. 9, 17, 4 c. Marc. 2, 1, 4 c. Marc. de eccl. theol. 3, 17, 4]
 ἐπὶ ecl. proph. 148, 27 vgl. 149, 10 c. Marc. de eccl. theol. 3, 17, 10 | ὡσεὶ
 ATERB ὡς M [ecl. proph. 149, 1 dem. ev. 9, 17, 4 c. Marc. de eccl. theol. 3,
 17, 4] > c. Marc. 2, 1, 4 | 17 ἐρχόμενος ATERB [ecl. proph. 149, 1 dem.
 ev. 9, 17, 4] ἐρχόμενος ἦν M [c. Marc. 2, 1, 4 c. Marc. de eccl. theol. 3, 17, 4]
 18 ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνήχθη A¹TERBMA γο προσήχθη ὁ καὶ κριττον A^{cm}
 προσηνήχθη αὐτῷ ecl. proph. 149, 2 ἔμπροσθεν αὐτοῦ προσηνήχθη c. Marc. 2, 1, 4
 προσηνήχθη c. Marc. de eccl. theol. 3, 17, 4 | 18—S. 28, 1 αὐτῷ ἐδόθη Π [dem. ev.
 9. 17. 5 c. Marc. 2, 1. 5 c. Marc. de eccl. theol. 3, 17, 4] ἐδόθη αὐτῷ ecl. proph. 149, 2

prophetae praedixerant. viri etenim divinitus inspirati hominem, qui
 simul esset et deus, adventare huic mundo et doctorem omnium gentium
 paternae pietatis ac religionis futurum sacrosanctis oraculis cecinerunt.
 sed et mortis modum, quo de hac vita discederet utque rursus in-
 5 sitato more ad viventes repedaret a mortuis et post haec caelum adiret,
 unde descenderat, atque in deum rediret. de quibus quamvis evidenter **24**
 quam plurimi significaverint profetarum, tamen unius indicium Danihelis,
 scilicet quantum brevitatis necessitas indulget, adhibeam. dicit ergo de
 eo ita: >videbam et ecce sedes positae erant et vetustus dierum
 10 >sedebat et vestimenta eius sicut nix alba et capillus capitis
 >eius sicut lana munda: thronus eius flamma ignis, rotae eius
 >ignis adurens. fluvius igneus percurrebat ante eum. iudi-
 >cium positum est et libri aperti sunt. et post haec: videbam **25**
 >et ecce cum nubibus caeli tamquam filius hominis veniebat
 15 >et pervenit usque ad vetustum dierum et in conspectu eius

NPF

11 rotae] *PF* rota *N*

>ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ
 >λαοὶ φυλαὶ γλώσσαι αὐτῶ δουλεύουσιν. ἡ ἕξουσία αὐ-
 >τοῦ ἕξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται· καὶ ἡ βασι-
 >λεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται<. ταῦτα δὲ σαφῶς οὐδ' ἐφ' 26
 5 ἕτερον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἡμέτερον σωτήρα, τὸν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν
 θεὸν λόγον, ἀναφέροιο ἄν, υἱὸν ἀνθρώπου διὰ τὴν ὑστάτην ἐναν-
 θρώπησιν αὐτοῦ χρηματίζοντα. ἀλλὰ γὰρ ἐν οικείοις ὑπομνήμασιν 27
 τὰς περὶ τοῦ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προφητικὰς ἐκλογὰς
 συναγαγόντες ἀποδεικτικώτερόν τε τὰ περὶ αὐτοῦ δηλούμενα ἐν ἐτέ-
 10 ροις συστήσαντες, τοῖς εἰρημένοις ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεσθησόμεθα.
 Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ τοῦνομα τοῦ τε Ἰησοῦ καὶ δὴ καὶ τοῦ Χριστοῦ Γ 3 1
 παρ' αὐτοῖς τοῖς πάλαι θεοφιλέσιν προφήταις τετίμητο, ἥδη καιρὸς
 ἀποδεικνύει. σεπτὸν ὡς ἐν μάλιστα καὶ ἔνδοξον τὸ Χριστοῦ 2
 ὄνομα πρῶτος αὐτὸς γνωρίσας Μουσῆς τύπους οὐρανίων καὶ σύμ-
 15 βολα μυστηριώδεις τε εἰκόνας ἀκολούθως χρησῶ φήσαντι αὐτῶ
 >ὄρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν
 >τῷ ὄρει< παραδούς, ἀρχιερέα θεοῦ. ὡς ἐνῆν μάλιστα δυνατόν ἄν-
 θρωπον, ἐπιφημίσας, τοῦτον Χριστὸν ἀναγορεύει, καὶ ταύτη γε τῇ
 κατὰ τὴν ἀρχιερωσύνην ἀξίᾳ, πᾶσαν ὑπερβαλλούση παρ' αὐτῶ τὴν
 20 ἐν ἀνθρώποις προεδρίαν, ἐπὶ τιμῇ καὶ δόξῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ περι-
 τίθησιν ὄνομα· οὕτως ἄρα τὸν Χριστὸν θεῖόν τι χρῆμα ἡπίστα-
 το. ὁ δ' αὐτὸς καὶ τὴν τοῦ Ἰησοῦ προσηγορίαν εὖ μάλα πνεύ- 3
 ματι θεῖῳ προϊδών, πάλιν τινὸς ἕξαιρέτου προνομίας καὶ ταύτην
 ἀξιοῖ. οὐποτε γοῦν πρότερον ἐκφωνηθὲν. εἰς ἀνθρώπους, πρὶν ἢ

5,6 Ioann. 1, 1 — 16/17 Hebr. 8, 5 [Exod. 25, 40] — 18 Levit. 4, 5.
 16, 6, 22.

ATERBMSA

1 ἀρχὴ Π [dem. ev. 9, 17, 5 c. Marc. 2, 1, 4 c. Marc. de ecl. theol. 3, 17, 4]
 ἕξουσία ecl. proph. 149, 3 [vgl. 21] | 2 αὐτῶ δουλεύουσιν ATEΣ[=©]A
 [c. Marc. 2, 1, 4 c. Marc. de ecl. theol. 3, 17, 4 δουλεύουσιν αὐτῶ ecl. proph.
 149, 4] αὐτῶ δουλεύουσιν RBM [dem. ev. 9, 17, 5] | 4 οὐδ' TERM οὐκ
 AB | 5,6 θεὸν einmal > T¹ + T^c | 6/7 αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν B¹ corr.
 B¹ | 8 ἄρσ ATERM ἄν B (unseren) Erlöser (unseren) Herrn Σ | ἄν τοῦ χν
 Mcm | ἐκδόσεις B | 11 Γ BMER 13 Σ 20, 14 A | τοῦ ἄν TEBM τὸ τοῦ
 ἄν AR Iesu Christi Σ | nach Χριστοῦ + ὄνομα πρῶτος αὐτὸς γνωρίσας καὶ B
 | 13 τὸ ARM τὸ τοῦ TE τοῦ B | 14 γνωρίσας πρῶτος αὐτὸς B | 15
 χρησῶ φήσαντι AB χρησῶ τῶ φήσαντι M wie jene Stimme welche zu ihm sagte
 Σ χρησῶδήσαντι T¹ER τῶ χρησῶδήσαντι Tr | 17 παραδούς BM παραδιδούς
 ATER | τοῦ θν M | 22 τοῦ > B | 24 οὐνοσ T¹ corr. T^c .

>prolatus est et datus est ei principatus et honor et regnum,
 >et omnes populi tribus linguae ipsi servient. potestas eius
 >potestas aeterna, quae non pertransiet, et regnum eius non
 >corrumpetur<. haec omnia manifestissime de nullo alio nisi de sal- 26
 5 vatore nostro, qui erat in principio apud deum deus verbum, dicta in-
 telleguntur. filius etenim hominis propter hoc, quod in novissimis tem-
 poribus in carne natus est, dicitur. de quo latius si qui scire desiderat, 27
 in suis locis adsertiones horum digessimus.

Nomen autem hoc quod diximus Christi quomodo etiam per pro- \bar{P} 3 1
 10 phetas olim fuerit adumbratum, tempus est edocere. primus ipse Moyses 2
 volens ostendere, quid venerationis in se nomen Christi et mysterii con-
 tineret, cum iuberetur typos et imagines sacramentorum caelestium, sicut
 ei in monte fuerat ostensum, in lege describere, cumque ritum consti-
 15 supra omnes homines ut esset honore et meritis decernebat, per un-
 guenti cuiusdam mystici sacramentum Christum nominavit, quo per hoc
 discerent hi, qui per legem instituebantur, quia quod super omnes ho-
 mines honore et reverentia habendum est, Christus nominatur. sed et 3
 idem Moyses longe per dei spiritum providens, qui sibi praepararetur

NPF

7 qui] *P* quis *NF* | 17 supra *P* | 19 spiritum dei *P*

Μουσεὶ γνωσθῆναι, τὸ τοῦ Ἰησοῦ πρόσρημα τούτῳ Μουσεῖς πρώτῳ
καὶ μόνῳ περιτίθησιν, ὃν κατὰ τύπον αὐτοῦ καὶ σύμβολον ἔγνω μετὰ
τὴν αὐτοῦ τελευτὴν διαδεξόμενον τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν. οὐ 4
πρότερον γοῦν τὸν αὐτοῦ διάδοχον, τῇ τοῦ Ἰησοῦ κεκορημένον
5 προσηγορίᾳ, ὀνόματι δὲ ἑτέρῳ τῷ Ἀδσῆ, ὅπερ οἱ γεννήσαντες αὐτῷ
τέθεινται, καλούμενον, Ἰησοῦν αὐτὸς ἀναγορεύει, γέρας ὅσπερ τί-
μιον, παντὸς πολὺ μείζον βασιλικῶν διαδήματος, τοῦνομα αὐτῷ δω-
ροῦμενος, ὅτι δὴ καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν
τὴν εἰκόνα ἔφερεν, τοῦ μόνου μετὰ Μουσαίου καὶ τὸ συμπέρασμα καὶ κη-
10 δι' ἐκεῖνον παραδοθείσης συμβολικῆς λατρείας, τῆς ἀληθοῦς καὶ κα-
θαρωτάτης εὐσεβείας τὴν ἀρχὴν διαδεξαμένον. καὶ Μουσεῖς μὲν 5
ταύτῃ πη δυὸ τοῖς κατ' αὐτὸν ἀρετῇ καὶ δόξῃ παρὰ πάντα τὸν
λαὸν προσέφερονσιν ἀνθρώποις. τῷ μὲν ἀρχιερεῖ, τῷ δὲ μετ' αὐτὸν
ἡγήσομένῳ, τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσηγορίαν ἐπι-
15 τιμῇ τῇ μεγίστῃ περιτίθεται σαφῶς δὲ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα προσφῆται 6
ὀνομαστὶ τὸν Χριστὸν προαναφερόντων. ὁμοῦ τὴν μέλλονσαν ἔσεσθαι
κατ' αὐτοῦ συσκευὴν τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ. ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν τῶν ἔθνῶν
δι' αὐτοῦ κλιθῆναι προμαρτυρούμενοι. τοτὲ μὲν ὡδέ πως Ἱερεμίᾳ λέγων
>πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος συνελήσθη ἐν
20 >ταῖς διαφθοραῖς αὐτῶν. οὐ εἶπομεν >ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἔη-
>σόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν<, τοτὲ δὲ ἀμυχανῶν Δαυὶδ διὰ τούτων
>ἵνα τί ἐφρούρασαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρ-
>έστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. καὶ οἱ ἀρχόντες συνήχθησαν
>ἐπὶ τὸ αὐτό, κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ ἀν-
25 >τοῦ<· οἷς ἐξῆς ἐπιλέγει ἐξ αὐτοῦ δὴ προσώπου τοῦ Χριστοῦ

1ff. Num. 13, 17 — 19—21 Thren. 4, 20 — 22—25 Ps. 2, 1, 2

ΑΤΕΡΒΜΣΑ

1 Μουσεὶ Σ μουσεῖα Π | τοῦ > Β | πρόσρημα ΑΒΜΣ διαδοθὲν ὄνομα
ΤΕΡ | 3 διαδεξόμενον Α, Τ a durch Rasur corr., ΕΡΑ διαδεξιόμενον Τ'ΒΜΣ |
4 γ' οὖν ΑΤΕΡ δ' οὖν ΒΜ | 5 ἀδσῆ ΑΒΑ ||||ῆ Τ' ναυῆ Τ'ΕΡΜ Ἀδσῆ τοῦ
Ναυῆ Σ | αὐτὸν Β | 10 δι' ἐκεῖνον ΑΤΕΡΜ ἐκεῖνω ΒΣ | 14 ἡγησο-
μένῳ ΑΤΕΡΜ ἡγησαμένῳ ΒΣ | ἡμῶν > Μ | 16 προαναφερόντων Τ'ΕΡΜΑ
προαναφερόντων Β προαναφονοῦσαν ΑΤ' | 18 προμαρτυρούμενος Μ | 19
προσώπου Τ'ΒΣ [=⊗] Α [ecl. proph. 142, 5 dem. ev. 4, 16, 36 c. Marc. de eccl.
theol. 2, 1, 4] ἀπὸ προσώπου ΑΤ'ΕΡΜ [c. Marc. de eccl. theol. 1, 29, 75. 3, 5, 29]
| 20 αὐτῶν ΠΣ [ecl. proph. 142, 6 dem. ev. 4, 16, 36 c. Marc. de eccl. theol.
2, 1, 4] ἡμῶν Α | εἶπομεν Τ durch Rasur corr., ΕΒΜ εἶπαμεν ΑΤ'Ρ |
21 δὴ Β | τοῦτον Τr τοῦτων φησὶν Β | 25 ἐπιλέγει ἐξῆς Β | τοῦ
προσώπου τοῦ Μ

successor, et praenoscens, quod is qui post se regnum suscipere, maioris
 sacramenti minister existeret, Iesum cognominavit eum, qui prius Auses 4
 parentum fuerat appellatione vocitatus, sciens quod in huius vocabuli
 sacramento maioris cuiusdam gloriae rex, quam mortalis natura recipit,
 5 poneretur. ita igitur per gemina haec appellationis indicia in altero 5
 pontificatus, in altero regalis formae exprimuntur insignia. et Iesus
 Christus, tamquam qui rex et pontifex esset, pariter nominatur, ut ne-
 que in eo aliquid quod ad religionem neque quod ad potestatem per-
 tinet deesse populus per praecedentia sacramenta mystice institutus ag-
 10 nosceret. unde et prophetae acti divino spiritu simul et impietatem 6
 Iudaeorum et gentilium in eo praevidebant salutem. et tale aliquid
 unus ex ipsis cui Hieremias nomen est, praecinebat: >spiritus<, inquit,
 >vultus nostri Christus dominus comprehensus est in cor-
 >ruptionibus nostris, cuius diximus: in umbra eius vivemus in
 15 >gentibus<. sed et David magnificus vates haec de eodem memorat:
 >quare fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania? ad-
 >steterunt reges terrae et principes convenerunt in unum ad-
 >versum dominum et adversum Christum eius<. et paulo post ait
 ex persona ipsius Christi: >dominus dixit ad me: filius meus es es

NPF

4 rex] res P² | 14 cuius] NI cum Graecis cui P | vivemus] F¹ vivimus
 NP | 17/18 adversum] P¹F² adversus NP²F¹: sic bis

>κύριος εἶπεν πρὸς με »νὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά
 >σε. αἰτῆσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονο-
 >μίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς«. οὐ 7
 5 συμβόλου χριστομένους ἔνεκα, τὸ τοῦ Χριστοῦ κατεκόσμη παρ' Ἑβραίοις
 ὄνομα, ἀλλὰ καὶ τοὺς βασιλείας, οὓς καὶ αὐτοὺς νεύματι θεῖω προ-
 φηται χριόντες εἰκονικούς τινες Χριστοὺς ἀπειργάζοντο, ὅτι δὴ καὶ
 αὐτοὶ τῆς τοῦ μόνου καὶ ἀληθοῦς Χριστοῦ, τοῦ κατὰ πάντων βασι-
 λείοντος θείου λόγον, βασιλικῆς καὶ ἀρχικῆς ἐξουσίας τοὺς τύπους
 10 δι' ἑαυτῶν ἔφερον. ἤδη δὲ καὶ αὐτῶν τῶν προφητῶν τινὰς διὰ 8
 χρίσματος Χριστοὺς ἐν τύπῳ γεγονέναι παρελήφραμεν, ὡς τούτους
 ἅπαντας τὴν ἐπὶ τὸν ἀληθῆ Χριστὸν, τὸν ἔνθεον καὶ οὐράνιον λόγον,
 ἀναφορὰν ἔχειν, μόνον ἀρχιερεα τῶν ὅλων καὶ μόνον ἀπάσης κτίσεως
 βασιλεία καὶ μόνον προφητῶν ἀρχιπροφήτην τοῦ πατρὸς τυγχά-
 15 νοντα. τούτου δ' ἀπόδειξις τὸ μηδένα πω τῶν πάλαι διὰ τοῦ 9
 συμβόλου κειροσμένων, μήτε ἱερέων μήτε βασιλείων μήτε μὴν προ-
 φητῶν, τῶσαύτην ἀρετῆς ἐνθέου δύναμιν κτήσασθαι, ὅσην ὁ σωτῆρ
 καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ μόνος καὶ ἀληθινὸς Χριστὸς ἐπιδέδεικ-
 20 ται. οὐδεὶς γέ τοι ἐκείνων, καίπερ ἀξιόματι καὶ τιμῇ ἐπὶ πλεί- 10
 20 σταις ὅσαις γενεαῖς παρὰ τοῖς οἰκειοῖς διαλαμφάντων, τοὺς ὑπηρεσοὺς
 πόποτε ἐκ τῆς περὶ αὐτοὺς εἰκονικῆς τοῦ Χριστοῦ προσρήσεως
 Χριστιανοὺς ἐπεφήμισεν· ἀλλ' οὐδὲ σεβάσμιός τινι τούτων πρὸς τῶν
 ὑπηρεσῶν ὑπῆρξε τιμῇ· ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὴν τελευταίην τῶσαύτην διά-
 25 θεσις, ὡς καὶ ὑπεραποθνήσκειν ἐτοίμως ἔχειν τοῦ τιμωμένου· ἀλλ'
 25 οὐδὲ πάντων τῶν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν περὶ τινὰ τῶν τότε
 τῶσαύτη γέγονε κίνησις, ἐπεὶ μηδὲ τῶσαύτον ἐν ἐκείνοις ἢ τοῦ συμ-
 βόλου δύναμις οἷα τε ἦν ἐνεργεῖν, ὅσον ἢ τῆς ἀληθείας παράστασις
 διὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνδεικνυμένη· ὃς οὐτε σύμβολα καὶ τύπους 11
 30 ἀρχιερωσύνης παρὰ του λαβῶν, ἀλλ' οὐδὲ γένος τὸ περὶ σῶμα ἐξ
 30 ἱερωμένων κατάγων, οὐδ' ἀνδρῶν δορυφορίαις ἐπὶ βασιλείαν προ-
 αχθεῖς οὐδὲ μὴν προφήτης ὁμοίως τοῖς πάλαι γινόμενος, οὐδ' ἀξίας

1—3 Ps. 2, 7. 8

ATERBMΣA

5 κατεκοσμεῖτο B | 10 ἑαυτοῦ B | τῶν AB > TERM | 12 τὴν
 > B | 13 τῆς κτίσεως B | 15 τὸ] τοῦ R | ποτε M | 16/17 προφητῶν
 ΠA ἀρχιπροφητῶν Σ | 17 τῶσαύτησ B | 18 καί² > R | ἀληθῆσ M |
 21 αὐτοὺς TERBM αὐτοῦ A | π̄ν B | 24 ὥστε B | ὑπεραποθνήσκειν
 ATER ὑπερθνήσκειν BM | 26 ἐν > B | 28 ἡμῶν > B | 29 παρὰ του
 ATrΣ παρ' αὐτοῦ T¹ERBM | 31 προφήταισ M | γενόμενος A, T¹ corr.,
 ER γενομένοισ T¹BMΣ

>tu, ego hodie genui te. pete a me et dabo tibi gentes heredi-
 >tatem tuam et possessionem tuam terminos terrae<. non solum 7
 autem pontifices unguento chrismatis apud Hebraeos consecrabantur,
 verum et reges, qui et ipsi, quoniam divinitatis nutu per prophetas sa-
 5 crato quodam chrismate delibuti sortiebantur scepra regalia, imaginarii
 licet, tamen etiam ipsi Christi appellabantur, quo scilicet etiam in ipsis
 caelestis regis imago ac species servaretur. sed et in prophetarum or- 8
 dine invenimus nonnullos simili modo unguento chrismatis consecratos
 ministerium divinis eloquiis praebuisse et gnaros redditos futurorum. ex
 10 quibus omnibus constat, quod filius dei et verbum ac sapientia patris,
 quia verus rex est omnium saeculorum et quia verus pontifex est futu-
 rorum et quia verus propheta est, quippe qui inspiret et repleat prophetas.
 ideo vere et Christus nominatus est, cuius nominis per eos, quos supra
 enumeravimus, pontifices, prophetas et reges typus et imago praecesserat.
 15 verum illi, quoniam, ut diximus, ad breve tempus vitae huius Christi
 appellabantur, ad solam veri Christi imaginem conservandam quamvis

NPF

6 quo] *NF* quod *P* | 8 unguento] in unguento *P* | 11 futurorum] *NF*
 f. bonorum *P* | 14 enumeravimus] *NF* commemoravimus *P*

Eusebius II.

3

ὅλος ἢ τις παρὰ Ἰουδαίους τυχῶν προεδρίας, ὅμως τοῖς πᾶσιν, εἰ καὶ μὴ τοῖς συμβόλοις, ἀλλ' αὐτῇ γε τῇ ἀληθείᾳ παρὰ τοῦ πατρὸς κεικόσμητο. οὐχ ὁμοίον δ' οὖν οἷς προειρήκαμεν, τυχῶν. πάντων 12
 5 ἐκείνων καὶ Χριστὸς μᾶλλον ἀνηγόρευται, καὶ ὡς ἂν μόνος καὶ ἀληθὴς αὐτὸς ὢν ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ, Χριστιανῶν τὸν πάντα κόσμον, τῆς ὄντως σεμνῆς καὶ ἱεῤῥᾶς αὐτοῦ προσηγορίας, κατέπλησεν. οὐκέτι τύ-
 10 πους οὐδὲ εἰκόνας, ἀλλ' αὐτὰς γυμνὰς ἀρετὰς καὶ βίον οὐράνιον ἀ-
 13 ποτὶς ἀληθείας δόγμασιν τοῖς θιασώταις παραδούς, τό τε χρῖσμα, οὐ τὸ διὰ σωμάτων σκεναστὸν, ἀλλ' αὐτὸ δὴ πνεύματι θεῖῳ τὸ θεοπρο-
 10 πές, μετοχῇ τῆς ἀγεννήτου καὶ πατρικῆς θεότητος ἀπειλήγει· ὃ καὶ αὐτὸ πάλιν Ἡσαΐας διδάσκει. ὡς ἂν ἐξ αὐτοῦ ὠδέ πως ἀναβοῶν τοῦ Χριστοῦ >πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἴνεκεν ἐχρισέν με· εὐ-
 >αγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέν με, κηρῦξαι αἰχμαλώ-
 >τοις ἄφεςιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν· καὶ οὐ μόνος γε 14
 15 Ἡσαΐας, ἀλλὰ καὶ Δαυὶδ εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἀναφωνεῖ λέγων >ὁ θρόνος σου, ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος >εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἠγάπησας δικαιο-
 >σύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἐχρισέν σε, ὁ θεός, >ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου·
 20 ἐν οἷς ὁ λόγος ἐν μὲν τῷ πρώτῳ στίχῳ θεὸν αὐτὸν ἐπιφημίζει. ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ σκήπτρῳ βασιλικῷ τιμᾷ. εἰθ' ἐξῆς ὑποβά· μετὰ τὴν 15
 ἔνθεον καὶ βασιλικὴν δύναμιν τρίτῃ τάξει Χριστὸν αὐτὸν γεγονότα, ἐλαίῳ οὐ τῷ ἐξ ἕλης σωμάτων, ἀλλὰ τῷ ἐνθέῳ τῆς ἀγαλλιάσεως ἠλειμμένον. παρίστησιν· παρ' ὃ καὶ τὸ ἐξαίρετον αὐτοῦ καὶ πολὺ

12—14 Luc. 4, 18. 19 [Is. 61, 1] — 16—19 Ps. 44, 7. 8

ATERBM ΣΑ

2 καὶ μὴ καὶ R | π̄νσ B | 3 ὁμοίως Σ | 4 ἀναγορεύεται T¹, corr. Tc | ὡς ἂν ὡς ὁ B | 6 καὶ ἱεῤῥᾶς αὐτοῦ ATEM αὐτοῦ καὶ ἱεῤῥᾶς RB | 7 εἰκόνας ATERB σκιάς M | 8 παραδούς AM παραδιδούς TcERB, T¹ undeutlich | 9 διὰ σωμάτων AB humanis opibus A δι' ἀρωμάτων TERMΣ | ἀλλ' αὐτὸ ATE ἀλλὰ τὸ R ἀλλ' αὐτῷ BM | 10 μετοχῇ — θεότητος von dem Sein der Gottheit des Vaters Σ | ἀγεννήτου TcERBM ἀγενήτου AT¹ | 11/12 ὠδέ πως ἀναβοῶν τοῦ ᾠν BM ᾠν ὠδέ πως ἀναβοῶν ATER | 12 zur Interpunction vgl. ecl. proph. 229, 13 | 14 μόνον B | 15 ἀναφωνεῖ ATER ἀνεφώνει BM | 16 ὁ ᾠσ auf Rasur Ac | 18 ἀνομίαν ATERB [ecl. proph. 58, 17 vgl. 229, 7 dem. ev. 8, 2, 41 c. Marc. de ecl. theol. 1, 20, 84] // (4 Buchstaben radirt) ἀνομίαν M ἀδικίαν dem. ev. 4, 15, 15. 49. 57. 58. 16, 47 vgl. 48. 5, 2, 1 | zur Interpunction vgl. dem. ev. 4, 15, 59 | 22 γεγονέναι B | 24 παρὸ A παρ' ὃ B παρὸν T¹ παρ' ὧν TcERM

compositione quadam mystica consecrati olei tamen huius, quae inter nos haberi solet, materiae ac liquoris perungebantur. verus autem hic, qui de caelis venerat et cui omnia quae praecedebant gesta fuerant, Christus non humanis opibus quaesita sumit unguenta, sed novo ac singulari modo paterno spiritu infusus et unctus Christus efficitur, sicut multis ante saeculis de eo vates Esaias praedixerat ex persona ipsius Christi dicens: >spiritus domini super me. propter quod unxit >me, evangelizare pauperibus misit me, praedicare captivis >remissionem et caecis visum<. nec solus Esaias divinis haec praedixit oraculis, sed et David similiter inspiratus testatur de Christo, dicens ad ipsum Christum: >sedes tua, deus, in saeculum saeculi, >virga aequitatis virga regni tui. dilexisti iustitiam et odisti >iniquitatem. propterea unxit te, deus, deus tuus oleo laetitiae >prae participibus tuis<. in quibus verbis primo quidem eum evidenter deum designat, secundo vero per aequitatis virgam sceptrum in eo regale commemorat. post vero etiam qualiter Christus effectus sit, indicat, dicens, quod unctus sit deus a deo non oleo communi, sed oleo laetitiae, nec sicut participes sui, id est illi, qui in imagine praecesserant,

NP F

1 consecrati] *P*² ,consecrato *NP*¹*F*² consecrata *F*¹ | 3 caelis] *PF* caelo
N | 16 uero *om.* *P*¹ | 14 primum *N*

κρείττον καὶ διάφορον τῶν πάλαι διὰ τῶν εἰκόνων σωματικώτερον
 χειρισμένων ὑποσημαίνει. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς ὠδέ πως τὰ 16
 περὶ αὐτοῦ δηλοῖ λέγων >εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· >κάθου
 >ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον
 5 >τῶν ποδῶν σου<, καὶ >ἐκ γαστροῦς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά
 >σε. ὦμοσεν κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ εἶ ἱερεὺς
 >εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ<. οὗτος δὲ εἰσά- 17
 γεται ἐν τοῖς ἱεροῖς λόγοις ὁ Μελχισεδέκ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου.
 οὐκ ἐν σκευαστῷ τινι χρίσματι ἀναδειγμένος, ἀλλ' οὐδὲ διαδοχῇ
 10 γένους προσήκων τῇ καθ' Ἐβραίους ἱερωσύνῃ· δι' ὃ κατὰ τὴν αὐτοῦ
 τάξιν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν τῶν ἄλλων σύμβολα καὶ τύπους ἀνειληφό-
 των Χριστὸς καὶ ἱερεὺς μεθ' ὄρκου παραλήψεως ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀνη-
 γόρευται· ὅθεν οὐδὲ σωματικῶς παρὰ Ἰουδαίους χρισθέντα αὐτὸν ἢ 18
 ἱστορία παραδίδωσιν, ἀλλ' οὐδ' ἐκ φυλῆς τῶν ἱερωμένων γενόμενον.
 15 ἔξ αὐτοῦ δὲ θεοῦ πρὸ ἑωσφόρου μὲν, τοῦτ' ἐστὶν πρὸ τῆς τοῦ κόσμου
 συστάσεως, οὐσιωμένον, ἀθάνατον δὲ καὶ ἀγήρω τὴν ἱερωσύνην εἰς
 τὸν ἄπειρον αἰῶνα διακατέχοντα. τῆς δ' εἰς αὐτὸν γενομένης 19
 ἀσωμάτου καὶ ἐνθέου χρίσεως μέγα καὶ ἐναργὲς τεζμήριον τὸ μόνον
 αὐτὸν ἔξ ἀπάντων τῶν πώποτε εἰς ἔτι καὶ νῦν παρὰ πᾶσιν ἀνθρώ-
 20 ποις καθ' ὅλον τοῦ κόσμου Χριστὸν ἐπιφημιζέσθαι ὁμολογεῖσθαι τε
 καὶ μαρτυρεῖσθαι πρὸς ἀπάντων ἐπὶ τῇ προσηγορίᾳ παρὰ τε Ἑλλήσι
 καὶ βαρβάροις μνημονεύεσθαι, καὶ εἰς ἔτι νῦν παρὰ τοῖς ἀνὰ τὴν
 οἰκουμένην αὐτοῦ θιασώταις τιμᾶσθαι μὲν ὡς βασιλεία, θανμάζεσθαι
 δὲ ὑπὲρ προφήτην, δοξάζεσθαι τε ὡς ἀληθῆ καὶ μόνον θεοῦ ἀρχιερέα,
 25 καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, οἷα θεοῦ λόγον προόντα καὶ πρὸ αἰώνων ἀπάν-
 των οὐσιωμένον τὴν τε σεβάσιμον τιμὴν παρὰ τοῦ πατρὸς ὑπειληφότα.

3—5 Ps. 109, 1 — 5—7 Ps. 109, 3. 4 vgl. Hebr. 7, 11—25

ATERBMΣΔ

2 καὶ TERBM > A | δέ] δέ που M | 5 ἐγέννησα Π [pr. ev. 7, 12, 13
 dem. ev. 4, 15, 33. 16, 56 c. Marc. 1, 2, 20] γεγέννηκα dem. ev. 5, 3, 1. 7 |
 6 εἶ ATERMΔ > B [dem. ev. 4, 15, 33. 37. 16, 56. 5, 3, 1. 7] | 11 τῶν ἄλλων
 τῶν T^r ἄλλων B | 12 ἱερεὺς BMΣΔ ἀρχιερεὺς ATER | 14 γενομένων A¹,
 corr. A¹ | 15 θῦ TERBM τοῦ θῦ A | 16 οὐσιωμένον ATE¹BM γεγεννη-
 μένον E^rRΣ | 17 γινωμένῃς B | 18 χρίσεως TERMΣΔ γρ χρίσεως A^{1m}
 δυνάμεως AB | 19 καὶ ABM > TER | πᾶσι τοῖς B | 22 νῦν T¹B καὶ
 νῦν AT^eERM | παρὰ TERBM > A | 23 αὐτὴν B | 24 δὲ ABM τε TER |
 ὡς BM ὡς ἂν ATER | 25/26 ἀπάντων ABM Zonar. 13, 4 p. 9c πάντων TER
 | 26 τε BM > ATER Zonar. | ὑπειληφότα AT¹RB ἀπειληφότα T^eE ελληφότα
 M Zon. der ... hat von Natur Σ

sed prae participibus suis, oleum vero laetitiae in sacris voluminibus intellectu mystico sanctus spiritus designatur. sed et de pontificatu eius idem David alio in loco tale aliquid arcanis signat eloquiis, tamquam ex persona patris de filio pronuntiantis: >de ventre<, inquit, >ante luciferum genui te. iuravit dominus et non paenitebit; tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. hic autem Melchisedech in divinis voluminibus sacerdos fuisse dei summi refertur, sed qui non oleo communi perunctus sit, neque qui ex successione generis susceperit sacerdotium, sicut apud Hebraeos fieri mos erat. et ideo secundum ordinem ipsius sacerdos futurus dicitur Christus, qui non olei liquore, sed virtute caelestis spiritus consecratur. idcirco denique cum multi apud Hebraeos oleo in hoc ipsum sollemniter consecrato uncti sint Christi et sive reges sive prophetae sive etiam pontifices per hoc fuerint instituti, nullus ipsorum vel genti vel discipulis aut sectatoribus ex suo vocabulo nomen dare potuit et appellare discipulos Christianos, nisi hic solus, qui verus est Christus et non oleo humano, sed paterno spiritu perunctus. hic sectatorum suorum populos et universam per totum mundum sui nominis gentem ex veri Christi vocabulo appellari fecit perenni nomine Christianos. si igitur unde genus ducat Christus requiris et eius auctorem rimaris qui auctor est omnium, audi, quid oracula divina per David magnificentissimum vatem ex persona ipsius summi patris loquantur, sicut et paulo superius memoravimus: >de ventre<, inquit, >ante luciferum genui te<. et quamvis ventris appellatio in eo qui recte incorporeus creditur, convenire minime videatur, tamen tropicis ac mysticis legibus hoc est quod indicatur, quod non extrinsecus et aliunde substituerit filium pater, sed ex semet ipso ac, si dici potest, de interioribus suis, ut hoc ipsum sit ille qui natus est, quod est ille qui genuit, et ne adoptionis lege extrinsecus videatur adsumptus, sed quantum appellatio ventris intellegi suggerit, salva reverentia incorporalitatibus intrinsecus editus designetur veritate naturae. quod vero ait ante luciferum, ante mundi et ante totius creaturae designat initium. distinctio sane inter verum Christum et imaginarios illos qui prius praecesserant, quae habeatur, evidens in hoc indicium datur, quod illi priores Christi nulli paene nisi genti propriae cogniti sunt, huius autem veri Christi non solum nomen, sed et potestas et regnum per omnes nationes et per universum orbem terrae diffusum est, non

NPF

2 spiritus sanctus P | 5 paenitebit] PF p. eum N | 12 multi] NF
 multi ante P | 13 sunt NF¹ | 23 genui te om. F¹ | 24 eo ser. eum
 | 28 et] ut N | 31 luciferum] PF l. genui te N

καὶ προσκυνεῖσθαι ὡς θεόν· τό γε μὴν πάντων παραδοξότατον, 20
 ὅτι μὴ φωναῖς αὐτὸ μόνον καὶ ῥημάτων φόφοις αὐτὸν γεραίρομεν
 οἱ καθωσιωμένοι αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πάσῃ διαθέσει ψυχῆς, ὡς καὶ αὐτῆς
 προτιμᾶν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς τὴν εἰς αὐτὸν μαρτυρίαν. ταῦτα μὲν 4 1
 5 οὖν ἀναγκαίως ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἐνταυθὰ μοι κείσθω, ὡς ἂν μὴ νεώ-
 τερόν τις εἶναι νομίσειεν τὸν σοτήρα καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν
 Χριστὸν διὰ τοὺς τῆς ἐνσάρκου πολιτείας αὐτοῦ χρόνους·
 ἵνα δὲ μηδὲ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ νέον εἶναι καὶ ξένην, ὡς ἂν 1
 ἐπὶ νέον καὶ μηδὲν τοὺς λοιποὺς διαφέροντος ἀνθρώπους συστάσας,
 10 ἐπονοήσειεν τις, φέρε, βραχέα καὶ περὶ τούτου διαλάβωμεν. τῆς 2
 μὲν γὰρ τοῦ σοτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας νεωστὶ πᾶσιν
 ἀνθρώποις ἐπιλαμψάσης, νέον ὁμολογουμένως ἔθνος, οὐ μικρὸν οὐδ'
 ἀσθενὲς οὐδ' ἐπὶ γονίας ποι γῆς ἰδρυμένον, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν
 15 ἔθνῶν πολυανθρωπότατόν τε καὶ θεοσεβεστάτον ταύτῃ τε ἀνώ-
 λεθρον καὶ ἀήττητον. ἧ καὶ εἰς αἰὶ τῆς παρὰ θεοῦ βοηθείας τυγ-
 χάνει, χρόνον προθεσμίας ἀρρήτοις ἀθρόως οὕτως ἀναπέφηνεν, τὸ
 παρὰ τοῖς πᾶσι τῇ τοῦ Χριστοῦ προσηγορίᾳ τετιμημένον. τοῦτο 3
 καὶ προφητῶν κατεπλάγη τις, θεῖον πνεύματος ὀφθαλμῷ τὸ μέλλον
 ἔσεσθαι προθεωρήσας, ὡς καὶ τάδε ἀναφθέρξασθαι >τίς ἤκουσεν
 20 >τοιαῦτα, καὶ τίς ἐλάλησεν οὕτως; εἰ ὧδινεν γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ,
 >καὶ εἰ ἐτέχθη ἔθνος εἰς ἅπαξ<. ὑποσημαίνει δέ πως καὶ τὴν
 μέλλουσαν ὁ αὐτὸς προσηγορίαν, λέγων >τοῖς δὲ δουλεύουσίν μοι

19—21 Ies. 66, 8 — 22—S. 40, 2 Ies. 65, 15. 16

ATERBMΣΔ

1 ὡς BM ὡς ἂν ATER Zon. | nach θεόν + der in Wahrheit ist von dem
 der in Wahrheit Gott ist Σ | πάντων TERBM ἀπάντων A | 5 μοι > B
 6 τις ἂν B | τὸν² ARBM > TE | 8 Δ MΣE 4 AB 34, 3 R | δὲ > B |
 9 τοὺς λοιποὺς TERBM τῶν λοιπῶν A | ἄνοσ TERM ἄνων A den Plural be-
 zeugt Σ ἄνω B | 10 ὑπονοήσειεν τις BM τις ὑπονοήσειεν ATER | καὶ
 > R | 10/11 τῆς μὲν γὰρ BMΣ ἔρι μὲν ὁμολογουμένως τῆς ATER |
 11 ἰ̄ χ̄ν ATER ἰ̄ τοῦ χ̄ν M Jesu Christi Σ χ̄ν B | νεωστὶ πᾶσιν > T¹ +
 Tcm | 12 νέον ὁμολογουμένως ABM νέον ὁμολογοῦμεν ὡς Σ > TER
 13 ἀσθενὲς οὐδ' ATEBMΣ > R (ex sil) | ποι ABM που TER | πάντων
 τῶν BM πάντων ATER | 14 ἔθνῶν ABMΣ ἄνων TER | τε ATERMΣ > B
 | 15 ταῖς — βοηθείαις TE¹ corr. Ec | τοῦ Θυ M | 17/18 τοῦτο καὶ
 ATERMΣ καὶ τοῦτο B | 19 ἀναφθέρξασθαι TERBMΣ προαναφθέρξασθαι A
 | 20 ἐλάλησεν AT¹BA ἑώρακεν TcERMΣ [=⊗] [dem. ev. 10, 8, 111] | μιᾷ
 ἡμέρᾳ II ἡμέραι μιᾷ dem. ev. 10, 8, 111 | 22 λέγων προσηγορίαν B | τοῖς
 δὲ δουλεύουσίν μοι II τοῖς δὲ δουλεύουσίν μοι A [dem. ev. 2, 3, 144] euch die
 ihr meinen Namen führetet Σ

solum cognitione vocabuli, sed et divinitatis cultu ac religionis reverentia consecratum. in omni namque terra tamquam verbum et sapientia patris, tamquam deus et dominus Christus Iesus colitur et adoratur, sicut divinum de eo pronuntiavit eloquium, dicens: >quia in nomine Iesu
 5 >omne genuflectetur caelestium et terrestrium et infernorum
 >et omnis lingua confiteatur, quoniam dominus Christus in
 >gloria est dei patris<. unde non solum potestas eius et regnum, sed et affectus et amor tantus de eo credentium mentibus inolevit, ut etiam animas ponere pro nomine eius et cervices suas persecutorum
 10 gladiis obicere non morentur, dummodo sacrosancta apud eos nominis eius fides et reverentia conservetur. haec interim nobis necessario nar- 4 1
 rationem rerum praecesserint, quam persequi instituimus, in quibus ostendatur nomen Christi Iesu domini ac salvatoris nostri non novellae appellationis alicuius, aut ex carnali hac nativitate, sed a deo ipso originem
 15 ducere.

Quod autem recentis vocabuli Christianorum gens videtur et ritus 1
 observantiae eius nuper exortus, quid etiam haec ipsa novitas in se ve-

4—7 Phil. 2, 10. 11

NPF

1 solum *NP*² sola *P*¹*F* | 5 genuflectatur *N* | et terr.] *PF* terr. *N*
 6 confitebitur *P* | christus] *N* iesus chr. *PF* | 7 est *om.* *P*

> κληθῆσεται ὄνομα καινὸν, ὃ εὐλογηθῆσεται ἐπὶ τῆς
 γῆς<. ἀλλ' εἰ καὶ νέοι σαφῶς ἡμεῖς καὶ τοῦτο καινὸν ὄντως **4**
 ὄνομα τὸ Χριστιανῶν ἀτίως παρὰ πᾶσιν ἔθνεσιν γνωρίζεται, ὁ βίος
 δ' οὖν ὅμως καὶ τῆς ἀγωγῆς ὁ τρόπος αὐτοῖς εὐσεβείας δόγμασιν
5 ὅτι μὴ ἔναγχος ἔφ' ἡμῶν ἐπιπέπλασται, ἐκ πρώτης δ' ὡς εἰπεῖν ἀν-
 θρωπογονίας φυσικαῖς ἐννοίαις τῶν πάσαι θεοφιλῶν ἀνθρώπων κατ-
 ὠρθοῦτο. ὡδὲ πως ἐπιδείξομεν. οὐ νέον. ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσιν **5**
 ἀνθρώποις ἀρχαιότητι τετιμημένον ἔθνος, τοῖς πᾶσι καὶ αὐτὸ γινώρι-
 μον. τὸ Ἑβραίων τεγγάνει. λόγοι δὲ παρὰ τούτῳ καὶ γραμματα
10 παλαιοὺς ἀνδρας περιέχουσιν, σπανίους μὲν καὶ ἀριθμῷ βραχεῖς, ἀλλ'
 ὅμως εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης καὶ πάσης τῆς λοιπῆς διενεγκόντας ἀρετῆς.
 πρὸ μὲν γε τοῦ κατακλινοῦ διαφόρους, μετὰ δὲ καὶ τοῦτον ἑτέ-
 ρους, τῶν τε τοῦ Νῶε παιδῶν καὶ ἀπογόνων ἀπὸ καὶ τὸν Ἀβραάμ.
 ὃν ἀρχηγὸν καὶ προπάτορα σφῶν αὐτῶν παῖδες Ἑβραίων αὐ-
15 γούσι. πάντας δὲ ἐκείνους ἐπὶ δικαιοσύνη μεμαρτυρημένους, ἐξ **6**
 αὐτοῦ Ἀβραάμ ἐπὶ τὸν πρῶτον ἀνιοῦσιν ἀνθρώπων. ἔργῳ Χριστι-
 ανούς, εἰ καὶ μὴ ὀνόματι, προσεπιπῶν τις οὐκ ἂν ἐκτός βάλοι τῆς
 ἀληθείας. ὁ γάρτοι δηλοῦν ἐθέλοι τοῦνομα, τὸν Χριστιανὸν **7**
 ἀνδρα διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ γνώσεως καὶ διδασκαλίας σωφροσύνης
20 καὶ δικαιοσύνης καρτερίᾳ τε βίου καὶ ἀρετῆς ἀνδρείᾳ εὐσεβείας τε
 ὁμολογίᾳ ἐνὸς καὶ μόνου τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ διατρέπειν, τοῦτο
 πᾶν ἐκείνοις οὐ χεῖρον ἡμῶν ἐσπονδάξτεο. οὐτ' οὖν σώματος αὐ-
8 τοῖς περιτομῆς ἔμελεν, ὅτι μηδὲ ἡμῖν, οὐ σαββάτων ἐπιτηρήσεως.
 ὅτι μηδὲ ἡμῖν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν τοιῶνδε τροφῶν παραφυλακῆς οὐδὲ
25 τῶν ἄλλων διαστολῆς, ὅσα τοῖς μετέπειτα πρώτος ἀπάντων Μωσῆς
 ἀρξάμενος ἐν συμβόλοις τελεῖσθαι παραδέδωκεν, ὅτι μηδὲ νῦν Χριστι-
 ανῶν τὰ τοιαῦτα· ἀλλὰ καὶ σαφῶς αὐτὸν ἠδεσαν τὸν Χριστὸν τοῦ
 θεοῦ, εἴ γε ὡσθαι μὲν τῷ Ἀβραάμ, χρηματίσαι δὲ τῷ Ἰσαάκ, λελα-
 ληκέναι δὲ τῷ Ἰσραήλ, Μωσῆϊ τε καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα προφήταις

28/29 Gen. 18, 1. 26, 2. 35, 1

AT ERBM ΣΑ

2 ὄντως ABM τὸ TER | **9** τοῦτων M | **10** καὶ > T¹ + T^c | **12** καὶ
 AT ERM Δ > B Σ | **13** τὸν TERBM τῶν A | **15** δ' B | ἐπὶ δικαιοσύνη
 T^cERM δικαιοσύνη AT¹B | vor ἐξ + εἰ Tr | **17** βάλοι ABM βάλλοι TER
 | **18** ἐθέλοι AT¹B ἐθέλει T¹ corr., ERM | **22** σώματος ABM τοῦ σώματος
 TER | **23** ἔμελεν B | οὐ] οὐδε M | **25/26** πρώτος ἀπάντων μωσῆς
 ἀρξάμενος AT ER πρωτος αὐτὸς μωσῆς ἀπάντων ἀρξάμενος B πρωτος ἀρξά-
 μενος μωσῆς M¹ πρώτος ἀπάντων ἀρξάμενος μωσῆς Mem | **26** ἐν > B
 παραδέδωκεν AB παρίδωκεν TER M | **27 28** Christus den Sohn Gottes Σ
28/29 λελαληκέναι R | **29** ἰηλ BM Σ ἰακὼβ AT ER

tastatis contineat, ostendamus. antiquissimum prae omnibus fere gen- 5
 tibus Hebraeorum genus haberi puto, quod nulli dubitandum videatur
 et quod apud ipsam gentem secretior quidam religionis cultus et obser-
 vantia divinis mandata voluminibus continetur, in quibus etiam de non-
 5 nullis iustitia et pietate praeditis viris refertur, quibusdam quidem, qui
 et ante diluvium fuerint, aliis autem et post diluvium, in quibus de Noe
 atque eius filiis omnique prosapia scribitur et usque ad Abraham per-
 tenditur, quem parentem gentis Hebraeorum constat existere. omnes 6
 ergo illos, qui ab Abraham sursum versus usque ad primum hominem
 10 generationis ordine conscribuntur, etiamsi non nomine, rebus tamen et
 religione Christianos fuisse si quis dicat, non mihi videtur errare. cum 7
 enim nomen Christiani hoc indicet, quod Christo quis credens per eius
 doctrinam fidem pietatem ac iustitiam teneat et studiis divinae inhae-
 reat sapientiae atque omne quod ad virtutem pertinet exsequatur, si,
 15 inquam, haec sunt quae vocabulo Christiani nominis indicantur et verae
 eum religionis sectatorem designant, hoc erant etiam illi sancti, de qui-
 bus supra diximus, viri, quod Christiani nunc esse profitentur. neque 8
 enim aut corporalis eis inerat circumcisio aut observatio sabbati, sicut
 ne nobis quidem, aut ulla de ciborum observatione religio vel cetera,
 20 quae posterioribus per Moysen figuraliter magis et mystice observanda
 traduntur. cum igitur absque his omnibus observationibus fuerint reli-
 giosi illi, quorum supra meminimus, viri, secuti autem sint fidem eius,
 quem nos nunc sequimur, Christi, quem frequenter apparuisse eis et
 edocuisse vel monuisse ea quae ad fidem et pietatem pertinent in su-
 perioribus adprobavimus, quomodo dubitabitur ab illis coepisse et ab
 illis esse deductam huius gentis originem, qui et eundem deum aucto-
 rem et ducem vitae sequebantur et in simili religionis observantia per-

NPF

1 ostendamus] *P* ostendam *N* ostendemus *F* | 5 in quibusdam *P*¹
 20 mystica *N* | 22 sint] *PF* om. *N*

ὁμιληκέναι προδέδεικται· ἔνθεν αὐτοὺς δὴ τοὺς θεοφιλεῖς ἐκείνους 9
 εὐροῖς ἂν καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ κατηξιωμένους ἐπωνυμίας, κατὰ τὴν
 φάσκουσαν περὶ αὐτῶν φωνῆν >μὴ ἄψησθε τῶν Χριστῶν μου.
 >καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε· ὥστε σαφῶς 10
 5 πρῶτην ἠγείσθαι δεῖν καὶ πάντων παλαιωτάτην τε καὶ ἀρχαιοτάτην
 θεοσεβείας εὐρεῖσιν αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀμφὶ τὸν Ἀβραὰμ θεοφιλῶν
 ἀνδρῶν τὴν ἀρτίως διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας πᾶσιν ἔθνεσιν
 κατηγγελημένην. εἰ δὲ δὴ μακροῦ ποθ' ὕστερον περιτομῆς φασὶ 11
 τὸν Ἀβραὰμ ἐντολὴν εἰληκέναι. ἀλλὰ πρό γε ταύτης δικαιοσύνην
 10 διὰ πίστεως μαρτυρηθεῖς ἀνείρηται. ὥδέ πως τοῦ θεοῦ φάσκοντος
 λόγον >ἐπίστευσεν δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ
 εἰς δικαιοσύνην· καὶ δὴ τοιοῦτο πρὸ τῆς περιτομῆς γεγονότι 12
 χρησιμὸς ὑπὸ τοῦ φήσαντος ἑαυτὸν αὐτῷ θεοῦ (οὗτος δ' ἦν αὐτὸς ὁ
 Χριστός, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος) περὶ τῶν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις τὸν
 15 ὅμοιον αὐτῷ δικαιοῦσθαι τρόπον μελλόντων ἡμέσων αὐτοῖς προεπ-
 ἠγγελεῖται λέγων >καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ
 >φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ὡς ὅτι >ἔσται εἰς ἔθνος μέγα καὶ
 >πολύ, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη τῆς 13
 >γῆς· τοῦτο δὲ καὶ ἐπιστῆσαι εἰς ἡμᾶς ἐκπεληρωμένον πάρεστιν. 13
 20 πίστει μὲν γὰρ ἐκείνος τῇ εἰς τὸν ὀφθέντα αὐτῷ τοῦ θεοῦ λόγον
 τὸν Χριστὸν δεδικαίωτο. πατρῴας μὲν ἀποστάς δεισιδαιμονίας καὶ
 πλάνης βίου προτέρας. ἕνα δὲ τὸν ἐπὶ πάντων ὁμολογήσας θεὸν
 καὶ τοῦτον ἔργοις ἀρετῆς, οὐχὶ δὲ θρησκείᾳ νόμου τοῦ μετὰ ταῦτα
 Μωυσείως θεραπεύσας, τοιοῦτο τε ὄντι εἰρητο ὅτι δὴ πᾶσαι αἱ φυ-
 25 λαὶ τῆς γῆς καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐν αὐτῷ εὐλογηθήσεται· ἔργοις δὲ 14
 λόγων ἐναργετέροις ἐπὶ τοῦ παρόντος παρὰ μόνοις Χριστιανοῖς

3/4 Ps. 104, 15 — 11/12 Gen. 15, 6 vgl. Rom. 4, 3 — 16/17 Gen. 12, 3
 — 17—19 Gen. 18, 18 — 21/22 vgl. Gen. 12, 1

ΑΤΕRBMΣΑ

2 ἐπωνυμίας TEBM προσωνυμίας AR | 3 ἀψησθε Π [ecl. proph. 55, 22]
 ἄπτεσθε dem. ev. 1, 5, 20. 5, 2, 4 | 6 ἐκείνων BM ἐκείνων δὴ ΑΤΕR
 8 ὕστερον TERBM ὕστερον χρόνω Α | 9 πρό γε ΤΕRΜ aus γε πρὸ im
 Schreiben corr. B γε πρὸ Α | δικαιοσύνην Α δικαιοσύνη TERBM | 10 in
 ἀνηρηται corr. B¹ | τοῦ θεοῦ φάσκοντος TERBM φάσκοντος τοῦ θεοῦ Α
 11 ἐπίστευσεν δὲ Π [dem. ev. 1, 6, 10] καὶ ἐπίστευσεν praep. ev. 7, 8, 23
 13 ἦν TrB | αὐτὸς ᾠσ Β | 15/16 προεπηγγείλατο Β | 18/19 ἐν αὐ-
 τῷ — γῆς] ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς καὶ ὡς ὅτι ἔσται εἰς ἔθνος μέγα καὶ
 πολὺ καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς M | 20 τῆς Β
 21 τὸν Χριστὸν > Β | 25 εὐλογηθήσονται M | τε M | 26 ἐνεργετέροις M

sistebant? in tantum denique haec in illis praemissa et praeformata 9
 religio est, ut ne ipso quidem nomine, quod certe solum differentiam
 facere videtur, habeantur alieni, sed et ipsos iam tunc non solum Christi-
 anos, sed et Christos esse appellatos divina testantur eloquia. dicitur
 5 enim de illis ex persona dei ad alienigenas gentes: >nolite tangere
 >Christos meos et in prophetas meos nolite malignari<. haec 10
 cum de Abraham vel de his, qui per illud tempus ad dei cultum per-
 tinebant, dicta referantur, evidentissime et luce clarius in ipsis et ante
 ipsos Christianorum gens iam tunc fuisse et omnem tenuisse pietatis ac
 10 religionis observantiam designatur, quam nunc per adventum carnalis
 praesentiae Christi per omnes gentes communicatam et omnibus imperi-
 titam nationibus constat, quo sapientiae pietatisque thesaurus, qui velut
 intra angustum conclave pro raris quibusque cultoribus tenebatur, uni-
 versum mundum fidei ac religionis profusione ditaret et quod prius vi-
 15 ritim praebebatur, nunc simul et subito gentibus integris et populis ac
 nationibus ingeratur. quod ita futurum divina inspiratione prospiciens,
 quidam eximius prophetarum stupore mentis adtonitus cum admiratione
 exclamat et dicit: >quis audivit talia? et quis locutus est ita?
 >si peperit terra in una die et si genita est gens de semel<. Et
 20 item in alio loco de his ipsis, quod sermo divinus gentem simul par-
 turiendam esse praedixerat, contestatur et dicit: >his autem, qui ser-
 >vient mihi, vocabitur nomen novum, quod benedicetur super
 >terras<. quod autem ita novum nomen quam Christianorum vocabu-
 lum gentibus datum est? novum autem dicit nomen nuper dispersum,
 25 non nuper inventum. verum et hoc ipsum ita futurum et hanc benedic-
 tionem nominis ac fidei omnibus esse gentibus largiendam nequaquam
 divina oracula siluerunt. de ipso namque Abraham, dum adhuc esset 11
 in praepotio constitutus, dicit sermo divinus: >credidit Abraham deo
 >et reputatum est ei ad iustitiam et amicus dei appellatus
 30 >est<. credidisse igitur refertur ei quem apparuisse frequenter et in- 12
 struxisse eum quae ad pietatem et religionem pertinent supra edocuimus,
 Christo scilicet, per quem omnia constare, quae gesta sunt vel gerenda,
 saepe probatum est. a quo etiam ad ipsum Abraham responsa huiusce-
 modi deferuntur: >et benedicentur, inquit, in te omnes tribus
 35 >terrae<. et iterum: >faciam te in gentem magnam et multam
 >et benedicentur in te omnes gentes terrae<. in quo evidenter 13
 exprimitur, quod ille cultus atque illa fidei gratia, quae tunc Abrahae

NPF

3 uidebatur habebantur *P* | 18 clamat *N* | et] aut *P*² | 19 et] aut *P*
 | 22 uocabitur] *PF* uocabuntur *N* | 23 terram *P*¹ | 25 et hoc] hoc *P*

καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀσκούμενος αὐτὸς ἐκείνος ὁ τῆς θεοσεβείας τοῦ Ἀβραάμ ἀναπέφηνε τρόπος. τί δὴ οὖν λοιπὸν ἐμποδὼν ἂν 15 εἶη. μὴ οὐχὶ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν βίον τε καὶ τρόπον εὐσεβείας ἡμῖν τε τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καὶ τοῖς πρόπαλαι θεοφιλέσιν ὁμολογεῖν; ὥστε μὴ νέαν καὶ ξένην, ἀλλ' εἰ δεῖ γάρα ἀληθεύοντα, πρώτην ὑπάρχειν καὶ μόνην καὶ ἀληθῆ κατόρθωσιν εὐσεβείας τὴν διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἀποδείκνυσθαι. καὶ ταῦτα μὲν ὧδε ἐχέτω·

φέρε δὲ ἤδη, μετὰ τὴν δέουσαν προκατασκευὴν τῆς προτεθείσης E 5 1
 10 ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἤδη λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἐνσάρκον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείας οἷά τινος ὁδοιορίας ἐφαυόμεθα. τὸν τοῦ λόγον πατέρα θεὸν καὶ τὸν δηλούμενον αὐτὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν σωτῆρα καὶ κύριον ἡμῶν. τὸν οὐράριον τοῦ θεοῦ λόγον, βοηθὸν ἡμῖν καὶ συνεργὸν τῆς κατὰ τὴν διήγησιν ἀληθείας ἐπικαλεσά-
 2 μνοι. ἦν δὴ οὖν τοῦτο δεύτερον καὶ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς 2
 Ἀγούστου βασιλείας, Αἰγύπτου δ' ὑποταγῆς καὶ τελευτῆς Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας, εἰς ἣν ὑστάτην ἢ κατ' Αἴγυπτον τῶν Πτολεμαίων κατέληξε δυναστεία, ὄγδοον ἔτος καὶ εἰκοστόν, ὀπηνίκα ὁ σωτῆρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῆς τότε πρώτης ἀπογραφῆς.
 20 ἡγεμονεύοντος Κυρῖνου τῆς Συρίας, ἀκολούθως ταῖς περὶ αὐτοῦ προφητείαις ἐν Βηθλέεμ γεννᾶται τῆς Ἰουδαίας. ταύτης δὲ τῆς 3
 κατὰ Κυρῖνον ἀπογραφῆς καὶ ὁ τῶν παρ' Ἑβραίοις ἐπισημότατος ἱστορικῶν Φλαῖος Ἰώσηπος μνημονεύει. καὶ ἄλλην ἐπισυνάπτων ἱστορίαν περὶ τῆς τῶν Γαλιλαίων κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐπιρνεύσεις
 25 χρόνους αἰρέσεως, ἧς καὶ παρ' ἡμῖν ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν μνήμην ὧδέ πως λέγων πεποιήται >μετὰ τοῦτον ἀνέστη Ἰουδα:

18—20 Luc. 2, 2; — 21 Mich. 5, 2 — 26—S. 46, 3 Act. 5, 37

ATERB, von 3 καὶ τὸν αὐτὸν an D, MΣA

2 ἀναπέφηνε τρόπος M ἀπέφηνε τρόπος B τρόπος ἀναπέφηνεν A τρόπος ἀναπέφηνε TER | 2/3 ἂν εἶη > M | 3 τε > BD | 6 τῆς τοῦ > D | 7/8 καὶ — ἐχέτω > T¹Σ + Tem | 7 ὧδε ARBD ὧδέ πως TemEM | 9 E ABMΣ 15 ER | ἤδη ATERM > BD | δέουσαν ἡμῖν B | 11 ἀνώμεθα BD | τὸν > B | 13 λόγον σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ προσκνητῷ πανι M | 15 ἦν δὴ ATERMΣ ἤδη BD | ἔτος τῆς > B ἔτος > D | 17 εἰς > B | 18/19 καὶ πρὸ ἡμῶν BDM ἡμῶν καὶ πρὸ ATER | 19 ὁ χσ ADM χσ TERB | πρώτης ἀπογραφῆς BDM ἀπογραφῆς πρώτης ATER | 20 κυρῖνον BA | 22 ὁ > BD | ἐπισημοτάτοις D | 23 καὶ TERBDM > A | ἄλλην ARBDMΣ ἄλλη T ἄλλη ηι auf Rasur E | 24 ἱστορίαν ABDMΣ ἱστορία TER | 26 λέγων durch Corr. + D

et paucis illis qui ad id temporis fide et pietate insignes erant, concedebatur, postmodum per omnes gentes ac per omnes terras esset benedictionis titulo per divinam gratiam largienda. certum namque est, quod sicut ille credens ei qui sibi apparuit iustificatus est et paternis superstitionibus repudiatis ac spretis dei veri praecepta fide atque operibus exsecutus est et per hoc ei dicitur: >quia benedicentur in te omnes tribus et omnes gentes terrae<, ita et Christiani fide atque operibus id agant, ut paternae superstitionis errore depulso sequantur deum, quem secutus est Abraham, et ex simili fide eius iustificentur. sicut iustificatus est Abraham. quid igitur obstat, ut non una atque eadem religionis observantia deputetur in his in quibus unam atque eandem fidei atque operum esse constitit formam? et ideo non novella neque peregrina est Christianorum religio vel nuper exorta, sed si fas est libere indicare quod verum est, prima omnium atque ab ipsa simul mundi origine ac nativitate descendens eodem Christo deo doctore et institutore iam inde ab initio speciem formamque suscipiens. et de his quidem ista sufficiant.

Verum posteaquam consequenter ea quae historicam narrationem debuerant anteire, praemisimus, superest iam, ut et a corporali praesentia domini et salvatoris nostri et his, quae deinceps gesta sunt, velut itineris nostri adgrediamur exordium, ipsum omnipotentem verbi patrem deum, sed et ipsum cuius res geritur, Iesum Christum, dominum ac salvatorem nostrum, caeleste dei verbum, adiutorem et auctorem narrationis nostrae precibus invocantes. | igitur secundo et quadragesimo imperii Caesaris Augusti anno, ab Aegypto vero subiugata et Antonii vel Cleopatrae interitu, in quam novissimam Ptolomaeorum apud Aegyptum regna ceciderunt, octavo et vigesimo anno dominus et salvator noster Iesus Christus prima adscriptione census Cyrino Syriae praesidente secundum ordinem totius prophetiae, quae de ipso praedicta est, in Bethlehem Iudaeae oppido nascitur. hunc autem Cyrini temporibus habitum censum etiam Ioseppus illustris Hebraeorum historiografus memorat, adnectens huic narrationi etiam Galilaeorum haeresim iisdem exortam esse temporibus, de qua apud nos Lucas in Actibus apostolorum meminit his verbis: | >post hunc<, inquit, >surrexit

NPF

11/12 una atque eadem *P* | 12 forma *NP^b* | 15 deo *om. P* | 22 cuius] *NF* unde *P* | 26 novissimam] *P¹F cum Gr. novissima P² novissimum N* | 30 iudae *P¹*

>ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, καὶ ἀπέστησε
>λαὸν ὀπίσω αὐτοῦ· κάκεινος ἀπόλετο, καὶ πάντες ὅσοι
>ἐπέισθησαν αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν<. τούτοις δ' οὖν καὶ 4
ὁ δεδηλωμένος ἐν ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς Ἀρχαιολογίας συνάδων ταῦτα
5 παρατίθεται κατὰ λέξιν

>Κυρίνιος δὲ τῶν εἰς τὴν βουλὴν συναγομένων, ἀνὴρ τὰς τε ἄλλας
>ἀρχὰς ἐπιτετελεκώς καὶ διὰ πασῶν ὁδεύσας ὑπατος γενέσθαι τὰ τε
>ἄλλα ἀξιώματι μέγας, σὺν ὀλίγοις ἐπὶ Συρίας παρήν, ὑπὸ Καίσαρος
>δικαιοδότης τοῦ ἔθνους ἀπεσταλμένος καὶ τιμητῆς τῶν οὐδαίων γεννη-
10 >όμενος<

καὶ μετὰ βραχεία φησὶν

5

>Ἰούδας δὲ Γαλιανίτης ἀνὴρ ἐκ πόλεως ὄνομα Γαμαλα. Σάδδοζον
>Φαρισαῖον προσλαβόμενος, ἠπέιγτο ἐπὶ ἀποστάσει, τὴν τε ἀποτίμησιν
>οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀντιζῶν δουλείαν ἐπιφέρειν λέγοντες καὶ τῆς ἑλν-
15 >θερίας ἐπ' ἀντιλήψει παρακαλοῦντες τὸ ἔθνος<.

καὶ ἐν τῇ δευτέρῳ δὲ τῶν ἱστοριῶν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου περὶ 6
τοῦ αὐτοῦ ταῦτα γράφει

>ἐπὶ τούτου τις ἀνὴρ Γαλιλαῖος Ἰούδας ὄνομα εἰς ἀποστασίαν
>ἐνήγχε τοὺς ἐπιχωρίους, κακίζων εἰ φόρον τε Ῥωμαίοις τελεῖν ὑπο-
20 >μενοῦσιν καὶ μετὰ τὸν θεὸν οἴσουσι θνητοὺς δεσπότηας<.

6—10 Ioseph. A. I. 18, 1 — 12—15 Ioseph. A. I. 18, 4 — 18—20 Ioseph. B. I. 2, 118

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

2 λαὸν ΑΤ¹ΣΑ ἱκανὸν λαὸν ΤεΕΡΔΜ, Τε unleserlich, λαὸν πολλὴν Β |
3 ἐπειθοῦτο Β | γ' οὖν ΒΔ | 4 ὀγδοκαιδεκάτω Β ὀγδῶ καὶ δεκάτω Δ
ταῦτα ΤΕΡΒΔΜ τὰ αὐτὰ Α | 6 κρηῖνος ΒΑ | ἀνδρῶν Β | 7 ὁδεύ-
σας ΤΕΡΒΔΜ Ιος ὁδεύσας ὡς καὶ Α | 9 aus θνητῶν corr. Δ | 12 ἦσ
ὄνομα Β | γαμαλά ΒΔΑ Ιος גמלא Σ γαμαλαῖος Μ γαμάλας ΑΤΕΡ | σάδδο-
ζον ΑΤΕΡ 7175 Σ sadducium und sadduchium Α σαδδδοζον Μ σάδδοζον ΒΔ
σάδδοζον σάδδοζον σάδονζον ΗSS Ιος | 13 ἀποστάσει ΤεΕΡΒΔΜ Ιος ἀπο-
στασίαν ΑΤ¹ | 16 δὲ > Β | 17 τάδε ΔΜ | 18 τούτου ΒΔΜΣ Ιος quō
in tempore Α τούτοις ΑΤΕΡ | ἀποστασίαν ΑΤΕΡΔΜΣ ἀπόστασιν Β Ιος |
19/20 ὑπομενοῦσιν Niese ὑπομένουσιν Π

>Iudas Galilaeus in diebus conscriptionis census et avertit
 >populum post se. sed et ipse periit, et omnes qui credebant
 >ei, dispersi sunt<. de his autem ipsis Ioseppus, de quo supra 4
 5 memorat:

>Cyrinus autem vir unus ex consessu curiae Romanae per singulos
 >magistratus usque ad gradum consulatus ascendens, cetera quoque
 >honorabilis, cum paucis Syriam venit, a Caesare ius dare gentibus missus
 >et censor simul patrimoniorum futurus<.

10 et post pauca ait:

5

>Iudas vero Gaulanites, vir de civitate Gamala. Sadducum quendam
 >Pharisaeum adsumens magnopere nitebatur sollicitare plebem, adserens
 >eis, quod adscriptio census nihil aliud quam apertissimam inponeret
 >servitutem, simulque cohortabatur gentem suam, ne perderet libertatem<.

15 sed et in secunda historia Iudaici belli de hoc ipso haec scribit: 6

>Quo in tempore, inquit, vir quidam Galilaeus Iudas nomine ad
 >discessionem populos cogebat, pessimum fore eis persuadens, si ad-
 >quiescerent solvere tributa Romanis et post deum mortalem susciperent
 >dominum<.

NPF

6 quirinus *P* | consessu] *N* consensu *PF* | 11 sadducum *PF* sadduchum
N | 12 magno opere *N* | 17 pessime *P*¹ | 19 dominatum *P*

ταῦτα ὁ Ἰώσηπος.

Τηρικαῦτα δὲ καὶ τοῦ Ἰουδαίων ἔθρους Ἠρώδου πρώτου τὸ γένος $\bar{\zeta}$ 6 1
 ἄλλοφύλου διεληφότος τὴν βασιλείαν ἢ διὰ Μουσεῶς περιγραφὴν
 ἐλάμβανεν προφητεία >οὐχ ἐκλείψειν ἄρχοντα ἐξ Ἰούδα οὐδὲ
 5 ἡγούμενον ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ· φήσασα, >έως ἂν ἔλθῃ ᾧ
 ἀπόκειται· ὃν καὶ ἀποφαίνει προσδοκίαν ἔσεσθαι ἐθνῶν. ἀτελή 2
 γέ τοι τὰ τῆς προρρήσεως ἦν καθ' ὃν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις τοῦ ἔθνους
 ἄρχονσι διάγειν αὐτοῖς ἐξῆν χρόνον. ἄνωθεν ἐξ αὐτοῦ Μουσεῶς
 καταρξάμενοις καὶ εἰς τὴν Αὐγούστου βασιλείαν διαρξέσασιν. καθ' ὃν
 10 πρῶτος ἄλλοφύλος Ἠρώδης τὴν κατὰ Ἰουδαίων ἐπιτρέπεται ἐπὶ
 Ῥωμαίων ἀρχήν. ὡς μὲν Ἰώσηπος παραδίδωσιν, Ἰδουμαῖος ὢν κατὰ
 πατέρα τὸ γένος Ἀράβιος δὲ κατὰ μητέρα. ὡς δ' Ἀφρικανός, (οὐχ ὁ
 τυχὼν δὲ καὶ οὗτος γέγονε συγγραφεύς), φαῖν οἱ τὰ κατ' αὐτὸν
 ἀκριβοῦντες Ἀντίπατρον (τοῦτον δ' εἶναι αὐτῷ πατέρα) Ἠρώδου τινός
 15 Ἀσκαλωνίτου τῶν περὶ τὸν νεὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱεροδούλων καλου-
 μένων γεγονέναι· ὃς Ἀντίπατρος ἐπὶ Ἰδουμαίων ληστῶν παιδίον 3
 αἰχμαλωτισθεὶς σὺν ἐκείνοις ἦν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὸν πατέρα
 πτωχὸν ὄντα καταθέσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ. ἐντραφεὶς δὲ τοῖς ἐκείνων
 ἔθεσιν ὑπερὸν Ἰρκανῷ τῷ Ἰουδαίων ἀρχιερεὶ φιλοῦται. τοῦτου

4—6 Gen. 49, 10 — 11 Joseph. A. I. 14, 8. 121. B. I. 1, 123. 181 — 12 vgl.
 S. 58, 17—60, 4 ecl. proph. 158, 4ff. dem. ev. 8, 1, 44.

ATERBDMΣΑ

1 ὁ ABDM > TER | 2 $\bar{\zeta}$ ABM 23, 18 Σ 1 E | 4 οὐδὲ ΠΑ [ecl.
 proph. 21, 26. 24, 26. 188, 2 dem. ev. 2, 2, 7. 7, 1, 116. 3, 53. 8, 1, 2. 24. 29.
 32. 45] καὶ Σ[=⊗] [ecl. proph. 158, 12 dem. ev. 1, 3, 45. 3, 2, 33. 34. 36. 8,
 1, 25] | 5 φήσασ BD | 5/6 ᾧ ἀπόκειται AT^cER¹MΣ[=⊗]Α [ecl. proph.
 158, 13. 188, 3 dem. ev. 2, 2, 7. 3, 2, 33. 36. 7, 1, 116. 3, 53. 55. 8, 1, 34] ὃ
 ἀποκειται T¹R^c ὃ ἀπέκειτο B ᾧ ἀπέκειτο D τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ ecl. proph.
 21, 27. 26, 12ff. 27, 18 dem. ev. 1, 3, 45. 8, 1, 2. 3. 8. 24. 25. 45. 51. 52. 57. 69.
 70. 71 | 6 ἔσεσθαι ἐθνῶν BDM ἐθνῶν ἔσεσθαι ATER | 7 ὃν in ὁ durch
 Rasur corr. T | 8 αὐτοῦ D | χρόνον AEFBDM χρόνων TE¹R | 9 κα-
 ταρξάμενος M¹ corr. Mc | 10 Ἰουδαίαν T¹ corr. T¹ | ἐπιτρέπεται M¹ ἐπιτε-
 ρεπεται Mc | 11 μὲν ARB μὲν ὁ TEDM | Ἰδουμαῖος TERBDMΣΑ Ἰουδαῖος A
 | 13 φασιν RBDMA [ecl. proph.] ὡς φασὶν ATEΣ | οἱ τὰ ATERDMΣΑ [ecl.
 proph.] οἱ τε B | 14 ἀντίπατρον τοῦτον δ' εἶναι αὐτῷ πατρί BDMΣ [ecl. proph.]
 ἀντίπατρον τοῦτον δ' εἶναι αὐτὸν πατρί TER ἀντίπατρον in ἀντιπάτρον corr. T^r
 ἀντιπάτρον τοῦτον δὲ A | ἡρώδου εἶδὸν δὲ ἡρώδου τινός T^r ἡρώδου εἶδὸν ἡρώδου
 τινός R | 18 πτωχὸν TERBDM πένητα A | 19 ἔθεσιν A vgl. 58, 21 ἔθεσιν
 TERBDM | τῷ TERM τῶ τῶν A τῶν BD | Ἰδουμαίων M | τοῦτον TERB
 DMA τοῦτο παῖς A

Haec Ioseppus.

[III] Per idem tempus Herodes primus ex alienigenarum genere ortus 6 1
 regnum Iudaicae gentis obtinuit. et in ipso completur prophetia, quam
 Moyses ante praedixerat, quod non deficeret princeps ex Iuda
 5 neque dux de femoribus eius, usque quo veniret cui repositum
 est. de quo etiam pronuntiat idem Moyses, quia ipse sit expectatio gentium. imperfectus namque huius praesagii pendebat eventus, donec sub propriae gentis principibus regerentur, qui incipientes
 ab ipso Moyseo, qui haec praedixerat, usque ad Augusti imperium
 10 perdurarunt. quo in tempore primus, ut supra dixi, Herodes externi
 generis vir a Romanis Iudaeorum suscepit principatum. qui Herodes
 secundum ea quidem quae Ioseppus tradit ex Idumaeorum gente paternum
 genus, ex Arabum vero materni sanguinis originem deducebat.
 Africanus autem, qui et ipse praecipuus in historiographis habetur:

15 >Aiunt, inquit, >qui de eo diligentius explorarunt, Antipatrum quendam
 patrem esse Herodis Ascalonitae, qui et ipse fuerit Herodis cuius-
 >dam filius templi Apollinis aeditui. hic Antipater ab Idumaeis la- 3
 >tronibus captus admodum puer permansit cum praedonibus pro eo, quod
 >pater eius rei familiaris inopia filium redimere non valeret. verum puer
 20 >latronum vita et moribus institutus postmodum Hyrcano cuidam Iuda-
 >daeorum pontifici familiaris efficitur, ex quo nascitur Herodes hic, qui
 >salvatoris temporibus fuit.

NPF

17 appollonis P¹F¹
 Eusebius II.

γίνεται ὁ ἐπὶ τοῦ σωτήρος ἡμῶν Ἡρώδης. εἰς δὴ οὖν τὸν 4
 τοιοῦτον τῆς Ἰουδαίων περιελθούσης βασιλείας, ἐπὶ θέραις ἤδη καὶ
 ἢ τῶν ἐθνῶν ἀκολούθως τῇ προσητεία προσδοκία παρῆν, ἅτε διαλε-
 λοιπότητον ἐξ ἐκείνου τῶν παρ' αὐτοῖς ἐξ αὐτοῦ Μουσεῶς κατὰ
 5 διαδοχὴν ἀρξάντων τε καὶ ἠγησαμένων. πρὸ μὲν γε τῆς 5
 αἰχμαλωσίας αὐτῶν καὶ τῆς εἰς Βαβυλῶνα μεταναστάσεως ἐβασι-
 λεύοντο, ἀπὸ Σαουλ πρώτον καὶ Δαυὶδ ἀρξάμενοι· πρὸ δὲ τῶν βασι-
 λείων ἄρχοντες αὐτοὺς διείπων, οἱ προσαγορευόμενοι κριταί, ἄρξαντες
 καὶ αὐτοὶ μετὰ Μουσεῖα καὶ τὸν τούτου διάδοχον Ἰησοῦν· μετὰ δὲ 6
 10 τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον οὐ διείλιπον πολιτείας χρώμενοι ἀριστο-
 κρατικῇ μετὰ ὀλιγαρχίας (οἱ γὰρ ἱερεῖς προσετήκεσαν τῶν πραγμάτων),
 ἔχει οὐ Πομπηίος Ῥωμαίων στρατηγὸς ἐπιστάς τὴν μὲν Ἰερουσαλήμ
 πολιορκεῖ κατὰ κράτος μαίνει τε τὰ ἅγια μέχρι τῶν ἀδύτων τοῦ
 15 ἱεροῦ προελθόν, τὸν δ' ἐκ προγόνων διαδοχῆς εἰς ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ
 διαρκέσαντα βασιλεία τε ὁμοῦ καὶ ἀρχιερέα. Ἀριστόβουλος ὄνομα ἦν
 αὐτῷ, δέσμιον ἐπὶ Ῥώμης ἅμα τέκνοις ἐκπέμψας, Ὑρκανῷ μὲν τῷ
 τούτου ἀδελφῷ τὴν ἀρχιερωσύνην παραδίδωσιν, τὸ δὲ πᾶν Ἰουδαίων
 20 ἔθνος ἐξ ἐκείνου Ῥωμαίοις ὑπόφορον κατεστήσατο. αὐτίκα 7
 γοῦν καὶ Ὑρκανοῦ, εἰς ὃν ὕστατον τὰ τῆς τῶν ἀρχιερέων περιέστη
 20 διαδοχῆς, ἐπὶ Πάρθων αἰχμαλώτου ληφθέντος, πρῶτος, ὡς γοῦν
 ἔφη, ἀλλόφυλος Ἡρώδης ἐπὶ τῆς συγκλήτου Ῥωμαίων Ἀγούστου
 τε βασιλείᾳ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἐγχειρίζεται, καθ' ὃν ἐναργῶς τῆς 8
 τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐνστάσης, καὶ τῶν ἐθνῶν ἢ προσδοκωμένη
 σωτηρία τε καὶ κλησίς ἀκολούθως τῇ προσητεία παρηκολούθησεν·
 25 ἐξ οὗ δὴ χρόνον τῶν ἀπὸ Ἰούδα ἀρχόντων τε καὶ ἠγουμένων, λέγω
 δὲ τῶν ἐκ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, διαλελοιπότητον, εἰκότως αὐτοῖς καὶ
 τὰ τῆς ἐκ προγόνων ὑσταθῶς ἐπὶ τοὺς ἔγγιστα διαδόχους κατὰ

5—11 Ioseph. A. I. 11, 112, 111 vgl. ecl. proph. 155, 13 ff. — 20/21 S. 48, 2 ff.

ATERBDMΣΑ

5 μὲν TERBDM μέντοι A | 7 ἀπὸ ABDΙος ὑπὸ TERMΣ | ἀρξα-
 μένον T¹ corr. T¹ | 9 μουσεῶς M | 10 οὐ διείλιπον ARBM οὐ διείλιπον
 TE > D | 11 ἱερεῖς TERD [ecl. proph.] ἀρχιερεῖς ARMΣΑ beides Ios HSS |
 15/16 ἀριστόβουλος—αὐτῷ > T¹ + Tem. | 15 ὄνομα > B + Bem. | 17 δὲ
 > T¹ + Te | 19 δ' οὖν M | 21/22 ἀγούστου τε TERBDM καὶ ἀγούστου
 A | 22 τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους B | ἐναργῶς > BD | 23 τοῦ > B | 24 τε
 καὶ TERBDMΑ τέλος ἐλάμβανεν καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν A und die Erwartung der Erlösung
 und die Berufung der Heiden wurde vollendet wie gesagt ist in der Weisung
 Σ | 25 ἀπὸ BDM ἐξ ATER | λόγω T¹ corr. T¹ | 26 τοῦ ἐκ
 τῶν BD | 27 ἐκ > M

[V] Haec Africanus. | igitur cum in hominem externae gentis Iudaeorum 4
 devenisset imperium, imminebat sine dubio etiam illa profeticis praedicta
 vocibus expectatio gentium, quippe cum defecisset apud eos ab origine
 ipsius Moysei coepta principum regumque successio. prius enim quam 5
 5 in captivitatem Babyloniae ducerentur, regnavit apud eos Saul primus
 et inde David. nam ante reges a iudicibus regebantur, qui post
 Moysen et Iesum successorem eius gentis illius tenuerunt principatum.
 post reditum vero de Babylonia non defuere eis gubernacula disciplinis 6
 optimis instituta. per pontifices etenim rerum summa gerebatur, donec
 10 Pompeius Romanorum magistratus adveniens Hierosolyma urbem qui-
 dem Romanis armis oppugnaret et caperet, sancta vero et sacratissima
 quaeque templi pollueret, ita ut ne ab ipsis quidem adytis ingressum
 temperaret hostilem. eum vero, qui per avitam successionem per idem
 tempus regno simul et pontificio fungebatur, Aristobolum nomine
 15 vinctum cum liberis Romam misit, Hyrcano fratri eius pontificatum
 relinquens. omnem vero Iudaeorum gentem ex illo tributariam Ro-
 mano fecit imperio. sed Hyrcano, in quem ultimum Iudaeorum gentis 7
 pontificatus fuerat devolutus, a Parthis capto, primus, sicut supra dixi,
 externi generis vir Herodes per senatus consultum Augusto imperante
 20 Iudaeorum gentis adipiscitur gubernacula. sub quo imminente iam 8
 salvatoris adventu etiam gentium salus et vocatio expectata illa secun-
 dum ea, quae prophetae praedixerant, consecuta est. ex quo utique
 tempore interrupta successionis serie ducum vel principum, qui de Iu-
 dae femoribus descendebant, consequenti ratione ordo quoque sacer-
 25 dotii ab avis et proavis indeclinabiliter currens repente confunditur.

NPF

4 moysei] NP² moysi P¹F² mose F¹ | coepta] libri, scepra edd.

6 reges a] PF cum Graecis, rege saule N | 7 moyse PN | tenuerant P

10 hierusolimam NF | 12 ita ut] aut P¹, ut P² | 17 ultimus P |

21 gentilium P

γενεὰν προϊούσης ἀρχιερωσύνης παρεχοῦμα συγγεῖται. ἔχεις καὶ 9
 τούτων ἀξιόχρεον τὸν Ἰώσηπον μέγιστον, δηλοῦντα ὡς τὴν βασι-
 λείαν παρὰ Ῥωμαίων ἐπιτραπίς Ἠρώδης οὐκέτι τοὺς ἐξ ἀρχαίου
 γένους καθίστησιν ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ τοῖσι ἀσήμεσι τὴν τιμὴν ἀπένεμεν.
 5 τὰ ὅμοια δὲ πρᾶξιαι τῷ Ἠρώδῃ παρὰ τῆς καταστάσεως τῶν ἱερέων
 Ἀρχελαόν τε τὸν παῖδα αὐτοῦ καὶ μετὰ τούτων Ῥωμαίους, τὴν ἀρχὴν
 τῶν Ἰουδαίων παρειληφότας. ὁ δ' αὐτὸς δηλοῖ ὡς ἄρα καὶ 10
 τὴν ἱερὰν στολὴν τοῦ ἀρχιερέως πρῶτος Ἠρώδης ἀποκλείσας ἐπὶ
 ἰδίαν σφραγίδα πεποιήται. μηκέτ' αὐτὴν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἔχειν ὑφ'
 10 ἑαυτοῦς ἐπιτρέψας· ταῦτόν δὲ καὶ τὸν μετ' αὐτὸν Ἀρχελαὸν καὶ μετὰ
 τούτων Ῥωμαίους διαπαράξασθαι. καὶ ταῦτα δ' ἡμῖν εἰρήσθω 11
 εἰς ἑτέρας ἀπόδοξιν προσητείας κατὰ τὴν ἐπιγένειαν τοῦ σωτῆρος
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πεπερασμένης. σεμνίστατα γοῦν ἐν τῷ
 Λαυηλ ἰβδομάδων τινῶν ἀριθμῶν ὀνομαστί ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου
 15 περιλαβὼν ὁ λόγος, περὶ ὧν ἐν ἑτέροις διειλήσαμεν, μετὰ τὸ τούτων
 συμπέρασμα ἐξολοθρευθήσεσθαι τὸ παρὰ Ἰουδαίοις χρίσμα προφη-
 ταίᾳ· καὶ τοῦτο δὲ σεμνῶς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ γενέσεως ἀποδείκνυται συμπληρωμένον. ταῦτα δ'
 ἡμῖν ἀναγκαίως εἰς παρόστασιν τῆς τῶν χρόνων ἀληθείας προ-
 20 τετηρήσθω.

Ἐπειδὴ δὲ τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ γενεολογίαν διαφόρως ἡμῖν ὁ Z 7 1
 τε Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς εὐαγγελιζόμενοι παραδεδώκασι διαφωνεῖν
 τε νομίζονται τοῖς πολλοῖς τῶν τε πιστῶν ἕκαστος ἀγνοίᾳ τάληθοῦς
 εὐρησιλογεῖν εἰς τοὺς τόπους πεφιλοτήμηται, φέρε, καὶ τὴν περὶ
 25 τούτων κατελθούσαν εἰς ἡμᾶς ἱστορίαν παραθόμεθα, ἣν δι' ἐπι-

1—7 Ioseph. A. I. 20, 247. 249 vgl. ecl. proph. 160, 7—21 dem. ev. 8, 2,
 93. 94 — 7—11 A. I. 18, 92. 93 vgl. ecl. proph. 160, 25—161, 2 dem. ev. 8,
 2, 95 — 13 Daniel 9, 24—27 — 15 ecl. proph. 153, 12—165, 7 dem. ev. 8, 2,
 55—129

ATERBDMΣΑ

3 Ῥωμαίοισ B | τοῦ BD | 4 ἱερεῖς T¹ corr. T^c | ἀπένεμεν ABDM
 ecl. proph. Ios ἀπένεμεν TE ἀπένεμε R | 5 ἱερέων TERBDM A Ios ἀρ-
 χιερέων AΣ ecl. proph. dem. ev. | 6 μετὰ τούτων ATER ecl. proph. dem.
 ev. Ios τὰ τούτων M μετ' αὐτόν BD [Phot. p. 318^b, 13] | 11 τούτων]
 το M | 12 ἑτέρας AΣ ἑτέραν TERBDM nicht übersetzt A | 13 γὰρ Tr
 δ' οὖν B | 15 περιειλήσαμεν M | 17 τῆς > T¹ + T^c | ἡμῶν > M |
 18 γεννήσεως B | 19 20 προτετηρήσθω ATBDMΣΑ προτεθείσθω ER |
 21 Ἰ ABMΣER | 22 ὁ > BD | 23 τε νομίζονται ABDMΣΑ γε νομίζοντες
 TER | ἕκαστον (so, σ auf Rasur) M

habes et de his idoneum testem ipsum Ioseppum, qui indicat Herodem, 9
 postquam regnum sibi Iudaeorum a Romanis concessum est, non iam
 secundum generis ordinem constituisse pontifices, sed ignobilibus qui-
 busque sacerdotia permisisse. similia quoque in sacerdotibus ordinandis
 5 egisse etiam successorem eius Archelaum refert. post quem Iudaeorum
 imperium dicit recepisse Romanos. idem ipse Ioseppus indicat, quod 10
 etiam sacram vestem pontificis summi Herodes obelusam sub sig-
 naculo suo tenuerit nec umquam pontificibus usum eius potesta-
 temve permiserit. hoc idem et successor eius Archelaus; hunc et
 10 Romani post ipsos morem pontificalis iniuriae tenere. haec autem 11
 dicta sint nobis adprobare volentibus veritatem prophetiae, quae in ad-
 ventu domini nostri et salvatoris impleta est. sed et apud Danihelum
 prophetam evidenter numerus septimanarum, qui usque ad Christum
 ducem futurus designatur, impletus est. de quibus in aliis locis expo-
 15 suimus. post quarum septimanarum consummationem abolendum esse
 chrisma, quod apud Iudaeos sacratissimum servabatur, idem propheta
 designat. quod quidem manifestissime eo ipso tempore, quo dominus
 noster Iesus Christus advenit, probatur impletum. haec autem a nobis
 pernecessario relata ad ostendendam veritatem temporum teneantur.

[VI] 20 Verum quoniam de generationibus Christi varie nobis Matthaeus \bar{z} 7 1
 et Lucas euangelistae tradiderunt et contraria sibi a quam plurimis
 dicere putantur, in quo etiam nonnulli fidelium veritatis ignorantia
 commenta quaedam pro suis quisque opinionibus conantur adhibere,
 etiam de hoc historiam, quae ad nos usque deducta est, in medium

NPF

12 danihelem *F* | 17 eo] et *P*

στολή; Ἰουστινίδῃ γράφων περὶ συμφωνίας τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις
γενεαλογίας ὁ μικροῦ πρόσθεν ἡμῖν δηλωθεὶς Ἀφρικανὸς ἐμνημό-
νευσεν, τὰς μὲν δὴ τῶν λοιπῶν δόξας ὡς ἂν βιαίους καὶ διεφουσ-
μένας ἀπελέγξας, ἦν δ' αὐτὸς παρείληθεν ἱστορίαν. τούτοις αὐτοῖς
5 ἐκτιθέμενος τοῖς ῥήμασιν·

Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ὀνόματα τῶν γενῶν ἐν Ἰσραὴλ ἠριθμεῖτο ἢ 2
ῥόσει ἢ νόμφ, ῥόσει μὲν, γηησίον σπέρματος διαδοχῆ, νόμφ δέ,
ἑτέρου παιδοποιουμένου εἰς ὄνομα τελευτήσαντος ἀδελφοῦ ἀπέκρου
ἵνα γὰρ οὐδέπω δέδοτο ἐλπίς ἀναστάσεως σαφῆς, τὴν μέλλουσαν
10 ἐπαγγελίαν ἀναστάσει ἐμμοῦντο θνητῇ, ἵνα ἀνέλιπτον τὸ ὄνομα
μείνη τοῦ μετῆλλαχότου· ἐπεὶ οὖν οἱ τῇ γενεαλογίᾳ ταύτῃ ἐμ- 3
μερόμενοι, οἱ μὲν διεδέξαντο πατρὸς πατέρα γηησίως, οἱ δὲ ἑτέροις
μὲν ἐγεννήθησαν, ἑτέροις δὲ προσετίθησαν κλήσει, ἀμφοτέρων γέ-
γονεν ἢ μήμη, καὶ τῶν γεγεννητότων καὶ τῶν ὡς γεγεννητότων.
15 οὕτως οὐδέτερον τῶν εὐαγγελίων ψεύδεται, καὶ ῥόσιν ἀριθμοῦν καὶ 4
νόμον· ἐπεπλάκη γὰρ ἀλλήλοις τὰ γένη, τό τε ἀπὸ τοῦ Σολομῶνος
καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Ναθαν, ἀναστάσεων ἀπέκρου καὶ δευτερονομίαις
καὶ ἀναστάσει σπερμάτων, ὡς δικαίως τοὺς αὐτοὺς ἄλλοτε ἄλλων

6—S. 62, 2 Quaest. ad Stephanum [Mai, Nova patr. bibl. 4, 231 f.; q = cod. Palat. 220, nur bis S. 56, 4 διηγῆσμαι; n = Catene des Niketas, deren Varianten Spitta, der Brief des Julius Africanus an Aristides, anführt; m = Catene des Makarios, deren Varianten Routh, Reliquiae sacrae 2, 331 ff. anführt; vollständig ist nur q angeführt nach eigener Collation] — 11—S. 58, 14 excerpirt in einer Homilie auf die Geburt Mariae, die verschiedenen Verfassern zugeschrieben wird (Migne 97, 850 ff.) = h, die Varianten führe ich nur z. Th. an

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

1 τοῖς > B | 3 μὲν δὴ ΤΕ'ΒΔΜ μὲν A, E durch Rasur corr., R | λοι-
πῶν ΠΑ πολλῶν Σ | ὡς ἂν > BD | 4 ἀποδείξω B | 5 ἐκτιθέμενος
τοῖς ῥήμασιν ΑΤ'Β τοῖς ῥήμασιν ἐκτιθέμενος Τ'ΕΡΔΜ | 6 γὰρ ΤΕΡΒΔΜqΣ
> A | ἠριθμεῖτο ΑΒΔΜq ἠριθμητο ΤΕΡ | 8 ἑτέρου παιδοποιουμένου ΑΒ
ΔΜq ἑτέρω παιδοποιουμένου ΤΕΡ | 9 ὅτι γὰρ οὐδέπω ΑΤΕΡΒΔΣΑ ἔτι γὰρ
οὐδέπω M οὐδέπω γὰρ αὐτοῖς q αὐτοῖς auch in mn | σαφῆς ΑΤΕΡΒΔΣn ἀφ
ἦς Mq | 10 θνητοὶ Σ | 10/11 τὸ ὄνομα μείνη ΑΤΕΡqmn τὸ ὄνομα μένη
ΔΜ μείνη τὸ ὄνομα B | 16 ἐπεπλάκη Tr, E corr., RBhn ἐπεπλάκει Τ'Ε'ΔΜq
συναεπλάκει A | τὰ BD | 17 τοῦ > q | τὰ BD > q | ἀπὸ > q |
17 ἀναστάσεων ΑΤ'ΕΡΜh ἀνάστασιν Τ'ΒΔ ἀναστάσει q Africanus schrieb τε-
λευταῖς | 18 ἀναστάσει T durch Rasur corr., ΕΡqmn ἀναστάσεις Τ'ΒΔ ἀνα-
στάσει A ἀναστάσεων M | ἄλλον ΤΕΡΒΔΜqη ἄλλωσ Α

proferamus. Africanus, cuius superius fecimus mentionem, scribens ad Aristiden quendam de euangeliorum consonantia et de genealogiis, quae a Matthaeo et Luca diverse referuntur, ceterorum quidem opinionones procul a veritate errantes coarguit, ipse autem historiam quam
5 compererat his ipsis protulit verbis:

>Apud gentem<, inquit, >Israhel generationum nomina nunc secun- 2
>dum naturae, nunc etiam secundum legis ordinem numerantur. naturae
>quidem successiones habentur, quae ex seminis vel sanguinis veritate
>descendunt, legis autem quis filius alio generante substituitur sub
10 >nomine fratris defuncti sine liberis. cum enim resurrectionis inter eos
>spes necdum fuisset accepta, per haec resurrectionis quandam imita-
>bantur imaginem, uti ne nomen generis vitium sterilitatis aboleret.
>cum ergo huiusemodi apud eos generationum ordines servarentur, ut 3
>quidam ex ipso germine, quidam ex substitutione ab aliis generati aliis
15 >filii legis beneficio deputarentur, a singulis euangelistarum utriusque
>modi commemorata successio est, id est, ut alter eorum eum qui
>genuisset, alter vero eum qui quasi genuisse videretur exponeret. et 4
>ita fit, ut neutrum euangelium mentiatur, dum aliud naturae ordinem,
>aliud legis exequitur. reconiunctum namque sibi est invicem genus
20 >et illud, quod per Salomonem, et illud, quod per Nathan deducitur,

NPF

2 aristidem *P* | 4 oberrantes *N* | 9 quis] *NP¹F*; cum quis *P²*
12 vitium st. aboleret] *P* uitio st. aboleret *F* uitio st. aboletur *N*

>νομίξεσθαι. τῶν μὲν δοκούντων πατέρων. τῶν δὲ ὑπαρχόντων· ὡς
 >ἀμφοτέρως τὰς διηγήσεις κυρίως ἀληθεῖς οὖσας ἐπὶ τὸν Ἰωσήφ πο-
 >λυπλόκως μὲν. ἀλλ' ἀκριβῶς κατελθεῖν. ἵνα δὲ σαφές ἦ τὸ λεγόμε- 5
 >νον, τὴν ἐναλλαγὴν τῶν γενῶν διηγήσομαι. ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ διὰ
 5 >Σολομῶνος τὰς γενεὰς καταριθμουμένοις τρίτος ἀπὸ τέλους εὐρίσκει-
 >ται Ματθαν. ὃς ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. τοῦ Ἰωσήφ τὸν πατέρα· ἀπὸ
 >δὲ Ναθαν τοῦ Δαυὶδ κατὰ Λουκᾶν ὁμοίως τρίτος ἀπὸ τέλους
 >Μελχι· Ἰωσήφ γὰρ υἱὸς Ἰλι τοῦ Μελχι. σκοποῦ τοίνυν ἡμῖν κει- 6
 >μένον τοῦ Ἰωσήφ, ἀποδεικτέον πῶς ἐκάτερος αὐτοῦ πατὴρ ἰστορεῖ-
 10 >ται. ὃ τε Ἰακώβ ὁ ἀπὸ Σολομῶνος καὶ Ἰλι ὁ ἀπὸ τοῦ Ναθαν
 >ἐκάτερος κατέγοντες γένος. ὅπως τε πρότερον οὗτοι δὴ. ὃ τε Ἰα-
 >κώβ καὶ ὁ Ἰλι, δύο ἀδελφοί. καὶ πρό γε. πῶς οἱ τούτων πατέρες,
 >Ματθαν καὶ Μελχι, διαφόρων ὄντες γενῶν. τοῦ Ἰωσήφ ἀνασθάνου-
 >νται πάπποι. καὶ δὴ οὖν ὃ τε Ματθαν καὶ ὁ Μελχι, ἐν μέρει τὴν 7
 15 >αὐτὴν ἀγαγόμενοι γενεάκα. ὁμομητρίους ἀδελφοὺς ἐπαιδοποίησαντο,
 >τοῦ νόμον μὴ κολύοντος χηρεύουσαν, ἥτοι ἀπολαλμένην ἢ καὶ τε-
 >λευτήσαντος τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ γαμίσθαι ἐκ δὴ τῆς Ἐσθα (τοῦτο 8
 >γὰρ καλεῖσθαι τὴν γενεάκα παραδέδοται) πρῶτος Ματθαν, ὁ ἀπὸ
 20 >τοῦ Σολομῶνος τὸ γένος κατάγων, τὸν Ἰακώβ γεννῆ, καὶ τελει-
 >ώσαντος τοῦ Ματθαν Μελχι, ὁ ἐπὶ τὸν Ναθαν κατὰ γένος ἀνα-
 >σθάνουσαν, ἐκ μὲν τῆς αὐτῆς φυλῆς, ἐξ ἄλλου δὲ γένους
 >ὄν, ὡς προείπον. ἀγαγόμενος αὐτὴν, ἔσχεν υἱὸν τὸν Ἰλι. οὕτω δὴ 9

6 Matth. 1, 15. 16 — 7 Luc. 3, 23. 24

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

1 ὡς Π καὶ q | 4 ἐναλλαγὴν ΤΕΔΜ vgl. Quaest. ad Steph. p. 273 ἐπα-
 λαγήν ΑRqη die Verschiedenheit Σ ἀκολουθίαν ΒDcM A | 5 καταριθμουμένοις
 ΑΤ¹ΕΜΣη καταριθμουμένους TrRBD | nach τέλους + κατὰ τὸν ματθαῖον Tr
 | 7 τοῦ Δαυὶδ > Β τοῦ δαυ + Βcm | τὸν λουκᾶν Tr | 8 Ἰωσήφ γὰρ υἱὸς
 ἡλὶ τοῦ μελχὶ ΒΔΜΣΑ οὗ υἱὸς ὁ ἡλὶ ὁ τοῦ Ἰωσήφ πατὴρ ΑΤΕRη | 8/9 ἐγκει-
 μένον T¹, durch Rasur corr. | 10 ὁ ἀπὸ ΤΕRΜm ἀπὸ ΑΒDh | ὁ ἡλὶ Tr, m
 | ὁ ἀπὸ ΑΤΕRΜ ἀπὸ ΒDh | τοῦ ΤΕRΒDΜ > Α | 11 ἐκάτερος—γένος > n
 ἐκάτερον T¹h corr. Tc, Africanus hatte ἐκάτερος nicht | γένος ΤΕRΒDΜh τὸ γένος
 Α, Africanus schrieb κατάγων τὸ γένος | 12 καὶ ὁ ΤcΕRΜmn καὶ ΑΤ¹ΒD |
 πρό γε ΤΕRΒDΜΣη πρόσ γε Α, voreusebianische Corruptel, πρότερον—πῶς halte
 ich für interpolirt | 13/14 διαφόρων—Μελχι > Σ | 14 καὶ ὁ ΑΤΕRΜn
 καὶ ΒD | 15 ἀγαγόμενοι ΑΤcΕRΜ ἀγόμενοι T¹ΒDh | 16 ἦ > Β |
 17/18 ἐκ—καλεῖσθαι > Β | 17 δὲ D | 19 τὸ γένος κατάγων ΑΤΕRη
 ||||| κατάγων D κατάγων M κατάγων τὸ γένος Βh τὸ γένος bezeugt Σ |
 21 αὐτῆς > Β | 22 προείπομεν ΒΣ προείπωμεν D | ἀγαγόμενος ΑΒDΜ
 ἀγόμενος ΤΕRη | αὐτὸν ΒD corr. DcmDr | δὴ ΑΒDΜ > ΤΕRη

>per legales substitutiones, quae fiebant his, qui sine liberis decedebant,
 >et per secundas nihilominus nuptias, quibus unus atque idem aliis
 >parentibus progenitus aliorum esse filius videbatur. et ita fit, ut utra-
 >que narratio generationum usque ad Ioseph verissimis lineis deducatur
 5 >diverso quidem, sed satis explorato ordine designata. ut autem clarius 5
 >fiat quod dicitur, ipsas generationum consequentias enarrabimus. a
 >David per Salomonem generatio, quam dinumerat Matthaeus, tertium
 >a fine facit Matthan, qui dicitur genuisse Iacob patrem Ioseph, per
 >Nathan vero de David Lucas generationum ordinem texens, tertium
 10 >nihilominus eiusdem loci facit Melchi. dicit enim: Ioseph, qui fuit 6
 >Heli, qui fuit Melchi. nobis ergo imminet ostendere, quomodo 6
 >Ioseph dicitur secundum Matthaeum quidem patrem habuisse Iacob,
 >qui deducitur per Salomonem, secundum Lucam vero Heli, qui dedu-
 >citur per Nathan, utque isti ipsi, id est Iacob et Heli, qui erant duo
 15 >fratres habentes alius quidem Matthan, alius autem Melchi patres ex 7. 8
 >diverso genere venientes, etiam isti Ioseph avi esse videantur. est ergo 7. 8
 >modus iste: Matthan et Melchi diversis temporibus de una eademque
 >uxore Estha nomine singulos filios procrearunt, quia Matthan, qui per
 >Salomonem descendit, uxorem eam primus acceperat et relicto uno filio
 21 >Iacob nomine defunctus est. post cuius obitum, quoniam lex viduam
 >alii viro non vetat nubere, Melchi qui per Nathan genus ducit, cum
 >esset ex eadem tribu, sed non ex eodem genere, relictam Matthae acce-
 >pit uxorem, ex qua et ipse suscepit filium nomine Heli, per quod ex
 >diverso patrum genere efficiuntur Iacob et Heli uterini fratres, quorum 9

NPF

12 dicitur] *N* qui dicitur *PF* | 15 patres] *P^b* (vel *P²*) cum Graecis,
 patrem *P^a* (vel *P¹*)*F* fratrem *N* | 19 filio uno *P*

>διαφόρων δύο γενῶν εὐρήσομεν τὸν τε Ἰακώβ καὶ τὸν Ἡλι ὁμομη-
 >τρίους ἀδελφούς. ὃν ὁ ἕτερος Ἰακώβ, ἀπέκνον τοῦ ἀδελφοῦ τελει-
 >τήσατος Ἡλι. τὴν γυναῖκα παραλαβὼν. ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τρίτον
 5 >Ἰακώβ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰωσήφ», κατὰ νόμον δὲ τοῦ Ἡλι
 >υῖός ἦν· ἐκείνῳ γάρ ὁ Ἰακώβ, ἀδελφός ὢν, ἀνέστησεν σπέρμα.
 >δι' ὅπερ οὐκ ἀκρωσθήσεται καὶ ἡ κατ' αὐτὸν γενεαλογία· ἦν Ματ- 10
 >θαῖος μὲν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐξαριθμούμενος Ἰακώβ δὲ α' φησὶν >ἐγέν-
 >νησεν τὸν Ἰωσήφ». ὁ δὲ Λουκᾶς ἀνάπαλιν >ὄς ἦν. ὡς ἐνομι-
 10 >ζετο (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο προστίθῃσι) τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Ἡλι τοῦ
 >Μελχι«. τὴν γὰρ κατὰ νόμον γένεσιν ἐπισημότερον οὐκ ἦν ἐξει-
 >πεῖν. καὶ τὸ >ἐγέννησεν» ἐπὶ τῆς τοιαύτου παιδοποιίας ἄχρι τέλους
 >εἰσιώπησεν. τὴν ἀνεφορὰν ποιησάμενος ἕως >τοῦ Ἀδάμ τοῦ θεοῦ
 >κατ' ἀνάγνωσιν. οὐδὲ μὴν ἀναπόδεικτον ἢ ἐσχεδιασμένον ἐστὶν τοῦτο. 11
 15 >τοῦ γούν σοτήρος οἱ κατὰ σάρκα συγγενεῖς. εἴτ' οὖν φωνητικῶντες
 >εἴθ' ἀπλῶς ἐκδιδάσκοντες. πάντως δὲ ἀληθεύοντες. περιέδοσαν καὶ
 >ταῦτα ὡς Ἰδουμαῖοι ληστὰ Ἀσάλωσι πόλιι τῆς Παλαιστίνης ἐπελ-
 >θόντες. ἐξ εἰδωλείου Ἀπόλλωνος. ὃ πρὸς τοῖς τείχεσιν ἴδρυντο, Ἀν-
 >τίπατρον Ἠρόδου τινὸς ἱεροδούλου παῖδα πρὸς τοῖς ἄλλοις σόλοις
 20 >αἰχμάλωτον ἀπῆγον. τῷ δὲ λύτρα ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ καταδέσθαι μὴ
 >δύνασθαι τὸν ἱερέα ὁ Ἀντίπατρος τοῖς τῶν Ἰδουμαίων ἔθεσιν ἐν-
 >τραφείς. ἕστερον Ὀρζανῷ φιλοῦται τῷ τῆς Ἰουδαίας ἀρχιερεῖ·
 >προσβεβύσας δὲ πρὸς Πομπήιον ὑπὲρ τοῦ Ὀρζανοῦ καὶ τὴν βασιλείαν 12
 >ἐλευθερώσας αὐτῷ ὑπὸ Ἀριστοβοῦλου τοῦ ἀδελφοῦ περικοπτο-
 25 >μηνην. αὐτὸς ἠτύχησεν. ἐπιμελητὴς τῆς Παλαιστίνης χρηματίας·

5. 8. 9 Matth. 1, 16 — 9—11 Luc. 3, 23. 24 — 13 Luc. 3, 38

ATFERBDMΣΑ

2 ὁ > T¹ + T^c | 3/4 τρίτον τὸν ARMh τρίτον TEBD Africanus schrieb
 τρίτον (ἀπὸ τῆς Ἐσθα) τὸν | 4 λόγον διὸ γέγραπται T¹EMh λόγον διὸ καὶ γέ-
 γραπται AR νόμον δὲ B¹ νόμον δὲ διὸ γέγραπται B^cmD διὸ γέγραπται Σ δι'
 ὅ καὶ γέγραπται Δ καὶ κατὰ λόγον > ΣΑ | 9 ὅς ἦν T¹Eh ὡς ἦν BD
 τῶ ἦν M ὅς ἦν τῶ A quod (putabatur) esse filius Δ | 10 καὶ γὰρ καὶ ABD καὶ
 γὰρ T¹ERMhm | 11/12 ἐξῆν εἰπεῖν M | 13 ἄδὰμ τοῦ θῦ T¹ERBDMΣhmh
 ἄδὰμ καὶ τοῦ θῦ AA | 14 οὐδὲ μὴν T^cERDMΣ γο οὐδὲ μὴν A¹m οὐδὲ μὲν B¹
 οὐδὲν μὲν AT¹, B¹ corr. οὐ μὴν und οὐ μὲν n | 17 ληστὰ > Σ | 20 τῷ
 auf Ras. T^r ἐν τῷ E^r τὸ B | 21 ἔθεσιν A^rT¹, E durch Rasur corr., RBDΣ ἔθνεσιν
 A¹E¹M | 23 τοῦ > T¹ + T^c | 25 ἐτύχησεν B ἐστύχησεν D ἠτύχησεν M.
 χρηματίας TERM χρηματήσας D χρηματίσαι An προκόψας B

>alter, id est Iacob, fratris Heli sine liberis defuncti uxorem ex mandato
 >legis accipiens genuit Ioseph natura quidem germinis suum filium,
 >propter quod et scribitur: Iacob autem genuit Ioseph, secun-
 >dum legis vero praeceptum Heli efficitur filius, cuius Iacob, quia frater
 5 >erat, uxorem ad suscitandum fratri semen acceperat. et per hoc rata 10
 >invenitur atque integra generatio et ea, quam Matthaeus enumerat
 >dicens: Iacob autem genuit Ioseph, et ea, quam Lucas competenti
 >observatione designat dicens quod putabatur esse filius Ioseph.
 >qui fuit Iacob. qui et ipse subsonante eadem distinctione Heli esse
 10 >filius putabitur, qui fuerat Melchi, quia legalem hanc successionem,
 >quae velut adoptione quadam erga defunctos constat magis quam ger-
 >minis veritate, competenti satis per hoc designavit indicio observans
 >euangelista, ne omnino in huiusmodi successionibus genuisse aliquem
 >nominaret, per quod digna distinctione non descendens, sed ascendens
 15 >usque ad Adam et ad ipsum usque pervenit deum. haec autem non 11
 >nobis ad subitum repperta aut absque ullis auctoribus commentata
 >sunt, sed ipsi haec salvatoris nostri secundum carnem propinqui, seu
 >studio tanti seminis demonstrandi sive docendi quae secundum veri-
 >tatem gesta sunt, tradiderunt, addentes etiam haec. quod cum Idumaei
 20 >latrones Ascalonitanae civitati irruentes et de Apollinis templo, quod
 >muro urbis adhaerebat, cum ceteris spoliis etiam Antipatrum Herodis
 >cuiusdam aeditui filium captivum diripuissent, accidissee postmodum, ut
 >ad amicitias Hyrcani pontificis Antipater perveniret, cuius principatum, 12
 >quod in quam plurimis iuvisset, defuncto eodem Hyrcano Herodi filio

NPF

18 siue docendi] P seu edocendi NF² siue edocendi F¹ | 20 appollonis P¹

>διαδέχεται δὲ τὸν Ἀντίπατρον, φθόνῳ τῆς πολλῆς εὐτυχίας δολο-
 >φονηθέντα, εἰς Ἡρόδου, ὃς ἕστερον ἐπ' Ἀντωνίου καὶ τοῦ Σεβαστοῦ
 >συγκλήτου δόγματι τῶν Ἰουδαίων ἐκρίθη βασιλεύειν· οὐ παῖδες
 >Ἡρόδου οἱ τ' ἄλλοι τετράρχαι, ταῦτα μὲν δὴ κοινὰ καὶ ταῖς Ἑλλή-
 5 >νων ἱστορίαις ἀναγράφτων δὲ εἰς τότε ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὄντων **13**
 >τῶν Ἑβραϊκῶν γενῶν καὶ τῶν ἄχρι προσηλῶτων ἀναφερομένων, ὡς
 >Ἀχιὼρ τοῦ Ἀμμαιρίτου καὶ Ροῦθ τῆς Μουβίτιδος τῶν τε ἀπ' Αἰ-
 >γύπτου συνεκπεσόντων ἐπιμίκτων, ὃ Ἡρόδου, οὐδέν τι συμβαλλο-
 10 >δυσγενείας προσόμμενος, ἐπέφησεν αὐτῶν τὰς ἀναγραφὰς τῶν γενῶν,
 >οἰόμενος ἐγγενης ἀναφερεῖσθαι τῷ μὴδ' ἄλλον ἔχειν ἐκ δημοσίου
 >συγγραφῆς τὸ γένος ἀνάγειν ἐπὶ τοὺς πατριάρχας ἢ προσηλῶτους
 >τούς τε καλουμένους γειώρας, τοὺς ἐπιμίκτους, ὀλίγοι δὲ τῶν **14**
 15 >ἐπιμελῶν ἰδιωτικὰς ἐαυτοῖς ἀπογραφὰς ἢ μνημονεύσαντες τῶν ὀνο-
 >μάτων ἢ ἄλλως ἔχοντες ἐξ ἀντιγράφων, ἐμβαρύνονται σωζομένη
 >τῇ μνήμῃ τῆς εὐγενείας· ὧν ἐτύχων οἱ προειρημένοι, δεσπόσυντοι
 >καλούμενοι διὰ τὴν πρὸς τὸ σωτήριον γένος συνάφειαν ἀπὸ τε
 >Ναζαρέου καὶ Κωχαβα ζωμῶν Ἰουδαϊκῶν τῇ λοιπῇ γῆ ἐπιφοιτή-
 >σαντες καὶ τὴν προκειμένην γενεαλογίαν ἐκ τε τῆς Βίβλου τῶν ἡμε-
 20 >ρῶν, ἐξ ὅσον ἐξικουῶντο, ἐξηγησάμενοι, εἴτ' οὖν οὕτως εἴτ' ἄλλως **15**
 >ἄχοι, σαφεστέρων ἐξήγησιν οὐκ ἂν ἔχοι τις ἄλλος ἐξευρεῖν, ὡς ἔγωγε
 >νομίζω πᾶς τε ὃς εὐγνώμων τυγχάνει, καὶ ἡμῖν αὕτη μελέτω, εἰ

7 vgl. Iudith 14, 10 — 7/8 Exod. 12, 38 vgl. Deut. 23, 8

ATERBDMΣA

1 διὰ δέδεται M | **2** ὁ ὡς B | καὶ τοῦ > M | *des Königs Agostos* Σ
 | **3** συγκλήτου AT¹BDn καὶ συγκλήτου T^cERMΣ | δόγματι ABDM δόγματος
 TERΣ | βασιλείαν M | **5** εἰς τότε TERBDM εἰς τὸ τότε A | ἀρχαίος
 DM | **6** ἄχρι προσηλῶτων TEBDMΣ ἀρχιπροσηλῶτων AB | ἀναφαινο-
 μένων BD | ὡς ABΣA ἕως TERDM | **7** καὶ Ροῦθ] καιροῦ ὁ B | **8**
 συνεξεληθόντων M | ὁ > B | **11** μὴ T¹ μὴδ' T^c | **12** τὸ γένος > BD
 ἀναγαγεῖν M | **12/13** ἢ προσηλῶτους und τοὺς ἐπιμίκτους vor Eus. in-
 terpolirt | **13** δὴ AT¹B δὲ T^cERDM | **14** ἢ > B | **15** σωζομένη MΣ σω-
 ζομένης ATERBD | **16** συγγενείας M | ὧ ἐντύχων M | **17** τὴν]
 τὸ D | **18** κωχαβὰ AB κωχαβὰ M cocchaba A κωχαβὰ TER κωχαβὰ D |
19/20 Eus. fand einen lückenhaften Text vor, *partim memoriter* durch Conjectur ergänzt A *sie erzählten wie*
sie vermochten in Kraft aus dem Buch der Tage das ist aber aus der Genealogie
 Σ | **21** ἄλλος AT¹ERM ἄλλος T^cBD | **22** εἰ auf Ratur T^c

suo a Romanis per ambitionem regnum Iudaeae gentis acceperit. verum
 haec et in aliis Graecorum historiis designantur. sed illud praecipue **13**
 supra dicti viri memoriae tradiderunt, quod per idem tempus omnes
 Hebraeorum generationes descriptae in archivis templi secretioribus
 5 habebantur, in quibus etiam alienigenarum quorumque continebantur
 origines, sicut Achior ex Ammanitis et Ruth ex Moabitis, alii etiam ex
 Aegypto qui dicuntur Israelitis esse commixti. verum Herodes cum
 summam potestatem teneret, videns quod huiuscemodi generis indicia,
 si permanerent, offuscationis sibi plurimum quaerent, ignobilitatis
 10 suae conscientia exagitatus omnes libros, in quibus conscriptio generis
 habebatur, iussit incendi, aestimans se nobilem videri posse, si novi-
 cius esse et advena Israelitici generis nullis conscriptionum fascibus
 surgeretur. verum fuere tum pauci diligentes et studiosi viri, qui vel **14**
 descriptos ex parte aliqua huiuscemodi libros domi haberent vel etiam
 15 memoriter vitae ordinem prosapiae retinerent, praecipue quos demissa
 a proavis nobilitas commonebat. ex quibus fuerunt et hi, quos paulo
 ante memoravimus δεσπόσυννοι. id est heriles vel dominici appellati
 propter propinquitatem generis Christi, qui et Nazaraei fuerunt ex vico
 Coccaba Iudaeorum, quique per omnem regionem circumeuntes or-
 20 dinem supra dictae generationis partim memoriter, partim etiam ex
 dierum libris, in quantum erat possibile, perdocebant. quibus ita a **15**

NPF

4 generationes] *P*² emendans, generationem *NP*¹*F* | **12** esse *om.* *P*
 fascibus] *P* fastibus *NF* | **13** fuere tum] *P* fuere tunc *F* fueret (fieret *N*^b)
 ut *N* | **15** quos] *P*²*F* quod *N* | **17** δεσπόσυννοι] desposynos *NF* despotynoe *P*
 | **19** coccaba *I*⁷

καὶ ἀμάρτυρός ἐστιν. τῷ μὴ κρείττονα ἢ ἀληθεστέραν ἔχειν εἰπεῖν·
 τὸ γέ τοι εὐαγγέλιον πάντως ἀληθεύει.

καὶ ἐπὶ τέλει δὲ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς προστίθῃσι ταῦτα·

16

Ἐπιμαθῶν ὁ ἀπὸ Σολομῶνος ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. Μαθῶν ἀπο-
 5 > θανόντος. Μελι ὁ ἀπὸ Ναθαν ἐκ τῆς αὐτῆς γυναικὸς ἐγέννησε τὸν
 > Πι. ὁμομήτριοι ἄρα ἀδελφοὶ Πι καὶ Ἰακώβ. Πι ἀπέκνου ἀπο-
 > θανόντος ὁ Ἰακώβ ἀνέστησεν αὐτῷ σπέρμα, γεννήσας τὸν Ἰωσήφ,
 > κατὰ φύσιν μὲν ἑαυτῷ, κατὰ νόμον δὲ τῷ Πι. οὕτως ἀμφοτέρων
 > ἦν υἱὸς ὁ Ἰωσήφ.

10 τσαῦτα ὁ Ἰσραηλιτὴς. καὶ δὴ τοῦ Ἰωσήφ ὠδὲ πως γενεα- 17
 λογοιμένοι. δυνάμει καὶ ἡ Μαρία σὺν αὐτῷ πέφησεν ἐκ τῆς αὐτῆς
 οὔσα φυλῆς, εἴ γε κατὰ τὸν Μωυσέως νόμον οὐκ ἐξῆν ἑτέρας ἐπι-
 μίγνυσθαι φυλαῖς· ἐνὶ γὰρ τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ δήμου καὶ πατρίδος
 τῆς αὐτῆς ζεύγνυσθαι πρὸς γάμον παρακελεύεται, ὡς ἂν μὴ περι-
 15 στρέφοιτο τοῦ γένους ὁ κληρὸς ἀπὸ φυλῆς ἐπὶ φυλῆν. ὥδι μὲν
 οὖν καὶ ταῦτα ἐχέτω·

ἀλλὰ γὰρ τοῦ Χριστοῦ γεννηθέντος ταῖς προφητείας ἀκολούθως H 8 1
 ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας κατὰ τοὺς δεδηλωμένους χρόνους, Ἠρώδης
 ἐπὶ τῇ τῶν ἐξ ἀνατολῆς μάγων ἀνερωτήσει ὅπη εἴη διαπνυθαινο-
 20 μένων ὁ τεχνεὺς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. ἔροακεναὶ γὰρ αὐτοῦ τὸν
 ἀστέρα καὶ τῆς τοσησδε πορείας τοῦτ' αἴτιον αὐτοῖς γεγονέναι, οἷα
 θεῶ προσκυνῆσαι τῷ τεχνεῦτι διὰ σπουδῆς πεποιημένοις, οὐ μικρῶς
 ἐπὶ τῷ πράγματι. ἄτε κινδυνευούσης, ὡς γε δὴ φέτο, αὐτῷ τῆς ἀρχῆς,
 διακινηθεὶς, πυθόμενος τῶν παρὰ τῷ ἔθνει νομοδιδασκάλων ποῦ

4—9 Μαθῶν—Ἰωσήφ] =| Quaest. ad Steph. p. 232 [qn, vgl. S. 54] —
 6—9 ὁμομήτριοι—Ἰωσήφ in h — 13—15 Num. 36, 8. 9 vgl. Quaest. ad Steph.
 1, 7 p. 224

ATERBDMΣΑ

1 ἀμάρτυρός T^cERBDMn μὴ ἀμάρτυρός A |||μάρτυρός [Rasur von 2 Buch-
 staben] T¹ | ἔστω B ἐστι D ι auf Rasur | τῷ > T¹ + T¹ oder T^c |
 2 γέ ATERDM μὲν B | 4 nach Μαθῶν 1 Buchstabe radirt T | 6 ἄρα
 > q | 9 ἦν ὡς ATERBhm ὡς ἦν DM υἱὸς q | 10 τσαῦτα T durch Rasur
 corr., ERM τσαῦτα δὴ A τσαῦτα καὶ T¹BD καὶ durch ΣΑ nicht bezeugt |
 11 σὺν αὐτῷ > T¹ + Tem | 13 αὐτοῦ > T¹ + T^c | 14 μὴ περι- A¹ durch
 Corr. | 14/15 ἐπιστρέφοιτο B | 15 εἰς M | 17 Ἡ ABMΣ 10 E | 19 ἔρω-
 τῆσει M | 19/20 διαπνυθαινομένοι T¹ corr. T¹ διαπνυθαινομένου M | 23 ἑαν-
 τῷ BD | 24 οὗ M

>nobis, in quantum diligentia potuit, perscrutatis evidentissime euan-
>geliorum per haec veritas declaratur.

Haec sunt quae ab Africano didicimus. hoc itaque modo in Ioseph 16. 17
5 patrum generatione deducta dubitari iam non potest de Maria, quin
eiusdem generis atque eiusdem tribus extiterit, si quidem secundum
legem Moysei non liceat in diversas tribus nuptias permiscere, sed uni
ex eodem populo atque ex eadem familia innupta praecipitur copulari.
10 et de alia tribu contra fas ad aliam transferatur. sed de his satis
dictum.

[VII] Christo igitur secundum prophetiae fidem nato in Bethleem Iu- \bar{H} 8 1
daee temporibus supra dicti Herodis de Orientis partibus adventantes
quidam viri ex Magorum gente percontantur ab Herode, ubinam esset
15 rex, qui nuper natus est Iudaeorum, adfirmantes vidisse se stellam eius
in oriente, quae sibi etiam dux itineris extitisset, causam vero tantae
properationis adorandi ac venerandi nuper editi regis esse. quibus ille
auditis incredibiliter deterretur verens, ne status sui periclitaretur im-

NPF

4 quin] *P* qui in *NF* . | 6 moysei] *P* moysi *N* moysi *F* | 8 permix-
tione *om. N* | 9 ut] uti *P* | 11 dictum] *NF* sit dictum *P*

τὸν Χριστὸν γεννηθῆσθαι προσδοκῶεν, ὡς ἔγνω τὴν Μιχαίου
 προφητείαν ἐν Βηθλέμ προαναγνωροῦσαν, ἐν προστάγματι τοῦ
 ἑτοιμαζόντος ἐν τε τῇ Βηθλέμ καὶ πᾶσι τοῖς ὄροις αὐτῆς ἀπὸ διε-
 5 τοῦ καὶ κατωτέρω παιδας, κατὰ τὸν ἀπικριβομένον αὐτῷ χρόνον
 παρὰ τῶν μάγων, ἀναιρεθῆναι προστάττει, πάντως που καὶ τὸν
 Ἰησοῦν, ὅς γε ἦν ἐκός, τῆς αὐτῆς τοῖς ὀμηλίξι συναπολαῦσαι συμ-
 10 φορᾶ οἰόμενος. φθάνει γε μὴν τὴν ἐπιβουλὴν εἰς Αἴγυπτον δια-
 νομισθεὶς ὁ παῖς, δι' ἐπιφανείας ἀγγέλου τὸ μέλλον προμεμαθηκότον
 αὐτοῦ τῶν γονέων. ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἡ ἱερὰ τοῦ εὐαγγελίου
 10 διδάσκει γραφή· ἄξιον δ' ἐπὶ τούτοις συνιδεῖν τάπιχαιρα τῆς Πρὸφ-
 3 δου κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ὀμηλίξων αὐτῷ τόλμης, ὡς παρ-
 αυτίκα, μηδὲ σμιζοῦς ἀναβολῆς γεγεννημένης, ἡ θεία δίκη περιόντα
 ἔτ' αὐτὸν τῷ βίῳ μετελήλυθεν, τὰ τῶν μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν
 διαδεξιόμενον αὐτὸν ἐπιδεικνῦσα προσοίμια. ὡς μὲν οὖν τὰς κατὰ 4
 15 τὴν βασιλείαν αὐτῷ νομισθείσας εὐπραγίας ταῖς κατὰ τὸν οἶκον
 ἐπαλλήλοισι ἡμαύρωσεν συμφοραῖς, γυναικὸς καὶ τέκνων καὶ τῶν
 λοιπῶν τῶν μάλιστα πρὸς γένους ἀναγκαιοτάτων τε καὶ φιλάτων
 μαιφονίαις, οὐδὲ οἷον τε νῦν καταλέγειν, τραγικὴν ἅπασαν δραμα-
 20 τοργίαν ἐπισκιαζούσας τῆς περὶ τούτων ὑποθέσεως. ἦν εἰς πλάτος
 ἐν ταῖς κατ' αὐτὸν ἱστορίαις ὁ Ἰώσηπος διελήλυθεν· ὡς δ' ἴμα τῇ 5
 20 κατὰ τοῦ σωτήρος ἡμῶν καὶ τῶν ἄλλων νηπίων ἐπιβουλῇ θεήλατος
 αὐτὸν καταλαβοῦσα μάλιστα εἰς θάνατον συνήλασεν, οὐ χεῖρον καὶ
 τῶν φονῶν τοῦ συγγραφέως ἐπεκουῶσαι, κατὰ λέξιν ἐν ἑπτακαιδε-
 25 βίῳ τοῦτον γράφοντος τὸν τρόπον·

Ἐπρόδη δὲ μειζόνως ἡ νόσος ἐνεπιζοῖναιτο, δίκην ὧν παρη-
 6 νόμησεν ἐκπρασσομένου τοῦ θεοῦ. πῦρ μὲν γὰρ μαλακὸν ἦν,

1 Mich. 5, 2 — 9 Matth. 2, 1—7. 16. 13—15 — 26—S. 66, 12 Jo-
 seph. A. I. 17, 168—170

A¹TERBDMΣA

1 γεννησῆσθαι TE | 6 συναπόλλυσθαι BD | 9 ἡ > B + Br | 11 αὐ-
 τοῦ BD | 13 τῷ A¹TER ἐν τῷ BDM | τὰ TERBDM καὶ ὡς A | ἐνθένδε
 ABDM ἔφθεν TER | 14 διαδεξιόμενον T¹, durch Rasur corr. | ἐπιδεικνῦσα
 TERDMA ἐπιδεικνῦντα B ἐπιδεικνῦσι τὰ A | τὰς τὰ T¹, corr. T^cTr | 16 γυναι-
 κῶν T¹, corr. durch Rasur | 17 τε > BD | 18 οὐδὲ D durch Rasur, Σ οὐδὲν
 A¹TERBD¹M | τε BDMΣ τὸ A¹TER | 23/24 ἑπτακαιδεκάτη BD | 24 τῆς
 T^cERBDM > AT¹ | τοῦ τὴν M | 26 ἐνεπεζοῖναιτο B | 26/27 παρηνόμησεν
 T^cERBDM¹ παρηνόμησεν T¹ παρανομῆσειεν A Ios | 27 τοῦ > B + Bc

perii. accersitis ergo legis doctoribus percontatur, ubinam Christum
 nasci sperarent. ut vero ex Micheae oraculis locus nativitatibus eius apud
 Bethlehem designatus est, uno praecepto rex omnes lactantes pueros
 non solum apud Bethlehem, sed et in omnibus eius finibus a bimis et
 5 infra, secundum tempus, quod exploraverat a Magis, interim iubet, si
 quo modo etiam Iesum cum aequaevis posset extinguere. sed prae- 2
 venit regis insidias puer abductus in Aegyptum, parentibus de dolo
 [VIII] regis angelo praenuntiante commonitis. | verum haec etiam sacris euan-
 gelii vocibus edocemur. sed operae pretium est crudelitatis Herodis 3
 10 in Christum et aequaevis eius videre mercedem. statim namque nec
 mora ultio in eum divina convertitur, quae non solum praesens inferret
 exitium, verum et quibus post interitum supplicii esset exeruciandus
 ostenderet. longum est, si prosperitates imperii eius, quibus ad illud 4
 tempus usque pollebat, domesticis referam cladibus obscuratas, igno-
 15 miniam matrimonii, funera liberorum, quorum tamen ipse extiterit parricida,
 sororis etiam propinquorumque omnium si exequar elades, tragoe-
 dia magis, quam historia texi videbitur. de quibus tamen, si quis scire
 vult, Ioseppus plenius refert. igitur cum pro sacrilegio, quod in sal- 5
 vatore commiserat, et scelere, quod in aequaevis eius peregerat, ultio
 20 eum divina urgueret in mortem, quem dederit exitum, non puto inde-
 corum, si ipsius Ioseppi in septimo decimo libro Antiquitatum haec
 referentis sermonibus explicemus.

>Herodem<, inquit, >porro amarior in dies morbus urgebat, supplicia
 >commissi dudum sceleris expetens. lento namque igni extrinsecus in 6

NPF

14 pollebat] *NF* potens pollebat *P* | 24 dudum] *NFP*² paulo ante dudum
*P*¹: librarius codicis eius, a quo pendet *P*, ex Matthaei narratione intellexit Herodem
 mox post infanticidium diem obiisse

Eusebius II.

5

οὐχ ὅδε πολλὴν ἀποσημαῖνον τοῖς ἐπαγωμένοις τὴν φλόγωσιν. ὅσην
 τοῖς ἐντός προσετίθει τὴν κάκωσιν. ἐπιθυμία δὲ δεινὴ τοῦ δέξασθαι
 ἔτι. οὐδὲ ἦν μὴ οὐχ ἔπουργεῖν, καὶ ἔλκωσις τῶν τε ἐντέρον καὶ
 μάλιστα τοῦ κόλον δεινὰ ἀλγηδόνες καὶ φλέγμα ἕρπον περι τοὺς
 5 πόδας καὶ διαγῆς· παραπλησία δὲ καὶ περι τὸ ἦτρον κάκωσις ἦν. 7
 καὶ μὴν καὶ τοῦ αἰδοίου σῆψις. σκώληκα ἐμποιοῦσα. πνεύματός τε
 ὀρθία ἔντασις. καὶ αὐτὴ λίαν ἀηδὴς ἀχθιδόνι τε τῆς ἀποσορῆς καὶ
 πῶ πυκνῷ τοῦ ἀσθματος. ἐσπασμένοις τε περι πᾶν ἦν μέρος. ἰσχὸν
 οὐχ ἔπομενητὴν προστιθέμενος. ἐλέγετο γοῦν ὑπὸ τῶν θειαζόν- 8
 10 των καὶ οἷς ταῦτα προαπογοθέργεσθαι σοσιὰ πρόκειται. ποιῆν τοῦ
 πολλοῦ καὶ δυσσεβοῦς ταύτην ὁ θεὸς εἰσπράττεσθαι παρὰ τοῦ βασι-
 >λέως.

ταῦτα μὲν ἐν τῇ δηλωθείσῃ γραφῇ παρασημαίνεται ὁ προειρη-
 μένος· καὶ ἐν τῇ δευτέρῃ δὲ τῶν Ἱστοριῶν τὰ παραπλησία περι 9
 15 τοῦ αὐτοῦ παραδίδωσιν, ὧδέ πως γράφω

ἄρθρον αὐτοῦ τὸ σῶμα πᾶν ἢ νόσος διαλαβοῦσα ποικίλοις πά-
 θεσιν ἐμριζεν. πυρετός μὲν γὰρ ἦν χλιαρός. κνησμός δ' ἀγορήτος
 τῆς ἐπιγαυίας ὄλης καὶ κόλον συρραγίς ἀλγηδόνες περι τε τοὺς
 πόδας ὡς ἰδρωπιῶντος οἰδήματα τοῦ τε ἦτρον γλεχμονή καὶ δι'
 2 αἰδοίου σηπεδῶν σκώληκα γεννῶσα. πρὸς τούτοις ὀρθότροια καὶ

16—S. 68, 23 B. I. 1, 656—660

ΑΤΕRBDMΣΑ

1 οὐχ ὅδε ΑΤ'ΒDΜ οὐδὲ TcER beides Ios HSS | 3 οὐδὲ ΑΤ'ΔMΣΑ οὐδὲν
 B ἀπ' αὐτοῦ οὐ γὰρ TcER Ios | καὶ ἦν γὰρ καὶ M | ἔλκωσις ΑΤΕRΜΣ' ἐλκώσεισ
 BD beides Ios HSS | τε > B | 4 κόλον T'BD'MΔ κόλον ΑΤcERDc beides
 Ios HSS | 5 καὶ¹ > T¹ + Tc | καὶ² TcERDM Ios > B καὶ ἢ ΑΤ¹ | παρα
 M | 7 ἔντασις ΑΤΕRBB, D durch Rasur corr., Δ ἔντασις D'MΣ beides Ios HSS
 | ἀχθιδόνι] ἀχθιδῶν ἢ B | 8 τῶν πυκνῶν B | ἐσπασμένοις ΑΤ'ΒDΜΣΑ
 σπασμός TcER (wie Ios schrieb), beides Ios HSS | μέρος BDΣΑ μέλος ΑΤΕRΜ
 (wie Ios schrieb), beides Ios HSS | 9 γ' οὐν ΑΤΕRΜ δ' οὐν B //οὐν D οὐν
 Ios | 10 πρόκειται MΔ Ios προύκειται BD προύκειτο ΑΤΕR | 11 πολλοῦ
 καὶ TEBDM πολλοῦ ΔR Ios | εἰσπράττεσθαι ΑΒDΜ εἰσπράσσεσθαι TΕR Ios |
 13 ταῦτα μὲν TΕRDM καὶ ταῦτα μὲν Α ταῦτα μὲν οὐν B | 14 τὰ παραπλησία
 τὰ M | 15 τοῦ > D'M + D¹ | 16 ἔνθα R | 17 χλιαρός BD das abgekühlt
 war Σ lenta Δ [=S. 64, 27] οὐ λάβρος ΑΤΕRΜ Ios | 18 κόλον T'BD'MΔ κόλον
 ΑΤcERDc beides Ios HSS | 18/19 περι — πόδας > B | 19 ὡς ΑΤ'ΒDΜ ὡσπερ
 TcER Ios | δ' BDMΣ Ios HSS > ΑΤΕR (wie Ios schrieb) | 20 σκώληκα BDM
 σκώληκας ΑΤΕRΣΑ (wie Ios schrieb), beides Ios HSS

>superficie corporis urebatur, intrinsecus vero vastum condebatur in-
 >condium. aviditas inexplebilis semper inerat cibi, nec tamen satiari
 >umquam rabidis incitata faucibus valebat ingluvies intestina intrinsecus
 >ulceribus obsaepta. doloribus quoque coli quam maximis cruciabatur.
 5 >umor liquidus et luridus erga pedes tumidos oberrabat. et ab inferio- 7
 >ribus partibus pube tenus tumore distentus. sed et verenda ipsa putre-
 >dine corrupta scatere vermibus. spiritus quoque incredibilis inflatio et
 >tenfigo obscaena satis et execranda. his autem omnibus doloribus
 >fetor dirior vel ex membrorum putredine vel ex respiratione anhelitus
 10 >reddebatur. ita ex omni parte cruciatibus fesso nullae sufficere vires
 >ad tolerantiam poterant. dicebant ergo hi. quibus divinandi peritia S
 >est, has divinitus poenas ab imperatore ob multa eius impie et crude-
 >liter gesta deposci.

Haec quidem in supra dicta historia refert vir, de quo paulo ante
 15 memoravimus. sed et in secundo libro idem historiografus similia ni- 9
 hilominus de eodem scribit, hoc modo dicens:

>Post haec vero omne corpus eius morbus invadens diverso eum
 >sibimet corruptelae genere vindicabat. febris namque in parte lenta
 >vexabat. prurigo ex alia parte intolerabilis per omnem corporis diffusa
 >superficiem, coli quoque creberrimus dolor, pedes pube tenus hydropis
 >obsederat tumor, verenda corrupta putredine et scatentia vermibus
 >horrescebant, inflationes etiam tortuosi spiritus et crebra suspiria con-

NPF

2 satiari libri | 12 ab imperatore] libri, παρὰ τοῦ βασιλέως Graeca, ab
 eo *edd.*

>δύστροια καὶ ὀπασμοὶ πάντων τῶν μελῶν. ὅστε τοὺς ἐπιθειάζοντας
 >ποιῆν εἶναι τὰ τοσῆματα λέγειν. ὁ δὲ παλαῖον τοσοῦτοις πάθε- 10
 >σιν ὁμοῦ τοῦ ζῆν ἀντείχετο. σωτηρίαν τε ἠλπίζεν. καὶ θεραπείας
 >ἐπετόει. διαβάς γοῦν τὸν Ἰουδάνην τοῖς κατὰ Καλλιρόην θερμοῖς
 5 >ἐχρῆτο· ταῦτα δὲ ἔξεισιν μὲν εἰς τὴν Ἀσφαλτίτιν λίμνην, ὑπὸ
 >γλυκύτετος δὲ ἐστὶ καὶ πότιμα. δόξαν ἐνταῦθα τοῖς ἰατροῖς ἐλαίῳ 11
 >θερμοῦ πᾶν ἀναθάλλει τὸ σῶμα χαλασθὲν εἰς ἐλαίον πλήρη πύελον.
 >ἐκλύει καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς ἐκλυθεῖς ἀνέστρεψεν. θοοῦρον δὲ
 >τῶν θεραπόντων γενομένον, πρὸς μὲν τὴν πληγὴν ἀνήνεγκεν, εἰς
 10 >δὲ τὸ λοιπὸν ἀπογνοὺς τὴν σωτηρίαν, τοῖς τε στρατιώταις ἀνὰ
 >δοξαμῶς περτήζοντα ἐκέλευσεν διανεῖμαι καὶ πολλὰ χοῖματα τοῖς
 >ἡγεμόσι καὶ τοῖς φίλοις. αὐτὸς δ' ὑποστρέφων εἰς Ἱεριχοῦντα 12
 >παραγίνεται. μελαγχολῶν ἤδη καὶ μόνον οὐκ ἀπειλῶν αὐτῷ τι τῷ
 >θανάτῳ πρόεκοψεν δ' εἰς ἐπιβολὴν ἀθιμίτου πράξεως. τοὺς γὰρ
 15 >ἀφ' ἐκάστης κόμης ἐπισήμους ἄνδρας ἐξ ὅλης Ἰουδαίας συναγαγὼν
 >εἰς τὸν καλούμενον ἱππόδρομον ἐκέλευσεν συγκλιθεῖναι. προσκυλισά- 13
 >μενος δὲ Σαλώμην τὴν ἀδελφὴν καὶ τὸν ἄνδρα ταύτης Ἀλεξᾶν
 >σοῖδα ἐρη Ἰουδαίους τὸν ἐμὸν ἐσοτάσσοντας θάνατον, δύναιμι δὲ
 >περιθιθεῖναι δ' ἐτέρον καὶ λαμπρὸν ἐπιτάξιον σχεῖν. ἂν ὑμεῖς θε-
 20 >λῆθητε ταῖς ἐμαῖς ἐντολαῖς ὑπονογῆσαι. τοῦσδε τοὺς φρουρουμένους
 >ἄνδρας, ἐπειθὲν ἐκπνεύσω, τάχιστα κτείνατε περιστήσαντες τοὺς
 >στρατιώτας, ἵνα πᾶσα Ἰουδαία καὶ πᾶς οἶκος καὶ ἄκων ἐπ' ἐμοὶ
 >δακρῶσῃ«.

A T E R B D M Σ A

1 ἀπάντων BD | 6 δόξαν T¹BDM δόξαν δ' AT^cERA (wie Ios. schrieb)
 beides Ios HSS | 7 χαλασθὲν II Ios HSS, Ios schrieb χαλασθεῖς wie A para-
 phrasirt | 8 καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς T¹BDMΣA τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ A καὶ τοὺς
 ὀφθαλμοὺς καὶ ER καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς und τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ Ios HSS |
 ἐκλυθεῖς BDM δὲ μάτην ἐκλυθεῖς T^c δ' ἐμ/ῆτην ἐκλυθεῖς T¹ τεθνεῶς AER Ios
 >ΣA | 9 πληγὴν TERBDM im Schmerz (hielt er aus) Σ planetibus A κραυγὴν
 A φωνὴν Ios | 12 ὑποστρέφων TERBDM Ios ὑποστρέψασ A | 13 καὶ μόνον
 οὐκ T¹ corr., ERBDM μόνον καὶ οὐκ T¹ καὶ μόνονοχι A καὶ μόνον οὐκ
 καὶ μονονοχι Ios HSS | 13/14 ἀπειλῶν αὐτῷ τι τῷ θανάτῳ TERBDM αὐτῷ
 τι τῷ θανάτῳ ἀπειλῶν A ἀπειλῶν αὐτῷ τῷ θανάτῳ und αὐτῷ τι τῷ θανάτῳ
 ἀπειλῶν Ios HSS | 14 δ' εἰς TERBDMΣ εἰς A Ios Ios schrieb ὡς εἰς Ἱερι-
 χοῦντα παραγίνεται, μελαγχολῶν . . . πρόεκοψεν εἰς ἐπιβολὴν | ἐπιβολὴν
 TERBDMΣ Ios ἐπιβολὴν A (wie Ios schrieb) | 17 ἀντῆσ B | ἀλεξᾶν T durch
 Ras., ERΣ Ios ἀλέξανδρον AT¹BDM ἀλέξανδρον und ἀλεξᾶν A HSS | 18 ἰου-
 δαίοισι R¹ corr. R^c | 19 σχεῖν ATERB ἔχειν DM beides Ios HSS | 20 ταῖσδε
 ταῖσ M | τοὺς > RM | 22 πᾶσα ἡ BD | ἐμοὶ ARBDM Ios ἐμὲ TE

>vulsis admodum producta visceribus, ita ut diceretur a vatibus non
 >morbi corporis haec, sed divinae ultionis esse supplicia. quique cum **10**
 >tot morbis etiam feralibus urgeretur, tamen spem adhuc vivendi gerens
 >de medellis ac remediis cogitabat. denique transito Iordane aquis cali-
 5 >dis, quae apud Callirhoen sunt, utebatur, quae etiam potantibus com-
 >modae dicuntur. visum est autem medicis etiam oleo calido omne **11**
 >corpus fovendum. eumque depositus fuisset in huiuscemodi fomento,
 >ita resolutus est omnibus membris, ut etiam oculi ipsi e suis sedibus
 [VIII] >solverentur. | reportatur in Hiericho et famulorum planctibus admonitus,
 10 >ubi salutem desperare coepit. militibus quidem quinquagenas drachmas
 >dividi iubet. ducibus vero et amicis suis plurimum pecuniae largitur.
 >ipse autem furore iam plenus et ipsi, ut ita dicam, minitans morti fer- **12**
 >tur in facinus execrabile. etenim ex singulis quibusque vicis vel
 >castellis si qui nobiliores et primarii erant viri, ex omni Iudaea ad se
 15 >colligi et recludi iubet in loco, qui dicitur hippodromus. accersita **13**
 >tum sorore sua Salome atque eius viro nomine Alexam: novi, in-
 >quit, Iudaeos de meo interitu gavisuros, sed potero habere lugentes
 >et exequias honorabiles ex plangentium multitudine, si volueritis vos
 >meis parere praeceptis. hos omnes, quos in custodia habere iussi,
 20 >totius Iudaeae nobiles viros, statim ut ego spiritum exhalavero, inter-
 >ficite, in hoc ipsum militibus praeparatis, ut omnis Iudaea et omnis
 >domus etiam invita defleat obitum meum.

NPF

5 calleroen libri | **8** ipsi e suis] ipsius uis N | **9** in hiericho] P ex in
 hiericho NF | **10** quidem] P quo idem N quoque F | **13** etenim] et P
16 tum] NF tantum P | alexam] N alexa P alexandro F | **19** haberi P

καὶ μετὰ βραχέα φησίν

14

>αὐθις δὲ, καὶ γὰρ ἐνδεία τροφῆς καὶ βηχί σπασμῶδει διετείνεται,
 >τῶν ἀλγηδόνων ἡσθηὶς φθάσαι τὴν εἰμαρμένην ἐπεβάλλετο· λαβὼν
 >δὲ μῆλον, ἤτησε καὶ μαχαίριον· εἰώθει γὰρ ἀποτέμνων ἐσθίειν·
 5 >ἔπειτα περιεσθίσας μή τις ὁ κωλύσων αὐτὸν εἴη. ἐπῆρεν τὴν δεξιάν
 >ὡς πλῆξων ἑαυτόν<.

ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ συγγραφεὺς ἕτερον αὐτοῦ γνήσιον 15
 παῖδα πρὸ τῆς ἐσχάτης τοῦ βίου τελευτῆς, τρίτον ἐπὶ δυσὶν ἤδη
 προσηγορημένοις. δι' ἐπιτάξεως ἀερόντα, παραχοῆμα τὴν ζοὴν οὐ
 10 μετὰ σμικρῶν ἀλγηδόνων ἀποροῆξει. καὶ τοιοῦτο μὲν τὸ πέρας 16
 τῆς Προφῆου γέγονεν τελευτῆς. ποιήν δικαίαν ἐκτίσαντος ὧν ἀμφὶ
 τὴν Βηθλεὲμ ἀνέτεν παίδων τῆς τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἐπιβουλῆς
 ἔτιμα· μεθ' ἧν ἄγγελος ὄναρ ἐπιστὰς ἐν Αἰγύπτῳ διατρίβοντι τῷ
 15 Ἰωσήφ ἀπαῖσαι ἅμα τῷ παιδί καὶ τῇ τούτου μητρὶ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν
 παρακελεύεται. τεθνηκέναι δηλῶν τοὺς ἀναζητοῦντας τὴν ψυχὴν
 τοῦ παιδίου. τούτοις δ' ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπαφέρει λέγων >ἀκούσα:
 >δὲ ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἀντὶ Προφῆου τοῦ πατρὸς αὐ-
 >τοῦ, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν· χρηματισθεῖς δὲ κατ' ὄναρ
 >ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας<. τῇ δ' ἐπὶ τὴν 9 1
 20 ἀρχὴν μετὰ τὸν Προφῆον τοῦ Ἀρχελάου καταστάσει συνίδει καὶ ὁ
 προσηγορημένος ἱστορικός. τὸν τε τρόπον ἀναγράφων. καθ' ὃν ἐκ
 διωθητῶν Προφῆου τοῦ πατρὸς ἐπιζοισιῶς τε Καίσαρος Αὐγούστου
 τὴν κατὰ Ἰουδαίων βασιλείαν διεδέξατο, καὶ ὡς τῆς ἀρχῆς μετὰ

2—6 Ioseph. B. I. 1, 662 — 7 Ioseph. A. I. 17, 187. 191. B. I. 1, 664. 665
 — 13—16 Matth. 2, 19. 20 — 16—19 Matth. 2, 22 — 21 Ioseph. A. I. 17,
 188. 189. 195. 317—319. 342—344. B. I. 1, 668. 669. 2, 93. 94. 111. 167

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

2 ἐνδείας τροφῆς T | 3 ἡσθηὶς BD αἰσθηθεῖς TΔ als er litt in seinen Schmer-
 ven Σ ἡτηθηὶς AM η δε αἰσθησις ER ἡσσηθεῖς (so Ios) und ἡ δε αἰσθησις Ios HSS
 | ἐπεβάλλετο ΑΤΕΡ¹Μ ἐπεβάλλετο ReBD | 6 πλῆρῶν B | 7 ἐπει δὲ B | ἐταῖ-
 ρον B | αὐτοῦ] ἑαυτοῦ in ἑαυτόν corr. M¹ | 9 δι' ἐπιτάξεως > T¹Σ + Tem
 11 γέγονεν τῆς ἡρώδου M | 12 ἡμῶν ABD ἡμῶν γενομένης TERM |
 17 δὲ > B | βασιλεύει ΤΕΡΔΜΣΑ βασιλεύει τῆς Ἰουδαίας AB | 17/18 ἡρώ-
 δον τοῦ πρὸς αὐτοῦ BDM [dem. ev. 8 proem. 13] τοῦ πρὸς αὐτοῦ ἡρώδου ΑΤεER
 πρὸς αὐτοῦ ἡρώδου T¹ | 20 τὴν ἡρώδου B τὴν ἡρώδην D | 21 τρόπον τε B
 23 in Ἰουδαίους corr. Re

Et post pauca idem Ioseppus ait:

14

>rursum autem, nam et cibi aviditate et tussis convulsione disten-
 >debat, cum ex dolorum violentia iam vitae exitum adesse sensisset,
 >malo accepto cultrum poposcit, solebat enim per semet ipsum purgatum
 5 >sic pomum atque incisum edere. tum deinde circumspectans, ne quis
 >esset qui prohiberet, elevavit in semet ipsum dexteram ictumque libravit.

Ad haec idem prosequitur scriptor, quod paulo ante quam no- 15
 vissimum spiritum redderet, tertium post duos, quos ante necaverat,
 filium suum praeceptis impiis iugulasset atque ultimam lucem, sicut
 10 non absque maximis doloribus corporis, ita etiam ne absque parricidii
 piaculis aufugisset. talis igitur Herodis extitit finis, quo digna supplicia 16
 scelere, quod in Bethlehem erga parvulos gesserat, et pro insidiis
 [X] domini nostri ac salvatoris exactus est. | de successione vero eius historia
 nos euangelica perdocet, quod posteaquam per angelum commonitus
 15 Ioseph sublato puero et matre eius de Aegypto rediit ad terram Iu-
 daeam, >audiens<, inquit euangelista, >quia Archelaus regnaret
 >pro Herode patre suo, timuit ire illuc, commonitus autem
 >in somnis abiit in partes Galilaeae<. huic autem euangelicae veri- 9 1
 tati consona scribit etiam supra dictus historiografus diligenter haec
 20 exequens, quomodo ex testimonio Herodis patris sui adiudicante etiam
 Caesare Augusto regni Iudaeorum successor extiterit Archelaus et ut
 post decem annos imperio devolutus sit utque Philippus et Herodes

NPF

5 edere] comedere *P* | 10 ne] *NF* nec *F* | 16 regnat *N* | 17 illuc
 (illo *P*²) ire *P* | 21 regno *N*

δεκαέτη χρόνον ἀποπεσόντος οἱ ἀδελφοὶ Φίλιππος τε καὶ ὁ νέος
Ἡρόδης ἅμα Ανσανία τὰς ἑαυτῶν διείπον τετραρχίας.

- Ὁ δ' αὐτὸς ἐν ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς Ἀρχαιολογίας κατὰ τὸ δωδέ- 6 2
κατον ἔτος τῆς Τιβερίου βασιλείας (τοῦτον γὰρ τὴν καθ' ὄλων ἀρχὴν
5 διαδέξασθαι ἐπὶ ἐπὶ πενήκοντα ἔτεσιν τὴν ἡγεμονίαν ἐπικρατήσαν-
τος Ἀγούστου) Πόντιον Πιλάτον τὴν Ἰουδαίαν ἐπιτραπήναι δηλοῖ.
ἐνταῦθα δὲ ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν δέκα σχεδὸν εἰς αὐτὴν παραμένει τὴν
Τιβερίου τελευταίη. οὐκοῦν σαφῶς ἀπελήλεγκται τὸ πλάσμα τῶν 3
κατὰ τοῦ σωτήρος ἡμῶν ὑπομνήματα χθές καὶ πρόηρ διαδεδωκό-
10 των. ἐν οἷς πρῶτος αὐτὸς ὁ τῆς παρασημειώσεως χρόνος τῶν πε-
πλακότων ἀπελέγχει τὸ ψεῦδος. ἐπὶ τῆς τετάρτης δ' οὖν ὑπα- 4
τείας Τιβερίου, ἣ γέγονεν ἔτους ἐβδόμου τῆς βασιλείας αὐτοῦ. τὰ 21 n. Chr.
περὶ τὸ σωτήριον πάθος αὐτοῖς τολμηθέντα περιέχει, καθ' ὃν
δείκνυται χρόνον μηδ' ἐπιστάς πω τῇ Ἰουδαίᾳ Πιλάτος. εἰ γε τῶ
15 Ἰουσήφω μάρτυρι χρήσασθαι δεόν. σαφῶς οὕτως σημαίνονται κατὰ
τὴν δηλωθεῖσαν αὐτοῦ γραφὴν ὅτι δὴ δωδεκάτῳ ἐνιαυτῷ τῆς Τι-
βερίου βασιλείας ἐπίτροπος τῆς Ἰουδαίας ὑπὸ Τιβερίου καθίσταται
Πιλάτος. ἐπὶ τούτων δὴ οὖν, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν ἔτος πεν- 10 1
τεκαιδέκατον Τιβερίου Καίσαρος ἄγοντος. τέταρτον δὲ τῆς ἡγεμονίας
20 Πορτίου Πιλάτου, τῆς τε λοιπῆς Ἰουδαίας τετραρχούντων Ἡρόδου
καὶ Ανσανίου καὶ Φιλίππου. ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ
Χριστὸς τοῦ θεοῦ, ἀρχόμενος ὡς εἰ ἔτων τριάκοντα, ἐπὶ τὸ Ἰωάννου
βάπτισμα παραγίνεται, καταρχὴν τε ποιεῖται τῆνικαῦτα τοῦ κατὰ τὸ
εὐαγγέλιον κηρύγματος.
- 25 Φησὶν δὲ αὐτὸν ἡ θεία γραφὴ τὸν πάντα τῆς διδασκαλίας δια- 1 2
τελέσαι χρόνον ἐπὶ ἀρχιερέως Ἄννα καὶ Καϊάφα, δηλοῦσα ὅτι δὴ ἐν
τοῖς μεταξὺ τῆς τούτων ἔτεσιν λειτουργίας ὁ πᾶς τῆς διδασκαλίας
αὐτῷ συνεπεράνθη χρόνος. ἀρξάμενου μὲν (οὖν) κατὰ τὴν τοῦ

1/2 vgl. Luc. 3, 1 — 3 Ioseph. A. I. 18, 32. 33. 35. 89 — 18—21 Luc.
3, 1 — 22 Luc. 3, 23 — 25/26 Luc. 3, 2

ATRBDMΣΑ

3 6 MΣER 70, 19 A 64, 10 B | 4 ὄλων M | 6 τὴν Ἰουδαίαν ἐπιτραπήναι
δηλοῖ BDM ἐπιτραπήναι δηλοῖ τὴν Ἰουδαίαν ATRB | 7 τε BD | 9 ὑπομνη-
μάτων T¹ corr. T¹ | 11 δ' οὖν BDM γ' οὖν AT¹ER γὰρ Tr | 13 αὐτοῦ
πάθος B | 15 μαρτύριον B | κτίσασθαι M | 16 αὐτῷ BD | 21 κύριος]
95 B | 23 ποιεῖ B ποιεῖτε M | 25 I MΣER 11 A 18 BD | 26 ἀρ-
χιερέων Re | 27 τοῦ R¹ corr. Re | 28 αὐτοῦ Tr | ἀρξάμενον B |
οὖν + Schw

junior frater cum Lysania in tetrarchias divisum Iudaeae regnum regebant.

- [XI] Idem quoque ipse historiografus in octavo decimo libro refert duo- 6 2
decimo anno Tiberii Caesaris, qui Augusto septem et quinquaginta annis
5 principatu potito successerat, Pontium Pilatum Iudaeae procurationem
suscepisse atque inibi per decem continuos annos usque ad ipsum paene 3
finem Tiberii perdurasse. ex quibus omnibus figmentum impudens evi- 3
denter arguitur actorum, quae recenti confecta plasmate adversum Chri-
stum dominum proferuntur. in quibus primo omnium temporis ipsius
10 ratio coarguit falsitatem. quarto namque consulatu Tiberii, qui con- 4
sulatus septimo anno imperii eius fuit. piaculi in salvatorem commissi
tempus falsa haec acta perscribunt. quo in tempore evidenter ostendit-
ur ne missus quidem adhuc ad Iudaeae procurationem Pilatus sec-
cundum Ioseppi probatissimi historici testimonium, qui planissime de-
15 signat duodecimo anno Tiberii Caesaris Iudaeae procurationem suscepisse
Pilatum. consonanter autem in his cum historico euangelista concordat. 10 1
>quinto decimo<, dicens, >anno Tiberii Caesaris<, in quo quar-
tus erat Pilati procurationis annus, cum etiam Iudaeae tetrarchae
haberentur Herodes et Lysias et Philippus, dominum et salvatorem
20 nostrum Iesum Christum fuisse annorum triginta, quando ad Johannem
baptizandum advenit. tunc etenim initium evangelicae praedicationis
instituit.

- [XII] Refert autem eum divina scriptura omne doctrinae suae tempus 1 2
exegisse sub pontificibus Anna et Caipha, quo scilicet Annae pontifi-
25 catus tempore incipiente docere coeperit et usque ad initium Caiphae

NPF

2 gerebant *F* | 19 lysias] *NP* lysanias *F* emendans

pertenderit, in quibus spatiis vix toti quattuor concluduntur anni. legalibus porro praeceptis iam per illud tempus vi et ambitione cessantibus, nulli quippe pontificatus honor vitae vel generis merito reddebatur, sed Romana potestate aliis nunc, item aliis summa sacerdotii 5 praestabatur, ita ut annuis iam successionebus mutarentur. denique 4 idem Ioseppus refert, quattuor per ordinem usque ad Caiphā pontificatus officio post Annam esse perfunctos, his verbis scribens:

>Valerius Gratus Anna sacerdotio deturbato Ismahelem pontificem >designavit filium Baffi. sed et hunc non multo post abiciens Eleazarum Annaniae pontificis filium pontificatui subrogavit. post annum vero 5 >etiam hunc arcet officio et Symoni cuidam Canifi filio pontificatus tradidit ministerium, quo non amplius et ipse quam unius anni spatio >perfunctus Ioseppum, cui et Caifas nomen fuit, accepit successorem<.

Ac per hoc omne tempus, quo dominus et salvator noster in terris 6 15 docuisse describitur, intra quadriennii temporis spatia coartatur, in quo quattuor istae, quas Ioseppus memorat, successiones pontificum describuntur vix per annos singulos ministratae. consonanter igitur secundum ea, quae Ioseppus scribit, Caifan pontificem anni illius, quo

NPF

5 iam annuis *P* | 6 caifam *F* | 7 scribens] adscribens *N* | 8 ismahelum *PF*² | 11 canifi] *N* canyfi *PF* | 15 describitur] *NF* perscribitur *P*

τῆς προκειμένης ἐπιτηρώσεως ὁ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἀπο-
 δείκνυται χρόνος. ἀλλὰ γὰρ ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν οὐ μετὰ 7
 πλείστον τῆς καταρχῆς τοῦ κηρύγματος τοὺς δώδεκα ἀποστόλους
 ἀνακαλιῖται. οὗς καὶ μόνους τῶν λοιπῶν αὐτοῦ μαθητῶν κατὰ τι
 5 γέρας ἐξείρετον ἀποστόλους ὠνόμασεν. καὶ αὐτοὶ ἀναδείκνυσιν ἑτέ-
 ρους ἐβδομήκοντα, οὗς καὶ αὐτοὺς ἀπέστειλεν ἀνὰ δύο δύο
 πρὸ προσώπου αὐτοῦ εἰς πάντα τόπον καὶ πόλιν οὗ ἡ-
 μελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι.

Οὐκ εἰς μακρὸν δὲ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου ὑπὸ τοῦ νέου Ἠροφ. 11 1
 10 δου τὴν μεγάλῃ ἀποτιμηθέντος. μνημονεύει μὲν καὶ ἡ θεία τῶν
 εὐαγγελίων γραφή, συνιστορεῖ γε μὴν καὶ ὁ Ἰώσηπος. ὀνομαστὶ τῆς
 τε Ἠροφιάδος μνήμην πεποιημένος καὶ ὡς ἀδελφοῦ γενναῖα οὖσαν
 αὐτὴν ἠγάγετο πρὸς γάμον Ἠροφῆς, ἀθετήσας μὲν τὴν προτέραν
 αὐτῷ κατὰ νόμου γεγαμημένην (Ἀρέτα δὲ ἦν αὐτῆ τοῦ Πετραίων
 15 βασιλέως θυγάτηρ), τὴν δὲ Ἠροφιάδα ζῶντος διαστήσας τοῦ ἀνδρός·
 δι' ἣν καὶ τὸν Ἰωάννην ἀνελὼν πόλεμον αἴρειται πρὸς τὸν Ἀρέταν.
 ὡς ἂν ἠτιμασμένην αὐτῷ τῆς θυγατρὸς, ἐν ᾧ πολέμῳ μάχης γενο- 2
 μένης πάντα φησὶν τὸν Ἠροφῶδον στρατὸν διασθῆναι καὶ ταῦτα
 πεπορθῆναι τῆς ἐπιβουλῆς ἕνεκεν τῆς κατὰ τοῦ Ἰωάννου γεγενη-
 20 μένης. ὁ δ' αὐτὸς Ἰώσηπος ἐν τοῖς μάλιστα δικαιοτάτον καὶ 3
 βαπτιστὴν ὁμολογῶν γεγονέναι τὸν Ἰωάννην, τοῖς περὶ αὐτοῦ κατὰ
 τὴν τῶν εὐαγγελίων γραφὴν ἀναγεγραμμένοις συμμαρτυρεῖ, ἰστορεῖ
 δὲ καὶ τὸν Ἠροφῶδον τῆς βασιλείας ἀποπειποκέναι διὰ τὴν αὐτὴν
 Ἠροφιάδα. μεθ' ἧς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀπεληλάσθαι, Βί-
 25 ενναν τῆς Γαλλίας πόλιν οἰκεῖν καταδισταθέντα. καὶ ταῦτα γε 4
 αὐτῷ ἐν ὀπτωζαυδεκάτῳ τῆς Ἀρχαιολογίας δεδήλωται. ἔνθα συλλα-
 βαῖς αὐταῖς περὶ τοῦ Ἰωάννου ταῦτα γράφει

2—5 Matth. 10, 1ff. Marc. 3, 14ff. Luc. 6, 13, 9, 1ff. — 5—8 Luc. 10, 1
 vgl. dem. ev. 3, 2, 25, 3, 37 — 9—11 Matth. 14, 1—12 Marc. 6, 14—29 Luc. 3,
 19, 20, 9, 7—9 — 11—20 Ios. A. I. 18, 109—114 — 20/21 Ios. A. I. 18, 117 —
 22—25 A. I. 18, 240—255 vgl. 17, 344

ATERBDMΣΑ

2 ἡμῶν TERBDMΣΑ ἡμῶν ἰσ ὁ χσ Α | 6 αὐτοὺς > R | δύο δύο
 ABDM δύο TER [dem. evang. 3, 2, 25, 3, 37] | 7 τόπον καὶ πόλιν ΠΣΑ τόπον
 καὶ χώραν dem ev. 3, 3, 37 | ὕπον B | 9 μαζρῶν M | 10 ἡ θεία τῶν > M
 11 ὁ > T | 11/12 τῆς τε > M | 14 νόμοισ T¹ corr. Tc | γεγαμημένην DMΣ
 γεγαμημένην γενναῖα B γεγενημένην ATER | πετρίων ATERΣ πετρῶν M Arabiae
 Α περσῶν B πέρσον D περα . . . [das übrige abgerissen] Dem | 16 αἴρεται AB
 αἴρεται T¹ ERDM ἀναιρεῖ Tr | 18 ταῦτα] πάντα BD | 19 τοῦ > BD
 22 μαρτυρεῖ BD | 25 γαλιλαίας MΣarm | πόλιν TERBDMΣΑ > A

salvator passus est, etiam euangelii scriptura designat. igitur dominus 7
 et salvator noster non multo post initium praedicationis suae duodecim
 ex omnibus discipulos adsumpsit, quos et ceteris sectatoribus suis prae-
 ferens speciali quodam electionis privilegio apostolos nominavit, cuius
 5 nominis virtus missos indicat. sed et alios post hos elegit septuaginta,
 quos et ipsos binos per loca singula et urbes, ad quas ipse accessurus
 erat, praemisit.

[XIII] | Verum brevi interiecto tempore Iohannes baptista ab Herode filio *IA* 11 1
 Herodis capite punitur, de quo et in evangeliiis quidem refertur. con-
 10 cordi vero testimonio etiam Ioseppus de hoc scribit, nominatim etiam
 de Herodiade commemorans velut de coniugio fratris Philippi viventis
 violenter abstractae et suis ab Herode incestis nuptiis sociatae propria
 et legitima uxore depulsa. quam Herodiadem filiam dicit fuisse Aretae
 15 regis Arabiae, propter quam etiam Iohannem baptistam ab eo com-
 memorat interemptum. bellum quoque exortum inter Aretam dicit et 2
 Herodem tamquam ob ignominiam filiae vindicandam. in quo bello
 exercitum refert Herodis extinctum, haec autem omnia ei accidisse
 propter piaculum, quod in necem Iohannis ammisit. idem quoque Ioh- 3
 seppus iustissimum super omnes Iohannem fuisse secundum euangeli-
 20 orum fidem et ab Herode propter Herodiadem capite caesum refert,
 propter quam etiam regno eum esse depulsum atque in exilium
 Viennam Galliae urbem trusum. haec in octavo decimo antiquitatum 4
 libro his ipsis, quibus infra adnotatum est, syllabis scribit

NPI

21 commemorat *P* | esse] *P*, memorat esse *NF* | 22 uiennam] *NF* in
 uiennam *P* | 23 scripsit *N*

>τισὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἐδόκει ὀλωλέναι τὸν Ἡρόδου στρατὸν
 ἀπὸ τοῦ θεοῦ. καὶ μάλα δικαίως τινημένον κατὰ ποιήν Ἰωάννου
 τοῦ καλουμένου βαπτιστοῦ. κτείνει γὰρ τοῦτον Ἡρόδης. ἀγαθὸν 5
 ἄνθρωπον καὶ τοῖς Ἰουδαίοις καλεῖοντα ἀρετὴν ἐπασκοῦσιν καὶ τὰ πρὸς
 5 ἑλλήλους δικαιοσύνη καὶ πρὸς τὸν θεὸν εὐσεβείᾳ χρωμένους βαπ-
 τισμῶ συνείπει· οὕτω γὰρ δὴ καὶ τὴν βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῶ
 φανείσθαι. μὴ ἐπὶ τινος ἀμερτάδων παραιτήσει χρωμένων. ἀλλ' ἐφ'
 ἀγνείᾳ τοῦ σώματος, ἅτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη προεκε-
 καθαρμένης. καὶ τῶν ἄλλων συστρεφόμενων (καὶ γὰρ ἤρθησαν 6
 10 ἐπὶ πλείστον τῇ ἀκροῦσει τῶν λόγων), δέισας Ἡρόδης τὸ ἐπὶ τοσόνδε
 κτηθαρὸν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις, μὴ ἐπὶ ἀποστάσει τινὶ γέροι (πάντα
 γὰρ εἰσέτεσαν συμβολῇ τῇ ἐξείνου πράξοντες). πολὺν κοῖττον ἡγεῖ-
 ται, πρὶν τι νεώτερον ἐπ' αὐτοῦ γενέσθαι, προλαβὸν ἀναιρεῖν, ἢ
 μεταβολῆς γενομένης εἰς πράγματα ἐμπροσθὸν μετασεῖν. καὶ ὁ μὲν
 15 ἀποπνίγει τῇ Ἡρόδου δέσμος εἰς τὸν Μαχαιροῦντα πεμφθείς. τὸ προ-
 κειρημένον φροῦρον, ταύτη κτείννται.

ταῦτα περὶ τοῦ Ἰωάννου διεληθὼν, καὶ τοῦ σωτήρος ἡμῶν κατὰ 7
 τὴν αὐτὴν τοῦ συγγράμματος ἱστορίαν ὧδέ πως μέμνηται

>γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς, σοφὸς ἀνὴρ, εἴ γε

1—16 Ios. A. I. 18, 116—119 vgl. dem. ev. 9, 5, 15 — 19—S. 80, 9 Ios.
 A. I. 18, 63. 64 vgl. dem. ev. 3, 3, 105. 106 theoph. 5, 44 (syrisch)

ATERBDMΣA

1 Ἡρόδου ΠΣA Ἰουδαίων dem. ev. | 2 τοῦ > B¹ + B¹ | μάλα ABDM
 [dem. ev.] Ios μάλιστα TER | 3 καλουμένον AT¹BDM [dem. ev.] ἐπικαλου-
 μένον TeER Ios | γὰρ TERBDM [dem. ev.] γὰρ δὴ A beides Ios HSS | 4 τὰ
 TERBDM Ios τῆι d. e. > A. | 5 τὸν II Ios > dem. ev. | χρωμένους A, T
 [v anradirt], BD¹M [dem. ev.] χρωμένοις ER, D durch Ras. corr., beides Ios HSS
 6 αὐτῶν Tr | 7 φανείσθαι II A Ios φανείσθαι dem. ev. | χρωμένων] ωn auf
 Rasur Tr | 9 ἄλλων IIΣ Ios HSS *per plurima multitudo* A nach Conjectur;
 Ios schrieb vielleicht Γαλιλαίων | στρεφόμενων B συνστρεφόμενων Σ, wo es
 zum Vorigen gezogen wird | ἤρθησαν TeERBDemΣ Ios ἤσθησαν AT¹ ἠρέσθησαν
 D¹M | 10 δέισας AT¹, E durch Rasur corr., RBDM δέισας δ' TeE¹Σ beides Ios
 HSS | 11 φέροι TER, D durch Rasur corr., M Ios φέροιο ABD¹ | 13 τινι
 M | ἐπ' ATEMΣ ἀπ' RBD ἐξ Ios | 15 τῇ BDM Ios τοῦ TER τῇ τοῦ A |
 τὸ ATERB Ios εἰς τὸ DM | 17 τοῦ vor Ἰωάννου > M | 18 γράμματος
 B¹ corr. B¹ | 19 κατὰ τοῦτον II Ios κατ' ἐξείνου dem. ev. | ἰσ TERBDM
 dem. ev. Ios ἰσ τίς A

>Quibusdam autem<. inquit. >Indaeorum videbatur ideo perisse He-
 >rodis exercitum, quod in eum satis iuste ultio divina commota sit pro
 >vindicta Iohannis, qui vocabatur baptista, quem punivit Herodes virum 5
 >valde bonum, qui praecipiebat Iudaeis virtuti operam dare, iustitiam
 5 >inter se invicem custodire et in deum servare pietatem, per baptismum
 >in unum coire. hoc enim pacto baptismum acceptabile fore, si non
 >solum ad abluenda peccata sumatur, verum et ad castimoniam corporis
 >atque ad animae iustitiam purificationemque servetur omniumque pariter
 >virtutum velut signaculum et custodia quaedam fidelis habeatur. quae 6
 10 >eum ab eo per praecepta huiuscemodi docerentur atque ad audiendum
 >eum per plurima multitudo concurreret, veritus Herodes, ne forte doc-
 >trinae eius persuasione populi a suo rege desciscerent, videbat enim.
 >quod praeceptis eius ac monitis oboedire in omnibus plebs esset parata.
 >melius credidit, priusquam novi aliquid fieret, anticipare hominem nece.
 15 >quam postmodum turbatis rebus seram paenitentiam gerere. ex sola
 >igitur suspicione Herodis vincetus in castellum Macherunta abducitur
 >Iohannes ibique obtruncatur<.

Hactenus de Iohanne. sed et de salvatore domino in eisdem histo- 7
 riarum suarum libris idem Ioseppus ita scribit.

[XIII] | >Fuit autem iisdem temporibus Iesus sapiens vir, si tamen virum

NPF

2 sit] est *P* | 4 valde] autem *N* | 5 deum] dominum *N* | 10 eo]
NF eodem *P* | 12 rege] regno *P* | 16 adducitur *P*²

- ἄνθρωπος αὐτὸν λέγειν χοή. ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τάληθῃ δεχομένων, καὶ πολλοὺς μὲν τῶν Ἰουδαίων, πολλοὺς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπιγράγετο. ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' 8
 5 ἡμῖν σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τὸ πρῶτον ἐξαπαθῆσαντες· ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχον ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων. εἰς ἔτι τε νῦν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὀνομασμένων οὐκ ἐπέλιπε τὸ φῶλον.
- 10 ταῦτα τοῦ ἐξ αὐτῶν Ἑβραίων συγγραφέως ἀνέκαθεν τῇ ἑαυτοῦ γραφῇ περὶ τε τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παραδεδοκότος, τίς ἂν ἔτι λείποιο ἀποσπρῆν τοῦ μὴ ἀνασχύντοισ ἀπελέγχεσθαι τοὺς τὰ κατ' αὐτῶν πλασμαμένους ὑπομνήματα; ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐχέτω ταύτη·
- 15 τῶν γε μὴν τοῦ σωτῆρος ἀποστόλων παντὶ τῷ σαφῆς ἐκ τῶν ἱεβ 12 1
 εὐαγγελίων ἢ πρόσρησις· τῶν δὲ ἑβδομήκοντα μαθητῶν κατάλογος μὲν οὐδεὶς οὐδαμῇ φέρεται, λέγεται γε μὴν εἰς αὐτῶν Βαρναβᾶς γεγονέναι, οὗ διασφύρος μὲν καὶ αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων ἐμνημόνευσαν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ Παῦλος Γαλάταις γράφων. τούτων
 20 δ' εἶναι φασὶ καὶ Σωσθένην τὸν ἅμα Παύλῳ Κορινθίοις ἐπιστεί-

19 Galat. 2, 1. 9. 13 — 20 I Kor. 1, 1

ATERBDMΣΑ

1 ἄνθρωπος αὐτὸν BDM dem. ev. αὐτὸν ἄνθρωπος ATER beides Ios HSS | 2 τῶν ἡδονῇ τάληθῃ δεχομένων ΠΣΑ Hieronym. de vir. ill. 13 Ios τῶν ἡδονῇ ἀληθῇ δεχομένων theoph. τάληθῃ σεβομένων dem. ev. | 3 τῶν Ἰουδαίων ΠΣΑ theoph. Ios (HSS am Ende von B. I) de Iudaeis Hieronym. τοῦ Ἰουδαικοῦ dem. ev. Ἰουδαίους Ios | ἀπὸ ΠΣΑ Hieronym. Ios (HSS B. I) > dem. ev. Ios | 4/5 πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν ΠΑ theoph. Ios παρ' ἡμῖν ἀρχόντων dem. ev. | 5 ἐπαύσαντο TERDM dem. ev. Ios ἐξεπαύσαντο AB | 6 ἔχον ἡμέραν ATERM Ios ἡμέραν ἔχον BD ἡμέραν, dem. ev. theoph. | 7/8 περὶ αὐτοῦ θαυμάσια ΠΣΑ Hieronym. περὶ αὐτοῦ dem. ev. theoph. περὶ αὐτοῦ θαυμάσια und θαυμάσια περὶ αὐτοῦ Ios HSS | 8 εἰς ἔτι τε ATER, B¹ corr., MΣ Hieronym. Ios εἰς ἔτι γε D εἰς ἔτι B¹ ὅθεν εἰς ἔτι dem. ev. theoph. | τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὀνομασμένων ΠΣΑ Hieronym. Ios ἀπὸ τοῦδε τῶν χριστιανῶν dem. ev. theoph. | 9 ἐπέλιπε ATER Ios ἐπέλειπε DM dem. ev. ἐπέλοιπε B | 13 τὰ ARDM > TEB αὐτῶν AT¹RBDS αὐτῶν T¹EM | 14 μὲν > B | 15 σαφῶς D¹ corr. D^r | 17 γε μὴν μὲν B | 19 παῦλος BDM ὁ παῦλος ATER | γράφων γαλάταις BD | τούτων AT¹BΜΣ τούτων T durch Rasur corr., ERDA | 20 φασὶ BM φασὶν DΣΑ φησὶ AR φησὶν TE | καὶ > R

>cum nominare fas est. erat enim mirabilium operum effector doctorque
 >hominum eorum, qui libenter quae vera sunt audiunt. et multos qui-
 >dem Iudaeorum, multos etiam ex gentilibus sibi adiunxit. Christus hic
 >erat. hunc accusatione primorum nostrae gentis virorum cum Pilatus 8
 5 >in crucem agendum esse decrevisset, non deseruerunt hi qui ab initio
 >eum dilexerant. apparuit enim eis tertio die iterum vivus, secundum
 >quod divinitus inspirati prophetae vel haec vel alia de eo innumera
 >miracula futura esse praedixerant. sed et in hodiernum Christianorum.
 >qui ab ipso nuncupati sunt, et nomen perseverat et genus<.

10 Haec cum ipse Hebraeorum scriptor olim suis libris inserta tam 9
 de Iohanne baptista quam etiam de domino et salvatore nostro tradi-
 derit, quod ultra effugium, quae excusatio impudentibus et perfidis re-
 manebit, quo minus de falsitate gestorum, quae postmodum confinxerunt,
 apertissime convincantur? sed de his ista sufficiant.

15 Apostolorum autem domini et salvatoris nostri nomina quae re- *IB* 12 E
 ferantur, ex ipsis euangeliiis omnibus palam est. septuaginta vero disci-
 pulorum vocabula nusquam quidem repperimus scripta, dicitur tamen
 unus ex ipsis esse Barnabas, cuius etiam in Actibus apostolorum mentio
 facta est. sed et Paulus nihilominus scribens meminit eius. denique

NPF

6 uisus *P*¹ | 14 sed] sed et *P* | 18 esse om. *P*
 Eusebius II.

λαντα· ἢ δ' ἱστορία παρὰ Κλήμεντι κατὰ τὴν πέμπτην τῶν Ὑπο- 2
 τυπέσεων ἐν ἧ καὶ Κηφῶν. περὶ οὗ γηοῖν ὁ Παῦλος >ὅτε δὲ
 >ἦλθεν Κηφῶς εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντ-
 ἔστην<. ἕνα γηοῖν γεγονέναι τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν. ὁμῶν- 3
 5 μου Πέτρω τυγχάνοντα τῷ ἀποστόλῳ. καὶ Ματθίαν δὲ τὸν ἀντὶ 3
 Ἰούδα τοῖς ἀποστόλοις συγκαταλεγέντα τὸν τε σὺν αὐτῷ τῇ ὁμοίᾳ
 ψήφῳ τιμηθέντα τῆς αὐτῆς τῶν ἑβδομήκοντα κλήσεως ἠξιῶσθαι
 κατέχει λόγος. καὶ Θαδδαῖον δὲ ἕνα τῶν αὐτῶν εἶναι φασί, περὶ 4
 10 τῶν ἑβδομήκοντα δὲ πλείους τοῦ σωτήρος πεσημέναι μαθητὰς εὔροις
 ἂν ἐπιτηρήσας, μάρτυρι χροόμενος τῷ Παύλῳ, μετὰ τὴν ἐκ κεκρωῶν
 ἔγερσιν ὄφθαι αὐτὸν γήσαντι πρῶτον μὲν Κηφῶ, ἔπειτα τοῖς δώ-
 δεκα. καὶ μετὰ τούτους ἐπάνω πεντακοσίους ἀδελφοὺς ἐγάπαξ, ὧν
 τινὰς μὲν ἔφασκεν κεκοιμηθῆαι. τοὺς πλείους δ' ἔτι τῷ βίῳ. καθ' 4
 15 ὃν καιρὸν αὐτῷ ταῦτα συνετάττετο. περιμένειν ἔπειτα δ' ὄφθαι 5
 15 αὐτὸν Ἰακώβῳ γηοῖν· εἷς δὲ καὶ οὗτος τῶν γερομένων τοῦ σωτήρος
 ἀδελφῶν ἦν· εἶθ' ὡς παρὰ τούτους κατὰ μίμησιν τῶν δώδεκα
 πλείστον ὄσων ἐπαρξάντων ἀποστόλων. οἷος καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος
 20 ταῦτα μὲν αὖν περὶ τῶνδε·
 τῆς δὲ περὶ τὸν Θαδδαῖον ἱστορίας τοιοῦτος γέγονεν ὁ τρό- 17 13 1
 20 πος. ἢ τοῦ κυρίου καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θειότης. εἰς

1 Zahn Forschungen 3, 68 — 2—4 Galat. 2, 11 — 5—8 Act. 1, 23—26
 11—19 I Kor. 15, 5—7

ATERBDMΣΑ

1 in quarto A | 4 nach ἀντίστην + ὅτι κατεγνωσμένος ἦν B
 5 Tolmai Σ | 6 Ἰούδα τοῦ προδότου BD | ἐγκαταλεγέντα BD | τὸν τε ΠΑ
 und Iustus der Σ | τῆ > T¹ + Tc | 7 τοῖς αὐτοῖς B | 8 δὲ ATERMΣΑ
 δὲ τὸν ἐπὶ Θωμᾶ [δὲ τὸν καὶ Θωμᾶν D] κατὰ πρόσταξιν τοῦ ιω τῷ ἀγβάρῳ [ἀβ-
 γάρῳ D] πρὸς ἴασιν ἀποσταλέντα BD | περι in περι οὐ corr. Tc | 11 ἂν
 > R | τῶι > B | 12 πρῶτον TERBDM πρῶτω A | ἔπειτα Π [Quaestt.
 ad Marin. p. 301] εἶτα Quaestt. ad Marin. p. 287. 297 | 12/13 τοῖς δώδεκα ΠΣ
 [Quaestt. ad Marin. p. 297. 301] illis undecim A [Quaestt. ad Marin. p. 287] |
 13 καὶ ABDM > TER | τούτους ATERM τοῦτο B τοῦτο// D und danach Σ
 [= S] | πεντακοσίων M πεντακοσίους ισ auf Rasur T | 15 περιμένειν TER
 BDM περιέναι A | 17 μαθητῶν ἀλλὰ μὴν καὶ ἀδελφῶν B | 18 καὶ πλείστον
 D | οἷα B | ὁ > B | 20 οὖν ATEM καὶ R auf Rasur οὖν καὶ τοσαῦτα
 BD | τῶνδε ATERM τῶνδε ἀρκοῦντως εἴρηται BD sei in der Kirche gesagt Σ
 sufficient A | 21 Π' AΣBD 22 ERM | ἱστορίας ATERDMΣ ἱστορίας ἡμῶν
 λεχθείσης B quam promisimus A | 22 ἰω γν > T¹ + Tc | θεότης BD

ipsum dicunt esse, qui cum Sosthene et Paulo Corinthiis scribit. Cle- 2
mens vero in quarto Dispositionum libro Cefae mentionem facit, de quo
Paulus dixit: >cum autem venisset Cefas Antiochiam, in faciem
>ei restiti<, et dicit eum unum esse ex septuaginta discipulis cogno- 3
5 minem Petri apostoli. sed et Matthian ex ipsis esse dicit, qui pro Iuda 3
apostolorum numero subrogatus est, et eum, qui cum ipso est statutus
ad sortem. Thaddaeum quoque unum ex ipsis fuisse tradunt, de quo
et historiam, quae ad nos usque pervenit, exponere necessarium duco. 4
nam et plures quam septuaginta fuisse discipulos salvatoris invenies. 4
10 si observes ea, quae Paulus indicat dicens post resurrectionem appa-
ruisse dominum primum quidem Cefae, postea illis undecim et post
hos amplius quam quingentis fratribus simul, ex quibus quosdam dor-
misse dicit, plurimos autem adhuc permanere eo tempore quo scribe-
bat. post etiam dicit eum visum esse Iacobo, qui erat unus ex his 5
15 qui fratres salvatoris appellabantur. tum deinde tamquam praeter hos
duodecim, ad eorum tamen similitudinem essent alii quidam apostoli.
sicut et ipse erat, Paulus addit et dicit: >postea apparuit apostolis
>omnibus, novissime autem visus est et mihi<. sed et de his
ista sufficiant.

[XV] Narratio vero, quam de Thaddaeo promisimus, hunc habet modum. II' 13 1
domini et salvatoris nostri Iesu Christi divinitas, cum pro mirabili virtutis

NPF

1 scripsit N | 5 cognomine libri | apostoli] et ap. P

6*

πάντα ἀνθρώπους τῆς παραδοξοποιου̅ δυνάμεως ἔρεκεν βοομένη.
 μύριους ὄσους καὶ τῶν ἐπ' ἄλλοδαπῆς πορρωτάτω ὄντων τῆς Ἰου-
 δαίας νόσων καὶ παντοίων παθῶν ἐλπίδι θεραπείας ἐπήγετο. ταύτη 2
 5 τοι βασιλεὺς Ἀβγαρος, τῶν ἑπὶ Εὐεράτην ἔθνῶν ἐπισημότατα δυ-
 ραστεῶν, πάθει τὸ σῶμα δεινῶ καὶ οὐ θεραπευτῶ ὄσον ἐπ' ἀνθρω-
 πείᾳ δυνάμει κατασθαιρόμενος, ὡς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ πολὺ καὶ
 τὰς δυνάμεις συμψόνως πρὸς ἀπάντων μαρτυρομένους ἐπέθετο.
 ἐκείτῃ αὐτοῦ πέμψας δι' ἐπιστοληφόρου γίνεται, τῆς νόσου τεχνεῖ
 ἀπαλλαγῆς ἀξιῶν. ὁ δὲ μὴ τότε καλοῦντι ἑπακούσας, ἐπιστολῆς 3
 10 γοῦν αὐτὸν ἰδίας καταξιῶσι. ἕνα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἀποστέλλειν
 ἐπὶ θεραπεία τῆς νόσου ὁμοῦ τε αὐτοῦ σωτηρία καὶ τῶν προση-
 ζόντων ἀπάντων ὑπισχνούμενος. οὐκ εἰς μακρὸν δὲ ἄρα αὐτῷ 4
 ἐπληροῦτο τὰ τῆς ἐπαγγελίας. μετὰ γοῦν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν
 αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς οὐρανοῦς ἄνοδον Θωμᾶς, τῶν ἀποστόλων εἰς
 15 τῶν δώδεκα, Θαδδαῖον, ἐν ἀριθμῷ καὶ αὐτὸν τῶν ἐβδομήζοντα τοῦ
 Χριστοῦ μαθητῶν κατελεγμένον, κινήσει θειοτέρα ἐπὶ τὰ Ἔδεσσα
 κήρυκα καὶ εὐαγγελιστὴν τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐκ-
 πέμπει. πάντα τε δι' αὐτοῦ τὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τέλος ἐλάμ-
 βανεν ἐπαγγελίας. ἔχεις καὶ τούτων ἀνάγραπτον τὴν μαρτυρίαν, 5
 20 ἐκ τῶν κατὰ Ἔδεσσαν τὸ τηρικᾶδε βασιλευμένην πόλιν γραμματο-
 γυλακείων ληφθεῖσαν· ἐν γοῦν τοῖς αὐτόθι δημοσίοις χάριται,
 τοῖς τὰ παλαιὰ καὶ τὰ ἀμφὶ τὸν Ἀβγαρον πραχθέντα περιέχουσι.
 καὶ ταῦτα εἰς ἔτι νῦν ἐξ ἐκείνου πεφυλαγμένα εὑρηται, οὐδὲν δὲ
 οἶον καὶ αὐτῶν ἐπακούσαι τῶν ἐπιστολῶν, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἡμῖν

ATERBDMΣΑ

2 πορρωτάτων ER¹ corr. R durch Raser | ὄντων T^cERM > T¹B TE AD
 ' 23 τῆς Ἰουδαίας AT^cERD^{em}MΣ > T¹BD¹ tam de uicinis quam de peregrinis
 et longe positis A | 3 νόσων aus ὄσων corr. T | καὶ TERBDM TE καὶ A |
 4 ἄβγαρος AT¹DΣΑ ἄβγαρος T^cERB ἄκζαρος M ἄβγαρος A^rTr so durchweg
 5 οὐ θεραπευτῶ] δυσθεραπεύτω D | 10 γ' οὖν ATER δ' οὖν BDM | 11 αὐ-
 τοῦ TERBDM αὐτῷ A | σρια T¹BD σριαν AT^rΣ σριας M σρα T^cER |
 12 ὑπισχνόμενος ATER ἔποσχόμενος BD^rM ὑποσχόμενον D¹ | μακρὸν BD
 μακρὰν ATERM | 13/14 ἀνάστασιν αὐτοῦ ATER ἀναβίωσιν B auf Ras., DM |
 14 ἄνοδον ATER ὄνοδον αὐτοῦ BDM | τῶν ἀποστόλων εἰς BDM εἰς τῶν
 ἀποστόλων ATER | 16 τὰ ἔδεσσα AT¹BD¹M τὴν ἔδεσσαν TrReDr τὴν ἔδεσαν
 ER¹, T^{em} unleserlich | 18/19 ἐλάμβανεν ABDM εἰληφεν TER | 20 τηρικᾶδε
 BDM τηρικᾶτα ATER | πόλιν] πόλιν ἢ B | 22 τὰ] τὸν R | πραχθέντα
 > B | περι— > B¹ + B¹ | 23 καὶ νῦν BD | 24 ἐπιστολῶν AT^{1m} [γρ
 + T^{em}] BDMΣΑ φωνῶν TER

opere per omnem locum celebraretur, innumeros tam de vicinis quam de peregrinis et longe positis pro remediorum et curae virtutibus invitabat, si qui praecipue morbi alicuius aegritudine laborarent. unde 2 et rex quidam Abgarus nomine, gentis ultra Eufraten positae principatum nobiliter tenens morbo quodam corporis inremediabili, quantum 5 inter homines, tenebatur. Qui cum de nomine Iesu et de mirabilibus virtutum eius audisset, supplex ei per epistulam factus exorat misso in rem homine diutini morbi vinculis, quibus tenebatur, absolvi. sed ad 3 praesens quidem a domino corporis eius cura differtur, dignus tamen 10 efficitur rescripto epistulae salvatoris, in qua simul etiam promittitur ei, quod non multo post desiderii sui consequeretur effectum. denique 4 post resurrectionem atque ascensionem domini ad caelos Thomas apostolus ex commonitione divina Thaddaeum quendam, unum ex septuaginta 15 discipulis, ad Edessenam civitatem euangelistam et praedcatorem verbi dei emittit, simul et quae a domino promissa fuerant impleturum, haec in archivis publicis Edessenae civitatis, in qua tunc supra dictus 5 Abgarus regnavit ita descripta repperimus in iis chartis, quae gesta regis Abgari servata antiquitus continebant. et ut evidens dictorum

NPF

14 edissenam *P* aedissinam *N* et similiter deinceps | 17 iis] his libri

ἀναληφθεῖσθαι καὶ τόνδε αὐτοῖς ῥήμασιν ἐκ τῆς Σύρων φωνῆς μεταβληθεῖσθαι τὸν τρόπον.

ΑΝΤΙΓΡΑΦὸν Ἐπιστολῆς Γραφείσῃς ὑπο Αβγαροῦ τοῦ
Παρχοῦ τῷ Πισσοῦ καὶ Πεμφθείσῃς αὐτῷ δι' Ἀνανίου
Ταχυδρομοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα

Ἐγὼ γὰρ ὄψαμαι τοπάρχῃς Ἰησοῦ σωτῆρι ἀγαθῷ ἀναφανέντι ἐν
6 τῷ πόσει Ἱεροσολύμων χαίρειν. ἤκουσται μοι τὰ περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν
ἰαμάτων, ὡς ἀνεν φαρμάκων καὶ βοτανῶν ἐπὶ σοῦ γινόμενον. ὡς
7 γὰρ λόγος, τυφλοὺς ἀναβλέπειν ποιεῖς, χωλοὺς περιπατεῖν, καὶ
10 λεπρῶν καθαρίζεις, καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα καὶ δαίμονας ἐκβάλλεις,
καὶ τοῖς ἐν μακρονομίᾳ βασανιζομένοις θεραπείεις, καὶ νεκροὺς
ἐγείρεις, καὶ ταῦτα πάντα ἀκούσας περὶ σοῦ, κατὰ τοῦν ἐθέμην τὸ
7 ἕτερον τῶν δύο, ἢ ὅτι σὺ εἶ ὁ θεὸς καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ
ποιεῖς ταῦτα, ἢ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ ποιῶν ταῦτα. διὰ τοῦτο τοίνυν
15 γράψας ἰδεήθην σοι σαυλῆναι πρός με καὶ τὸ πάθος, ὃ ἔχω. θερα-

9—12 Matth. 11, 5. Luc. 7, 22

A T E R B D M Σ Δ

1/2 καὶ—τρόπον A T e E R M Σ Δ Rasur von etwa 23 Buchstaben T¹ καὶ τόνδε περιεχοσῶν τὸν τρόπον B καὶ τόνδε αὐτοῖς ῥήμασιν ἐκ τῆς σύρων φωνῆς μεταβληθεῖσθαι καὶ περιεχοσῶν τὸν τρόπον D | 3—S. 88, 13 über die abgeleitete Überlieferung der Briefe vgl. v. Dobschütz Ztschr. f. KG 18, 422 ff.; hier kann nur einzelnes mitgeteilt werden. 3 — Inschrift von Ephesos [Jahreshefte des österr. Inst. 3, 93]. 4 — Papyrus [Dobschütz 427]. 5 = Menueen [Dobschütz, TU N. F. 3, 2 Beilage II]. 6 — Festpredigt, unter dem Namen des Constantiu Porphyrogeneta überliefert [Dobschütz am angf. Ort]. 7 — Epistula Abgari [Dobschütz 438 ff.]. Δ — Doctrina Addai (syriisch). Schlüsse ex silentio sind bei diesen Angaben nicht zulässig

3 ἀπό E | 3, 4 τοπάρχον Π Κόνιη Σ [βασιλεία Variante in 7] a roge (Abgari) nel toparcha Δ | 4 ἀνανίον T e E R B D M ἀνανία A T¹ | 5 ἱεροσαλίμ T | 6 οὐχ' ἄμα B [οναμα 3] Rasur von 5 Buchstaben T ς ς ς ς ς (der Schwärze) Σ [= Δ] Uchamae filius Δ > A F R D M | τοπάρχῃς T B D M Σ Δ [- 3] τοπάρχῃς ἐδέσσης [ἐδέσης E] A F [- 3] τοπάρχῃς πόλεως ἐδέσσης R [- 4, Variante in 7] | 8 ὡς A T¹ E B D M [= 3, Variante in 4, 5] τῶν T r R [Variante in 4] | γενομένων B | 9 γὰρ λόγος A T R B D M Σ [= 4, ὡς λόγος 3] λόγο|| E et quod uerbo tantum Δ [λόγοι γὰρ μόνωι und καὶ ὅτι τῷ λόγῳ μόνωι und ἀλλὰ καὶ ἐν λόγῳ Varianten in 7 sondern mit deinem Wort J.] | 10 δαίμονας A T¹ B D M [- 3 4 5] δαιμόνια T e E R [δαιμόνια statt πνεύματα καὶ δαίμονας Variante in 7] | ἐκβάλλειν M | 12 ἀνεγείρισ M | 13/14 σὺ εἶ—ταῦτα ἢ ὅτι > E¹ + E^{em} | 13 ἀπό A T¹ R B D M ἐκ T e E^{em} [= 3, ἐξ οὐρανοῦ 3 7]

14 ἢ A T¹ B D M [= Δ, Variante in 7] ἢ ὅτι T e E^{em} R Σ Δ [= 3, Variante in 7] | 15 ut digressis ad me fatigari Δ [vgl. ἕως ἐμοῦ ἐλθεῖν μὴ ἀπαξιώσης Variante in 7]

veritas fiat, ipsarum exemplaria epistularum ex Syrorum lingua translata ponimus.

5
EXEMPLAR EPISTULAE SCRIPTAE A REGE ABGARO VEL TOPARCHA AD IESUM ET MISSAE HIERUSOLYMA PER ANANIAM
CURSOREM

>Abarus Uchamae filius toparcha Iesu salvatori bono, qui apparuit
>in locis Hierusolymorum salutem. Auditum mihi est de te et de sanitati-
>bus, quas facis, quod sine medicamentis aut herbis fiant ista per te,
>et quod verbo tantum facis caecos videre, claudos ambulare et le-
10 >prosos mundas et immundos spiritus ac daemones eicis et eos qui
>longis aegritudinibus afflicti sunt, curas et sanas, mortuos quoque sus-
>citans. quibus omnibus auditis de te statui in animo meo unum esse 7
>e duobus, aut quia tu sis deus et descenderis de caelo, ut haec facias,
>aut quod filius dei sis. qui haec facis. propterea ergo scribens roga- 8
15 >verim te. ut digneris usque ad me fatigari et aegritudinem meam. qua

NPF

4 annaniam *libri* | 6 uchamae] *NP* uchammae *F* uchaniae *edd.* | 7 de
te] et de te *P* | 9 caecos facis *P* | 10 daemones *P*²*NF*²

>πεῦσαι. καὶ γὰρ ἤκουσα ὅτι καὶ Ἰουδαῖοι καταγογγύζουσί σου καὶ
>βούλονται κακῶσαι σε. πόλις δὲ μικροτάτη μοί ἐστι καὶ σεμνή. ἥτις
>ἐξαρχεῖ ἀμφοτέροις<.

Τῆ ἀντιγραφέντι ὑποπισσοῦ ἀπὸ ἀνανίου ταχυ-
δρομοῦ τοπάρχῃ ἀβγαρωί

5

>Μακάριος εἰ πιστεύσας ἐν ἐμοί. μὴ φορακός με. γέγραπται γὰρ 10
>περὶ ἐμοῦ τοὺς φορακότες με μὴ πιστεύσειν ἐν ἐμοί, καὶ ἵνα
>οἱ μὴ φορακότες με αὐτοὶ πιστεύσωσι καὶ ζήσονται. περὶ
>δὲ οὗ ἔγραψά μοι εἰθεῖν πρὸς σέ, δέον ἐστὶ πάντα δι' ἃ ἀπεστά-
10 >λην ἐνταῦθα. πληρῶσαι καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι οὕτως ἀναληφθῆναι
>πρὸς τὸν ἀποστελλέντά με. καὶ ἐπειδὴν ἀναληφθῶ. ἀποστελῶ σοί
>τινα τῶν μαθητῶν μου, ἵνα ἰάσῃταί σου τὸ πάθος καὶ ζωῆν σοί
>καὶ τοῖς σὺν σοὶ παράσχηται<.

2/3 vgl. Eccl. 9, 14 — 6 vgl. Joh. 20, 29 — 7/8 Resch Apokryphon 103
vgl. Ies. 6, 9 ff. Matth. 13, 14 ff. Joh. 12, 39 ff. Act. 28, 25 ff.

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

1 Ἰουδαῖοι ARBD [= Β, Variante in Γ] οἱ Ἰουδαῖοι TEM [= ΞΑ, Variante in
Ε] | σου ARΣΑ [= ΞΒΒΕΔ] > ΤΕΒΔΜ | 2 μικροτάτη μοί ABD σμικρο-
τάτη μοι ER μοι μικροτάτη T¹ μοι σμικροτάτη μοι T^c ||||| μικροτάτη μοι M
3 ἐξαρχεῖται BD | ἀμφοτέροις ΑΤΜΣΑ ἀμφοτέροις· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως
[οὕτως Β] ἔγραψεν [ἔγραψε R] τῆς θείας αὐτὸν τέως μικρὸν ἀνασάσης ἐλλείψεως·
ἄξιον δὲ καὶ τῆς πρὸς τοῦ ἠ ἐντῶ διὰ τοῦ αὐτοῦ γραμμικομομομομοῦ ἀποσταλείσης
ἐπακοῦσαι ὀλιγοστίχον μὲν πολυδυνάμιον δὲ ἐπιστολῆς τοῦτον ἐχοῦσης καὶ αὐτῆς
τὸν τρόπον ERBD | 4 παρα DM [= Ε, παρα του δεσποτου Ξ] | ἀνανίον T^cERBD
ἀνανία AT¹M | 5 τοπάρχῃ ΑΤΕ¹R τῶι τοπάρχῃ B^c den Dativ bezeugen ΣΑ
τοπάρχῃ BDM | ἀβγάρω [ἀβγάρω T^cER ἀβγάρω T^r ΑΤΕΡΣΑ ἀβγάρον
[ἀβγάρον B ἀβγάρον M] BDM + καὶ ἀποσταλέντα ἐν ἐδέσῃ BD | 6 μακάριος
ΤΕΡΒΔΜΣΑ [= ΞΔ] ἄβγαρε μακάριος A [vgl. μακάριος εἰ Ἀβγαρε ΞΒ, μα-
κάριος εἰ Ἀβγαρε und μακάριος εἰ neben einander Γ] | εἰ ΑΤΕΡΑ [= ΞΑ
ΒΕΔ] ὁ BDMΣ [= Ξ] | 7 πιστεύσειν ΑΤΕΡΣΑ [= Δ οἱ φορακότες — πιστεύ-
σουσιν Ξ] πιστεύειν BDM [= ΞΒ] | ἐν ἐμοί T^cΕΒΔΜΣΑ [= ΞΒΒΒΔ] μοι AT¹
ἐμοί R | ἵνα Π [= Β, ohne καὶ Ξ] >, das Folgende dem Vorhergehenden co-
ordinirend, ΣΑ [= (πιστεύσουσιν — ζήσονται) ΞΒ, Δ ohne ζήσονται] | 8 με T^cE
RΣΑ [= ΞΒΒΒΔ] > AT¹BDM | ζήσονται ΤΕΡΒΔ ζήσονται AM | 9 με B
10 πληρῶσαι BDM [= Ξ (πληρωται), Ψ, Variante in ΞΕ] πληρῶσαι με ΑΤΕΡΑ
[= Β, Variante in ΞΕ] | καὶ — πληρῶσαι > B | 11 με > B | ἀποστελῶ
AT^cΕRDM ἀποστέλω B¹ ἀποστέλλω T¹B^c | 13 παράσχηται AT¹DMΣΑ πα-
ράσχηται ὧδε καὶ ταῦτα ἐχέτω T^cER παράσχηται ὧδε δὲ καὶ ταῦτα ἐχέτω B

>iam diu laboro. curare. nam et illud conperi. quod Iudaei murmurant
>adversum te et volunt tibi insidiari. est autem civitas mihi parva
>quidem, sed honesta, quae sufficiat utrisque.

EXEMPLUM RESCRIPTI AB IESU PER ANANIAM CURSOREM
AD ABGARUM TOPARCHAM

5 >Beatus es, qui credidisti in me, cum me ipse non videris. scriptum 10
>est enim de me, quia ii qui me vident, non credent in me, et
>qui non vident me ipsi, credent et vivent. de eo autem, quod
>scripsisti mihi, ut veniam ad te. oportet me omnia. propter quae missus
10 >sum, hic explere et posteaquam complevero. recipi me ad eum, a quo
>missus sum. cum ergo fuero adsumptus. mittam tibi aliquem ex dis-
>cipulis meis. ut curet aegritudinem tuam et vitam tibi atque his qui
>tecum sunt praestet.

NPF

2 mihi *om. N* | 4 annaniam *libri* | 6 qui] *NF* quia *P* | 7 et qui
hii qui *N* | 13 *post praestet add. in margine* et civitati tuae praestet ut
nullus aduersariorum umquam nos exsuperare possit (*corr. ex posset*) *P*²

Ταύταις δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς ἔτι καὶ ταῦτα συνῆπτο τῇ Σού- 11
ρων φωνῇ·

Μετὲ δὲ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν Ἰησοῦν ἀπέστειλεν αὐτῷ Ἰούδας,
ὃ καὶ Θωμαῆς, Θαδδαῖον ἀπόστολον, ἕνα τῶν ἑβδομήκοντα ὃς ἐλ-
θῶν κατέμεινε πρὸς Τωβίαν τὸν τοῦ Τωβία. ὡς δὲ ἤκουσθη περὶ
αὐτοῦ, ἐμνησθῆ τῷ Ἀβγαρῷ ὅτι ἐλήλυθεν ἀπόστολος ἐνταῦθα τοῦ
Ἰησοῦ, καθὰ ἐπέστειλὲν σοι. ἤρξατο οὖν ὁ Θαδδαῖος ἐν δυνάμει 12
θεοῦ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν, ὥστε πάντας θαυμά-
ζειν ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ Ἀβγαρὸς τὰ μεγαλεῖα καὶ τὰ θαυμάσια ἃ
10 ἐποίει, καὶ ὡς ἐθεράπευεν, ἐν ἑπιτομαῖς γέγονεν ὡς ὅτι αὐτὸς ἐστιν
περὶ οὗ ὁ Ἰησοῦς ἐπέστειλεν λέγων ἔπειδὴν ἀναληφθῶ, ἀποστελῶ
σοὶ τινα τῶν μαθητῶν μου, ὃς τὸ πάθος σου ἴσεται. μετακα- 13
λεσάμενος οὖν τὸν Τωβίαν, παρ' οὗ κατέμεινε, εἶπεν ἠκουσα ὅτι
ἀνὴρ τις δυνάστης ἐλθὼν κατέμεινε ἐν τῇ σῇ οἰκίᾳ· ἀνάγαγε αὐτὸν
15 πρὸς με. ἐλθὼν δὲ ὁ Τωβίας παρὰ Θαδδαῖου, εἶπεν αὐτῷ ὃ το-
πάρχης Ἀβγαρὸς μετακαλεσάμενός με εἶπεν ἀναγαγεῖν σε παρ' αὐτοῦ,
ἵνα θεραπεύσῃς αὐτόν. καὶ ὁ Θαδδαῖος, ἀναβαίνων, ἔφη, ἐπει-
δήπερ δυνάμει παρ' αὐτοῦ ἀπέσταλμαι. ὁμοθίσις οὖν ὁ Τωβίας τῇ 14

7/8 Matth. 4, 23, 9, 35, 10, 1

ATERBDMΣΑ

1 Iς B | 1/2 ταύταις—φωνῇ AT^cmRMΣΑ, mit Uncialen ED > T¹B |
1 δὲ AER δὴ T^cmDM | 4 τὸν ἀπόστολον BD | ἕνα τῶν ἑβδομήκοντα
ἕνα ὄντα ὡς ἔφην τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν τοῦ ὁσ B | 4/5 ὃς—τοῦ
Τωβία ~ 13 παρ' οὗ κατέμεινε Dittographie | 5 τὸν τωβίαν A | 5—7 ὡς
δὲ—ἐπέστειλὲν σοι ~ 7—12 ἤρξατο—ἴσεται Dittographie | 6 αὐτοῦ AT¹MΣΑ
αὐτοῦ καὶ δῆλος γέρονε [γένονεν D] διὰ τῶν ἐπιτελουμένων παρ' αὐτοῦ θαυμασιῶν
TeERBD | ἐνταῦθα ἀπόστολος A | 8 μαλακίαν ABΔΣ πᾶσαν μαλακίαν
TERDM | 9 ὡς δὲ ATERDMΣ καὶ ὡς B | ὁ > E | 10 ἐθεράπευεν
ATMΣ ἐθεράπευεν ἐν ὀνόματι καὶ δυνάμει ἠ γν ERBD | ὡς > ER |
11 ἀποστέλλω B | 13 κατέμεινεν ATRDMΣΑ ὁ θαδδαῖος κατέμεινε EB |
14 ἐλθὼν ATMΣΑ ἐλθὼν ἀπὸ ἱεροσολύμων ERBD | κατέμεινε AT κατέ-
μεινε M καταμείνει ERBDΔ | σῆι > B¹ + B¹ | 14/15 ἀνάγαγε αὐτὸν
πρὸς με ATMΣΑ καὶ πολλὰ ἴσσει ἐπ' ὀνόματι ἠ ἐργάζεται ὁ δὲ εἶπεν
[εἶπε R]. καὶ ἡ ξένος τις ἐλθὼν ἐνώκησεν [ἐνώκησε R ἐνόκησεν ED] παρ'
ἐμοὶ καὶ πολλὰ θαύματα ἐπιτελεῖ· ὁ δὲ ἀνάγαγε αὐτὸν ἔφη πρὸς με ERBD
15—18 ἐλθὼν—ἀπέσταλμαι ~ 18—92, 1 ὁμοθίσις—Ἀβγαρον Dittographie | 15
ὃς > T¹ + T^c | Θαδδαῖου ATM Θαδδαῖον ERBD | 15 16 der König Σ | 16 ἀγα-
γεῖν M | 17 αὐτὸν ATDMΣΑ αὐτοῦ τὸ πάθος ERB | 18 man verlangt ἐν
δυνάμει [vgl. B p. 55**] maxime propter ipsum conjiciunt Δ

Erat autem his epistulis adiunctum etiam hoc lingua Syrorum. quod 11
infra scriptum est.

>Postea vero quam Iesus adsumptus est, misit ei Iudas, qui et Tho-
>mas. Thaddaeum apostolum unum ex septuaginta, qui cum venisset,
5 >manebat apud Tobiam filium Tobiae, ut autem audivit de eo Abgarus
>et nuntiatum est ei, quod venisset apostolus Iesu, secundum quod ei
>scripserat, cumque coepisset Thaddaeus in virtute dei curare omnem 12
>languorem et infirmitatem, ita ut omnes mirarentur, Abgarus consi-
>deratis mirabilibus, quae faciebat, recordatus est, quod ipse esset, de
10 >quo sibi Iesus scripserat dicens: »cum autem fuero adsumptus, mittam
>tibi aliquem de discipulis meis, qui aegritudinem tuam sanet. et vocans 13
>ad se Tobian, apud quem manebat, ait ad eum: »audivi quod vir quidam
>potens venit et manet in domo tua, adduc eum ad me. cumque redisset
>Tobias ad Thaddaeum, dixit ei: »Abgarus toparcha vocavit me ad se
15 >et dixit mihi, ut te ad eum perducam et cures eum. et Thaddaeus:
>»veniam, inquit, »quoniam maxime propter ipsum missus sum. postera 14

NPF

10 mitto *P* | 16 ipsum] eum *P*

>ἐξῆς καὶ παραλαβὼν τὸν Θαδδαῖον ἦλθεν πρὸς τὸν Ἀβγαρον. ὡς
 >δὲ ἀνέβη, παρόντων καὶ ἐστώτων τῶν μεγίστων αὐτοῦ, παρα-
 >χορῆμα ἐν τῷ εἰσεῖναι αὐτὸν ὄραμα μέγα ἐφάνη τῷ Ἀβγάρῳ ἐν τῷ
 >προσώπῳ τοῦ ἀποστόλου Θαδδαίου· ὡς ἰδὼν Ἀβγαρος προσεκύ-
 5 >νησεν τῷ Θαδδαίῳ, θαυμά τε ἔσχεν πάντας τοὺς περιεστώτας· αὐ-
 >τοὶ γὰρ οὐχ ἐοράκασιν τὸ ὄραμα. ὁ μόνῳ τῷ Ἀβγάρῳ ἐφάνη· ὃς καὶ 15
 >τὸν Θαδδαῖον ἤρετο εἰ >ἐπ' ἀληθείας μαθητῆς εἰ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ
 >τοῦ θεοῦ, ὃς εἰρήκει πρὸς με >ἀποστελῶ σοὶ τινα τῶν μαθητῶν
 >μον. ὅστις ἰάσεται σε καὶ ζωήν σοι παρέξει*. καὶ ὁ Θαδδαῖος ἔφη
 10 >>ἐπεὶ μεγάλως πεπίστευκας εἰς τὸν ἀποστείλαντά με, διὰ τοῦτο
 >ἀπιστάλην πρὸς σέ. καὶ πάλιν, ἐὰν πιστεύσης ἐν αὐτῷ, ὡς ἂν
 >πιστεύσης ἔσται σοὶ τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου*. καὶ ὁ Ἀβγαρος 16
 >πρὸς αὐτὸν οὕτως ἐπίστευσα, φησὶν. ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ τοὺς Ἰου-
 >δαίους τοὺς σταυρώσαντας αὐτὸν βοληθῆναι δύναιμι παραλαβὼν
 15 >κατακόμῃαι, εἰ μὴ διὰ τὴν βασιλείαν τὴν Ῥωμαίων ἀνεκόπην τοῦ-
 >τον*. καὶ ὁ Θαδδαῖος εἶπεν >ὁ κύριος ἡμῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς
 >αὐτοῦ πεπλήρωκεν καὶ πληρώσας ἀνελήφθη πρὸς τὸν πατέρα*.
 >λέγει αὐτῷ Ἀβγαρος >καθὼς πεπίστευκα εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν πα- 17
 >τέρα αὐτοῦ*. καὶ ὁ Θαδδαῖος >διὰ τοῦτο*, φησὶ, >τίθημι τὴν χεῖρά
 20 >μου ἐπὶ σέ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ*. καὶ τοῦτο πράξαντος, παραχορῆμα
 >ἐθεραπέδθη τῆς νόσου καὶ τοῦ πάθους οὃ ἔειχεν. ἰθαύμασέν τε ὁ 18
 >Ἀβγαρος ὅτι καθὼς ἤκουσται αὐτῷ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, οὕτως τοῖς
 >ἄλλοις παρέλαβεν διὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Θαδδαίου. ὃς αὐτὸν ἄνευ

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

1 καὶ—Ἀβγαρον] ἦλθεν πρὸς τὸν ἄβγαρον παραλαβὼν τὸν θαδδαῖον M |
 2 ἀνελήλθεν BD | 6 ἐοράκασιν ΑΤεΕΡΒ ἐοράκασιν T¹ ἐωράκασαν DM
 θαῦμα B | 7 τὸν θαδδαῖον ἤρετο εἰ ΑΕΡΒΔΜΣ εἶπεν τῷ θαδδαίῳ T¹ [=A²³]
 εἰ ATM σὺ εἰ ERBD | ἰν υἱοῦ R | 8 ἀποστελῶ ΑΤ¹ΕΡΒΔ ὅτι ἀποστελῶ
 T¹εM | 9 σε ΑΤΜΣΑ σου τὸ πάθος ERBD | σοὶ > M¹ + M^{1m} | παρ-
 ἔξει ΑΤΜΣΑ καὶ τοῖς σὺν σοὶ παρέξει πᾶσιν [πᾶσι R] ERBD | 10 με ΑΤΜΣΑ
 με πν ἰν ERBD | 11 ἐὰν ΑΤΜΣΑ ἐὰν ἐπὶ πλέον [πλείον D] ERBD | εἰς
 αὐτὸν B | ὡς ἂν πιστεύσης > ΣΑ (von A vorausgesetzt) | 13 οὕτως ἐπί-
 στενσα φησὶν ΑΤΜΑ ἔφη οὕτως ἐπίστενσα ERBD | 15 τὴν ΑΤ¹R τῶν T¹ε
 ΒΔΜ | ἐνεκόπην Tr ἐκόπην M | 15/16 τοῦτον ΑΤΜΣΑ τῆς προθέσεως
 ΕΡΒΔ | 16 ἡμῶν T, D durch Rasur corr., ΜΣΑ ἡμῶν ἰσ Α ἡμῶν καὶ θσ ἰσ ὁ
 χσ ERB | 17 πατέρα T¹ε, D durch Rasur corr., ΜΑ πατέρα αὐτοῦ ΑΡΣ ἐαν-
 τοῦ πατέρα BD¹ | 18 ὁ ἄβγαρος D ὁ ἄβγαρος M | 20 αὐτοῦ ΑΤΕΡ, D
 durch Rasur corr., ΜΣΑ αὐτοῦ τοῦ πν ἰν BD¹ | παραχορῆμα > D¹ + Dem
 22 ἤκουστο T durch Rasur, M | 23 αὐτοῦ ΑΤ, D durch Rasur corr., ΜΣΑ αὐτοῦ
 καὶ ἀποστόλου ERBD¹ | ὅς καὶ T | ἄνευ ΑΤΔΜ δίχρη ERB

igitur die Tobias mane adsumpto Thaddaeo venit ad Abgarum. et cum
 fuisset ingressus praesentibus primatibus suis, statim in ingressu visum
 est Abgaro divini nescio quid splendoris in vultu apostoli Thaddaei.
 quod cum vidisset Abgarus, adoravit Thaddaeum, super quo admirati
 5 sunt omnes, qui adsistebant regi. ipsi enim nihil horum videbant, quia
 soli Abgaro fuerat ostensum. qui et dicere coepit ad Thaddaeum: »vere 15
 discipulus es Iesu filii dei, qui mihi dixerat: »mitto tibi aliquem de
 discipulis meis, qui te curet et vitam tibi praestet«. Et Thaddaeus re-
 spondit: »quia magnifice credidisti in eum, qui me misit, propterea
 10 missus sum ad te. et si permanseris in fide eius et credulitate, praesta-
 buntur tibi omnia desideria cordis tui«. tum et Abgarus ad eum: »usque 16
 adeo«, inquit, »credidi ei, ut et Iudaeos, qui eum crucifixerunt, velim, si
 ulla mihi adesset tanta exercitus copia, trucidare, et si non Romani
 regni auctoritas impediret«. et Thaddaeus ait ad haec: »dominus noster
 15 voluntatem patris sui implevit, qua impleta adsumptus est rursus ad
 patrem«. dicit ei Abgarus: »et ego scio et credo in eum et in patrem 17
 eius«. et Thaddaeus: »propterea«, inquit, »pono manum meam super te in
 nomine eius«. et cum hoc fecisset, statim omni aegritudinis morbo, quo
 tenebatur, absolvitur. miratus est Abgarus, quod sicut verbis audierat 18
 20 de Iesu, ita rebus et operibus repperit per Thaddaeum discipulum eius

NPF

4 quo] quod P | 18 hoc] PF haec N

φαρμακείας καὶ βοτανῶν ἐθεράπευσεν, καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἄβδον
 τὸν τοῦ Ἄβδου, ποδάγραν ἔχοντα ὃς καὶ αὐτὸς προσελθὼν ἐπὶ
 τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔπαισεν, εὐχάς τε διὰ χειρὸς λαβὼν ἐθεραπεύθη.
 πολλοὺς τε ἄλλους συμπολίτας αὐτῶν ὁ αὐτὸς ἰέσατο. θευμαστὰ
 5 καὶ μεγάλα ποιῶν καὶ κηρύσσων τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, μετὰ δὲ 19
 ταῦτα ὁ Ἄβδαρος ἐὼς Θεοδοσίῃ, ἔφη, ἐὼν δυνάμι τοῦ θεοῦ ταῦτα
 ποιεῖς καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐθαυμάσαμεν· ἀλλ' ἐπὶ τοῖτοις δέομί σου.
 διήγησαί μοι περὶ τῆς ἐλευθέρως τοῦ Ἰησοῦ πῶς ἐγένετο, καὶ περὶ
 10 τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ ἐν ποίᾳ δυνάμι ταῦτα ἐποίει ἅτινα
 ἤκουσά μοι. καὶ ὁ Θεοδοσίος· ἐννὴν μὲν σιωπήσομαι, ἔφη, 20
 δὲ κηρύξει τὸν λόγον ἀπεστάλην, ἀγρίον ἐκκλησιάσόν μοι τοὺς πολί-
 τας σου πάντας, καὶ ἐπ' αὐτῶν κηρύξω καὶ σπερῶ ἐν αὐτοῖς τὸν
 λόγον τῆς ζωῆς, περὶ τε τῆς ἐλευθέρως τοῦ Ἰησοῦ καθὼς ἐγένετο,
 καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, καὶ ἕνεκα τίνας ἀπεστάλη ἐπὶ τοῦ
 15 πατρὸς, καὶ περὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ μυστη-
 ρίων ὧν ἐλάλησεν ἐν κόσμῳ, καὶ ποίᾳ δυνάμι ταῦτα ἐποίει, καὶ
 περὶ τῆς καινῆς αὐτοῦ κηρύξεως, καὶ περὶ τῆς μικρότητος καὶ περὶ
 τῆς ταπεινώσεως, καὶ πῶς ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν καὶ ἀπέθετο καὶ

18 Phil. 2, 8

ATERBDMΣΑ

45 πολλοὺς—θεοῦ passt nicht zum Folgenden | 4 ἰέσατο AT, D durch Rasur
 corr., MΣA ἰέσατο ἀπόστολος ERB | 7 αὐτοὶ TERBDMΣA σε αὐτοὶ A | 8 διή-
 γησαί AER, D durch Rasur corr., A διηγῆσασθαί TB^D1MΣ | ·μοι > A¹ + A¹
 Ἰησοῦ ΠΑ Χριστοῦ Σ | 10 ἤκουσά μοι ERDM *ich gehört habe* Σ *audīvi* A
 ἤκουσά σοι ἐποίει B [so] ἠκούσαμεν AT | 10/11 ἐπεὶ δὲ DMΣA ἐπειδὴ δὲ ER
 ἐπεὶ δὴ B ἐπειδὴ AT [vgl. J] | 11 *das Wort Gottes* Σ | αἴτιον TERBDMΣA αἴτιον
 δὲ A | 12 κηρύξω TBDMΣA κηρύξω τὸν λόγον τοῦ θ'ν AER | 13—S. 96, 3
 περὶ τε—πατέρα αὐτοῦ vorsebastianischer Zusatz, der dann ebenfalls Zusätze er-
 halten hat | 15 πρὸς ATDM^A seinem Vater Σ θ'ν καὶ πρὸς ERB | δυνάμεως
 καὶ TE^BDΣ [=A] δυνάμεως καὶ περὶ M δυνάμεως AR^A | 16 κόσμῳ EBDM
 τῷ κόσμῳ ATR | καὶ ποίᾳ—ἐποίει aus 9 wiederholt | ἐν ποίᾳ M | 17/18 καὶ
 περὶ τῆς μικρότητος—ταπεινώσεως ~ 18, S. 96, 1 ἐταπείνωσεν—θεότιτα Dittographie
 17 καὶ² ATMΣA καὶ εἰτελείας καὶ ERBD | 18 ταπεινώσεως TM ταπεινώσεως
 αὐτοῦ A *über seine Kleinheit und* seine Niedrigkeit Σ (*quod ita parvus et*) *humilis*
 A ταπεινώσεως τοῦ φαινομένου ἕξωθεν ἄνω EBD ταπεινώσεως τοῦ φαινομένου
 ἄνω R | ἑαυτὸν ATMΣA ἑαυτὸν γενόμενος ἐπήκοος τῷ π'ρι διὰ τὴν τῶν ἄνω
 σ'ριαν ERBD | ἀπέθετο TMΣA πῶς ἀπέθετο BD ἀπέθανε A πῶς ἀπέ-
 θανε ER

>impleri, qui eum absque medicamentis et herbis curaret. non solum
 >autem illum, sed et Abdun quendam Abdae filium podagra laborantem.
 >cum se vestigiis eius advolveret. manus inpositione sanavit multosque
 >alios urbis illius cives variis obsessos sanavit incommodis. et sic opera
 5 >magna et admiranda perficiens praedicabat verbum dei. post haec 19
 >autem Abgarus ait ad Thaddaeum: »tu«. inquit, »cum virtute dei haec
 >facis et nos omnes videntes miramur. verum quaeso te, enarra mihi
 >de adventu Iesu quomodo factum sit, et de virtute eius, in qua fa-
 >ciebat haec quae audivi«. et Thaddaeus: »nunc quidem taceam, verum, 20
 10 >quia verbum missus sum praedicare, crastino congrega mihi omnes cives
 >tuos et coram ipsis praedicabo et seminabo in eis verbum vitae, vel
 >adventus Iesu quomodo fuit et cur vel qua de causa missus est a
 >patre et de virtutibus operum eius vel de mysteriis, quae locutus est
 >in hoc mundo et in qua virtute haec fecit, sed et de nova eius prae-
 15 >dicatione, et quod ita parvus et humilis et quomodo ita se humiliavit
 >et deposita maiestate parvi fecit deitatem suam. ita ut et in crucem

NPF

2 abdun] *NP¹F* abdun *P²* | 14 in qua] qua *P¹* | 15 et quomodo]
 quomodo *NF¹*

ἐσιμίκρυνεν αὐτοῦ τὴν θεότητα, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ κατέβη εἰς τὸν Ἅδην, καὶ διέσχισε φραγμὸν τὸν ἐξ αἰῶνος μὴ σχισθέντα, καὶ ἀνήγειρεν νεκροὺς καὶ κατέβη μόνος. ἀνέβη δὲ μετὰ πολλοῦ ὄγλου πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ. ἐκέλευσεν οὖν ὁ Ἄβρααμ τῇ ἑσθρην συνάξει 21
 τοὺς πολίτας αὐτοῦ καὶ ἀκοῦσαι τὴν κήρυξιν Θαυδαίου, καὶ μετὰ ταῦτα προσέταξεν δοθῆναι αὐτῷ χρυσὸν καὶ ἄσημον. ὁ δὲ οὐκ ἐδέξατο. εἰπὼν· εἰ τὰ ἡμέτερα καταλελοίπαμεν, πῶς τὰ ἀλλότρια ἀληφόμεθα; ἐπράχθη ταῦτα τεσσαρακοστῶ καὶ τριακοσιοστῶ ἔτει 22 28/9
 Chr.

ἃ καὶ οὐκ εἰς ἄχρηστον πρὸς λέξιν ἐκ τῆς Σύρων μεταβληθέντα
 10 φωνῆς ἐνταυθὰ μοι κατὰ καιρὸν κείσθω.

ATERBDMΣΑ

1 αὐτοῦ τὴν θεότητα AERBD ἑαυτοῦ τὴν θεότητα TM *deitatem suam* A *sich selbst* Σ | καὶ ἐσταυρώθη ATMΣΑ ὅσα τε ὑπὸ τῶν [τῶν > R] Ἰουδαίων ἔπαθεν [ἔπαθε R] καὶ πῶς ἐσταυρώθη ERBD | 2/3 ἀνήγειρεν νεκροὺς MΣ *mortuos suscitaret* A ἀνήγαγεν [ἀνήγαγε T] νεκροὺς AT ἀνέστη καὶ συνήγειρεν [συνήγειρε R] νεκροὺς [τοὺς νεκροὺς ER] τοὺς ἀπ' αἰῶνων κεκοιμημένους ERBD | καὶ [καὶ πῶς ERBD] κατέβη μόνος ἀνέβη δὲ μετὰ πολλοῦ ὄγλου TERBDMΣΑ [= Δ] καταβάς γὰρ μόνος συνήγειρεν πολλοὺς εἰθ' οὕτως ἀνέβη A | 4 αὐτοῦ ATMΣΑ αὐτοῦ καὶ πῶς κἀθήται ἐν δεξιᾷ τοῦ Ἰϋ καὶ πρὸς μετὰ δόξης ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ πῶς ἐλεύσεσθαι μέλλει πάλιν μετὰ δυνάμεως κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς ERBD | 5 δοθῆναι αὐτῷ ERBD δοθῆναι αὐτὸν M αὐτῷ δοθῆναι AT
 8 ἐπράχθη δὲ M | τριακοσι//////// R τριακοστῶ B | 10 am Schluss ὁ ἄ λόγος οὐ διωρθώθη Tc

>ageretur et in infernum descenderet et disrumperet saepem, quam a
 >saeculis nemo disruperat, et mortuos suscitaret; qui descendit quidem
 >solus, ascendit autem cum grandi multitudine ad patrem suum«. iussit **21**
5 >ergo Abgarus, ut mature omnes cives convenirent et audirent praedi-
 >cationem Thaddaei. et post haec iussit dari ei aurum et argentum,
 >sed ille non accepit dicens: »si nostra dereliquimus, quomodo accipiemus
 >aliena?« gesta sunt autem ista quadragensimo et trecentesimo anno. **22**

haec non inutiliter, ut puto, a nobis ad verbum ex Syrorum lingua
 interpretata hunc in nostris libris tenebunt locum.

NPF

1 inferno *P* | **5** dare *P* | **7** quadragensimo et trecentesimo anno] *N* qua-
 dringentesimo et tricesimo anno *P* tricesimo anno et quarto *F* | **8** ut pote *P*

B

Τάδε καὶ ἡ β περιέχει βίβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας

- Α Περὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ διαγωγῆς τῶν ἀποστόλων.
- 5 Β Ὅπως Τιβέριος ἐπὶ Πιλάτου τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ διδαχθεὶς ἐκινήθη.
- Γ Ὅπως εἰς πάντα τὸν κόσμον ἐν βραχεῖ χρόνῳ διέδραμεν ὁ περὶ τοῦ Χριστοῦ λόγος.
- Δ Ὡς μετὰ Τιβέριον Γάϊος Ἰουδαίων βασιλεῖα καθίστησιν Ἀγρίπ-
10 παν, τὸν Ἡρώδην αἰδίῳ ζημιώσας φυγῇ.
- Ε Ὡς Φίλων ἐπὶ Ἰουδαίων πρεσβείαν ἐστείλατο πρὸς Γάϊον.
- ς Ὅσα Ἰουδαίους συνεροῦη κατὰ μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τόλμαν.
- Ζ Ὡς καὶ Πιλάτος ἑαυτὸν διεχρήσατο.
- 15 Η Περὶ τοῦ κατὰ Κλαύδιον λιμοῦ.
- Θ Μαρτύριον Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου.
- Ι Ὡς Ἀγρίππας ὁ καὶ Ἡρώδης τοὺς ἀποστόλους διώξας τῆς θείας παραντίξας δίξης ἤσθετο.
- ΙΑ Περὶ Θεοδῶ τοῦ γόητος.
- 20 ΙΒ Περὶ Ἑλένης τῆς τῶν Ἀδιαβηνῶν βασιλίδος.
- ΙΓ Περὶ Σίμωνος τοῦ μάγου.
- ΙΔ Περὶ τοῦ κατὰ Ῥώμην κηρύγματος Πέτρου τοῦ ἀποστόλου.
- ΙΕ Περὶ τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου.

AAmΣΣT^tABDT[ERM] Zahlen fehlen in T | 2 περιέχει καὶ ἡ δευτέρα D
3 γν̄ A^mΣΣT^tABDM zu AT^{ER} | **5** τοῦ > A^m | **5/6** διδαχθεὶς τὰ περὶ του
 γν̄ D | **7** πῶς A^m | **8** τοῦ > A^mR | **10** τὸν Ἡρώδην > B | ζημιώσας
 αἰδίῳ A^mBD | **12** τοῦ γν̄ BDM γν̄ AA^mT^{ER} | **14** ὅπως A^m | διεχρή-
 σατο B διεχειρήσατο AT¹D διεχειροῖσατο A^m, T durch Rasur, ERM | **15** γενο-
 μένον λιμοῦ BD am Schluss + ὅς γάμον διαδέχεται ERM | **16** ἀποστόλου
 AA^mΣΣT^tABM ἀποστόλου περὶ του καταμάργου εὐαγγελίου D ἀποστόλου τοῦ
 ξεβε^θ T ἀδελφοῦ ἰωάννου ER | **17** ὁ > DA | ὁ καὶ| ὅς auf Rasur A¹m | διώ-
 ξαντες DA | **18** ἤσθετο D *sensere* A | **19** am Schluss + καὶ τῶν σὺν αὐτῶ
 BD + καὶ τοῦ κατὰ κλαύδιον λιμοῦ M | **20** Ἑλένης > A^m | *Adiabenerum* A von
Mesopotamien ΣΣT^t ὁσροηνῶν AA^mT^tMER ὁσροηνῶν T¹ ὁσροηνῶν B ὠσροηνῶν D
21 am Schluss + καὶ ἑλένης ἕλλησ BD + καὶ τῆς μεταντοῦ ἑλένης ER

LIBER II

- I De vita et institutione apostolorum post ascensionem Christi.
II Quemadmodum Tiberius de Christo edoctus a Pilato commo-
nitus est.
5 III Ut in omnem mundum brevi tempore diffusa de Christo prae-
dicatio est.
III Quomodo post Tiberium Gaius Caesar regem Iudaeorum
constituit Agrippam, Herodi perpetua poena deportationis in-
posita.
10 V Ut Filo pro Iudaeis suscepit legationem ad Gaium.
VI Quanta Iudaeis acciderint gravia post temeritatem crucis in
Christum.
VII Ut Pilatus quoque semetipsum morte damnavit.
VIII De fame temporibus Claudi.
15 IX Martyrium Iacobi apostoli.
X Ut Agrippa et Herodes apostolos persecuti divinam continuo
sensere vindictam.
XI De Theuda, qui depravaverat populum.
XII De Helena regina Adiabenorum.
20 XIII De Simone mago.
XIII De praedicatione Petri apostoli apud urbem Romam.
XV De euangelio secundum Marcum.

- IΓ Ὡς πρῶτος Μάρκος τοῖς κατ' Αἴγυπτον τὴν εἰς τὸν Χριστὸν
 γνῶσιν ἐκήρυσεν.
 IZ Οἷα περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον ἀσκητῶν ὁ Φίλων ἱστορεῖ.
 IH Ὅσα τοῦ Φίλωνος εἰς ἡμᾶς περιῆλθεν συγγράμματα.
 5 IΘ Οἷα τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰουδαίους συμφορὰ μετῆλθεν ἐν τῇ
 τοῦ πάσχα ἡμέρᾳ.
 K Οἷα καὶ κατὰ Νέρωνα ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπράχθη.
 KA Περὶ τοῦ Αἰγυπτίου, οὗ καὶ τῶν ἀποστόλων αἱ Πράξεις ἐμνη-
 μόνευσαν.
 10 KB Ὡς ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Ῥώμην δέσμιος ἀναπεμθεὶς Παῦ-
 λος ἀπολογησάμενος πάσης ἀπελύθη αἰτίας.
 KI Ὡς ἐμαρτύρησεν Ἰάκωβος ὁ τοῦ κυρίου χρηματίσας ἀδελφός.
 KA Ὡς μετὰ Μάρκον πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλη-
 σίας Ἀννιανὸς κατέστη.
 15 KE Περὶ τοῦ κατὰ Νέρωνα διωγοῦ, καθ' ὃν ἐπὶ Ῥώμης Παῦλος
 καὶ Πέτρος τοῖς ἐπὶ εὐσεβείας μαρτυρίαις κατεκοσμήθησαν.
 KZ Ὡς μνηοῖς κακοῖς περιηλάθησαν Ἰουδαῖοι, καὶ ὡς τὸν ἔσχατον
 πρὸς Ῥωμαίους ἦσαν πόλεμον.

Συνῆκται ἡμῖν ἡ βίβλος ἀπὸ τῶν Κλήμεντος Τερτυλλιανοῦ Ἰω-
 20 σήπου Φίλωνος.

1 ὁ μάρκος BD | τὴν εἰς und γνῶσιν (Z. 2) > Am | τὸν > Δ | 7 καὶ τὰ
 Am | ἐν — [Ἱεροσολύμοις] τοῖς ἰουδαίοις Am | 8 αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων
 μνημονεύουσιν Am | 11 ἀπολογησόμενος BD | 14 ἀνιανὸς BMER | 15 ῥώμην
 BDER | 17 περιηλάθησαν T¹M | τὸν in τὸ corr. D | 18 ἦλαντο D | 19/20
 συνῆκται — Φίλωνος AEDM > ΣABTR | 19 am Anfang + σι ὅτι A σι E A M |
 ἡμῖν > E | τερτυλλίου D τερτυλλίνου M | 19/20 φίλωνος καὶ ἰωσήπου E

ER Τίθε καὶ ἡ δευτέρα [β R] περιέχει βίβλος τῆς Ἑκκλησιαστικῆς ἱστορίας εὐσεβίου
 A—IH siehe im Text

IΘ Ὡς Ἰουδαίους Ῥώμης ἀπελαίνει Κλαύδιος καὶ ὡς τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις
 Ἰουδαίους συμφορὰ μετῆλθεν ἐν τῇ τοῦ πάσχα ἡμέρᾳ.

K Ὡς Κλαύδιον διαδέχεται Νέρων καὶ ὅποια κατὰ Νέρωνα ἐν τοῖς Ἱεροσο-
 λύμοις ἐπράχθη.

KA—KZ siehe im Text

M	Überschrift und A—IH siehe im Text	KA	Κλαύδιον διαδέχεται Νέρων.
IΘ	Ὡς Ἰουδαίους Ῥώμης ἀπελαίνει Κλαύδιος [+ Te zu IH ohne Zahl, nach συγγράμματα].	KB—KE	= K—KI im Text
		KZ	Περὶ τῆς Ἰακώβου ἐπιστολῆς [+ Te zu KI ohne Zahl, nach ἀδελφός].
	K = IΘ im Text	KZ—KΘ	= KA—KZ im Text

- XVI Ut primus Marcus per Aegyptum Christi notitiam praedicavit.
- XVII Qualia de abstinentibus apud Aegyptum Filo scripsit.
- XVIII Quanti Filonis ad nos pervenerint libri.
- 5 XIX Cuiusmodi clades compresserint Iudaeos ipso die paschae.
- XX Qualia etiam sub Nerone Hierusolymis gesta sunt.
- XXI De Aegypto, cuius Actus apostolorum faciunt mentionem.
- XXII Quemadmodum de Iudaea Paulus Romam missus in vinculis omni culpa liberatus sit.
- 10 XXIII Ut sit passus Iacobus, qui domini frater est dictus.
- XXIII Quod post Marcum primus episcopus Alexandrinae ecclesiae ordinatus sit Annianus.
- XXV De persecutione Neronis, sub quo Paulus ac Petrus pia confessione decorati sunt.
- 15 XXVI Ut innumeris Iudaei malis afflicti sunt ac novissime contra Romanos arma moverunt.

NPF

3 scribit *F* | 6 nerone] *PF* cum *Graecis*, claudio nerone *N* ex emendatione ut videtur, nam textus *Rufinianus* c. 20 ad *Claudium* ducit | 7 aegyptio]
NP^b aegypto *P^aF* | 14 decorati] decollati *edd.*

Ὅσα μὲν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐχοῖν ὡς ἐν προομιῳι 1
 διαστείλασθαι τῆς τε θεολογίας περὶ τοῦ σωτηρίου λόγου καὶ τῆς
 ἀρχαιολογίας τῶν τῆς ἡμετέρας διδασκαλίας δογμάτων ἀρχαιότητος
 τε τῆς κατὰ Χριστιανούς εὐαγγελικῆς πολιτείας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
 5 ὅσα περὶ τῆς γενομένης ἔναγχος ἐπιφανείας αὐτοῦ, τὰ τε πρὸ τοῦ
 πάθους καὶ τὰ περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς, ἐν τῷ πρὸ τοῦ-
 του, συντεμόντες τὰς ἀποδείξεις, διειλήφραμεν· φέρε δ', ἐπὶ τοῦ παρ- 2
 ὄντος ἤδη καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ διασκευώμεθα, τὰ μὲν
 ἐκ τῶν θείων παρασημαινόμενοι γραμμάτων, τὰ δ' ἕξωθεν προσ-
 10 ιστοροῦντες ἕξ ὧν κατὰ καιρὸν μνημονεύσομεν ὑπομνημάτων.

Πρῶτος τοιγαροῦν εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀντὶ τοῦ προδότου Ἰούδα 1 1
 κληροῦται Μαθίας, εἷς καὶ αὐτός, ὡς δεδήλωται, τῶν τοῦ κυρίου
 γενόμενος μαθητῶν. καθίστανται δὲ δι' εὐχῆς καὶ χειρῶν ἐπι-
 θέσεως τῶν ἀποστόλων εἰς διακονίαν ὑπηρεσίας ἕνεκα τοῦ κοινοῦ
 15 ἄνδρες δεδοκιμασμένοι, τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ, οἱ ἀμφὶ τὸν Στέφανον
 ὃς καὶ πρῶτος μετὰ τὸν κύριον ἅμα τῇ χειροτονίᾳ, ὅσπερ εἰς αὐτὸ
 τοῦτο προαχθεῖς, λίθοις εἰς θάνατον πρὸς τῶν κυριοκτόνων βάλλε-
 ται, καὶ ταύτῃ πρῶτος τὸν αὐτῷ φερώνυμον τῶν ἀξιολοκῶν τοῦ
 Χριστοῦ μαρτύρων ἀποφέρεται στέφανον. τότε δὴ καὶ Ἰάκωβον. 2
 20 τὸν τοῦ κυρίου λεγόμενον ἀδελφόν, ὅτι δὴ καὶ οὗτος τοῦ Ἰωσήφ
 ὠνόμαστο παῖς, τοῦ δὲ Χριστοῦ πατὴρ ὁ Ἰωσήφ, ᾧ μνηστευθεῖσα ἡ
 παρθένος, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ
 πνεύματος ἁγίου, ὡς ἡ ἱερὰ τῶν εὐαγγελίων διδάσκει γραφὴ τοῦ-

12 82, 5—8 — 13—15 Act. 6, 1—6. — 16—19 Act. 7, 58. 59 — 23
 Matth. 1, 18

ATERBDMΣΔ

1 προομιῳις ER | 2 τε > T¹ + T^cTr | 4 χριστιανούς AT¹BDMΔ τὸν
 χριστιανισμόν T^cERΣ | 5 πρὸς T¹BDM περὶ AT^cERΣΔ | 6 τὰ ABDM >
 TER | 9/10 προϊστοροῦντες B | 10 μνημονεύσωμεν A¹ corr., T¹EBD | 11
 Ἄ ABDER 1 MΣ | 12 Μαθίας] Tolmai Σ | 18 αὐτὸν M | 20 τὸν
 > BD | γενομένον M | 22 εὐρέθη BDM ἠύρητο ATER

Quaecumque oportuit velut in principiis ecclesiasticae historiae de- 1
signari sive de divinitate salvatoris sive de antiquitate nostrae religionis
ac vetustate doctrinae, et ut olim tradita sit Christianorum, quae no-
vella videtur, institutio, sed et de adventu ipsius domini et salvatoris
5 nostri nuper impleto ac passionibus consummato, de apostolorum quoque
electione, superiore libello quanta potuimus brevitate perstrinximus.
age iam nunc quae etiam post ascensionem eius consecuta sunt videamus, 2
partim divinarum scripturarum testimoniis edocentes, partim et extrin-
secus ex his, quae fideliter in commentariis, qui ad memoriam posteri-
10 tatis inventi sunt, conperimus adprobantes.

Primus igitur in apostolatam pro Iuda proditore Matthias sorte 4 1 1
conseciscitur, qui erat unus ex discipulis domini, sicut supra demon-
stratum est. ordinantur autem et diaconi septem numero per orationes
et manus inpositionem apostolorum ministerii viduarum gratia, in quibus
15 Stefanus, qui et primus post dominum statim post ordinationem suam
lapidatur ab his, qui et dominum occiderunt, per quod et nominis sui
στεφάνου donatur a Christo. tum deinde et Iacobum, qui dicebatur 2
frater domini pro eo quod esset filius Ioseph, qui Christi quasi pater
habebatur, quoniam quidem desponsata ei fuerat virgo Maria, quae
20 priusquam conveniret cum eo, inventa est in utero habens de spiritu
sancto, sicut euangelia protestantur, hunc, inquam, ipsum Iacobum.

NPF

§ et *om. N* | 17 *στεφάνου* donatur] stefano (stephano *Pa* stephanus
P^b) corona donatur (*turdona N*) *NPF* recepta ut videtur glosse | et iac.]
P iac. *NF*

τον δὴ οὖν αὐτὸν Ἰάκωβον, ὃν καὶ δίκαιον ἐπίκλην οἱ πάσαι δι' ἀρετῆς ἐκάλουν προτερήματα, πρῶτον ἱστοροῦσιν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἐγγχειρισθῆναι θρόνον· Κλήμης ἐν 3 ἕκτῳ τῶν Ὑποτυπώσεων γράφων ὡδε παρίστησιν

5 >Πέτρον γάρ φησιν καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάληψιν >τοῦ σωτῆρος, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος προτετιμημένους, μὴ >ἐπιδικάζεσθαι δόξης, ἀλλὰ Ἰάκωβον τὸν δίκαιον ἐπίσκοπον τῶν Ἱε- >ροσολύμων ἐλέσθαι.

ὁ δ' αὐτὸς ἐν ἐβδόμῳ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἔτι καὶ ταῦτα περὶ 4 10 αὐτοῦ φησιν

>Ἰακώβῳ τῷ δίκαιῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Πέτρῳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν >παρέδωκεν τὴν γνῶσιν ὁ κύριος, οὗτοι τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις >παρέδωκαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπόστολοι τοῖς ἐβδομήκοντα ὧν εἷς ἦν >καὶ Βαρναβᾶς. δύο δὲ γέγονασιν Ἰάκωβοι, εἷς ὁ δίκαιος, ὁ κατὰ τοῦ 5 15 >πτερυγίου βληθεὶς καὶ ὑπὸ γραφέως ξύλῳ πληγείς εἰς θάνατον, >ἕτερος δὲ ὁ καρατομηθεὶς.

αὐτοῦ δὴ τοῦ δικαίου καὶ ὁ Παῦλος μνημονεύει γράφων >ἕτερον >δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν >τοῦ κυρίου. ἐν τούτοις καὶ τὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τὸν 6 20 τῶν Ὀσσορητῶν βασιλεῖα τέλος ἐλάμβανεν ὑποσχέσεως. ὁ γοῦν Θωμᾶς τὸν Θαδδαῖον κινήσει θειοτέρῳ ἐπὶ τὰ Ἐδεσσα κήρυκα καὶ εὐαγγελιστὴν τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐκπέμπει. ὡς ἀπὸ τῆς εὐρεθείσης αὐτόθι γραφῆς μικρῷ πρόσθεν ἐδηλώσαμεν ὃ δὲ 7 τοῖς τόποις ἐπιστάς, τὸν τε Ἀβγαρον ἰᾶται τῷ Χριστοῦ λόγῳ καὶ

5—8 Zahn, Forschungen 3, 73 — 11—16 Zahn, Forschungen 3, 75 — 17—19 Gal. 1, 19 — 23 82, 21 ff.

ATERBDMΣΑ

1 οὖν AT^cERBD > T¹M | αὐτὸν τὸν B | καὶ > R | 2 ἀρετῆς ἐκάλουν ABDM ἀρετὴν ἐκάλουν καὶ TER *uirritutum merito et insignis uitae priuilegio* A | 3 κλήμης TERBDMΣ κλήμησ δὲ A | 6 σρσ² BDMΣ π̄ν ATER *ab ipso* A | 7 τῶν > RB | 7/8 ἱεροσολύμων ΠΣ *apostolorum* A | 8 γενέσθαι M | 15 ὑπὸ τοῦ DM | 17 ὁ > D | 19 τῆσ + B^c | 20 Ὀσσορητῶν von Mesopotamien Σ | γοῦν in γὰρ corr. Tr | 21 τὰ ἔδεσσα ATBD^rM τὰ αἰδεσσα D¹ τὴν ἔδεσσαν T¹ *übergeschr.*, R τὴν ἔδεσαν E, vgl. 84, 16

qui et Iustus cognominatus est ab antiquis virtutum merito et insignis vitae privilegio, primum historiae tradiderunt suscepisse ecclesiae, quae in Hierusolymis est, sedem, sicut Clemens in sexto Dispositionum libro 3 adserit, dicens:

5 >Petrus enim<, inquit >et Iacobus et Iohannes post adsumptionem >salvatoris, quamvis ab ipso fuerint omnibus paene praelati, tamen non >sibi vindicant primatus gloriam, sed Iacobum, qui dicebatur Iustus, >apostolorum episcopum statuunt .

Idem quoque ipse in septimo eiusdem operis libro addit de ipso 4
10 etiam haec:

>Iacobo<, inquit, >qui dicebatur Iustus, et Iohanni et Petro post re- >surrectionem dominus omnem scientiam tradidit, et ipsi ceteris apostolis, >qui apostoli illis septuaginta discipulis tradiderunt, ex quibus unus erat >et Barnabas. duos autem fuisse Iacobos constat: unum hunc Iustum, 5
15 >qui de pinna templi deiectus fullonis vecte percussus est et morti tra- >ditus, alius autem est ille, qui ab Herode capite caesus est<.

Huius ergo Iusti Iacobi etiam Paulus meminit, cum scribit: >alium >autem<, inquit, >apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum >fratrem domini<. in hoc ergo tempore etiam Thaddaeus, de quo 6
20 supra memoravimus, secundum domini praeceptum ad regem Abgarum 7 missus ipsum quidem aegritudine morbi corporalis absolvit, universam

NPF

3 dispositionum] *NP* disputationum (*et sic constanter*) *F* | 5 adsumptionem]
ascensionem *P* | 13 illi *NP* | 21 aegritudinem *P^a*

τοὺς αὐτόθι πάντας τοῖς τῶν θαυμάτων παραδόξοις ἐκπλήττει.
 ἰκανῶς τε αὐτοὺς τοῖς ἔργοις διαθείς καὶ ἐπὶ σέβας ἀγαγὼν τῆς τοῦ
 Χριστοῦ δυνάμεως, μαθητὰς τῆς σωτηρίου διδασκαλίας κατεστήσατο.
 εἰς ἔτι τε νῦν ἐξ ἑκείνου ἢ πᾶσα τῶν Ἐδεσσηνῶν πόλις τῇ Χριστοῦ
 5 προσαναίκεται προσηγορία, οὐ τὸ τυχὸν ἐπιφερομένη δείγμα τῆς τοῦ
 σωτήρος ἡμῶν καὶ εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας. καὶ ταῦτα δ' ὡς ἐξ ἀρ- 8
 χαιῶν ἱστορίας εἰρήσθω· μετίωμεν δ' αὐτίς ἐπὶ τὴν θείαν γρα-
 φήν. γενομένοι δὴτα ἐπὶ τῇ τοῦ Στεφάνου μαρτυρία πρώτου καὶ
 μερίστου πρὸς αὐτῶν Ἰουδαίων κατὰ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας
 10 διωγμοῦ πάντων τε τῶν μαθητῶν πλὴν ὅτι μόνων τῶν δώδεκα
 ἀνὰ τὴν Ἰουδαίαν τε καὶ Σαμάρειαν διασπαρέντων, τινὲς, ἧ φησιν ἡ
 θεία γραφή, διελθόντες ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας.
 οὕτω μὲν ἔθνεσιν οἰοί τε ἦσαν τοῦ τῆς πίστεως μεταδιδόναι λόγον
 15 τολμᾶν. μόνοις δὲ τούτων Ἰουδαίοις κατήγγελλον. τριζαῦτα καὶ 9
 Παῦλος ἐλνυμάνετο εἰς ἔτι τότε τὴν ἐκκλησίαν, κατ' οἴκους τῶν
 πιστῶν εἰσπορευόμενος σύρων τε ἀνδρας καὶ γυναῖκας καὶ εἰς φυ-
 λακὴν παραδιδόνς. ἀλλὰ καὶ Φίλιππος, εἷς τῶν ἅμα Στεφάνῳ 10
 προχειρισθέντων εἰς τὴν διακονίαν, ἐν τοῖς διασπαρείσιν γενόμενος.
 κάτεισιν εἰς τὴν Σαμάρειαν, θείας τε ἔμπλεως δυνάμεως κηρύττει
 20 πρῶτος τοῖς αὐτόθι τὸν λόγον, τοσαύτη δ' αὐτῷ θεία συνήρχει
 χάρις, ὡς καὶ Σίμωνα τὸν μάγον μετὰ πλείστον ὄσων τοῖς αὐτοῦ
 λόγοις ἔλχθῆναι. ἐπὶ τοσοῦτον δ' ὁ Σίμων βεβοημένος κατ' ἐκεῖνο 11
 καιροῦ τῶν ἡπατημένων ἐκράτει γοητεία, ὡς τὴν μεγάλην αὐτὸν
 ἡγεῖσθαι εἶναι δύναμιν τοῦ θεοῦ. τότε δ' οὖν καὶ οὗτος τὰς ὑπὸ
 25 τοῦ Φιλίππου δυνάμει θείᾳ τελομένης καταπλαγεῖς παραδοξοποιίας,

8—11 Act. 8, 1 — 11—14 Act. 11, 19 — 14—17 Act. 8, 3 — 17—S. 108, 2
 Act. 8, 5—13 — 17. 18 Act. 6, 5

ATERBDMΣΑ

1 τοῖς] aus τοῖς corr. Dr | 1/2 παραδόξοις—τοῖς > M | 4 ἔτι T¹ εἰς
 + Tc | 6 καὶ > R | δ' BD μὲν ATERM | 8 ὅτ' τὰ T¹ corr. Tc | τῇ + Tc
 μαρτύρια T¹ corr. Tc | 10 πάντων τε] πάντοτε M | μόνων τῶν δώδεκα BDM
 τῶν δώδεκα μόνων ATER | 11 ἧ AT^rER ἢ T¹ ὡς BDM | 13 μεταδιδόναι
 ABDM μεταδοῦναι TER | 14 μόνον M | καὶ > BD | 15 τότε T durch
 Rasur, ERBDM καὶ τότε AT¹ | 16/17 καὶ—παραδιδόνς] παρεδίδον εἰς φυλακὴν
 MA | 19 ἔμπλεως TB γεγονὸς ἔμπλεως Tem ERDM ἔμπλεως ὢν A, ΣΑ ziehen
 θείας—δυνάμεως zum Vorhergehenden und stellen die Copulativpartikel vor κηρύττει
 21 ὡς + Mc | ὄσων AM 4 Buchstaben ausradirt T ἐτέρων ἀνδρῶν Tc ERBD
 mit vielen anderen Σ | 22 ἐλχθῆναι A, E durch Rasur, RBD ἐλεγχθῆναι TE¹MΣ
 consternaret A | 24 εἶναι > T | 25 τοῦ > BD | δυνάμει θείας T¹ corr. Tc

vero civitatem Edessenorum Christo domino fideli satis credulitate so-
 ciavit, ita ut in hodiernum civitas illa, quippe quae ipsius domini et
 salvatoris meruerit scripta, suscipere, velut speciali quadam Christo de-
 votione dicata sit. interea persecutio prima adversum ecclesiam dei, 8
 5 quae est Hierusolymis facta sub primo martyre Stefano, omnes disci-
 pulos exceptis duodecim per universam Iudaeam Samariamque dispersit
 seu potius, ut sancta scriptura indicat, disseminavit. ex quibus nonnulli
 ad Foenicen et usque ad Cyprum atque Antiochiam devenerunt, qui
 gentibus quidem credere mysterium fidei nondum audebant, Iudaeis
 10 tamen praedicabant. interea Paulus adhuc vastabat ecclesiam ingrediens 9
 domos et pertrahens viros ac mulieres tradebat in carcerem. sed Fi- 10
 lippus, qui erat unus de septem cum Stefano diaconus ordinatus,
 descendit Samariam virtute domini repletus et praedicabat primum verbum
 dei Samaritanae genti. in quo tanta erat divinae gratiae efficacia, ut
 15 etiam Simonem magum suis praedicationibus consternaret, qui per idem
 temporis celebris famae apud Samaritanorum populos habebatur, ita ut
 virtus dei magna esse putaretur. sed is cum vidisset signa et mira- 11
 cula, quae a Filippo per divinae gratiae potestatem fiebant, obstupe-
 factus et territus cessit et credere se in Christum. usque quo etiam

NPF

1 uero] *NP²F* autem *P¹* | (a)edissenorum *NPF* | 8 foenicen] *P* foenicem *NF* | 11 domos] *F* domus *NP* | 13 praedicat *PF* | 19 christo *P¹*

ὑποδέεται καὶ μέχρι λουτροῦ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καθυποκρίνε-
 ται· ὃ καὶ θαυμάζειν ἄξιον εἰς δεῦρο γινόμενον πρὸς τῶν ἔτι καὶ 12
 νῦν τὴν ἀπ' ἐκείνου μισητάτην μετιόντων αἴρεσιν, οἳ τῇ τοῦ σφῶν
 προπάτορος μεθόδου τὴν ἐκκλησίαν λοιμώδους καὶ ψωραλέας νόσου
 5 δίκην ὑποδύμενοι, τὰ μέγιστα λυμαινόμενοι τοῖς οἷς ἐναπομάξασθαι
 οἰοί τε ἂν εἶεν τὸν ἐν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένον δυσσαθῆ καὶ χαλεπὸν
 ἴον. ἦδη γέ τοι πλείους τούτων ἀπεώσθησαν, ὁποῖοί τις
 εἶεν τὴν μοχθηρίαν, ἀλόντες. Ὅσπερ οὖν καὶ ὁ Σίμων αὐτὸς πρὸς
 τοῦ Πέτρου καταψωραθεὶς ὅς ἦν, τὴν προσήζουσαν ἔτισεν τιμω-
 10 ρίαν. ἀλλὰ γὰρ εἰς αὐξὴν ὀσημέραι προϊόντος τοῦ σωτηρίου κη-
 ρύγματος, οἰκονομία τις ἦγεν ἀπὸ τῆς Αἰθιοπικῆς γῆς τῆς αὐτόθι
 βασιλίδος, κατὰ τι πάτριον ἔθος ὑπὸ γυναικὸς τοῦ ἔθνους εἰς ἔτι
 νῦν βασιλευμένον, δυνάστην· ὃν πρῶτον ἐξ ἔθνῶν πρὸς τοῦ Φι-
 λίππου δι' ἐπιφανείας τὰ τοῦ θείου λόγου ὄργια μετασχόντα τῶν
 15 τε ἀνὰ τὴν οἰκουμένην πιστῶν ἀπαρχὴν γενόμενον, πρῶτον κατέχει
 λόγος ἐπὶ τὴν πάτριον παλινοστήσαντα γῆν εὐαγγελίσασθαι τὴν τοῦ
 τῶν ὄλων θεοῦ γνῶσιν καὶ τὴν ζωοποιὸν εἰς ἀνθρώπους τοῦ σω-
 τήρος ἡμῶν ἐπιδημίαν, ἔργου πληρωθείσης δι' αὐτοῦ τῆς >Αἰθιοπία
 >προσφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ· περιεχοῦσης προφητείας. ἐπὶ 14
 20 τούτοις Παῦλος, τὸ τῆς ἐκλογῆς σκεῦος, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων οὐδὲ δι'
 ἀνθρώπων, δι' ἀποκαλύψεως δ' αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ
 πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, ἀπόστολος ἀναδείκνυται,
 δι' ὀπτασίας καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν οὐρανοῦ φωνῆς ἀξιωθεὶς
 τῆς κλήσεως.
 25 Καὶ δὴ τῆς παραδόξου τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἀναστάσεώς τε καὶ B 2 1
 εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῖς πλείστοις ἦδη περιβοήτου καθεστόσης,
 παλαιοῦ κεκρατηκότος ἔθνους τοῖς τῶν ἔθνῶν ἄρχουσι τὰ παρὰ

8—10 Act. 8, 18—23 — 10—14 Act. 8, 26—38 — 18/19 Ps. 67, 32 —
 20 Act. 9, 15 — 20—22 Gal. 1, 1 — 23/24 Act. 9, 3—6

ATERBDMΣΑ

1 ὑποδέεται TERBDM παραδέεται A | εἰς ATER εἰς τὸν BD εἰς τὴν M
 3 ὑπ' T¹ corr. Tc | οἷ] ὅτι auf Rasur Tr | 6 δυσσαθῆ D δυσσυχῆ M |
 8 εἶεν TERBDM ἦσαν A | 9 ὅς ἦν A ὅσῃν TERBDM nicht übersetzt Σ |
 10 αὐξὴν A αὐξήσαν TERBDM | προϊόντες τεσ auf Rasur A^c | 11 ἀπὸ T
 durch Ras. corr., ERBDM καὶ ἀπὸ AT¹ | αὐτόθι] αὐτῆς R | 12/13 εἰς ἔτι
 καὶ νῦν M | 13 δυνάστην ΠΑ ἐννοῦχον Σ | πρὸς TERBDM ἐπὶ A |
 16 nach ἐπὶ + τε Tr | 20 οὐδέ] οὐ M | 20/21 δι' ἄνω ΠΣ δι' ἄνω A
 21 δι'—δ'] ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως M | 23 τῇ κατα z auf Rasur M |
 25 B ABDΣER 110, 4 M | 27 ἔθου...T

baptismum acciperet, simulavit. quod re vera mirari dignum est ho- 12
 dieque eodem ordine fieri ab his, qui velut hereditariam ab illo simu-
 lationem sectae impurissimae susceperunt quique auctoris sui artibus
 instituti ecclesiam fraude qualibet ingressi lavacrum furantur et sancta
 5 nostra velut alicuius morbi contagione commaculant. serpit enim eorum
 venenatus sermo sicut ulcus in gregibus et occultis verborum morsibus
 incautis letale virus infundit, donec noxias eorum latebras diligentia
 pastoris investigatas educat ad lucem, sicut et ipse Simon Petri in-
 dustria comprehensus poenam, quam merebatur, expendit. verum per 13
 10 dies singulos augescente praedicatione verbi divini per dei providentiam
 ex Aethiopiae regionibus adest quidam reginae gentis illius praepositus,
 moris quippe est illi nationi etiam nunc a feminis regi, tamquam vota
 in Hierusolymis redditurus. huic Philippus responsis sancti spiritus
 iussus primo ex omnibus gentibus mysterium fidei et sacramentum
 15 baptismi tradit et velut quasdam eum deo primitias omnium consecrat
 nationum. hunc opinio tenet ad patriam terram regressum scientiam
 dei summi et salutarem domini nostri praescientiam indigenis gentibus,
 sicut sibi tradita fuerat, praedicasse. in quo rebus ipsis completa est
 per eum prophetia, quae dicit: >Aethiopia praeveniet manus eius 14
 20 >deo<. dum haec ita aguntur, Paulus vas electionis non ex hominibus
 neque per hominem, sed per revelationem Iesu Christi et dei patris,
 qui eum suscitavit a mortuis, in apostolatatum vocatur caelesti ad se
 voce delata.

Interea cum per omnem iam locum de resurrectione et mirabilibus B 2 1
 25 domini nostri Iesu Christi et de ascensione eius ad caelum felix fama
 loqueretur ac per omnium aures beati huius rumoris volveretur opinio,

σφίσιον καινοτομούμενα τῷ τὴν βασιλείον ἀρχὴν ἐπικρατοῦντι ση-
μαίνειν, ὡς ἂν μηδὲν αὐτὸν διαδιδράσκει τῶν γινομένων. τὰ περὶ
τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ εἰς πάντα
ἤδη καθ' ὅλης Παλαιστίνης βεβοημένα Πιλάτος Τιβερίῳ βασιλεὶ κοι-
5 νοῦται. τὰς τε ἄλλας αὐτοῦ πυνθόμενος τεραστίας καὶ ὡς ὅτι μετὰ 2
θάνατον ἐκ νεκρῶν ἀνάστας ἤδη θεὸς εἶναι παρὰ τοῖς πολλοῖς πε-
πίστευτο. τὸν δὲ Τιβερίον ἀνενεγκεῖν ἐπὶ τὴν σύγκλητον ἐκείνην
τ' ἀπόσασθαι φασὶ τὸν λόγον, τῷ μὲν δοκεῖν, ὅτι μὴ πρότερον
αὐτῇ τοῦτο δοκιμάσασα ἦν. παλαιῶν νόμον κεκρατηγότες μὴ ἄλλως
10 τινεὶ παρὰ Ῥωμαίοις θεοποιεῖσθαι μὴ οὐχὶ ψήφῳ καὶ δόγματι συγ-
κλήτων, τῇ δ' ἀληθείᾳ, ὅτι μηδὲ τῆς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικρισέως τε
καὶ συστάσεως ἢ σωτήριος τοῦ θεοῦ κηρύγματος ἐδεῖτο διδασκαλίαν
ταύτην δ' οὖν ἀπωσαμένης τὸν προσαγγελθέντα περὶ τοῦ σωτῆρος 3
ἡμῶν λόγον τῆς Ῥωμαίων βουλῆς, τὸν Τιβερίον ἦν καὶ πρότερον
15 εἶχεν γνώμην τηρήσαντα, μηδὲν ἄτοπον κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δι-
δασκαλίας ἐπινοῆσαι. ταῦτα Τερτυλλιανὸς τοὺς Ῥωμαίων νόμους 4
ἠκριβωκόως ἀνῆρ τά τε ἄλλα ἔνδοξος καὶ τῶν μάλιστα ἐπὶ Ῥώμης
λαμπρῶν. ἐν τῇ γραφείῳ μὲν αὐτῷ Ῥωμαίων φωνῇ, μεταβληθείῃ
δ' ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν ὑπὲρ Χριστιανῶν ἀπολογία τίθησιν.
20 κατὰ λέξιν τοῦτον ἰστορῶν τὸν τρόπον

ἵνα δὲ καὶ ἐκ τῆς γενέσεως διαλεχθῶμεν τῶν τοιούτων νόμων. 5
παλαιὸν ἦν δόγμα μηδένα θεὸν ὑπὸ βασιλέως καθεροῦσθαι, πρὶν
ἀπὸ τῆς συγκλήτων δοκιμασθῆναι. Μάρκος Μιμίλιος οὕτως περὶ

2—7 vgl. Tert. Apolog. 21 — 21—S. 112, 10 Tert. Apolog. 5

ATERBDMΣΑ

3 ἰν BDM γιν ATERA > Σ | 4 ὄλησ T¹BDM ὄλησ τῆσ AT^cER
4/5 κοινοῦται TERBDMΣΑ κοινοῦται ὅσ A [Zonar. 3, 11, 23] | 5 τε-
ραστίας TERBD τεραστειασ M τερατειασ A [Zonar. 3, 11, 24] | 6 ἡδη θεός
εἶναι παρὰ τοῖς πολλοῖς BM θεός εἶναι παρὰ τοῖς πολλοῖς D θεός εἶναι παρὰ
πολλοῖς ἡδη ATER [θεός εἶναι παρὰ πλείστοις ἡδη Zonar. 3, 11, 25/26] a quam pluri-
mis iam A | 7 τὸν δὲ τιβερίον TERBDMΣA > A [Zonar. 3, 11, 26] | ἐπὶ
τὴν σύγκλητον BDM μὲν τῇ συγκλήτῳ ATER [Zonar. 3, 11, 26] | 8 τ' AT¹ER
τε M δ' TrBDΣ | τὸ BD | 9 αὐτῇ ATERM αὐτῇ BD | 11 μηδὲν
ErR | 13 ταύτη T durch Rasur ERBDeA ταύτησ AT¹D¹M [Zonar. 3, 12, 1]
15 τοῦ > M | 16 τοὺς AT¹BDM ὁ τοὺς T^cER | 17 ἐπὶ Ῥώμης > M
18 Ῥωμαίων EBDM [Zonar. 3, 12, 8] τῇ Ῥωμαίων ATR | 19 δ' BDM [Zonar.
3, 12, 8] δὲ καὶ ATER | ἐναπολογία M ἀπολογίαν BD

et quoniam antiqui moris erat apud Romanos, ut provinciarum iudices, si quid forte novi in his quas regebant provinciis accidisset, vel principi vel senatui nuntiarent, uti ne ex his, quae gerebantur, ignorare aliquid viderentur. de resurrectione a mortuis domini et salvatoris nostri
 5 Iesu Christi, quae iam in omnem locum fuerat pervulgata, Pilatus Tiberio principi refert, sed et de ceteris mirabilibus eius. et ut, post
 mortem cum resurrexisset, a quam plurimis iam deus esse crederetur. Tiberius quae conpererat, retulit ad senatum. senatus autem sprevisse dicitur pro eo quod non sibi prius huius rei indicium fuerit delatum,
 10 sed auctoritatem suam praevenerit vulgi sententia. lex etenim erat antiquitus designata, ne qui apud Romanos deus haberetur nisi senatus decreto et sententia confirmatus. porro autem pro vero hoc erat quod agebatur, ne divina virtus humanis putaretur adsertoribus indigere. cumque secundum ea, quae supra diximus, rennisset senatus, Tiberius
 15 tamen tenuit sententiam suam, ne quid adversum doctrinam Christi contrarium moliretur. haec Tertullianus, vir et legum et institutionum
 Romanorum peritissimus et inter nostros scriptores admodum clarus, in Apologetico suo, quem adversum gentes pro nostra fide scribit, hoc modo retulit:

20 >ut de origine<. inquit, >aliquid retractemus eiusmodi legum, vetus
 >erat decretum. ne qui deus ab imperatore consecraretur, nisi a senatu >probatus. scit Marcus Aemilius de deo suo Alburno. facit et hoc ad

NPF

3 uti ne] *PF om. N* | **5** divulgata *NP^b vel^l P²* | **9** indicium *N*
11 quis *N* | **20** aliquid] *NF¹ Tertull. (apol. 5) om. PF²* | **21** qui] *P*
Tertull. quis NF | **22** scit] *NPF Tertull. sicut edd.*

>τινος εἰδώλου πεποίηκεν Ἀλβούρου. καὶ τοῦτο ὑπὲρ τοῦ ἡμῶν
 >λόγον πεποίηται. ὅτι παρ' ἡμῖν ἀνθρωπεῖα δοκιμῇ ἢ θεότης δίδεται.
 >ἐὰν μὴ ἀνθρώπου θεὸς ἀρέσῃ. θεὸς οὐ γίνεται· οὕτως κατὰ γε
 >τοῦτο ἀνθρώπον θεῶ ἴλεω εἶναι προσήκειν. Τιβέριος οὖν, ἐφ' οὗ 6
 5 >τὸ τῶν Χριστιανῶν ὄνομα εἰς τὸν κόσμον εἰσελήλυθεν, ἀγγελθέντος
 >αὐτῷ ἐκ Παλαιστίνης τοῦ δόγματος τούτου, ἔνθα πρῶτον ἤρξατο.
 >τῇ συγκλήτῳ ἀνεκρινώσατο, δῆλος δὲν ἐκείνοις ὡς τῷ δόγματι
 >ἀρέσκειται. ἢ δὲ σύγκλητος, ἐπεὶ οὐκ αὐτῇ δεδοκιμάκει. ἀπόσατο· ὁ
 >δὲ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀποφάσει ἔμεινεν, ἀπειλήσας θάνατον τοῖς τῶν
 10 >Χριστιανῶν κατηγόροις,

τῆς οὐρανοῦ προνοίας κατ' οἰκονομίαν τοῦτ' αὐτῷ πρὸς νοῦν
 βαλλομένης, ὡς ἂν ἀπαραποδίστως ἀρχὰς ἔχων ὁ τοῦ εὐαγγελίου
 λόγος πανταχόσε γῆς διαδράμοι.

Οὕτω δῆτα οὐρανοῦ δυνάμει καὶ συνεργίᾳ ἀθρόως οἶά τις ἡλίον Γ 3 1
 15 βολῇ τὴν σύμπασαν οἰκουμένην ὁ σωτήριος κατηύγαξε λόγος. ἀν-
 >τίκα ταῖς θεαῖς ἐπομένως γραφαῖς ἐπὶ >πᾶσαν< προήει >τὴν γῆν
 >ὁ θεὸς ὁ γῆς τῶν θεσπεσίων εὐαγγελιστῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων,
 >καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν<. καὶ 2
 δῆτα ἀνὰ πάσας πόλεις τε καὶ κώμας, πληθυνούσης ἄλωσης δίκην.
 μυριάδου καὶ παμπληθεῖς ἀθρόως ἐκκλησίαι συνεστήκεσαν, οἱ τε
 ἐκ προγόνων διαδοχῆς καὶ τῆς ἀνέκαθεν πλάνης παλαιᾶ νόσῳ δεισι-
 δαιμονίας εἰδώλων τὰς ψυχὰς πεπεδημένοι, πρὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ
 δυνάμεως διὰ τῆς τῶν φοιτητῶν αὐτοῦ διδασκαλίας τε ὁμοῦ καὶ
 25 παραδοξοποιίας ὥσπερ δεινῶν δεσποτῶν ἀπηλλαγμένοι εἰργμῶν τε
 30 χαλεπωτάτων λύσειν εὐράμενοι. πάσης μὲν δαιμονικῆς κατέπιπτον
 πολυθείας, ἕνα δὲ μόνον εἶναι θεὸν ὁμολόγουν, τὸν τῶν συμπάντων
 δημιουργόν, τοῦτόν τε αὐτὸν θεομοῖς ἀληθῶς εὐσεβείας δι' ἐνθέου
 καὶ σώφρονος θρησκείας τῆς ἐπὶ τοῦ σωτήρος ἡμῶν τῷ τῶν ἀν-
 >θρώπων βίῳ κατασπαρείσης ἐγέραιρον. ἀλλὰ γὰρ τῆς χάριτος 3
 ἤδη τῆς θείας καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ χρομένης ἔθνη καὶ πρῶτον μὲν

16—18 Psalm 18, 5 — 19 vgl. Matth. 3, 12 Luc. 3, 17 — 30—S. 114, 3
 Act. 10

ATERBDMΣΑ

1/2 ἡμῶν λόγον ATER λόγον ἡμῶν BDM | 3 θεός¹ ὁ θεὸς B | 4 προσήκειν
 BDM προσήκει ATER | 6 πρῶτον ABDM [Zonar. 3, 12, 14] πρῶτος TR, aus
 πρῶτος corr. E¹ | 7 δῆλος ὢν δηλώσω B | 8 οὐκ' αἴθη B | 11 αὐτὸ
 R | 17 αὐτοῦ BDM τε αὐτοῦ ATER | 19 δὴ M | πάσας BDM πάσας
 τὰς ATER | 25 δεισιδαιμονικῆς R

>causam nostram. quod apud vos humano arbitrato divinitas pensitatur
 >et nisi homini deus placuerit, deus non erit. homo iam deo propitius
 >esse debet. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in 6
 >saeculum intravit, adnuntiata sibi ex Syria Palaestina, quae illic veri-
 5 >tatem istius divinitatis revelaverant, detulit ad senatum cum praero-
 >gativa suffragii sui: senatus, quia non ipse probaverat, respuit. Caesar
 >in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christia-
 >norum<. haec Tertullianus.

[III] Quod profecto divina providentia ita tunc Caesaris sensibus ingressit.
 10 uti absque ullo obstaculo in ipsis dumtaxat initiis evangelii sermo
 usquequaque percurreret.

Unde et factum est, ut repente quasi caelitus lumen ostensum aut 17 3 1
 radius quidam solis erumpens totum orbem claritate superni luminis
 inlustraret, ut compleretur et illa prophetia, quae dixerat: >in omnem
 15 >terram exiit sonus eorum<. evangelistarum dumtaxat et apostolorum,
 >et in fines orbis terrae verba eorum<. ex quo et per omnes 2
 civitates ac vicos immensae multitudines velut messium tempore fru-
 menta ad areas, ita ad ecclesias populi congregabantur. quicumque illi
 a parentibus traditae sibi morbidae superstitionis vinculis tenebantur,
 20 per doctrinam Christi, simul et per virtutum miracula quae fieri vide-
 bant recepta veri dei notitia tamquam a tyrannicis dominis liberati ad
 unum verum deum et dominum creatoremque suum vetusti paenitentes
 erroris fideli cum confessione veniebant. cum igitur passim iam per 3
 omnes etiam gentilium populos profusius effunderetur divina dignatio,
 25 primus Cornelius apud Caesaream Palaestinae urbem maximam cum

NPF

1 humano] de humano *Tertull.* | pensitatur] *NF Tertull.* pensetur *P*
 2 et *om. Tertull.* | 3 debet *Pa* | 4 introiit *Tertull.* | 5 istius] ipsius *Tertull.*
 | 5 cum *NP¹F Tertull.* tum *P²* | 5/6 praerogativam *P* | 14 im-
 pleretur *N* | 22 et dominum *om. P¹*

Eusebius II.

8

κατὰ τὴν Παλαιστίνων Καισάρειαν Κορνηλίου σὺν ὄλῳ τῷ ὄλῳ δι' ἐπιμελείας θειοτέρας ἔπουργίας τε Πέτρον τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καταδεξαμένον πλείστον τε καὶ ἄλλων ἐπ' Ἀντιοχείας Ἑλλήνων. οἷς οἱ κατὰ τὸν Στεφάνου διωγμὸν διασπαρέντες ἐκήρυσαν, ἀνθούσης 5 ἄρτι καὶ πληθούσης τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας ἐν ταύτῳ τε ἐπιπαρόντων πλείστον ὅσων τῶν τε ἀπὸ Ἱεροσολύμων προφητῶν καὶ σὺν αὐτοῖς Βαρναβᾶ καὶ Παύλου ἑτέρου τε πλήθους ἐπὶ τούτοις ἀδελφῶν, ἡ Χριστιανῶν προσηγορία τότε πρῶτον αὐτόθι ὥσπερ 10 ἀπ' εὐθαλοῦς καὶ γονίμου πηγῆς ἀναδιδόται. καὶ Ἄραβος μὲν, εἰς 4 τῶν συνόντων αὐτοῖς προφητῶν, περὶ τοῦ μέλλειν ἔσεσθαι λιμὸν προθεσπίζει. Παῦλος δὲ καὶ Βαρναβᾶς ἐξυπηρησόμενοι τῇ τῶν ἀδελφῶν παραπέμπονται διακονία.

Τιβέριος μὲν σὺν ἀμφὶ τὰ δύο καὶ εἰκοσι βασιλεύσας ἔτη τελευτᾷ, 4 4 1 μετὰ δὲ τοῦτον Γάιος τὴν ἡγεμονίαν παραλαβὼν, αὐτίκα τῆς Ἰουδαίων ἀρχῆς Ἀγρίππας τὸ διάδημα περιτίθεισιν, βασιλεία καταστήσας αὐτὸν τῆς τε Φιλίππου καὶ τῆς Ἀυσανίου τετραρχίας, πρὸς αἷς μετ' οὐ πολὺν αὐτῷ χρόνον καὶ τὴν Ἡρώδου τετραρχίαν παραδίδωσιν. αἰδῶν γυνῆ τὸν Ἡρώδην τοῦτος δ' ἦν ὁ κατὰ τὸ πάθος τοῦ σωτήρος σὺν καὶ τῇ γενεαῖ Ἡρωδιάδι πλείστον ἔνεκα ζημιώσας αἰτιῶν. 20 μάρτυς Ἰώσηπος καὶ τούτων.

Κατὰ δὲ τοῦτον Φίλων ἐγνωρίζετο πλείστοις, ἀνὴρ οὐ μόνον E 2 τῶν ἡμετέρων. ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς ἕξωθεν ὀρμωμένων παιδείας ἐπιστημώτατος. τὸ μὲν οὖν γένος ἀνέκαθεν Ἑβραῖος ἦν, τῶν δ' ἐπ' Ἀλεξανδρείας ἐν τέλει διαφανῶν οὐδενὸς χείρων, περὶ δὲ τὰ 3 25 θεῖα καὶ πάτρια μαθήματα ὅσον τε καὶ ὀπλήκων εἰσεινέρεται πόρον, ἕρῳ πᾶσι δῆλος. καὶ περὶ τὰ φιλόσοφα δὲ καὶ ἐλευθέρια τῆς ἕξωθεν

3—12 Act. 11, 20—30 — 13 Ios. A. I. 18, 224 B. I. 2, 180 — 20 A. I. 18, 237. 252. 255

ATERBDMΣΑ

1 παλαιστίνων TeE παλαιστίνων AT¹M παλαιστηνῶν TrR τῶν παλαιστίνων BD | κορνηλίω BD | 2 χριστὸν BDM τὸν χριστὸν ATER | 3/4 οἷς οἱ ABDΣΑ ὄσοι TERM γρ ὄσοι Am | 4 στεφάνου A, aus Corr. T¹, ERM στέφανου T¹B¹ τοῦ στεφάνου BeD | 9 πῆσ in πηγῆσ corr. B | ἀναδομένησ M ἄραβος ΠΑ N⁷⁸ Σ | 11 προθεσπίζει ATER θεσπίζει BDM | δὲ BDM τε ATER | ἐξ ὑπηρησόμενοι MΣ | 12 sanctorum A | 16 τε TERBDMΔ > A | 17 χρόνον B | 18 nach γυνῆ + παραδοῦς B, nachher getilgt, von Br wiederhergestellt | nach Ἡρώδην + ζημιώσασ M | 20 καὶ > R 21 E BDMΣ 116, 3 A 116, 13 E 118, 7 R | 24 διαφανῶν—χείρων| διαφανέστατος T | δὲ BDMΔ τε ER μὲν σὺν AT | 25 ματα D¹ γράμματα D

omni domo sua ad fidem Christi Petro ministrante perducitur. iam inde quam plurimi et alii ex gentibus apud Antiochiam ad fidem veniunt eorum praedicatione pertracti, quos prae seditione adversum Stefanum commota disseminatos esse per omnem locum superius edocuimus. per 5 quos et apud Antiochiam florentissima congregatur ecclesia. in qua erant etiam prophetici ordinis viri quam plurimi, cum quibus et Barnabas et Paulus. quibus omnibus pariter in gratia dei et unanimitate degentibus ibi primum discipuli veluti perenni fonte sumpto vocabulo appellati sunt Christiani. qua tempestate Agabus quidam. unus ex his 4 qui aderant prophetis, famem magnam futuram divinis praesagabat oraculis. Paulus vero et Barnabas cum ministerio a fratribus conlato, quod sanctorum usibus deserviret, Hierusolyma destinantur.

[III] Interea Tiberius duobus et viginti circiter annis sui principatus \bar{A} 4 1 exactis vivendi finem fecit. post quem Gaius imperium suscepit et continuo Iudaeorum principatum tradidit Agrippae, simul et Filippi ac 15 Lysaniae tetrarchias, cum quibus et paulo post Herodis eidem pariter contulit. ipsum vero Herodem, qui vel in Iohannis nece auctor extiterat vel in passione domini interfuera, multis excruciatum modis aeterno damnat exilio, sicut Ioseppus in his quae supra inseruimus scribit.

[V] 20 Huius temporibus Filo insignissimus scriptorum florebat, qui non \bar{E} 2 solum in nostra, verum et in Graecorum filosofia primus inter primos habebatur. hic autem genere quidem a proavis Hebraeus. apud Alexandriam vero in omnibus claris et nobilibus viris clarior ac nobilior erat. in divinis autem legibus et patriis institutis quantus qualisque 3 fuerit, ex his quae nobis librorum suorum tradidit monumentis omnibus clarum est. quis enim digne valeat explicare, quanta eius in liberalibus

NPF

3 prae seditione] *N* pro seditione *P²F* per seditionem *P¹* | 8 uelut *NP²*
 | perenni] e perenni *P²* | 12 hierusolimam *PF* | 15 tradit *PF* | 16 lisaniae
N lysanii *PF* | 21 et] etiam *P*

παιδείας οἷός τις ἦν. οὐδὲν δεῖ λέγειν, ὅτε μάλιστα τὴν κατὰ Πλά-
 τωνα καὶ Πυθαγόραν ἐξηλωκὼς ἀγωγὴν, διενεργεῖν ἅπαντας τοὺς
 καθ' ἑαυτὸν ἱστορεῖται. καὶ δὴ τὰ κατὰ Γάϊον οὗτος Ἰουδαίους 5 1
 συμβάντα πάντα βιβλίοις παραδίδωσιν, ὁμοῦ τὴν Γάϊον διεξιὼν φρε-
 5 νοβλάθειαν. ὡς θεὸν ἑαυτὸν ἀναγορεύσαντος καὶ μετρία περὶ τὴν
 ἀρχὴν ἐνυβρικότος. τάς τε κατ' αὐτὸν Ἰουδαίων ταλαιπωρίας καὶ ἦν
 αὐτὸς στεταλάμενος ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων πόλεως ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν
 Ἀλεξάνδρειαν ὁμοειδῶν ἐποιήσατο προσβείαν. ὅπως τε ἐπὶ τοῦ
 Γάϊου καταστάς ὑπὲρ τῶν πατρίων νόμων, οὐδὲν τι πλέον γέλωτος
 10 καὶ διασημῶν ἀπηνέγκατο. μικροῦ δεῖν καὶ τὸν περὶ τῆς ζωῆς ἀνα-
 τλάς κίνδυνον. μέμνηται καὶ τούτων ὁ Ἰωσήπος, ἐν ὀκτωκαιδε- 2
 κάτῳ τῆς Ἀρχαιολογίας κατὰ λέξιν ταῦτα γράφων

καὶ δὴ στάσεως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης Ἰουδαίων τε οἱ
 ἔνοιουοῦσι, καὶ Ἑλλήνων, τρεῖς ἀφ' ἑκατέρας τῆς στάσεως προσβεν-
 15 τὰ εἰρεθέντες παρήσαν πρὸς τὸν Γάϊον. καὶ ἦν γὰρ τῶν Ἀλεξαν- 3
 δρέων πρέσβειων εἰς Ἀπίων. ὅς πολλὰ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἐβλασφή-
 μιησεν, ἄλλα τε λέγων καὶ ὡς τῶν Καίσαρος τιμῶν περιορῶν
 πάντων γούν. ὅσοι τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ ὑποτελεῖς εἶεν, βοιωτὸς τῷ
 Γάϊῳ καὶ νεοῖς ἰδρυμένων τὰ τε ἄλλα ἐν πῦσιν αὐτὸν ὥσπερ τοὺς
 20 θεοὺς δεχομένων. μόνους τοῦσδε ἄδοξον ἠγείσθαι ἀνδριᾶσι τιμῶν
 καὶ ὄρειον αὐτοῦ τὸ ὄνομα ποιῆσθαι· πολλὰ δὲ καὶ χαλεπὰ Ἀπί- 4
 ωνος εἰρηκότος. ἕφ' ᾧν ἀρθῆναι ἠλπίζεν τὸν Γάϊον καὶ εἰκός ἦν.
 Φίλων δ' προσετός τῶν Ἰουδαίων τῆς προσβείας, ἀνὴρ τὰ πάντα
 ἀνδοξὸς Ἀλεξάνδρον τε τοῦ ἀλαβάρχου ἀδελφὸς ὦν καὶ φιλοσοφίας

13—S. 118, 6 Ios. A. I. 18, 257—260

ATERBDMΣΑ

1 οἷος—ἦν > BD | ὅτε TERBDM ὅτε καὶ A | 3 τὸν γάϊον R |
 4 ἐν πάντε TcTrE | βιβλίοις M | 5 ὡς BDM ὡς ἂν ATER | 6 ἐνυβρι-
 κότος BDM ἐνυβρίσαντος ATE ὑβρίσαντος R | καὶ ἦν ABDM ἦν τε TER
 7 ἐπὸς MΣΑ αὐτὸς ὁ φίλων ATER αὐτὸς φίλων BD | πόλεως getilgt Tr
 7—9 κατὰ—ὑπὲρ τῶν > T¹ + T^r auf Rasur | 7 τὴν > T^r | 8 προσβείαν
 ἐποιήσατο Tr | ὅπως τε TrERBDM καὶ ὅπως A | 9 πατρίων Tr | τι
 > BD | 11 καὶ TERBDMΣ δὲ καὶ ΑΔ | ὁ > B | 13 οἱ TERBDMΣ
 Ios τοῖς A | 14 ἐφ' DM | τε τῆς M | 14/15 προσβεντὰς T¹ corr. Te |
 15 πρὸς AT¹M ὡς TcERBD Ios | καὶ > M | 18 γούν in γὰρ corr. Tr
 ὅσοι AT¹TrBDM ὅποσοι TcER Ios | 19 νεοῖς AT¹BDM νεῶς Re Ios ε und ω
 übergeschrieben Tc νεῶ ER¹ | 20 τοῖσδε ἄδοξον aus τοῖς διὰ δόξαν corr.
 Tc | ἀνδρασι T¹ ἀνδριᾶσι Tr | 21 τίθεσθαι R

litteris fuerit institutio, quanta in filosoficis quantusque maxime in
 Platoniceis et Pythagoricis fuerit disciplinis utque omnes et qui secum
 floruerant, paene et qui praecesserant superarit. hic igitur ipse tem- 5 1
 poribus Gai quanta Iudaeis acciderint mala, quinque voluminibus ex-
 5 ponit. sed et de eiusdem Gai mentis insania commemorat, quod in
 tantum superbiae elatus sit, ut deum se voluerit appellari. in ipsis
 autem, ubi de Iudaeorum cladibus refert, suam quoque legationem, quam
 pro contribulibus suis Iudaeis detulit ad urbem Romam, describit, et
 quod perorans apud Gaium pro patriis legibus nihil amplius quam
 10 inrisionem rettulerit domum, immo et paene periculum mortis incur-
 rerit. sed et Ioseppus meminit horum in octavo decimo Antiquitatum 2
 libro talia quaedam scribens:

>et quidem cum seditio apud Alexandriam fuisset exorta inter Iu-
 >daeos et Graecos, terni ab utrisque partibus legati mittuntur ad Gaium, 3
 15 >in quibus pro parte Graecorum erat quidam legatus Appion nomine.
 >qui cum in ceteris quam plurimis insimularet Iudaeos, tum maxime
 >quod honorem Caesari non deferrent, ut moris est facere omnibus, qui
 >Romanis fascibus subiacent. hic ergo, aiebat, neque aras Gaio neque
 >templa constituunt neque alia huiusmodi, in quibus ei divini honores
 20 >a provincialibus deferuntur, sed soli sunt, qui neque statuas ei decer-
 >nant neque sacramentum nominis eius observent. cumque haec et alia 4
 >graviora allegaret Appion, per quae concitari crederet Gaium, Filo, qui
 >legationi praeerat Iudaeorum, vir in omnibus magnificus. Alexandri ala-

NP, O (incipit 8 ad urbem), F

3 superarit] *scripsi*, superaret *PF* superarent *N* ut qui — superaret *Wil*

11 et *add. P^b vel P²* | 12 libro *om. P¹* | 20 sed soli] *PFO¹* sedoli *N¹*
 subdoli *N²* sed ipsi soli *O²* | 23 legatione *P¹*

>οὐκ ἄπειρος. οἷός τε ἦν ἐπ' ἀπολογία χωρεῖν τῶν κατηγορημένων.
 >διακλείει δ' αὐτὸν Γάϊος, ζελεύσας ἐκποδὸν ἀπελθεῖν. περιοργῆς 5
 >τε ὢν γανερὸς ἦν ἐργασόμενός τι δεινὸν αὐτούς. ὁ δὲ Φίλων
 >ἔξεισι περιβροσιμένος. καὶ φησιν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους οἱ περὶ αὐτὸν
 5 >ἦσαν. ὡς χοῆ θαρρεῖν. Γάϊον μὲν αὐτοῖς ὄργισμένον. ἔργῳ δὲ ἠδη
 >τὸν θεὸν ἀντιπαρεξάγοντος<.

ταῦτα ὁ Ἰώσηπος. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Φίλων ἐν ἧ συνέγραψεν 6
 Προεβίαις τὰ κατὰ μέρος ἀκριβῶς τῶν τότε πραχθέντων αὐτῷ δηλοῖ.
 ὧν τὰ πλεῖστα παρῆς. ἐξείνα μόνον παραθήσομαι, δι' ὧν τοῖς ἐν-
 10 τυγχάνουσι προφανῆς γενήσεται δῆλωσις τῶν ἅμα τε καὶ οὐκ εἰς
 μακρὸν τῶν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τετολυμένων ἕρεκεν Ἰουδαίους συμ-
 βεβηκότων.

Πρῶτον δὴ οὖν κατὰ Τιβέριον ἐπὶ μὲν τῆς Ῥωμαίων πόλεως 7
 ἱστορεῖ Σηιενόν. τῶν τότε παρὰ βασιλεῖ πολλὰ δυνάμενον, ἄρδην 7
 15 τὸ πᾶν ἔθνος ἀπολέσθαι σπονδὴν εἰσαγοχένοι, ἐπὶ δὲ τῆς Ἰουδαίας
 Πιλᾶτον. καθ' ὃν τὰ περὶ τὸν σωτήρα τετόλυμτο. περὶ τὸ ἐν Ἱε-
 ρουσόλῳμοις ἔτι τότε συνεστὸς ἱερὸν ἐπιχειρήσαντά τι παρὰ τὸ Ἰου-
 δαίοις ἔξόν. τὰ μέγιστα αὐτοὺς ἀναταράξαι. μετὰ δὲ τὴν Τιβερίον 6 1
 20 τελευτην Γάϊον τὴν ἀρχὴν παρειληφότα. πολλὰ μὲν εἰς πολλοὺς καὶ
 ἄλλα ἐνυβρίσαι, πάντων δὲ μάλιστα τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος οὐ
 σμικρὰ καταβλάσαι. ἃ καὶ ἐν βραχεῖ ἀφεςτιν διὰ τῶν αὐτοῦ κατα-
 μαθεῖν φωνῶν, ἐν αἷς κατὰ λέξιν ταῦτα γράφει

7 — S. 120, 13 vgl. Phil. leg. ad Gai. 24. 38

ATERBDMΣΑ

1 οἷος aus ὄσ corr. T^cTr | τε > M | ἐν' M | 3 αὐτοῖς T¹ corr.,
 ERB Ios eis αὐτοῖς DM quid in eos conferat mali A gegen sie Σ αὐτός T¹ αὐτῶ A
 5 γάϊον ΠΣΑ γάϊον λόγῳ Ios HSS | 6 τὸν θεὸν in τοῦ θεοῦ corr. Tr
 8 αὐτῶ] gegen sie Σ | 11 τοῦ > B | 13 ζ̄ DM S B 7 Σ 18 A 120, 9
 ER | τιβερίον T¹ corr. T^c | 14 Seianus der Hypparch Σ | τῶν AT¹R
 τὸν TrEBDM | πολλὰ TERBDM grosse Dinge Σ magni loci A τὰ μέγιστα A
 δυνάμενον T durch Rasur corr., ERBDMΣ δυνάμενον AT¹ | 15 ἀπο-
 λέσθαι ATERM ἀπολέσαι BD, αι auf Rasur D, ΣΑ | σπονδὴν εἰσαγοχένοι
 T^cTrE σπονδὴν εἰσηγοχένοι AT¹ σπονδὴν ἐνηγοχένοι R πεποιῆσθαι σπονδὴν
 BDM π auf Rasur D¹ γρ πεποιῆσθαι Tcm | 16 τετόλυμτο T durch Rasur,
 ERBDM τετόλυμται AT¹ | 17 τὸ in τοῖς corr. M^r | 20 ἐνυβρίσαι AM
 ἐνυβρίσαι μωρία TERBD

>barchae frater, filosofiae non ignarus potentissime purgavit obiecta.
 >sed abicit eum Gaius et iubet ilico e conspectu suo abscedere, dum 5
 >iracundia repletus secum ipse rimatur quid in eos conferat mali.
 >egressus autem Filo cum iniuria ait ad Iudaeos, qui sibi adstabant:
 5 >bono animo nos esse oportet, quibus iratus est Gaius, quia necesse
 >est adesse divinum, ubi humanum cessat auxilium<.

Haec quidem Ioseppus. sed et idem Filo in ipso libro, quem de 6
 sua legatione conscripsit singillatim de omnibus, quae a semet gesta
 sunt, refert. ex quibus illa sola commemorabo, quae legentibus evi-
 10 denter in Iudaeos divinam pro piaculis, quae adversum Christum ausi
 sunt, indicent ultionem.

[VI] Primo quidem temporibus Tiberii refert in urbe Roma Seianum 5 7
 quendam magni apud imperatorem loci universam eorum gentem summo
 nisu interimere voluisse, in Iudaea autem Pilatum, sub quo in salva-
 15 torem facinus admissum est, dum templum, quod in Hierusolymis tunc
 adhuc manebat integrum, profanare temptaret, maximis eos perturba-
 tionibus agitavisse. sed et post Tiberii occasum Gaium refert successo- 6 1
 rem eius cum ceteris quam plurimis, tum etiam Iudaeorum genti acer-
 vissimum extitisse, quod praesto est etiam ex ipsius scriptoris sermonibus
 20 discere.

NPOF

8 semet] *NF* semet ipso *PO* | 10 aduersus *P* | 10/11 ausi sunt *om. P*¹
 | 12 seianum] *NP*²*OF* iulianum *P*¹

>τοσαύτη μὲν οὖν τις ἢ τοῦ Γαίου περὶ τὸ ἦθος ἦν ἀνωμαλία 2
 >πρὸς ἄπειτας, διαφερόντως δὲ πρὸς τὸ Ἰουδαίων γένος, ᾧ χαλεπῶς
 >ἀπεχθαρόμενος τὰς μὲν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν προσευχάς, ἀπὸ τῶν
 >κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἀρξάμενος, σφετερίζεται, καταπλήσας εὐδόνων
 5 >καὶ ἀνδριάων τῆς ἰδίας μορφῆς. (ὁ γὰρ ἐτέρων ἀνατιθέντων
 >ἐμίμει, αὐτὸς ἰδρύετο διτάμει). τὸν δ' ἐν τῇ ἱεροπόλει νεών, ὃς
 >λοιπὸς ἦν ἄφαντος, ἀσυνίας ἤξιωμένος τῆς πάσης, μεθρημόζετο καὶ
 >μετεσχημάτιζεν εἰς οὐρανοῦ ἱερόν. ἵνα Διὸς Ἐπιφανοῦς Νέον σχηματίζη
 >Γαίου<.

10 μῦθια μὲν οὖν ἄλλα δεινὰ καὶ πέρα πάσης διηγήσει· ὁ αὐτὸς 3
 κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν συμβεβηκότα Ἰουδαίους ἐπὶ τοῦ δηλου-
 μένου ἐν δευτέρῳ συγγράμματι ὧν ἐπέγραψεν >Περὶ ἀρετῶν< ἱστο-
 ρεῖ· συνάδει δ' αὐτῷ καὶ ὁ Ἰώσηπος, ὁμοίως ἀπὸ τῶν Πιλάτου
 χρόνων καὶ τῶν κατὰ τοῦ σωτήρος τετολυμμένων τὰς κατὰ παντὸς
 15 τοῦ ἔθνους ἐνάργασθαι σημαίνων συμφορὰς. ἄκουε δ' οὖν οἷα καὶ 4
 οὗτος ἐν δευτέρῳ τοῦ Ἰουδαίου πολέμου αὐταῖς συλλαβαῖς διηλοῖ
 λέγων

>πεμφθεὶς δὲ εἰς Ἰουδαίαν ἐπίτροπος ὑπὸ Τιβερίου Πιλάτος
 >νύκτωρ κεκαλυμμένας εἰς Ἱεροσόλυμα παρεισκομίζει τὰς Καισαροσ
 20 >εἰκόνας· σημαῖαι καλοῦνται. τοῦτο μεθ' ἡμέραν μεγίστην ταραχὴν
 >ἤγειρεν τοῖς Ἰουδαίους. οἳ τε γὰρ ἐγγὺς πρὸς τὴν ὄψιν ἐξεπλάγησαν.
 >ὥς πεπατημένων αὐτοῖς τῶν νόμων· οὐδὲν γὰρ ἀξιούσιν ἐν τῇ
 >πόλει δεῖξιν τιθεσθαι<.

ταῦτα δὲ συγκρίνας τῇ τῶν ἐναγγελίων γραφῇ, εἶδον ὡς οὐκ εἰς 5
 25 μακρὸν αὐτοὺς μετῆλθεν ἦν ἔρηξαν ἐπ' αὐτοῦ Πιλάτου φωνήν. δι'

1—9 Philo leg. ad Gai. 43 — 18—23 Ioseph. B. I. 2, 169. 170

AT^cERBDMΣA

1 τις] ἦν, nachher ἦν > B | 3 ἀπεχθαρόμενος BD | 4 κατὰ πλείστας M
 6 ὄρωτο T¹ corr. T^c | δ' ἐν τῇ auf Ras. von 2 Buchst. Tr | ἱεροπόλει T¹
 Philo ἱεροπόλει BDM ἱερῶ πόλει AT^cERAS | 7 λοιπὸς AT¹BD^A Philo λοιπὸν
 A¹ corr., B¹ corr., T^cERM nicht übersetzt Σ | 8 Διὸς—νέου] bekannter Tempel
 Σ | 12 ἐν—ἀρετῶν nicht übersetzt Σ | ὧν BD ὦ AT^cER, B corr., δ M in
 secundo operis sui de uirtutibus libro A | 14 ὄρω TE^cBDMA ὄρω ἡμῶν ARΣ
 15 συμφορὰς σημαίνων M | 16 αὐτὸς BA | ταῦτα T^cER | 18 τὴν
 Ἰουδαίαν M | 20 τοῦτο δὲ M | 21 οἳ τε T^cERBDM Ios οἳ A τε ist durch
 falsche Abgrenzung des Excerpts unverständlich geworden | 25 Πιλάτου >
 D am Zeilenende

>Multa quidem<, inquit, >erat in Gaio ingenii pravitas, qua erga 2
 >omnes homines, tum praecipue erga Iudaeorum gentem ferebatur, et
 >speciali quadam saevitia loca eorum, quae in divinis habent suppli-
 >cationibus consecrata, incipiens ab Alexandria diripi et contra reli-
 5 >gionem moremque gentis profanari iubet, statuis suis et signis ea atque
 >imaginibus replens. templum quoque sanctae civitatis quod solum-
 >manebat totius profanae contagionis intactum et a maioribus perdu-
 >raverat asyllum, commutare in templum proprii nominis ausus est, ut
 >aedes Iovis nobilissimi novi dei Gai vocaretur<.

10 Sed et alias innumeras clades et ultra omnes tragicos luctus apud 3
 Alexandriam Iudaeis inrogatas esse sub Gaio, in secundo operis sui de
 virtutibus libro vir memoratus exsequitur. nec non et Ioseppus con-
 sona huic de Pilati temporibus scribens pro piaculis salvatoris quae
 universae genti acciderint mala, audi, ut etiam ipse in secundo Iudaici 4
 15 belli defleat libro:

>is autem<, ait >qui missus est in Iudaeam a Tiberio procurator Pi-
 >latus noctu velatas Hierusolyma introferri imagines Caesaris iubet ac
 >statui. quod, ubi dies exortus est, magnam perturbationem Iudaeorum
 >populis excitavit stupentibus et perturbatis ad novam faciem rerum.
 20 >coniciebant namque ex hoc, quod spernerentur et conculearentur iam
 >leges suae et omnia instituta maiorum, quibus nihil tale haberi intra
 >moenia urbis illius fas erat<.

Sed hoc est nimirum, in quo eos impiae professionis suae velox 5
 vindicta damnavit pro eo, quod secundum euangelii relationem simul

NPOF

9 aedis *P* | 17 uelatas] *PO^b* uelatus *NO^aF* | hierusolimam *PO*
 23 est] *NO^aF* solum est *P* est solum *O^b* | confessionis *P*

ἦς οὐκ ἄλλον ἢ μόνον ἔχειν ἐπεβόων Καίσαρα βασιλεία. εἶτα δὲ 6
καὶ ἄλλην ἐξῆς ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἱστορεῖ μετελθεῖν αὐτοὺς συμ-
φορὰν ἐν τούτοις

μετὰ δὲ ταῦτα ταραχὴν ἑτέραν ἐκίνει, τὸν ἱερὸν θησαυρὸν, κα-
5 λείπει δὲ κορβανὰς, εἰς καταγωγὴν ὑδάτων ἐξαναλίσκων· κατῆι δὲ
ἀπὸ τριακοσίων σταδίων. πρὸς τοῦτο τοῦ πλήθους ἀγανάκτησις
ἦν, καὶ τοῦ Πιλάτου παρόντος εἰς Ἱεροσόλυμα, περιστάντες ἅμα 7
κατεβόων. ὁ δὲ προῆει γὰρ αὐτῶν τὴν ταραχὴν καὶ τῷ πλήθει
τοὺς στρατιώτας ἐνόπλους, ἐσθήσεσιν ἰδιωτικαῖς κεκαλυμμένους,
10 ἐγκαταμίξας καὶ ξίφει μὲν χρῆσασθαι κωλύσας, ξίλοις δὲ παίειν
τοὺς κεκρογῶτας ἐγκλειεσάμενος, σύνθημα δίδωσιν ἀπὸ τοῦ βήματος,
τυπτόμενοι δὲ οἱ Ἰουδαῖοι πολλοὶ μὲν ὑπὸ τῶν πληγῶν, πολλοὶ δὲ
ἐπὶ σφῶν αὐτῶν ἐν τῇ φυγῇ καταπατηθέντες ἀπόλοντο, πρὸς
15 πησεν.

ἐπὶ τούτοις μολίας ἄλλας ἐν αὐτοῖς Ἱεροσολύμοις κενινῆσθαι 8
νεωτεροποιίας ὁ αὐτὸς ἐμφαίνει, παριστὰς ὡς οὐδαμῶς ἐξ ἐκείνου
διέλιπον τὴν τε πόλιν καὶ τὴν Ἰουδαίαν ἄπασαν στάσεις καὶ πόλεμοι
καὶ κακῶν ἐπάλληλοι μηχαναί, εἰς ὅτε τὸ πανύστατον ἢ κατὰ
20 Οὐεσπασιανὸν αὐτοὺς μετῆλθεν πολιορκία. Ἰουδαίους μὲν οὖν ὧν
κατὰ τοῦ Χριστοῦ τετολιμῆσαν, ταύτη πη τὰ ἐκ τῆς θείας μετῆι
δίκης·

οὐκ ἀγνοεῖν δὲ ἄξιον ὡς καὶ αὐτὸν ἐκείνου τὸν ἐπὶ τοῦ σωτήρος 7
Πιλάτου κατὰ Γάϊου, οὐδ' τοὺς χρόνους διέξιμεν, τοσαύταις περι-
25 πσεῖν κατέχει λόγος συμφοραῖς, ὡς ἐξ ἀνάγκης αὐτοφρονετήν ἐαν-
τοῦ καὶ τιμωρὸν αὐτόχειρα γενέσθαι, τῆς θείας, ὡς ἔοικεν, δίκης

1 Ioann. 19, 15 — 4—15 Ioseph. B. I. 2, 175—177

A T E R B D M Σ Δ

4 ταραχὴν ἑτέραν T^c E R B D M Ios ἑτέραν ταραχὴν A T | 5 κορβανὰς T E D M
κορβανᾶς A R B Σ corbanas Δ κορβανᾶς und κορβονᾶς Ios HSS | 7 ἅμα B D
τόλιμα A T¹ *audent adire cum et clamoribus fatigare* Δ (*sic standen gegen ihn*)
und waren frech und schrien Σ τὸ βῆμα T^c E R M Ios | 8 τὴν > M | καὶ
τῷ T E R B D M τῷ A (*wie Ios schrieb*) beides Ios HSS | 9 ἐσθήσεσιν T E R D M
ἐσθῆσιν B Ἰστησιν ἐσθήσεσιν A ἐσθῆσιν und ἐσθήσεσιν Ios HSS | 10 ξίφει
A T E R B Σ^{arm} ξίφεσι D M Σ Δ beides Ios HSS | 12 ἐπὶ A T E R M Ios ἀπὸ B D
18 διέλειπον T E R | καὶ² > M | 19 ἀλλεπάλληλοι B | 23 \bar{Z} B D R Σ
20 A E 4 M | 25 φρονετήν B

gens conclamavit universa: non habemus regem nisi Caesarem.
tum deinde idem scriptor aliam quoque in eos delatam commemorat ultionem dicens:

Post haec autem etiam alia in eos incidit perturbatio, pro eo quod
5 >sacrum aerarium, quod apud eos patria lingua corbanas appellatur,
>contra fas in usus communes publici aquaeductus prorogari viderent,
>qui a trecentis stadiis deducebatur, pro quo nimia indignatione populus
movebatur. cumque adesset Pilatus Hierusolymis, audent adire 7
>eum et clamoribus fatigare. at ille, praeviderat enim seditionem fu-
10 >turam, milites habitu plebeio obtectis armis multitudini inmiscuit,
>praecepto eis dato, uti ne gladiis in seditiosos, sed fustibus uterentur.
>igitur ubi tempus fuit, signo de tribunalibus dato caedi prosternique
>coeperunt, nonnulli verberantium vulneribus, plurimi autem, dum in fugam
>conversi proruunt, propria constipatione percussi periere, reliqui vero
15 >dispersi et suorum funeribus deterriti vim doloris silentio repressere.

Multas praeterea clades in Hierusolymis eis obvenisse, dum novis 8
semper rebus seditiosius student, idem scriptor exponit ostendens, quod
ex admissi sacrilegii tempore numquam ab eis seditionum furor, num-
quam bella mortesque cessarunt, usque quo ultimum et exitiabile ma-
lum temporibus Vespasiani eos obsidionis inclusit. | igitur Iudaeos pro
VII] 20 commisso scelere ultio divina damnabat.

Sed et Pilatus, qui in salvatorem iniqui iudicis functus officio est, Z 7
isdem temporibus Gai tantis ac talibus malorum cladibus cruciatus est,
ut propria se manu transverberasse et nefariam vitam vi abiecisse re-
25 feratur, nec enim poterat tanti piaculi minister impunitus evadere,
sicut in historiis Graecorum reperimus, eorum duntaxat, qui Olympia-

NPOF

4 etiam *om. N* | 6 publici aquaeductus prorogari] pollicis aqueductus prae-
rogari *N* | 7/8 populos *N* populis *P*¹ | 14 conuersi] *P*²*O* conuerti *P*¹*F*
conferti *N* | 18 amisso *P*¹ commissi *O*

οὐκ εἰς μακρὸν αὐτὸν μετελθούσης. ἱστοροῦσιν Ἑλλήνων οἱ τὰς Ὀλυμπιάδας ἅμα τοῖς κατὰ χρόνους πεπραγμένοις ἀναγράφαντες.

Ἄλλὰ γὰρ Γάϊον οὐδ' ὅλοις τέτταρσιν ἔτεσιν τὴν ἀρχὴν κατα- H 8 1
σχόντα Κλαύδιος αὐτοκράτωρ διαδέχεται· καθ' ὃν λιμοῦ τὴν οἰκου-
5 μὲνην πύσαντος (τοῦτο δὲ καὶ οἱ πόρρω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγον
συγγραφεῖς ταῖς αὐτῶν ἱστορίαις παρέδοσαν), ἢ κατὰ τὰς Πράξεις
τῶν ἀποστόλων Ἰγάζβον προφήτου περὶ τοῦ μέλλειν ἔσεσθαι λιμὸν
ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην πέρας ἐλάμβανεν πρόρρησις. τὸν δὲ 2
κατὰ Κλαύδιον λιμὸν ἐπισημηνόμενος ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ Λουκᾶς
10 ἱστορήσας τε ὡς ἄρα διὰ Παύλου καὶ Βαρναβᾶ οἱ κατὰ Ἀντιόχειαν
ἀδελφοὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἐξ ὧν ἕκαστος ἠπόρει διαπεμπά-
μενοι εἴησαν, ἐπιφέρει λέγων·

»κατ' ἐξεῖνον δὲ τὸν καιρὸν, δῆλον δ' ὅτι τὸν ἐπὶ Κλαυδίον, Θ 9 1
ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας κακῶσαι τινὰς
15 »τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀνείλεν δὲ Ἰακώβον τὸν ἀδελφὸν
Ἰωάννου μαχαίρας. περὶ τούτου δ' ὁ Κλήμης τοῦ Ἰακώβου 2
καὶ ἱστορίαις μνήμης ἀξίαν ἐν τῇ τῶν Ὑποτεπόσεων ἑβδόμῃ παρα-
τίθεται ὡς ἂν ἐκ παραδόσεως τῶν πρὸ αὐτοῦ, φάσκων ὅτι δὴ ὁ
εἰσαγαγὼν αὐτὸν εἰς δικαστήριον, μαρτυρήσαντα αὐτὸν ἰδὼν ζινη-
20 θεῖς, ὁμολόγησεν εἶναι καὶ αὐτὸς ἕαντὸν Χριστιανόν.

»συναπήχθησαν οὖν ἄμφω, φησὶν, καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἠξίωσεν 3
»ἀφελθῆναι αὐτῶ ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου· ὁ δὲ ὀλίγον σκευψάμενος, »εἰρήνη
»σοι εἶπεν καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. καὶ οὕτως ἀμφοτέροι ὁμοῦ
»ἐκαραιομήθησαν·.

25 τότε δῆτα, ὡς φησὶν ἡ θεία γραφή, ἰδὼν Ἡρώδης ἐπὶ τῇ 4

3/4 vgl. Jos. A. I. 19, 201 B. I. 2, 204 — 4—8 Act. 11, 28 — 10—12 Act.
11, 29. 30 — 13—16 Act. 12, 1. 2 — 14—24 Georgios Synk. 633, 11—18 —
16—24 Zahn, Forschungen 3, 76 — 25—S. 126, 5 Act. 12. 3—17

ATERBDMΣA

3/4 κατασχόντα TERBDM διακατασχόντα A | 7 τῶν ἀποστόλων + Te
Ἰγάζβου] N7N Σ | 8 ἢ vor πρόρρησις getilgt T | 9 ὁ > B | 11 sanctis
habitantibus Hierusolyima A | 12 εἴησαν DM ἦεισαν ἦει auf Rasur B ἦσαν
ATER | 13 Θ ABDΣ 8 M 16 ER | ἐκείνον M | δ' T¹BDΣ > ATeERM

14 ἠρώδης ὁ βασιλεὺς BDM, Σ[=⊗], A Synk ὁ βασιλεὺς ἠρώδης ATER
τὰς χεῖρας > R | 15 δὲ TcERBDM Synk τε A¹, Σ[=⊗], A | 16 δὲ
nach περὶ ausradirt T | 18 ἂν > BD | 19 μαρτυρήσαντα BDM Synk Σ
μαρτυρήσαντα ATERA | αὐτὸν ἰδὼν BDM ἰδὼν αὐτὸν ATER ἰδὼν αὐτὸν μαρ-
τυρήσαντα Synk | 23 ὁμοῦ RBDM Synk ΣA > ATE | 25 τότε δῆτα BDM
τὸ τηρικαῦτα δὲ ATER | ἠρώδης ATEB ὁ ἠρώδης RDM

das scribunt et annales rerum gestarum libros ad posteritatis memoriam condunt.

[VIII] Sed enim Gaio quattuor annis nec integris principatu ministrato, *H 8 1*
 Claudius imperator succedit, sub quo fames satis dira universum orbem
 5 terrae obtinuit. hoc tamen ita futurum longe ante nostri prophetae
 praedixerant, sicut in Actibus apostolorum refertur Agabum quendam
 prophetam famem magnam futuram sub imperatore Claudio denun-
 tiasse. verum Lucas, qui haec de Agabo refert, coniungit etiam hoc, *2*
 quod per Paulum et Barnabam fratres, qui erant Antiochiae, pro viribus
 10 unusquisque sumptum miserint sanctis habitantibus Hierusolyma. et
 post haec addidit, dicens

[IX] >In illo autem tempore< — sine dubio tempus, quod sub Clau- *6 9 1*
 dio fuit, quo fames erat, designans — >inmisit<, inquit, >Herodes
 >rex manus suas adfligere aliquos de ecclesia et interfecit
 15 >Iacobum fratrem Iohannis gladio<. de hoc autem Iacobo Clemens *2*
 Alexandrinus etiam historiam quandam dignam memoria in septimo
 Dispositionum suarum libro scribit perlatam ad se usque ex traditione
 maiorum:

>quoniam quidem<, inquit, >et is qui obtulerat eum iudici ad mar-
 20 >tyrium<, Iacobum scilicet, >motus etiam ipse confessus est se esse Chri-
 >stianum. ducti sunt<, inquit, >ambo pariter ad supplicium. et cum *3*
 >ducerentur, in via rogavit Iacobum dare sibi remissionem. at ille pa-
 >rumper deliberans: pax tibi, inquit, et osculatus est eum. et ita ambo
 [X] >simul capite plexi sunt<. | sed tunc, inquit, ut ait scriptura divina, vi- *4*

NPOF

4 famis *NPO^a* | *6* agapum *P¹ (?)* | *8* agapo *P¹ (?)* | *10* hieruso-
 limam *POF* | *11* addit *NE* | *12/13* tempus quod s. cl. fuit quo (cum *N*)
 f. erat designans (designans *post* tempus *N*) *NO^aF* tempus (*om. P¹*) quod s. cl.
 fuit quo f. e. designata *PO^b* | *13* famis *NPO^a* | *14* adfligere *PF* ut ad-
 fligeret *NO* | *16* memoriae *P* | *17* disputationum *F* | *22* dari *NOF*

τοῦ Ἰακώβου ἀναμύσει πρὸς ἡδονῆς γερονὸς τὸ πραχθὲν τοῖς Ἰουδαίοις, ἐπιτίθεται καὶ Πέτρον, δεσμοῖς τε αὐτὸν παραδούς, ὅσον οὐκ καὶ τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον ἐνήγοργεν ἄν, εἰ μὴ διὰ θείας ἐπιφανείας, ἐπιστάντος αὐτῷ νύκτωρ ἀγγέλου, παραδόξως τῶν εἰρημῶν
5 ἀπαλλάξας. ἐπὶ τὴν τοῦ κληρέματος ἀφείται διακονίαν. καὶ τὰ μὲν κατὰ Πέτρον οὕτως εἶχεν οἰκονομίας·

τὰ δὲ γε τῆς κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐγχειρήσεως τοῦ βασιλέως Ἰ 10 1
οὐκέτ' ἀναβολῆς εἶχeto, ἅμα γέ τοι αὐτὸν ὁ τῆς θείας δίκης τιμω-
ρὸς διάκονος μετήει. παραντίξα μετὰ τὴν τῶν ἀποστόλων ἐπιβουλήν,
10 ὡς ἢ τῶν Πράξεων ἱστορεῖ γραφή, ὁμήσαντα μὲν ἐπὶ τὴν Καισάρ-
ρειαν. ἐν ἐπισήμῳ δ' ἐνταῦθα ἑορτῆς ἡμέρας λαμπρῶς καὶ βασιλικῇ
ζοσημαμένον ἐσθῆτι ὑψηλὸν τε πρὸς βήμετος δημιουργήσαντα· τοῦ
γάρ τοι δήμιον περτὸς ἐπεσημημάτος ἐπὶ τῇ δημιουργίᾳ ὡς ἐπὶ
θεοῦ φοιτῆ καὶ οὐκ ἀνθρώπου. παραζοῆμα τὸ λόγιον πατάξει αὐτὸν
15 ἀγγελον κυρίου ἱστορεῖ. γενόμενόν τε σκοληρόβρωτον ἐκψῆσαι. θαν- 2
μάσαι δ' ἄξιον τῆς περὶ τὴν θείαν γραφὴν καὶ ἐν τῷδε τῷ παρα-
δόξῳ συμφωνίας τὴν τοῦ Ἰωσήπου ἱστορίαν, καθ' ἣν ἐπιμαρτυρῶν
τῇ ἀληθείᾳ δῆλός ἐστιν, ἐν τόμῳ τῆς Ἀρχαιολογίας ἐνεκακαιδεκάτω,
ἐνθα αὐτοῖς γραμμασιν ὧδέ πως τὸ θαῦμα διηγείται

20 >τρίτον δ' ἔτος αὐτῷ βασιλεύοντι τῆς ὅλης Ἰουδαίας πεπλήρωτο, 3
>καὶ παρῆν εἰς πόλιν Καισάρειαν, ἣ τὸ πρότερον Στρατόνως πύργος
>ἐκαλεῖτο. συνετέλει δ' ἐνταῦθα θεωρίας εἰς τὴν Καισάρως τιμὴν,
>ὅπερ τῆς ἐκείνου σωτηρίας ἑορτὴν τινα ταύτην ἐπιστάμενος, καὶ
>παρ' αὐτὴν ἠθροίστο τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐν τέλει καὶ προβε-
25 >βηκότων εἰς ἄξιαν πλῆθος. δευτέρῳ δὲ τῶν θεωριῶν ἡμέρα στολῆν 4
>ἐνδυσάμενος ἐξ ἀργύρου πεποιμημένην πᾶσαν, ὡς θαναμάσιον ὑφῆν

9—15 Act. 12, 19. 21—23 — 20—S. 130, 10 Ioseph. A. I. 19, 343—351

ATERBDMΣΑ

1 τοῦ > B | πρὸς ἡδονῆς γερονὸς D πρὸς ἡδονῆν γερονὸς B πρὸς ἡδονῆς γενόμενον M ὅτι δὴ πρὸς ἡδονῆς εἴη ATE ὅτι πρὸς ἡδονῆς εἴη R |
3 οὐδέπω TER | 5 ἀφείται ATEMBDΣΑ ἀφίεται Tem, E¹ durch Correctur, R
| 7 Ἰ AMΣE 124, 25 BD | τὰς B | δὲ γε ATERD δε BM | 8 ἅμα BDM
ἀλλὰ ATER | 12 ζοσημαμένους T¹ BD corr. Tc | auf dem hohen Bema Σ |
δημηγορήσαντος T¹ corr. Tc | 13 τοι > BD | ἐπὶ τῇ BDM τῇ ATER |
14 ἀπ' ἄνου M | 20 τρίτος M | 22 συνέστειλεν T¹ corr. TemTr | 24 τῶν
AT¹BDM τὸ T durch Rasur, ER | ἐπαρχίαν TcTrE Ios ἐπάρχιον A¹ corr.,
RB ἐπάρχειον A¹T¹DM | 25 πληθύν A | 26 αὐρο argentoque A | θαν-
μασίαν R

dens Herodes, quia de Iacobi nece gratum esset Iudaeis, addidit adhuc et Petrum coniecit in carcerem, sine dubio etiam ipsum punire volens, nisi divinum adfuisset auxilium, quo angelus ei noctu adsistens mirabiliter eum vinculorum nexibus solvit et ad ministerium praedicationis
5 ire liberum iussit. et cum Petro quidem haec gesta sunt.

Regis vero facinus in apostolos perpetratum dilationem non patitur 10 1
ultionis, sed continuo vindex adest divinitus dextera, sicut historia in apostolorum Actibus conscripta nos edocet: >cum<, inquit, >Caesaream
>descendisset Herodes et in die sollemni praeclara veste re-
10 >gia indutus pro tribunali consedisset ac de sublimi con-
>tionaretur ad populum, cumque populus adclamaret ei: »dei
>voces et non hominis«, statim<, inquit, >percussit eum angelus
>dei, eo quod non dederit gloriam deo, et scatenens vermibus
>expiravit<. miraculo autem dignum est tantam consonantiam divi- 2
15 narum scripturarum cum historiografo gentis illius deprehendi. ipse etenim Ioseppus de eisdem commemorans nono decimo libro Antiqui-
tatum his quibus infra scriptum est haec sermonibus refert:

>Tertium<, inquit, >annum imperii Iudaeae totius expleverat, cum 3
>forte Caesaream, quae prius Pyrgos Stratonis vocabatur, advenit.
20 >ubi cum in honorem Caesaris spectacula civibus ederet, votivo, ut
>videbatur, salutis Caesaris die, cumque illuc totius provinciae viri
>honore et facultatibus praediti convenissent, secundo spectaculorum die
>indutus veste fulgenti ex auro argentoque mirabiliter contexta inci- 4
>piente die procedit ad theatrum. ubi cum primos solis radios argenteae

NPOF

4 uinclorum *P* | 19 pyrgo *PO^b* pirgo *F*

εἶναι. παρῆλθεν εἰς τὸ θέατρον ἀρχομένης ἡμέρας. ἔνθα ταῖς πρώ-
 ταις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπιβολαῖς ὁ ἄγρυρὸς καταναγασθεῖς.
 θαναμασίως ἀπέστιλβεν, μαρμαίρων καὶ φοβερόν καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν
 ἀτειρίζουσι φορικῶδες. εὐθὺς δὲ οἱ κόλακες τὰς οὐδὲν ἐκείνω πρὸς 5
 5 ἀγαθοῦ ἄλλοι ἄλλοθεν φωνὰς ἀνεβόων. θεὸν προσαγορεύοντες ἐυ-
 μενῆς τε εἰς ἐπιλέγοντες. «εἰ καὶ μέχρι νῦν ὡς ἄνθρωπον ἐφο-
 βήθημεν. ἀλλὰ τοῦντεῦθεν κρείττονά σε θνητῆς φύσεως ὁμολογοῦ-
 μεν». οὐκ ἐπέπληξεν τοῦτοις ὁ βασιλεὺς οὐδὲ τὴν κολακείαν 6
 10 γαίης ἐπεκαθεζόμενον εἶδεν ἄγγελον. τοῦτον εὐθὺς ἐνόησεν κακῶν
 εἶναι αἴτιον, τὸν καὶ ποτε τῶν ἀγαθῶν γενόμενον. καὶ διακάρδιον
 ἔσχεν ὀδύνην, ἄθρον δ' αὐτῷ τῆς κοιλίας προσέφυσεν ἄλγυμα, 7
 15 μετὰ σφοδρότητος ἄρξάμενον. ἀναθεωρῶν οὖν πρὸς τοὺς φίλους.
 «ὁ θεὸς ἔμιν ἐγὼ». φησὶν. «ἤδη καταστρέφειν ἐπιτάττομαι τὸν βίον.
 15 παραχορήμα τῆς εἰμαρμένης τὰς ἄρτι μου κατεφενεσμένας φωνὰς
 ἐλεγχούσης. ὁ κληθεὶς ἀθάνατος ἔφ' ἑμῶν, ἤδη θανεῖν ἀπάγομαι.
 δεκτέον δὲ τὴν πεπρωμένην. ἢ θεὸς βεβοῦλήται. καὶ γὰρ βεβιώ-
 ζαμεν οὐδαμῇ γαέλωι. ἀλλ' ἐπὶ τῆς μακαριζομένης μακρότητος». 8
 20 οὖν εἰς τὸ βασιλείον ἐκομίσθη, καὶ διῆξε λόγος εἰς πάντας ὡς ἔχει
 τοῦ τεθνᾶναι παντάπασι μετ' ὀλίγον. ἢ πληθὺς δ' αὐτίκα σὺν
 γυναιξὶ καὶ παισὶν ἐπὶ σάκκων καθεσθεῖσα τῷ πατρίῳ νόμῳ τὸν

11 vgl. A. I. 18, 195 ff.

ATERBDMΣA

2 ἐπιβολαῖς ATERM Ios βολαῖς BD | 4 οὐδὲν ARB¹ οὐδ' TE, B durch
 Rasur, DM οὐδὲ Ios HSS | ἐκείνων M | 9 aus ἀπερίφωτο corr. E¹ ἀπε-
 τρέφωτο M exhorruit A | δὲ AT¹BDM δ' οὖν TcER δ' οὖν und οὖν Ios HSS
 ὀλίγον τῆς AT¹BDMΣA ὀλίγον τὸν βουβῶνα τῆς TemER Ios | 10 ἄγγελον
 AT¹BDMΣA ἐπὶ σκωρίῳ τινοσ' ἄγγελον TcER beides Ios HSS | 11 αἴτιον
 AT¹BDMΣA > ER ausradirt T amradirt B (εἶναι) und (εἶναι) αἴτιον Ios HSS
 12 ἄθρον Tr ἄθρόω R | 13 ἀναθεωρῶν AT¹RBDMΣA ἀναθορῶν TcE
 beides Ios HSS | 15 τὰς > DM | 16 ὁ AT¹BDMΣ^b καὶ ὁ TcERΣ^a armA
 beides Ios HSS | 18 μακρότητος T¹A auf Hoffnung) lauter Seligkeit Σ μακαριότητος
 ABDM λαμπρότητος TrER Ios γο λαμπρότητος Tem ἀκρότητος vermutet für Ios
 Keil | 19 ταῦτα δὲ AT¹BDM ταῦτα Σ ταῦθ' ἅμα Tr [Tc ausradirt], ER ταῦτα
 und ταῦθ' ἅμα Ios HSS | 20 ἐκομίσθη ATERBD δι' ἐκομίσθη (σ überge-
 geschrieben M¹ M ἐκομίσθη und διεκομίσθη Ios HSS | δι' ἐξῆει M διῆξε in διῆει
 corr. D | ἔχει TERBDM ἔχει A beides Ios HSS | 21 αὐτίκα AT¹BDMΣA
 Ios αὐτίκα πᾶσα TcER | 22 σάκκων AT¹RBDM σάκκων T durch Rasur, E
 σάκκων (wie Ios schrieb) ΣA σάκκων σάκκων σάκκων Ios HSS

>vestis gremio suscepisset, repercusso splendore duplicatam spectantibus
 >lucem fulgor metalli vibrantis effudit, ut intuentibus perstringeret
 >aciem terror aspectus et per hoc plus aliquid de eo, quam humanae
 >naturae est, artifex adrogantia mentiretur, ilico adulantis vulgi con- 5
 5 >crepant voces honorem sonantes, sed exitium ferentes, et hinc atque
 >hinc caveis conclamantibus deus compellatur, utque fieret propitius,
 >suppliciter exoratur dicentibus populis, quod »nunc usque ut hominem
 >te timuimus, sed ex hoc iam supra humanam te esse naturam fatemur«.
 >sed rex adclamationem contra fas habitam non repressit nec impie- 6
 10 >tatem inlicitae adulationis exhorruit, donec respiciens paulo post im-
 >minentem atque insistentem capiti suo videret angelum, eumque sensit
 >continuo exitii sui ministrum, quem prius noverat provisorem bono-
 >rum. et ecce repente cruciatus eum ex dolore incredibili ventris atque 7
 >inflatione corripuit respiciensque ad amicos: »en«, inquit, »ille ego deus
 15 >vester, ecce propellor confestim et deturbor ex vita, quoniam quidem
 >divina virtus nuper conlatas in me falsas arguit voces, et qui modo
 >immortalis dicebar a vobis, praeceps iam iamque rapior in mortem.
 >sed suscipienda est sententia, quam deus statuit. nam et viximus haud
 >contemnendi et longaevitatem, quae beata putatur, explevimus«. et
 20 >cum haec dixisset, vi doloris vehementius agitatus instanter ad palatium
 >reportatur. cumque divulgatum esset eum propediem moriturum, in- 8
 >gens multitudo totius aetatis et sexus conveniens more patrio supra
 >cilicia strati omnipotenti deo pro regis incolumitate supplicabant.
 >omnis autem domus regia planctibus et gemitibus personabat. cum

NPOF

5 ferentes] NO^z conferentes PF referentes Ob | 5/6 atque hinc] OF¹ atque
 illinc N atque inde P | 6 caueis] ab eis N | 14 respiciensque] respiciens P¹
 Eusebius II. 9

>θεὸν ἰκέτεον ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, οἰμωγῆς τε πάντ' ἦν ἀνάπλευ
 >καὶ θρήνον. ἐν ὑψηλῷ δ' ὁ βασιλεὺς δοματίῳ κατακείμενος καὶ
 >κάτω βλέπων αὐτοὺς προσηύδα προσιπτοντας, ἄδακρυς οὐδ' αὐτὸς
 >ἔμενεν. συνεχεῖς δ' ἔφ' ἡμέρας πέντε τῷ τῆς γαστροῦς ἀλγίματι **9**
5 >διεργασθεῖς, τὸν βίον κατέστρεψεν, ἀπὸ γενέσεως ἄγων πεντηχοστὸν
 >ἔτος καὶ τέταρτον. τῆς δὲ βασιλείας ἔβδομον. τέσσαρας μὲν οὖν
 >ἐπὶ Γαῖου Καίσαρος ἐβασίλευσεν ἐνιαυτοὺς. τῆς Φιλίππου μὲν τε-
 >τραρχίας εἰς τριετίαν ἄρξας. τῷ τετάρτῳ δὲ καὶ τὴν Ἰερσόδου
 >προσηλιγῶς. τρεῖς δ' ἐπιλαβὼν τῆς Κλαντίου Καίσαρος αὐτοκρα-
10 >τορίας.

ταῦτα τὸν Ἰωσήπον μετὰ τῶν ἄλλων ταῖς θείαις συναληθεύ- **10**
 οντα γραφαῖς ἀποθανάσω· εἰ δὲ περὶ τὴν τοῦ βασιλέως προση-
 γορίαν δόξειεν τισὶν διαφωρεῖν, ἀλλ' ὁ γε χρόνος καὶ ἡ πρᾶξις τὸν
 αὐτὸν ὄντα δείκνυσιν. ἦτοι κατὰ τι σφάλμα γραφικὸν ἐνηλλαγμένου
15 τοῦ ὀνόματος ἢ καὶ διωνυμίας περὶ τὸν αὐτόν, οἷα καὶ περὶ πολλοὺς.
 γεγεννημένης.

Ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰσάγει τὸν Γαμαλιήλ **1A 11 1**
 ἐν τῇ περὶ τῶν ἀποστόλων σκέψει λέγοντα ὡς ἄρα κατὰ τὸν δη-
 λούμενον χρόνον ἀνέστη Θεοδᾶς λέγων ἑαυτὸν εἶναι τινά. ὃς κατε-
20 λέβη. καὶ πάντες ὅσοι ἐπεισθήσαν αὐτῷ, διελύθησαν· ἔφερε, καὶ τὴν
 περὶ τούτου παραθόμεθα τοῦ Ἰωσήπου γραφήν. ἴστορεῖ τοίνυν
 αὐτὸς κατὰ τὸν ἀρτίως δεδηλωμένον αὐτοῦ λόγον αὐτὰ δὴ ταῦτα
 κατὰ λέξιν

>Φάδον δὲ τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος, γόνυς τις ἀνὴρ. Θεοδᾶς **2**
25 >ὀνόματι. πείθει τὸν πλείστον ὄχλον ἀναλαβόντα τὰς ζητήσεις ἐπεσθαι
 >πρὸς τὸν Ἰουδαίην ποταμὸν αὐτῷ· προσηύτης γὰρ ἔλεγεν εἶναι. καὶ
 >προστάγματι τὸν ποταμὸν σχίσας διόδον ἔφη παρέξειν αὐτοῖς ῥα-
 >δίαν, καὶ ταῦτα λέγων πολλοὺς ἠπάτησεν. οὐ μὴν εἴασεν αὐτοὺς **3**
 >τῆς ἀφροσύνης ὀνάσθαι Φάδος, ἀλλ' ἐξέπεμψεν ἴλην ἰππέων ἐπ'

17—20 Act. 5, 34—36 — 24—S. 132, 3 Ioseph. A. I. 20, 97. 98

ATERBDM ΣΑ

2 κατακείμενος δοματίῳ D | 3 προσιπτοντας TER¹DM προσπίπτοντας
 ARcB καταπίπτοντας und προσπίπτοντας Ios HSS | 4 συνεχεῖς T¹BA συνεχῶς
 ATcERDM beides Ios HSS | 17 ἐπεὶ AT¹RBDM ἐπειδὴ TcE | 20 ἐπέ-
 σθησαν ATER ἐπειθοντο BDM | 24, 29 ἰγγς Σ | 25 ὀνόματι ATERM
 ὄνομα D τ' ὄνομα B ὀνόματι und ὄνομα Ios HSS | 26 αὐτῷ > M

interim rex ipse in excelso solario recubans et deorsum respiciens ac
 pronos prostratosque omnes cum fletibus pervidens ne ipse quidem
 temperabat a lacrimis. verum continuis quinque diebus ventris do- 9
 loribus cruciatus vitam violenter abrupit, quinquagesimum aetatis et
 5 quartum agens annum, regni vero septimum. quattuor etenim sub
 Gaio Caesare annis regnaverat, Filippi tetrarchiam tribus annis obti-
 nens, quarto autem etiam Herodis sibi adiungens. tribus autem re-
 liquis annis sub Claudio Caesare exactis.

Cum in ceteris quam plurimis Ioseppum, tum in his tam integre 10
 divinae scripturae concordare valde miratus sum. quod vero videtur
 in solo regis vocabulo variare, cum et tempus et actus et res eundem
 ostendat fuisse, possibile est, ut, sicut in aliis quam plurimis Iudaeorum
 nominibus invenimus, etiam hunc duplici vocabulo nuncupatum, quo-
 rum altero Lucas noster, altero usus sit Ioseppus.

15 Verum, quoniam rursus Lucas in Actibus introducit Gama-
 lielum, cum de apostolis in Iudaeorum consessu deliberatio fieret,
 hoc ipso in tempore dicentem: >quia surrexit Theudas quidam,
 >dicens se esse magum quendam, qui destructus est et omnes,
 >qui sequebantur eum, dissoluti sunt<, age etiam de hoc quid
 20 Ioseppus in hoc eodem libro scripserit, proferamus.

[XI] >Fado<, inquit, >Iudaeam procurante deceptor quidam magus Theudas 2
 >nomine persuadet populi multitudinem sublatis propriis facultatibus
 >urbes excedere et ripas Iordanis fluminis obsidere. dicebat autem se
 >etiam prophetam esse et posse verbi sui praecepto fluvii fluentia diri-
 25 >mere et facilem sectatoribus suis fluminis transitum dare. quae cum
 >diceret, multos decepit. Fadus vero non in longum recordiae eius in-

NPOF

10 admiratus P | 15 actibus] act. apostolorum O² | 16 consessu]
 PO² consensu NO¹F | 17 theudas] P¹NF¹ theodas P²O (et sic deinceps)
 18 magum] *edd.* magnum libri | districtus P¹ | 23 urbes] urbis O¹ urbe *edd.*

>αυτοὺς, ἥτις ἐπιπεσοῦσα ἀπροσδοκῆτως αὐτοῖς. πολλοὺς μὲν ἀνείλεν.
>πολλοὺς δὲ ζῶντας ἔλαβεν, αὐτόν τε τὸν Θεοδῶν ζογορήσαντες ἀπο-
>τέμνουσιν τὴν κεφαλὴν καὶ κομίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα.

τούτοις ἐξῆς καὶ τοῦ κατὰ Κλαύδιον γενομένου λιμοῦ μνημονεύει
5 ὡδὲ πως·

>Ἐπὶ τούτοις γε καὶ τὸν μέγαν λιμὸν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν συνέβη **IB 12 1**
>γενέσθαι, καθ' ὃν καὶ ἡ βασίλισσα Ἑλένη πολλῶν χρημάτων ὠνησα-
>μένη σίτον ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, διένειμεν τοῖς ἀπορομένοις.

σύμφωνα δ' ἂν εὔροις καὶ ταῦτα τῇ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστό- 2
10 λων γραφῇ. περιεχούση ὡς ἄρα τῶν κατ' Ἀντιόχειαν μαθητῶν καθὼς
ἠέπορειτό τις, ὄρισαν ἕκαστος εἰς διακορίαν ἀποστεῖλαι τοῖς κατοι-
κοῦσιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· ὃ καὶ ἐποίησαν, ἀποστείλαντες πρὸς τοὺς
πρεσβυτέρους διὰ χειρὸς Βαρναβᾶ καὶ Παύλου. τῆς γέ τοι Ἑλένης. 3
ἥς δὴ καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐποίησατο μνήμην, εἰς ἔτι νῦν στήλαι δια-
15 φανεῖς ἐν προαστείοις δείκνυνται τῆς νῦν Αἰλίας· τοῦ δὲ Ἀδια-
βηρῶν ἔθνος αὕτη βασιλεῦσαι ἐλέγετο.

Ἀλλὰ γὰρ τῆς εἰς τὸν σωτήρα καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν **IV 13 1**
εἰς πάντας ἀνθρώπους ἤδη διαδιδόμενης πίστεως, ὃ τῆς ἀνθρώπων
πολέμιος σωτηρίας τὴν βασιλεύουσιν προαρχάσασθαι πόλιν μηχανώ-
20 μενος, ἐνταῦθα Σίμωνα τὸν πρόσθεν δεδηλωμένον ἄγει, καὶ δὴ ταῖς
ἐντέχνους τάνδρὸς συναϊρόμενος γοητείας πλείους τῶν τὴν Ῥώμην
οἰκούντων ἐπὶ τὴν πλάνην σφετερίζεται. δηλοῖ δὲ τοῦθ' ὁ μετ' οὗ 2

6—8 Ioseph. A. I. 20, 101 — 10—13 Act. 11, 29. 30 — 20 106, 21 ff.

ATERBDMΣΑ

1 ἐπιπεσοῦσα ἀπροσδοκῆτως αὐτοῖς BD wie sie es nicht dachten, standen sie
über ihnen Σ ex improviso irruens super eos A ἀπροσδοκῆτως ἐπιπεσοῦσα M
ἀπροσδόκητος ἐπιπεπούσα ATE, R o auf Rasur, Ios | 3 τὴν κεφαλὴν ATERM
αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν BDΣ τὴν κεφαλὴν und τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ Ios HSS | 4 καὶ
ἐξ B | γενομένου λιμοῦ BDM λιμοῦ γενομένου ATER | 6 **IB** ABDMΣ
13 E | γε ATERB übergeschrieben D¹ > M δὲ und γὰρ Ios HSS |
10 συγγραφῇ M | κατ' DM κατὰ B κατὰ τὴν ATER | 12 **Ιουδαία** ARBD
Ιουδαία ἀδελφοῖς Tr ἀδελφοῖς auf Rasur, EM den Armen welche in Jerusalem wohnten
Σ sanctis habitantibus in Iudaeam A | 14 δὴ ABDM ἤδη TER | 15/16 τοῦ
Ἀδιαβηρῶν ἔθνος] in Mesopotamien Σ | 18 *διαδιδόμενης ATE A διαδεδομένης*
RBM *διαγενομένης* D | 19 πόλιν προαρχάσασθαι A | 22 τοῦθ' ὁ Schw
τοῦτο AT¹ERBDM τοῦτο ὁ Tr

>dulsit, sed emittit equitum turmam, quae ex improvise inruens super
>eos quam plurimos quidem peremit, multos tamen et vivos cepit,
>ipsius autem Theudae caput desectum Hierosolyma deportavit.

[XII] Post haec idem scriptor etiam de fame, quae sub Claudio facta est,
5 hoc modo memorat:

>Per idem tempus, inquit, >fames magna obsederat etiam Iudaeam. *IB* 12 1
>qua tempestate regina nomine Helena multis pecuniis comparatum fru-
>mentum de Aegypto et Hierosolyma delatum indigentibus ministrabat.

Quid tam consonans tamque concordans, quam haec sunt cum 2
10 illis, quae in Actibus apostolorum scribuntur, ubi dicitur, quia >disci-
>puli, qui erant Antiochiae, prout potuit unusquisque, mise-
>runt ministerium sanctis habitantibus in Iudaeam deferen-
>dum per manus Barnabae et Pauli ac per presbyteros dispen-
>sandum. Helenae vero huius, cuius historiografus intulit mentionem, 3
15 etiam nunc extat sepulchram nobile pro portis Hierosolymorum, reg-
nasse autem apud Adiabenorum gentem refertur.

[XIII] Interea cum fides domini et salvatoris nostri Iesu Christi per *IT* 13 1
omnium cresceret mentes et per dies singulos religionis propagarentur
augmenta, nequaquam quiescit hostis salutis humanae, sed urbem
20 maximam, quae est caput omnium, praevenit et Simonem illuc, de quo
in superioribus diximus, evocat. cuius nefariis artibus adminicula ipse
maiora suppeditans plurimos urbis illius cives in erroris eius vincla
coniecit. designat haec vir in scriptoribus nobilis, non multo post 2

NPOF

1 emittit] *NO* cum *Graecis* mittit *F* inmittit *P* | 2 coepit *P*¹ | 3 hierosolimam *P* | deportavit] *NO* reportavit *PF* | 6 famis *NP* | 7 multum *P* | 12 iudaea *P* | 12/13 deferendum] perferendum *N* | 13 ac per pr.] *PF* ac pr. *N* ad pr. *O* | 16 azabenorum *P* | 18 religionis *om. N*

πολὸν τῶν ἀποστόλων ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς διαπρέψας λόγῳ Ἰουστίνου, περὶ οὗ τὰ προσήκοντα κατὰ καιρὸν παραθήσομαι· ὅς δὴ ἐν τῇ προτέρῃ πρὸς Ἀρτωρίνον ὑπερ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἀπολογία γράφων ὧδέ φησιν

- 5 >καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ κυρίου εἰς οὐρανὸν προεβάλλοντο 3
>οἱ δαίμονες ἀνθρώπους τινὰς λέγοντας· ἑαυτοὺς εἶναι θεοὺς, οἱ οὐ
>μόνον οὐκ ἐδιόχθησαν ὑς ὕμῶν, ἀλλὰ καὶ τιμῶν ἠξιώθησαν· Σι-
>μωνα μὲν τινα Σαμαρεία, τὸν ἀπὸ κόμης λεγομένης Ἰϋθων, ὅς ἐπὶ
10 >Κλαυδίῳ Καίσαρος διὰ τῆς τῶν ἐνεργούντων δαιμόνων τέχνης
>δυνάμει μαγικὰς ποιήσας ἐν τῇ πόλει ὑμῶν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ
>θεὸς ἐνομίσθη καὶ ἀνδριάντι παρ' ὑμῶν ὡς θεὸς τετίμηται ἐν τῷ
>Τίβερει ποταμῷ μεταξὺ τῶν δύο γεφυρῶν. ἔχων ἐπιγραφὴν Ῥωμαϊκὴν
>ταύτην· SIMONI DEO SANCTO<, ὅπερ ἐστὶν Σίμωνι θεῷ ἁγίῳ.
>καὶ σχεδὸν μὲν πάντες Σαμαρεῖς, ὀλίγοι δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ἔθνεσιν 4
15 >ὡς τὸν πρῶτον θεὸν ἐκείνον ὁμολογοῦντες προσκυνοῦσιν, καὶ
>Ἑλένην τινα, τὴν συμπερινοστήσασαν αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ,
>πρότερον ἐπὶ τέλους σταθεῖσαν ἐν Τίβερει τῆς Φουνίτιδος, >τὴν ἀπ'
>αὐτοῦ πρώτην ἔννοιαν λέγουσιν<.

5—18 Iustin. Apol. 1, 26. Georg. Synk. 630, 15—631, 8 — 6—13 Zonar. 11, 11, 36, 24—37, 9 Dind. — 17 Iren. 1, 23, 2

ATERBDMΣΑ

1 ἰστίνου M | 2 ὅς δὴ BDΣΑ καὶ μοι λαβὼν ἀνάγνωθι τοῦδε τὴν γραφὴν ἦν ATER καὶ μοι λαβὼν ἀνάγνωθι τοῦδε τὴν γραφὴν ὅς δὴ M | 3 ἀντώνιον T¹ corr. T^c | ἀπολογία] ἀπολογεῖται M | 5 προεβάλλοντο BD | 6 οὐ > M¹ + Mc | 8 τὸν A¹ corr., T durch Rasur, ERDM Synk Iust τῶν A¹T¹B | γιθῶν T^c ER γιθηγι Σ githo A γιθων M γιθίων Synk γιτιῶν AT¹ Zon γιτιων B γιτιωνος D τρίτον Iust HS | 10 ἐν ATERM Synk Zon Iust ἐπὶ BD | τῆ² T^c ERBDM Synk Zon τῆ δὲ A τῆ ||| T¹ > Iust | 11 καὶ > am Zeilenende T¹ + Tr | ὑμῶν T^c ERDΣ Synk Iust ἡμῶν AT¹ BM A Zon | τετίμηται ATERM Synk Zon τετίμητο BD (mit der Statue) die ihr gemacht habt (im Fluss usw.) durch Conjectur Σ simulaeri . . . in flumine Tiberis . . . collocati durch Conjectur A τετίμηται ὅς ἀνδρίας ἐγγερεται Iust | 12 τίβερι AT¹ BD Synk Iust τιβέρι T^c ERM τιβέριδι Zon | ἐπιγραφὴν Ῥωμαϊκὴν BDM Synk Iust Ῥωμαϊκὴν ἐπιγραφὴν ATER | 13 ΣΙΜΟΝΙ ΔΕΩ ΣΑΝΚΤΩ T^c ME SIMONI DO SANCTO D¹ M ἸΜΟΝΙ ΔΕΟ ΣΑΝΚΤΟ M Ἰ in S corr. M^r σίμωνι δέω σάγκτω AT^r E¹ m R Synk σίμωνι δέω σάκτω T¹ σίμωνι δέω σάνκτω BD | 14 καὶ¹ ABDΣ Synk Iust ὧ καὶ T^c ER δ καὶ M quem et A | 16 Σελήνην ΣΑ | τοῦ BDM Synk Iust > ATER | 17 ταθεῖσαν B | ἀπ' A, T corr., ERBDMΣ Synk ὑπ' T¹ ὑπ' (αὐτοῦ ἔννοιαν πρώτην γενομένην) Iust
18 λεγοῖσθαι BD

apostolorum tempus exortus Iustinus, de quo suis in locis quae competit adsignabimus. hic igitur in Apologetico, quem pro fide nostra ad imperatorem Antoninum scribit, de his hoc modo refert:

»Et post ascensionem«, inquit, »domini ad caelum instigabant dae- 3
 5 »mones quosdam hominum, qui dicerent se deos esse, quos nos fuga-
 »vimus. Simon denique quidam, Samaritanus de vico, qui dicitur Gittho.
 »sub Claudio Caesare magicis artibus et ope daemonum sublevatus in
 »urbe vestra, quae regnum omnium tenet, quam plurimis per fantasias
 »deceptis deus decretus est et simulacri apud vos quasi deus honore
 10 »donatus est in flumine Tiberis inter duos pontes conlocati, habentis
 »etiam titulum Latinis litteris scriptum: SIMONI DEO SANCTO. quem 4
 »et omnes paene Samaritae, nonnulli etiam ex ceteris gentibus tamquam
 »summum deum et adorant et confitentur. sed et Selenen quandam
 »erroris eius ac deceptionis comitem, quae prius in prostibulo steterat
 15 »apud Tyrum urbem Foenices, cum ipso velut primam quandam mentem
 »consecraverunt«.

NPOF

3 antoninum om. N | 5/6 fugimus N | 6 gittho] P¹NO^bF githo Oa
 gitthorum P² | 7 magicis] magnificis N | 10 habentis] sunt habentes P¹
 | 15 foenices libri

ταῦτα μὲν οὕτως· συνάδει δ' αὐτῶ καὶ Εἰρηναῖος, ἐν πρώτῳ 5
 τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις ὁμοῦ τὰ περὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἀνοσίαν καὶ
 μιανρὰν αὐτοῦ διδασκαλίαν ὑπογράφων. ἦν ἐπὶ τοῦ παρόντος πε-
 ριττόν ἂν εἴη καταλέγειν, παρὸν τοῖς βουλομένοις καὶ τῶν μετ'
 5 αὐτὸν κατὰ μέρος αἰρεσιαρχῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς βίους καὶ τῶν
 ψευδῶν δογμάτων τὰς ὑποθέσεις τὰ τε πᾶσιν αὐτοῖς ἐπιτετηθευ-
 μένα διαγινῶναι, οὐ κατὰ πάρεργον τῇ δεδηλωμένῃ τοῦ Εἰρηναίου
 παραδεδομένα βιβλῶ. πάσης μὲν οὖν ἀρχηγὸν αἰρέσεως πρώτον 6
 γενέσθαι τὸν Σίμωνα περιελήσαμεν· ἐξ οὗ καὶ εἰς δεῦρο οἱ τὴν κατ'
 10 αὐτὸν μετιόντες αἴρεσιν τὴν σόφρονα καὶ διὰ καθαρότητα βίου παρὰ
 τοῖς πᾶσιν βεβοημένην Χριστιανῶν φιλοσοφίαν ὑποκρινόμενοι, ἧς μὲν
 ἔδοξαν ἀπαλλάττεσθαι περὶ τὰ εἰδωλα δεισιδαιμονίας οὐδὲν ἤττον
 αὐθις ἐπιλαμβάνονται, καταπίπτοντες ἐπὶ γραφὰς καὶ εἰκόνας αὐτοῦ
 τε τοῦ Σίμωνος καὶ τῆς σὺν αὐτῷ δηλωθείσης Ἑλένης θυμιάμασιν τε
 15 καὶ θυσίαις καὶ σπονδαῖς τούτους θρησκείην ἐγχειροῦντες, τὰ δὲ τού- 7
 των αὐτοῖς ἀπορητότερα. ὧν φασὶ τὸν πρώτον ἐπαζούσαντα ἐκπλαγῆ-
 σεσθαι καὶ κατὰ τι παρ' αὐτοῖς λόγιον ἐγγραφὸν θαμβωθῆσεσθαι,
 θάμβους ὡς ἀληθῶς καὶ φρενῶν ἐκστάσεως καὶ μαρίας ἔμπλεα τυγχά-
 νει, τοιαῦτα ὄντα, ὡς μὴ μόνον μὴ δυνατὰ εἶναι παραδοθῆναι γραφῇ.
 20 ἀλλ' οὐδὲ χεῖλεσιν αὐτὸ μόνον δι' ὑπερβολὴν αἰσχρουργίας τε καὶ
 ἀρηστοποιίας ἀνδράσι σόφροσι λαληθῆναι. ὅ τι ποτὲ γὰρ ἂν ἐπι- 8
 νοηθεῖν παντὸς αἰσχροῦ μιαιώτερον, τοῦτο πᾶν ὑπερηκόντισεν ἡ τῶνδε
 μυσαρωτάτη αἴρεσις, ταῖς ἀθλίαις καὶ παντοίων ὡς ἀληθῶς κακῶν
 σεσωρευμέναις γυναιξίν ἐγκαταπαύζοντων. τοιοῦτων κακῶν πατέρα 14 1
 25 καὶ δημιουργὸν τὸν Σίμωνα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ὥσπερ εἰ μέγαν καὶ
 μεγάλων ἀντίπαλον τῶν θεσπεσίων τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἀποστόλων

1—3 Iren. 1, 23, 1—4 — 23. 24 2 Tim. 3, 6

ATERBDMΣΔ

1 μὲν BDM μὲν οὖν ATER | οὕτως TERB *Iustinus* ΣΔ οὕτως ADM |
 εἰρηναῖος T durch Rasur, ERBDM ὁ εἰρηναῖος AT¹ | 2 τῶν BDM τῶ ATER
 4 nach βουλομένοις + καὶ αὐτοῦ ΣΔ | 8 παραδεδομένα E¹ corr. E¹, M |
 βιβλίῳ T¹ corr. Tc | ἀρχηγὸν αἰρέσεως AT¹BDMΣΔ τῆς μετὰ γν' αἰρέσεως ἀρχη-
 γὸν TcER | 11 τοῖς > B | ὑποκρινόμενοι M | 13 ἐπὶ γραφὰς AT¹RΣΔ
 ἐπιγραφὰς T¹BD εἰς ἐπιγραφὰς TcEM | 14 Σελήνης ΣΔ | 15 ἐγχειροῦντες
 ATERM ἐπιχειροῦντες BD γρ ἐπιχειροῦντες A^m | 16 πρώτως T¹M πρώτως σ
 auf Rasur Dc | 17 θαμβωθῆσεσθαι AT¹BD θαμβοθήσεσθαι M θαμβηθήσεσθαι
 TcTrER | 20 αὐτὸ ABDM αὐτὰ TER | 21 ἀρηστοποιεῖτε M | ἂν T¹BD
 MΣ ἂν εἴη ἢ AT^{cm}ER ἂν ἦ ἢ Tr est . . quod excogitari potest Δ | 23 παντοίων
 AT¹BDMΣ παντοίως T¹ER | 24 καταπαύζοντων BD | τοῦτον τοιοῦτον ΣΔ
 25 εἰ > R | καὶ > BD | 26 ἀποστόλων τοῦ σωτήρος ἡμῶν B

Haec quidem Iustinus. consona vero huic etiam Irenaeus scribit **5**
 in primo adversum haereses libro, in quo vel quis ipse fuerit Simon
 vel quam impura eius opera atque doctrina, plenius refert, quae multum
 est, ut his inseramus, cum liceat volentibus ea scire per singula ex
5 ipsis supra dicti Irenaei libris vel de hoc vel de ceteris auctoribus
 diversarum haeresion et de venenatis eorum dogmatibus diligentius
 noscere. caput igitur totius pravitatis et principium omnis haeresis a **6**
 Simone coepisse accepimus. ex quo usque in hodiernum sectatores eius
 simulantes adire se purissimam Christianorum philosophiam, quam vident
10 apud omnes pro castitate vitae et instituti sanctitate mirabilem, super-
 stitionis idolorum, quam deserere videntur, rursus vinculis innectuntur
 colentes ac venerantes picturam et imaginem Simonis et illius, quam
 ei sceleris ac turpitudinis extitisse sociam diximus, Selenen. his in-
 censos odores offerunt, his sacrificia et libamina impura delibant. sed **7**
15 et horum adhuc nequiora et execrabiliora committunt. aiunt enim esse
 quaedam apud se ineffabilia, quae cum primo quis audierit mente ex-
 cedat et eorum quasi virtute percussus velut attonitus maneat et usque
 ad dementia veniat. quae cum ita sint, aiunt impossibile esse vel
 scripturae ea tradi vel ore ac labiis proferri. haec qui audit pro
20 veneratione ita se habere rem credit. porro autem vere illa huiusmodi
 sunt, quae pro impuritate et obscaenitate sui castis et pudicis auribus
 execrabilia et penitus horrescenda ducantur. quidquid enim illud est **8**
 turpe et impurum, quod excogitari a quoquam potest, omni hoc impurius
 esse illud traditur. quod inquinatissimae huius haeresis mystae tectum
25 apud se reservari pollicentur arcanum, infelicibus per haec mulierculis
 et peccatis, ut ait apostolus, oneratis detestabiliter inludentes. hunc **14 1**
 igitur talium malorum patrem et auctorem per idem tempus Simonem
 ex apparitorum suorum numero diabolus suscitans ad urbem maximam

NPOF

2 aduersum] *N* aduersus *POF* | **8** accipimus *F* | **13** ei] *NO¹F* eius *PO²*
 | **16/17** excidat *NO²F* | **19** labris *N* | **20** uere] uera *P¹* | **22** horrenda
P | **24** mystae] *NO¹* mystice *PO²F* | **25** reservare *PO* | infelicibus] infi-
 delibus *P*

ἡ μισόκαλος καὶ τῆς ἀνθρώπων ἐπίβουλος σωτηρίας πονηρὰ δύναμις
προουστήσατο.

Ὅμως δ' οὖν ἡ θεία καὶ ὑπερουράνιος χάρις τοῖς αὐτῆς συναιρο- **14 2**
μένη διακόνοις δι' ἐπιφανείας αὐτῶν καὶ παρουσίας ἀναπτομένην τοῦ
5 πονηροῦ τὴν γλῶσσα ἢ τάχος ἐσβέννυ. ταπεινοῦσα δι' αὐτῶν καὶ κα-
θαροῦσα πᾶν ἕψωμα ἐπαιρούμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ. διὸ **3**
δὴ οὕτε Σίμωνος οὐτ' ἄλλου των τῶν τότε φρέντων συγκροτήμια τι
κατ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἀποστολικοὺς ἐπέστη χρόνος. ὑπερεπίνα
γὰρ τοι καὶ ὑπερίσχυεν ἅπαντα τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος ὃ τε λόγος
10 αὐτὸς ὁ θεῖος ἄρτι θεόθεν ἀνθρώποις ἐπιλάμψας ἐπὶ γῆς τε ἀκμάζων
καὶ τοῖς ἰδίοις ἀποστόλοις ἐμπολιτευόμενος. αὐτίκα ὁ δηλωθεὶς **4**
γόνος ὥσπερ ἐπὶ θείας καὶ παραδόξου μαρμαρυγῆς τὰ τῆς διανοίας
πληγῆς ὅμματα ὅτε πρότερον ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἐφ' οἷς ἐπονηρέυσατο
πρὸς τοῦ ἀποστόλου Πέτρον κατεφωράθη. μεγίστην καὶ ὑπερόντιον
15 ἀπάραξ πορείαν τὴν ἀπ' ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμῶς ὄψετο φεύγων. μό-
νως ταύτη βιωτὸν αὐτῷ κατὰ γνώμην εἶναι οἰόμενος· ἐπιβάς δὲ τῆς **5**
Ῥωμαίων πόλεως, συναιρομένης αὐτῷ τὰ μεγάλα τῆς ἐφεδρευούσης
ἐνταῦθα δυνάμεως, ἐν ὀλίγῳ τοσοῦτον τὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ἤνευτο.
ὥς καὶ ἀνδριάντος ἀναθέσει πρὸς τῶν τῆδε οἷα θεὸν τιμηθῆ-
20 ναι. οὐ μὴν εἰς μακρὸν αὐτῷ ταῦτα προνοήσει. παρὰ πόδας **6**
γούν ἐπὶ τῆς αὐτῆς Κλαυδίου βασιλείας ἢ πανάγαθος καὶ φιλαν-
θρωποτάτη τῶν ὄλων πρόνοια τὸν καρτερὸν καὶ μέγαν τῶν ἀπο-
στόλων, τὸν ἀρετῆς ἕνεκα τῶν λοιπῶν ἀπάντων προήγορον, Πέτρον,
ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὥς ἐπὶ τηλικούτου λυμεῶνα βίον χειραγωγεῖ· ὅς
25 οἷά τις γενναῖος θεοῦ στρατηγὸς τοῖς θεοῖς ὅπλοις φραξάμενος,
τὴν πολυτίμητον ἐμπορίαν τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἐξ ἀνατολῶν τοῖς
κατὰ δύσιν ἐκόμιζεν. γῶς αὐτὸ καὶ λόγον ψυχῶν σωτήριον, τὸ κή-
ρυγμα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, εὐαγγελιζόμενος. οὕτω δὴ οὖν **15 1**

5/6 II Kor. 10, 5 — 12—14 Act. 8, 18—23 — 25 vgl. Eph. 6, 14—17
I Thess. 5, 8 — 27 Ioann. 1, 9

ATERBDMΣΑ

3 **14** ΣΤc 136. 24 A **20** BDMER | 3/4 συναιρομένη T¹BM, corr. durch
Rasur T | 4 ἀναπτομένη B | 7 του των T¹BA τοῦ των AT¹ER τούτων
D¹ τωντων D durch Rasur, των M του των oder των Σ | συγκροτήμια τι ABΣ
συγκροτήματι DM συγκροτήματος TER | 9 ἅπαντα ADM τὰ πάντα TERB
10 θεῖος ΠΑ θεός Σ | ἐπὶ γῆς τε TcERBDM αὐτός τε ἐπὶ γῆς AT¹ |
12 ὥσπερ aus ὡς ὑπερ corr. M | 13 πληγῆς > M | ἐπονηρέυσατο ABDM
ἐπονηρέετο TER | 14 τοὺς ἀποστόλους M, corr. | 15/16 μόνως ARBMA
μόνος D μόνω TE nicht übersetzt Σ | 19 τῶν BDM αὐτῶν ATER | 21 αὐ-
τοῦ M | 28 δὴ οὖν ATER δ' οὖν BDM

ire compulit Romam. ut ibi potentissimis athleticis domini ac salvatoris nostri Iesu Christi apostolis in hoc ipsum ab eo subrogatis obsisteret.

Sed divina virtus et gratia in maximo praecipue certamine numquam *13* 2
deserit suos. quae incensam maligni flammam tota celeritate restinguit
5 et omnem altitudinem destruit extollentem se adversum scientiam dei.
propter quod neque Simon neque alius quis congressus tunc adversum *3*
apostolos domini potuit obtinere, quia veritatis lux et verbi divini
claritas, quae ob salutem hominum nuper offulserat, per apostolos suos
totius mendacii discussa caligine de humanis mentibus ignorantiae tene-
10 bras effugabat. denique supra dictus magus veri luminis fulgore per- *4*
cussus caecitatem continuo male sanae mentis incurrit, quippe qui iam
et prius in Iudaea per apostolum Petrum de his, quae gerebat, scele-
ribus confutatus transmarinam adgressus est fugam et ab oriente ad
occidentem usque pertendit, nusquam sibi vitam nisi in fugae subsidio
15 sperans. is igitur urbem Romam ingressus, utens adminiculo adsistentis *5*
sibi et adhaerentis daemonicae virtutis, quam *πάρεδρον* vocant, brevi
tempore in tantum malorum venit profectum, ut etiam simulaeri a
[XIII] civibus Romanis tamquam deus honore potiretur. | sed non in longum *6*
permanet fraude quaesita divinitas. continuo namque in ipsis Claudii
20 temporibus clementia divinae providentiae probatissimum omnium
apostolorum et maximum fidei magnificentiae et virtutis merito primorum
principem Petrum ad urbem Romam velut adversum humani generis
communem perniciem repugnaturum deducit, ducem quendam et magi-
strum militiae suae scientem divina proelia gerere et virtutum castra
25 ductare. iste adveniens ex orientis partibus ut caelestis quidam negoti-
ator mercimonia divini luminis, si qui sit comparare paratus, advexit
et salutaris praedicationis verbo primus in urbe Roma euangelii sui
[XV] clavibus ianuam regni caelestis aperuit. | igitur cum Romanae urbi *15* 1

NPOF

5 aduersus *NF* | 16 sibi] *NPO* sibi meretricis silenes *F* | dae-
moniacae *O* | *πάρεδρον*] *paredrun P¹ pharedrun P² paredrum O²F p*redrum*
O¹ pareorum N: adsumpsit Rufinus ex Graecis 4, 7, 9 | 21 magnificentia et]
P²FO magnificentiae NP¹ | 26 quis *P²O²*

ἐπιδημήσαντος αὐτοῖς τοῦ θείου λόγου, ἡ μὲν τοῦ Σίμωνος ἀπέσβη
καὶ παραρῆμα σὺν καὶ τῷ ἀνδρὶ καταλέλυτο δύναμις·

- τοσοῦτον δ' ἐπέλαμψεν ταῖς τῶν ἀγροατῶν τοῦ Πέτρου διανοίαις **15**
εὐσεβείας φέγγος, ὡς μὴ τῇ εἰς ἅπαξ ἰκανῶς ἔχειν ἀρκεῖσθαι ἀκοῇ
5 μὴδὲ τῇ ἀγράφῳ τοῦ θείου κηρύγματος διδασκαλίᾳ, παρακλήσεσιν δὲ
παντοίαις Μάρκον. οὗ τὸ εὐαγγέλιον φέρεται, ἀκόλουθον ὄντα Πέ-
τρον, λιπαρῆσαι ὡς ἂν καὶ διὰ γραφῆς ὑπόμνημα τῆς διὰ λόγον
παραδοθείσης αὐτοῖς καταλείψοι διδασκαλίας, μὴ πρότερόν τε ἀνεῖ-
10 ναυεῖν ἢ κατεργάσασθαι τὸν ἄνδρα, καὶ ταύτῃ αἰτίου· γενέσθαι τῆς
τοῦ λεγομένου κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου γραφῆς. γρόντα δὲ τὸ **2**
πραχθέν φασὶ τὸν ἀπόστολον ἀποκαλύψαντος αὐτῷ τοῦ πνεύματος,
ἠσθῆναι τῇ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ κρυῶσαι τε τὴν γραφὴν εἰς ἔν-
τευξιν ταῖς ἐκκλησίαις. Κλήμης ἐν ἔκτῳ τῶν Ὑποτυπώσεων παρα-
τέθειται τὴν ἰστορίαν, συνεπιμαρτυρεῖ δὲ αὐτῷ καὶ ὁ Ἱεραπολίτης
15 ἐπίσκοπος ὀνόματι Παπίας. τοῦ δὲ Μάρκον μνημονεύειν τὸν Πέ-
τρον ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ· ἦν καὶ συντάξαι φασὶν ἐπ' αὐτῆς
Ῥόμη, σημαίνειν τε τοῦτ' αὐτόν, τὴν πόλιν τροπικώτερον Βαβυ-
λῶνα προσειπόντα διὰ τούτων ἀσπάζεται τὴν ἡμῶν ἢ ἐν Βαβυλῶνι
-συνεζλεχτή καὶ Μάρκος ὁ υἱὸς μου·
- 20 Τοῦτον δὲ [Μάρκον] πρῶτόν φασιν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου στείλαμε- **15** **1**
νον, τὸ εὐαγγέλιον. ὃ δὴ καὶ συνεγράψατο, κηρῦσαι, ἐκκλησίας τε
πρῶτον ἐπ' αὐτῆς Ἀλεξανδρείας συστήσασθαι.

- Τοσαύτη δ' ἄρα τῶν αὐτόθι πεπιστενκότων πληθὺς ἀνδρῶν τε **17** **2**
καὶ γυναικῶν ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς συνέστη δι' ἀσκήσεως φιλοσοφω-
25 τάτης τε καὶ σφοδροτάτης, ὡς καὶ γραφῆς αὐτῶν ἀξιῶσαι τὰς διατρι-
βάς καὶ τὰς συνηλύσεις· τὰ τε συμπόσια καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην τοῦ βίου

13/14 Zahn, Forschungen 3, 72, 73 — 14/15 unten 3, 39, 15 — 18/19

I Petr. 5, 13

ATERBDMΣΑ

2 καὶ¹ > A | 3 **15** BDΣ 138, 28 A 5 ERM | ἐπέλαμψεν ATERD
ἐλάμψεν B ging auf Σ illustravit A ἐπέβλεψεν M | 4 μὴ τῇ ABDM μίτ' TER
5 δὲ AT+BDMΣΑ τε T¹ER | 7 ὑπομνήματα R | 8 καταλείψοι ABDM
καταλείψαι TER | 10 τοῦ λεγομένου BDMΔ λεγομένης τοῦ ATER | 12 ἠ-
σθῆναι] und aufmerkte Σ | 13/14 παρατίθεται AT¹ERM παρατίθεται Tr ὑπο-
τίθεται BD | 14 μαρτυρεῖ M | 19 ἐζλεχτή A | ὁ > R | 20 μάρ-
κον AT+B τὸν μάρκον TemTrERDM (hunc) Marcum A (über diesen) Marcus Σ
> Schw | 23 **17** BDMΣER 142, 1 A | 25 in φαιδροτάτης corr. Tr |
χτόν B | 26 πᾶσαν τὴν ἄλλην BDM τὴν ἄλλην πᾶσαν ATER

clarum verbi dei lumen fuisset exortum. Simonis quidem tenebrae cum suo auctore restinctae sunt.

Sermo autem veritatis et lucis, qui per Petrum praedicabatur, universorum mentes placido inlustravit auditu, ita ut cottidie audientibus 5 eum nulla umquam satietas fieret. unde neque auditio eis sola sufficit, sed Marcum discipulum eius omnibus precibus exorant, uti ea, quae ille verbo praedicabat, ad perpetuam eorum commonitionem habendam scripturae traderet, quo domi forisque in huiusmodi verbi meditationibus permanerent. nec prius ab obsecrando desistunt, quam quae oraverant 10 inpetrarent. et haec fuit causa scribendi quod secundum Marcum dicitur euangelium. Petrus vero, ut per spiritum sanctum religioso se 2 spoliatum conperit furto, delectatus est fidem eorum per haec devotionemque considerans factumque confirmavit et in perpetuum legendam scripturam ecclesiis tradidit. Clemens in sexto Dispositionum libro haec 15 ita gesta esse describit, cuique simile dat testimonium etiam Hierapolites episcopus nomine Papias, qui et hoc dicit, quod Petrus in prima epistula sua, quam de urbe Roma scribit, meminerit Marci. in qua tropice Romam Babylonam nominarit, cum dicit: >salutat vos ea, quae in >Babylone electa est et Marcus filius meus.

XVI 20 Hunc autem Marcum tradunt primum ad Aegyptum perrexisse Iç 16 1 atque inibi euangelium, quod ipse conscripserat, praedicasse et ipsum primum ecclesiam apud Alexandriam constituisse.

Tanta autem refertur multitudo credentium virorum ac mulierum IZ 2 primo ingressu exemplo sobrietatis eius et continentiae congregata, ut 25 etiam conversatio eorum, qui per ipsum crediderant, et vita totius abstinentiae ac frugi eorum sobriaque convivia librorum memoriae man-

NPOF

4 placito P | 5 sola] sola non P | sufficit] PO¹ sufficit O² sufficere (sic)
 F² sufficeret NF¹ | 7 commonitionem P | 14 disputationum F² | 18 babylonam] P¹ babillonam F² babyloniam NP²OF¹ | 19 electa est] NPF est electa
 ecclesia O | 25/26 abstinentiae] audientiae N

ἀγωγὴν τὸν Φίλωνα ὃν καὶ λόγος ἔχει κατὰ Κλαύδιον ἐπὶ τῆς 17 1
 Ρώμῃς εἰς ὁμίλιαν ἐλθεῖν Πέτρον, τοῖς ἐκεῖσε τότε κηρύττοντι. καὶ
 οὐκ ἀπεικὸς ἂν εἴη τοῦτό γε. ἐπεὶ καὶ ὁ φαιμεν αὐτὸ σύγγραμμα, εἰς
 ὕστερον καὶ μετὰ χρόνους αὐτῷ πεποιημένον. σαφῶς τοὺς εἰς ἔτι
 5 πῦρ καὶ εἰς ἡμᾶς περιλαβόμενος τῆς ἐκκλησίας περιέχει κερύνας· ἀλλὰ 2
 καὶ τὸν βίον τῶν παρ' ἡμῖν ἀσκητῶν ὡς ἐνὶ μάλιστα ἀκριβέστατα
 ἱστοροῦν. γένοιτ' ἂν ἐκδηλος οὐκ εἰδὼς μόνον. ἀλλὰ καὶ ἀποδεχόμε-
 νος ἐκθειάζων τε καὶ σεμνύων τοὺς κατ' αὐτὸν ἀποστολικούς ἀν-
 δρας. ἐξ Ἑβραίων. ὡς ἔοικε. γεγονότας ταύτη τε ἰουδαϊκώτερον τῶν
 10 παλαιῶν ἔτι τὰ πλείστα διατηροῦντας ἐδῶν. πρῶτόν γέ τοι τὸ 3
 μῆθ' ἐν πέρα τῆς ἀληθείας οἰκοθεῖν καὶ ἐξ ἑαυτοῦ προσθήσειν οἷς
 ἱστορήσειν ἐμελλεν. ἀπισχυρισάμενος ἐν ᾧ ἐπέγραψεν λόγῳ Περι βίου
 θεωρητικοῦ ἢ ἱκετῶν, θεραπευτὰς αὐτοὺς καὶ τὰς σὺν αὐτοῖς γυναι-
 15 κάδας θεραπευτρίδας ἀποκαλεῖσθαι φησίν. τὰς αἰτίας ἐπιπέπων τῆς του-
 ῶσδε προσθήσεως. ἦτοι παρὰ τὸ τὰς ψυχὰς τῶν προσιόντων αὐτοῖς
 τῶν ἀπὸ κακίας παθῶν ἰατρῶν δίκην ἀπαλλάττοντας ἀκείσθαι καὶ
 20 θεραπεύειν. ἢ τῆς περὶ τὸ θεῖον καθαρῶς καὶ εὐκρινῶς θεραπείας
 τε καὶ θρησκείας ἕνεκα. εἴτ' οὖν ἐξ ἑαυτοῦ ταύτην αὐτοῖς ἐπιτέ- 4
 θεῖται τὴν προσηγορίαν. οἰκείως ἐπιγράψας τῷ τρόπῳ τῶν ἀνδρῶν
 τοῦτομα. εἴτε καὶ ὄντως τοῦτ' αὐτοὺς ἐκάλουν κατ' ἀρχὰς οἱ πρῶ-
 25 τοί. μηδαμῶς τῆς Χριστιανῶν πω προσθήσεως ἀνὰ πάντα τόπον
 ἐπιπεφημισμένης. οὐ τί πω διατεινεσθαι ἀναγκαῖον· ὅμως δ' οὖν ἐν 5
 πρῶτοις τὴν ἀπόταξιν αὐτοῖς τῆς οὐσίας μαρτυρεῖ, γάσκων ἀρχομέ-
 νους φιλοσοφεῖν ἐξίστασθαι τοῖς προσήγουσι τῶν ὑπερχόντων. ἔπειτα

11/12 Philo p. 471, 6/7 — 13—18 Philo p. 471, 15—472, 3 — 22—24
 Philo p. 473, 18—22 — 24—S. 144, 3 Philo p. 474, 17—34

ATERBDMΣΑ

1 ἀγωγὴν AT¹BDM διαγωγὴν Tr^rER | ὁ λόγος M | 2 κηρύττοντι
 auf Rasur TeDr κηρύττοντα B | 3 αὐτὸ A (scripturam istam quam diximus),
 αὐτῷ ATERM > BD | 4 πεποιημένον M | εἰς ἔτι ADM ἔτι TERB |
 5 τῆς] τοῦσ M | περιέχει ATBDMΑ παρέχει ER | 7/8 ἐποδεχόμενος M |
 10 ἐθνῶν T¹D¹M, corr. TD | 11 ἔξωθεν B (de proprio uel) extrinsecus A | vor
 καὶ + δε A | οἷς TERBDM ἐν οἷς AΣ | 12 ἀπισχυρισάμενος ATER
 ἐπισχυρισάμενος BDM | βίου + T¹m | 14 φησίν in φήσας καὶ corr. Tr |
 14/15 τοιασθι A | 15 ἦτοι TERBDM Philo ἦτοι γὰρ A | 16 αἰκίσθαι M
 | 17 τῆς περὶ] περὶ τῆς B | 21 μηδαμῶς τῆς χριστιανῶν πω T¹BDM πω aus-
 radirt TM über τῆς etwas ausradirt T μηδαμῶς πω τῆς χριστιανῶν AER |
 22 ἐμπεφημισμένης A | οὐ aus ὚ corr. Te | ἄξιον R | 24 προσουσι
 zuerst in προσηκουσι dann in προσουσι corr. B nicht übersetzt Σ

darentur a viro disertissimo Filone, quem sermo tenet temporibus 17 1
 Claudii imperatoris Romam venisse et Petrum apostolum vidisse atque
 eius adhaesisse colloquiis verbum dei praedicantis. quod valde est
 verisimile, quia et scripturam istam, quam diximus, posterioribus ab
 5 eo temporibus constat esse compositam. in qua evidentissime omnia
 ecclesiae instituta complectitur, quae et tunc tradita sunt et in hodie-
 rum servantur a nobis. sed et abstinentium vitas, eorum dumtaxat, 2
 qui nunc in ecclesiis vel monasteriis degunt, describit ad liquidum.
 unde plane manifestissime proditur non solum sciens quae nostra sunt.
 10 sed et amplectens, quippe qui divinis laudibus extulit sui temporis
 apostolicos viros ex Hebraeorum, quantum intellegi datur, praecipue
 genere credentes, quoniam quidem constat, quod hi, qui sub apostolis
 ex Israhelitis credebant, Iudaicis adhuc institutionibus et legis observa-
 [XVII] tionibus inhaerebant. | hic igitur describens haec in libello, quem De 3
 15 vita theoretica vel supplicum attitulavit, nihil omnino vel de proprio
 vel extrinsecus addidit, sed primo omnium viros illos cultores et feminas
 cum ipsis ait cultrices appellari. causam vero huius vocabuli vel ex
 eo ductam, quod convenientium ad se animas tamquam rudes et agrestes
 20 durarent. quod nomen sive ipse inposuit primis illis, ex ipsorum actibus 4
 colligens, sive vere in initiis ita appellabantur, qui secundum euangelium
 vivebant, antequam Christianorum appellatio per omnem locum diffun-
 deretur, nihil interest, dummodo ex ipsis rebus nomen, ad quos pertineat,
 conprobetur. dicit ergo primo omnium, quod renuntient cunctis facul- 5
 25 tatibus suis, qui se ad huiusemodi filosofiam dederint, et bonis suis,

NPOF

4 et om. P | 6 constituta P | 8 monasteriis] in monast. P² | 10 ex-
 tollit P² | 13 iudaicis P¹ | 15 supplicum] PO supplicium NF | 16 illos]
 N ipsos POF

πάσαις ἀποταξαμένους ταῖς τοῦ βίου φροντίσιν, ἕξω τειχῶν προσελθόν-
 τας, ἐν μοναγρίοις καὶ κήποις τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι, τὰς ἐκ τῶν
 ἀνομοίων ἐπιμιξίας ἀλυσιτελεῖς καὶ βλαβερὰς εὐ εἰδότας, τῶν κατ'
 5 ἐκεῖνο καιροῦ τοῦθ', ὡς εἰκόσ, ἐπιτελούντων, ἐκθύμῳ καὶ θερμοτάτῃ
 ταῖς ὁμολογουμέναις τῶν ἀποστόλων Πράξεσιν ἐμφέρεται ὅτι διη
 πάντες οἱ τῶν ἀποστόλων γνώριμοι τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις
 διαπιπράσκοντες ἐμέρισιν ἀπασιν καθ' ὃ ἂν τις χρεῖαν εἶχεν, ὡς μηδὲ
 10 κίων ὑπῆρχον, ὡς ὁ λόγος φησὶν, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν
 πιπρασκομένων, ἐτίθεσάν τε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων,
 ὥστε διαδίδοσθαι ἐκάστω καθ' ὅτι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν. τὰ παρα-
 7 πλήσια δὲ τούτοις μαρτυρήσας τοῖς δηλουμένοις ὁ Φίλων συλλαβαῖς
 αὐταῖς ἐπιφέρει λέγων

15 >πολλαχοῦ μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης ἐστὶν τὸ γένος· ἔδει γὰρ
 >αγαθοῦ τελείου μετασχεῖν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον πλεο-
 >νάξει δ' ἐν Αἰγύπτῳ καθ' ἕκαστον τῶν ἐπικαλουμένων νομῶν καὶ
 >μάλιστα περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. οἱ δὲ πανταχόθεν ἄριστοι, καθά-
 >περ εἰς πατρίδα θεραπεντῶν, ἀποικίαν στέλλονται πρὸς τι χωρίον
 20 >ἐπιτηδεϊότατον, ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ λίμνης Μαρείας κείμενον ἐπὶ γεω-
 >λόφου χθαμαλωτέρου, σφόδρα εὐκαίρως ἀσφαλείας τε ἕνεκα καὶ
 >ἀέρος εὐκρασίας·

εἶθ' ἐξῆς τὰς οἰκήσεις αὐτῶν ὁποῖαί τινες ἦσαν διαγράψας, περὶ 9
 τῶν κατὰ χώραν ἐκκλησιῶν ταυτὰ φησιν

6—8 Act. 2, 45 — 8—12 Act. 4, 34. 35 — 15—22 Philo p. 474, 35—44

ATERBDMΣΑ

1/2 προσελθόντας EM σ getilgt M | 2 μοναστηρίοις M | 3 λυσιτε-
 λεῖσ B¹ corr. Br | 5 τῶν τὸν A | in ζηλοῦντων ἀσχεῖν corr. Tr | καὶ
 γὰρ οὖν BDM καὶ γὰρ T aus Corr., ER τοιγαροῦν AT¹ | κὰν BD κὰν A κὰν
 M ἐν T aus Corr., ER | 9 ἦ] καὶ B | 10 ὁ > D | 12 καθ' ὅτι M κα-
 θότι TERBD καθὸ A | 14 λέγων TERBDMΣ λέγων ταῦτα περὶ αὐτῶν οὕτω A
 17 in τῷ ἐπικαλουμένῳ durch Rasur corr. T | νομῶν E^cRD^rA in jeder
 Stadt Σ νόμων AT¹E¹BM in νόμῳ durch Rasur corr. T > D¹ | 19 θεραπεντῶν
 alte, bei Philo zu entfernende Interpolation | 20 μαρείας DM μαρίας ATERB
 μαρίας μαρείας μαρίας Philo HSS

quibus interest, cedant. tum deinde, quod omnes etiam vitae sollicitudines procul abiciant et extra urbem egressi in hortulis vel exiguis quibusque agellulis degant, refugientes imparis propositi consortia et vitae dissimilis contubernia, scientes impedimento esse haec arduum volentibus
 5 iter virtutis incedere. tali quippe ordine calore fidei incitati hi, qui primitus credebant, vitam duxisse memorantur, sicut evidenter in Actibus
 6 apostolorum legimus scriptum, quia omnes, qui credebant sub apostolis, possessiones suas et praedia vendentes pretia ponebant ante pedes apostolorum et dividebantur unicuique, prout opus erat, ita ut non esset
 10 quisquam in eis egens. quia ergo et hic similia scribit geri ab his, 7 qui apud Alexandriam credebant, sicut illis qui in Hierusolymis ante crediderant, certum est, quod idem actus eademque institutio eandem sine dubio et religionis fidem designet. denique libro ipsi, de quo supra diximus, tale initium dedit:

15 >In multis est, inquit, >orbis terrae partibus hoc genus hominum:
 >oportebat namque perfecti huius boni participem fieri omnem Graeciam
 >omnemque barbariam. in Aegypto tamen maior est copia per singula
 >quaeque territoria, praecipue autem circa Alexandriam. nam optimus 8
 >quisque ex omnibus locis velut ad uberis patriae glebam festinus ad-
 20 >currit colonus. regio quaedam est philosophiae magis quam frugibus op-
 portuna supra lacum. cui Mariae nomen est, sita colliculis quibusdam
 >molliter et clementer erecta, ad munimentum simul atque aeris temperie
 commoda.<

Post haec descriptis eorum habitaculis, ut se habeat singulorum 9
 25 qualitas et situs, etiam de ecclesiis, quae apud eos sunt, ita dicit:

NPOF

1 interest] *NOF* inter** *P*¹ intersunt *P*² | 6 evidenter *om. N* | 11
 illis *NP*¹ illi *OF* ab illis *P*² | 22 temperiae *N* temperiem *POF*
 Eusebius II. 10

ἐν ἐκάστη δὲ οἰκίᾳ ἐστὶν οἴκημα ἱερὸν ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ
 >μοναστήριον. ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦν-
 >ται, μηδὲν εἰσχομίζοντες, μὴ ποτόν, μὴ σιτίον, μηδέ τι τῶν ἄλλων
 >ἅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρείας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ ῥόμους καὶ λόγια
 5 >θεσπισθέντα διὰ προφητῶν καὶ ὕμνων, καὶ τἄλλα οἷς ἐπιστήμη καὶ
 >εὐσέβεια συναύξονται καὶ τελειοῦνται.

καὶ μεθ' ἕτερά φησιν

>τὸ δ' ἐξ ἰωθινοῦ μέχρις ἐσπέρας διάστημα σύμπαν αὐτοῖς ἐστὶν 10
 >ἄσκησις. ἐντυγχάνοντες γὰρ τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν φιλοσοφοῦσιν τὴν
 10 >πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγοροῦντες, ἐπειδὴ σύμβολα τὰ τῆς ἡγῆτης
 >ἐξηγησίας νομίζουσιν ἀποκεκορμμένης φύσεως, ἐν ἕπονοίαις δηλο-
 >μένης. ἔστι δ' αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν. οἱ τῆς 11
 >αἰρέσεως αὐτῶν ἀρχηγῆται γενόμενοι. πολλὰ μνημεῖα τῆς ἐν τοῖς
 >ἀλληγοροῦμένοις ἰδέας ἀπέλιπον, οἷς καθάπερ τισὶν ἀρχετύποις χροῖ-
 15 >μενοι μιμοῦνται τῆς προαιρέσεως τὸν τρόπον.

ταῦτα μὲν οὖν ἵστικεν εἰρησθαι τῷ ἀνδρὶ τὰς ἱερὰς ἐξηγουμένων 12
 αὐτῶν ἐπακροασαμένων γραφάς. τάχα δ' εἰκόσ, ἃ φησιν ἀρχαίων παρ
 αὐτοῖς εἶναι συγγράμματα, εὐαγγέλια καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων γρα-
 φάς διηγήσεις τέ τινας κατὰ τὸ εἰκόσ τῶν πάλαι προφητῶν ἐρημι-
 20 >νυτικὰς, ὁποῖας ἢ τε πρὸς Ἑβραίους καὶ ἄλλαι πλείους τοῦ Παύλου

1—6 Philo p. 475, 14—22 — 8—15 Philo 475, 34—476, 2

ATERBDMΣΑ

1 οἰκία ATERM > BD dort Σ in singulis locis A | 3 μὴ δέ τι TERDMΣΑ
 μὴδ' ἐτι A μήτε τι B μηδέν τι Philo | 4 τὰς > T¹ + Tr | ἀναγκαῖας T¹E¹
 corr. TrEc | 9/10 φιλοσοφοῦσιν τὴν πάτριον φιλοσοφίαν BDM Philo ad divi-
 nam philosophiam . . imbuiuntur patrum leges (in allegoricam intelligentiam dedu-
 centes) A τὴν πάτριον φιλοσοφοῦσιν σοφίαν ATER | 10 τὰ > D¹ + Dr |
 11 ὀνομάζουσιν D¹ corr. Dr | 11/12 δηλούμενα B¹ auf Ras., Dr | 13 αὐτῶν
 ΠΣ αὐτῆς A > Philo | 14 ἀπέλιπον AT^cERDM Philo ἀπέλειπον T¹B |
 16 μὲν οὖν T^cTrERBDM μὲν AT¹ | 17 αὐτῶν > BD | ἐπ' ἀκροασαμένων
 M | ///γραφὰς D | ἕ > T¹ + Tr | 18 εὐαγγέλια T¹BDM τὰ τε εὐ-
 αγγέλια AT^cER | 18/19 γραφὰς T¹BDM γραφὰς τυγχάνειν A, Tem [getilgt],
 ER | 20 ὁποῖα D¹M corr. Dr | τῶν τοῦ D¹M τῶν ausradirt D

>Est autem<, inquit, >in singulis locis consecrata orationi domus,
 >quae appellatur *σεμνεῖον* vel monasterium. *σεμνεῖον* autem in nostra
 >lingua significare potest honestorum conventiculum, in quod secedentes<,
 inquit, >honestae et castae vitae mysteria celebrant, nihil illuc prorsus
 5 >quod ad cibum potumque pertinet inferentes vel ad reliqua humani
 >corporis ministeria, sed legis tantum libros et volumina prophetarum,
 >hymnos quoque in deum ceteraque his similia, in quorum disciplinis
 >atque exercitiis instituti ad perfectam beatamque vitam studiis iugibus
 >coalescant<.

10 Et post aliquanta iterum dicit:

>Ab ortu autem diei usque ad vesperam omne eis spatium in stu- 10
 >diorum exercitiis ducitur, quibus ad divinam filosofiam per sacras
 >litteras inbuuntur, patrum leges in allegoricam intellegentiam dedu-
 >centes. quoniam quidem formas esse et imagines ea, quae in legis
 15 >littera scripta sunt, opinantur latentis intrinsecus profundi cuiusdam
 >divinique mysterii. habent autem etiam disputationes quasdam et inter- 11
 >pretationes veterum virorum, qui et auctores ipsius haereseos extiterunt,
 >quos eis allegoricae ac figuralis intellegentiae normam quam plurimis
 >scriptorum suorum constat tradidisse monumentis: quorum illi velut
 20 >itineris sui ducum et auctorum instituta pariter secuntur et morem<.

Haec autem dixisse hunc virum certum est de euangelicis atque 12
 apostolicis libris, in quibus, quomodo lex et prophetia spiritaliter in-

NPOF

2 sennion *utroque loco O* | 3 quo *N* | 4 honesta et casta *P* | 11 in
om. P | 16 autem *om. P¹* | 17 haereseon *P²* | 19 monimentis *P²*
 20 ducum] *P¹O* ducem *NP²F* | auctorem *N*

περιέχουσιν ἐπιστολαί, ταῦτ' εἶναι. εἶτα πάλιν ἐξῆς περὶ τοῦ νέου 13
αὐτοὺς ποιῆσθαι ψαλμοὺς οὕτως γράφει·

>ὅστ' οὐ θεωροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιοῦσιν ᾠσματα καὶ ὕμνους
>εἰς τὸν θεὸν διὰ παντοίων μέτρων καὶ μελῶν ἀριθμοῖς σεμνοτέροις
5 >ἀναγκαίως χαράσσοντες.

πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα περὶ ὧν ὁ λόγος, ἐν ταῦτῳ διεξέειπεν, 14
ἐκεῖνα δ' ἀναγκαῖον ἐγράψαι δεῖν ἀναλέξασθαι. δι' ὧν τὰ χαρακτηρισ-
ριστικά τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀγωγῆς ἐποτίθεται. εἰ δέ τῳ μὴ δοκεῖ 15
τὰ εἰρημένα ἴδια εἶναι τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας, δένασθαι
10 δὲ καὶ ἄλλοις παρὰ τοὺς δεδηλωμένους ἀρμόττειν, πεπιθέσθω καὶ
ἀπὸ τῶν ἐξῆς αὐτοῦ φωνῶν. ἐν αἷς ἀναμφήριστον. εἰ εὐγνωμοσύνη
κομίζεται τὴν περὶ τοῦδε μαρτυρίαν. γράφει γὰρ ὧδε·

>ἐγκράτειαν δ' ὥσπερ τινὰ θεμέλιον προκαταβαλλόμενοι τῇ ψυχῇ. 16
>τὰς ἄλλας ἐποικοδομοῦσιν ἀρετάς. οἰτίον ἢ ποτὸν οὐδεὶς ἐν αὐτῶν
15 >προσενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δύσεως. ἐπεὶ τὸ μὲν φιλοσοφεῖν ἄξιον
>φωτὸς κρίνουσιν εἶναι. σκότους δὲ τὰς τοῦ σώματος ἀνάγκας· ὅθεν
>τῷ μὲν ἡμέραν. ταῖς δὲ νυκτὸς βραχὺ τι μέρος ἔνειμαρ. ἔνιοι δὲ 17
>καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἐπομιμνήσκονται τροφῆς. οἷς πλείον ὁ πόθος
>ἐπιστήμης ἐνίδρεται. τινὲς δὲ οὕτως ἐνευφραίνονται καὶ τρυφῶσιν ἐπὶ
20 >σοφίας ἐστιώμενοι πλουσίως καὶ ἀφθόνως τὰ δόγματα χορηγούσης.
>ὥς καὶ πρὸς διπλασίονα χρόνον ἀντέχειν καὶ μόγις δι' ἕξ ἡμερῶν
>ἀπογεύεσθαι τροφῆς ἀναγκαίας, ἐθισθέντες.

3—5 Philo p. 476, 2—5 — 13—22 Philo p. 476, 36—49 — 16/17 vgl.
Eur. frag. 183

ATERBDMΣΑ

2 αὐτοῖς BD | οὕτως ATERB ταῦτα DM | 4 ἀριθμοῖς T¹BDM ἡνθμοῖς
AT¹mER *compage* A ἢ ἡνθμοῖς Philo | 5 χαράσσοντες ΠA χαράττονσιν
Philo | 6 περὶ ὧν AT¹B *über sie* Σ προίων TcERDM | 7 ἀναδέξασθαι D
8 ἀποτίθεται M ἐποτίθεται B | δοκεῖ A, durch Rasur corr. TE, DM δοξεῖν
T¹E¹R δοξῆ B ἢ auf Rasur | 9 δέναται DM | 12 τῶνδε M | 13 προ-
καταβαλλόμενοι Philo | 14 οἰτίον TERBA οἰτίον δὲ DMΣ Philo οἰτίον γὰρ A
| 15/16 ἄξιον φωτὸς BDM Philo φωτὸς ἄξιον ATER | 17 τῷ μὲν ἡμέραν
TEBDMΣ τῷ μὲν ἡμέρας R τὸ μὲν ἡμέρας A τῷ μὲν ἡμέραν und τῷ μὲν ἡμέ-
ρας Philo HSS | ταῖς T¹R Philo τοῖς T¹EBDM τὰ A | μέρος BD¹, corr.
D | ἐνειμαν TERBDM Philo ἀπένειμαν A | 18 ὁ ausradirt T ὁ πόθος und
πόθος Philo HSS | 22 ἐθισθέντες sinnlos, da das Excerpt falsch abgetheilt

tellegi debeat. edocetur. post pauca rursus etiam de eo, quod psalmos **13**
faciant novos, ita scribit:

>Itaque non solum subtilius intellegunt hymnos veterum, sed et
>ipsi faciunt novos in deum, omnibus eos et metris et sonis honesta
5 >satis et suavi conpage modulantes<.

Multa quidem et alia in eodem libro enumerat, quae a nostris vel **14**
in ecclesia vel in monasteriis exercentur. sed properandum nobis est
illa ex omnibus dicere, quae ecclesiasticam proprie continent formam,
ex quibus cuius manifestum esse debeat ad ecclesiam pertinere quae **15**
10 scripta sunt. ait ergo:

>Continentiam vero velut fundamentum quoddam primo in anima **16**
>collocant et ita demum reliquas super hanc pergunt aedificare virtutes.
>cibum potumque nullus eorum capit ante solis occasum, videlicet tem-
>pus lucis cum philosophiae studiis, curam vero corporis cum nocte soci-
15 >antes. nonnulli autem etiam post triduum in communionem veniunt **17**
>cibi, quos scilicet edacior studiorum fames perurget. iam vero hi, qui
>in eruditionibus sapientiae et in profundiore intellegentia sacrorum
>voluminum conversantur, tamquam copiosis dapibus inhiantes expleri
>nequeunt et contuendo acrius inflammantur, ita ut nec quarto iam nec
20 >quinto, sed sexto demum die non tam desideratum quam necessarium
>corpori indulgeant cibum<.

NPOF

3 subtiliter *N* | et *om.* *P*¹ | **4** et metris] metris *N* | **9** cuius] cuius
NO | **11** animam *O*¹ animo *I*¹ | **15** commonitionem *N* communionem *O*¹
16 famis *P* | **20** quam *om.* *N*

ταύτας τοῦ Φίλωνος σαφείς καὶ ἀναντιρρήτους περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὑπάρχειν ἠγούμεθα λέξεις. εἰ δ' ἐπὶ τούτοις ἀντιλέγων τις 18 ἔτι σκληρύνοιτο. καὶ οὗτος ἀπαλαττέσθω τῆς δυσπιστίας, ἐραρο- στήρως πειθαρχῶν ἀποδείξωσιν, ἄς οὐ παρὰ τισιν ἢ μόνη τῇ Χρι- 5 στιανῶν εἶρεῖν ἔνεστιν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον θεησοκεία. γησὶν γὰρ 19 τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος καὶ γενναῖα συνείηαι, ὧν αἱ πλείοται γηρα- λεία παρθένοι τυγχάνουσιν. τὴν ἀγνείαν οὐκ ἀνάγκη, καθάπερ ἔναιαι τῶν περ' Ἑλλήσιν ἱεροῖων, φυλάξασαι μᾶλλον ἢ καθ' ἐκούσιον γνῶμην, διὰ ξῆλον καὶ πόθον σοφίας, ἢ συμβιοῦν σπουδάσασαι 10 τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡδονῶν ἠλόγησαν, οὐ θνητῶν ἐκγόνων, ἀλλ' ἀθανάτων ὀρεσθῆσαι, ἃ μόνη τίκτειν ἀφ' ἑαυτῆς οἷα τέ ἐστιν ἢ θεοφιλῆς ψυχῇ. εἰδ' ὑποκαταβάς, ἐμψαυτικώτερον ἐκτίθεται 20 ταῦτα·

>αἱ δ' ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν γραμμάτων γίνονται αὐτοῖς δι' 15 >ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορίαις. ἅπανα γὰρ ἢ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς >ἀνδράσι τοῦτοις εἰοικέναι ζῶον καὶ σῶμα μὲν ἔχειν τὰς ῥητὰς δια- >τάξεις, ψυχὴν δὲ τὸν ἐναποκείμενον ταῖς λέξεσιν ὀρθροτον ποῦν. >ὄν ἠρξάτο διαφερόντως ἢ οἰκία αὐτῇ θεωρεῖν. ὥς διὰ κατό- >πτρον τῶν ὀνομάτων ἐξαίτια κάλλη νοημάτων ἐμφαινόμενα κατι- 20 >δοῦσα.<

5—12 Philo p. 482, 3—11. — 13—18 Philo p. 483, 42—484, 1

ATERBDMΣΑ

2 τὰς λέξεις Tr | 3 οὕτως T durch Rasur, B οὕτως T¹D | 4/5 χριστιανῶν TEBDM τῶν χριστιανῶν AR | 5 ἐνέστιν DM ἔνεστι B ἐστὶ ATER | 5/6 γὰρ τοῖς B γὰρ τοι DM γὰρ δι τοῖς ATER | 6/7 γηράλαια παρθένοι τυγχάνουσι B γηραλεία τυγχάνουσι (- T) παρθένοι AT¹Tr γηραλεία ἀειπαρθένοι τυγχάνουσι (- ER) Tc [undeutlich], ERDM γηραιαὶ παρθένοι Philo | 9 σπουδάσασαι ATEBDM σπουδάξουσαι R beides Philo HSS | 10 ἀπηλλάγησαν D | οὐ—ἐκγόνων > B¹ + Bem | ἐκγενῶν D¹, corr. Dr, ἐγγόνων M | 10/11 ἀλλὰ θανάτων M | 12 ἐμψαυτικώτερον TE | 13 ταῦτα T¹BDMΣ καὶ ταῦτα ATcER | 16 θνητὰς D¹M corr. Dr | 16/17 διατάξεις TERBDM Philo λέξεις A | 18 ἐν ἠρξάτο II ἐν ὧ ἠρξάτο und ἐν ἐνήρξάτο Philo HSS | διαφερόντως ἢ οἰκία αὐτῇ TcERDMΣ illi A διαφερόντως ἢ οἰκία αὐτῇ T¹ διαφερόντως ἢ οἰκία αὐτῇ B διαφερόντως ἢ θεησοκεία αὐτῇ A ἢ ψυχῇ διαφερόντως ἢ οἰκία und ἢ λογικῇ ψυχῇ διαφερόντως τὰ οἰκία Philo HSS, Philo selbst scheint geschrieben zu haben ἐν ἠρξάτο διαφερόντως ἢ οἰκία (nämlich ψυχῇ) θεωρεῖν | 19 ὀνομάτων] νοημάτων D¹ corr. Dr

Haec Filonem de nostrorum institutis referre, quis potest dubitare? quod si cui adhuc videtur ambiguum, adhibebimus etiam alia eius dicta, 18 quae nulli omnino nisi nostris tantummodo convenire etiam infidelissimus quisque fatebitur. ait ergo:

5 >Cum viris autem, quos dicimus, sunt et feminae. in quibus plures 19
>iam grandaevae sunt virgines, integritatem casti corporis non necessitate
>aliqua. sed devotione servantes, dum sapientiae studiis semet gestiunt
>non solum animo, sed et corpore consecrare. indignum ducentes libidini
>mancipare vas ad capiendam sapientiam praeparatum et edere mortalem
10 >partum eas, a quibus divini verbi concubitus sacrosanctus et immortalis
>expetitur. ex quo posteritas relinquatur nequaquam corruptelae mortali-
>tatis obnoxia.

Quod si adhuc parum videtur istud. audi quid post aliquanta scribat: 20

>Tractatus autem sacrorum<, inquit, >voluminum huiusmodi habent,
15 >ut magis allegoricis opinionibus utantur; quoniam quidem omnis lex
>viris istis videtur animali esse similis, quod corpus quidem habeat
>ipsam litteram et ea, quae secundum litteram designantur, animam
>vero occultum in littera spiritalem et invisibilem sensum. quem illi ab
>auctoribus suis edocti sublimius et nobilius velut inspicientes per spe-
20 >culum contemplantur. ex ipsis etiam nominibus admirandas quasdam
>species intellegentiae proferentes.<

NPOF

3/4 fidelissimus *N* | 6 castae *P*¹ | 13 aliquantum *N* | scribit *P*
14 tractatos *P*

τί δεῖ τοῦτοις ἐπιλέγειν τὰς ἐπὶ ταῦτόν συνόδους καὶ τὰς ἰδίαι 21
 μὲν ἀνδρῶν, ἰδίαι δὲ γυναικῶν ἐν ταύτῃ διατριβᾷ καὶ τὰς ἐξ ἔθους
 ἔτι καὶ νῦν πρὸς ἡμῶν ἐπιτελουμένας ἀσκήσεις, ἃς διαφερόντως κατὰ
 τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους ἑορτὴν ἐν ἀσιταίαις καὶ διανυκτερεύσειν
 5 προσοχαῖς τε τῶν θείων λόγων ἐκτελεῖν εἰσθάμεν, ἅπερ ἐπ' ἀκριβέστε- 22
 ρον αὐτὸν ὄν καὶ εἰς δεῦρο τετήρηται παρὰ μόνοις ἡμῖν τρόπον
 ἐπισημιωθέντος ὁ δηλωθεὶς ἀνὴρ τῇ ἰδίᾳ παρέδωκεν γραφῇ. τὰς
 τῆς μεγάλης ἑορτῆς παννυχίδας καὶ τὰς ἐν ταύταις ἀσκήσεις τοὺς τε
 λέγεσθαι εἰσθότας πρὸς ἡμῶν ἕμους ἱστοροῦν, καὶ ὡς ἐνὸς μετὰ
 10 ἰνθροῦ κοσμίως ἐπιπύλλοτος οἱ λοιποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀκροώμενοι
 τῶν ἕμων τὰ ἀκροτελεύτια συνεξηχοῦσιν, ὅπως τε κατὰ τὰς δεδη-
 λωμένας ἡμέρας ἐπὶ σπιβάδων χαμεννοῦντες οἶνον μὲν τὸ παράπαν
 ὡς αὐτοῖς ῥήμασιν ἀνέγραψεν, οὐδ' ἀπογεύονται, ἀλλ' οὐδὲ τῶν
 15 ἐναίμων τινός, ὕδωρ δὲ μόνον αὐτοῖς ἐστι ποτόν. καὶ προσόψημα 23
 στασίας τρόπον τῶν τὰς ἐκκλησιαστικᾶς λειτουργίας ἐγχειρισμέ-
 νων διαζονίας τε καὶ τὰς ἐπὶ πᾶσιν ἀνωτάτω τῆς ἐπισκοπῆς προε-
 δρίας. τούτων δ' ὅτι πόθος ἔνεστι τῆς ἀκριβοῦς ἐπιστάσεως,
 μάθει ἂν ἐκ τῆς δηλωθείσης τοῦ ἀνδρός ἱστορίας ὅτι δὲ τοὺς πρώ- 24
 20 τοὺς κήρυκας τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον διδασκαλίας τὰ τε ἀρχῆθεν
 πρὸς τῶν ἀποστόλων ἔθην παραδεδομένα καταλαβὼν ὁ Φίλων ταῦτ'
 ἔγραψεν, παντί τῳ δῆλον.

Πολύς γε μὴν τῷ λόγῳ καὶ πλατὺς ταῖς διανοίαις, ὑψηλός 1H 18 1
 τε ὢν καὶ μετέωρος ἐν ταῖς εἰς τὰς θείας γραφὰς θεωρίαις

1/2 Philo p. 476, 23—34 — 3/4 vgl. Philo p. 481, 22—24 — 7,8 vgl.
 Philo p. 484, 33. 34 — 9—11 Philo p. 484, 10—21 — 11—15 Philo p. 482,
 18—21. 483, 4—10 — 15—18 vgl. Philo p. 481, 32—34. 42—p. 482, 3. 24. 25.
 p. 483, 17. p. 484, 6

ATERBDMΣΑ

2 ταύτῳ ATERMΑ ταύταις BD | 3 ἔτι TERBDM εἰς ἔτι A | καὶ
 > BD | nach ἐπιτελουμένας wiederholt πρὸς ἡμῶν B | 5 ἅπερ TERBDM
 ἢ καὶ A | 5,6 ἐπακριβέστερον in ἔτ' ἀκριβέστερον corr. Tr, ἐπακριβέσ τὸν BD
 6 αὐτὸν BDMΑ αὐτὸς ATrER, T¹T^c durch Rasuren zerstört | ὅς M |
 7 παρέδωκεν ATEM παραδέδωκεν RBD | τὰς T¹BDMΣ καὶ μάλιστα γε τὰς
 AT^cER | 11 τε > B | 13 ὡσαντὼς M | οὐκ B | 14 τὸ ποτόν B |
 προσόψημα AB Philo προσέψημα TERDrM προσέφεμα D¹ | 17 ἀνωτάτω
 BDMΑ ἀνωτάτω τε ATER || 18 ὅτι aus ὁ corr. T^c in ὁ corr. M durch Rasur
 ἐπιστασίας M | 19 ἀπλωθείσης D | 22 ἔγραψε R | 23 1H ABDMER
 19 Σ | 24 ὢν > B

Quid autem addere his opus est etiam de conventibus eorum quae 21
 conscribit, et ut seorsum quidem viri, seorsum etiam in eisdem locis
 feminae congregentur, et ut vigiliis, sicut apud nos fieri moris est,
 peragant et maxime diebus illis, cum passionis dominicae sollemnitatis
 5 celebratur, cum in ieiuniis pernoctare et lectionibus sanctis auditum
 praebere consuevimus? quae omnia supra dictus vir eo ordine eadem- 22
 que consequentia, qua apud nos geruntur, expressit. et ut unus ex
 omnibus consurgens in medio psalmum honestis modulis concinat. utque
 praecinenti ei unum versiculum omnis multitudo respondeat atque in
 10 ipsis diebus in terra recumbentes. sicut antiquis moris fuisse dicitur.
 vinum quidem nemo omnino, ut ipse ait, ne gustu quidem contingat.
 sed nec quamlibet carnem, tantum autem aqua sit eis poculum et panis
 cum sale vel hysopo cibus. addit adhuc his quomodo sacerdotes vel 23
 ministri exhibeant officia sua, vel quae sit supra omnia episcopalis
 15 apicis sedes. quae cuncta si qui plenius vult et exploratius discere.
 ostendimus, ex quo ista fonte debet haurire, in quibus supra dictus 24
 vir ecclesiasticae institutionis initia et originem apostolicae atque euan-
 gelicae traditionis intexuit.

Est autem idem Filo affluentissimus quidem in eloquentia, in sen- *IH* 18 1
 20 sibus autem profundissimus et in interpretatione atque intellegentia di-

NPOF

2 conscripsit *P* | et ut] ut *F om. N.* | 7 ut *om. N* | 8 medium *PO*²
 | 10 recubantes *PO*² | 13 is *P* | 15 sedis *P* | 16 debeat *P*² | 19
 idem *am. P*

γεγενημένους ποικίλην καὶ πολέτροπον τῶν ἱερῶν λόγων πεποιήται τὴν ὑγήγησιν. τοῦτο μὲν εἰρημῶ καὶ ἀζόλουθία τὴν τῶν εἰς τὴν Γένεσιν διεξιελθῶν πραγματείαν ἐν οἷς ἐπέγραψεν Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας. τοῦτο δὲ κατὰ μέρος διαστολὰς κεφαλαίων τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς
 5 ἤτοι μὲν ἐπιστάσεις τε καὶ διαλύσεις πεποιημένους ἐν οἷς καὶ αὐτοῖς καταλλήλως τῶν ἐν Γένεσει καὶ τῶν ἐν Ἐξαγωγῇ ζητημάτων καὶ λύσεων τέθειται τὴν ἐπιγραφὴν. ἔστι δ' αὐτῶ παρὰ ταῦτα προ-
 10 βλημάτων τινῶν ἰδίως πεποιημένα σπουδάσματα, οἷά ἐστι τὰ Περὶ γεωργίας δύο. καὶ τὰ Περὶ μέθης τσαυτὰ. καὶ ἄλλα ἅττα διαφόρου καὶ οἰκειᾶς ἐπιγραφῆς ἠξιομένα, οἷος ὁ Περὶ ὧν νήφας ὁ νοῦς ἐνχε-
 15 ται καὶ καταρῶται καὶ περὶ συγχύσεως τῶν διαλέκτων. καὶ ὁ Περὶ φυγῆς καὶ εὐρέσεως, καὶ ὁ Περὶ τῆς πρὸς τὰ παιδευματα συνόδου. Περὶ τε τοῦ τίς ὁ τῶν θείων ἐστὶ κληρονόμος ἢ περὶ τῆς εἰς τὰ ἴσα καὶ ἐναντία τομῆς, καὶ ἔτι τὸ Περὶ τῶν τριῶν ἀρετῶν ἄς σὺν
 20 ἄλλαις ἀνέγραψεν Μωσῆς. πρὸς τούτοις ὁ Περὶ τῶν μετονομαζο-
 μένων καὶ ὧν ἕνεκα μετονομάζονται. ἐν ᾧ φησι συντεταχέναι καὶ Περὶ διαθηκῶν α' β'. ἔστιν δ' αὐτοῦ καὶ Περὶ ἀποικίας καὶ βίου
 25 σοσοῦ τοῦ κατὰ δικαιοσύνην τελειωθέντος ἢ νόμων ἀγράφων. καὶ ἔτι Περὶ γιγάντων ἢ περὶ τοῦ μὴ τρέπεσθαι τὸ θεῖον, Περὶ τε τοῦ κατὰ Μωσέα θεοπέμπτους εἶναι τοὺς ὀνειρούς α' β' γ' δ' ε'. καὶ ταῦτα μὲν τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα τῶν εἰς τὴν Γένεσιν, εἰς δὲ τὴν
 30 Ἐξοδον ἔγνωμεν αὐτοῦ Ζητημάτων καὶ λύσεων α' β' γ' δ' ε', καὶ τὸ

17 Philo de mut. nom. 53

ATERBDMΣΑ

1 γεγενημένος > D | 2 τῶν auf Rasur von 2 Buchstaben Tr | 3 ἀλληγορίας TERBDMΣΑ ἀλληγορίας A | 5 δὲ ER | πεποιημένους BDM ποιούμενος ATER | αὐτὸς T auf Ras., F | 6 καὶ² BDM τε καὶ ATER | 8 τινῶς R | 10 γραφῆς B¹ corr. B^c | νοῦς ΠΣΑ Philo HSS Hieronym. de uir. ill. 11, alte Verderbniss von Νῶε | 12 φυγῆς καὶ εὐρέσεως BDM Philo, T¹ durch Rasuren zerstört, φυγῆς καὶ αἰρέσεως A φυγῆς διαιρέσεως Σ φυγῆς καὶ αἰρέσεως καὶ ὁ περὶ φύσεως καὶ εὐρέσεως T¹ auf Ras. von 13 Buchst., ER φύσεως καὶ εὐρέσεως Δ Hieronym | 13 ἦ καὶ Σ | 14 τὰ ἐναντία M | τόλμης M | ἔτι aus ἐπὶ corr. Tc ἔτι τ auf Rasur E¹ | τὸ TERBDM ὁ A | ἔ D | 14/15 σὺν ἄλλαις ABDMΣΑ συλλαβαῖς TER | 17 α' β' DM πρῶτον καὶ δεύτερον BΔ libri duo Hieronym πρώτη καὶ δευτέρα ATER über die zwei Bündnisse Σ | ἀποικίας καὶ > Hieronym καὶ² > D | 17 18 Περὶ ἀποικίας und Περὶ βίου ztl. sind falsch zu einem Werk vereinigt | 18 δικαιοσύνην ΠΑΣ διδασκαλίαν Philo | 19 ἦ καὶ Σ | 19/20 Περί τε—ε' de Moysi uita libros quinque de eo quod a deo sunt somnia Δ | 20 α' β' γ' δ' ε' BDM πρῶτον δεύτερον τρίτον τέταρτον πέμπτον ATER fünf Σ | 22 ἔγνωμεν > D α' β' γ' δ' ε' BM πρῶτον δεύτερον τρίτον τέταρτον πέμπτον AD πέντε TERΣΑ

vinarum scripturarum subtilissimus, copiose inveniens et copiosius elo-
 quens. multa denique divini nobis etiam ipse ingenii sui monumenta
 [XVIII] dereliquit. | primo quidem per ordinem in Genesim scripsit libros, quos
 attitulavit sacrae legis explanatio figuralis. tum deinde et alios con-
 5 tinentes sparsim de diversis capitulis quaestiones, in quibus quae requiri
 debeant, et proponit et solvit, quas quaestiones et absolutiones de
 Genesi et Exodo attitulavit. sunt et alii eius libri, qui superscribuntur 2
 propositionum, qui sunt de agricultura duo et de temulentia duo. sed
 et alii quam plurimi extant eius libri diversis vocabulis annotati, sicut
 10 est quae sint, pro quibus mens debet orare deum, et de confusione
 linguarum, de natura et inventione, de his, quae congregari debeant ad
 erudiendum, et quis sit qui heres sit divinorum, quae sit aequalium et
 inaequalium divisio. item de tribus virtutibus, quas descripsit cum
 ceteris Moyses. item de his, quorum in scripturis nomina commutata 3
 15 sunt et quibus ex causis commutata sunt, in quibus refert se scripsisse
 etiam de testamentis primum et secundum. est et alius liber eius de 4
 captivitate et de vita sapientis eius qui secundum iustitiam perfectam
 et leges naturales consummatus est, de gigantibus, de eo quod incon-
 vertibile sit quod divinum est, de Moysi vita, libros quinque de eo,
 20 quod a deo sint somnia, haec paene omnia in Genesim scripsit. sed et 5
 in Exodum quaestionum et absolutionum libri quinque, de tabernaculo

NPOF

9 diuersis] de diu. *N* | 10 debeat *P*² | 11 de nat.] et de nat. *N* |
 de his] ex his *N* | 15 comm. sint *P*² | 17 perf. iust. *P* | 19 mosei
PF | 20 somnia] *PF*¹ omnia *NOF*² | genesim *POF* | scribit *P*

Περὶ τῆς σκηρῆς, τὸ τε Περὶ τῶν δέκα λόγων, καὶ τὰ Περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν εἴδει νόμων εἰς τὰ συντείνοντα κεφάλαια τῶν δέκα λόγων α' β' γ' δ', καὶ τὸ Περὶ τῶν εἰς τὰς ἱερουργίας ζῶων καὶ τίνα τὰ τῶν θυσῶν εἶδη, καὶ τὸ Περὶ τῶν προκειμένων ἐν
 5 τῷ νόμῳ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἀδελφῶν, τοῖς δὲ πονηροῖς ἐπιτιμίῶν καὶ ἄρῶν. πρὸς τούτοις ἅπασιν καὶ μονόβιβλα αὐτοῦ φέρεται ὡς τὸ 6 Περὶ προνοίας, καὶ ὁ Περὶ Ἰουδαίων αὐτῷ συνταχθεὶς λόγος, καὶ ὁ Πολιτικός, ἔτι τε ὁ Ἀλέξανδρος ἢ περὶ τοῦ λόγου ἔχειν τὰ ἄλλα ξῶα, ἐπὶ τούτοις ὁ Περὶ τοῦ δοῦλον εἶναι πάντα φασίλον, ᾧ ἐξῆς
 10 ἔστιν ὁ Περὶ τοῦ πάντα σπονδαῖον ἐλεύθερον εἶναι· μεθ' οὗς συντέ- 7 τακται αὐτῷ ὁ Περὶ βίου θεωρητικοῦ ἢ ἰκετῶν, ἐξ οὗ τὰ περὶ τοῦ βίου τῶν ἀποστολικῶν ἄνδρῶν διεληλύθημεν, καὶ τῶν ἐν νόμῳ δὲ καὶ προσήταις Ἑβραϊκῶν ὀνομάτων αἱ ἐξηγηταὶ τοῦ αὐτοῦ σπονδῆ εἶναι λέγονται. οὗτος μὲν οὖν κατὰ Γάϊον ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἀφι- 8
 15 ζόμενος, τὰ περὶ τῆς Γάϊον θεοστουρίας αὐτῷ γραφέντα, ἃ μετὰ ἡθους καὶ εἰρωνείας Περὶ ἀρετῶν ἐπέγραψεν, ἐπὶ πάσης λέγεται τῆς Ῥωμαίων συγγλήτου κατὰ Κλαύδιον διελθεῖν, ὡς καὶ τῆς ἐν βιβλιοθήκῃς ἀναθέσειος θαυμασθέντας αὐτοῦ καταξιωθῆναι τοὺς λόγους·
 20 κατὰ δὲ τοῦσδε τοὺς χρόνους Παύλου τὴν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἸΘ 9 καὶ κύκλῳ πορείαν μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ διανύοντος, Ἰουδαίους Ῥώμης ἀπελαύνει Κλαύδιος, ὃ τε Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα μετὰ τῶν ἄλλων Ἰουδαίων τῆς Ῥώμης ἀπαλλαγέντες ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καταίρουσιν, ἐνταῦθά τε Παῦλος τῷ ἀποστόλῳ συνδιατρίβουσιν, τοὺς
 25 αὐτόθι τῶν ἐκκλησιῶν ἄρτι πρὸς αὐτοῦ καταβληθέντας θεμελίους ἐπιστηρίζοντι, διδάσκαλος καὶ τούτων ἢ ἱερά τῶν Πράξεων

20/21 Rom. 15, 19 — 21—26 Act. 18, 2. 18. 19. 23

ATERBDMΣΑ

1 τε ABMΣ > TERD | 3 α' β' γ' δ' ATB πρῶτον δεῦτερον von Ec in leergelassener Stelle nachgetragen τρίτον τέταρτον Ec in πρῶτον δεῦτερον τρίτον τέταρτον R α' β' γ' δ' ε' DM vier Σ > A | 4 τίνα τὰ A Philo τίνα TER BDM | τὸ > D | 6 τὰ B | 7/8 καὶ ὁ πολιτικός ΠΣ hoc est de uita urbana A | 8 ὁ ἀλέξανδρος ADM ἀλέξανδρος TERB | ἢ] καὶ Σ | 10 οὗ DM | 11 ἢ > D Hieronym | οἰκετῶν R | 13 αἰ > B | σπονδῆ BDM σπονδαὶ A σπονδαῖον TER | 14 οὗτος ABDMΣΑ ὁ αὐτός TER | 16 δὲ λέγεται DM | 17 συγγλήτου Ῥωμαίων DM | 20 ἸΘ DΣERM 158, 1 AB K [= IΘ der echten Capitulatio] 158, 6 M | κατὰ δὲ τοῦσδε τοὺς χρόνους D κατὰ δὲ τοὺς χρόνους B κατὰ δὲ τοῦσδε τοὺς χρόνους καὶ M τμηκαῦτα δὲ καὶ ATER καὶ durch ΣΑ nicht bezeugt | 22 πρίσκα BΣ πρίσκα und πρίσκιλλα A HSS | 24 Παύλω > BDA | 26 κατὰ στηρίζοντι M

et de decem verbis legis, de his. quae inferuntur sub specie decalogi. et de animalibus. quae sacrificiis deputata sunt. et quae sunt species sacrificiorum, et quae sunt proposita in lege bonis praemia et malis maledicta. tum praeterea singulares eius libri de providentia, de Iudaeis 6
 5 apologeticus liber, hoc est de vita urbana, et ad Alexandrum dicentem rationem habere muta animalia. de eo quod servus sit omnis qui peccat. item alius de eo, quod liber sit omnis qui bonis studiis operam praebet. de vita theoretica vel supplicum, hic ipse, in quo et de apostolicis 7
 10 nominum hebraicorum, quae sunt in lege et prophetis. hic temporibus 8 Gai imperatoris Romam profectus, cum de impietate atque impuritate Gai quam plurima scripsisset. quae per ironiam de virtutibus attitulavit, et ea senatui recitasset, in tanta dicitur admiratione habitus, ut bybliothea digna eius scripta decernerentur.

15 Verum per idem tempus Paulo apostolo ab Hierusalem in circuitu et 16 9
 usque ad Illyricum praedicationem verbi dominici ministrante Claudius imperator Iudaeos urbe depellit. tunc Aquila et Priscilla cum ceteris Iudaeis expulsi Asiam veniunt ibique cohaerent apostolo tum primum ecclesiae inibi fundamenta iacienti sicut docet liber de Actibus apostolorum con-

NPOF

2 et de *om. P¹ et om. P²* | 3 et quae] *N* quae *POF* | 5 de alexandro dicente *PF* | 9 sunt *om. N* | docuimus *N* | 10 hebraicorum] *NP¹F* hebraicorum *P²O* | 11 atque impuritate *om. P recte fortasse* | 13/14 bybliotheam *N* bibliothecae *P* | 17 prisca *PF* | iudaeis] *PO²F* cum *Graecis, om. NO¹* | 18 uenerunt *N* | tunc *P* | 19 edocet *PO*

γραφῆ. ἔτι δὲ Κλαυδίου τὰ τῆς βασιλείας διέποντος, κατὰ τὴν 19 1
 τοῦ πάσχα ἑορτὴν τοσαύτην ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων στάσει καὶ τα-
 ραχὴν ἐγγενέσθαι συνέβη, ὡς μόνων τῶν περὶ τὰς ἐξόδους τοῦ
 5 ἱεροῦ βία συννοουμένων τρεῖς μυριάδας Ἰουδαίων ἀποθανεῖν πρὸς
 ἀλλήλων καταπατηθέντων, γενέσθαι τε τὴν ἑορτὴν πένθος μὲν ὄλη
 τῷ Ἰθνηι, θοῆνον δὲ καθ' ἐκάστην οἰκίαν. καὶ ταῦτα δὲ κατὰ λέξιν
 ὁ Ἰώσηπος. Κλαύδιος δὲ Ἀγρίππαν, Ἀγρίππου παῖδα, Ἰουδαίων 2
 καθίστησι βασιλέα, Φήλικα τῆς χώρας ἀπάσης Σαμαρείας τε καὶ
 Γαλιλαίας καὶ προσέτι τῆς ἐπικαλουμένης Περαίας ἐπίτροπον ἐκ-
 10 πέμφας, διοικήσας δὲ αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν ἕτεσιν τρισὶν καὶ ὀκτα
 πρὸς μηνὸν ὀκτώ, Νέρωνα τῆς ἀρχῆς διάδοχον καταλιπών. τε-
 λευτᾶ.

Κατὰ δὲ Νέρωνα. Φήλικος τῆς Ἰουδαίας ἐπίτροπεύοντος, αὐτοῖς Κ 20 1
 ὄμησιν αὐθις ὁ Ἰώσηπος τὴν εἰς ἀλλήλους τῶν ἱερέων στάσειν
 15 ὡδέ πως ἐν εἰκοστῷ τῆς Ἀρχαιολογίας γράφει

ἔξάπτεται δὲ καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι στάσις πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ 2
 >τοὺς πρώτους τοῦ πλήθους τῶν Ἱεροσολύμων, ἕκαστός τε αὐτῶν
 >στίχος ἀνθρώπων τῶν θρασυτάτων καὶ νεωτεριστῶν ἑαυτῷ ποι-
 >ήσας, ἡγεμὸν ἦν, καὶ συροῦσόντες ἐξακολόγουν τε ἀλλήλους καὶ
 20 >λίθοις ἔβαλλον· ὁ δ' ἐπιπλήξων ἦν οὐδὲ εἰς, ἀλλ' ὡς ἐν ἀπροστα-
 >τήτῳ πόλει ταῦτ' ἐπράσσειτο μετ' ἐξουσίας. τοσαύτη δὲ τοὺς ἀρ- 3
 >χιερεῖς κατέλαβεν ἀνάειδα καὶ τόλμα, ὥστε ἐκπέμπειν δούλους
 >ἐτόλμων ἐπὶ τὰς ἄλωνας τοὺς ληφόμενους τὰς τοῖς ἱερεῦσιν ὀφει-
 >λομένας δεκάτας. καὶ συνέβαινε τοὺς ἀπορομένους τῶν ἱερέων
 25 >εἰς ἐνδείας ἀπολλυμένους θεωρεῖν· οὕτως ἐκράτει τοῦ δικαίου
 >παντὸς ἢ τῶν στασιαζόντων βία.

πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐν Ἱε- 4
 ροσολύμοις ἐπορευῆναι ληστῶν τι εἶδος ἱστορεῖ. οὐ μεθ' ἡμέραν, ὡς

1—6 Ioseph. B. I. 2, 227 — 7—12 vgl. Ioseph. B. I. 2, 247. 248 —
 16—26 Ioseph. A. I. 20, 180. 181 — 28—S. 160, 9 Ioseph. B. I. 2, 254—256

ATERBDMΣΑ

3 nach ὡς καὶ ausradirt T | 5 μὲν ἐν M | 6 δὲ² T¹BDMA μὲν ATcER
 8 τῆς AT¹B τε τῆς TcERDM | 10 KĀ M | τε B | 13 K̄ ABDΣ
 10 E 16 KĀ M | τῆς > BD | 14 αὐθις > D | τῶν] τὴν D |
 20 21 ἀπροστατήτω TERBDM ἀπροστατείτω A beides Ios HSS | 23 τοῖς ληψο-
 μένοις B | 24 ἱερῶν B | 27 δὲ > D | 28 ἐπορευῆναι ABD ἐπιρυῆναι
 TERM beides Ios HSS | πληθὸς B

[XVIII] scriptus. Claudio vero adhuc in imperio perdurante in ipsa sollemnitatem 19 1
 paschae tanta Iudaeis perturbatio et vastitas Hierusolymis accidit ex
 seditione commota, ut illi soli, qui in foribus templi constipatione po-
 puli necati sunt, triginta milia Iudaeorum numerarentur. et conversus
 5 est dies festus eorum in luctum. sed et alia quam plurima Iudaeis
 mala inrogata Ioseppus per haec verba designat.

[XX] >Claudius<, inquit, >Agrippam filium Agrippae Iudaeorum regem 2
 >constituit, Felicem vero totius provinciae, Samariae quoque et Galilaeae
 >et regionis quae dicitur trans Iordanem procuratorem misit<.

10 Et post pauca addit etiam haec:

κ 20 1

>Inflammatum autem et seditio acerbissima a pontificibus adversum 2
 >sacerdotes et primos plebis Hierusolymorum, quorum singuli conquirentes
 >sibimet perditorum iuvenum et novis rebus gaudentium manum duces
 >semetipsos propriae factionis instituebant. qui confligentes ad invicem
 15 >primo conviciis lacessere, tum deinde et saxis invicem sternere, nec
 >quisquam erat, qui coerceret, sed agebantur omnia tamquam in urbe
 >non habente rectorem. igitur pontifices in tantam venere proterviam, 3
 >ut servis suis ad areas missis invaderent decimas, quae sacerdotibus
 >debebantur. et accidebat, ut nonnulli ex minoribus sacerdotibus, quo-
 20 >rum alimoniae vi fuerant direptae, inedia deperirent, ita seditionum
 >violentia ius fasque confuderat<.

Item post pauca subiungit etiam haec:

4

>Nonnumquam autem etiam in media civitate occurrentes sibi tru-

NPOF

1 in *om.* *NO* | 13 manuum *P*¹ | 15 convicium *N* | ne *P*¹
 16 urbem *P*¹ | 17 habentem *NP* | 18 aream *P*¹ | 19 accedebat *P*
 23 autem *om.* *P*

γησιν, καὶ ἐν μέσῃ τῇ πόλει ἐφόνεον τοὺς συναντῶντας. μάλιστα **5**
 γὰρ ἐν ταῖς ἑορταῖς μινυμένους τῷ πλήθει καὶ ταῖς ἐσθήσεσιν ἔπο-
 κρούποντας μικρὰ ξιφίδια. τούτοις νύττειν τοὺς διαφορούς· ἔπειτα
 πεσόντων. μέρος γίνεσθαι τῶν ἐπαγαγεσθῶντων αὐτοὺς τοὺς πε-
5 ρουεκότας· διὸ καὶ παντάπασιν ἵπ' ἀξιοπιστίας ἀνευρέτους γε-
 νέσθαι. πρῶτον μὲν οὖν ἵπ' αὐτῶν Ἰωνάθην τὸν ἀρχιερέα κατα- **6**
 σαγῆναι, μετὰ δ' αὐτὸν καθ' ἡμέραν ἀναιρεῖσθαι πολλούς, καὶ τῶν
 συμφορῶν τὸν φόβον εἶναι χαλεπώτερον, ἐκάστου καθάπερ ἐν πο-
 λέμῳ καθ' ὄραν τὸν θάνατον προσδεχομένον.
10 Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐπιφέρει μεθ' ἕτερα λέγων

ΚΑ 21 1

>μείζονι δὲ τούτων πληγῇ Ἰουδαίους ἐκάκωσεν ὁ Αἰγύπτιος
 >πενδοπροφήτης. παραγεγόμενος γὰρ εἰς τὴν χώραν ἄνθρωπος γόης
 >καὶ προσήτου πίστιν ἐπιθείς ἑαυτῷ, περὶ τρισμυρίους μὲν ἀθροίζει
15 >τῶν ἡπατημένων, περιαγαγὼν δ' αὐτοὺς ἐκ τῆς ἐρημίας εἰς τὸ
 >Ἐλαιῶν καλούμενον ὄρος. ἐκείθεν οἷός τε ἦν εἰς Ἱεροσόλυμα παρελ-
 >θεῖν βιάζεσθαι καὶ κρατήσας τῆς τε Ῥωμαϊκῆς φρουρᾶς καὶ τοῦ
 >δήμου τυραννικῶς χρώμενος τοῖς συνεισπεσοῦσιν δορυφόροις. φθάσει **2**
 >δ' αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν Φῆλιξ, ὑπαντιάσας μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὀπλι-
 >τῶν, καὶ πᾶς ὁ δῆμος συνεφήησατο τῆς ἀμύνης, ὥστε συμβολῆς
20 >γενομένης τὸν μὲν Αἰγύπτιον φυγεῖν μετ' ὀλίγων, διαφθαρῆναι δὲ
 >καὶ ζωογηθῆναι πλείστους τῶν σὺν αὐτῷ<.

ταῦτα ἐν τῇ δευτέρῃ τῶν Ἱστοριῶν ὁ Ἰώσηπος· ἐπιστῆσαι δὲ **3**
 ἄξιον τοῖς ἐνταῦθα κατὰ τὸν Αἰγύπτιον δεδηλωμένοις καὶ τοῖς ἐν
 ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, ἐνθα κατὰ Φῆλικα πρὸς τοῦ ἐν Ἱε-
25 ροσόλυμοις χιλιάρχου εἴρηται τῷ Παύλῳ, ὀπηνίκα κατεστασίαζεν
 αὐτοῦ τὸ τῶν Ἰουδαίων πλῆθος· >οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος ὁ
 >πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀναστατώσας καὶ ἐξαγαγὼν ἐν

11—21 Ioseph. B. I. 2, 261—263 — 26—S. 162, 1 Act. 21, 38

ATERBDMΣΑ

1 καὶ > R | **2/3** ἔποκρούποντες B | **4** γενέσθαι DM | **5,6** γίνεσθαι
 DM | **6** οὖν > M | **10** ΚΑ ABDΣΕΡ ΚΓ Μ | **13** τοὺς μυρίους R
15 τὰ Ἱεροσόλυμα A | **16** κρατήσας TERBDMΣ Ios κρατῆσαι A | **17** τυ-
 ραννικῶς AT¹DM τυραννεῖν R^cB τυραννεῖ T^cER¹Σ τυραννεῖ τυραννίδι τυραννεῖν
 Ios HSS, Ios scheint geschrieben zu haben βιάζεσθαι καὶ κρατῆσαι τῆς Ῥωμαϊκῆς
 φρουρᾶς καὶ τοῦ δήμου τυραννικῶς, χρώμενος τοῖς συνεισπεσοῦσιν δορυφόροις,
 vgl. B. I. 2, 275. 434. 564 | **18** ὑπαντιάσας ATERDM ὑπαντήσας B beides Ios
 HSS | Ῥωμαϊκῶν > D | **24** κατὰ T¹BΣΑ τὰ κατὰ AT^cTrERDM | πρὸς
 ATER ὑπὸ BDM | **27** ἀγαγὼν BD¹ corr. D¹

>cidabant, praecipue in diebus festis sicarii plebibus admixti occultatis 5
 >pugionibus oberrantes, ut quisque designatus eis comminus inciderat.
 >perimebant. et arte nefaria cum corruisset is, quem occulto vulnere
 >straverant, tum idem ipsi percussores velut indignari se simulabant ad-
 5 >versum eos, qui haec in media urbe committerent, atque hoc modo
 >occulta eorum facinora permanebant. et primo omnium ab his Ionathas 6
 >pontifex interficitur, post illum quam plurimi iugulantur, ita ut iam
 >ipsis mortibus esset gravior metus mortis, dum unusquisque quasi in
 >procinctu semper positus per momenta singula speraret interfici.
 10 Post haec autem interiectis quibusdam addit etiam ista:

KA 21 1

[XXI] >Gravius vero omni hac vastatione adflixit Iudaeos Aegyptius qui-
 >lam falsus propheta, qui cum venisset ad Iudaeam, homo magus fidem
 >sibi prophetae magica arte conscivit et continuo ad triginta milia viro-
 >rum congregans et ductans eos per desertum pervenit cum ipsis ad
 15 >montem, qui vocatur Oliveti, paratus inde inruere Hierusolyma et vi-
 >ac potestate urbem tenere simulque Romanorum praesidia ac plebem
 >tyrannidi suae subiugare, fretus per omnia his quos secum eduxerat
 >satellitibus. sed conatus eius praeventit Felix confestimque cum armatis 2
 >obviam pergens secum etiam plebe reliqua conspirante congressione
 20 >facta Aegyptium quidem cum paucis in fugam vertit, peremptis vero
 >aliis, aliis etiam captis temere coepta facile restinxit.

Haec in secundo Historiarum libro Ioseppus refert. operae pretium 3
 tamen est haec, quae de Aegyptio scribit, cum illis, quae in apostolorum
 Actibus designata sunt, comparare, ubi sub Felice tribunus, qui in Hieru-
 25 solymis erat, ad Paulum, in quem Iudaeorum fuerat commota seditio.
 dicit: >Nonne tu es Aegyptius ille, qui ante hos dies concita-

NPOF

4 ueluti P | 6 facinora permanebant et primus (sic P²) omnium om. P¹
 | 10 haec om. P¹ | 15 hierusolymam PO | 18 praecipit N
 Eusebius II. 11

>τῆ ἐρήμῳ τοὺς τετρακισχιλίους ἄνδρας τῶν σικαριῶν;<
ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ Φήλικα τοιαῦτα·

τούτου δὲ Φῆστος ἐπὶ Νέρωνος διάδοχος πέμπεται. καθ' ὃν **ΚΒ 22 1**
δικαιολογησάμενος ὁ Παῦλος δέσμιος ἐπὶ Ῥώμῃς ἄγεται· Ἀρίσταρχος
5 αὐτῷ συνῆν, ὃν καὶ εἰκότως συναιχμάλωτόν ποιν τῶν ἐπιστολῶν
ἀποκαλεῖ. καὶ Λουκᾶς, ὁ καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων γραφῆ
παραδούς. ἐν τούτοις κατέλυσε τὴν ἱστορίαν. διέτιαν ὅλην ἐπὶ τῆς
Ῥώμῃς τὸν Παῦλον ἄρετον διατρεῖναι καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀκολ-
λύτως κηρῶσαι ἐπισημησάμενος. τότε μὲν οὖν ἀπολογησάμενος. **2**
10 αὐθις ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος διακονίαν λόγος ἔχει στείλασθαι τὸν
ἀπόστολον, δευτέρον δ' ἐπιβάντα τῇ αὐτῇ πόλει τῷ κατ' αὐτὸν
τελειωθῆναι μαρτυρίῳ· ἐν ᾧ δεσμοῖς ἐχόμενος, τὴν πρὸς Τιμόθεον
δευτέραν ἐπιστολὴν συντάττει. ὁμοῦ σημαίνων τὴν τε προτέραν αὐτῷ
γενομένην ἀπολογίαν καὶ τὴν παρὰ πόδας τελειῶσιν. δέχου δὴ **3**
15 καὶ τούτων τὰς αὐτοῦ μαρτυρίας· >ἐν τῇ πρώτῃ μου<. φησίν. >ἀπο-
>λογίᾳ οὐδείς μοι παρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον
>μὴ αὐτοῖς λογισθεῖν<. ὁ δὲ κύριός μοι παρέστη καὶ ἐνεδυ-
>νάμωσέν με. ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῆ καὶ
>ἀκούσωσι πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐρρῶσθην ἐκ στόματος λέον-
20 >τος<. σαφῶς δὲ παρίστησιν διὰ τούτων ὅτι δὴ τὸ πρότερον. ὡς **4**
ἂν τὸ κήρυγμα τὸ δι' αὐτοῦ πληρωθῆι, ἐρρῶσθην ἐκ στόματος λέον-
τος, τὸν Νέρωνα ταύτη, ὡς ἔοικεν, διὰ τὸ ὁμόθυμον προσειπῶν.
οὐκ οὖν ἐξῆς προστέθεικεν παραπλήσιόν τι τῷ >ρύσεται με ἐκ στό-
ματος λέοντος<. ἑώρα γὰρ τῷ πνεύματι τὴν ὅσον οὐπω μέλλουσαν
25 αὐτοῦ τελευτήν, δι' ἧς φησὶν ἐπιλέγων τῷ >καὶ ἐρρῶσθην ἐκ στό- **5**
>ματος λέοντος< τὸ >ρύσεται με ὁ κύριός ἀπὸ παντὸς ἔργου

3/4 Act. 25, 8—12, 27, 1 — **3**—S. 164, 4 Georg. Synk. 634, 13—635, 21 —
5/6 Kol. 4, 10 — **7—9** Act. 28, 30, 31 — **15—20** II Tim. 4, 16, 17 — **25**—
S. 164, 2 II Tim. 4, 18

ATERBDMΣΑ

1 τετρακισχιλίους > BD¹, + D^{1m} | **2** μὲν aus δε corr. D¹ | **3** **ΚΒ**
ABΣER **ΚΔ** M | **5** αὐτῷ T¹BDM Synk δὲ αὐτῷ A δ' αὐτῷ TcER aber
Σ | **6** ὁ καὶ TERBDM δὲ ὁ A sed et Lucas qui et . . . A ὁ Σ | **8** τὸν Παῦ-
λον > R | **9** ἐπισημησάμενος ABDM Synk ἐποσημησάμενος T¹ER ἐποσημησά-
Tr | **12** δέσμιος B | **15** nach μαρτυρίας + λέγοντος B | **16** μοι > B
παρεγένετο T¹B συμπαρεγένετο ATr [Tc getilgt] ERDM Synk | **17** μου M
19 καὶ II Synk ἔτι Σ καὶ und ἔτι A HSS | **20** δὴ¹ AB δὲ TERDMΣ Synk
ὡς BDM Synk ὅπως ATER | **21** τὸ² getilgt T > Synk | **22** ὁμόθυμον
T¹M, corr. Tr | **23** οὐκ οὖν TcE οὐκ οὖν ARBDM οὐκοῦν T¹TrA | πρὸς
ἔθνην M | τὸ TrEB Synk

>veras populum et eduxeras in desertum ad quattuor milia
>homines sicariorum? sed sufficiant ista de Felice.

[XXII] Interea Claudio tredecim annis et octo mensibus Romanorum imperio perfuncto Nero suscepit principatum. a quo Festus mittitur in 19 2
5 Iudaeam succedere Felici, apud quem causa dicta Paulus vincetus mittitur Romam, Aristarcho se concomitante, quem consequenter in epistulis KB 22 1
suis concaptivum appellat, sed et Lucas, qui et actus eius ceterorumque apostolorum describit, sed praecipue Pauli, de quo etiam hoc in fine signavit, quod biennio in urbe Roma positus verbum dei praedicabat
10 nemine prohibente. quem tamen adfuisse sibi et defendisse se apud 2
Neronem et rursus profectum esse ad praedicationis officium sermo confirmat, et post hoc denuo redisse ad supra dictam urbem, ubi et martyrio consummatus est. tunc cum in vinculis positus secundam ad
15 Timotheum scribebat epistulam, in qua et de prima sua defensione et 3
de praesenti simul indicat passionem. suscipe ergo de his singulis testimonia. >in prima<, inquit ipse Paulus, >mea defensione nemo
>mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt. non illis inputetur.
>dominus enim adstitit mihi et confortavit me, ut per me praed-
>dicatio conpleretur et audiant omnes gentes, et liberatus sum
20 >de ore leonis<. manifestissime per haec designat, quia primo quidem. 4
ut per ipsum coepta praedicationis conpleretur, liberatus est de ore leonis. Neronem scilicet in leone pro crudelitate significans. tum deinde in consequentibus adicit et dicit: >liberavit me dominus de ore leonis<. praevidebat enim in spiritu consummationem suam, propter quod et
25 dixit quia >et liberatus sum de ore leonis< et iterum: >liberabit 5

NPOF

2 homines] NP hominum OF | sed s. i. de felice om. N | 6 secum
comitante (-tem PO) libri: ser. se comitante | 10 se om. P²F¹ | 23 adiecit
NP | liberabit P | 25 et¹ om. P¹ | liberabit] P liberauit NOF

-πονηροῦ καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουρά-
 -ριον». σημαίνων τὸ παραπίνα μαρτύριον· ὃ καὶ σαφέστερον ἐν τῇ
 αὐτῇ προλέγει γραφῇ. γάρ κων >ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι. καὶ ὁ
 -καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν<. νῦν μὲν οὖν ἐπὶ 6
 5 τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς τῶν πρὸς Τιμόθεον τὸν Λουκᾶν μόνον
 γράσσοντι αὐτῷ συνεῖναι δηλοῖ. κατὰ δὲ τὴν προτέραν ἀπολογία
 οὐδὲ τοῦτον ὄθεν εἰκότως τὰς τῶν ἀποστόλων Πράξεις ἐπ' ἐκείνον
 ὁ Λουκᾶς περιέγραψε τὸν χρόνον, τὴν μέχρις ὅτε τῷ Παύλῳ συνῆν
 ἱστορίαν ἐσηγησάμενος. ταῦτα δ' ἡμῖν εἰρηται παρισταμένοις ὅτι 7
 10 μὴ καθ' ἣν ὁ Λουκᾶς ἀνέγραψεν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἐπιδημίαν τοῦ
 Παύλου τὸ μαρτύριον αὐτῷ συνεπεράνθη· εἰκότως γέ τοι κατὰ μὲν 8
 ἀρχῆς ἡπιώτερον τοῦ Νέρονος διακειμένον. ἥσων τὴν ἑπὶ τοῦ
 δόγματος τοῦ Παύλου καταδεχθῆναι ἀπολογία, προελθόντος δ' εἰς
 ἀθεμίτους τόλμας, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ κατὰ τῶν ἀποστόλων
 15 ἐγχειρηθῆναι.

Ἰουδαῖοί γε μὴν τοῦ Παύλου Καίσαρα ἐπικαλεσαμένον ἐπὶ τε ΚΓ 23 1
 τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐπὶ Φήστον παραπεμφθέντος, τῆς ἐλαίδος
 καθ' ἣν ἐξήρτων αὐτῷ τὴν ἐπιβουλὴν, ἀποπεσόντες, ἐπὶ Ἰάκωβον
 τὸν τοῦ κυρίου τρέπονται ἀδελγόν, ᾧ πρὸς τῶν ἀποστόλων ὁ τῆς
 20 ἐπισκοπῆς τῆς ἐν Ἱερουσαλήμοις ἐγχειριστο θρόνος. τοιαῦτα δὲ
 αὐτοῖς καὶ τὰ κατὰ τοῦτον τολμᾶται. εἰς μέσον αὐτὸν ἀγαγόντες 2
 ἄρνησιν τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως ἐπὶ παντὸς ἐξήτουν τοῦ
 λαοῦ· τοῦ δὲ παρὰ τὴν ἀπάντων γνώμην ἐλευθέρᾳ φωνῇ καὶ μᾶλλον
 ἢ προσεδόκησαν ἐπὶ τῆς πληθῆος ἀπάσης παρρησιασασάμενον καὶ ὁμο-
 25 λογίσαντος εἶναι θεοῦ τὸν σωτῆρα καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν.
 μηκέθ' οἷοί τε τὴν τοῦ ἀνδρὸς μαρτυρίαν φέρειν τῷ καὶ δικαιο-
 τατον αὐτὸν παρὰ τοῖς πᾶσιν δι' ἀκρότητα ἧς μετῆει κατὰ τὸν βίον
 φιλοσοφίας τε καὶ θεοσεβείας πιστεύεσθαι, κτείνουσι, καιρὸν εἰς
 ἐξουσίαν λαβόντες τὴν ἀναρχίαν, ὅτι δὴ τοῦ Φήστον κατ' αὐτὸ τοῦ

3/4 II Tim. 4, 6 — 4—7 II Tim. 4, 11, 16 — 16/17 Act. 25, 11, 12, 27, 1
 — 17/18 Act. 23, 13—15, 25, 3

ATERBDMΣΑ

4 ἐμῆς ἀναλύσεως ATERDM ἀναλύσεως μου B Synk | 5 τῶν ATB τῆς
 TeERDM | 14 τὰ ABDM τὰς TER | 15 ἐγχειρηθῆναι T¹EM ἐγχειρισθῆναι
 TrRBD ἐπιχειρησαι A | 16 ΚΓ ABDΣΕ ΚΕ M | 18 ἀποπεσόντες AT¹R
 ἐκπεσόντες Te (die Correctur getilgt., EBDM | 20 ἐγχειριστο TERBDM
 ἐγχειρίσται A | 21 τολμᾶται BDM τολμήματα A τετόλμηται TER hoc modo
 adorti sunt A | 22 ἐξήτουν TERBDM A ἐξήτουν A | 25 θεοῦ TERBDM τοῦ
 θεοῦ A | ἰν TERBDM ἰν τὸν ᾱΑΣΑ | 26 nach τε + ὄντες Tr | καὶ
 > B | 29 ὅτε M | τὰ τοῦ M

>me dominus ab-omni opere malo et salvum faciet in regnum
 >suum caeleste<. significans per haec, quod esset confestim martyrio
 coronandus. de quo tamen evidentius in eadem epistula dicit scribens:
 >ego enim<, inquit, >iam immolor, et tempus regressionis meae
 5 >instat<. haec autem dicta sunt a nobis, ut ostenderemus, quia non 7
 eo tempore, quo Pauli actus in urbe Roma conclusit Lucas, martyrio
 perfunctus est Paulus. potuit enim fieri, ut in initiis adhuc lenior esset 8
 Nero et defensionem Pauli pro nostro dogmate non aspernanter acce-
 perit, processu vero temporis cum ceteris malis aucta sit eius etiam in
 10 apostolos saevitiae rabies.

[XXIII] Igitur Iudaei posteaquam Paulus ad Caesarem. quem appellaverat. *KF* 23 1
 a Festo transmissus est. et frustratas insidias. quas ei intenderant, vident.
 in Iacobum fratrem domini immanitatem nequitiae suae vertunt. cui
 episcopalis in Hierusolymis delata ab apostolis fuerat sedes quemque
 15 hoc modo adorti sunt. productum in medium abnegare fidem Christi 2
 coram omni populo expetunt. at ille contra omnium opinionem voce
 satis libera et multo maiore quam vellent coram universo populo cum
 omni fiducia profitetur, filium esse dei salvatorem et dominum nostrum
 Iesum Christum. tum illi non ferentes tam grave et tam liberum testi-
 20 monium viri, pro eo maxime, quod iustissimus apud omnes habebatur
 ob religiosae et continentissimae vitae merita. in necem eius vertuntur.
 favente sibi occasione temporis ex morte rectoris. contigit enim Festum

NPOF

1/2 regno suo caelestae *N* | 2 confestim *om. P²* | 4 regressionis]
NO¹F resolutionis *PO²* | 9 aucta] iucta *N* | 16 omni] impio *F* | opi-
 nionem] opia non est *N* | 18 dei esse *PF* | 21 meritum *PO²*

καιροῦ ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας τελευτήσαντος, ἀναρχα καὶ ἀνεπιτρόπευτα
τὰ τῆς αὐτόθι διοικήσεως καθεισθήκει. τὸν δὲ τῆς τοῦ Ἰακώβου 3
τελευτῆς τρόπον ἤδη μὲν πρότερον αἱ παρατεθείσαι τοῦ Κλήμεντος
φωναὶ δεδηλώκασι. ἀπὸ τοῦ πτερυγίου βεβλήσθαι ξύλω τε τὴν
5 πρὸς θάνατον πεπληγθαι αὐτὸν ἱστορηκότος· ἀκριβέστατά γε μὴν
τὰ κατ' αὐτὸν ὁ Ἠγήσιππος, ἐπὶ τῆς πρώτης τῶν ἀποστόλων γενό-
μενος διαδοχῆς. ἐν τῷ πέμπτῳ αὐτοῦ ὑπομνήματι τοῦτον λέγων
ἱστορεῖ τὸν τρόπον

>διαδέχεται τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῶν ἀποστόλων ὁ ἀδελφὸς 4
10 >τοῦ κυρίου Ἰακώβος, ὁ ὀνομασθεὶς ὑπὸ πάντων δίκαιος ἀπὸ τῶν
>τοῦ κυρίου χρόνων μέχρι καὶ ἡμῶν, ἐπεὶ πολλοὶ Ἰακώβοι ἐκαλοῦντο,
>οὗτος δὲ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ἄγιος ἦν, οἶνον καὶ σίκερα οὐκ 5
>ἔπιεν οὐδὲ ἔμψυχον ἔφαγεν, ξυρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ οὐκ
>ἀνέβη. ἔλαιον οὐκ ἠλείφατο, καὶ βαλανεῖον οὐκ ἐχρήσατο. τούτου 6
15 >μόνον ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι· οὐδὲ γὰρ ἔρεοῦν ἐφόρει. ἀλλὰ σιν-
>δόνας, καὶ μόνος εἰσῆρχετο εἰς τὸν ναὸν ἡγίασκετό τε κείμενος
>ἐπὶ τοῖς γόνασιν καὶ αἰτούμενος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἄφειν, ὡς ἀπεσζη-
>κέναι τὰ γόνατα αὐτοῦ δίεην καμήλου, διὰ τὸ αἰεὶ κάμπτειν ἐπὶ
>τόνυ προσκνυοῦντα τῷ θεῷ καὶ αἰτεῖσθαι ἄφειν τῷ λαῷ. διὰ γέ 7
20 >τοι τὴν ὑπερβολὴν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ ἐκαλεῖτο ὁ δίκαιος καὶ

3/4 104, 11—16 — 6 Zahn, Forschungen 6, 229 ff. — 9—S. 170, 24
Georg. Synk. 638, 3—641, 2 — 12/13 Lev. 10, 9 Num. 6, 3 Luc. 1, 15 —
13/14 Num. 6, 5

ATERBDMΣA

4 κατὰ T¹ ἀπὸ übergeschrieben Tc | 5 ἱστορηκότες DM | 6 ὁ Ἠγή-
σιππος > Σ | 9 τὴν TERBDM Synk ΣA δὲ τὴν A | μετὰ τῶν ἀποστόλων
IIA von den Aposteln Σ post apostolos Hieron. de uir ill 2 μετὰ τὴν τῶν ἀποστό-
λων Synk | 10 ὁ > T¹B + T¹ | 11 ᾧ ATERBΣA ᾧ DM Synk | 10/11
ab ipsius domini temporibus perdurans usque ad nos A | 13 τῆς κεφαλῆς A¹
corr. A¹ | 14/15 τούτοις—εἰσιέναι Doublette von 16 καὶ μόνος—ναόν; die
Begründung οὐδὲ γὰρ—σινόνας sinnlos | 15 τὰ ἅγια II Synk τὰ ἅγια τῶν
ἁγίων ΣA Hieron vgl. Epiphan. 29, 4 p. 119^b, 78, 13 p. 1045^d | 17 ὥστε M |
18/19 διὰ τὸ—τῷ λαῷ Doublette zu 16/17 ἡγίασκετο—ἄφειν | 18, 19 ἐπὶ
τόνυ προσκνυοῦντα τῷ θεῷ BM Synk ἐπὶ τὰ γόνατα προσκνυοῦντα τῷ θεῷ D
προσκνυοῦντα τῷ θεῷ τὰ γόνατα ATER vgl. Epiphan. 78, 14 p. 1046^b | 20 τοι
ABDM > TER Synk | τῆς δικαιοσύνης passt nicht in den Zusammenhang
ὁ δίκαιος T¹BDM δίκαιος A, T durch Rasur corr., ER Synk A

per idem tempus obire apud Iudaeam et sine rectore ac principe esse provinciam. nam mortis Iacobi modus iam quidem et in superioribus 3
a nobis Clementis sermonibus indicatus est, cum de pinna templi eum
praecipitatum et fullonis percussum vecte describit. exploratus tamen
5 de eo Hegesippus, qui post ipsas statim primas apostolorum successiones
fuit, in quinto Commentariorum suorum libro his verbis refert:

>Suscepit, inquit, >ecclesiam cum apostolis frater domini Iacobus, 4
>qui ab omnibus cognominatus est Iustus. ab ipsius domini temporibus
>perdurans usque ad nos. et multi quidem Iacobi vocati sunt, sed hic
10 >ex utero matris suae sanctus fuit. vinum et siceram non bibit neque 5
>animal manducavit, ferrum in caput eius non ascendit, oleo non est
>perunctus, balneis non est usus. huic soli licebat introire in sancta 6
>sanctorum. neque enim lanceo utebatur indumento, sed tantum sindone.
>solus ingrediebatur templum et iacebat super genua sua orans pro po-
15 >puli indulgentia, ita ut orando callos faceret in genibus ad modum
>cameli semper genua flectendo nec umquam ab oratione cessando. ita- 7
>que pro incredibili hac continentia et summa iustitia appellatus est

NPOF

4 descripsit *NF* | 5 hegesippus *N* gesippus *P*¹ | 7 suscipit *P*¹
8 ipsius] *P* ipsis *NOF* | 10 sicera *PF* | neque] sed neque *N* | 17 hac]
POF haec *N*

ὠβλίαις, ὃ ἐστὶν Ἑλληνιστὶ περιοχὴ τοῦ λαοῦ, καὶ δικαιοσύνη, ὡς
 οἱ προσῆται δηλοῦσιν περὶ αὐτοῦ. τινὲς οὖν τῶν ἐπὶ αἰρέσεων 8
 τῶν ἐν τῷ λαῷ, τῶν προγεγραμμένων μοι (ἐν τοῖς Ἰσομνήμασιν),
 ἐπυνθάνοντο αὐτοῦ τίς ἢ θύρα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἔλεγεν τοῦτον εἶναι
 τὸν σωτήρα· ἐξ ὧν τινες ἐπίστευσαν ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός. 9
 αἱ δὲ αἰρέσεις αἱ προειρηγμένααι οὐκ ἐπίστεον οὔτε ἀνάστασιν οὔτε
 ἐρχόμενον ἀποδοῦναι ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· ὅσοι δὲ καὶ
 ἐπίστευσαν, διὰ Ἰακώβου, πολλῶν οὖν καὶ τῶν ἀρχόντων πιστεούν- 10
 των, ἦν θόρυβος τῶν Ἰουδαίων καὶ γραμματέων καὶ Φαρισαίων
 λεγόντων ὅτι κινδυνεύει πᾶς ὁ λαὸς Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν προσδο-
 κᾶν. ἔλεγον οὖν συνελθόντες τῷ Ἰακώβῳ· »παρακαλοῦμέν σε,
 ἐπίσχες τὸν λαόν, ἐπεὶ ἐπλανήθη εἰς Ἰησοῦν, ὡς αὐτοῦ ὄντος τοῦ
 Χριστοῦ, παρακαλοῦμέν σε πείσαι πάντας τοὺς ἐλθόντας εἰς τὴν
 ἡμέραν τοῦ πάσχα περὶ Ἰησοῦ· σοὶ γὰρ πάντες πειθόμεθα. ἡμεῖς
 γὰρ μαρτυροῦμέν σοι καὶ πᾶς ὁ λαὸς ὅτι δίκαιος εἶ καὶ ὅτι πρόσσο- 11
 πον οὐ λαμβάνεις. πείσον οὖν σὺ τὸν ὄχλον περὶ Ἰησοῦ μὴ πλα-
 νᾶσθαι· καὶ γὰρ πᾶς ὁ λαὸς καὶ πάντες πειθόμεθά σοι. στήθῃ οὖν
 ἐπὶ τὸ πτερόγιον τοῦ ἱεροῦ, ἵνα ἄνωθεν ἦς ἐπιφανής καὶ ἡ εὐά-
 κηστοτά σου τὰ ῥήματα παντὶ τῷ λαῷ. διὰ γὰρ τὸ πάσχα συνελη- 20
 κθέντα πᾶσαι αἱ φυλαὶ μετὰ καὶ τῶν ἔθνων». ἔστησαν οὖν οἱ προ-
 ειρηγμένοι γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι τὸν Ἰακώβου ἐπὶ τὸ πτερόγιον
 τοῦ ναοῦ, καὶ ἔκραξαν αὐτῷ καὶ εἶπαν »δίκαιε, ᾧ πάντες πείθε-
 σθαι ὀφείλομεν, ἐπεὶ ὁ λαὸς πλανᾶται ὀπίσω Ἰησοῦ τοῦ σταυρω-
 θέντος, ἀπάγγελον ἡμῖν τίς ἢ θύρα τοῦ Ἰησοῦ». καὶ ἀπεκρίνατο 13
 αὐτῶν ἡ μεγάλη »τί με ἐπερωτᾶτε περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ

1/2 Ies. 3, 10 ? — 3 Hegesipp bei Eus. 4, 22, 7 — 4/5 vgl. Joh. 10, 9
 — 15/16 Luc. 20, 21 — 25—S. 170, 2 Matth. 26, 64 Marc. 14, 62

ATERBDMΣΑ

1 ὠβλίαις—Ἑλληνιστὶ nicht übersetzt Σ | περιοχὴ TERBDM Synk ΣΑ
 περιέχει Α | 1/2 καὶ δικαιοσύνη—περὶ αὐτοῦ unverständlich | 3 μοι > R
 4 παρ' αὐτοῦ D | 5 ἐξ ὧν unmöglicher Anschluss, τινὲς widerspricht 8 πολ-
 λῶν—ἀρχόντων | 6 προγεγραμμένα B | 6/7 dies war nicht die Meinung
 aller sieben von Heg genannten Secten | 6 dass er auferstanden ist von den
 Todten Σ surrewise cum Α beide durch Conjectur | 8 Ἰακώβου τὸν ἀδελφόν
 τοῦ Ἰω DM | 8/9 τῶν πιστεούντων D | 11—17 durch mehrere Dittographien
 stark erweitert | 12 ἢ TERBDM Synk τὸν ἢ Α | 16 ἢ ATERB Synk τοῦ
 ἢ DM | 22 ἱεροῦ B Synk | ὧ ARBD Synk Α σοὶ TEM | 24 τοῦ ἢ Α
 TeERDM Synk ἢ T¹ ἢ τοῦ σταυρωθέντος ἀπάγγελον ἡμῖν τίς ἢ θύρα ἢ B |
 25 περὶ B Synk ΣΑ περὶ ἢ ATER περὶ τοῦ ἢ DM

>Iustus et Oblias, quod est interpretatum: munimentum populi et iustitia.
 >sicut et prophetae indicarunt de eo. quidam ergo de septem haeresibus, 8
 >quae erant in populo, de quibus superius scripsimus, interrogabant eum,
 >quod esset ostium Iesu. at ille dicebat hunc esse salvatorem. ex 9
 5 >quibus aliquanti crediderunt, quia Iesus est Christus. illae autem
 >haereses, quas supra diximus, non crediderunt neque surrexisse eum
 >neque venturum, ut retribuatur unicuique secundum opera sua. qui vero
 >crediderunt, per Iacobum crediderunt. in quibus cum multi etiam ex 10
 >principibus credidissent, perturbatio erat Iudaeorum et scribarum ac
 10 >Pharisaeorum dicentium: »nihil iam superest, quin omnis populus credat
 >in Iesum, quod ipse sit Christus«. convenientes igitur ad Iacobum dice-
 >bant ei: »oramus te, ut revoques populum, quia ecce errat in Iesu putans,
 >quod ipse sit Christus. deprecamur ergo te, ut suadeas omnibus con-
 >venientibus in die paschae de Iesu. tibi enim omnes obtemperamus et
 15 >de te tam nos quam populus testimonium ferimus, quia iustus es et
 >personam nullius accipis. tu ergo suade populo de Iesu, ne erret. quia 11
 >omnes tibi oboedimus. ascende itaque in excelsum locum pinnae templi.
 >ut in edito positus appareas omnibus, et verba tua audiantur a cunctis.
 >quia in diebus paschae convenit non solum Iudaeorum, sed et gentium
 20 >multitudo«. statuerunt igitur supra dicti scribae et Pharisei Iacobum 12
 >supra pinnam templi et voce magna clamantes ad eum dicunt: »virorum
 >iustissime, cui omnes nos obtemperare debemus, quoniam populus errat
 >post Iesum, qui crucifixus est, enuntia nobis, quod sit ostium Iesu«. tum 13
 >Iacobus ad eos ingenti voce respondit: »quid me interrogatis de filio

NPOF

9 ac] et N | 13 suadeis N suades F¹ | 17 pinnae om. Oa | templi
 om. P¹ | 19 gentium] NP gentilium OF | 20 dicti] scripti N | 21 super
 N | 23 tum] NP tunc OF

αὐτὸς κἀθῆται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγάλης δυνάμεως.
 καὶ μέλλει ἔρχεσθαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ; καὶ πολλῶν 14
 πληροσσομένων καὶ δοξαζόντων ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Ἰακώβου
 καὶ λεγόντων ὁδοιπορῶν τῷ εἰς Δαβὶδ, τότε πάλιν οἱ αὐτοὶ γραμ-
 5 ματεῖς καὶ Φαρισαῖοι πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον κακῶς ἐποιήσαμεν
 τοιαύτην μαρτυρίαν παρασχόντες τῷ Ἰησοῦ· ἀλλὰ ἀναβάντες καταβά-
 λωμεν αὐτόν, ἵνα φοβηθῆντες μὴ πιστεύσωσιν αὐτῷ. καὶ ἔκραξαν 15
 λέγοντες ὡς ὅ, καὶ ὁ δίκαιος ἐπλανήθη, καὶ ἐπλήρωσαν τὴν γρα-
 φὴν τὴν ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ γεγραμμένην ἄρρωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι
 10 δὲσυχρηστος ἡμῖν ἐστίν· τοίνυν τὰ γενήματα τῶν ἔργων
 αὐτῶν γίνονται, ἀναβάντες οὖν κατέβαλον τὸν δίκαιον. καὶ 16
 ἔλεγον ἀλλήλοις λιθάσωμεν Ἰακώβον τὸν δίκαιον, καὶ ἤρξαντο
 λιθάζειν αὐτόν, ἐπεὶ καταβληθεὶς οὐκ ἀπέθανεν· ἀλλὰ στραφεὶς
 ἔθηκε τὰ γόνατα λέγων παρακαλῶ, κέριε θεε πάτερ, ἄφεες αὐτοῖς·
 15 οὐ γὰρ οἶδας τί ποιοῦσιν. οὕτως δὲ καταλιθοβολοῦντων αὐτόν, 17
 εἷς τῶν ἱερέων τῶν εἰδῶν Ρηζάβ εἰοῦ Ραχαβείμ, τῶν μαρτυρουμένων
 ἀπὸ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, ἔκραξεν λέγων παύσασθε· τί ποιεῖτε;
 ἔρχεται ἐπὶ ὑμῶν ὁ δίκαιος, καὶ λαβόν τις ἀπ' αὐτῶν, εἷς τῶν 18
 γραφέων, τὸ ξύλον, ἐν ᾧ ἀποπιέζει τὰ ἱμάτια, ἤρεγκεν κατὰ τῆς
 20 νεφαλῆς τοῦ δικαίου, καὶ οὕτως ἐμαρτύρησεν, καὶ ἔθραψεν αὐτόν
 ἐπὶ τῷ τόπῳ παρὰ τῷ ναῷ, καὶ ἔτι αὐτοῦ ἡ στήλη μένει παρὰ
 τῷ ναῷ, μάρτυς οὕτως ἀληθῆς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσιν γεγένηται
 ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐστίν. καὶ εὐθὺς Οὐεσπασιανὸς πολιορκεῖ
 αὐτούς.

9—11 Ies. 3, 10 — 15 Luc. 23, 34 — 17 Ier. 42

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

3 τοῦ ΑΤΕΡΒ Synk > DM | 7—11 den Zusammenhang unterbrechende
 Doublette zu 2—7 | 11/12 καὶ ἔλεγον unvermittelter Fortgang der Erzählung,
 11—18 καὶ — δίκαιος alte Interpolation nach Ios. A. I. 20, 200 | 11/12
 καὶ — δίκαιον > A¹ Synk + A^{1m} | 13 ἐπεὶ ΑΤ¹ΒΔΜΣΑ ἐν ἡμ Synk ἐπεὶ δὲ
 ΤεΕΡ | 14 Vater des Alls Σ | 15 αὐτῶν ΑΤ¹Δ, corr. Τε | 16 ῥαχαβείμ
 ΑΤ¹RB ῥηζαβείμ ΤεΕΔ ῥηζαβείν M *Rachabin* Δ ῥαχαβείμ Synk, εἰδῶν Ρηζάβ
 altes Glossem zu Ραχαβείμ, das durch εἰοῦ verkehrt mit dem Text verbunden
 ist | 17 ἔκραξεν M ἔκραξε RBD ἔκραξεν ΑΤ ἔκραξε Ε Synk | 18 ἡμῶν
 R Synk | 19 ἀποπιέζει ΒΔΜ Synk *exprimere solent* Δ *exprimi solent* Hieron
 ἀπεπιέζε ΤΕ ἀπεπιάζε R ἀποπιέζε Α | 20/21 καὶ οὕτως ἐμαρτύρησεν — ἡ
 στήλη μένει und 22—24 μάρτυς οὕτως — πολιορκεῖ αὐτούς zwei Schlüsse der Er-
 zählung, die neben einander nicht stehen können | 21 ἐν Β | 21/22 καὶ
 ἔτι — ναῶν > Δ | παρὰ τῷ ναῶν Dittographie | 21 ἡ στήλη ΑΤΕΒΔΜΣ
 > R | 23 nach πολιορκεῖ + τὴν Ἰουδαίαν αἰχμαλωτίσας Β

>hominis? et ecce ipse sedet in caelo a dextris summae virtutis, et ipse
 >venturus est in nubibus caeli«. cumque hac responsione et testimonio 14
 >Iacobi multis satisfactum esset et libenter audissent, quae Iacobus pro-
 >testatus est, coeperunt glorificare deum et dicere: »osanna filio David«. 15
 5 >tunc rursus ipsi scribae et Pharisei coeperunt ad invicem dicere: 15
 >»male fecimus tale testimonium praestare Iesu, sed ascendamus et prae-
 >cipitemus hunc deorsum, ut ceteri terreantur et non credant ei«. simul
 >et voce magna exclamaverunt dicentes: »o o et Iustus erravit«. et com-
 >pleverunt scripturam, quae in Esaia scripta est, dicentem: auferamus
 10 >iustum, quoniam inutilis est nobis, propterea fructum operum 16
 >suorum manducabunt. ascenderunt ergo et praecipitaverunt eum 16
 >et dicebant ad invicem: »lapidemus Iacobum Iustum«. et coeperunt eum
 >urgere lapidibus, quia deiectus non solum mori non potuit, sed conver-
 >sus et super genua sua procumbens dicebat: »rogo, domine deus pater.
 15 >remitte eis peccatum, non enim sciunt quid faciunt«. cumque eum talia 17
 >orantem desuper lapidibus perurgerent, unus de sacerdotibus de filiis
 >Rechab filii Rachabin, de quibus protestatur Hieremias propheta, ex-
 >clamavit dicens: »pareite quaeso. quid facitis? pro vobis orat iustus
 >hic, quem lapidatis«. et unus ex ipsis fullo arrepto fuste, in quo res 18
 20 >exprimere solent, cerebro eius inlisit, et tali martyrio consummatus est
 >ac sepultus in eodem loco prope templum. hic est qui extitit veritatis
 >testis Iudaeis et gentibus, quia Iesus est Christus. et non multo post
 >obpugnatio consecuta est Vespasiani.

NPOF

2 hac om. *N* | testimonii *P*¹ | 8 dicente *P* | 9 in esaia] in sala-
 mone *P*² (*Sap. Sal.* 2, 12) | dicente *P* | 10 nobis est *P* | 16 de sac.]
 ex sac. *PO*²*F* | 17 recab *P* | rachabin] *PF* rechabin *O* rachabiti *N* | pro-
 testatus est *P* | 19 fullo] *NP*¹*O*¹ fullonis *P*²*O*²*F* | 19/20 res exprimere]
PO res exprimerunt *N* res exprimi *F* uestes exprimi *edd.* | 21 sepultus est *P*

ταῦτα διὰ πλάτους, συνφοδὰ γέ (τοι) τῷ Κλήμεντι καὶ ὁ Πγήσιπ- 19
 πος. οὕτω δὲ ἄρα θαυμάσιός τις ἦν καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν
 ἐπὶ δικαιοσύνη βεβόητο ὁ Ἰάκωβος, ὡς καὶ τοὺς Ἰουδαίων ἔμφρονας
 δοξάζειν ταύτην εἶναι τὴν αἰτίαν τῆς παραχοῆμαι μετὰ τὸ μαρτύριον
 7 αὐτοῦ πολλορκίας τῆς Ἱερουσαλήμ. ἦν δὲ οὐδὲν ἕτερον αὐτοῖς συμ-
 βῆναι ἢ διὰ τὸ κατ' αὐτοῦ τολμηθῆν ἄγος. ἀμέλει γέ τοι ὁ Ἰώ- 20
 σηπος οὐκ ἀπόκησεν καὶ τοῦτ' ἐγγράφως ἐπιμαρτύρασθαι δι' ὧν
 φησιν λέξεων

ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ
 10 >δικαίου. ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, ἐπειδήπερ
 >δικαιοτάτων αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν.

ὁ δ' αὐτὸς καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐν εἰκοστῷ τῆς Ἀρχαιολογίας 21
 δηλοῖ διὰ τούτων·

>πέμπει δὲ Καῖσαρ Ἀλβῖνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἔπαρχον, Φῆστον
 15 >τὴν τελευταίην πυνθόμενος. ὁ δὲ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερω-
 >σύνην εἶπαμεν παρεληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον καὶ τολμητῆς
 >διασερόντως, αἴρεσιν δὲ μετήει τὴν Σαδδουκαίων, οἵπερ εἰσὶ περὶ
 >τὰς κρίσεις ὡμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς ἤδη δεδηλώ-
 >σαμεν. ἅτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν 22
 20 >ἐπιτήδειον διὰ τὸ τεθνάναι μὲν Φῆστον, Ἀλβῖνον δ' ἔτι κατὰ τὴν
 >δόδον ὑπάρχειν, καθίξει συνέδριον κριτῶν, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ
 >τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ, τοῦ Χριστοῦ λεγομένου, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῶ.
 >καὶ τινὰς ἑτέροους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος,

9—11 fehlt in dem überlieferten Text des Iosephus — 9—11. 15—S. 174, 11
 Georg. Synk 641, 7—642, 9 — 14—S. 174, 11 Ioseph. A. I. 20, 197. 199—203
 — 15/16 A. I. 20, 197 — 18/19 B. I. 2, 166

ATERBDMΣΑ

1/2 διὰ πλάτους Κλήμης, συνωιδὰ δὲ τοῖς übersetzt Σ und fasst οὕτω
 δὲ πτλ. als Excerpt aus Hegesipp vgl. zu 166, 6, haec latius quidem, sed conso-
 nanter Clementi etiam Hegesippus rettulit quod ita mirus quidem Α | 1 γέ τοι
 τῶ Schw γε τῶ TER τε τῶ D δὲ τῶ M τῶ γε B τῶ Α | 7 ἀμέλει γέ τοι ὁ
 TERDM ἀμέλει γέ τοι καὶ ὁ Α ὁ γ' οὖν B aber auch Σ et Iosephus Α | 11 ἀν-
 τὸν > D | 17 τε M | τὴν ΑTER Synk Ios τῶν BDM | 19 ὁ ABDM
 Synk > TER beides Ios HSS | 22 ἡν λεγομένου ΑTERB, D corr., M λεγο-
 μένου ἡν D¹ Ios λεγόμενον Synk | 23 κατηγορίαν TERBDM Synk Σ Ios
 κατηγορίας Α

Haec latius quidem, sed consonanter Clementi etiam Hegesippus 19
 rettulit, quod ita mirus quidem et apud omnes homines opinatissimus
 in observatione totius iustitiae Iacobus habebatur, ut et Iudaeorum
 prudentes quique crederent, hanc esse causam statim consecutae ob-
 5 pugnationis Hierusolymorum, quod in illum sceleratas iniecerint manus.
 et Ioseppus ita sibi videri evidenter indicat per haec: 20

>Quae omnia<, inquit, >acciderunt Iudaeis pro vindicta Iacobi Iusti,
 >qui erat frater Iesu, qui dicitur Christus, quem iustissimum et piissimum
 >omnium confessione virum Iudaei interfecerunt<.

10 Idemque etiam mortem eius in vicensimo Antiquitatum libro his 21
 verbis designat:

>Mittit autem Caesar Albinum Iudaeae praefectum Festi morte con-
 >perta. Ananias autem iunior, quem pontificatum suscepisse supra dixi-
 >mus, protervus admodum et insolens moribus haeresim defendebat
 15 >Sadducaeorum, qui in iudiciis crudeliores ceteris Iudaeis videntur, sicut
 >iam supra ostendimus. hic insolentiae suae tempus datum credens ex 22
 >morte Festi consessum iudicium convocat et introducit in medium
 >fratrem Iesu, qui dicitur Christus, Iacobum nomine, et alios quam
 >plurimos, quos velut contra legem gerere incusans tradidit lapidandos.

NPOF

2 quidam *PO* | 5 illum] illo rursus *P* | 6/7 evidenter—Iudaeis *om.* *P*¹
 16 iam] etiam *P* | 17 consensum *P*

>παρέδωκεν λευσθησομένους. ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιειζέσθαι τῶν 23
 >κατὰ τὴν πόλιν εἶναι καὶ τὰ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως
 >ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ, καὶ πέμπουσί πρὸς τὸν βασιλέα κρούειν, παρα-
 >καλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἄνῳ μὴ μετὶ τοιαῦτα πράσσειν·
 5 >μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιημένα. τιτὲς δ' αὐτῶν καὶ
 >τὸν Ἀλβίνον ἐπαρτιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα,
 >καὶ διδάσκουσιν ὡς οὐκ ἔξόν ἦν Ἄνῳ χωρὶς αὐτοῦ γνώμης κα-
 >θίσειν συνέδοιον. Ἀλβίνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις, γράφει μετ' 24
 >ὀργῆς τῷ Ἄνῳ, λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν, καὶ ὁ βασι-
 10 >λεὺς Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτοῦ
 >ἄρξαντος μῆνας τρεῖς, Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμμαίου κατέστησεν·

τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ Ἰάκωβον, οὗ ἡ πρώτη τῶν ὀνομαζομένων
 καθολικῶν ἐπιστολῶν εἶναι λέγεται· ἰστίον δὲ ὡς νοθεύεται μὲν, οὐ 25
 πολλοὶ γοῦν τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἐμνημόνευσαν, ὡς οὐδὲ τῆς λεγο-
 15 μένης Ἰουδα. μιᾶς καὶ αὐτῆς οὔσης τῶν ἑπτὰ λεγομένων καθολικῶν·
 ὅμως δ' ἴσμεν καὶ ταύτας μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν πλείσταις δεδη-
 μοσιευμένας ἐκκλησίαις.

Νέρωνος δὲ ὄγδοον ἄγοντος τῆς βασιλείας ἔτος, πρῶτος μετὰ ΚΔ 24
 Μάρκον τὸν εὐαγγελιστὴν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικίας Ἀννιανὸς
 20 τὴν λειτουργίαν διαδέχεται.

Κραταιομένης δ' ἤδη τῷ Νέρονι τῆς ἀρχῆς, εἰς ἀνοσίους ὀκει- ΚΕ 25
 λας ἐπιτηδεύσεις, κατ' αὐτῆς ὁπλίζετο τῆς εἰς τὸν ὅλων θεῶν
 εὐσεβείας, γράφειν μὲν οὖν οἷός τις οὗτος γεγένηται τὴν μοχθη-
 ρίαν, οὐ τῆς παρούσης γένοιτ' ἂν σχολῆς· πολλῶν γε μὴν τὰ κατ' 2
 25 αὐτὸν ἀκριβεστάταις παραδεδωκότων διηγήσειν, πάρεστιν ὅτι φί-

ATERBDMΣΑ

1 καταλευσθησομένουσ DM καταλευσθησόμενον Synk | 1/2 εἶναι τῶν
 κατὰ τὴν πόλιν DM | 7 αὐτοῦ TEBDM τῆσ αὐτοῦ AR Synk τῆσ ἐκείνου Ios
 9/10 βασιλεὺσ TERBDM Synk Ios βασιλεὺσ δὲ A | 10/11 αὐτοῦ ἄρξαντοσ
 ATERM αὐτὸν ἄρξαντα D Synk Ios αὐτῷ ἄρξαντα B | 11 τρεῖσ] δέκα M |
 δαμμαῖον ABDM ἰδαμμαῖον Synk δαμαῖον T¹ 27 Σ *dammaei* und *damaei*
 A HSS δαμναῖον T^cER Ios | 12 Κς M | τὸν ἰάκωβον B | 13 δὲ
 > B | 14 πάλαι B | 15 καὶ ABDMΣΑ > TER | 18 ΚΔ ABDΣER ΚΖ
 M | 19 τὸν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν BD | ἀννιανὸσ AT¹Tr ἀνιανὸσ T^cE
 RBDM | 20 nach διαδέχεται + ἀνῆρ θεοφιλῆσ ὢν καὶ τὰ πάντα θαναμάσιοσ
 BD | 21 ΚΕ ABDΣΕ ΚΗ M | ἀνοσίασ Tr | 21/22 //κεῖλασ T¹ (nur
 ein Buchstabe getilgt) ὠκειάλασ B ἔξωκειάλασ ATrER ἔξωκίλασ DM | 22 τὸν]

τὴν B

>quod facinus si qui ex civibus modestior fuit et aequi ac legis obser- 23
 >vantior, gravissime tulit. qui etiam occulte legationem ad Caesarem
 >mittunt, orantes eum scribere Ananiae, ne haec agat, quia nec prius
 >huiusmodi facinora recte commiserit. quidam autem ex ipsis etiam
 5 >Albino occurrunt de Alexandria ad ipsos iter agenti atque edocent.
 >quod non licuerit Ananiae se inconsulto consessum iudicium convocare.
 >at ille commotus ex his, quae dicta sunt, eum indignatione scribit ad 24
 >Ananiam comminatus ablaturum se ab eo iudicandi potestatem, qua
 >non recte utebatur, quia et Agrippa rex eum tribus solis mensibus
 10 >functum hoc honore privaverit et Iesum Dammaei filium in locum
 >eius subrogaverit<.

Hactenus etiam de Iacobo, cuius illa habetur epistula quae prima
 scribitur inter eas quae catholicae appellantur. sciendum tamen est. 25
 quod a nonnullis non recipiatur, nec facile quis antiquorum meminerit
 15 eius, sicut ne illius quidem, quae dicitur Iudae, quae et ipsa est una de
 septem. nos tamen scimus etiam istas cum ceteris ab omnibus paene
 ecclesiis recipi.

XXIII] Igitur Neronis primo imperii anno post Marcum euangelistam ec- *KJ* 24
 clesiae apud Alexandriam Annianus sacerdotium suscepit.

20 Sed Nero regni sibi potestate convalescente post multa quae animo *KE* 25 1
 conceperat nefaria et impura flagitia ad ipsam quoque iam divinitatis
 tendebat iniuriam. longum est et nostro operi inconueniens probra eius
 flagitiaque describere, maxime cum multi de his plenius scripserint. ex 2
 quorum libris si qui dedecorosam eius vitam atque omnibus obnoxiam

NPOF

6 non *om.* *P*¹ | 8 qua] quia *P*¹ | 9 tribus eum *P* | 10 dammaei]
NF damaei *O* damei *P* | 15 qui dicitur *NF*¹ | 16 tamen] autem *P*
 24/177, 1 obn. omn. scel. *P* omn. scel. obn. *F*

λοῦ. ἐξ αὐτῶν τὴν σκαϊότητα τῆς τάνδρός ἐκτόπον καταθεωρήσαι
μαρίας. καθ' ἣν οὐ μετὰ λογισμοῦ μυρίων ὄσων ἀπωλείας διεξεληθῶν,
ἐπὶ τσσαύτην ἤλασε μιαγονίαν. ὡς μηδὲ τῶν οἰκειοτάτων τε καὶ
φιλότατων ἐπισχεῖν. μητέρα δὲ ὁμοίως καὶ ἀδελφοὺς καὶ γυναῖκα σὺν
5 καὶ ἄλλοις μυρίοις τῷ γένει προσήκουσιν τρόπον ἐχθρῶν καὶ πολε-
μίων ποικίλαις θανάτων ἰδέαις διαχορήσασθαι. ἐνέδει δ' ἄρα τοῖς 3
πᾶσι καὶ τοῦτ' ἐπιγραφῆναι αὐτῷ. ὡς ἂν πρῶτος αὐτοκρατόρων
τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας πολέμιος ἀναδειχθείη. τούτου πάλιν 4
ὁ Ῥωμαῖος Τερτυλλιανὸς ὡδέ πως λέγων μνημονεύει

10 >ἐντύχετε τοῖς ὑπομνήμασιν ὑμῶν, ἐκεῖ εὐρήσετε πρῶτον Νέ-
>ρωνα τοῦτο τὸ δόγμα, ἥνικα μάλιστα ἐν Ῥώμῃ, τὴν ἀνατολὴν
>πᾶσαν ὑποτάξας, ὁμῶς ἦν εἰς πάντα, διώξαντα. τοιοῦτο τῆς
>κολάσεως ἡμῶν ἀρχηγῶν καυχώμεθα. ὁ γὰρ εἰδὼς ἐκείνον νοῆσαι
>δύναται ὡς οὐκ ἂν, εἰ μὴ μέγα τι ἀγαθὸν ἦν, ὑπὸ Νέρωνος κατα-
15 >κριθῆναι.

ταύτη γοῦν οὗτος, θεομάχος ἐν τοῖς μάλιστα πρῶτος ἀνακη- 5
ρυθθείς. ἐπὶ τὰς κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπήρθη σφαγὰς. Παῦλος
ὁμῶς οὖν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμῃς τὴν μεγάλην ἀποτιμηθῆναι καὶ Πέτρος
ὡσαύτως ἀνασκολοπισθῆναι κατ' αὐτὸν ἱστοροῦνται, καὶ πιστοῦται
20 γε τὴν ἱστορίαν ἢ Πέτρον καὶ Παῦλον εἰς δεῦρο κρατήσασα ἐπὶ
τῶν αὐτόθι κοιμητηρίων πρόσρησις, οὐδὲν δὲ ἦρτον καὶ ἐκκλησι- 6
αστικὸς ἀνήρ. Γάτος ὄνομα. κατὰ Ζεφυρίνον Ῥωμαίων γεγονῶς
ἐπίσκοπον· ὃς δὴ Πρόκλῳ τῆς κατὰ Φρύγας προΐσταμένῳ γνώμης
ἐγγράφως διαλεχθείς. αὐτὰ δὴ ταῦτα περὶ τῶν τόπων, ἐνθα

10—15 Tertullian. Apologet. 5 — 10—S. 178, 14 Georg. Synk. 644,
S—645, 9

ATERBDMΣΑ

1 ἐκτόπον ABDM ἐκ τούτου TER τούτου Σ | 4 ἐπισχεῖν T¹BDM ἀπο-
σχέσθαι A T^{em}ER | δ' ὕμνος BD | γυναῖκα ATERBDΣ^{arm} γυναῖκας MΣA
6 ἔδει DM | 8 πάλιν TERBDMΣ δὲ πάλιν A | 10 ἐνέντη τε T¹, corr.
T¹, ἐνετύχετε Synk | ἡμῶν Tr | 13 ὄν B | 14 ὡς > B Synk |
14/15 nach κατακριθῆναι + εἶχε Tr | 17 παῦλον M | 18 πέτρον DM |
19 κατὰ ταντὸν TE | λέγεται M Synk | 21 nach πρόσρησις + ταῦτα μὲν
οὗτος A^mT^{em}E ταῦτα μὲν οὕτως R | 22 ὄνομα BDM ὀνόματι ATER |
23 ἐπίσκοπον A T^oERB¹ΣA ἐπίσκοπος T¹BrDM Synk

sceleribus scire vult, facilius potest. in quibus eum inveniet in tantum
 sceleris esse progressum, ut ne a propriis quidem ac domesticis tempera-
 verit, sed et in matrem et in fratres et in uxores atque in omnes san-
 guinis proximos et parricida extiterit et incestus. his igitur omnibus 3
 5 deerat, ut ipse primus ex imperatoribus Romanis etiam in ipsum deum
 impietatis arma converteret, sicut Tertullianus vir scriptorum nobilissi- 4
 mus refert dicens:

>Consultite commentarios vestros, illic repperietis primum quoque
 >Neronem in hanc sectam cum maxime Romae orientem Caesariano
 10 >gladio ferocisse. tali dedicatore damnationis nostrae etiam gloriamur.
 >qui enim scit illum, intellegere potest non nisi grande aliquod bonum
 >a Nerone damnatum. temptaverat et Domitianus. portio Neronis de
 >crudelitate, sed quasi homo facile coeptum repressit restituit etiam quos
 >relegaverat. tales nobis semper insecutores iniusti, impii, turpes, quos
 15 >et ipsi damnare consuestis, a quibus damnatos restituere soliti estis.

Haec Tertullianus.

[XXV] Igitur Nero. ut apertum se hostem divinitatis pietatisque professus 5
 est, ipsorum prius apostolorum, quippe qui duces et signiferi erant in
 populo dei, expetit neces. et Paulum quidem capite in ipsa urbe Roma.
 20 Petrum vero crucis patibulo condemnat. horum testimonium quaerere
 extrinsecus superfluum puto. cum rem gestam usque in hodiernum
 splendidissima eorum monumenta testentur. verumtamen scribit de his 6
 etiam Gaius quidam scriptor antiquus, qui cum Zefyrino episcopo Romano

NPOF

8—15 *Tertullianus apol. 5* | 8 quoque *om. Tertull.* | 9 cum] *libri et*
Tertull. | 10 tali] *sed tali Tert.* | 13 quasi] *qua et Tert.* | 14 semper
 nobis *Tert.* | 15 consuestis *P* | damnatus *P*¹ | 19 nece *N* | 22 testa-
 tur *N* | 23 zefyrino *O* zefyrino *PNF*

Eusebius II.

12

τῶν εἰρημένων ἀποστόλων τὰ ἱερά σκηνώματα κατατίθεται,
φησὶν

Ἐγὼ δὲ τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι. ἔαν γὰρ 7
Ἐθέλησης ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βασικανὸν ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν
5 Ὠστίαν, εὐρήσεις τὰ τρόπαια τῶν ταύτην ἰδοσαμένων τὴν ἐκ-
ἠλησίαν.

ὡς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἄμφω καιρὸν ἔμαρτύρησαν, Κοριν- 8
θίων ἐπίσκοπος Διονύσιος ἐγγράφως Ῥωμαίοις ὁμιλῶν, ὧδε παρίσ-
τησιν

10 ταῦτα καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς τοσαύτης νοθεσίας τὴν ἀπὸ Πέτρου
καὶ Παύλου φητεῖαν γενηθεῖσαν Ῥωμαίων τε καὶ Κορινθίων συνε-
ἠεράσατε. καὶ γὰρ ἄμφω καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φητεῖ-
σαντες ἡμᾶς ὁμοίως ἐδίδαξαν, ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁμοίως
ἠεράσαντες ἔμαρτύρησαν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν.

15 καὶ ταῦτα δέ, ὡς ἂν ἔτι μᾶλλον πιστωθεῖη τὰ τῆς ἱστορίας.
Αὐθις δ' ὁ Ἰώσηπος πλείστα ὅσα περὶ τῆς τὸ πᾶν Ἰουδαίων Kc 26 1
ἔθνος καταλαβούσης διεληθὼν συμφροῶς, δηλοῖ κατὰ λέξιν ἐπὶ πλεί-
στοις ἄλλοις μυρίους ὅσους τῶν παρὰ Ἰουδαίους τετιμημένων μάστιξιν
αἰκισθέντας ἐν αὐτῇ τῇ Ἰερουσαλήμ ἀνασταυρωθῆναι ὑπὸ Φλόρου
20 τοῦτον δὲ εἶναι τῆς Ἰουδαίας ἐπίτροπον, ὀπηνίκα τὴν ἀρχὴν ἀναρ-
χιπισηθῆναι τοῦ πολέμου, ἔτους δωδεκάτου τῆς Νέρωνος ἡγεμονίας.

16—19 Ioseph. B. I. 2, 306—308 — 20/21 Ioseph. B. I. 2, 284 A. I.
20, 257

ATERBDMΣΑ

1 ἐναπόκειται DM | 3 γὰρ > M | 4 βασικανὸν A, T corr, BD βασι-
κάνον T¹M βασικανον E βασικανον Synk סיבסיב Σ βατικανὸν R (ex silentio)
A, vorseusebianischer Fehler | 5 ὡστὶαν BD ὡστὶαν M ὄστὶαν AT^cER ὄστὶαν T¹
ὄστειαν Synk | 8 ὧδε RBDM ὧδέ πως ATE | 10 ταῦτα AT¹BDM ταῦτα· ταῦτα
T^c (durch Rasur getilgt), ER | 10/11 παύλου καὶ πέτρου R Synk | 12 ἄμφω
AT^cER Synk ΣA ἀμφοῖν T¹BDM | 12/13 φητεῖσαντες ΠΣ φητήσαντες Synk
A | 13 ὁμοίως ἐδίδαξαν interpolirt; für die Verbindung ἔμαρτύρησαν εἰς vgl.
Act. 23, 11 | nach Ἰταλίαν + ὄντες M | 16 Kc BDE 15 AΣ 16 KΘ M
δ' > A, zwischen τῆς ἱστορίας und αὐθις keine Interpunction | 17/18 ἐπὶ
πλείστοις ἄλλοις TERBDMΣA ἔτι πλείστοις ἄλλοις A

adversum Proculum quendam Catafrygam disputans haec de apostolorum commemorat locis:

>Ego<, inquit, >habeo tropaea apostolorum, quae ostendam. si enim 7
>procedas via regali, quae ad Vaticanum ducit, aut via Ostiensi, invenies
5 >tropaea defixa, quibus ex utraque parte statutis Romana communitur
>ecclesia<.

Quod autem eodem tempore ambo passi sunt, Corinthiorum epi- 8
scopus Dionysius, cum in urbe positus esset et scriptis disputaret,
haec dicit:

10 >Sed et vos habentes commonitionem a Petro vel Paulo, plantatio-
>nem Romanae et Corinthiorum ecclesiae coniunxistis. ambo etenim
>simul adventantes et in nostra Corinthiorum ecclesia docuerunt et per
>omnem Italiam atque in hac urbe simul docentes etiam martyrio pariter
>uno eodemque tempore coronati sunt<.

15 Haec autem rettulimus, ut historia, quae in opinione omnium est,
confirmatio habeatur.

Ioseppus autem scribens, quantae clades Iudaeorum gentem per- $\overline{\text{K}}\zeta$ 26 1
vaserint, et ut eorum vastitas propagata sit, addit etiam haec:

[XXVI] >Verum ad innumera mala, quae Iudaeis acciderant, addit etiam
20 >hoc Florus, qui per idem tempus Iudaeae procurationem tenebat, ut
>honorabiles quosque viros flagris verberaret et in ipsa urbe sacra-
>tissima Hierusalem patibulo subfigeret eo tempore, quo perturbari
>Iudaeorum statum novarum rerum molitionibus accidit, duodecimo
>scilicet anno imperii Neronis<.

NPOF

3 ostensi *N* | 5 a quibus *N* | 7 sunt] *NF* sint *PO* | 8 deputaret *N*
22 perturbare *P*¹

συνέβη. εἶτα δὲ καὶ καθ' ὅλην τὴν Συρίαν ἐπὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων 2
 ἀποστάσει δεινὴν γῆσι κατελιγμένα ταραχὴν, πανταχόσε τῶν ἀπὸ
 τοῦ ἔθρου: πρὸς τῶν κατὰ πόλιν ἐνοίκων ὡς ἂν πολεμίων ἀηλεῶς
 πορθουμένων. ὅστε ὄραν τὰς πόλεις μεστὰς ἀτάφων σομάτων καὶ
 5 νεκρῶν: ἅμα νηπίους γέροντας ἐρριμμένους γύναϊά τε μηδὲ τῆς ἐπ'
 αἰδῶ σζέπης μετελιγνότες, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν ἐπαρχίαν μεστὴν
 ἀδιηγῆτων συμφορῶν. μείζονα δὲ τῶν ἐκάστοτε τολμωμένων τὴν
 ἐπὶ τοῖς ἀπειλουμένοις ἀνάτασιν. ταῦτα κατὰ λέξιν ὁ Ἰώση-
 πος. καὶ τὰ μὲν κατὰ Ἰουδαίους ἐν τούτοις ἦν.

1—8 Ioseph. B. I. 2, 462. 465

A T E R B D M Σ A

1 τῇ aus τῆς corr. E¹ | 3 ὡς ἂν AT¹B τρόπω T^cERM ἐν τρόπω D |
 πολεμῖος T¹ corr. T^cTr wie im Krieg Σ | 4 τάφων B | 5 τε RBDM A Ios
 δὲ ATE | 6 ἐπαρχίαν TERD¹ ἐπάρχιον AB, D durch Ras., M beides Ios HSS
 8 ἀνάτασιν ABDΣA ἀνάστασιν T¹ERM ἀναστάτωσιν Tr ἀνάστασιν und με-
 τάστασιν Ios HSS | 9 A am Rand M

Sed et per omnem Syriam in seditiosos Iudaeorum atrocissimam 2
 refert exercitam esse saevitiam, ita ut etiam illi, qui per urbes singulas
 admixti gentibus conmanebant, in hostium numero deputarentur. et
 videres repletas inhumatis corporibus civitates, iacentes mortuos simul
 5 cum parvulis senes feminarumque absque ulla sexus reverentia nudata
 in publico reiectaque cadavera atque universam provinciam innumeris
 malis refertam. sed tamen tam diro hoc et tam atroci spectaculo multo
 gravius eos futurorum et per dies augescentium malorum metus et for-
 mido terrebat. haec ad verbum Ioseppus refert. verum in hoc loco de
 10 Iudaeis ista sufficiant.

NPOF

3 gentilibus *N* | 9 in hoc loco *om. PF*

Γ

Τάδε καὶ ἡ γ περιέχει βιβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας

- \overline{A} Ὅσοι γῆς ἐκήρυξαν τὸν Χριστὸν οἱ ἀπόστολοι.
 \overline{B} Τίς πρῶτος τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας προέστη.
 5 $\overline{\Gamma}$ Περὶ τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἀποστόλων.
 $\overline{\Delta}$ Περὶ τῆς πρώτης τῶν ἀποστόλων διαδοχῆς.
 \overline{E} Περὶ τῆς μετὰ τὸν Χριστὸν ἐστάτης Ἰουδαίων πολιουρκίας.
 ζ Περὶ τοῦ πιάσαντος αὐτοὺς λιμοῦ.
 \overline{Z} Περὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ προρρήσεων.
 10 \overline{H} Περὶ τῶν πρὸ τοῦ πολέμου σημείων.
 $\overline{\Theta}$ Περὶ Ἰωσήπου καὶ ὧν κατέλιπεν συγγραμμάτων.
 \overline{I} Ὅπως τῶν θείων μνημονεύει βιβλίον.
 \overline{IA} Ὡς μετὰ Ἰάκωβον ἡγείται Συμεὼν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκ-
 κλησίας.
 15 \overline{IB} Ὡς Οὐεσπασιανὸς τοὺς ἐκ Δαυὶδ ἀναζητεῖσθαι προστάττει.
 \overline{II} Ὡς δεῦτερος Ἀλεξανδρέων ἡγείται Ἀβίλιος.
 \overline{ID} Ὡς καὶ Ῥωμαίων δεῦτερος Ἀνέγκλητος ἐπισκοπεῖ.
 \overline{IE} Ὡς τρίτος μετ' αὐτὸν Κλήμης.
 $\overline{I\zeta}$ Περὶ τῆς Κλήμεντος ἐπιστολῆς.
 20 \overline{IZ} Περὶ τοῦ κατὰ Λομετιανὸν διωγμοῦ.
 \overline{III} Περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως.
 $\overline{I\theta}$ Ὡς Λομετιανὸς τοὺς ἀπὸ γένου Δαυὶδ ἀναιρεῖσθαι προστάττει.
 \overline{K} Περὶ τῶν πρὸς γένους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν.
 \overline{KA} Ὡς τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας τρίτος ἡγείται Κέρδων.

AAmΣΣτ.ATBD(ERM) Zahlen fehlen in T | 2 τρίτη BD | 6 διδαχῆς AmΣΣτ

7 τὸν > D | 8 ἱεροσολυμί^τ Am τοὺς ἰουδαίους ΣΣτER | vor λιμοῦ
 + τηνικαδὲ BD | 9 τοῦ > Am | vor προρρήσεων + ἀφενδεστάτων BD |
 am Schluss + περι τῆς ἰλημ Am | 10 am Schluss + γενομένων D | 11 κατέ-
 ἔλιπεν (-πε AmBR) AmB, D corr. (RM) κατέλειπεν D¹(E) κατέλειψε AT | 12 βί-
 βλιων A | am Schluss + ἰωσηπος Am Στ | 15 ζητεῖσθαι Am | ἀναζητεῖσθαι
 προστάττει] ἀναζητεῖ BD | 16,17 II' ὡς δεῦτερος ῥωμαίων ἐπισκό^τ ἀνέγκλη-
 τος ID ὡς δεῦτερος ἀλεξανδρείας ἐπισκό^τ ἀβίλιος Am | 16 αἰμίλιος M |
 17 καὶ > ΣΣτA | 18 über Klemens der war nach dem dritten Στ | μετ' αὐ-
 τὸν ATΣM ab hoc A μετὰ τοῦτον BD ῥωμαίων ἐπισκό^τ Am | am Schluss + τῆς
 αὐτῆς προέστη BD | 19 τῶν — ἐπιστολῶν R | κλήμεντι [aus κλήμεντος
 corr. D¹] γραφείσθαι BD | 21 am Schluss + αὐτοῦ AmAE | 22 ἀπογόνου
 AmER | ἀναζητεῖσθαι Σ | 23 ἀπὸ τοῦ γένους ER | 24 vor τρίτος
 + μετὰ ἀβίλιον BD

LIBER III

- I In quibus locis Christum apostoli praedica-
runt.
- II Qui primus Romanam rexit ecclesiam.
- III De epistulis apostolorum.
- 5 IIII De successionibus apostolorum.
- V De Iudaeorum expugnatione post Christum.
- VI De fame, quae oppresserit eos.
- VII De his, quae a Christo praedicta sunt.
- VIII De portentis ante bellum.
- 10 VIIII De Ioseppo et quos reliquerit libros.
- X Ut divinarum meminit scripturarum.
- XI Quemadmodum post Iacobum Symeon Hierusolymorum rexit
ecclesiam.
- XII Ut Vespasianus posteritatem David iussit inquiri.
- 15 XIII Quod Alexandrinae civitati secundus Abilius praefuit.
- XIIII Quod Romae secundus episcopus Anencretus fuit.
- XV Ut tertius ab hoc Clemens.
- XVI De epistula Clementis.
- XVII De persecutione sub Domitiano.
- 20 XVIII De Iohanne apostolo et revelatione eius.
- XVIIII Quemadmodum Domitianus posteritatem David iussit occidi.
- XX De prosapia salvatoris.
- XXI Quod Alexandrinorum ecclesiae tertius praefuit Cerdon.

NPOF

2 christi *P* | 8 praedicta] *PO*² praedicata *NO*¹ dicta *F*

- \overline{KB} Ὡς τῆς Ἀντιοχείων δεύτερος Ἰγνατίος.
 \overline{KT} Ἱστορία περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου.
 \overline{KL} Περὶ τῆς τάξεως τῶν εὐαγγελίων.
 \overline{KE} Περὶ τῶν ὁμολογουμένων θείων γραφῶν καὶ τῶν μὴ τοιού-
 5 των.
 \overline{Kz} Περὶ Μενάνδρου τοῦ γόητος.
 \overline{KZ} Περὶ τῆς τῶν Ἐβιωναίων αἰρέσεως.
 \overline{KH} Περὶ Κηρίνου αἰρεσιάρχου.
 $\overline{K\Theta}$ Περὶ Νικολάου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ κεκλημένων.
 10 \overline{A} Περὶ τῶν ἐν συζυγίαις ἐξετασθέντων ἀποστόλων.
 \overline{AA} Περὶ τῆς Ἰωάννου καὶ Φιλίππου τελευτῆς.
 \overline{AB} Ὅπως Συμεὼν ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπίσκοπος ἐμαρτύρησεν.
 \overline{AG} Ὅπως Τραϊανὸς ζητεῖσθαι Χριστιανούς ἐκόλλυσεν.
 \overline{AJ} Ὡς τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τέταρτος Εὐάρεστος ἡγείται.
 15 \overline{AE} Ὡς τρίτος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰούστος.
 \overline{Az} Περὶ Ἰγνατίου καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ.
 \overline{AZ} Περὶ τῶν εἰς ἔτι τότε διαπρεπόντων εὐαγγελιστῶν.
 \overline{AH} Περὶ τῆς Κλήμεντος ἐπιστολῆς καὶ τῶν ψευδῶς εἰς αὐτὸν
 ἀναφερομένων.
 20 $\overline{A\Theta}$ Περὶ τῶν Παπία συγγραμμάτων.

1 nach Ἀντιοχείων + ἐκκλησίας T | nach δεύτερος + ἡγείται BD | 3 τῶν
 θείων εὐαγγελίων BD | 4 nach ὁμολογουμένων + τῆς καινῆς ἐνδιαθήκων
 [διαθήκων R] ERM | 4/5 θείων > ΣΣ^t θείων καὶ τῶν μὴ τοιούτων γρα-
 φῶν A^m θείων καὶ τῶν μὴ τοιούτων οὐσῶν γραφῶν BD | 6 nach περὶ
 + τῆς ἀπάτης BD | 7 τῶν > A^m | vor αἰρέσεως + ὀνομαθείσης
 BD | 8 περὶ — αἰρεσιάρχου > E mit Übersprungung einer Nummer | τοῦ
 αἰρεσιάρχου AA^mR | am Schluss + γεγονότος BD | 9 ἀπ' A^m | 10 am
 Schluss + ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς γυναικὸς πέτρον τοῦ κορυφαίου [ἀποστόλου R]
 ER | 12 ἐν Ἱεροσολύμοις ATΣ^{ta} Ἱεροσολύμων A^mΣΣ^{tb} ABD | ὁ τοῦ κλιπᾶ
 ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων ERM | am Schluss + καὶ ᾧ ὄνομα Ἰούδας M | 13 ἐκέ-
 λυσεν BD | 14 ὅπως A^m | μετὰ κλήμεντα ἡγείται εὐάρεστος BD | 15 ὡς
 μετὰ συμεῶνα τῆς Ἱεροσολύμων τρίτος ἡγείται Ἰούστος BD | τῆς > R
 ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας A Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας ΣΣ^t Ἱεροσολύμων A^m |
 16 nach περὶ + τοῦ μαρτυρίου BD | 18 nach Κλήμεντος + καὶ τῆς πρὸς
 Ἑβραίους ERM | καὶ > M | 18/19 καὶ — ἀναφερομένων] *aliquis scriptis*
eius A | 18 αὐτὴν ER | 20 παπίου B | am Schluss + ἐν οἷς
 καὶ ἕτερον Ἰωάννην παρὰ τὸν εὐαγγελιστὴν κατατάττει καὶ ἄλλα τινὰ περὶ
 Ἰούστου τοῦ [τοῦ > R] καὶ βαρσαβῆ Ἱστορεῖ [Ἱστορεῖ > R] ER + ἐν οἷς καὶ
 ἄλλον ἕτερον Ἰωάννην κατατάσσει παράδοξά τέ τινα Ἱστορεῖ καὶ ἄλλα δὲ παρα-
 δίδωσι περὶ μάρκου τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ ματθαίου M

- XXII Quod Antiochiae secundus Ignatius.
 XXIII Relatio de Iohanne apostolo.
 XXIII De ordine euangeliorum.
 XXV De indubitatis divinis suspectisve scripturis.
 5 XXVI De Menandro mago.
 XXVII De secta Ebionaeorum.
 XXVIII De Cerintho pravae religionis antistite.
 XXVIII De Nicolao et sectatoribus suis.
 XXX De his apostolis, qui non sunt aspernati iura conubii.
 10 XXXI De Filippi et Iohannis excessu.
 XXXII Quemadmodum Symeon Hierusolymorum episcopus passus sit.
 XXXIII Ut Traianus Christianos vetuerit inquiri.
 XXXIII Quod ecclesiam Romanam quartus rexerit Euarestus.
 XXXV Ut tertius praefuit Hierusolymis Iustus.
 15 XXXVI De Ignatio et epistulis eius.
 XXXVII De his euangelistis, qui id temporis eminebant.
 XXXVIII De epistula Clementis aliisque scriptis eius.
 XXXVIII De libris Papiae.

NPOF

2 relatio] *N* reuelatio *POF* | 6 hebinae^oorum *P* | 9 asp. sunt *P*
 12 in christianos *N* | 13 euaristus *P²O*

ER *Τάδε καὶ ἡ τρίτη [γ R] περιέχει βιβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Εὐσεβίου*

$\overline{A}-\overline{D}$ siehe im Text

\overline{E} Ὡς μετὰ Νέρωνα Γάλβα καὶ Ὀθωνος καὶ Οὐτιελλείου ἐπὶ χρόνον τιὰ ζοατησάντων Ῥώμης, Οὐεσπασιανὸς βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναδείκνυται, ἐφ' οὗ τὰ Ἱεροσόλυμα πολιορκηθέντα [ζοατηθέντα R] κατὰ κράτος ἐάλω.

$\zeta-\overline{H}$ siehe im Text

$\overline{\Theta}$ Περὶ Ἰωσήπου καὶ ὧν κατέλειπε [κατέλιπε R] συγγραμμάτων καὶ ὕπως τῶν θείων μνημονεύει βιβλίων.

\overline{I} $\overline{IA} = \overline{IA} \overline{IB}$ im Text

\overline{IB} Ὡς Οὐεσπασιανὸν Τίτος, ἐφ' οὗ Ἀνέγκλητος Ῥωμαίων ἐπισκοπεῖ δεύτερος, καὶ [ὥσ + E'] Τίτον Δομετιανὸς διαδέχεται.

$\overline{IG} = \overline{IG}$ im Text

\overline{ID} Ὡς τρίτος Ῥωμαίων Κλήμης ἐπίσκοπος γίνεται.

$\overline{IE}-\overline{IH} = \overline{I\zeta}-\overline{IK}$ im Text, \overline{IZ} ist in R zweimal gesetzt, so dass $\overline{IH} R = \overline{IH} E = \overline{IK}$ im Text

\overline{K} [$\overline{IH} R$] Ὡς Δομετιανὸν Νέρβας διαδέχεται.

\overline{KA} [$\overline{K} R$] Ὡς Νέρβαν Τραιανὸς διαδέχεται, ἐφ' οὗ τρίτος Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας ἡγεῖται Κέροδων.

\overline{KB} [$\overline{KA} R$] = \overline{KB} im Text

\overline{KG} [so R] Ὡς τῆς Ἱεροσολύμων δεύτερος [$\overline{\beta} R$] Σνμεών.

$\overline{KA}-\overline{AZ} = \overline{KG}-\overline{AE}$ im Text

\overline{AZ} Περὶ Πολυκάρπου καὶ Παπία καὶ περὶ Ἰγνατίου καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ.

\overline{AH} Ὡς τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας τρίτος ἡγεῖται Ἡρων.

$\overline{A\Theta}-\overline{MA} = \overline{AZ}-\overline{A\Theta}$ im Text

M Überschrift und $\overline{A}-\overline{D}$ siehe im Text

\overline{E} Περὶ τῆς μετὰ τὸν Χριστὸν ὑστάτης Ἰουδαίων πολιορκίας τῆς ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ, ὃς Νέρωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν διαδέχεται.

$\zeta-\overline{H}$ siehe im Text

$\overline{\Theta} = \overline{\Theta}$ ER [κατέλιπε M]

\overline{I} $\overline{IA} = \overline{IA} \overline{IB}$ im Text

\overline{IB} Ὡς Οὐεσπασιανὸν Τίτος παῖς διαδέχεται.

\overline{IG} Ὡς Τίτον Δομετιανὸς ἀδελφὸς διαδέχεται.

$\overline{ID}-\overline{KA} = \overline{IG}-\overline{K}$ im Text

$\overline{KB} = \overline{K}$ E(R) [νεροῖας M]

\overline{KT} $\overline{\Omega}$; *Νεροῖαν Τραιανῶς* [*τραϊανόν Μ*] *διαδέχεται.*

$\overline{KA} \overline{KE} = \overline{KA} \overline{KB}$ im Text

$\overline{Kz} = \overline{KT}$ ER

$\overline{KZ} - \overline{A\Theta} = \overline{KT} - \overline{AE}$ im Text

\overline{M} *Περὶ Πολυκάρπου καὶ Παπῆ.*

$\overline{MA} = \overline{Az}$ im Text

$\overline{MB} = \overline{AH}$ ER

$\overline{MT} - \overline{ME} = \overline{AZ} - \overline{A\Theta}$ im Text

Τὰ μὲν δὴ κατὰ Ἰουδαίους ἐν τοῦτοις ἦν· τῶν δὲ ἱερῶν τοῦ A 1 1
 σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων τε καὶ μαθητῶν ἐφ' ἅσας κατασπαρέν-
 των τὴν οἰκουμένην, Θωμᾶς μὲν, ὃς ἢ παράδοσις περιέχει, τὴν
 Παρθίαν εἴληγεν. Ἀνδρέας δὲ τὴν Σκυθίαν, Ἰωάννης τὴν Ἀσίαν,
 5 πρὸς οὓς καὶ διατρίψας ἐν Ἐφέσῳ τελευτᾷ, Πέτρος δ' ἐν Πόντῳ 2
 καὶ Γαλατίᾳ καὶ Βιθυνίᾳ Καππαδοκίᾳ τε καὶ Ἀσίᾳ κεκηρυχέναι τοῖς
 [ἐκ] διασπορᾶς Ἰουδαίους ἔοικεν· ὃς καὶ ἐπὶ τέλει ἐν Ῥώμῃ γενόμενος,
 ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς, οὕτως αὐτὸς ἀξιώσας παθεῖν. τί 3
 δεῖ περὶ Παύλου λέγειν, ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπλη-
 10 ρωκότος τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ ὕστερον ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ
 Νέρωνος μεμαρτυρηκότος; ταῦτα Ὁριγένει κατὰ λέξιν ἐν τρίτῳ
 τόμῳ τῶν εἰς τὴν Γένεσιν ἐξηγητικῶν εἴρηται.

Τῆς δὲ Ῥωμαίων ἐκκλησίας μετὰ τὴν Παύλου καὶ Πέτρον μαρ- B 2
 τυρίαν πρῶτος κληροῦται τὴν ἐπισκοπὴν Λίνος. μνημονεύει τοῦ-
 15 του Τιμοθέου γράφων ἀπὸ Ῥώμης ὁ Παῦλος κατὰ τὴν ἐπὶ τέλει τῆς
 ἐπιστολῆς πρόορσιν.

Πέτρον μὲν οὖν ἐπιστολὴ μία, ἣ λεγομένη αὐτοῦ προτέρα, ἀν- Γ 3 1
 ωμολόγηται, ταύτη δὲ καὶ οἱ πάλοι προεβύτεροι ὡς ἀναμφιέκτως ἐν
 τοῖς σφῶν αὐτῶν κατακέρηνται συγγράμμασιν· τὴν δὲ φερομένην
 20 δευτέραν οὐκ ἐνδιάθηκρον μὲν εἶναι παρελήφαμεν, ὅμως δὲ πολλοῖς

5—7 I Petr. 1, 1 — 9/10 Rom. 15, 19 — 14—16 II Tim. 4, 21

ATERBDMΣΑ

1 τὰ—ἦν > Σ | 2/3 διασπαρέντων BD | 4 εἴληγεν BD | nach τὴν
 Παρθίαν εἴληγεν + *Matthaeus Aethiopiā, Bartholomaeus Indiam ceteriorem* A
 5 τελευτᾷ ATER ἐτελείτα BDM | 6 καὶ Βιθυνίαι > R | καὶ Καππα-
 δοκίᾳ τε T¹, durch Rasur corr. | 7 ἐκ διασπορᾶς TERBDM ἐκ περιτομῆς Σ ἐν
 διασπορᾷ A > Δ διασπορᾶς Schw | 8 κέφαλα M | 12 σαφῶς εἴρηται BD
 | 16 nach πρόορσιν + ἀσπάζεται σε λέγων εἴβουλος καὶ ποιῆσος καὶ λίνος
 καὶ κλανδία BD | 17 ἢ AFeBDM > TE¹R | 18 ἀναμφιέκτως BD
 19 κατακέρηνται ABDM κέρηνται TE κέρηνται R | 20 δευτέραν T¹B
 DMA der zweite Σ αὐτοῦ δευτέραν AT^cER | μὲν > T¹ + T^{em} | προει-
 λήφαμεν T¹ corr. T^c | πολλοῖς > R

[I] Igitur Iudaei debitis cladibus perurgebantur. sancti vero apostoli **A 1 1**
 domini et salvatoris nostri ceterique discipuli ad praedicandum verbum
 dei per singulas quasque orbis terrae provincias diriguntur. Thomas,
 sicut nobis traditum est, sortitus est Parthos, Matthaeus Aethiopiam,
 5 Bartholomaeus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Iohannes Asiam,
 [II] unde apud Ephesum et commoratus est et defunctus. | Petrus Pontum, **2**
 Galatiam, Bithyniam, Cappadociam ceterasque confines provincias Iu-
 daeis dumtaxat praedicans circumnisse deprehenditur et ad ultimum in
 urbe Roma commoratus, ubi et crucifixus est deorsum capite demerso,
 10 quod ipse ita fieri deprecatus est, ne exaequari domino videretur. de **3**
 Paulo autem quid dicam? qui ab Hierusalem usque ad Illyricum re-
 plevit euangelium Christi et ad ultimum sub Nerone martyrium duxit.
 haec ita per ordinem in tertio libro Explanationum Genesis Origenes
 exponit.

[III] 15 Verum Petrus apostolus praedicationis suae monumenta nobis per- **T 3 1**
 pauca dereliquit. una etenim eius epistula est, de qua nullus omnino
 dubitavit. nam de secunda multis incertum est, apud plurimos tamen

NPOF

3 diriguntur] *O emendans* dirimuntur *PNF* | **6** efusum *P¹* efessum *P²*
10 domino] *PO* dominum *NF* | **13** origenis *PF* origines *N*

χρήσιμος γενέσθαι. μετὰ τῶν ἄλλων ἐσπουδάσθη γραφῶν. τό γε 2
 μὴν τῶν ἐπικεκλημένων αὐτοῦ Πράξεων καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ὀνο-
 μασμένον εὐαγγέλιον τό τε λεγόμενον αὐτοῦ Κήρυγμα καὶ τὴν ze-
 λουμένην Ἀποκάλυψιν οὐδ' ὅλως ἐν καθολικοῖς ἴσμεν παραδεδομένα.
 5 ὅτι μήτε ἀρχαίων μήτε μὴν καθ' ἡμᾶς τις ἐκκλησιαστικὸς συγγρα-
 φεὺς ταῖς ἐξ αὐτῶν συνεζήσατο μαρτυρίας. προσιούσης δὲ τῆς 3
 ἱστορίας προὔργον ποιήσομαι σὺν ταῖς διαδοχαῖς ἐποσημήνασθαι
 τίνας τῶν κατὰ χρόνους ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ὁποῖαις κέ-
 10 χρηται τῶν ἀντιλεγόμενων. τίνα τε περὶ τῶν ἐνδιαθήκων καὶ
 ὁμολογουμένων γραφῶν καὶ ὅσα περὶ τῶν μὴ τοιούτων αὐτοῖς εἴ-
 ρηται. ἀλλὰ τὰ μὲν ὀνομαζόμενα Πέτρου, ὧν μόνην μίαν γνησίαν 4
 ἔργων ἐπιστολὴν καὶ παρὰ τοῖς πάλαι πρεσβυτέροις ὁμολογουμένην,
 τοσαῦτα τοῦ δὲ Παύλου πρόδηλοι καὶ σαφεῖς αἱ δεκατέσσαρες· ὅτι 5
 γε μὴν τινας ἠθετήσασι τὴν πρὸς Ἑβραίους, πρὸς τῆς Ῥωμαίων
 15 ἐκκλησίας ὡς μὴ Παύλου οὕσαν αὐτὴν ἀντιλέγεσθαι φήσαντες, οὐ
 δίκαιον ἀρνοεῖν· καὶ τὰ περὶ ταύτης δὲ τοῖς πρὸ ἡμῶν εἰρημένα
 κατὰ καιρὸν παραθήσομαι. οὐδὲ μὴν τὰς λεγομένας αὐτοῦ Πράξεις
 ἐν ἀνεμφιλέκτοις παρείληφα. ἐπεὶ δ' ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐν ταῖς 6
 ἐπὶ τέλει προσήρθεσιν τῆς πρὸς Ῥωμαίους μνήμην πεποιήται μετὰ
 20 τῶν ἄλλων καὶ Ἐφῶν, οὐ φασιν ὑπάρχειν τὸ τοῦ Ποιμένου βιβλίον.
 ἰστέον ὡς καὶ τοῦτο πρὸς μὲν τινων ἀντιλέλεκται, δι' οὗς οὐκ ἂν
 ἐν ὁμολογουμένοις τεθείη, ἐφ' ἑτέρων δὲ ἀναγκαϊότατον οἷς μάλιστα
 δεῖ στοιχειώσεως εἰσαγωγικῆς, κέχρηται· ὅθεν ἤδη καὶ ἐν ἐκκλησίαις
 25 ἴσμεν αὐτὸ δεδημοσιευμένον, καὶ τῶν παλαιάτων δὲ συγγραφέων
 κεχορημένους τινὰς αὐτῷ κατέλιψα. ταῦτα εἰς παράστασιν τῶν 7
 τε ἀναντιροήτων καὶ τῶν μὴ παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένων θείων
 γραμμῶν εἰρήσθω.

18/20 Rom. 16, 14

ΑΤΕΡΒΔΜΣΔ

1 χρῆσιμη Β | 3/4 quae dicitur Praedicatio uel Reuelatio Α | καλον-
 μένην ΒΔΜ λεγομένην ΑΤΕΡ | 4 καθολικοῖς ΤΕΒΔΜ in scripturis prorsus
 canoniceis Α καθολικῶς ΑR | 5 μήτε μὴν καθ' ἡμᾶς > Α | μὴν Τ'ΒΔΣ μὴν
 τῶν ΤεΕRΜ τῶν Α | 7 διδάχαις Β¹ corr. Β^c | 8 τῶν κατὰ χρόνους ΑΒΔΜ
 τῶν κατὰ χρόνους τῶν ΤΕR | 11 μίαν γνησίαν ΑΔΜ γνησίαν Β¹ μίαν über-
 geschrieben Β^c γνησίαν μίαν ΤΕR | 12 ὁμολογημένην Α | 13 δεκα-
 τέσσαρες ΑΤΕΡΒΔΣ ἰδ' ἐπιστολαί ΜΑ | 14 τὴν D¹ corr. D^r | 17/18 οὐδὲ
 μὴν—παρείληφα > Α | 18 ἀμφιλέκτοις Ε | παρείληφα ΑΤ'Β παρείληφα-
 μεν ΤεΕRΔΜ | 20 φησὶν Τ¹ corr. Τ^c | 21 ἀντιλέγεται Β¹ corr. Β¹ |
 23 δεῖ ΑΒΔΜ δὴ Τ¹Ε δεῖν Τ^r, R auf Rasur | 26 ἀντιροήτων Τ¹ corr. Τ^c

etiam ipsa legenda suscipitur. ille vero libellus, qui dicitur Actus 2
 Petri, et quod nominis eius euangelium nuncupatur, sed et quae dicitur
 eius Praedicatio vel Revelatio in scripturis prorsus canonicis non habe-
 tur, sed ne aliquis quidem scriptorum veterum uti eorum testimoniis
 5 invenitur. verum procedente nobis historiae narratione per opportuni- 3
 tates locorum, cum scriptores ecclesiasticos memorabimus, necessario
 etiam scripturarum libros, qui in auctoritate esse debeant, et quorum
 minus sequenda sit auctoritas, exponemus. interim Petri, ut diximus, 4
 prima epistula ab omnibus veteribus est recepta. Pauli quoque mani- 5
 10 feste quattuordecim sunt epistulae, quae in auctoritate habentur; licet
 sciam apud Latinos de epistula, quae ad Hebraeos scribitur, haberi
 dubitationem. sed et de ipsa, quid unusquisque veterum scriptorum
 senserit, in tempore proferemus. et libellus Hermae, qui appellatur 6
 Pastoris, cuius Paulus in epistulis suis meminit, a plurimis non est
 15 receptus, ab aliis autem necessarius iudicatus est propter eos, qui pri-
 mis ad fidem institutionibus inbuuntur. unde et in nonnullis ecclesiis
 legitur et multi veterum scriptorum usi sunt testimoniis eius. haec 7
 interim nobis praemissa sint de divinorum librorum fide, quam mox
 etiam veterum adstipulatione firmabimus.

NPOF

5 praecedente *N* | 6 necessarium *N* | 8 exponemus *om. N* | 11 ha-
 bere *P*

Ὅτι μὲν οὖν τοῖς ἐξ ἐθνῶν κηρύσσων ὁ Παῦλος τοὺς ἀπὸ Ἰε- 1
 ρουσαλῆμ καὶ κύκλω μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ τῶν ἐκκλησιῶν καταβέ-
 βλητο θεμελίους, δῆλον ἐκ τῶν αὐτοῦ γένοιτ' ἂν φωνῶν καὶ ἀφ' 2
 ὧν ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν ἰστορήσεν· καὶ ἐκ τῶν Πέτρου δὲ 2
 5 λέξεων ἐν ὁποῖαις καὶ οὗτος ἐπαρχίας τοὺς ἐκ περιτομῆς τὸν
 Χριστὸν εὐαγγελιζόμενος τὸν τῆς καινῆς διαθήκης παρεδίδου λόγον.
 σαφές ἂν εἴη ἀφ' ἧς εἰρήκαμεν ὁμολογουμένης αὐτοῦ ἐπιστολῆς, ἐν
 ἣ τοῖς ἐξ Ἑβραίων οὖσιν ἐν διασπορᾷ Πόντου καὶ Γαλατίας Καππα- 3
 δοκίας τε καὶ Ἀσίας καὶ Βιθυνίας γράφει. ὅσοι δὲ τούτων καὶ 3
 10 τινες γνήσιοι ζηλωταὶ γεγονότες τὰς πρὸς αὐτῶν ἰδουθείας ἱκανοὶ
 ποιμαίνειν ἔδοκιμάσθησαν ἐκκλησίας, οὐ ῥῆδιον εἶπεν, μὴ ὅτι γε
 ὅσους ἂν τις ἐκ τῶν Παύλου φωνῶν ἀναλέξοιτο· τούτου γὰρ οὖν 4
 μύριοι συνεργοὶ καί, ὡς αὐτὸς ὠνόμασεν, συστρατιῶται γεγόνασιν.
 ὧν οἱ πλείους ἀλήστου πρὸς αὐτοῦ μηνύματι ἤξισοντα. διηρεκῆ τὴν 5
 15 περὶ αὐτῶν μαρτυρίαν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐγκαταλέξαστος, οὐ
 μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν τοὺς γνωρίμους αὐτοῦ
 καταλέγων ἐξ ὀνόματος αὐτῶν μνημονεύει. Τιμόθεός γε μὴν τῆς 5
 ἐν Ἐφέσῳ παροικίας ἰστορεῖται πρῶτος τὴν ἐπισκοπὴν εἰληχέναι.
 ὡς καὶ Τίτος τῶν ἐπὶ Κρήτης ἐκκλησιῶν. Λουκᾶς δὲ τὸ μὲν 6
 20 γένος ὧν τῶν ἀπ' Ἀντιοχείας, τὴν ἐπιστήμην δὲ ἰατρός. τὰ πλεῖστα
 συγγεγονὸς τῷ Παύλῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ οὐ παρέργως τῶν
 ἀποστόλων ὁμιληκός, ἧς ἀπὸ τούτων προσεκτήσατο ψυχῶν θερα-
 πευτικῆς ἐν δυὸν ἡμῖν ὑποδείγματα θεοπνεύστοις κατέλιπεν βιβλίους.
 τῷ τε εὐαγγελίῳ. ὃ καὶ χαράξαι μαρτύρεται καθ' ἃ παρέδοσαν αὐτῷ
 25 οἱ ἀπ' ἀρχῆς ἀντόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγον, οἷς καὶ
 γησιν ἔτ' ἄνωθεν ἅπασι παρηκολουθημένοι, καὶ ταῖς τῶν ἀποστό-

1/2 Rom. 15, 19 — 7—9 I Petr. 1, 1 — 13 Phil. 2, 25 Philem. 2 —
 17/18 I Tim. 1, 3 — 19 Tit. 1, 5 — 24—26 Luc. 1, 2. 3

ATERBDMΣΑ

1 ᾶ ADΣMER 9 B | τοὺς ABD τοῖς TER > M | 2 καὶ κύκλω > M
 τῶν ABDM τοὺς τῶν TER ου auf Rasur T¹ | 2/3 καταβέβληται BD |
 5 τοὺς AT¹BD¹M τοῖς T durch Rasur, ERDr | 7 ἐν > BD | 8/9 καππα-
 δοκίας τε T durch Rasur, ERBDM καὶ καππαδοκίας τε AT¹ | 10 ἱκανοὶ ABDΣ
 ικανεῖν M ἱκανοὶ καὶ TERΑ | 15 αὐτοῦ B | 19 κρητας R | μὲν über-
 geschrieben B | 20 δὲ ἐπιστήμην B δ' ἐπιστήμην D | τὰ πλεῖστα BDM
 πλεῖστα A πρὸς τὰ πλεῖστα TER | 23 ἡμῖν + Bc | ὑπομνήματα M |
 κατέλιπεν TERM κατέλιπε RB καταλέλοιπεν A καταλέλειπεν D | βίβλιος DM
 24 μαρτύρεται ATERBΣΑ μαρτυρεῖται DM | 26 ἔτ' ἄνωθεν ATERM ἐπά-
 νωθεν BD | ἅπασι AB ἅπασιν DM καὶ ἅπασι TER

[III] Paulus autem quod ab Hierusalem in circuitu usque ad Illyricum 1 4 1
 gentibus euangelium praedicaverit, ex ipsius vocibus conprobatur et ex
 his, quae Lucas in Actibus scribit, sed et Petrus, in quibus etiam ipse 2
 provinciis his, qui ex circumcissione sunt, praedicaverit Christum, propriis
 5 vocibus in ea epistula, quam ipsius absque ambiguitate claruit esse,
 designat, in qua ad eos, qui in dispersione sunt, scribit, sine dubio
 Hebraeos. ipsi etenim dispersi dicuntur, tamquam propriis sedibus
 pulsati et positi in dispersione, ut ait ipse, Ponti, Galatiae, Cappadociae
 et Asiae ac Bithyniae. ex quibus si qui constantes in fide et aemula- 3
 10 tores verbi dei reperti sunt, etiam regendas ecclesias, quas apostoli
 fundaverant, susceperunt, quorum nomina non est facile explicare per
 singulos. ex apostoli tamen Pauli sermonibus colligere possumus per-
 multos esse, quos ille nunc adiutores, nunc commilitones, nunc etiam 4
 concaptivos et conlaborantes in euangelio et comites nominat. sed et
 15 Lucas in Actibus apostolorum plurimos eius socios memorat et parti-
 cipes praedicationis, sicut Timothei meminit ac Titi, quorum alter in 5
 Epheso episcopus, alter ordinandis apud Cretam ecclesiis ab eo praefi-
 citur. ipse autem Lucas genere quidem Antiochenus, arte medicus, comes 6
 20 secundum hanc medicinam, quam ex apostolorum vel societate vel tra-
 ditione susceperat, duos nobis medicinales libros, quibus non corpora,
 sed animae curentur, explicuit, euangelium scilicet, in quo etiam sic
 praefatur: >sicut tradiderunt nobis<, inquit, >hi, qui ab initio
 >ipsi viderunt et ministri fuerunt verbi dei, quos et ab initio

NPOF

3 actibus] act. apostolorum O² | 5 ea om. P
 Eusebius II.

13

- λων Πράξειςιν. ἃς οὐκέτι δι' ἀκοῆς, ὀφθαλμοῖς δὲ παραλαβὼν συνετάξατο. φασὶν δ' ὡς ἄρα τοῦ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίου μνημονεύειν 7 ὁ Παῦλος εἶπεν, ὀπηνίκα ὡς περὶ ἰδίου τινὸς εὐαγγελίου γράφων ἔλεγε >κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου<. τῶν δὲ λοιπῶν ἀκολούθων 8 5 τοῦ Παύλου Κρήσης μὲν ἐπὶ τὰς Γαλλίας στειλάμενος ἐπ' αὐτοῦ μαρτυρεῖται. Μίρος δέ, οὗ μέμνηται συνόντος ἐπὶ Ῥώμης αὐτῷ κατὰ τὴν δευτέραν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολήν, πρῶτος μετὰ Πέτρον τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τὴν ἐπισκοπὴν ἤδη πρότερον κληρωθεὶς δεδήλωται· ἀλλὰ καὶ ὁ Κλήμης, τῆς Ῥωμαίων καὶ αὐτὸς ἐκκλησίας τρί- 9 10 τος ἐπίσκοπος καταστάς, Παύλον συνεργὸς καὶ συναθλητῆς γεγονέναι πρὸς αὐτοῦ μαρτυρεῖται. ἐπὶ τούτοις καὶ τὸν Ἀρεοπαγίτην ἐκεῖ- 10 10 νον, Διονύσιος ὄνομα αὐτῷ, ὃν ἐν ταῖς Πράξεσι μετὰ τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ πρὸς Ἀθηναίους Παύλου δημηγορίαν πρῶτον πιστεῦσαι ἀνέγραψεν ὁ Λουκᾶς, τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκκλησίας πρῶτον ἐπίσκοπον 15 ἀρχαίον τις ἕτερος Διονύσιος, τῆς Κορινθίων παροικίας ποιμὴν, γεγονέναι ἰστορεῖ. ἀλλὰ γὰρ ὁδῶ προβαίνουσιν, ἐπὶ καιροῦ τὰ 11 11 τῆς κατὰ χρόνον τῶν ἀποστόλων διαδοχῆς ἡμῖν εἰρήσεται τῶν δ' ἐπὶ τὰ ἐξῆς ἴωμεν τῆς ἱστορίας.
- Μετὰ Νέφωνα δέκα πρὸς τρισὶν ἔτεσιν τὴν ἀρχὴν ἐπικρατήσαστα E 5 1
- 20 τῶν ἀμφὶ Γάλβαν καὶ Ὀθωνα ἐνιατὸν ἐπὶ μηνὶν ἐξ διαγενομένων. Οὐεσπασιανός, ταῖς κατὰ Ἰουδαίων παρατάξειςιν λαμπρυνόμενος, βασιλεὺς ἐπ' αὐτῆς ἀναδείκνυται τῆς Ἰουδαίας, αὐτοζράτωρ πρὸς τῶν αὐτόθι στρατοπέδων ἀναγορευθεὶς, τὴν ἐπὶ Ῥώμης οὖν αὐτίκα στειλάμενος, Τίτῳ τῷ παιδί τὸν κατὰ Ἰουδαίων ἐγχειρίζει πόλε-

4 Rom. 2, 16 II Tim. 2, 8 — 5/6 II Tim. 4, 10 — 6/7 II Tim. 4, 21 — 7—9 188, 13. 14 — 9—11 Philipp. 4, 3 — 12—14 Act. 17, 34 — 19/20 vgl. Ioseph. B. I. 4, 491 — 23—S. 196, 1 vgl. Ioseph. B. I. 4, 658

ATERBDMΣΑ

1 δὲ TERBDMΣΑ δὲ αὐτοῦ A | 3 ὡς περὶ ATcTrERDr ὡσπερ T¹BD¹M
 5 Κρίσπος Σ [= ©] | εἰς γαλλίαν M nach Galatien Σ [= ©] | 7 πέτρον
 M | 9/10 δεύτερος M | 11 καὶ > BD | 11/12 aus ἐκεῖνην corr. B |
 12 ἐν ταῖς TcERM ἐν AT¹BD | 14 τῆς ἐν ἀθήναις ἐκκλησίας T¹BDMΔ
 ταῖς ἐν ἀθήναις ἐκκλησίας ATr (Tc unleserlich) ER | 16 γεγονέναι ἰστορεῖ
 B, D durch Rasur γεγονέναι ἰστορεῖται D¹M ἰστορεῖ γεγονέναι ATr ἰστορεῖται γε-
 γονέναι T¹ER | 19 E AMΣER 196, 13 BD | 20 ἀμφὶ AT¹BDM ἀμφὶ τὸν
 TcE ἀμφὶ τῶν R | ἐπὶ ἐνιατὸν ἐπὶ M | 21 λαμπρυνόμενος ABTr λαμπρυνά-
 μενος T¹ als sich auszeichnete Σ ἀβρυνόμενος ERDM γο ἀβρυνόμενος Tem |
 23 οὖν > D¹ corr. Dr | 24 τῷ ATER > BDM | ἐγχειρίζει T durch Rasur
 corr., ERBDM ἐγχειρίζεται AT¹

>secutus sum<. et Actus apostolorum, quos non iam auditu perceperat, sed oculis inspexerat. tradunt autem, quod euangelium suum ex Pauli 7 ore descripserit et ipsum sit, quod apostolus suum euangelium soleat nominare, cum dicit: >secundum euangelium meum<. sicut et 5 Marcus quae ex ore Petri fuerant praedicata, conscripsit. memoratur 8 autem ex comitibus Pauli Crescens quidem ad Gallias esse profectus. Linus vero et Clemens in urbe Roma ecclesiae praefuisse, qui comites 9 et adiutores eius fuisse ab ipso Paulo perhibentur. sed et Dionysium 10 Areopagiten apud Athenas, quem Lucas describit primum Paulo praedicante credidisse, inter socios eius fuisse et ecclesiae Atheniensium 11 constat sacerdotium suscepisse. sed nunc interim ad historiae ordinem redeamus.

[V] Igitur post Neronem, qui tredecim annis obsedit Romani culminis \bar{E} 5 1 principatum. Galba et Otho anno et sex mensibus detento principatu 15 defuncti Vespasiano regni gubernacula derelinquunt posito per idem tempus in procinctu belli, quod Iudaeis intenderat, ubi ab ipso exercitu, cum quo obpugnabat Iudaeam, subrogatur imperio. isque confestim Romam tendens Tito filio suo curam belli et Hierusolymorum

NPOF

6 quidem] *NPF* quidam *O* | 9 ariopagiten *P* (*archisinagogus in margine*)
OF areopagitem *N* | describit] *PF* descripsit *NO* | 10 et *om. P* | 15 defunctis *P* | 17 cum *om. N*

μου. μετὰ γε μὴν τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψιν Ἰουδαίων 2
 πρὸς τῷ κατ' αὐτοῦ τολμήματι ἤδη καὶ κατὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ
 πλείστας ὄσας ἐπιβουλὰς μεμηχανημένων, πρῶτον τε Στεφάνου λίθοις
 ἐπ' αὐτῶν ἀνηρημένον, εἶτα δὲ μετ' αὐτὸν Ἰακώβον, ὃς ἦν Ζεβεδαίου
 5 μὲν παῖς, ἀδελφὸς δὲ Ἰωάννου, τὴν κεφαλὴν ἀποτιμηθέντος, ἐπὶ
 πᾶσι τε Ἰακώβον, τοῦ τὸν αὐτόθι τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον πρῶτον
 μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψιν κελήρωμένον, τὸν προδη-
 λωθέντα τρόπον μεταλλάξαντος, τῶν τε λοιπῶν ἀποστόλων μυρία
 εἰς θάνατον ἐπιβεβουλευμένων καὶ τῆς μὲν Ἰουδαίας γῆς ἀπεληλα-
 10 μένων, ἐπὶ δὲ τῇ τοῦ κηρύγματος διδασκαλίᾳ τὴν εἰς σύμπαντα τὰ
 ἔθνη στείλαμένων πορεύειν σὺν δυνάμει τοῦ Χριστοῦ, γήσαντος αὐ-
 τοῖς »πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ ὀνό-
 ματί μου«, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ τῆς ἐν Ἱερουσαλῦμοις ἐκ- 3
 κλησίας κατὰ τινα χρησμόν τοῖς αὐτόθι δοξίμοις δι' ἀποκαλύψεως
 15 ἐκδοθέντα πρὸ τοῦ πολέμου μεταναστῆναι τῆς πόλεως καὶ τινα τῆς
 Περαίας πόλιν οἰκεῖν κεκελευσμένον, Πέλλαν αὐτὴν ὀνομάζουσιν,
 [ἐν ἣ] τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλῆμ μετω-
 κισμένων, ὡς ἂν παντελῶς ἐπιλελοιπότεον ἀγίων ἀνδρῶν αὐτὴν τε
 τὴν Ἰουδαίαν βασιλικὴν μητρόπολιν καὶ σύμπασαν τὴν Ἰουδαίαν
 20 γῆν, ἣ ἐκ Θεοῦ δίκη λοιπὸν αὐτοὺς ἅτε τοσαῦτα εἰς τε τὸν Χριστὸν
 καὶ τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ παρηρημηκότας μετῆι, τῶν ἀσεβῶν
 ἄρσῃ τὴν γενεάν αὐτὴν ἐκείνην ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίζουσα. ὅσα 4
 μὲν οὖν τηρικᾶδε κατὰ πάντα τόπον ὅλω τῷ ἔθνει συνεροῦν κακά,
 ὅπως τε μάλιστα οἱ τῆς Ἰουδαίας οὐκλήτορες εἰς ἔσχατα περιηλάθησαν
 25 συμφορῶν, ὁπόσα τε μυριάδες ἡβηδὸν γυναῖξιν ἅμα καὶ παισὶ ξίφει
 καὶ λιμῷ καὶ μυρίοις ἄλλοις εἶδεσι περιπεπτώκασιν θανάτου, πόλεόν
 τε Ἰουδαϊκῶν ὄσαι τε καὶ οἶαι γεγόνασιν πολιορκία, ἀλλὰ καὶ ὁπόσα
 οἱ ἐπ' αὐτὴν Ἱερουσαλῆμ ὡς ἂν ἐπὶ μητρόπολιν ὄχυρωτάτην κατα-
 πεφενγότες θεινὰ καὶ πέρα θεινῶν ἑοράκασιν, τοῦ τε παντὸς πολέμου
 30 τὸν τρόπον καὶ τῶν ἐν τούτῳ γεγενημένων ἐν μέρει ἕκαστα, καὶ ὡς

7/8 2, 23 — 12/13 Matth. 28, 19

ATERBDMΣΑ

6 τε BDMΣΑ δὲ ATER | 12 ἐπι M | 14 χορήσιμον T¹ corr. T^c |
 15 ἐκδοθέντα TERBDM δοθέντα A | τινασ M | 16 Περαίας > T¹ corr.
 T^c | κεκελευσμένον BD κεκελευσμένονσ ATERM | 17 ἐν ἣ > Schw
 19 Ἰουδαίων ADΣ Ἰουδαίαν B ἰλημ TER ἱερουσαλῆμ M | 20 ἅτε ABD ὡς
 ἅτε TERM | 22 αὐτὴν TERBDM ταύτην A | ἐκείνων Σ | 24 τε TER
 BDM τε αὐ A | ἔσχατα BDM ἔσχατον ATER | 26 πεπτώκασι B | 27 ἀλλὰ
 > M | 28 αὐτὴν ATER, D durch Rasur corr. αὐτὴν τὴν BD¹M

obpugnationis iniungit. verum post ascensionem domini et salvatoris 2
 nostri Iudaei vel in ipsum commissi piaculi vel persecutionis in aposto-
 los et necis in Stefanum, sed et obrunctionis in apostolum Iacobum
 et in Iacobum nihilominus fratrem domini, qui appellabatur Iustus.
 5 sceleris admissi ceterorumque omnium, quos propter fidem Christi in-
 sidiis, dolis atque omni fraude nequitiae circumvenerant, pro his, in-
 quam, omnibus malis poenas divinitus reposebantur. et apostoli quidem
 ab illis prius fugati ac per omnem locum dispersi, sicut supra diximus,
 pergebant in virtute Christi, qui eis praeceperat, dicens: >euntes
 10 >baptizate omnes gentes in nomine meo<. ecclesia vero, quae 3
 in Hierusolymis fuerat congregata, responso a deo accepto emigrare
 iubetur et transire ad oppidum quoddam Pellam nomine trans Iordanem,
 quo ablatis ex urbe sanctis et iustis viris vindictae caelesti fieret locus
 tam de urbe sacrilega quam de populo impio per excidium patriae
 15 eversionemque sumendae. quantis ergo malis gens tunc universa multata 4
 sit utque ipsa Iudaeae terra bello fame igni caedibusque vastata sit,
 quanta populorum milia, patres simul cum coniugibus ac parvulis li-
 beris absque numero, absque discretione trucidati sunt, quae etiam di-
 versarum urbium obsidiones, sed et ipsius magnificae et famosissimae
 20 civitatis Hierusalem quanta vastitas et quanta fuerit diversarum mortium
 strages, quisve per haec singula bellorum extiterit modus, et ut secun-

NPOF

1 obpugnationis] *N* obpugnationes *POF* | 2 commissi] cum ipsi *N*
 4 et in iac.] et iac. *P* | 13 quo] quod *P* | caelestis *N* | 16 igne *N*
 18 absque discr.] atque discr. *N* | sint *PF* | 20 fuerat *P*

ἐπὶ τέλει τὸ πρὸς τῶν προσηγῶν ἀνηγορευμένον βδέλυγμα τῆς ἐρι-
μώσεως ἐν αὐτῷ κατέστη τῷ πάλει τοῦ θεοῦ περιβοήτω νεφ̄. παν-
τελῆ φθορὰν καὶ ἀφανισμόν ἔσχατον τὸν διὰ πρὸς ὑπομείναντι.
πάρουστιν ὅτι γίλον, ἐπ' ἀκριβὲς ἐκ τῆς τῷ Ἰωσήφω γραφείσης
5 ἀναλέξασθαι ἱστορίας· ὡς δὲ ὁ αὐτὸς οὗτος τῶν ἀθροισθέντων ἀπὸ
τῆς Ἰουδαίας ἀπάσης ἐν ἡμέραις τῆς τοῦ πάσχα ἑορτῆς ὥσπερ ἐν
ἑορτῇ ῥήμασιν αὐτοῖς ἀποκλεισθῆναι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀμφὶ τρια-
κοσίας μυριάδας τὸ πλῆθος ἱστορεῖ, ἀναγκαῖον ὑποσημῆρασθαι. **χοῖν** 6
δ' οὖν ἐν αἷς ἡμέραις τὸν πάντων σωτήρα καὶ εὐεργέτην Χριστὸν τε
10 τοῦ θεοῦ τὰ κατὰ τὸ πάθος διατέθενται, ταῖς αὐταῖς ὥσπερ ἐν
ἑορτῇ κατακλεισθέντας τὸν μετελθόντα αὐτοὺς ὄλεθρον πρὸς τῆς
θείας δίκης καταδέξασθαι.

Παρελθὼν δὴ τὰ τῶν ἐν μέρει συμβεβηκότων αὐτοῖς ὅσα διὰ 5 7
ξίφους καὶ ἄλλω τρόπῳ κατ' αὐτῶν ἐγκεχειρήται, μόνας τὰς διὰ
15 τοῦ λιμοῦ ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι συμφορὰς παραθέσθαι. ὡς ἂν ἐκ μέρους
ἔχοιεν οἱ τῆδε τῇ γραφῇ ἐντυγχάνοντες εἰδέναι ὅπως αὐτοὺς τῆς εἰς
τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ παρανομίας οὐκ εἰς μακρὸν ἢ ἐκ θεοῦ μετῆλ-
θεν τιμωρία. φέρε δὴ οὖν, τῶν ἱστοριῶν τὴν πέμπτην τοῦ Ἰω- 6 1
σήφου μετὰ χεῖρας αὐδῆς ἀναλαβὼν, τῶν τότε παραθέντων διελεθε
20 τὴν τραγοδίαν·

>τοῖς γε μὴν εὐπρόοις< φησί >καὶ τὸ μένειν πρὸς ἀπωλείας ἴσον
>ἦν· προφάσει γὰρ αὐτομολίας ἀνηρεῖτό τις διὰ τὴν οὐσίαν. τῷ
>λιμῷ δ' ἢ ἀπόνοια τῶν στασιαστῶν συνήμαζεν, καὶ καθ' ἡμέραν
>ἀμφοτέρα προσεξεκείετο τὰ δεινά. φανερὸς μὲν γε οὐδαμοῦ σίτος 2
25 >ἦν, ἐπεισπηδῶντες δὲ διηρέων τὰς οἰκίας, ἔπειθ' εὐρόντες μὲν ὡς

1/2 Dan. 9, 27. 12, 11 vgl. Matth. 24, 15 Marc. 13, 14 — 5—8 Ioseph. B.
I. 6, 425—428 — 21—S. 202, 18 Ioseph. B. I. 5, 424—438

ATERBDMΣΑ

1 ἐπὶ M πρὸς in ἐπὶ corr. D¹ | 4 γραφῆς D¹ corr. Dr > M | 5 ὁ
αὐτὸς BDM αὐτὸς A *dieser Iosefus* Σ ὁ θανααστὸς TER | 8 ἀναγκαῖον δ' B
χοῖν ABM χοῖν E ἐχοῖν TrRD^r χοῖ T¹D¹ | 9 δ' οὖν BDM γοῖν AT¹ER
γὰρ Tr | vor τὸν + περι Tr | χριστὸν τε TERBDM τὸν χριστὸν A χριστὸν
τε τοῦ θεοῦ ausradirt M gegen Christus den Sohn Gottes Σ (*saluatorem suum et*
salutarem) Christum domini A | 13 ᾤ BDMΣER 18 A | δὴ τὰ A δῆτα
T¹ERBDM δὲ τὰ Tr | 14 nach ἄλλωι + τω Bc | ἐγκεχειρήται TERBD ἐν-
κεχειρήται M ἐγκεχειρισται A | 15 παραθέσθαι AT^cERDM ἐποθέσθαι T¹B |
17 τοῦ θεοῦ getilgt M in καὶ θ^v corr. Er nicht übersetzt Σ | 18 δὴ > BD |
22 αὐτονομίας M | 23 καὶ > T¹ corr. T¹ | 24 τὰ > B | φανερώς BDΔ
γε AT¹BDMΔ γὰρ T^cER beides Ios HSS

dum id, quod prophetae praedixerant, abominatio desolationis in ipso quondam dei famosissimo conlocata sit templo, utque ad ultimum cuncta ignis populatus sit et flamma consumpserit, si qui plenius nosse vult, historias Ioseppi relegat. nos vero ex his ea tantum, quae ad explana- 5
tionem suscepti operis sufficiunt, adsumemus. in quibus refert. quod ex omni Iudaea populi in die sollemni paschae Hierusolyma velut exitiali quadam manu cogente convenerant, quos tricies centena milia hominum dicit fuisse, iusto scilicet dei iudicio tempore hoc ultionis electo, ut qui in diebus paschae salvatorem suum et salutarem Christum 6
domini cruentis manibus et sacrilegis vocibus violaverant, in ipsis diebus velut in unum carcerem omnis multitudo conclusa feralis poenae exitium, quod merebatur, exciperet.

Praeteribo quae in eos vel gladii caede vel aliis belli machinis 7
conlata sunt, explicare; ea tantummodo, quae dirae famis exitio pertulerunt supradicti historiografi sermonibus proferam. quo legentes haec intellegant. quantum piaculi sit audere aliquid in Christum et quam [VI] gravibus ausa suppliciis expientur. | age itaque quintus Ioseppi Histo- 6 1
riarum liber ponatur in medio, ex quo omnis eorum luctuosa tragoedia pernoscat.

20) >Divitibus autem permanere<, inquit, >aut perire unum atque idem >erat. si enim in urbe permansissent, facultatum suarum causa crimine >obieto, quasi qui de transfugiendo cogitarent, perimebantur. necessitas >vero famis factiosorum extollebat adrogantiam et utrumque simul in- >edia cum temeritate crescebat. publice quidem frumentum nusquam 2

NPOF

2 locata s. t. utque (*corr. in atque*) ad u. cuncta *in litura* P² | 5 adsumimus P | 6 hierusolimam NPO | 9 electos P | salutare P | 10 domini] ihm (?) P¹ dominum P² | uiolarant P | 11 carcerem] NOF megarem (*adnotans in margine id est carcerem*) P *interpolans vocabulum Hebraicum* 13 eos] eis PF¹ | 14 conlocata N | 15 quo] quod P | 18 medium PO²

ἀρονησαμένους ἠκίζοντο, μὴ εὐρόντες δὲ ὡς ἐπιμελέστερον κορύναντας
 ἐβασάνιζον· τεκμηρίον δὲ τοῦ τ' ἔχειν καὶ μή, τὰ σώματα τῶν
 ἀθλίων· ὧν οἱ μὲν ἔτι συνεστῶτες εὐπορεῖν τροφῆς ἐδόκουν, οἱ
 5 ἔτι ἐνδείας τεθνηξομένους· αὐτίκα, πολλοὶ δὲ λάθρα τὰς κτήσεις
 ἐνὸς ἀντικατηλλάξαντο μέτρον, πυρῶν μὲν, εἰ πλουσιώτεροι τυγ-
 χάνοιεν ὄντες· οἱ δὲ πενέστεροι κοιθῆς· ἔπειτα κατακλείοντες ἔαν-
 10 τούς εἰς τὰ μυχαίτατα τῶν οἰκιῶν, τινὲς μὲν ὑπ' ἀκρας ἐνδείας
 ἀνέργαστον τὸν σῖτον ἠσθιον, οἱ δ' ἔπεσον ὡς ἢ τε ἀνάγκη καὶ
 τὸ δέος παρήνει, καὶ τράπεζα μὲν οὐδαμοῦ παρετίθετο, τοῦ δὲ
 15 πυρός ἐφέλκοντες ἔτ' ὠμὰ τὰ σιτία διήρπαζον. ἔλειπνῆ δ' ἦν ἡ
 τροφή καὶ δεκρῶν ἄξιος ἡ θία, τῶν μὲν δυνατωτέρων πλεονεκ-
 τούντων, τῶν δὲ ἀσθενῶν ὀδνρομένων. πάντων μὲν δὴ παθῶν
 20 ὑπερίσταται λιμός, οὐδὲν δ' οὕτως ἀπόλλυσιν ὡς αἰδώς· τὸ γὰρ
 ἀλλως ἐντροπῆς ἄξιον ἐν τούτῳ καταφρονεῖται. γυναῖκες γοῦν
 ἀνδρῶν καὶ παῖδες πατέρων καὶ, τὸ οἰκτρότατον, μητέρες νηπιῶν
 ἐξήρπαζον ἐξ αὐτῶν τῶν στομάτων τὰς τροφάς, καὶ τῶν φιλτάτων
 ἐν χειρὶ μαρτυρομένων σὺν ἢν φειδῶ τοὺς τοῦ ζῆν ἀγελέσθαι στα-
 25 λαγμοῦς. τοιαῦτα δ' ἐσθίουτες, ὅμως οὐ διελάνθανον, πανταχοῦ
 δ' ἐφίσταντο οἱ στασιασταὶ καὶ τούτων ταῖς ἀρπαγαῖς. ὁπότε γὰρ
 κατίδοιεν ἀποκεκλεισμένην οἰκίαν, σημεῖον ἦν τοῦτο τοὺς ἔνδον
 προσσφίρεσθαι τροφήν. εὐθὺς δ' ἐξαράζαντες τὰς θύρας εἰσεπήδων,
 καὶ μόνον σὺν ἐκ τῶν φαρύγγων ἀναθλίβοιτες τὰς ἀκόλους ἀνέ-
 30 φερον. ἐτύπνοντο δὲ γέροντες ἀντεχόμενοι τῶν σιτίων, καὶ κόμης

ATERBDMΣΑ

3 ἀθλίον TEBDM Ios ἀθλίον ἦν AR | ἐδόκουν τροφῆς DM | 6 ἀντι-
 κατηλλάξαντο ATEM ἀντηλλάξαντο ReB ἀντιλλάξαντο R¹D beides Ios HSS
 // // // (4 Buchst. ausradirt) μέτρον T¹ in μέτρον durch Rasur corr. | 7 εἰ DM |
 11 ἐφέλκοντες TERD¹M ἐφέλκοντος B ἐφέλκοντο D¹ ἐφέλκοντες A ἐφέλκοντες ἐφέ-
 λκοντες ἐφέλκοντος Ios HSS | τὰ δώματα ἔτ' ὠμὰ τὰ D τὰ δώματα M | τὰ
 σιτία τὰ ἴδια A (propria uelut furtiva deuorabant) | ἡ > M | 13 ἀσθενῶν
 ὀδνρομένων TERBDMΣΑ Ios ἀσθενεστέρων ὀδνωμένων A | δὴ] οὖν B |
 14 αἰδώς II etwas was vernichtet ohne Scham wie er, giebt es nicht Σ uercediam
 A αἰδῶ (richtig) und αἰδώς Ios HSS | 16 ἀνδρῶν > B | 17 ἐξ αὐτῶν] ἐαν-
 τῶν B | 20 δ' TERBDM Ios δ' οὖν A | 22 τροφήν ATERDM τροφῆς B
 irgend eine Speise Σ beides Ios HSS | ἐξαράζαντες RDM ἐξαράζαντες T¹E
 ἐξάραζαντες B εἰσαράζαντες T¹ εἰσαράζαντες A ἐξαράζαντες und ῥήζαντες Ios HSS
 θύρας] χειρας B | 23 τὰς TEBDM Ios τοὺς AR | 23/24 ἀπέφερον B |
 24 ἐτύπνοντο δὲ γέροντες aus ἔτυπον γέροντας corr. T¹ | κόμης AT¹BDM A
 κόμας TrER ausgerissen wurde das Haar Σ beides Ios HSS

-omnino erat, sed inruentes urbis praedones perscrutabantur domos, et
 -siquidem invenissent, tamquam de his, qui fefellerant, poenas sumebant,
 -si vero non invenissent, nihilominus tamquam eos, qui occultius et
 -diligentius absconderint, cruciabant. indicium vero haberi ab eis pa-
 5 >bula capiebant hoc ipso, quod adhuc vivere et subsistere corporibus
 >videbantur, tamquam qui profecto iam interissent, nisi absconditos
 >uspium tegerent cibos. si quos sane tabescentes macie vidissent, hos
 >cum venia praeteribant, superfluum putantes perimere, quos paulo post
 >absumeret fames. multi tamen in occultis omni censu suo mercati 3
 10 >sunt unum metrum, si divites, frumenti, hordei, si inferiores fuerunt,
 >et concludentes se in interioribus quibusque penetralibus domus non-
 >nulli nec in panes confectas fruges edebant, alii vero, in quantum vel
 >necessitas vel metus permetteret, excoquebant. et mensam quidem 4
 >nullus expectabat adponi, sed ex ipso semiusta igni rapientes propria
 15 >velut furtiva devorabant. et erat infelicis ipsius cibi spectaculum
 >miserabile, cum validiores quique inventa diriperent, inbecillioribus
 >vero nihil praeter luctum superaret et lacrimas. et omnium licet acer- 5
 >bitates rerum superet fames, nihil tamen ita subruit et subvertit. sicut
 >verecundiam. quidquid enim salvis rebus pudore dignum est, id in
 20 >hac necessitate contemnitur. denique et uxores de virorum manibus
 >et filii de parentum et, quod est infelicis, matres cibos de parvulorum
 >suorum manibus atque ore rapiebant. et cum dulcissimi liberi in
 >manibus atque ante ora positi tabescerent, exigua vitae subsidia denti-
 >bus ipsis eximere nemo parcebat. verum ne ipsos quidem infelices et 6
 25 >perexiguos sumentes latebant cibos. sed continuo aderat praedonum
 >quis et statim, ut clusas cuiuspian conspexisset fores. indicium crede-
 >bat hoc esse, quod intrinsecus positi ederent, et repente despiciatis
 >foribus praecipites inruebant atque ab ipsis, ut ita dicam, faucibus ex-
 >primentes, si quid forte insumptum iam fuerat, revocabant. verbera- 7
 30 >bantur senes, si cibum vindicare temptassent. passis etiam crinibus

NPOF

1 domus P | 4 habere P | 7 tabescente N | 11 penetrabilibus P
 15 erat om. N | 16 mirabile F | 17 superaret et] superaret N superarat
 et P¹ supererat et P²FO | 18 superat N | 23 tabescebant P | 24 ne]
 nec PF | 26 clusas] N clausas PFO | 27 despiciatis] incisis uel disruptis P
 in margine | 29/30 uerberabant N | 30 passis] NO¹F sparsis PO²

>εσπαράσσοντο γυναῖκες συγκαλέπτουσαι τὰ ἐν χερσίν, οὐδέ τις ἦν
 >οἶκτος πολιᾶς ἢ νηπίων. ἀλλὰ συνεπαίροντες τὰ παιδία τῶν ψω-
 >μῶν ἐκζητάμενα κατέθειον εἰς ἕδαφος. τοῖς δὲ φθάσασι τὴν εἰσδρο-
 >μὴν αὐτῶν καὶ προκαταπιούσιν τὸ ἀρπαγησόμενον ὡς ἀδικηθέντες
 5 >ἦσαν ὁμοίτεροι. δεινὰς δὲ βασάνων ὁδοὺς ἐπερούουν πρὸς ἔρηνναν 8
 >τροφῆς, ὁρόβοις μὲν ἐμφορῶντες τοῖς ἀθλοῖς τοὺς τῶν αἰδοίων
 >πόρους, ῥάβδοις δ' ὀξείαις ἀναλείροντες τὰς ἕδρας· τὰ φοικτὰ δὲ
 >καὶ ἀκοαῖς ἔπασχέ τις εἰς ἐξομολόγησιν ἐνὸς ἄρτου καὶ ἵνα μηνύσῃ
 >δράκα μίαν κεκοιμημένην ἀλφίτων. οἱ βασανιστὰὶ δ' οὐδ' ἐπέινων 9
 10 >(καὶ γὰρ ἦττον ἂν ὁμῶν ἦν τὸ μετὰ ἀνάγκης), γυμνάζοντες δὲ τὴν
 >ἐπίνοιαν καὶ προπαρασκευάζοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰς ἐξῆς ἡμέρας
 >ἐφόδια. τοῖς δ' ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων φρουρᾶν νύκτωρ ἐξεροπύσασιν 10
 >ἐπὶ λαχάνων συλλογῆν ἀγρίων καὶ πάσας ὑπατιῶντες, ὅτ' ἤδη δια-
 >πεφειγμένοι τοὺς πολεμίους ἐδόκουν, ἀφήραζον τὰ κομισθέντα, καὶ
 15 >πολλάκις ἰκετεύοντες καὶ τὸ φοικτότατον ἐπιχαλουμένων ὄνομα
 >τοῦ θεοῦ μεταδοῦναι τι μέρος αὐτοῖς ὧν κινδυνεύσαντες ἤνεγκαν.
 >οὐδ' ὅτιοῦν μετέδωκαν, ἀγαπητὸν δ' ἦν τὸ μὴ καὶ προσαπολέσθαι
 >σεσυλημένον*.

τούτοις μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει λέγων

11

20 >Ἰουδαίοις δὲ μετὰ τῶν ἐξόδων ἀπεκόπη πᾶσα σωτηρίας ἐλπίς,
 >καὶ βαθύνας ἑαυτὸν ὁ λιμὸς κατ' οἴκους καὶ γενεὰς τὸν δῆμον ἐπε-
 >βόσζετο, καὶ τὰ μὲν τέγη πεπλήρωτο γυναικῶν καὶ βρεφῶν λελυ-
 >μένων, οἱ στενωποὶ δὲ γερόντων νεκρῶν, παῖδες δὲ καὶ νεανία 12
 >διοιδοῦντες ὥσπερ εἰδῶλα κατὰ τὰς ἀγορὰς ἀνειλοῦντο καὶ κατέ-
 25 >πιπτον ὅπῃ τινα τὸ πάθος καταλαμβάνοι. θάπτειν δὲ τοὺς προσή-
 >κοντας οὔτε ἔσχον οἱ κἀμνοντες καὶ τὸ διευτονοῦν ὧκει διὰ τε
 >τὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν καὶ τὸ κατὰ σφᾶς ἄδηλον· πολλοὶ γοῦν

20—S. 204, 19 Ioseph. B. I. 5, 512—519

ATERBDMΣΑ

1 χερσίν χερ aus don corr. A¹ | 2 παιδία TERBDM Ios νήπια A | 3 ἐγ-
 >κρητάμενα T¹ corr. T^cTr | 6 ἄθλοισ T¹ corr. T^c | τοὺς TERBDM Ios > A
 | 9 μίαν > M | κεκοιμημένων Π > ΣΑ κεκοιμημένην und κεκοιμημένων und
 > Ios HSS | οὐδ' BDMΣΑ οὐκ AER Ios οὐκ auf Ras. T^c | 10 γὰρ ἦττον ἂν
 ERBDM Ios γὰρ ἦττον ἂν aus /ἦττον ἂν corr. T^c γὰρ ἂν ἦττον A ἂν nicht über-
 setzt Σ | 11 προπαρασκευάζοντες ARBDM Ios HSS προκατασκευάζοντες TE,
 Ios schrieb προπαρασκευάζοντο | 13 συλλογῆν M | 17 καὶ τὸ μὴ DM
 18 σεσυλημέναις T^r | 19 τούτοις TERBDM τούτοις δὲ ΑΑ | 26/27 τε τὸ
 AT^cER τε T¹BDM τε und τὸ Ios HSS | 27 γὰρ T^r

mulieres trahebantur occultare nitentes, si quid forte deprehensum
 >fuisset in manibus. nulla senibus pro canitie reverentia, nulla erga
 >parvulos miseratio, sed in exiguo panis fragmento parvulos inhaerentes
 >et ex ipso, cui inhaeserant, suspensos elidebant in terram. in eum
 5 >vero, qui raptores cibo praevenisset absumpto. crudelius saeviebant et
 >excogitabant dira supplicia, obturantes infelicibus naturales digestionum 8
 >meatus. aliis vero praeacutas sudes per eadem verenda adigentes,
 >horresco quae gesta sunt referens, ad confessionem per haec unius
 >panis aut cyathi farinae miseros perurgebant. nam ipsi tortores nec 9
 10 >patiebantur famem: esset enim quodammodo tolerabilius, si haec con-
 >pulsi inedia facere viderentur. sed ut vel praepararent sibi in posterum
 >cibos, vel ut crudelitas exercitio convalesceret. in his etiam, si qui 10
 >forte furtim per stationes hostium pro colligendis herbis erepissent.
 >occurrentes eis, qui se hostium manus effugisse gauderent, diripiebant
 15 >quidquid adtulerant. supplicantibus autem et terribile quondam sibi
 >nomen dei invocantibus, ut vel partem aliquam ex his, quae cum mortis
 >periculo quaesierant, indulgerent, nihil prorsus praebebant. sed et hoc
 >beneficii loco cesserat, si comprehensum vivum licuisset evadere.

His autem post aliquanta adiungit dicens:

11

20 >Iudaeis vero cum egressu urbis omnis pariter spes excludebatur
 >salutis, et invalescens acerbitas famis domos simul et familias gen-
 >temque vastabat, ita ut in penetralibus strata iacerent mulierum par-
 >vulorumque cadavera, per plateas vero infelicium senum corpora fame
 >magis quam aetate consumpta. iuvenes vero atque omnis aetas ro- 12
 25 >bustior velut simulacra quaedam in viis et egressibus oberrabant, cor-
 >ruentes quocumque loci gressum subruisset inedia. sepelire autem
 >cadavera proximorum nec defunctorum multitudo nec virium debilitas
 >permittebat, simul et pro suae unusquisque vitae incerto. denique ali-

NPOF

15 quondam] *NF* quoddam *PO* | 21 domus *NP* | 22 strati *N*
 25 egressibus] in egr. *P*

>τοῖς ἑπ' αὐτῶν θάπτομένοις ἐπαπέθνησκον, πολλοὶ δ' ἐπὶ τὰς
 >θήκας. πρὶν ἐπιστῆναι τὸ χρεῶν, προῆλθον. οὔτε δὲ θροῆνος ἐν 13
 >ταῖς συμφοραῖς οὔτε ὀλογευμὸς ἦν. ἀλλ' ὁ λιμὸς ἤλεγε τὰ πάθη.
 >ξηροῖς δὲ τοῖς ὄμμασιν οἱ δυσθανατοῦντες ἐθεώρουν τοὺς φθάσαν-
 5 >τας ἀναπεύσασθαι. βαθεῖα δὲ τὴν πόλιν περιεῖχεν σιγὴ καὶ νύξ θα-
 >νάτου γέμουσα. καὶ τούτων οἱ λησταὶ χαλεπώτεροι. τρυβουροχοῦν- 14
 >τες γοῦν τὰς οἰκίας, ἐσύλων τοὺς νεκρούς, καὶ τὰ καλύμματα τῶν
 >σωμάτων περισπῶντες, μετὰ γέλωτος ἐξήεσαν, τὰς τε ἀκμὰς τῶν
 >ξίφων ἐδοκίμαζον ἐν τοῖς πτόμασιν. καὶ τινες τῶν ἐροισμένων ἐτι
 10 >ζῶντας διήλανον ἐπὶ πείρᾳ τοῦ σιδήρου, τοὺς δ' ἕτερούτους
 >χοῖσαι σήσιν δεξιῶν καὶ ξίφος. τῷ λιμῷ κατέλιπον ὑπερηφανοῦντες.
 >καὶ τῶν ἐκπνεόντων ἕκαστος ἀτενὲς εἰς τὸν ναὸν ἀφεώρα, τοὺς
 >στασιαστὰς ζῶντας ἀπολιπών. οἱ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ δη- 15
 >μοσίου θησαυροῦ τοὺς νεκρούς θάπτειν ἐκέλευον, τὴν ὁσμὴν οὐ γέ-
 15 >ροντες· ἐπειδ' ὡς οὐ διήρουν, ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐροίπτουν εἰς τὰς
 >φάραγγας. περὶ δὲ ταύτας ὁ Τίτος ὡς ἐθεάσατο πεπλησμένας
 >τῶν νεκρῶν καὶ βαθὺν ἰχώρα μυδῶντων τὸν ὑπορρέοντα τῶν σω-
 >μάτων, ἐστέναξεν τε καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείνας καταμαρτύρατο τὸν
 >θεόν, ὡς οὐκ εἶη τὸ ἔργον αὐτοῦ.

20 τούτοις ἐπειπὼν τινα μεταξὺ ἐπιφέρει λέγων·

16

>οὐκ ἂν ὑποστελαιίμην εἰπεῖν ἅ μοι κελεύει τὸ πάθος· οἶμαι Ρω-
 >μαίων βραδυνόντων ἐπὶ τοὺς ἀλιτηρίους, ἢ καταποθῆναι ἂν ἐπὶ
 >χάσματος ἢ κατακλυσθῆναι τὴν πόλιν ἢ τοὺς τῆς Σοδομηρῆς μετα-

21—S. 206, 2 Ioseph. B. I. 5, 566

ATERBDMΣΑ

4 ὄμμασιν AT¹BDMΣΑ ὄμμασι καὶ σεσηπόσι τοῖς στόμασιν T^cER σεσηπόσι
 in σεσηπόσι corr. T^c2 letzteres beides Ios HSS | δυσθανατοῦντες AM δυσθα-
 νοῦντες T^cBD δυσθανατώντες ER δυσθανῶντες T¹ δυσθανατοῦντες δυσθανα-
 τῶντες δυσθανῶντες Ios HSS | ἐθεώρουν BDM ἐφεώρων AT¹R ἐφεώρων T^c
 ἐθεώρων E ἐφεώρων ἐφεώρων ἐθεώρων Ios HSS | 7 καλύμματα AT¹BDM
 κατακαλύμματα T^cER beides Ios HSS | 8 ἀκμὰς AT¹BDMΣΑ ἀκμᾶς ER γο
 ἀκμᾶς T^{cm} beides Ios HSS | 10 πείραι AT^cERM Ios πείραν T¹D πείραν B |
 11 κατέλιπον E^rR¹BD¹ corr. R^cD^r | 12 ἐμπνεόντων B | ἀτενὲς ATERB¹
 ἀτενίσας DM Ios HSS | ναὸν ABDM νεὼν TER | ἀφεώρα BDM Ios ἐφεώρα
 ATER | 17 μυδῶντων τὸν ὑπορρέοντα ATERBD Ios τὸν getilgt E τὸν ὑπορ-
 ρέοντα μυδῶντων M | 21 ὑποστελαιίμην auf Ras. T^c | 22 βραδυνόντων R
 Ios HSS | 23 κατακλυσθῆναι BD

>quanti supra eos quos sepeliebant animas emisere. multi etiam dum
 >prosecuntur funera, priusquam ad sepulchrum veniretur, efflabant. sed **13**
 >nec planctus ex more defunctis exhibebatur aut luctus, quia hoc sibi
 >totum vindicaverat famas. sed nec ariditas inediae umorem cuiquam
 5 >reliquerat lacrimarum. obsederant civitatem profunda silentia et nox
 >plena mortis cuncta contexerat. quibus malis omnibus graviores soli
 >vigeabant praedones, qui ne sepulchra quidem diripere et spoliare ca- **14**
 >davera illicitum ducebant, non tam praedam petentes, quam scelus
 >inrisione cumulantes et aciem gladiatorum suorum in cadaverum ob-
 10 >truncatione probantes. interdum etiam in nonnullos adhuc spirantes
 >micro examinandus agebatur. quod alii semineces cum viderent, suppli-
 >ces dexteras protendebant, ut in se quoque beneficii loco converterent
 >scelus. quo scilicet cruciatibus famis velocius absolventur. sed novo
 >crudelitatis genere necem, quam sponte inferebant, si rogarentur, nega-
 15 >bant; cum tamen unusquisque deficientium cum gemitu oculos retor-
 >queret ad templum. non de morte propria dolens, sed de impunitate
 >praedonum, quos superstites relinquebat. et primo quidem sumptu **15**
 >publico sepeliri mortuos iusserant foetoris intolerantia. ut vero omnem
 >sumptum coepit vincere multitudo morientium. de muro cadavera prae-
 20 >cipitabant. at cum Titus circumiens pervidisset repletos mortuorum
 >cadaveribus vallos et humani corporis tabo patriam terram rigari, cum
 >ingenti gemitu elevatis ad caelum manibus deum invocat testem hoc
 >sum opus non esse<.

Et post aliquanta iterum talia quaedam prosequitur:

16

25 >Non cunctabor<, inquit, >proferre quod sentio. arbitror enim, quod
 >etiam si adversum impios cives Romanorum paulisper arma cessassent.
 >aut hiatu terrae aut aquae diluvio aut Sodomitanis ignibus et fulminibus
 >caelitus tortis supplicium civitas dependisset, quae multo infaustiorum

NPOF

18 sepelire *P*¹ | 21 rogari *N*

>λαβεῖν κεραινούς· πολὺ γὰρ τῶν ταῦτα παθόντων ἤνεγκεν γενεὰν
>ἀθροωτέραν· τῇ γοῦν τούτων ἀπονοία πᾶς ὁ λαὸς συναπόλετο<.

καὶ ἐν τῷ ἕκτῳ δὲ βιβλίῳ οὕτως γράφει

17

>τῶν δ' ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθειρομένων κατὰ τὴν πόλιν ἄπειρον
5 >μὲν ἔπιπτε τὸ πλῆθος, ἀδιήγητα δὲ συνέβαιναν τὰ πάθη. καθ'
>ἐκάστην γὰρ οἰκίαν, εἴ ποιν τροφῆς παραφανείη σιτία, πόλεμος ἦν,
>καὶ διὰ χειρῶν ἐχώρουν οἱ γίλτατοι πρὸς ἀλλήλους, ἐξαρκάζοντες
>τὰ ταλαιώτερα τῆς ψυχῆς ἐφόδια, πίστις δ' ἀπορίας οὐδὲ τοῖς θνή-
>σκουσιν ἦν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμπνέοντας οἱ ληστὰι διηρείνον, μὴ τις 18
10 >ὑπὸ κόλπον ἔχων τροφήν, σκήπτουτο τὸν θάνατον αὐτῶ. οἱ δ'
>ἐπ' ἐνδείας κεληρότερες ὥσπερ λυσοῦντες κύνες ἐσφάλλοντο καὶ παρα-
>φέροντο ταῖς τε θύραις ἐνσειόμενοι μεθύοντων τρόπον καὶ ὑπ'
>ἀμυχανίας τοὺς αὐτοὺς οἴκους εἰσεπήδων δις ἢ τρις ὥρα μῦ.
>πάντα δ' ὑπ' ὀδόντας ἦγεν ἢ ἀνάγκη, καὶ τὰ μηδὲ τοῖς ὑπαρω- 19
15 >τάτοις τῶν ἀλόγων ζῴων πρόσφορα συλλέγοντες ἐσθίειν ἐπέφερον.
>ζωστήρων γοῦν καὶ ἑποδημάτων τὸ τελευταῖον οὐκ ἀπέσχορτο καὶ
>τὰ δέρματα τῶν θηρεῶν ἀποδέροντες ἐμασσόντο, τροφή δ' ἦν καὶ
>χόρτον τισὶν παλαιῶν σπαράγματα· τὰς γὰρ Ἴνας ἔτιοι συλλέγοντες,
>ἐλάχιστον σταθμὸν ἐπόλων Ἀττικῶν τεσσάρων. καὶ τί δεῖ τὴν 20
20 >ἐπ' ἀψύχοις ἀνάδειαν τοῦ λιμοῦ λέγειν; εἴμι γὰρ αὐτοῦ δηλώσω
>λογον ὅποιον μῆτε παρ' Ἑλλήσιν μῆτε παρὰ βαρβάρους ἰστόρηται.
>φρικτὸν μὲν εἰπεῖν, ἀπιστον δ' ἀκοῦσαι. καὶ ἔγωγε, μὴ δόξαιμι
>τετρατέεσθαι τοῖς αὐθις ἀνθρώποις. κἄν παρέλιπον τὴν συμφροσὴν
>ἠδέως, εἰ μὴ τῶν κατ' ἐμαντὸν εἶχον ἀπίρους μάρτυρας· ἄλλως
25 >τε καὶ ψυχρὰν ἂν καταθείμην τῇ πατρίδι χάριν, καθυφόμενος

4—S. 210, 12 Ioseph. B. I. 6, 193—213

ATERBDMΣΑ

1 τοιαῦτα Tr | 4 τοῦ + Tr, von Tc nichts zu erkennen | 5 ἔπιπτε τὸ
TrERB ἐπιπτεν τὸ A ἐπίπτετο T¹M ἔπιπτε D ἔπιπτε τὸ und ἔπιπτε Ios HSS
9 ἐμπνέοντας AT¹BDM ἐκπνέοντας TcERΣΑ (richtig) beides Ios HSS |
10 ἔχοι und nach σκήπτουτο + δὲ Tr | 11 ἐσφάλλοντο AB Ios ἐσφάλοντο T¹D¹
ἐφῆλλοντο TERM ἐφάλοντο D durch Rasur, kreisten umher Σ | 12 τε > D¹M,
Σ wie es scheint, corr. Dc | οὐραῖσ B, D¹ auf Rasur | 13 τοὺς T¹TrBDM
εἰς τοὺς AER Correctur in T getilgt, beides Ios HSS | εἰσαηδῶντες (richtig)
und εἰσεπήδων Ios HSS | 14 μηδὲ τοῖς] μῆδ' ὡς B | 16 οὐ κατέσχορτο
Tc | 17 θηρεῶν A | 18 Ἴνας > A¹ corr. A¹ | 25 καταθείμην ERBA
κατεθέμην ATr κατατεθείμην DM von T¹ nichts zu erkennen καταθείμην und
κατεθέμην Ios HSS

>illis, qui haec perpassi sunt, et nequiores virorum praesentem hanc
>protulisset aetatem, pro quibus omnis gens pariter mereretur extingui.

Sed et in sexto libro de eisdem talia scribit:

17

>Et eorum<, inquit, >qui per totam civitatem famis inedia conrumpe-
5 >bantur, multitudo innumerabilis erat, quorum nec explicari miseria
>potest. per singulas namque domos, sicubi fuisset aliquid cibi repertum,
>bella continuo et caedes inter caros ipsosque parentes ac liberos nasce-
>bantur, dum non solum e manibus, sed ex ipsis etiam faucibus invicem
>cibum rapere certabant. fides autem nec mortuis erat, sed et ipsi, cum 18
10 >iam spiritum exhalarent, perscrutabantur a praedonibus, ne cui forte
>intra gremium cibi aliquid resedisset. alii autem per inediam hiantes
>velut rabidi canes huc atque illuc ferebantur, et quasi insania quadam
>exagitati in easdem domos sub momento temporis iterum ac saepius 19
>inruebant. omnia tamen necessitas vertebat in cibum, etiam illa, quae 19
15 >ne mutis quidem animalibus edere usus fuit. ad ultimum ne loris
>quidem vel cingulis aut ipsis etiam calciamentis abstinerunt. porta-
>rum quoque indumenta detrahentes conficienda dentibus ingerebant.
>nonnulli et faeni veteris festucas edebant. sed et de quisquiliis unde-
>unde collectis parvissimum pondus dragmis quattuor distrahebant.
20 >sed quid opus est per haec pondus famis illius explicare, cum gestum 20
>sit ibi facinus, quod neque apud Graecos neque apud barbaros ullus
>accepit auditus, horrendum quidem dictu, auditu vero incredibile.
>equidem libenter tam immane facinus siluisssem, ne quis me crederet
>monstruosa narrare, nisi multos memoriae nostrae viros testes commissi
25 >sceleris habuisssem. porro vero nec aliquid in hoc patriae praestare
>me arbitror, si subtraham eorum malorum verba, quorum pertulit

NPOF

2 omnis] et omnis *PO²F* | 6 domus *NP* | 13 domus *NP* | 18 ue-
teri *N* ueteres *P* | fistucas *P* | 18/19 unde unde] *NOF¹* unde *PF²*
21 barbarus ullos *N* | 22 auditur *N* | 25 in *om. Pa*

>τὸν λόγον ὧν πέπονθε τὰ ἔργα. γυνὴ τῶν ὑπὲρ Ἰορδάνην κατοί- 21
 >κούντων, Μαρία τοῦτομα, πατρὸς Ἐλιαζάρου, κόμης Βαθεζώρ (ση-
 >μαίνει δὲ τοῦτο οἶκος ὑσώπου). διὰ γένος καὶ πλοῦτον ἐπίσημος,
 >μετὰ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἰς τὰ Ἰεροσόλυμα καταστυγοῦσα συνε-
 5 >πολιορκεῖτο. ταύτης τὴν μὲν ἄλλην ζητῶσι οἱ τέρατοι διήρπασαν, 22
 >ἔσθη ἐκ τῆς Περσίας ἀνασχενασαμένη μετήνεγκεν εἰς τὴν πόλιν. τὰ
 >δὲ λείψανα τῶν κειμηλίων κἂν εἴ τι τροσῆς ἐπινοηθεῖη, καθ' ἡμέραν
 >εἰσπηδῶντες ἤρπαζον οἱ δορυφόροι. θειῆ δὲ τὸ γύναιον ἀγανά-
 >κτησις εἰσήμι. καὶ πολλάκις λοιδοροῦσα καὶ καταρωμένη τοὺς ἀρ-
 10 >παγας ἐσ' ἑαυτὴν ἠρέθειζεν. ὡς δ' οὔτε παροξυνόμενος τις οὐτ' 23
 >ἐλεῶν αὐτὴν ἀνήρει καὶ τὸ μὲν εὔρειν τι σιτίον ἄλλοις ἐκοπία,
 >πανταχόθεν δ' ἄπορον ἦν ἤδη καὶ τὸ εὔρειν, ὁ λιμὸς δὲ διὰ σπλάγ-
 >χων καὶ μελῶν ἐχώρει καὶ τοῦ λιμοῦ μᾶλλον ἐξέκαιον οἱ θυμοί.
 >ἀμβούλιον λαβοῦσα τὴν ὄργην μετὰ τῆς ἀνάγκης, ἐπὶ τὴν φύσιν
 15 >ἐχώρει, καὶ τὸ τέκνον. ἦν δ' αὐτῇ παῖς ἑπομάστιος, ἀρπασαμένη,
 >βρόφος, εἶπεν, ἄθλιον, ἐν πολέμῳ καὶ λιμῷ καὶ στάσει, τίμι σε 24
 >τηρῶ; τὰ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις δουλεία κἂν ζήσωμεν ἐπ' αὐτούς,
 >σθ θάνατος δὲ καὶ δουλείαν ὁ λιμὸς. οἱ στασιασταὶ δὲ ἀμφοτέρων χαλε-
 >πώτεροι. ἴθι, γενοῦ μοι τροσῆ καὶ τοῖς στασιασταῖς ἐρινὺς καὶ τῷ
 20 >ἄφ' ἡμῶς, ὁ μόνος ἐλλείπων τοῖς Ἰουδαίων συμφοραῖς. καὶ ταῦθ' 25
 >ἄμα λέγονσα κτείνει τὸν εἰόν. ἔπειτ' ὀπήσασα, τὸ μὲν ἡμῖς κατ-
 >εσθίει, τὸ δὲ λοιπὸν κατακαλύψασα ἐφύλαττεν. εὐθέως δ' οἱ
 >στασιασταὶ παρῆσαν καὶ τῆς ἀθεμίτου κρίσεως σπᾶσαντες, ἤπειλουν.
 >εἰ μὴ δεξιεν τὸ παρασχενασθέν. ἀποσφάζειν αὐτὴν εὐθέως ἢ δὲ
 25 >καὶ μοῖραν αὐτοῖς εἰποῦσα καλὴν τετηρηκέναι, τὰ λείψανα τοῦ

ATERBDMΣΑ

1 τῶν λόγων A corr. A¹ | ὧν AT¹BDM A οὐ T^cER beides Ios HSS |
 Ἰορδάνην T¹BDM τὸν Ἰορδάνην AT^cE Ios τὼν Ἰορδάνην R | 1/2 οἰκούντων B¹
 corr. Be | 2 ἐλιαζάρου B | βαθεζώρ AT¹BDM בַּתְּמַרְיָה Σ βαθεζώρ T^cER
bethmaria A βηθεζονβα βαθεζώρ βαθεζώρ βεθεζώρ βαθεζώρ Ios HSS | 3 ἐπί-
 σσημον E^cR¹ corr. R^c ἐπίσημος und ἐπίσημον Ios HSS | 7 καὶ M κἂν und
 καὶ Ios HSS | 8 δὲ] δέ τις B | 12 ὁ T durch Rasur, ERBDM Ios καὶ ὁ AT¹ |
 13 καὶ] τε καὶ BD | ἐξέκαιον TERBDM A Ios ἐξεκαίοντο AΣ | 14 ὄργην
 T^cERBA Ios ὄργην AT¹DMΣ | 15 ἑπομάστιος T^cERB^cD ἑπομάστιος AT¹M
 ἑπομάστιον B¹ | 17 τηρῶ AT¹BDM τηρήσω T^cERA beides Ios HSS | ζῶμεν
 M | ἐπ' αὐτοῦ T¹ER, B¹ corr., D Ios ἐπ' αὐτοῦ AT^cM B¹ > MΣA | 18 τὴν
 δουλείαν Tr | 20 ἐπιλειπὼν T¹ corr. T^c | 24 ἀποσφάζειν T¹ corr. Tr ἀπο-
 σφάζειαν T^cE¹ corr. E durch Rasur, ἀποσφάζειν v auf Rasur R | αὐτὴν > D¹
 εὐθέως αὐτὴν Dem | ἢ δὲ] εἰ δὲ T¹ corr. Tr ἤδη B εὐθέως ἠδε Σ

>facta. mulier quaedam ex his, quae ultra Iordanis alveum conmanebant, 21
 >Maria nomine Eleazari filia de vico Bethezob, quod interpretatur domus
 >hysopi, genere et facultatibus nobilis cum reliqua multitudine, quae
 >confluxerat. Hierusolymis reperta, communem cum omnibus obsidionis
 5 >casum ferebat. huius reliquas quidem facultates, quas domo in urbem 22
 >convexerat, tyranni invasere. si quid vero reliquiarum ex magnis opibus
 >fuerat, quibus victum cottidianum pertenuem duceret. inruentes per
 >momenta praedonum satellites rapiebant. pro quibus ingens mulierem
 >velut insania iam quaedam ex indignatione fatigabat, ita ut interdum
 10 >praedones maledictis in necem sui et conviciis instigaret. verum cum
 >neque iritatus quisquam neque miseratus eam perimeret et si quid 23
 >forte cibi fuisset ab ea quaesitum, id aliis quaereretur nec iam usquam
 >repperiendi copia fieret. fames autem dira visceribus ipsis insisteret ac
 >medullis et ad furorem iam perurgeret inedia, fame et ira pessimis usa
 15 >consultoribus contra ipsa iam armatur iura naturae. erat namque ei
 >sub uberibus parvulus filius: hunc ante oculos ferens: »infelicis«, inquit, 24
 >»matris o infelicior fili, in bello, fame et direptione praedonum cui te
 >reservabo? nam. etsi vita sperari posset, iugo Romanae servitutis ur-
 >gemur. sed nunc ipsam etiam servitutem praevenit fames, praedones
 20 >vero utraque vi graviores perurgent. veni ergo nunc, o mi nate, esto
 >matri cibus, praedonibus furor, saeculis fabula, quae sola deerat cladi-
 >bus Iudaeorum«. et haec cum dixisset, simul filium iugulat, tum deinde 25
 >igni superpositum torret et medium quidem consumit, medium vero
 >servat obtectum. et ecce confestim praedones inruunt obstae carnis
 25 >nidore concepto, mortem minantur, nisi sine mora cibos, quos paratos
 >senserant, demonstraret. tum illa: »equidem partem«, inquit, »vobis opti-
 >mam reservavi«. et continuo quae superfuerant membra retexit infantis.

NPOF

1 qui P | con(vel m)manebat NPF | 2 bethaezob P betaezob O be-
 thezop F bethaezaeb N | 5 domum N e domo P² | 9 insaniam P¹
 13 famis P | 15 ipsam P¹ | 18 possit P | 19 nunc om. P² | 21/22
 cladibus] gladius N

>τέκνου διεζάλυψεν. τοὺς δ' εὐθέως φρίκη καὶ φρενῶν ἐξότασις 26
 >ἦρει, καὶ παρὰ τὴν ὄψιν ἐπεπήγασαν. ἢ δ' >ἐμόν«, ἔφη, >τοῦτο
 >τὸ τέκνον γνήσιον, καὶ τὸ ἔργον ἐμόν. φάγετε, καὶ γὰρ ἐγὼ βέ-
 >βρωκα μὴ γένησθε μήτε μαλακώτεροι γυναικὸς μήτε συμπαθέστεροι
 5 >μητρὸς. εἰ δ' ὑμεῖς εὐσεβεῖς καὶ τὴν ἐμὴν ἀποστρέψετε θυσίαν.
 >ἐγὼ μὲν ὑμῖν βέβρωκα, καὶ τὸ λοιπὸν δ' ἐμοὶ μινάτω«. μετὰ ταῦθ' 27
 >οἱ μὲν τρέμοντες ἐξήεσαν, πρὸς ἕν τοῦτο δειλοὶ καὶ μόλις ταύτης
 >τῆς τροφῆς τῇ μητρὶ παραχωρήσαντες. ἀνεπλήσθη δ' εὐθέως ὄλη
 >τοῦ μύσου· ἢ πόλις, καὶ πρὸ ὀμμάτων ἕκαστος τὸ πάθος λαμβάνων
 10 >ὡς παρ' αὐτῷ τολμηθέν, ἔφριπτεν. σπουδῇ δὲ τῶν λιμοπτώοντων 28
 >ἐπὶ τὸν θάνατον ἦν καὶ μακαρισμὸς τῶν θρασυάντων πρὶν ἀκούσαι
 >καὶ θεάσασθαι κακὰ τηλικαῦτα.

Τοιαῦτα τῆς Ἰουδαίων εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ παρανομίας 2
 τε καὶ δυσσεβείας τάπεινα, παραθεῖναι δ' αὐτοῖς ἄξιον καὶ τὴν 7 1
 15 ἀπειροῦ τοῦ σωτήρος ἡμῶν πρόρησιν, δι' ἧς αὐτὰ ταῦτα δηλοῖ
 ὧδέ πως προφητεύων >οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχοῦσαις καὶ
 >ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· προσεύχεσθε
 >δὲ ἵνα μὴ γένηται ὑμῶν ἡ φυγὴ χειμῶνος μηδὲ σαββάτω.
 >ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἷα οὐκ ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς
 20 >κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδὲ μὴ γένηται«. συναγαγὼν δὲ 2
 πάντα τὸν τῶν ἀνηρημένων ἀριθμὸν ὁ συγγραφεὺς λιμῶ καὶ ξίφει
 μυριάδας ἑκατὸν καὶ δέκα διασφαρηναί φησιν, τοὺς δὲ λοιποὺς
 στασιώδεις καὶ ληστροκίους, ὑπ' ἀλλήλων μετὰ τὴν ἄλωσιν

16—20 Matth. 24, 19—21 — 21—S. 212, 9 Ioseph. B. I. 6, 420, 417, 418.
 420, 435

ATERBDMΣΑ

1 διεζάλυψεν TEBDM διεζάλυψε R διανεζάλυψεν A διεζάλυψεν und ἀπεζά-
 λυψεν Ios HSS ἀνεζάλυψεν Zonaras | 3 τὸ τέκνον ATERD¹M τέκνον B, D durch
 Rasur corr., beides Ios HSS | 8 τῇ μητρὶ παραχωρήσαντες BDM Ios παραχω-
 ρήσαντες τῇ μητρὶ ATER | 9 λαμβάνων TERBD Ios ἀναλαμβάνων AM
 10 ὡς παρ' αὐτῷ T¹ERBD ὡσπερ αὐτῷ M ὡς παρ' αὐτοῦ ATr wie wenn er es ge-
 than hätte Σ tamquam si ipse id perpetrasset A ὡσπερ αὐτῷ und ὡς παρ' αὐτῷ
 Ios HSS | τολμηθέν T¹BDMΣΑ καινοτομηθέν ER γρ καινοτομηθέν Tem τολ-
 μηθέν δεινῶς A τολμηθέν und καινοτομηθέν Ios HSS | 13 τὸν θῆ' Er καὶ θῆ
 Br dei und deum A HSS | 14 ἄξιον καὶ M ἄξιον A es geziemt sich aber Σ
 dignum autem est A ὅτι καὶ ἄξιον TERBD | 18 ἑμῶν ἢ φυγὴ BDM ἢ φυγὴ
 ἑμῶν ATER | σαββάτων Tr

>at illos repente ingens horror invasit et inmanes quamvis animi deri- 26
 >guere, vox faucibus interclusa est. illa vero truci vultu et ipsis iam
 >praedonibus truculentior: »meus«, inquit, »hic filius, meus est partus. et
 >facinus meum est. edite, nam et ego prior comedi quae genui. nolite
 5 >effici aut matre religiosiores aut femina molliores. quod si vos pietas
 >vincit et execramini cibos meos, ego, quae iam talibus pasta sum,
 >ego his iterum pascar«. post haec illi territi trementesque discedunt. 27
 >qui hunc solum ex omnibus facultatibus miserae matri reliquerant
 >cibum. repleta est autem confestim universa civitas nefarii sceleris
 10 >nuntio, et unusquisque ante oculos facinus, quod perpetratum fuerat.
 >adducens, tamquam si ipse id perpetrasset, horrebat. omnes autem, 28
 >quos famis necessitas perurgebat, festinabant magis ad mortem, beatos
 >dicentes eos, quibus contigit interisse, priusquam talium malorum
 >polluerentur auditu«.

15 Hactenus Ioseppus.

[VII] Igitur Iudaeos pro his, quae in Christum dei commisere, piaculis \bar{Z}
 talis consecuta est poena. dignum autem est huic historiae adhibere 7 1
 dominicas voces, quibus ipse salvator talia secutura esse praedicit:
 >vae autem«, ait, >praegnantibus et nutrientibus vel lactanti-
 20 >bus in illis diebus. orate autem, ut non fiat fuga vestra
 >hieme vel sabbato. erit enim tunc tribulatio magna, qualis
 >non fuit ab initio saeculi usque nunc neque erit«. colligens 2
 autem supradictus historiografus omnem numerum peremptorum vel
 fame vel ferro undecies centena milia designavit, ceteros vero latrones

NPOF

5 feminae *P*¹ | 11 id] hoc *PF* | 16 dei] *NPO* deum *F* | 18 praedicit] *NF* praedixit *PO* | 19 uel] *NO* neque *PF*

ἐνδεικνυμένους. ἀνηρῆσθαι. τῶν δὲ νέων τοὺς ὑψηλοτάτους καὶ
 κάλλει σώματος διαφέροντας τετηρῆσθαι θριάμβῳ. τοῦ δὲ λοιποῦ
 πλήθους τοὺς ὑπὲρ ἑπτακαίδεκα ἔτη δεσμίους εἰς τὰ κατ' Αἴγυπτον
 ἔργα παραπεμφθῆναι, πλείους δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας διανενημῆσθαι
 5 ἑθροισμένους ἐν τοῖς θεάτροις σιδήρῳ καὶ θηρίοις. τὸν δ' ἐντὸς
 ἑπτακαίδεκα ἔτων αἰχμαλώτους ἀχθέντας διαπερᾶσθαι, τούτων δὲ
 μόνων τὸν ἀριθμὸν εἰς ἐννέα μυριάδας ἀνδρῶν συναχθῆναι. ταῦτα 3
 δὲ τοῦτον ἐπράχθη τὸν τρόπον δευτέρῳ τῆς Οὐεσπασιανοῦ βασι-
 λείας ἔτι ἀκολούθως ταῖς προγνωστικαῖς τοῦ κυρίου καὶ σωτήρος
 10 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προφησίαις, θεία δυνάμει ὥσπερ ἤδη παρόντα
 προεσοκάτος αὐτὰ ἐπιδακρῦσαντός τε καὶ ἀποκλαυσαμένου κατὰ τὴν
 τῶν ἱερῶν εὐαγγελιστῶν γραφήν, οἳ καὶ αὐτὰς αὐτοῦ παρατέθει-
 νται τὰς λέξεις, τοτὲ μὲν φήσαντος ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ
 >εἰ ἔγνωσ καὶ γε σὺ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην 4
 15 >σου· νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ ὄφθαλμῶν σου· ὅτι ἤξουσιν ἡμέ-
 >ραι ἐπὶ σέ. καὶ περιβαλοῦσίν σοι οἱ ἐχθροὶ σου χάρακα, καὶ
 >περικυκλώσουσίν σε, καὶ συνέξουσίν σε πάντοθεν, καὶ
 >ἐδαφιοῦσίν σε καὶ τὰ τέκνα σου·, τοτὲ δὲ ὡς περὶ τοῦ λαοῦ 5
 >ἔσται γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ὄργῃ τῷ λαῷ
 20 >τούτῳ· καὶ πεσοῦνται ἐν στόματι μαχαίρας καὶ αἰχμαλω-
 >τισθῆσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη· καὶ Ἱερουσαλήμ ἔσται
 >πατουμένη ὑπὸ ἔθνῶν, ἄχρῃς οὗ πληρωθῶσιν καιροὶ
 >ἔθνῶν·. καὶ πάλιν >ὅταν δὲ ἴδῃτε κυκλουμένην ὑπὸ στρα-

14—18 Luc. 19,42—44 — 19—23 Luc. 21, 23. 24 — 23—S.214,2 Luc. 21, 20

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

1 ἐνδεικνυμένος Α | 4 ἐπαρχίους Μ | 10 παρόντα > D + Dm πα-
 ρόντων R | 11 ἐπικλαυσαμένον T¹ corr. Tc | 12 εὐαγγελιστῶν Tc ΕΡΒΔΜ
 εὐαγγελίων ΑΤ¹Α | οἳ ΕΤΕΡΒΔΜ ἐν ἡι Α | ταῦτασ Μ | 14 καὶ γε σὺ
 ΠΑ σὺ καὶ γε oder καὶ γε Σ [= ⊗] καὶ σὺ καὶ γε und καὶ γε σὺ theoph gr p. 129
 σὺ καὶ γε oder καὶ γε an beiden Stellen theoph syr 4, 19 | 15 σου¹ ΕΤΕΡΒ, D¹
 corr., Σ [= ⊗] theoph gr syr σοι ΑD¹ΜΑ theoph gr an der zweiten Stelle |
 16/17 περιβαλοῦσίν — περικυκλώσουσίν σε ΠΑ es werden dich umzingeln deine
 Feinde Σ [= ⊗] περικυκλώσουσίν σε οἱ ἐχθροὶ σου theoph gr περιβαλοῦσίν σε οἱ
 ἐχθροὶ σου καὶ περικυκλώσουσίν σε theoph syr | 16 σοι] σε Μ | 19 ὄργῃ
 ΑΤΕΡΔΜΑ > B ein starker Zorn Σ ein grosser Zorn theoph syr 4, 20 | τῷ
 λαῷ ΑΤΕΡΒΑ über (dies) Volk Σ theoph syr [= ⊗] ἐν τῷ λαῷ ΔΜ theoph gr
 p. 130 | 20 τοῖτοι] ἐν τῷ Μ, ausradirt | 22 ἐθνῶν ΒΔΜ dem. ev. 7, 1, 63
 theoph gr τῶν ἐθνῶν ΑΤΕΡ | οὗ > B theoph gr | 23 δὲ ΑΤ¹ theoph gr
 p. 130 δ' B autem Α > Tc ΕΡΔΜΣ theoph syr 4, 20

et sicarios ac praedones post urbis excidium mutuis declarat interisse vulneribus. electos autem quosque iuvenum, quos decor et proceritas corporis commendabat, ad triumphum dicit esse servatos. reliquos autem, qui supra decem et septem annos agebant aetatis, vinctos ad opera
 5 Aegypti per metalla destinatos vel per ceteras provincias esse dispersos. alii quidem. ut ludis gladiatoriiis, alii, ut ad bestias traderentur. si qui vero intra septimum et decimum aetatis reperti sunt annum, per diversas provincias in servitutum distrahi iussi sunt, quorum numerus usque ad nonaginta milia perductus est. haec vero omnia gesta sunt secundo
 10 anno imperii Vespasiani iuxta ea, quae ipse dominus et salvator noster Iesus Christus praedixerat. quippe qui ea, quae gerenda erant, praesentia iam videret tunc cum secundum euangeliorum fidem videns civitatem flevit super eam et velut in auribus eius prolocutus est haec verba:
 >si agnovisses<, inquit, >et tu in hac die, quae ad pacem tibi
 15 >sunt, nunc autem absconditum est ab oculis tuis, quia venient >dies super te et circumdabunt te inimici tui vallo et circum-
 >ibunt te et perurgebunt te undique et ad solum deducunt te >et filios tuos in te.< sed et rursus tamquam de populo dicens: >erit<, 5
 inquit, >necessitas magna super terram et ira populo huic et
 20 >Hierusalem erit conculcata a gentibus usque quo compleantur tempora gentium. et iterum: >cum autem videritis circum-

NPOF

6 alii] alii autem *N* | 15 ueniet *N* | 22 uideris *P*¹

>τοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε γινώτε ὅτι ἠγγικεν ἡ ἐροή-
 >μοσις αὐτῆς. συγκρίνας δέ τις τὰς τοῦ σωτήρος ἡμῶν λέξεις 6
 ταῖς λοιπαῖς τοῦ συγγραφέως ἱστορίας ταῖς περὶ τοῦ παντὸς πολέ-
 μου. πῶς οὐκ ἂν ἀποθαυμάσειεν. θείαν ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπερφυῶς
 5 παρόδοξον τὴν πρόγνωσιν ὁμοῦ καὶ πρόρρησιν τοῦ σωτήρος ἡμῶν
 ὁμολογήσας; περὶ μὲν οὖν τῶν μετὰ τὸ σωτήριοιον πάθος καὶ τὰς 7
 φωνὰς ἐκείνας ἐν αἷς ἢ τῶν Ἰουδαίων πληθῶς τὸν μὲν ληστήν καὶ
 φονέα τοῦ θανάτου παρήτηται, τὸν δ' ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἐξ αὐτῶν
 ἐκέλευσεν ἀρθῆναι. τῷ παντὶ συμβεβηκότων ἔθνευ. οὐδὲν ἂν δέοι
 10 ταῖς ἱστορίαις ἐπιλέγειν. ταῦτα δ' ἂν εἴη δίκαιον ἐπιθεῖναι. ἃ γένοιτ' 8
 ἂν παραστατικά γλιανθρωπίας τῆς πανεργάθου προνοίας. τεσσαρά-
 κοντα ἐφ' ὅλοις ἔτεισι μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τόλμαν τὸν κατ'
 αὐτῶν ὄλεθρον ὑπερθεμένης, ἐν ὅσοις τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μα-
 θητῶν πλείονες Ἰάκωβός τε αὐτὸς ὁ τῆδε πρῶτος ἐπίσκοπος, τοῦ
 15 κυρίου χρηματιζῶν ἀδελφός. ἔτι τῷ βίῳ περιόντες καὶ ἐπ' αὐτῆς
 τῆς Ἱεροσολύμων πόλεως τὰς διατριβὰς ποιούμενοι. ἔρκος ὥσπερ
 ὀχυρώτατον παρέμενον τῷ τόπῳ. τῆς θείας ἐπισκοπῆς εἰς ἔτι τότε 9
 μακροθυμούσης, εἰ ἄρα ποτὲ δυνηθεῖεν ἐφ' οἷς ἔδρασαν. μετανοήσαν-
 τες συγγνώμης καὶ σωτηρίας τυχεῖν, καὶ πρὸς τῇ τοσαύτῃ μακρο-
 20 θυμίᾳ παρόδοξον θεοσημείας τῶν μελλόντων αὐτοῖς μὴ μετανοήσασιν
 συμβῆσθαι παρασχομένης. ἃ καὶ αὐτὰ μνήμης ἡξιωμένα πρὸς τοῦ
 δεδηλωμένον συγγραφέως οὐδὲν οἶον τοῖς τῆδε προσιοῦσιν τῇ γραφῇ
 παραθεῖναι.

Καὶ δὴ λαβὸν ἀνάγνωθι τὰ κατὰ τὴν ἔκτιν τῶν Ἱστοριῶν αὐτῷ H 8 1
 25 δεδηλωμένα ἐν τούτοις

>τὸν γοῦν ἄθλιον δῆμον οἱ μὲν ἀπατεῶνες καὶ καταφρονο-
 >μενοι τοῦ θεοῦ τηριζαῦτα παρέπειθον. τοῖς δ' ἐναργεῖσι καὶ προση-
 >μαίνουσι τὴν μέλλουσαν ἐρημίαν τέρασιν οὔτε προσείχον οὔτ' ἐπί-

7—9 Luc. 23, 18. 19 Ioann. 18, 40 Act. 3, 14 — 26—S. 220, 2 Ioseph. B. I.
 6, 288—304

ATERBDMΣA

1 τὴν > B | τότε ATERDM, Σ [= ©], A theophgr > B theophsyr
 γινώτε ATERB theophgr γινώσκετε D dem. ev. 8, 2, 126 γινώσεται M | 3 ταῖς²
 > B | 4 ὡς] τε B | 5 ὁμοῦ] τε B | τὴν πρόρρησιν DM | 6 ὁμο-
 λογῆσειεν B ὁμολογήσας as auf Rasur D¹ | 8 παρητεῖτο DM | 9 τῶν R |
 10 ἂν > B¹ + B^c | ἐπιθεῖναι TEBD ἐπιθῆναι M ἔτι προσθεῖναι AR |
 12 ἐν B | τοῦ > B | 13 ὅλοις B | 15 χν T¹ corr. Tc | ἔτι] ἐπὶ B
 17 ἐχυρώτατον AR¹ corr. Re | 24 Ἡ AME 19 Σ 11 BD¹, getilgt D
 28 μέλλουσαν ERBDM Ios μέλλουσαν ἔσεσθαι AT¹

>dari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia adpropiauit
 >desolatio eius.< comparet nunc unusquisque domini et salvatoris 6
 nostri sermones cum historiografi relatione de bello quod gestum est
 atque excidio civitatis, et videns miram divinae praescientiae virtutem
 5 agnoscat praedicentis divinitatem. haec quidem Iudaeorum genti post 7
 passionem salvatoris iusta ultione venerunt, pro eo quod auctorem vitae
 a semet universa gens conclamavit auferri. verumtamen nihil obstat 8
 etiam ea addere, per quae pietas et clementia dei, licet ingratis, videtur
 oblata. quadraginta namque post admissum piaculum continuis pro-
 10 tracta annis impiorum poena differtur. in quibus et apostoli omnes, praeci-
 pue tamen Iacobus, qui dicebatur frater domini, in Hierusolymis epi-
 scopus constitutus indesinenter populum commissae impietatis et feralis
 ausi de scelere commonebant, si forte possent commissi paenitentiam
 gerere, si possent flere pro scelere et ultrices poenarum flammam lacri-
 15 marum ubertate restinguere. ostendebat namque eis deus per suam pa- 9
 nentiam, quod ipsorum quaereret paenitentiam. >quia non vult tantum
 >deus mortem peccatoris, quantum ut convertatur et vivat.<
 [VIII] mollire autem adhuc mentis eorum duritiam nitebatur divina maiestas
 signis et prodigiis caelitus datis terroresque simul et minacem dexteram
 20 ostentando potius quam inferendo. de quibus supradicti historiografi
 fides, ut in ceteris, etiam in hoc sufficiens erit.

Relegamus ergo quid in sexto historiarum suarum libro de his ipse *H S 1*
 signaverit.

>Sed infelicem, inquit, >plebem deterrimi quidam homines et decep-
 25 >tores falsa vaticinantes suadebant, ut evidentibus signis et indicis ira-
 >cundiae et indignationis divinae non crederent, quibus aperte futurum

15/16 cf. Rom. 2, 4 — 16/17 Ezech. 18, 23, 33, 11

NPOF

1 exercitu *om. N* | adpropiauit] *NE* adpropinquabit *P* adproinquavit
O | 8 pietas] et pietas *N* | 13 possint *P* | 15 ubertates (-te *N^b*) exin-
 tinguere *N* | 16 quod i. q. paenitentiam *om. NO¹* | 18 mentes *P¹* |
 23 signauerit] s. ioseppus *P* | 24 teterrimi *O²*

- >στευον, ἀλλ' ὡς ἐμβεβροντημένοι καὶ μήτε ὄμματα μήτε ψυχὴν
 >ἔχοντες τῶν τοῦ θεοῦ κηρυγμάτων παρήκουον. τοῦτο μὲν ὅθ' ἐπέθ 2
 >τὴν πόλιν ἄστρον ἔστη ἡμοφαίε παραπλήσιον καὶ περατείας ἐπ'
 >ἐνιαυτὸν κομήτης, τοῦτο δ' ἦνίκα πρὸ τῆς ἀποστάσεως καὶ τοῦ
 5 >πρὸς τὸν πόλεμον κινήματος. ἄθροισόμενοι τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν τῶν
 >ἀξίμων ἑορτῆν. ὀργὴν Ξανθικοῦ μηνὸς κατὰ νυκτὸς ἐγάτην ὄραν.
 >ποσοῦτον ὅως περιέλαμψεν τὸν βορμὸν καὶ τὸν ναόν. ὡς δοκεῖ ἡμέ-
 >ραν εἶναι λαμπράν, καὶ τοῦτο παρέτεινεν ἐφ' ἡμίσειαν ὄραν· ὁ
 >τοῖς μὲν ἀπείροις ἀγαθὸν ἐδόκει εἶναι. τοῖς δὲ ἱερογροισματεῦσι πρὸ
 10 >τῶν ἀποβεβηκότων ἐδθέως ἐκρίθη. καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἑορτῆν 3
 >βοῦς μὲν ἀχθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἀρχιερέως πρὸς τὴν θυσίαν ἔτεκεν ἄρρα
 >ἐν τῷ ἱερῷ μέσῳ· ἢ δ' ἀνατολικῇ πύλῃ τοῦ ἐνδοτέρω χαλκῇ μὲν 4
 >οὔσα καὶ στιβαρωτάτη, κλειομένη δὲ περὶ δέιλῃν μόλις ἐπ' ἀνθρώ-
 >πων εἴκοσι, καὶ μοχλοῖς μὲν ἐπεριδομένη σιδηροδέτοις, καταπῆγας
 15 >δ' ἔχουσα βαθυτάτους. ὄσθη κατὰ νυκτὸς ὄραν ἔκτιν αὐτομάτως
 >ἠνοιγμένη. μετὰ δὲ τὴν ἑορτῆν ἡμέραις οὐ πολλαῖς ὕστερον, μιᾶ 5
 >καὶ εἰκάδι Ἀρτεμισίου μηνός, φάσμα τι δαιμόνιον ὄφθη μεῖζον
 >πίστεως. τέρας δ' ἂν ἔδοξεν εἶναι τὸ φηθισόμενον, εἰ μὴ καὶ παρὰ
 >τοῖς θεασαμένοις ἰστόρητο καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα πάθη τῶν ση-
 20 >μείων ἦν ἄξια· πρὸ γὰρ ἡλίον δύσεως ὄσθη μετέωρα περὶ πᾶσαν
 >τὴν χώραν ἄρματα καὶ φάλαγγες ἐνοπλοὶ διάττουσαι τῶν νεφῶν

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

2 παρήκουον ΑΤΒΔΜ παρήκουσαν ΕR Ιοσ | 3' ΤΒ ὅτε ΕRΔΜ Ιοσ ὅτι
 Α | 3/4 ἐπ'—κομήτης] eine Stunde lang aufgerichtet Σ | 6 Ξανθικοῦ ΑΤΒ
 ΔΜΣ δὲ ἦν Ξανθικοῦ Ε Ιοσ δὲ Ξανθικοῦ R | 7 τὸν ναὸν καὶ τὸν βορμὸν R beides
 Ιοσ ΗSS | 9 ἐδόκει εἶναι ΑΤΒΔΜ ἐδόκει ΕR Ιοσ | πρὸ ΑΤrΒΔΜΣ πρὸς
 T¹ΕR beides Ιοσ ΗSS | 11 ἀχθεῖσ D¹ corr. Dr | ἐπὶ τοῦ ἀρχιερέως ΑΤ¹
 ΔΜ ἐπὶ τοῦ T^cΕRΒΣΑ Ιοσ | ἄρρενα Β¹D¹ corr. ΒD | 12 ἐνδοτέρω ΑΤRΒD
 ἐν τῷ ἱερῷ M ἐνδοτέρου Ε ἐνδοτέρω und ἐνδοτέρου Ιοσ ΗSS | 13 δέιλῃν
 ΑΤΒΔΜ δέιλῃσ ΕR beides Ιοσ ΗSS | 15 nach βαθυτάτους + εἰς τὸν οὐ-
 δὸν ὄντα διηνεκοῦσ λίθον [aus λίθους corr. Ε] καθιεμένονσ T^mTr^rΕR aus Ιοσ
 ὄφθη getilgt und nach ἠνοιγμένη eingesetzt Tr | 16 ἠνοιγμένη ΑΒ
 ἠνεωγμένη TrΕRΔΜ beides Ιοσ ΗSS | vor μετὰ + δραμόντες δὲ οἱ τοῦ
 ἱεροῦ φύλακες ἠγγεῖλαν τῷ στρατηγῷ· κακεῖνος ἀναβάσ, μόλις αὐτὴν ἔσχισε
 κλεῖσαι· πάλιν τοῦτο τοῖς μὲν ἰδιώταις κάλλιστον ἐδόκει τέρας· ἀνοῖξει γὰρ
 τὸν θν' αὐτοῖς τὴν τῶν ἀγαθῶν πύλῃν· οἱ λόγιοι δὲ λυομένην αὐτομάτως
 τοῦ ναοῦ τὴν ἀσφάλειαν ἐνενόουν καὶ πολεμίοισι δῶρον ἀνοίγεσθαι τὴν πύλῃν
 δηλωτικὸν τε ἐρημίας ἀπέφαινον ἐν ἑαυτοῖς τὸ σημεῖον ΕR aus Ιοσ | 18 τέρας
 ΑΤΒΔΜ τερατεία ΕR Ιοσ | εἶναι ΑΤD > ΒM οἶμαι ΕR Ιοσ | 19 ἰστορεῖτο
 T¹ΕRΜ corr. T^c ἰστόρεῖτο D

>et urbis et gentis praesagabatur excidium. sed velut adflati et amentes
 >et qui neque oculos neque animam in se haberent, spernebant omnia.
 >quae caelitus nuntiabantur. etenim stella praefulgens gladio per omnia 2
 >similis imminere desuper civitati et cometes praeterea exitialibus flammis
 5 >ardere per totum visus est annum. sed et ante excidii tempus ac belli,
 >cum populi ad diem festum azymorum convenirent octava die mensis
 >Xanthici, qui est Aprilis, noctis tempore hora nona tantus luminis ful-
 >gor aram templumque circumdedit, ut putarent omnes diem clarissi-
 >imum factum, et permansit spatio horae dimidia. quod inperitis qui-
 10 >dem et ignaris prosperum videbatur, sed legis peritos et probos quosque
 >doctores non latuit exitiale portentum. in eadem quoque festivitate 3
 >vitula sacrificiis admota et aris adsistens inter ipsas ministrorum
 >manus enixa est agnam. sed et ianua interioris aedis, quae respiciebat 4
 >orientem, cum esset aere solido induta ac perinde immensi ponderis,
 15 >quae vix viginti viris summo conatu inpellentibus clauderetur, ferreis
 >quoque vectibus et seris munita ac pessulis in altum demissis teneretur
 >obstricta, repente hora noctis sexta apparuit sponte patefacta. sed et 5
 >transacto die festo post aliquot dies prima et vicensima die mensis
 >Artemisii, qui Maius apud nos vocatur, prodigiosus apparuit visus et
 20 >fidem paene excedens; quod vere falsum putaretur, nisi oculorum fidem
 >confirmasset malorum consecuta perniciēs. etenim prope solis occasum
 >visi sunt currus et quadrigae in omni regione per aërem ferri et ar-
 >matorum cohortes misceri nubibus et urbes circumdari agminibus in-

NPOF

1 praesagabatur (-bantur *F*¹) sic *libri* | afflicti *P* | 4 comites *NP*²
 cometis *F*¹ comitae *P*¹ | exitiabilibus *P*² | 14 ad orientem *P*² | in-
 ducta *P*² | 16 seris] *serris libri* | 17 obstructa *N* | 18 ipso die *P*²
 19 artemesii *POF* arcemesii *N* | 23 urbem *P*² | circumdare *NPOF*¹

καὶ κυκλοῦμεναι τὰς πόλεις. κατὰ δὲ τὴν ἑορτήν, ἣ πεντηκοστή 6
καλεῖται, νύκτωρ οἱ ἱερεῖς παρελθόντες εἰς τὸ ἱερόν, ὅσπερ αὐτοῖς
ἔθος ἦν, πρὸς τὰς λειτουργίας, πρῶτον μὲν κινήσεως ἔφασαν ἀντι-
λαμβάνεσθαι καὶ κτύπον. μετὰ δὲ ταῦτα φωνῆς ἀθρόας »μεταβαίνο-
5 μεν ἐντεῦθεν«. τὸ δὲ τούτων φοβερώτερον, Ἰησοῦς γάρ τις ὄνομα. 7
υἱὸς Ἀνανίου, τῶν ἰδιωτῶν, ἀγροικος, πρὸ τεσσάρων ἐτῶν τοῦ πο-
λέμου, τὰ μάλιστα τῆς πόλεως εἰρηνευομένης καὶ εὐθηνούσης, ἐλθὼν
ἐπὶ τὴν ἑορτήν, ἐπεὶ σκηνοποιεῖσθαι πάντας ἔθος ἦν τῷ θεῷ, κατὰ
10 τὸ ἱερόν ἐξαπίνης ἀναβοᾶν ἤρξατο »φωνὴ ἀπ' ἀνατολῆς, φωνὴ ἀπὸ
δύσεως, φωνὴ ἀπὸ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, φωνὴ ἐπὶ Ἱεροσόλυμα
καὶ τὸν ναόν, φωνὴ ἐπὶ νεμφίους καὶ νέμσας, φωνὴ ἐπὶ πάντα
τὸν λαόν«. τοῦτο μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ κατὰ πάντας τοὺς
15 στενωποὺς περιήει κεκραγώς, τῶν δ' ἐπισήμων τιτὲς δημοτῶν 8
ἀγανακτήσαντες πρὸς τὸ κακόσημον, συλλαμβάνουσι τὸν ἄνθρωπον
καὶ πολλὰς αἰκίζονται πληγαῖς· ὃ δ' οὐθ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ φθεγγά-
μενος οὔτε ἰδίᾳ πρὸς τοὺς παρόντας, ἅς καὶ πρότερον φωνὰς βοᾶν
20 διετέλει, νομίσαντες δ' οἱ ἄρχοντες, ὅπερ ἦν, δαιμονιώτερον εἶναι τὸ 9
κίνημα τάνδρός, ἀνάγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν παρὰ Ῥωμαίοις ἔπαρχον·
ἄνθα μάλιστα μίχρις ὁστέον ξαινόμενος οὐθ' ἰκέτευσεν οὐτ'
ἐδάκρυσεν, ἀλλ' ὡς ἐνῆν μάλιστα τὴν φωνὴν ὀλοφυρτικῶς

1—5 vgl. dem. ev. 8, 2, 121 ecl. proph. 164, 2—6

ATERBDMΣΑ

1 ἑορτήν τὴν ἣ B | 2 ἱερόν ATBDMΣΑ dem. ev. ecl. proph. ἔνδον ἱε-
ρόν ER Ios | 2/3 ἔθος ἦν αὐτοῖς M auf Rasur | 3 πρὸς ATERM dem. ev.
ecl. proph. εἰς BD beides Ios HSS | 3/4 ἀντιλαμβάνεσθαι ATBDM dem. ev.
ecl. proph. ἀντιλαβέσθαι ER Ios | 4 ἀθρόας Π ecl. proph. Ios ἀθρόας λε-
γομένη dem. ev. die plötzlich (= ἀθρόως) sprach Σ subitas dicentes Α |
4/5 μεταβαίνωμεν TrA dem. ev. | 5 τοῦτο M | ὄνομα BDΣΑ > ATERM
Ios | 6 ἀνανίου AT¹BDMΣΑ ἀνάιον TcER beides Ios HSS | 8 ἐπὶ AT¹
BDM εἰς ER Ios | ἐπεὶ TERBDM ἐν ἣ AΣ (richtig) beides Ios HSS | ἔθος
ἦν ATRBDM ἔθος E Ios | 10 τῶν > B | 11/12 πάντα τὸν λαόν ATBDM
τὸν λαόν πάντα ER beides Ios HSS | 14 nach κακόσημον + ὀργισθέντες B
συλλαμβάνουσι(ν) ATBDM Ios συλλαμβάνονται ER | 15 καὶ δειναῖς ἡμα
καὶ πολλὰς B mit starken Schlägen Σ | 16 ἰδίᾳ πρὸς τοὺς παρόντας ATBDMΣΑ
πρὸς τοὺς παύοντας ἰδίᾳ E (richtig) πρὸς τοὺς παρόντας ἰδίᾳ R ἰδίᾳ πρὸς τοὺς
παύοντας Ios HSS | φωνὰς βοᾶν ATBcDcM Ios φωνὰς B¹D¹ βοᾶν φωνὰς ER |
18 ἀνάγουσιν EBDΣ Ios ἀγούσιν ATRM | Ῥωμαίοις ATRBDM Ῥωμαίων E (richtig)
beides Ios HSS der Römer Σ Romanum Α | 19 οὐθ' ATcTrB οὔτε ER οὐθ'
T¹DM οὐθ' und οὔτε Ios codd | ἰκέτευσεν A | 20 ἐδάκρυεν A

>provisis. in alio item die festo, qui Pentecosten appellatur, noctu 6
 >sacerdotes ingressi templum ad ministeria ex more complenda, primo
 >quidem motus quosdam strepitusque sensere, tum deinde voces subitas
 >audiunt dicentes: »migremus hinc«. additur his etiam aliud terri-
 5 >bilius. etenim quidam Ananiae filius Iesus nomine vir plebeius et ru- 7
 >sticus ante quartum belli annum, cum civitas in pace et abundantia
 >perduraret, in die festo tabernaculorum repente clamare coepit: »vox ab
 >oriente, vox ab occidente, vox a quattuor ventis, vox super Hierusolyma
 >et super templum, vox super sponso et sponsas, vox super populum«. 8
 10 >et indesinenter die noctuque per omnes plateas circumiens haec clama-
 >bat. usque quo quidam primores ex populo viri. velut infausti prae- 8
 >sagii indignatione commoti. correptum hominem multis verberibus ad-
 >ficiunt. at ille nequaquam pro se aliquid loquens. sed ne eos quidem
 >qui circumsteterant deprecans. easdem voces pari obstinatione et cla-
 15 >more repetebat. tum principes intellegentes. ut res erat, numinis esse 9
 >motus in viro, perducunt eum ad iudicem Romanum, apud quem flagris
 >ad ossa usque laniatus neque preces neque lacrimas fudit, sed eandem

NPOF

1 idem NF | pentecostes PO | 3 senserunt PF | 5 annaniae P
 hiesus NP | 8 hierusoly(v*el* i)mam POF | 10 circuiens PF | 16 produ-
 cunt N

>παρεγκλίνων, πρὸς ἐκάστην ἀπεκρίνατο πληγὴν >αὶ αὶ Ἱεροσο-
>λύμοις<.

ἕτερον δ' ἔτι τούτου παραδοξότερον ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ. **10**
τινα γάσκων ἐν ἱεροῖς γραμμασιν εὐρῆσθαι περιέχοντα ὡς κατὰ τὸν
5 καιρὸν ἐκείνον ἀπὸ τῆς χώρας τις αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης. ὃν
αὐτὸς μὲν ἐπὶ Οὐεσπασιανὸν πεπληρωσθαι ἐξείληγεν· ἀλλ' οὐχ ἀπέσκη **11**
γε οὗτος (ἀλλ' ἢ μόνης ἤρξεν τῆς ἐπὶ Ῥωμαίους· δικαιότερον δ' ἐν
ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀναχθείη. πρὸς ὃν εἶρητο ἐπὶ τοῦ πατρὸς >αἴτησαι
>παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἕθνη τῆν κληρονομίαν σου, καὶ
10 >τῆν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς<, οὗ δὴ κατ' αὐτὸ δὴ
ἐκείνο τοῦ καιροῦ >εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος<
τῶν ἱερῶν ἀποστόλων >καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ
>ῥήματα αὐτῶν<.

Ἐπὶ τούτοις· ἅπασιν ἄξιον μὴδ' αὐτὸν τὸν Ἰώσηπον, τοσαῦτα **Θ 9 1**
15 τῇ μετὰ χειρας συμβεβλημένον ἱστορία, ὁπόθεν τε καὶ ἀφ' οἴου γέ-

3—6 Ioseph. B. I. 6, 312. 313 — 8—10 Ps. 2, 8 — 11—13 Ps. 18, 5

ATERBDMΣΑ

1 παρεγκλίνων ATBDM παρεγκλίνων ER beides Ios HSS | ἀπεκρίνατο M
αὶ αὶ ERBDr αὶ αὶ A αὶ αὶ T οὐαὶ οὐαὶ | 1/2 nach Ἱεροσολύμοις + τοῦ δὲ
ἀλβίνου διερωτῶντος· οὗτος γὰρ ἔπαρχος ἦν· τίς εἴη καὶ πόθεν καὶ διατὶ ταῦτα
φθέγγυτο· πρὸς ταῦτα μὲν οὐδ' ὅτι οὖν ἀπεκρίνατο· τὸν δὲ ἐπὶ τῇ πόλει θῆνον
εἴρων οὐ διέλιπεν [-ε R] μέχρι καταγνοῦς μανίαν ὁ ἀλβίνος ἀπέλευσεν αὐτὸν· ὁ
δὲ τὸν μέχρι τοῦ πολέμου χρόνον· οὔτε προσήει τινὶ τῶν πολιτῶν οὔτε ὥφθη
λαλῶν· ἀλλὰ καθήμεραν ὥσπερ εὐχλὴν μεμελετηκῶς· αὶ αὶ Ἱεροσολύμοις ἐθρήνει·
οὔτε δὲ τινὶ τῶν τυπτόντων αὐτὸν ὁσήμεραι καθηράτο οὔτε τοὺς τροφῆς
μεταδιδόντας εὐλόγει. μία δὲ πρὸς πάντας ἦν ἡ σκνθρωπὴ κληδὼν ἀπό-
κρισις. μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐκεκράγει· καὶ τοῦτο ἐρεπτὰ ἔτη καὶ μήνας
πέντε εἴρων. οὔτε ἠμβλύνθη τὴν φωνὴν οὔτε ἔκαμεν [-ε R] μέχρις οὐ κατὰ τὴν
πολιορκίαν ἔργω τὰς κληδόνας ἰδὼν ἀνεπαύσατο. περιῶν γὰρ ἐπὶ τοῦ τείχεος.
αὶ αὶ πάλιν τῇ πόλει καὶ τῷ λαῷ [ραῷ R] καὶ τῷ ναῷ [so R] διαπρόσιον ἐβόα.
ὡς δὲ τελευταῖον προσέθηκεν αὶ αὶ [danach 2 Buchstaben ausradirt E] καμοὶ λι-
θος ἐκ τοῦ πετροβόλου σχασθεῖς καὶ πλήξας αὐτὸν, παραχρῆμα κτείνει. φθεγγο-
μένῃ δὲ ἔτι τὰς κληδόνας ἐκείνας τὴν ψυχὴν ἀφῆκεν ER aus Ios | 3 δ' ἔτι M
δέτι D δέ τι ATERB | ἱστορεῖ TERBDM ἱστορεῖ συγγραφένος AΣ | χορησι-
μόν T¹ durch Rasur corr. | 5 αὐτῶν τισ B¹ corr. B¹ τισ αὐτῶν und αὐτῶν τισ
Ios HSS | ἄρξει O | 5/6 *wovon diese glaubten* Σ | 6 οὐεσπασιανὸν ABD
MΣΑ οὐεσπασιανοῦ TER | 7 τε B | ἀλλ' + Schw | 8 εἴρηται T¹ corr. Tc
10 αὐτὸν M | 10/11 δὴ ἐκείνο BDM ἐκείνο δὴ ATER | 14 Θ AΣMFR
214, 26 BD | πᾶσιν BD

>voce miserabiliter et cum quodam ululatu emittens per singula paene
>verbera proferebat, addens etiam hoc: »vae vae Hierusolymis«.

Prosequitur et aliud idem historiografus maiore gestum miraculo, 10
dicens oraculum quoddam in sacris litteris repertum, quod per idem
5 tempus virum designaret ex eorum regione processurum, qui totius
orbis potiretur imperio. cuius oraculi praesagium idem historiografus 11
Vespasianum declarare suspicatur. sed Vespasianus non aliis quam illis
solis gentibus, quae Romano imperio videbantur subditae, dominatus
est. unde iustius ad Christum haec responsa referuntur, ad quem dixerat
10 pater: »pete a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et
>possessionem tuam terminos terrae«, et cuius per idem tempus
per apostolos suos >in omnem terram exierat sonus et in fines
>orbis terrae verba eorum.

{VIII} Operae pretium sane est post ista noscere, quis fuerit hic Ioseppus 9 1
15 et unde vel ex quo genere originem ducens, qui tantam nobis materiam

NPOF

1 quadam *P* | 12 finem *PF* | 14 hic] his *N^a* is *N^b*

νοὺς ὀρμαῖτο, ἀγροεῖν. δηλοῖ δὲ πάλιν αὐτὸς καὶ τοῦτο, λέγων ὡςδε

Ἰώσηπος Ματθίου παῖς, ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεὺς, αὐτὸς τε Ῥωμαίους πολεμήσας τὰ πρῶτα καὶ τοῖς ὕστερον παρατυχῶν ἐξ
5 ἀνάγκης.

μάλιστα δὲ τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ Ἰουδαίων οὐ παρὰ μόνοις 2
τοῖς ὁμοεθνέσιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ Ῥωμαίοις γέγονεν ἀνὴρ ἐπιδοξότα-
τος. ὡς αὐτὸν μὲν ἀναθέσει ἀνδριάντος ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων τιμη-
θῆναι πόλεως, τοὺς δὲ σπουδασθέντας αὐτῷ λόγους βιβλιοθήκης
10 ἀξίωθῆναι. οὗτος δὴ πᾶσαν τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀρχαιολογίαν ἐν ὅλοις 3
εἴσοσι κατατέθειται συγγράμμασιν, τὴν δ' ἱστορίαν τοῦ κατ' αὐτὸν
Ῥωμαικοῦ πολέμου ἐν ἑπτὰ, ἃ καὶ οὐ μόνον τῇ Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ
τῇ πατριῶ φωνῇ παραδοῦναι αὐτὸς ἑαυτῷ μαρτυρεῖ, ἀξίος γε ὢν
διὰ τὰ λοιπὰ πιστεύεσθαι· καὶ ἕτερα δ' αὐτοῦ φέρεται σπουδῆς ἀξία 4
15 δύο. τὰ Περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀρχαιότητος, ἐν οἷς καὶ ἀντιρρήσεις πρὸς
Ἀπίωνα τὸν γραμματικόν, κατὰ Ἰουδαίων τηρικᾶδε συντάξαντα
λόγον. πεποιήται καὶ πρὸς ἄλλους, οἱ διαβάλλειν καὶ αὐτοὶ τὰ πά-
τρια τοῦ Ἰουδαίων ἔθνος ἐπειράθησαν. τούτων ἐν τῷ προτέρῳ 5
τὸν ἀριθμὸν τῆς λεγομένης παλαιᾶς τῶν ἐνδιαθήκων γραφῶν τί-
20 θησι. τίνα τὰ παρ' Ἑβραίοις ἀναντίρρητα, ὡς ἂν ἐξ ἀρχαίας παρα-
δόσεως αὐτοῖς ῥήμασι διὰ τούτων διδάσκων·

Ὁὐ μνησίades οὖν βιβλίων εἰσὶ παρ' ἡμῖν ἀσυμφώνων καὶ μαχο- 1
-μένων, δύο δὲ μόνα πρὸς τοῖς εἴσοσι βιβλία, τοῦ παντὸς ἔχοντα
-χρόνου τὴν ἀναγραφὴν, τὰ δικαίως θεῖα πεπιστευμένα. καὶ τού- 2

3—5 Ioseph. B. I. 1, 3 — 12/13 Ioseph. B. I. 1, 3 — 22—S. 224, 15 Ioseph. c. Apion. 1, 38—42

ATERBDMΣΑ

1 δὲ καὶ M | 2 ὡδέ πως M | 3 ματθίου TcERBΣ ματθαίου AT¹DM
> Hieron. de uir. ill. 13 beides AHSS Ios HSS | 4 πολεμήσας ΠΑ anflehte Σ |
6 οὐ ABDM οὐτε TER | 11 κατατέθειται TERB καταβέβληται ADM | 12 ῥω-
μαικοῦ TERBDMΣ Ἰουδαικοῦ A belli Iudaici cum Romanis habiti A Iudaicae capti-
uitatis Hieron | ἢ καὶ T¹BDΣ καὶ M λόγοις καὶ TcmER λόγοις ἢ A (historiam . .
septem) uoluntibus . . quam A | τὴν M τῆς B | 13 τε DM | 14 διὰ > D
prae (ceteris omnibus) A | 16 τηρικᾶτα DM | 17 ὕσοι D | 20 τὰ > B |
22 Ἰ A 18 Σ 220, 14 BD | οὐ ATERA οὐ B > DMΣ | παρ' ἡμῖν > B
ἀσυμφωνῶν M συμφώνων B | 23 βιβλία ABDM Ios βιβλία οἷς τὰ TER

rerum gestarum cognitionemque praestiterit. exponit ergo etiam haec ipse de se, hoc modo scribens:

>Ioseppus Matthiae filius ex Hierusolymis sacerdos, qui et ipse
>primo bello Romanos obpugnaverim et posterioribus nihilominus inter-
5 >fuerim proeliis necessitate constrictus.<

Constat igitur hunc virum per idem tempus non solum apud 2
Iudaeos proprios cives, verum etiam apud Romanos habitum esse
nobilissimum, ita ut litterarum merito in urbe Roma etiam statua
donaretur et libri eius bibliothecae traderentur. conscripsit namque 3
10 antiquitatum historiam in viginti libris, belli vero Iudaici cum
Romanis habiti historiam septem voluminibus comprehendit, quam non
solum Graeca facundia, verum et patrio, id est Hebraeo sermone suis
etiam civibus se edidisse confirmat, dignus, cui prae ceteris omnibus
debeat credi. sed et alia eiusdem viri extant de Iudaeorum vetustate 4
15 duo volumina, in quibus contradicere Appioni cuidam grammatico
videtur, qui illis temporibus adversum Iudaeos scripserat, et ad alios
quosdam, qui morem gentis Iudaeorum atque instituta laceraverant. in 5
primo ergo ex his duobus libro, quae volumina apud Hebraeos in
auctoritate habeantur, secundum maiorum traditionem per haec edocet.

[X] 20 >Neque igitur innumera<, inquit, >apud nos habentur volumina inter *f* 10 1
>se invicem discordantia, sed duo tantum et viginti sunt libri, qui
>omnium temporum seriem continent, qui et iuste creduntur divinitus
>inspirati. in quibus quinque sunt Moysei, continentes leges vitae et sue- 2

NPOF

1 ergo *om. N* | 3 matthiae] *P*¹ mathiae *N* matthei *O*² matthathiae *P*²
| 10 appioni *P* apioni *NF* apiano *O* | 13 omnibus *om. P*¹ | 16 aduersus
P | 19 habeantur] *NP*²*OF* habentur *P*¹ | 23 in] *NO*¹ ex *PO*²*F*

>των πέντε μὲν ἔστιν Μωυσέως, ἃ τοὺς τε νόμους περιέχει καὶ τὴν
 >τῆς ἀνθρώπογονίας παράδοσιν μέχρι τῆς αὐτοῦ τελευτῆς· οὗτος ὁ
 >χρόνος ἀπολείπει τρισχιλίων ὀλίγων ἔτων· ἀπὸ δὲ τῆς Μωυσέως 3
 >τελευτῆς μέχρι τῆς Ἀραξέρξου τοῦ μετὰ Ξέρξην Περσῶν βασιλείας
 5 >οὐ μετὰ Μωυσῆν προσῆται τὰ κατ' αὐτοὺς πραχθέντα συνέγραψαι
 >ἐν τρισὶν καὶ δέκα βιβλίοις· αἱ δὲ λοιπαὶ τέσσαρες ὕμνους εἰς τὸν
 >θεὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐποθέσκει τοῦ βίου περιέχουσιν. ἀπὸ δὲ 4
 >Ἀραξέρξου μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γέγραπται μὲν ἕκαστα.
 >πίστεως δ' οὐχ ὁμοίας ἤξιῳται τοῖς πρὸ αὐτῶν διὰ τὸ μὴ γενέ-
 10 >σθαι τὴν τῶν προσηγῶν ἀκριβῆ διαδοχὴν. δῆλον δ' ἔστιν ἕρως 5
 >πῶς ἡμεῖς πρόσμειν τοῖς ἰδίαις γράμμασιν· τοσοῦτον γὰρ αἰῶνος
 >ἤδη παρωχητότος οὔτε προσθεῖναι τις οὔτε ἀφελεῖν ἀπ' αὐτῶν
 >οὔτε μεταθεῖναι τετόλμηκεν. πᾶσι δὲ σύμφυτον ἔστιν εὐθὺς ἐκ πρώ-
 15 >της γενέσεως Ἰουδαίους τὸ νομίζειν αὐτὰ θεοῦ δόγματα καὶ τούτοις
 >ἐπιμένειν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ δέοι, θνήσκειν ἡδέως·

καὶ ταῦτα δὲ τοῦ συγγραφέως χρησίμως ὧδε παρατεθείσθω, πε- 6
 πόνηται δὲ καὶ ἄλλο οὐκ ἀγεννὲς σπονδάσμα τῷ ἀνδρὶ. Περί αὐτο-
 κράτορος λογισμοῦ. ὃ τινες Μακκαβαϊκὸν ἐπέγραψαν τῷ τοῦ ἀγῶνα
 τῶν ἐν τοῖς οὕτω καλουμένοις Μακκαβαϊκοῖς συγγράμμασιν ὑπὲρ τῆς
 20 εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας ἀνδρισμένων Ἑβραίων περιέχειν. καὶ πρὸς 7
 τῷ τέλει δὲ τῆς εἰκοστῆς Ἀρχαιολογίας ἐπισημαίνεται ὁ αὐτὸς ὡς
 ἐν προσηγμένους ἐν τέτταρσιν συγράψαι βιβλίους κατὰ τὰς πατρίους
 δόξας τῶν Ἰουδαίων περὶ θεοῦ καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν
 νόμων. διὰ τί κατ' αὐτοὺς τὰ μὲν ἕξοστι πράττειν. τὰ δὲ κειώλνται.
 25 καὶ ἄλλα δὲ αὐτῷ σπονδάσθῆναι ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς ἰδίαις αὐτοῦ μνη-

20—24 Ioseph. A. I. 20, 268 — 25—S. 226, 1 Ioseph. A. I. 1, 25. 29.
 3, 94. 143. 4, 198. B. I. 5, 237. 247. — A. I. 20, 267

ATERBDMΣΑ

1 ἔστιν B ἔστι D Ios ἔστι τὰ ATER ἔστιν τὰ M | 2 τῆς¹ alte Corruptel
 ἀπ' Ios | 3 τετρακισχιλίων Tr | ὀλίγων BDM ὀλίγω ATER Ios HS |
 3/4 τελευτῆς μωσέως DM | 4 τῆς Π Ios HS, alte Interpolation, von ΣΑ mit
 Recht nicht berücksichtigt | 9 δ'] μὲν M | ἤξιῳται TERB Ios ἤξιῳνται DM
 ἤξιῳτο A | τῆς B | 11 πῶς ἡμεῖς aus πρὸς ἡμᾶς corr. Tc | πρόσμειν
 ATcERBcΣ προσί]μεν T¹ πρόσμειν B¹DM utamur Α πεπιστεύκαμεν Ios HS |
 τοσοῦτον T, durch Rasur corr. | 14 θῦ ABDMΣΑ Ios θεῖα TER | 18 οἱ
 T¹, durch Rasur corr. | τοῖς] το//// R | 19 τῶν] τοῖς T¹M corr. Tc |
 τοῖς οὔτω] τοῖς τοῖτοισ T¹, durch Rasur corr. το//// τω R | 20 vor περιέχειν
 6 Buchstaben ausradirt A | 22 τὰ κατὰ DM | 25 αὐτοῦ > D

>cessionis humanae prosapiam usque ad ipsius Moysei terminum per-
 >tendentem, qui paulo minus ad tria milia annorum continentiam gerunt.
 >a morte vero Moysei usque ad Artaxerxen, qui post Xerxen regnavit 3
 >apud Persas. quae gesta sunt, prophetae quique per ea tempora 3
 5 >tredecim voluminibus conscripserunt. reliqui vero quattuor libri hym-
 >nos in deum et vitae instituta ac monita mortalibus tradunt. ab Artaxer- 4
 >xerxe vero usque ad nostrum tempus scripta sunt quidem omnia, fide
 >tamen non eadem, quae primis habetur, digna ducuntur, pro eo quod
 >non ita extiterit prophetarum iugis et explorata successio. rebus igitur 5
 10 >ipsis constat, quam nos venerabiliter utamur scripturis nostris. nam
 >cum tot saecula intercesserint. neque addere quis umquam neque au-
 >ferre aut permutare quid ausus est, sed omnibus gentis nostrae ho-
 >minibus insita haec quodammodo atque ingenita fides est credere haec
 >dei esse consulta et his iugiter inhaerere ac pro ipsis, si ita res
 15 >poposcerit, libenter et animam ponere.<

Sit etiam haec pars historiografi his in locis a nobis, ut arbitror, 6
 non incompetenter inserta. est adhuc aliud eius elegans satis volumen
 Quod animus sit qui imperium teneat in nobis. quem libellum quidam
 Macchabaeorum adtitulaverunt. pro eo quod certamina inibi et agones
 20 pro pietate a Macchabaeis fratribus desudata contineat. sed et in fine 7
 vicensimi Antiquitatum libri significat idem ipse proposuisse se quattuor
 voluminibus comprehensurum secundum fidem et religionem patriam de
 deo et de substantia eius ac legibus, et cur quaedam apud eos liceant,
 quaedam vero non liceant. sed et alia nonnulla opuscula a se dicit

NPOF

3 moysi *P* | artaxersen *NP^bF* artaxarsen *P^a* artaxersen *O* | xerxen]
NF xersen *PO* | 6/7 artaxersen *P^bF* artaxersen *P^a* artaxersen *N* artaxersen
O | 8 non *om.* *P¹* | digna *om.* *P¹* | 11 usquam *P¹* | 14 dei] et *N*
 | his] in his *P*

Eusebius II.

μορεύει λόγοις. πρὸς τούτοις ἔλογον καταλέξει καὶ ἄς ἐπ' αὐτοῦ 8
 τῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ τέλους φωνὰς παρατίθεται, εἰς πίστωσιν τῆς
 τῶν ἐξ αὐτοῦ παραληφθέντων ἡμῖν μαρτυρίας. διαβάλλον δῆτα
 Ἰούστον Τιβερίαν, ὁμοίως αὐτῶ τὰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἱστορῆσαι χρό-
 5 νους πεπειραμένον. ὡς μὴ τάληθῆ ὑγγεγραφότα, πολλάς τε ἄλλας
 εὐθύναις ἐπαγαγὼν τῷ ἀνδρὶ, ταῦτα αὐτοῖς ῥήμασιν ἐπιλέγει

>οὐ μὴν ἐγὼ σοι τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ τῆς ἔμαντοῦ γραφῆς 9
 ἔδεισα, ἀλλ' αὐτοῖς ἐπέδωκα τοῖς αὐτοκράτοσι τὰ βιβλία, μόνον οὐ
 >τῶν ἔργων ἤδη βλεπομένων· συνήθειν γὰρ ἔμαντῶ τετηρηκότι τὴν
 10 >τῆς ἀληθείας παραδόσιν, ἐφ' ἣ μαρτυρίας τεύξεσθαι προσδοκῆσαι
 >οὐ διήμαρτον. καὶ ἄλλοις δὲ πολλοῖς ἐπέδωκα τὴν ἱστορίαν, ὧν 10
 ἔτι μοι καὶ παρατετεύχεσαν τῷ πολέμῳ, καθάπερ βασιλεὺς Ἀγρίππας
 >καὶ τινες αὐτοῦ τῶν συγγενῶν. ὁ μὲν γὰρ αὐτοκράτωρ Τίτος οὐ- 11
 >τως ἐκ μόνων αὐτῶν ἐβουλήθη τὴν γνώσιν τοῖς ἀνθρώποις παρα-
 15 >δοῦναι τῶν πράξεων. ὥστε χαράξας τῇ αὐτοῦ χειρὶ τὰ βιβλία δη-
 >μοσιῶσαι προσέταξεν. ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀγρίππας ἔβ' ἔγραψεν ἐπιστολάς,
 >τῇ τῆς ἀληθείας παραδόσει μαρτυρῶν,

ἀφ' ὧν καὶ δύο παρατίθησιν. ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τοῦτον ταύτη
 20 >πη δεδηλώσθω·
 ἴομεν δ' ἐπὶ τὰ ἐξῆς. μετὰ τὴν Ἰακώβον μαρτυρίαν καὶ τὴν 1A 11
 αὐτίκα γενομένην ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ λόγος κατέχει τῶν ἀπο-
 στόλων καὶ τῶν τοῦ κυρίου μαθητῶν τοὺς εἰς ἔτι τῷ βίῳ λειπο-
 μένους ἐπὶ ταῦτον πανταχόθεν συνελθεῖν ἅμα τοῖς πρὸς γένους κατὰ
 σάρκα τοῦ κυρίου (πλείους γὰρ καὶ τούτων περιῆσαν εἰς ἔτι τότε

7—17 Ioseph. de vita sua 361—364

ATERBDMΣΔ

1/2 αὐτοῦ—τοῦ τέλους A αὐτὸ—τὸ τέλος TERBDM | 4 τὸν τιβερίαν M
 τιβέρειαν T¹ corr. Tc | 5 μὴτ' ἀληθῆ T¹B μὴτ' ἀληθῆ A | συγγεγραφότα
 BDM συγγράφοντα ATER | 6 ταῦτα TERBDMΣ καὶ ταῦτα A | ἐπιλέγειν
 M | 9 ἥδη] ἔτι Ios | 10 τεύξεσθαι TERBD τεύξασθαι AM beides Ios HSS
 12 παρατετεύχεσαν BDM παρατετεύχεισαν Ios παρατετευχέσαν ATER |
 15 16 δημοσιῶσαι T¹B δημοσιεύσαι M δημοσιεύσαι D δημοσιεύεσθαι AT^cERΣΔ
 δημοσιῶσαι und δημοσιεύσαι Ios HSS | 16 ἔβ' BM ἐξήγοντα δύο AT¹D Ios HSS
 ἐξήγοντα καὶ δύο TrER | 18 ἐξ B | κατ' αὐτὸν T¹ corr. Tc | 20 1A BΣ
 18 A 20 [nach ἐξῆς] D Ἰ ER 222, 22 Ἰ M | Ἰακώβον ABDM τοῦ Ἰακώβου
 TER | 22 εἰσέτι τότε M | 23 γένους in γένος durch Rasur corr. T
 24 nach τούτων + ἔτι B Rasur in D | εἰς > D

esse composita. in fine etiam supra dicti vicensimi libri Antiquitatum 8
Iustum quendam ex Tiberiade, qui conatus sit hoc idem operis, quod
ipse explicuerit, adgredi, arguit falsitatis per haec verba:

>Sed non ego te imitatus sum in his quae conscripseram. ipsis 9
5 >etenim imperatoribus obtuli libros meos. cum adhuc ipsa, quae gesta
>sunt, paene in oculis haberentur, quippe qui conscius mihi essem
>servatae in omnibus veritatis. nec me de eorum testimonio fefellit
>opinio. sed et aliis pluribus obtuli, quorum multi etiam ipsi inter- 10
>fuere bellis, sicut Agrippa rex et nonnulli eius propinqui. et imperator 11
10 >quidem Titus in tantum probavit, ex istis debere libris ad omnes ho-
>mines rerum gestarum notitiam pervenire, ut manu sua scriberet publice
>ab omnibus eos legi debere. rex vero Agrippa sexaginta et duabus
>epistulis de operis nostri veritate testatus est, ex quibus et duas in-
>serui.<

15 Sed de his satis dictum.

[XI] Nunc ad narrationis nostrae seriem redeamus. | post martyrium \overline{IA} 11
Iacobi et continuo consecutum civitatis excidium traditur apostolos
ceterosque domini discipulos, qui ad illud tempus reliqui erant, in
unum e locis omnibus convenisse simul cum his, qui propinqui secun-
20 dum carnem domini dicebantur, plurimi namque et ex his per illud

NPOF

3 ipse explicuerat *F* explicuerat ipse *P* | 6 mihi essem] messem *P*¹
8 ipsi] ipse *N* ipsis *POF* | 8,9 interfuerit *N* | 11 scriberet] *N* cum *Graccis*
subscriberet *POF* | 13 testatus] censatus *N*

τῷ βίῳ), βουλὴν τε ὁμοῦ τοὺς πάντας περὶ τοῦ τίνα χρὴ τῆς Ἰακώβου διαδοχῆς ἐπιζῆναι ἄξιον, ποιήσασθαι, καὶ δὴ ἀπὸ μιᾶς γνώμης τοὺς πάντας Συμεῶνα τὸν τοῦ Κλωπᾶ, οὗ καὶ ἡ τοῦ εὐαγγελίου μνημονεύει γραφή, τοῦ τῆς αὐτόθι παροικίας θρόνου ἄξιον εἶναι
5 δοκιμάσαι, ἀρεψιόν, ὡς γέ φασι, γεγονότα τοῦ σωτῆρος (τὸν γὰρ οὖν Κλωπᾶν ἀδελφὸν τοῦ Ἰωσήφ ὑπάρχειν Ἠγήσιππος ἱστορεῖ).

καὶ ἐπὶ τούτοις Οὐεσπασιανὸν μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων **IB 12** ἄλωσιν πάντας τοὺς ἀπὸ γένους Δαβὶδ, ὡς μὴ περιλειφθεῖη τις παρὰ Ἰουδαίοις τῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς φυλῆς, ἀναζητεῖσθαι προσ-
10 τάξαι, μέγιστόν τε Ἰουδαίοις αὐθις ἐκ ταύτης διωγμὸν ἐπαρτηθῆναι τῆς αἰτίας.

Ἐπὶ δέκα δὲ τὸν Οὐεσπασιανὸν ἔτεσιν βασιλεύσαντα αὐτοκράτορ **II I 13** Τίτος ὁ παῖς διαδέχεται· οὗ κατὰ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας Λίνος ἐπίσκοπος τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας δεκαεὶς τὴν λειτουργίαν ἐν-
15 αὐτοῖς κατασχόν, Ἀνεγκλήτω ταύτην παραδίδωσιν. Τίτον δὲ Δομετιανὸς ἀδελφὸς διαδέχεται. δύο ἔτεσι καὶ μηνὶ τοῖς ἵσοις βασιλεύσαντα. τετάρτῳ μὲν οὖν ἔτει Δομετιανοῦ τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν **14** παροικίας ὁ πρῶτος Ἀννιανὸς δύο πρὸς τοῖς εἰκοσὶ ἀποπλήσας ἔτη. τελευτᾷ, διαδέχεται δ' αὐτὸν δεύτερος Ἀβίλιος.

20 Δωδεκάτῳ δὲ ἔτει τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας **IE 15** Ἀνεγκλήτων ἔτεσιν ἐπισκοπεύσαντα δεκαδύο διαδέχεται Κλήμης, ὃν συνεργὸν ἑαυτοῦ γενέσθαι Φιλιππησίοις ἐπιστέλλον ὁ ἀπόστολος διδάσκει, λέγων >μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς<.

3/4 Luc. 24, 18 Iohann. 19, 25 — **5/6** Zahn, Forschungen 6, 235 — **23/24** Philipp. 4, 3

ATERBDMΣΑ

1 τοὺς πάντας ATEM εἰς πάντα R > BD nicht übersetzt ΣΑ | **3** τοῦ κλωπᾶ in καὶ κλεῶπαν corr. Tr **ΞΒΥΖ** Σ cleopae und clopae Α HSS | **5** ὡς γε BDM γε ὡς ATER | γὰρ ABDMΣ μὲν TER | **6** cleoran und clopan Α HSS | **7** **IB** ΑΣ **6** BD **IA** ER 226, 20 **IA** M | **8** ὡς BDM ὡς ἂν ATER | **10** τε ABDMΣ δὲ TER | αὐθις > DM | **12** **II** Α (ohne Absatz) D **17** **IA** AD **17** **II** ΣB **20** **IA** ΣB **12** **IB** ER **19** **II** E **20** **II** R **7** **IB** M **15** **II** M **17** **IA** M **19** **IE** M | ἐπὶ δέκα δὲ τὸν ADM ἐπιδέκατον T¹B ἐπὶ δέκα δὲ T^cER | ἔτεσιν > B¹ ἔτος + Bc | **14** nach ἐκκλησίας + ἦσ Tr | **16** δυνὶν M δίο δὲ, δὲ getilgt D¹ | **18** ἀννιανὸς AT¹TrD ἀνιανὸς T^cERBM beides Α HSS | πρὸς τοῖς BDM πρὸς ATER | ἀποπλήσας BD ἀποπληρώσας M ἀναπλήσας ATER | **20** **IE** D **19** A **21** Σ 230, 8 B **20** **IA** E **23** **IA** R **20** **Iε** M | **23** μετὰ καὶ AT^cERBDM μετὰ T¹, Σ [= ©], Α | **24** ἔστιν ἐν βιβλίῳ M

tempus supererant, et habuisse in commune consilium, quem oporteret dignum successione Iacobi iudicari, omnesque uno consilio atque uno consensu Symeonem Cleopae filium decrevisse, cuius mentio in euangelis facta est, ut episcopatus sedem susciperet. consobrinus is secundum carnem salvatoris fuisse dicebatur, quia Cleopan fratrem fuisse Ioseph Hegesippus contestatus est.

[XII] Per idem tempus Vespasianus post excidia Hierusolymorum omnes. *IB* 12
si qui forte ex familia David superfuissent apud Iudaeos, velut regalis prosapiae viros perquiri iubet. unde etiam pro hac causa gravissima
10 Iudaeis persecutio exorta est.

Sed Vespasiano decennio principatu ministrato Titus filius in imperio succedit. cuius secundo regni anno Linum duodecim annis in sacerdotio transactis urbis Romae episcopatum tradidisse Anenclero
[XIII] ferunt. | sed Titus non amplius quam duobus annis totidemque mensibus principatu Romani apicis ministrato Domitiano fratri summam
15 rerum reliquit. quarto igitur anno Domitiani apud Alexandriam Anni- 14
anus viginti et duobus annis ministrato sacerdotio defunctus est, in cuius locum secundus succedit Abilius.

[XIII] In urbe vero Roma duodecim Anencletus annis in episcopatu ex- *IE* 15.
[XV] 20 actis sacerdotii sedem Clementi tradidit. | quem adiutorem suum Paulus apostolus Philippensibus scribens designat, dicens: >cum Clemente
>et ceteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro
>vitae.<

NPOF

3 simonem *P*² | cleopae *NPO* clope *F* | 4 is] hic *P* | 5 clopan *F*
| 6 hegesippus] haec ioseppus *P* | 11 in *om. P* | 14 fertur *P* | 16/17 anianus *NO*

Τούτου δὴ οὖν ὁμολογουμένη μία ἐπιστολὴ γέρεται, μεγάλη τε **16**
καὶ θαυμασία. ἦν ὡς ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τῇ Κορινθίων
διευπώσατο. στάσεως τηριζάδε κατὰ τὴν Κόρινθον γενομένης. ταύ-
την δὲ καὶ ἐν πλείσταις ἐκκλησίαις ἐπὶ τοῦ κοινοῦ δεδημοσιευμένην
5 πάλαι τε καὶ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἔγνωμεν. καὶ ὅτι γε κατὰ τὸν δη-
λούμενον τὰ τῆς Κορινθίων κελίητο στάσεως, ἀξιόχρεως μάρτυς ὁ
Ἠγήσιππος.

Πολὴν γε μὴν εἰς πολλοὺς ἐπιδειξάμενος ὁ Δομετιανὸς ὁμό- **17**
τητα οὐκ ὀλίγον τε τῶν ἐπὶ Ῥώμης εὐπατριδῶν τε καὶ ἐπισήμων
10 ἀνδρῶν πλήθος οὐ μὲν εὐλόγον κρίσεως κτείνας μερίους τε ἄλλους
ἐπιφανεῖς ἀνδρας ταῖς ἐπὶ τὴν ἐνορίαν ζημιώσας γυναῖς καὶ ταῖς
τῶν οὐσιῶν ἀποβολαῖς ἀνατίσας, τελευτῶν τῆς Νέρωνος θεοεχθρίας
τε καὶ θεομαχίας διάδοχον ἑαυτὸν κατεστήσατο. δεύτερος δὴτα
τὸν καθ' ἡμῶν ἀνεκίνησε διωγμὸν, καίπερ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Οὐέσπα-
15σιανοῦ μηδὲν καθ' ἡμῶν ἄτοπον ἐπινοήσαντος.

Ἐν τούτῳ κατέχει λόγος τὸν ἀπόστολον ἅμα καὶ εὐαγγελιστὴν **18** **1**
Ἰωάννην ἔτι τῷ βίῳ ἐνδιατρούβοντα, τῆς εἰς τὸν θεῖον λόγον ἔνεκεν
μαρτυρίας Πάτμον οἰκεῖν καταδικασθῆναι τὴν νῆσον. γράφων γέ **2**
τοι ὁ Εἰρηναῖος περὶ τῆς ψήφου τῆς κατὰ τὸν ἀντίχριστον προση-
20γορίας γερομένης ἐν τῇ Ἰωάννου λεγομένη Ἀποκαλύψει, αὐταῖς
συλλαβαῖς ἐν πέμπτῳ τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις ταῦτα περὶ τοῦ Ἰωάν-
νου φησὶν

>εἰ δὲ ἔδει ἀναφανδὸν ἐν τῷ νῦν καιρῷ κηρύττεσθαι τούνομα **3**
αὐτοῦ, δι' ἐκείνου ἂν ἐρρέθη τοῦ καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ἐρακότος.

5—7 Zahn, Forschungen 6, 243 — **20** Apoc. 13, 18 — **23**—S. 232, 2
Iren. 5, 30, 3 (vgl. unten 5, 8, 6)

ATERBDMΣΑ

1 **16** **1** **16** B **1** **16** ER **16** M | οὖν TERBDMΣ οὖν τοῦ κλήμεντος
A beides A HSS | **2** τῆς > M¹ + M¹ | **7** ἡγήσιππος TERBDMΣ ἡγήσιππος
λέγων AA | **8** **16** ΣD **5** A 232, 12 B **8** **16** ER **16** M | ὁ > R | **9** ὀλί-
γων BD¹R corr. D¹ | τ^ε > BD | **12** τελευτῶν AT¹B τελευταῖον T^cERDM

12, 13 θεοεχθρίας τε καὶ θεομαχίας ATER theomachiae et impietatis A (er über-
kam von Nero dass er wurde nach ihm) ein Feind Gottes Σ θεομαχίας BDM
[Zonar. 3, 61, 27] | **13** δεύτερος AT¹BDM καὶ δεύτερος T^cER | **14** ἡμᾶς
B | καίπερ ABDM καὶ μὴν TER | αὐτῷ AT¹T^rRM αὐτῶν T^cE αὐτοῦ BD |
16 **16** **16** AΣ **16** **16** (so) D **16** **16** 234, 24 B **16** **16** ER **16** M | ἅμα > B | **23** εἰ
δὲ Π εἰ Σ εἰ γὰρ 5, 8, 6 εἰδότες ὅτι εἰ Iren | ἐν Π > 5, 8, 6

[XVI] Huius Clementis epistula habetur ad Corinthios scripta, praecipua *Lz* 16
plane et valde mirabilis, quam velut ex persona Romanae ecclesiae
dictavit, cum dissensio apud Corinthios fuisset exorta, quam epistulam
in plurimis ecclesiis publice legi et veterum et nostris etiam tempori-
5 bus constat. verum de seditione facta apud Corinthios ac dissensione
plebis testis valde fidelis Hegesippus indicat hoc modo dicens:

[XVII] Multa et erga multos crudelitate Domitianus exercita plurimisque *IZ* 17
in urbe Roma nobilibus et illustribus viris nullo iure nullaque ratione
trucidatis, innumeris etiam in exilium trusis et bonorum direptione
10 multatis, ad ultimum Neronianae theomachiae et impietatis successor
efficitur. secundus hic quippe ab illo persecutionem molitur in nostros.
cum utique pater suus Vespasianus nihil prorsus nostris irrogarit
iniuriae.

[XVIII] Quo in tempore apostolus et euangelista Iohannes ob praedicationem *IH* 18 1
15 verbi divini et testimonium veritatis in insulam Patmum traditur ab-
legatus. denique Irenaeus scribens de compute nominis Antichristi. 2
quod continetur in Revelatione quae dicitur Iohannis. quinto adversus
haereses libro, haec de ipso Iohanne commemorat:

20 »Quod si oporteret, inquit, »apertius in hoc tempore de isto nomine 3
»praedicari, a quo magis potuerat aperiri, nisi ab eo, qui ipsam revela-

N (deficit in 13 iniuriae) *POF*

1 clementis *om.* *N*¹ | 7—13 falso Hegesippo tribuuntur | 7 exercitata
F exercit*** *P*¹ exercita a *P*² | plurimisque] *NOF* plurimis *P* | 12 irrogarit]
OF inrogaret *N* inrogabat *P* | 17 aduersum *F* | 19 oportet *F* | 20 nisi
om. *Pa*

οὐδὲ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐωράθη. ἀλλὰ σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς, πρὸς τῷ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς.

εἰς τοσοῦτον δὲ ἄρα κατὰ τοὺς δηλομένους ἢ τῆς ἡμετέρας 4
πίστεως διέλαμπεν διδασκαλία, ὥς καὶ τοὺς ἀποθεν τοῦ καθ' ἡμᾶς
5 λόγον συγγραφεῖς μὴ ἀποκνηῖσαι ταῖς αὐτῶν ἱστορίαις τὸν τε διωγ-
μὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ μαρτύρια παραδοῦναι, οἳ γε καὶ τὸν καιρὸν
ἐπ' ἀκριβεῶς ἐπεσημήναντο, ἐν ἔτει πεντηκαδεκάτῳ Δομετιανοῦ μετὰ
πλείστον ἑτέρον καὶ Φλακίαν Δομέτιλλαν ἱστορήσαντες. ἐξ ἀδελφῆς
γεγονῆσαν Φλακίου Κλήμεντος, ἐνὸς τῶν τηρικᾶδε ἐπὶ Ῥώμης ὑπά-
10 των, τῆς εἰς Χριστὸν μαρτυρίας ἔνεκεν εἰς νῆσον Ποντίαν κατὰ
τιμωρίαν δεδύσθαι.

Τοῦ δ' αὐτοῦ Δομετιανοῦ τοὺς ἀπὸ γένους Δαυὶδ ἀναγεῖσθαι **10** 19
προστάξαντος, παλαιὸς κατέχει λόγος τῶν αἰρετικῶν τινὰς κατη-
γορηῆσαι τῶν ἀπογόνων Ἰούδα (τοῦτον δ' εἶναι ἀδελφὸν κατὰ σάρκα
15 τοῦ σωτῆρος) ὡς ἀπὸ γένους τυγχανόντων Δαυὶδ καὶ ὡς αὐτοῦ
συγγένειαν τοῦ Χριστοῦ φερόντων. ταῦτα δὲ δηλοῖ κατὰ λέξιν
ὧδὲ πως λέγων ὁ Ἠγήσιππος

Ἔτι δὲ περιῆσαν οἱ ἀπὸ γένους τοῦ κυρίου υἱοῖνοι Ἰούδα τοῦ **κ** 20 1
κατὰ σάρκα λεγομένου αὐτοῦ ἀδελφοῦ· οὓς ἐδηλατόρευσαν ὡς ἐκ
20 γένους ὄντας Δαυίδ. τούτους ὁ ἠουοζᾶτος ἤγαγεν πρὸς Δομε-
τιανὸν Καίσαρα. ἐφοβεῖτο γὰρ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ὡς καὶ
Ἠρόδης, καὶ ἐπρώτησεν αὐτοὺς εἰ ἐκ Δαυίδ εἰσιν, καὶ ὁμολό- 2
γησαν. τότε ἠρώτησεν αὐτοὺς πόσας κτήσεις ἔχουσιν ἢ πόσων
κρημάτων κυριεύουσιν. οἱ δὲ εἶπαν ἀμφοτέροις ἐννακισχίλια δηνάρια

18—S. 234, 18 Zahn, Forschungen 6, 238 ff. — 18—S. 234, 4 Georgios Synk.
652, 5—14 — 18—S. 234, 16 vgl. Zonar. 3, 62, 2—20 — 18/19 Matth. 13, 55
Marc. 6, 3

ATERBDMΣΑ

2 nach τῷ γὰρ getilgt T | 4 ἄνωθεν DM | 5 τὸν τότε BDr |
6 καὶ² + TcTr | 8 ἐξαδέλφην DM | 9 τῶν] τὸ B τῷ D | 10 ἔνεκεν > M |
πάτμον DM | 12 **10** AΣ **12** [so] D **10** 236, 6 B **12** **10** ER 3 **κ** M | 18 **κ**
AΣ 234, 24 D 236, 14 B **18** **10** E **κ** M | 18 am Anfang des Cap. + es sagt so
Hegesippus Σ | υἱοῖνοι ATERA Zon υἱῶν BDM Synk | 20 τούτους BDMΣA
Synk Zon τούτους δ' ATER | ὁ ἠουόκατος T ὁ ἠβόκατος ER ὁ λουόκατος A
ὁ λουζάτος B ὁ ἠουζάτος D ὁ λουόκατος Synk ἠουζοκάτος M Reuocatius quidam
nomine A **23** 236, 14 Σ | 23 ἠρώτησεν BDM Synk ἐπρώτησεν ATER [προσεπήρετο
Zon] | 23/24 ἢ—κυριεύουσιν > R | 24 ἀμφοτέροις ΣA ἀμφότεροι II Synk

-tionem vidit? neque enim multum temporis est, quod revelata est,
-sed paene nostra aetate. in fine etenim Domitiani principatus exorta est.-

In tantum vero per idem tempus fidei nostrae instituta florebant, 4
ut etiam nonnulli alieni a religione nostra scriptores historiarum suarum
5 tradiderint monumentis vel de persecutione illius temporis vel etiam de
martyriis qui et diligenter explorato tempore designant quinto decimo
anno Domitiani principis cum aliis plurimis ab eo etiam Flaviam Do-
mitillam sororis filiam Flavii Clementis unius tunc ex consulibus viri
ob testimonium, quod Christo perhibebat, in insulam Pontiam nomine
10 deportatam.

[XVIII] Apud ipsum vero Domitianum, cum iussisset omnes perimi, qui de 10 19
genere David et regia stirpe descenderent, vetus traditio tenet, quod
delati sint quidam, quasi essent de posteritate Iudae, quem fratrem
fuisse salvatoris secundum carnem tradunt, quique duplici urgebantur
15 invidia, velut qui et ex David genere et ex ipsius Christi propinquitate
descenderent. quae Hegeſippus per ordinem his verbis refert:

[XX] >Adhuc autem vivebant quidam de carnali genere domini nostri K 20 1
>nepotes Iudae eius, qui secundum carnem frater domini dicebatur,
>quos quidam detulerunt tamquam ex David stirpe venientes. hos
20 >Revocatus quidam nomine, qui in hoc missus fuerat, perducit ad Do-
mitianum Caesarem, et ipse enim formidabat de adventu Christi, sicut
>et in initio Herodes. interrogati ergo a Domitiano, si essent ex familia 2
>David, confessi sunt. tunc quaesivit ab eis, quantis possessionibus vel
>quantis essent facultatibus praediti. at illi responderunt, quod utrique

POF

1 tempus P | 5 persecutione P persecutionibus OF | 6 designant]
edd. designant quod libri | 13 sunt PaO | 15 et ex¹ ex P | 17 carnale
P | 24 utrisque Pb

>επάροχειν αὐτοῖς μόνα, ἐκάστω αὐτῶν ἀνήκοντος τοῦ ἡμίσεος, καὶ
>ταῦτα οὐκ ἐν ἀργυροῖσις ἔφασκον ἔχειν, ἀλλ' ἐν διατιμήσει γῆς
>πλήθρων 19 μόνων, ἐξ ὧν καὶ τοὺς φόρους ἀναφέρειν καὶ αὐτοὺς
>αὐτορρογούντας διατρέφεσθαι<.

- 5 εἶτα δὲ καὶ τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτῶν ἐπιδεικνύει, μαρτύριον τῆς 3
αὐτορρογίας τὴν τοῦ σώματος σκληρίαν καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς συνεχοῦς
ἐργασίας ἐναποτυπωθέντας ἐπὶ τῶν ἰδίων χειρῶν τύλους παριστάν-
τας. ἐρωτηθέντας δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ 4
ὅποια τις εἶη καὶ ποῖ καὶ πότε φανησομένη, λόγον δοῦναι ὡς οὐ
10 ζοσμικῆ μὲν οὐδ' ἐπίγειος, ἐπουράνιος δὲ καὶ ἀγγελικῆ τυγχάνοι,
ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος γενησομένη, ὀπηνίκα ἐλθὼν ἐν δόξῃ κρινεῖ
ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδώσει ἐκάστω κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα
αὐτοῦ· ἐφ' οἷς μηδὲν αὐτῶν κατεγνωκότα τὸν Δομετιανόν, ἀλλὰ 5
καὶ ὡς εὐτελῶν καταφρονήσαντα, ἔλευθέρους μὲν αὐτοὺς ἀνεῖναι,
15 καταπαῦσαι δὲ διὰ προστάγματος τὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας διωγ-
μόν. τοὺς δὲ ἀπολυθέντας ἠγήσασθαι τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἂν δὴ 6
μάρτυρας ὁμοῦ καὶ ἀπὸ γένους ὄντας τοῦ κυρίου, γενομένης τε εἰ-
ρήνης, μέχοι Τραϊανῷ παραμείναι αὐτοὺς τῷ βίῳ. ταῦτα μὲν ὁ 7
'Πηγήσιππος' οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς τοῦ Δομετιανοῦ τοι-
20 αὐτὴν πεποίηται μνήμην

>πεπειράκει ποτὲ καὶ Δομετιανὸς ταῦτὸ ποιεῖν ἐκείνῳ, μέρος ὄν
>τῆς Νέρωνος ὁμότητος. ἀλλ', οἶμαι, ἄτε ἔχων τι συνέσεως, τάχιστα
>επαύσατο, ἀνακαλεσάμενος καὶ οὐς ἐξηλάκει<.

- μετὰ δὲ τὸν Δομετιανὸν πεντεκαίδεκα ἔτεσιν κρατήσαντα Νε- 8
25 ρούα τὴν ἀρχὴν διαδεξαμένου, καθαιρεθῆναι μὲν τὰς Δομετιανοῦ
τιμὰς, ἐπανελθεῖν δ' ἐπὶ τὰ οἰκεία μετὰ τοῦ καὶ τὰς οὐσίας ἀπο-

11—13 vgl. Matth. 16, 27 Act. 10, 42 Rom. 2, 6 II Tim. 4, 1 — 21—23
Tertullian. Apol. 5

ATERBDMΣΑ

3 19 BM Synk τριάκοντα ἑννέα ATERD | αὐτοῖς] τοῖς D¹M corr. Dr |
7 τύλους ἐπὶ τῶν ἰδίων χειρῶν DM | 7/8 παριστάντες D¹M corr. Dr | 10 τυγχάνοι
TERBDM τυγχάνει A | 11 κρινεῖ B, D¹ corr., κρινεῖ D¹M κρινειεν AT¹ κρινεῖ
T durch Rasur, ER | 17 ἀπὸ γένους AT¹BDMΣ ἀπογόνοισ T^cER | 21 ταῦτὸ
ABM ταῦτὸ// D ταῦτὰ TER | ὧν BD¹ corr. Dr | 22 ἄτε > R | 24 K̄ ER
K̄B M | 24 κρατήσαντα BDM ἐπικρατήσαντα ATER | 26 μετ' αὐτοῦ B¹
corr. Br

>non amplius esset in bonis novem milibus denariis, ex quibus singulis
 >pars media pro portione deberetur. nec haec sibi in pecunia subsistere,
 >sed in aestimatione terrae, quae eis esset in quadraginta minus uno
 >iugeribus constituta, quam suis manibus excolentes vel ipsi alerentur
 5 >vel tributa dependerent. simul et testes ruralis et diurni operis manus 3
 >labore rigidas et callis obduratas praeferabant. interrogati vero de 4
 >Christo. quale sit regnum eius vel quis ipse aut unde aut quando ven-
 >turus, responderunt, quod non huius mundi regnum neque huius terrae
 >ei designetur imperium, sed quia caeleste ei regnum per angelorum
 10 >ministeria in consummatione saeculi praeparetur, quando scilicet ad-
 >ventans in gloria de vivis ac mortuis iudicabit et restituet unicuique
 >pro factis ac meritis suis. ad haec Domitianus, cum neque in eis quic- 5
 >quam criminis inveniret et vilitatem eorum quam maxime contemneret,
 >abire eos liberos iubet. sed et persecutionem, quam adversum ecclesias
 15 >agitari iusserat, datis rursus compescit edictis. illi vero dimissi ab eo 6
 >vel martyrii merito vel tantae propinquitatis praerogativa pacis iam
 >tempore duces ecclesiae effecti usque ad Traiani tempora permanserunt.<

Haec quidem Hegesippus. sed et Tertullianus de Domitiano similia 7
refert, dicens:

20 >Temptavit aliquando et Domitianus simile aliquid, portio Neronis
 >de crudelitate, sed quasi homo cito destitit, ita ut etiam eos, quos in
 >exilium miserat, revocaret.<

Post Domitianum vero quindecim annis imperio potitum Nerva 8
 suscepit principatum. sub quo omnes quidem honorum tituli, qui in
 25 Domitianum conlati fuerant, detrahuntur. revocari autem quicumque

POF

2 pecuniam P | 3 aestimationem P | uno] uni P^a | 5 diurni
 PO² | 11 gloriam P | 14 libere P | adversus P | 20—22 Tertullianus
 apolog. 5 non ad verbum | 23 potito P² | 24 bonorum P

λαβεῖν τοὺς ἀδίκως ἐξεληλαμένους ἢ Ῥωμαίων σύγκλητος βουλή
 ψηφίζεται· ἰστοροῦσιν οἱ γραφεῖ τὰ κατὰ τοὺς χρόνους παραδόν-
 τες· τότε δὴ οὖν καὶ τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν 9
 νῆσον φυγῆς τὴν ἐπὶ τῆς Ἐφέσου διατριβὴν ἀπειληφέναι ὁ τῶν
 5 παρ' ἡμῖν ἀρχαίων παραδίδωσι λόγος.

Μικροῦ δὲ πλείον ἐνιαυτοῦ βασιλεύσαντα Νερούαν διαδέχεται ΚΑ 21
 Τραϊανός· οὗ δὴ πρῶτον ἔτος ἦν ἐν ᾧ τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν
 περιοχίας Ἀβίλιον δέκα πρὸς τρισὶν ἔτεσιν ἠγῆσάμενον διαδέχεται
 Κέρδων· τρίτος οὗτος τῶν αὐτόθι μετὰ τὸν πρῶτον Ἀνιανὸν
 10 προέσθη· ἐν τούτῳ δὲ Ῥωμαίων εἰς ἔτι Κλήμης ἠγείτο, τρίτον
 καὶ αὐτὸς ἐπέχων τῶν τῆδε μετὰ Παῦλόν τε καὶ Πέτρον ἐπισκο-
 πευσάντων βαθμόν· Αἶνος δὲ ὁ πρῶτος ἦν καὶ μετ' αὐτὸν Ἀνέγ-
 κλητος.

Ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας Εὐδοκίου πρώτου καταστάματος ΚΒ 22
 15 δεύτερος ἐν τοῖς δηλουμένοις Ἰγνάτιος ἐγνωρίζετο. Συμμεῶν ὁμοίως
 δεύτερος μετὰ τὸν τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἀδελφὸν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις
 ἐκκλησίας κατὰ τούτους τὴν λειτουργίαν εἶχεν.

Ἐπὶ τούτοις κατὰ τὴν Ἀσίαν ἔτι τῷ βίῳ περιλειπόμενος αὐτὸς ΚΓ 23 1
 ἐκείνος ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἀπόστολος ὁμοῦ καὶ εὐαγγελιστῆς Ἰω-
 20 ἀννης τὰς αὐτόθι διείπεν ἐκκλησίας· ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν νῆσον μετὰ
 τὴν Δομετιανοῦ τελευτήν ἐπαρελθὼν φυγῆς· ὅτι δὲ εἰς τούτους 2
 τῷ βίῳ περιῆν, ἀπόχρη διὰ δύο πιστώσασθαι τὸν λόγον μαρτύρων·
 πιστοὶ δ' ἂν εἶεν οὗτοι, τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσβεύσαντες ὀρθο-
 25 μὲν πρότερος ἐν δευτέρῳ τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις ὧδέ πως γράφει
 κατὰ λέξιν

19 Ioann. 13, 23. 19, 26. 21, 7. 20

ΑΤΕΡΒΔΜΣΔ

1 βουλή ΑΤ¹ βουλῆ Β, D¹ corr., Σ > ERD¹M getilgt T | 2 τὰ > T¹
 + T^c | 4 τὴν—τῆς] τῆς ἐπιγῆς Μ | 5 ἀρχαῖος Β | 6 ΚΑ ΑΣΔΕΡ
 18 Β 6 ΚΓ Μ 9 ΚΔ Μ | 8 ἔτεσιν > T¹ + T^c | διαγῆσάμενον Ε |
 9 ἀνιανὸν ΑΤ¹TrD ἀνιανὸν T^cERBM | 11 τὸν Β | τε > T¹, eine Correctur
 später getilgt | 12/13 Αἶνος—Ἀνέγκλητος nicht übersetzt Δ | 14 ΚΒ ΑΣΔΕΡ
 235. 13 Β 14 ΚΕ Μ | 15 ΚΓ Ε Κς Μ | 16 ἡμῶν > ΒΔ | 17 εἶχεν ΑΤ
 ΕRM ἐγκειρισμένος ἦν ΒΔ | 18 ΚΓ ΑΣΔ 244, 8 Β 21 ΚΔ Ε 18 ΚΖ Μ
 21 τοῦτους ΤΕΡΒΔΜΣ τοῦτους ἔτι Α | 22 μαρτύρων τὸν λόγον Μ
 23 nach οὔτοι + εἰρηναῖος καὶ κλήμης Α, aber wieder getilgt | 24 εἶδη T¹
 corr. T^c οἱ δὴ ΒΔ | 25 πρῶτος T¹ corr. T^{cm} | τῷ Β

ab eo in exilium trusi sunt ac recipere facultates ex senatus consulto iuventur. de quibus singulis testimonium perhibent, qui gesta illorum temporum conscripserunt. tunc igitur etiam apostolum Iohannem post 9 absolutionem insulae Ephesum quasi ad scholam propriam redisse 5 nostrorum scriptores declarant.

[XXI] Nerva vero post annum plus minus defuncto Traianus succedit imperio. *KA* 21 cuius primo principatus anno Abilius apud Alexandriam tredecim annis sacerdotio ministrato diem obiit. cui succedit Cerdo tertius in sacerdotium. qua tempestate in urbe Roma Clemens quoque tertius post 10 Paulum et Petrum pontificatum tenebat.

[XXII] Sed et apud Antiochiam Euodius primus fuerat et secundus Igna- *KB* 22 tius. Hierusolymis quoque Symeon secundus post Iacobum fratrem domini isdem temporibus gubernabat ecclesiam.

[XXIII] In his superstes adhuc apud Asiam demorabatur ipse ille, quem *KT* 23 1 15 amabat dominus Iesus, apostolus simul atque euangelista Iohannes, ecclesiarum quae inibi erant gubernacula regens, post Domitiani, ut diximus, obitum regressus ex insula. quod quia ita se habeat, duobus 2 fidelibus testibus approbabo. Irenaeus et Clemens Alexandrinus huic veritati adstipulantur, in secundo adversum haereses libro Irenaeus hoc 3 20 modo scribens:

POF

8 cerdon *P* | 11 euodius *PF* | 16 gerens *P*¹ | 19 heresim *P*

>καὶ πάντες οἱ πρεσβύτεροι μαρτυροῦσιν οἱ κατὰ τὴν Ἰασίαν
>Ἰωάννη τῷ τοῦ κυρίου μαθητῆ συμβεβληγότες παραδεδωκέναι τὸν
>Ἰωάννην. παρέμεινεν γὰρ αὐτοῖς μέχρι τῶν Τραϊανοῦ χρόνων<.

καὶ ἐν τρίτῳ δὲ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ταῦτο τοῦτο δηλοῖ διὰ 4
5 τούτων

>ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Ἐφέσῳ ἐκκλησία ὑπὸ Παύλου μὲν τεθεμελιωμένη,
>Ἰωάννου δὲ παραμείναντος αὐτοῖς μέχρι τῶν Τραϊανοῦ χρόνων,
>μάρτυς ἀληθῆς ἐστὶν τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως<.

ὁ δὲ Κλήμης ὁμοῦ τὸν χρόνον ἐπισημνύμενος, καὶ ἱστορίαν 5
10 ἀναγκαιοτάτην οἷς τὰ κατὰ καὶ ἐπωφελεῖ φίλον ἀκούειν, προστίθη-
σιν ἐν ᾧ >Τίς ὁ σφῶζόμενος πλούσιος< ἐπέγραψεν αὐτοῦ συγγράμματα·
λαβὼν δὲ ἀνάγνωθι ὁδὲ πως ἔχουσαν καὶ αὐτοῦ τὴν γραφήν

>ἄκουσον μῦθον οὐ μῦθον ἀλλὰ ὄντα λόγον περὶ Ἰωάννου 6
>τοῦ ἀποστόλου παραδεδωμένον καὶ μνήμη πεφυλαγμένον. ἐπειδὴ
15 >γὰρ τοῦ τυράννου τελευτήσαντος ἀπὸ τῆς Πάτμου τῆς νήσου μετ-
>ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἐφεσον, ἀπῆει παρακαλούμενος καὶ ἐπὶ τὰ πλησιό-
>χωρα τῶν ἔθνῶν, ὅπου μὲν ἐπισκόπους καταστήσῃ, ὅπου δὲ ὅλας
>ἐκκλησίας ἀρμόσῃ, ὅπου δὲ κληρὸν ἕνα γέ τινα κληρώσῃ τῶν
>ὑπὸ τοῦ πνεύματος σημαυνομένων. ἐλθὼν οὖν καὶ ἐπὶ τινα τῶν 7
20 >οὐ μακρὰν πόλεον, ἧς καὶ τούνομα λέγουσιν ἔνιοι, καὶ τᾶλλα ἀνα-
>παύσας τοὺς ἀδελφούς, ἐπὶ πᾶσι τῷ καθεστῶτι προσβλέψας ἐπι-
>σκόφῳ, νεανίσκον ἱκανὸν τῷ σώματι καὶ τὴν ὄψιν ἀστεῖον καὶ θεο-

1—3 Iren. 2, 22, 5 Georg. Synk. 653, 9—11 — 6—8 Iren. 3, 3, 4 —
9—S. 244, 5 vgl. Georg. Synk. 653, 12—654, 16 — 13—S. 244, 5 Clem. de
diuinitate serv. 42 [Texts and Studies V 2, Cleod = cod. Scor. Ω III 19] — 20 vgl.
Chron. Pasch. 470, 9

ATERBDMΣΑ

1 πάντες TERBDM Synk Iren πάντες δὲ A | 4 τοῦτο > M | 9 ὁμοῦ
TERBDM ὁμοῦ καὶ A | 11 αὐτοῦ συγγράμματα T¹RB αὐτοῦ τῷ συγγράμματα
AT^cERM σύγγραμμά τι D | 14 παραδεδωμένον AT¹DMΣΑCΙ λεγόμενον καὶ
ἡμῖν παραδεδωμένον T^{cm}EB λεγομένον καὶ ἡμῖν παραδεδωμένον R | παρὰ
πελαγμένον M¹ φν + M^{cm} | 16 ἐπὶ¹ εἰς B | 18 δὲ AT^rERM CΙ γε T¹BD
κληρὸν TERBDM CΙ κλήρω A κλήρων Σ | γέ A^cTERDM > A¹B τε CΙcod
20/21 ἀναπαύσας ΠΣ CΙ ἀναπλήσας A | 22 τὴν ὄψιν BD CΙ τῆ ὄψει
ATERM

>Et omnes<, inquit, >presbyteri testes sunt, qui in Asia Iohannem
>discipulum domini viderunt et sciunt haec tradidisse Iohannem, qui et
>permansit apud eos usque ad tempora Traiani<.

Item in tertio eiusdem operis libro idem scriptor de isdem ita 4
5 testatur:

>Ecclesia<, inquit, >quae est apud Ephesum, a Paulo quidem fun-
>data est, a Iohanne vero aedificata, qui permansit in ea usque ad tem-
>pora Traiani. habes hunc testem fidelem de apostoli temporibus con-
>testantem.<

10 Accipe, quid etiam Clemens, cuius pariter promisimus testimonium, 5
dicat, historiam quandam pernecessariam simul texens, quam nos quo-
que si inseramus, utilem fore legentibus credimus. scribit ergo haec:

>Audi, inquit, >fabulam non fabulam, sed rem gestam de Iohanne 6
>apostolo et memoriis omnium traditam. cum post tyranni obitum de
15 >Patmo insula Ephesum rediret, rogabatur etiam vicinas inlustrare pro-
>vincias, quo vel ecclesias fundaret in quibus non erant locis, vel in
>quibus erant, sacerdotibus ac ministris instrueret secundum quod ei de
>unoquoque spiritus sanctus indicasset, cum igitur venisset ad quandam 7
>urbem haud longe positam, omnibus ecclesiasticis sollemniter adimple-
20 >tis videt iuvenem quandam validum corpore et vultu elegantem, sed et
>animis acrem nimis, respiciensque ad episcopum, qui nuper fuerat or-
>dinatus: »hunc«, inquit, »tibi summo studio commendo sub testimonio

POF

10 accipe *om. P* | cuius] *P* cuius etiam *O* et nos *F* | 15 pathmo
*P*² pathmo *O* pathmos *P*¹*F* | 20 uidit *F*

>μὸν τὴν ψυχὴν ἰδῶν, »τοῦτον« εἶπε »σοὶ παρακατατίθεμαι μετὰ
 >πάσης σπουδῆς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρος«. τοῦ
 >δὲ δεχομένου καὶ πάνθ' ὑπισχνουμένου, καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ διελέγετο
 >καὶ διεμαρτύρειτο. εἶτα ὁ μὲν ἀπῆρεν ἐπὶ τὴν Ἔφεσον, ὁ δὲ πρεσβύ- 8
 5 >τερος ἀναλαβὼν οἴκαδε τὸν παραδοθέντα νεανίσκον ἔτρεφεν, συν-
 >εἶχεν, ἔθαλπεν, τὸ τελευταῖον ἐφώτισεν. καὶ μετὰ τοῦτο ὑψήκεν
 >τῆς πλείονος ἐπιμελείας καὶ παραφυλακῆς, ὡς τὸ τέλειον αὐτῷ φυ-
 >λακτῆριον ἐπιστήσας, τὴν σφραγίδα κυρίου. τῷ δὲ ἀνέσεως πρὸ 9
 >ῶρας λαβομένη προσφθίρονται τινες ἡλικες ἀργοὶ καὶ ἀπερρο-
 10 >γότες, ἐθάδες κακῶν, καὶ πρῶτον μὲν δι' ἐστιάσεων πολυτελῶν
 >αὐτὸν ἐπάγονται, εἶτά που καὶ νύκτωρ ἐπὶ λωποδυσίαν ἐξιόντες
 >συνεπάγονται, εἶτά τι καὶ μείζον συμπράττειν ἤξιον· ὁ δὲ κατ' 10
 >ὀλίγον προσειθίζετο, καὶ διὰ μέγεθος φύσεως ἐκστάς ὡσπερ ἄστρομος
 >καὶ εὐρωστός ἵππος ὀρθῆς ὁδοῦ καὶ τὸν χαλινὸν ἐνδακόν, μειζόνως
 15 >κατὰ τῶν βεράθρων ἐφέρετο. ἀπογνόνς δὲ τελείως τὴν ἐν θεῷ σω- 11
 >τηρίαν, οὐδὲν ἔτι μικρὸν διανοεῖτο. ἀλλὰ μέγα τι πράξας, ἐπειδήπερ
 >ἅπαξ ἀπολώλει, ἴσα τοῖς ἄλλοις παθεῖν ἤξιον. αὐτοὺς δὴ τούτους
 >ἀναλαβὼν καὶ ληστήριον συγκροτήσας, ἔτοιμος λήσταρχος ἦν, βιαιό-
 >τατος μαιφονώτατος χελεπότατος, χρόνος ἐν μέσῳ, καὶ τινος 12
 20 >ἐπιπεσούσης χρείας ἀνακαλοῦσι τὸν Ἰωάννην. ὁ δὲ ἐπεὶ τὰ ἄλλα
 >ῶν χάριν ἤκεν κατεστήσατο. »ἄγε δὴ« εἶπε »ὦ ἐπίσκοπε, τὴν παρα-
 >θήκην ἀπόδος ἡμῖν, ἣν ἐγὼ τε καὶ ὁ Χριστὸς σοὶ παρακατεθέμεθα
 >ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἧς προκαθίστη, μάρτυρος«. ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον 13
 >ἔξεπλάγη, χοήματα οἰόμενος, ἄπερ οὐκ ἔλαβεν, συκοφαντεῖσθαι, καὶ
 25 >οὔτε πιστεύειν εἶχεν ὑπὲρ ὧν οὐκ εἶχεν, οὔτε ἀπιστεῖν Ἰωάννη· ὡς
 >δὲ »τὸν νεανίσκον« εἶπεν »ἀπαιτῶ καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀδελφοῦ«,
 >στενάξας κάτωθεν ὁ πρεσβύτης καὶ τι καὶ ἐπιδακρύσας, »ἐκεῖνος«

ATERBDMΣΑ

1 παρακατατίθεμαι ATERDM παρατίθεμαι B Cl^{cod} | 3 διελέγετο ΠΣ
 διετείνετο Cl^{cod}, Clemens schrieb διεστειλάτο | 4 διεμαρτύρειτο Cl | 7 ἐπι-
 μελείας καὶ > D | φυλακῆς D | τὸ τέλειον ABDM Cl^{cod} τέλειον TER |
 ἐαυτῷ M | 8 κυρίου T¹BDM τοῦ κυρίου ATeER Cl | 10 ἐθάδες ATERDM
 [Eriphan. 30, 7 p. 131a] Cl^{cod} ἠθάδες B | 11 ὑπάγονται Cl^{cod} richtig |
 12 συμπράττει D | 16 πράξας TERBDM Cl πράξαι A | 17 παθεῖν TERB
 DM Cl πράττειν A | 18 ἐτοιμός Σ | 21,22 παραθήκην TEBD Cl^{cod} παρα-
 καταθήκην ARM | 22 παρακατεθέμεθα E¹BD corr. E^c | 23 προκαθίστη
 ATERBD Cl προκαθίστη M | μάρτυρος D¹M corr. Dr | 25 εἶχεν¹ ARBDM ἔχεν
 T¹E ἔχων Tr | εἶχεν² TERBDM ἔσχεν A | 26 ἀπαιτῶ R | 27 τι καὶ
 ATER ἔτι καὶ DM ἔτι B

>Christi et totius ecclesiae. tum ille suscipiens omnem se adhibiturum,
 >sicut praecipiebat, diligentiam pollicetur. sed iterum atque iterum
 >eadem saepius repetens iuvenem commendabat attentius et post haec 8
 5 >suscepit commendatum et cum omni diligentia enutrit amplectitur fovet.
 >ad ultimum etiam baptismi gratiam tradit. post haec iam velut con-
 >fidens gratiae, qua fuerat communitus, paulo indulgentius iuvenem
 >habere coepit. sed ille. ubi inmaturo aetate libertate potitus est. con- 9
 >tinuo per aequaeuos, quibus luxur et desidia cordi est, amare vitia et
 10 >corruptae vitae incedere tramitem perdoctur. et primo quidem con-
 >viviorum inlecebris decipitur, inde nocturnis eum furtis socium sibi
 >participemque consciscunt, post haec iam ad maiora flagitia pertrahunt.
 >cum interea sensim iuvenis formabatur et instituebatur ad scelera et 10
 >qui esset acer ingenio, sicut equus infrenis et validus, duris morsibus
 15 >obfirmatis recti itineris lineam derelinquens rectore contempto rapido
 >cursum totus fertur in praecipit. ita succedentibus sibi malis, ut despera- 11
 >tionem quoque a deo sibi praestitae salutis acceperit. dedignatur iam
 >de parvis sceleribus cogitare, grandia quaeque molitur et ex integro
 >perditioni se tradens nullius inferior esse in flagitiis patitur. denique
 20 >illos ipsos, qui prius magistri criminum fuerant, discipulos facit et la-
 >tronum ex his turmam, quibus ipse dux et princeps violentus praeeset.
 >instituit et cum his omni crudelitate grassatur. verum tempore elapso,
 >cum rei ita poposcisset utilitas, invitatur iterum ad illam urbem Io- 12
 >hannes, et cum cetera, quorum gratia venerat, ordinasset: age, inquit,
 25 >o episcope, depositum repraesenta, quod tibi ego plane et Christus
 >commendavimus ecclesia teste, quam regis. at ille obstupuit, primo 13
 >pecuniam putans a se repositi, quam non acceperat. sed rursus con-
 >siderabat nec posse fallere Iohannem nec quod non dedit quaerere.
 >haerebat igitur stupens. quem Iohannes haerentem videns: »iuvenem
 30 >illum«, inquit, »repeto abs te et animam fratris«. tunc graviter suspirans

POF

1 ille] ille iuvenem P² | 4 presbyter] episcopus O | 7 ammonitus Pa
 7/8 hab. iuu. P | 8 aetate] P¹ om. P²OF | 10 uitae] P¹ uiae P²OF
 14 equus om. Pa | duris P | 15 lineis Pa | 17 acciperet O¹ accepit P
 | 19 in om. Pa | 23, 24 iohannis P¹ et sic passim | 26 obstupuit P
 Eusebius II. 16

- »ἔφη «τέθνηκεν». «πῶς καὶ τίνα θάνατον»; «θεῶ τέθνηκεν» εἶπεν·
 »ἀπέβη γὰρ πονηρὸς καὶ ἐξώλης καὶ, τὸ κεφάλαιον, ληστής, καὶ νῦν
 »ἀντὶ τῆς ἐκκλησίας τὸ ὄρος κατέλιπεν μεθ' ὁμοίου στρατιωτικοῦ». 14
 5 »καταρρηξάμενος τὴν ἐσθῆτα ὁ ἀπόστολος καὶ μετὰ μεγάλης οἰμωγῆς
 »πληξάμενος τὴν κεφαλὴν, «καλὸν γε» ἔφη «φύλακα τῆς τάδελφου
 »ψυχῆς κατέλιπον. ἀλλ' ἵσπος ἤδη μοι παρέστω, καὶ ἡγεμῶν γε-
 »νέσθω μοί τις τῆς ὁδοῦ». ἤλανθεν, ὥσπερ εἶχεν, αὐτόθεν ἀπὸ τῆς
 »ἐκκλησίας. ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ χωρίον, ὑπὸ τῆς προσφυλακῆς τῶν 15
 »ληστῶν ἀλίσκεται, μήτε φεύγων μήτε παραιτούμενος, ἀλλὰ βοῶν
 10 »ἐπὶ τοῦτ' ἐλήλυθα, ἐπὶ τὸν ἄρχοντα ὑμῶν ἀγάγετέ με». ὃς τότε, 16
 »ὥσπερ ὄπλιστο, ἀνέμενεν, ὡς δὲ προσιόντα ἐγνώρισε τὸν Ἰωάννην.
 »εἰς φυγὴν αἰδεσθεὶς ἐτράπετο. ὃ δὲ ἐδίωκεν ἀνὰ κράτος, ἐπιλαθό-
 »μενος τῆς ἡλικίας τῆς ἑαυτοῦ, κεκραγῶς »τί με φεύγεις, τέκνον, 17
 »τὸν σαυτοῦ πατέρα, τὸν γυμνόν, τὸν γέροντα; ἐλέησόν με, τέκνον,
 15 »μὴ φοβοῦ· ἔχεις ἔτι ζωῆς ἐλπίδας. ἐγὼ Χριστῷ λόγον δώσω ὑπὲρ
 »σοῦ· ἂν δέη, τὸν σὸν θάνατον ἐκὼν ὑπομενῶ, ὡς ὁ κύριος τὸν
 »ἕπερ ἡμῶν· ὑπὲρ σοῦ τὴν φυγὴν ἀντιδώσω τὴν ἐμήν. στήθι,
 »πίστευσον· Χριστὸς με ἀπέστειλεν». ὃ δὲ ἀκούσας, πρῶτον ἔστη 18
 »μὲν κάτω βλέπων, εἶτα ἔρριπεν τὰ ὄπλα, εἶτα τρέμων ἔκλειεν
 20 »πιζῶς· προσελθόντα δὲ τὸν γέροντα περιέλαβεν, ἀπολογούμενος
 »ταῖς οἰμωγαῖς ὡς ἐδύνατο καὶ τοῖς δάκρυσι βαπτιζόμενος ἐκ δευτέ-
 »ρου, μόνην ἀποκρύπτων τὴν δεξιάν· ὃ δ' ἐγγυώμενος, ἐπομνύμενος 19
 »ὡς ἄφασιν αὐτῷ παρὰ τοῦ σωτήρος ἠῶρηται, δεόμενος, γονυπετῶν,
 »αὐτὴν τὴν δεξιάν ὡς ὑπὸ τῆς μετανοίας κεκαθαυμένην καταφιλῶν,
 25 »ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπανήγαγεν, καὶ δαψιλῆσι μὲν εὐχαῖς ἐξαυτοῦ-

ATERBDMΣΔ

1 nach τέθνηκεν + ὡς δὲ Tr | πῶς καὶ τίνα AT¹BDΣΔ Anastas. Sin.
 p. 936e, 968e πῶς καὶ τότε καὶ τίνα T^c [getilgt], ERM | nach θάνατον + ἡρω-
 τῆτο Tr | 4 καταρρηξάμενος T¹B καταρρηξάμενος δὲ Tr [T^c nicht zu erkennen]
 ERDMΣ καταρρηξάμενος οἶν A | τὴν ἐσθῆτα ὁ ἀπόστολος ERBDM ὁ ἀπόστολος
 τὴν ἐσθῆτα AT ὁ ἀπόστολος > Σ bezeugt von Δ | 5 γε ABDΣ σε TERMA
 Antioch. mon. hom. 122 Anastas. Sin. p. 936d, 969a | 6 κατέλιπον TE | ἀλλ'
 > B | 6/7 γενέσθω B | 7 καὶ ἤλανθεν Tr | 10 ἀγάγετέ ATERB Anastas.
 Sin. p. 936e, 969a ἄγετέ DM | 11 προιόντα A¹ corr. A^c | 12 ἐτράπετο T^cER
 BDM ἐτρέπετο AT¹ | 13 τῆς ἑαυτοῦ TERBDM ἑαυτοῦ A | nach τέκνον + φησὶν
 DM | 15 ἐλπίδας T^cERBDM ἐλπίδα AT¹ΣΔ Anastas. Sin. p. 937a, 969b | 16 ὑπο-
 μίνω TE | τὸν > D | 18/19 ἔστη μὲν TERBDM μὲν ἔστη A | 20 περιέ-
 λαβεν B prouoicitur genibus Δ | 21/22 δευτέρου TERBDM Cl^{cod} τοῦ ἐτέρου A
 22 μόνην AT¹BΣΔ Cl^{cod} γονυπετῶν μόνην T^cTrERDM | ἀπέκρυπτε Tr |
 23 ἄφασιν AT¹BD¹ΣΔ ἄφασισ T^cER, D¹ corr., M | δεόμενος γονυπετῶν > Σ

>senior et in lacrimas resolutus: »ille«, ait, »mortuus est«. »quomodo«,
 >inquit, »vel quali morte«? »deo«, ait, »mortuus est, quia pessimus et flagi-
 >tiosus evasit, ad ultimum etiam latrocinium adgressus est. denique nunc
 >montem quendam cum multa latronum manu occupavit«. quibus auditis **14**
5 >apostolus vestem continuo, qua erat indutus, scidit et cum ingenti
 >gemitu feriens caput suum: »bonum te«, inquit. »custodem fratris animae
 >derehliqui. sed iam nunc mihi equus paretur et dux itineris«. et con-
 >festim ab ipsa ecclesia ascendens concitus properabat. cumque per- **15**
 >venisset ad locum, attinetur ab his latronibus qui custodias observabant.
10 >sed ille neque effugere neque prorsus declinare usquam nitens ingenti
 >tantum voce proclamabat: »quia ad hoc ipsum veni, adducite mihi prin-
 >cipem vestrum«. qui cum veniret armatus, eminus agnito Iohanne apo- **16**
 >stolo pudore actus in fugam vertitur. ille equo post eum admissio con-
 >festim insequitur fugitantem. etiam aetatis oblitus, simul et clamans:
15 >»quid fugis, o fili, patrem tuum? quid fugis inermem senem? miserere, **17**
 >noli timere, habes adhuc spem vitae. ego Christo rationem reddam pro
 >te. certe et mortem libenter pro te excipiam, sicut et dominus excepit
 >pro nobis, et pro tua anima dabo animam meam. sta tantum et crede
 >mihi, quia Christus me misit«. at ille audiens restitit ac vultum demi- **18**
20 >sit in terram, post hoc arma proiecit. tum deinde tremefactus flebat
 >amarissime et accedentis ad se senis provolvitur genibus, genitibus et
 >ululatus, quibus poterat, satisfaciens, et uberrimis lacrimarum suarum
 >fontibus iterum baptizabatur, occultans solam dexteram suam. apostolus **19**
 >vero iurisiurandi sacramento se ei a salvatore impetraturum veniam
25 >pollicens simulque genibus eius provolutus atque ipsam dexteram, ex cuius
 >caedis conscientia torquebatur, tamquam iam per paenitentiam purgatam
 >deosculans ad ecclesiam revocat et indesinentes pro eo orationes pro-
 >fundens et cum ipso pariter ducens crebra ieiunia indulgentiam a deo.
 >quam ei pollicitus fuerat, expetebat. sed et variis sermonum consola-

POF

4 manu] turba O | **5** scidit] O² scindit PF¹ conscidit O¹ | **15** mise-
 rere] PO¹F cum Graecis miser haere O² | **17** pro te lib. P | et om. P^a
24 ei om. P | **27** indesinentes] PO indesinenter F

μενος, συνεχέει δὲ ῥηστέαις συναγωνιζόμενος, ποιζίλαις δὲ σειρήσι
 λόγων κατεπέδων αὐτοῦ τὴν γνώμην, οὐ πρότερον ἄπῆλθεν, ὡς
 γασιν, πρὶν αὐτὸν ἐπιστῆσαι τῇ ἐκκλησίᾳ, διδοὺς μέγα παράδειγμα
 μετανοίας ἀληθινῆς καὶ μέγα γνώρισμα παλιγγενεσίας, τρόπιον
 5 ἀναστάσεως βλεπομένης.

ταῦτα τοῦ Κλήμεντος, ἱστορίας ὁμοῦ καὶ ὠφελείας τῆς τῶν ἐν- 24 1
 τεξομένων ἔνεκεν, ἐνταυθά μοι κείσθω.

Φέρε δέ, καὶ τοῦδε τοῦ ἀποστόλου τὰς ἀναντιρρήτους ἐπισημη- ΚΔ
 ρόμεθα γραφάς. καὶ δὴ τὸ κατ' αὐτὸν εὐαγγέλιον ταῖς ὑπὸ τὸν 2
 10 οὐρανὸν διεγνωσμένοι ἐκκλησίαις, πρῶτον ἀνωμολογήσθω· ὅτι γε
 μὴν εὐλόγως πρὸς τῶν ἀρχαίων ἐν τετάρτῃ μοίρᾳ τῶν ἄλλων τριῶν
 κατείλεται, ταύτῃ ἂν γένοιτο δῆλον. οἱ θεσπέσιοι καὶ ὡς ἀλη- 3
 θῶς θεοπρεπεῖς, φημὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ τοὺς ἀποστόλους, τὸν βίον
 ἄκρως κεκαθαρόμενοι καὶ ἀρετῇ πάσῃ τὰς ψυχὰς κεκοσμημένοι, τὴν
 15 δὲ γλῶτταν ἰδιωτεύοντες. τῇ γε μὴν πρὸς τοῦ σωτῆρος αὐτοῖς δε-
 δωρημένη θείᾳ καὶ παραδοξοποιῶ δυνάμει θαρσύντες, τὸ μὲν ἐν
 πειθοῖ καὶ τέχνῃ λόγων τὰ τοῦ διδασκάλου μαθήματα προεβέβειν
 οὔτε ἤδεσαν οὔτε ἐνεχείρουν, τῇ δὲ τοῦ θεοῦ πνεύματος τοῦ συνερ-
 20 τουργῶ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει μόνῃ χρώμενοι, τῆς τῶν οὐρανῶν
 βασιλείας τὴν γνώσιν ἐπὶ πᾶσαν κατήγγελλον τὴν οἰκουμένην, σπου-
 δῆς τῆς περὶ τὸ λογογραφεῖν μικρῶν ποιούμενοι φροντίδα. καὶ 4
 τοῦτ' ἔπραττον ἅτε μείζονι καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐξυψηροτούμενοι
 διακονίᾳ. ὁ γοῦν Παῦλος πάντων ἐν παρασκευῇ λόγων δυνατώ-
 25 τατος νοήμασιν τε ἰκανώτατος γεγονώς, οὐ πλέον τῶν βραχυτάτων

14/15 Act. 4, 13 II Kor. 11, 6 — 16—20 I Kor. 2, 4

ATERBDMΣΑ

1 συναγωνιζόμενος ATERMΣ ἐξευμενιζόμενος BD | σειρήσι Tr [T^c un-
 leserlich] ERB, Dr anf Rasur, A |||ρησι T¹ ῥήσεσι AMΣ | 3 ἐπιστῆσαι ERDMΔ
 [Synk] γο ἐπιστῆσαι Tem ἐπεστήριζεν T¹ ἐπιστηρίζαι Tr κατέστησε B ἀποκατέ-
 στησεν A (bis) er ihm überlieferte Σ | 3 μέγα aus μετα corr. Bc | 8 ΚΔ DΣ 6 A
 246, 7 B 8 ΚΕ ER ΚΗ M | 8/9 ὑποσημηρόμεθα BD | 9 καὶ δὴ καὶ B
 10 ἀνωμολογήσθω RB ἂν ὁμολογήσθω M ἂν ὁμολογήσθω D | 12 γένηται
 B | δῆλον ARBDM πρόδηλον TE | 14 ἄκρως AT¹BΣ ἀκριβῶς ERDM
 γο ἀκριβῶς Tem | 15 γε μὴν > BD¹ corr. D¹ | 16 ἐν] ἐν M | 17 πει-
 θοῖ TERBDMΣΑ περινοία A | 18 οὐδ' ἐνεχείρουν B | 18/19 ἐνεργοῦντος
 Σ | 19 αὐτοῖς > T¹ corr. T^c | 20 μόνῃ > M | 24 πάντων TERBDM
 ὦν πάντων A | 24/25 δυνατώτατος λόγων B¹ corr. B¹

tionibus velut quibusdam praecantationibus efferos et exterritos eius
 animos mitigabat. nec prius abstitit, quam eum in omnibus emendatum
 etiam ecclesiae praeficeret, praebens per hoc magna exempla verae
 paenitentiae et documentum ingens novae regenerationis atque insignia
 5 quaedam et tropaea visibilia in eo resurrectionis ostendens.

Haec a Clemente dicta non solum ad scientiam rerum, sed et ad **24** 1
 utilitatem legentium profutura hunc in nostris quoque libris teneant
 locum.

[XXIII] Age iam etiam huius apostoli quae sint scripta quae in auctoritate \overline{KZ}
 10 habeantur, cum his pariter explicemus. est igitur primo euangelium **2**
 nominis ipsius, quod in omni orbe personuit. quod autem post cetera
 tria euangelia quarto a veteribus statutum est loco, haec erit ratio.
 venerabiles et vere deo digni apostoli Christi, cum essent in omnibus **3**
 puritate vitae et animi virtutibus clari, non magni pendebant sermonis
 15 ornatum, quippe in quibus anima erat divinis ornata virtutibus; simul
 et signorum gratia, quae eis a domino nostro Iesu Christo concessa
 fuerat, confidentes non in suasoriis humanae sapientiae verbis summam
 praedicationis dominicae conlocabant, sed in ostentatione spiritus et
 virtute, per quam mirabilibus consummatis et verborum suorum fide
 20 facta universo orbi regni caelorum scientiam tradiderunt, parvi ducentes
 plures libros condere, quod huiuscemodi praedicationis adsertio non **4**
 argumento humani sermonis, sed adstipulatione divinae virtutis indigeat.
 denique Paulus, qui inter omnes apostolos eruditior etiam in verbis
 videtur et in sensibus praepotens, non amplius quam parvum epistularum
 25 suarum corpus reliquit, qui utique immensa contineret intra se atque
 innumera sacramenta, utpote qui etiam ad tertium caelum raptus quae
 gererentur inspexerat et in ipsum quoque deo dignum paradism

POF

14 animae P | **21** quod] quia Pa (?) | **25** contineret] O¹ continent
 PO²F | **26** etiam] etiam usque P | **27** gererentur] ger*ntur P¹

ἐπιστολῶν γραφῇ παραδίδωκεν. καίτοι μυρία γέ καὶ ἀπόρρητα λέγειν ἔχων, ἅτε τῶν μέχρις οὐρανοῦ τρίτου θεωρημάτων ἐπιψάσας ἐπ' αὐτόν τε τὸν θεοπροπῆ παράδεισον ἀναρπασθεὶς καὶ τῶν ἐκεῖσε ἡμάτων ἀρρήτων ἀξιωθεὶς ἐπακοῦσαι. οὐκ ἄπειροι μὲν οὖν 5
 5 ἐπῆρχον τῶν αὐτῶν καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ σωτήρος ἡμῶν φοιτηταί, δώδεκα μὲν ἀπόστολοι, ἐβδομήκοντα δὲ μαθηταί, ἄλλοι τε ἐπὶ τούτοις μυριοί· ὅμως δ' οὖν ἐξ ἀπάντων τῶν τοῦ κυρίου διατριβῶν ὑπομνήματα Ματθαῖος ἡμῖν καὶ Ἰωάννης μόνοι καταλελοίπασιν· οὗς καὶ ἐπάναγκες ἐπὶ τὴν γραφὴν ἐλθεῖν κατέχει λόγος. Ματθαῖός τε 6
 10 γὰρ πρότερον Ἑβραίοις κηρύξας, ὡς ἡμελλεν καὶ ἐφ' ἑτέροισι ἕνεκα, πατρίῳ γλώττῃ γραφῇ παραδὸς τὸ κατ' αὐτὸν εὐαγγέλιον, τὸ λείπον τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ τούτοις ἀφ' ὧν ἐστέλλετο, διὰ τῆς γραφῆς ἀπεπλήρουν· ἤδη δὲ Μάρκον καὶ Λουκᾶ τῶν κατ' αὐτοὺς εὐαγγελίων 7
 15 κερημένον κηρύγματι, τέλος καὶ ἐπὶ τὴν γραφὴν ἐλθεῖν τοιαύδε χάριν αἰτίας. τῶν προαναγραφέντων τριῶν εἰς πάντας ἤδη καὶ εἰς αὐτὸν διαδεδομένων, ἀποδέξασθαι μὲν φασιν, ἀλήθειαν αὐτοῖς ἐπιμαρτυρήσαντα. μόνην δὲ ἄρα λείπεσθαι τῇ γραφῇ τὴν περὶ τῶν ἐν 20
 20 πρώτοις καὶ κατ' ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πεπραγμένων διήγησιν. καὶ ἀληθῆς γέ ὁ λόγος. τοὺς τρεῖς γοῦν 8
 εὐαγγελιστὰς συνιδεῖν πάρεστιν μόνα τὰ μετὰ τὴν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ κάθειρξιν ἐφ' ἕνα ἐνιαυτὸν πεπραγμένα τῷ σωτῆρι συγγεγραφότας αὐτό τε τοῦτ' ἐπισημηναμένους κατ' ἀρχὰς τῆς αὐτῶν ἱστορίας· μετὰ γοῦν τὴν τεσσαρακονταήμερον 9
 25 ἡστέϊαν καὶ τὸν ἐπὶ ταύτῃ πειρασμὸν τὸν χρόνον τῆς ἰδίας γραφῆς

2—4 II Kor. 12, 2—4

A TERBDMΣΔ

1 μυρία γέ AT¹BD γέ μυρία Tc [später getilgt], ERM | 6 δὲ > B, auf Rasur D | τε > B | 7 ἀπασῶν D¹M corr. Dr | διατριβῶν ATERM μαθητῶν BDA ἀποστόλων Σ | 7/8 ὑπομνήματα > D¹ + D^{rm} | 9 τε ERBDM μὲν AT | 10 εἶναι M | 11 γραφῇ—τὸ—εὐαγγέλιον AT¹BDM τὴν γραφὴν—τοῦ—εὐαγγελίου TcER | 13/14 ἤδη—πεποιημένων] über Marcus aber und über Lucas und über die Überlieferung ihrer Evangelien ist schon von uns gesprochen Σ post hunc Lucae et Marci scriptura evangelica secundum eas causas quas superius diximus, editur A | 17 διαδεχομένων M | 17/18 ἐπιμαρτυρήσαντα D¹ ἐπιμαρτυρήσαντα αὐτοῖς Dr | 18 τὴν γραφὴν B¹ corr. B¹ | 20 τρεῖς γ' οὖν T¹ ERBDMΣ τρεῖς γὰρ Tr ἄλλοις γοῦν τρεῖς A in superioribus tribus evangelis A | 21 τῷ > B | 23 ἐπισημηναμένους ABDM ἐπισημαιομένους TER | 25 ἐπὶ ταύτῃ TcERBDM ἐπ' αὐτῇ AT¹ | τὸν χρόνον > B¹ + Bem

adductus audierat ibi ineffabilia verba et doctrinam, quaecumque illa inibi
 est, sive corporeus sive incorporeus illius interim scholae discipulus
 effectus exceperat. sed et reliqui domini ac salvatoris nostri discipuli 5
 non solum ex illis duodecim, sed et si qui extra hunc numerum, de
 5 schola tamen domini et salvatoris nostri sermonem aliquem divinitus
 inspirati memoriae reliquerunt, brevem hunc et succinctum per omnia
 esse voluerunt. igitur ex ipsis discipulis domini Matthaeus tantummodo 6
 et Iohannes ad scribendum adpulisse animum traduntur, necessitate
 quadam in hoc ipsum provocati. Matthaeus enim primo Hebraeis prae-
 10 dicaverat, verum cum pararet transire ad gentes, patria lingua scripturam
 composuit et ea quae praedicaverat comprehendens dereliquit his ad
 memoriam, a quibus proficiscebatur, ut gentibus praedicaret. post hunc 7
 Lucae et Marci scriptura euangelica secundum eas causas, quas superius
 diximus, editur. Iohannem vero tradunt usque ad ultimum paene vitae
 15 suae tempus absque ullius scripturae indiciis euangelium praedicasse.
 sed cum horum trium euangeliorum etiam ad ipsum notitia pervenisset,
 probasse quidem dicitur fidem et veritatem dictorum, deesse tamen vidit
 aliqua et ea maxime, quae primo praedicationis suae tempore dominus
 gesserat. certum est enim, quod in superioribus tribus euangeliis haec 8
 20 videntur sola contineri, quae in eo gesta sunt anno, quo Iohannes
 baptista vel inclusus est in carcerem vel punitus. denique si observes, 9
 statim in initiis narrationis, posteaquam refert Matthaeus de quadraginta

12—14 193, 18 sq. 141, 3 sq.

POF

1 abductus P | 4 si om. P | 9 enim om. P

ὁ μὲν Ματθαῖος δηλοῖ λέγων >ἀκούσας δὲ ὅτι Ἰωάννης παρε-
 >δόθη, ἀνεχώρησεν< ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας >εἰς τὴν Γαλιλαίαν<, 10
 ὁ δὲ Μάρκος ὡσαύτως >μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι< φησὶν >Ἰω- 10
 >άννην ἦλθεν Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν<, καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ
 5 πρὶν ἀρξασθαι τῶν τοῦ Ἰησοῦ πράξεων, παραπλησίως ἐπιτηρεῖ, γά-
 σκων ὡς ἄρα προσθεῖς Ἠρώδης οἷς διεπράξατο πονηροῖς, >κατέ-
 >κλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν φυλακῇ<. παρακληθέντα δὲ οὖν τού- 11
 των ἕνεκά γασί τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην τὸν ἐπὶ τῶν προτέρων
 εὐαγγελιστῶν παρασιωπηθέντα χρόνον καὶ τὰ κατὰ τοῦτον πεπρα-
 10 γμένα τῷ σωτήρι (ταῦτα δ' ἦν τὰ πρὸ τῆς τοῦ βαπτιστοῦ καθείρ-
 ξεως) τῷ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίῳ παραδοῦναι, αὐτό τε τοῦτ' ἐπιση-
 μήσασθαι, τοτὲ μὲν φήσαντα >ταύτην ἀρχὴν ἐποίησεν τῶν παρα-
 δόξων ὁ Ἰησοῦς<. τοτὲ δὲ μνημονεύσαντα τοῦ βαπτιστοῦ μεταξὺ
 τῶν Ἰησοῦ πράξεων ὡς ἔτι τότε βαπτίζοντος ἐν Αἰλιὸν ἐγγὺς τοῦ
 15 Σαλείμ, σαφῶς τε τοῦτο δηλοῦν ἐν τῷ λέγειν >οὔπω γὰρ ἦν Ἰω-
 >άννης βεβλημένος εἰς φυλακὴν<. οὐκοῦν ὁ μὲν Ἰωάννης τῇ 12
 τοῦ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίου γραφῇ τὰ μηδέπω τοῦ βαπτιστοῦ εἰς
 φυλακὴν βεβλημένον πρὸς τοῦ Χριστοῦ παραθέντα παραδίδοσιν, οἱ
 δὲ λοιποὶ τρεῖς εὐαγγελιστὰὶ τὰ μετὰ τὴν εἰς τὸ δεσμοτήριον κά-
 20 θειξίν τοῦ βαπτιστοῦ μνημονεύουσιν· οἷς καὶ ἐπιστήσαντι οὐδέτ' 13
 ἂν δόξαι διαφωρεῖν ἀλλήλοις τὰ εὐαγγέλια τῷ τὸ μὲν κατὰ Ἰωάννην
 τὰ πρῶτα τῶν τοῦ Χριστοῦ πράξεων περιέχειν, τὰ δὲ λοιπὰ τὴν
 ἐπὶ τέλει τοῦ χρόνου αὐτῷ γεγενημένην ἱστορίαν· εἰκότως δ' οὖν
 25 καὶ Λουκᾶ προγραφείσαν ἀποσιωπήσαι τὸν Ἰωάννην, τῆς δὲ θεο-
 λογίας ἀπάρξασθαι ὡς ἂν αὐτῷ πρὸς τοῦ θεῖου πνεύματος οἷα
 κρείττονι παραπεφυλαγμένης. ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν περὶ τῆς τοῦ 14

1/2 Matth. 4, 12 — 3/4 Marc. 1, 14 — 6/7 Lucas 3, 19. 20 —
 12/13 Ioann. 2, 11 — 13—16 Ioann. 3, 23. 24

ATERBDMΣΑ

4 ὁ Ἰησοῦς M | 5 τοῦ] τῷ D | 6 πονηροῖς ABDMSΔ > TER |
 8 φησὶ AB | 9 κατὰ τοῦτον BDM κατ' αὐτὸν ATER | 10 βαπτίσματος B
 11 τε AĒcRB γε TE¹M > D | 12 ταύτην AT¹RBDM ταίτην τὴν TcE |
 12/13 παραδόξων] σημειῶν R | 14 ὅτι A | 15 σαλείμ BM | δηλοῦν ἐν τῷ
 λέγειν ΔΣ δηλῶν ἐν τῷ λέγειν M *indicat dicens* Δ λέγειν T¹B δηλοῦν D δηλοῖ καὶ
 τῷ λέγειν TcmER | ἦν MΣ ἦν φησὶν ATERBD, ἦν—Ἰωάννης auf Rasur R |
 16 τὴν φυλακὴν M | 17/18 εἰς φυλακὴν βεβλημένον BDM βεβλημένον εἰς φυ-
 λακὴν ATER | 21 δόξαιεν DM | 23 δοῦν ATER οὖν BD γ' οὖν M | 27 πε-
 φυλαγμένης BD | τοῦ > R

dierum ieiunio et de temptatione eius, continuo subicit dicens: >audiens
 >autem, quia Iohannes traditus est, discessit de Iudaea et
 >venit in Galilaeam<. sed et Marcus similiter: >posteaquam<, 10
 inquit, >traditus est Iohannes, venit Iesus in Galilaeam<. Lucas
 5 vero etiam, priusquam incipiat aliquid de actibus referre Iesu, dicit:
 >quia adiecit Herodes super omnia mala, quae gesserat, et
 >conclusit Iohannem in carcerem<. quia, inquam, ab his haec 11
 videbantur omissa, rogatus dicitur Iohannes apostolus, ut ea, quae prae-
 terierant priores, ante traditionem Iohannis salvatoris gesta conscriberet.
 10 et ideo dicit in euangelio suo: >hoc fecit initium signorum Iesus<.
 et iterum in alio loco indicat dicens: >nondum enim Iohannes
 >missus erat in carcerem<. ex quibus constat, quod ea quae, ante- 12
 quam Iohannes traderetur, ab Iesu fuerant gesta, describit. et ideo si qui 13
 haec diligentius consideret, evidenter inveniet non sibi euangelia dissonare,
 15 sed alterius temporis gesta esse. quae scribit Iohannes, alterius vero,
 quae ceteri. unde quia nativitatem secundum carnem salvatoris vel
 Matthaeus vel Lucas descripserant, retinuit haec Iohannes et a theologia
 atque ab ipsa eius divinitate sumit exordium. quae pars sine dubio ipsi
 velut eximio per sanctum spiritum reservata est. haec etiam de Iohannis 14

POF

3 sed et 4 galilaeam *om. Pa* | 10 hoc] haec *P* | in initium *P*
 | 13 quis *P^bO*

κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου γραφῆς εἰρήσθω, καὶ τῆς κατὰ Μάρκον
 δεῖ ἡ γενομένη αἰτία ἐν τοῖς πρόσθεν ἡμῖν δεδήλωται· ὁ δὲ Λουκᾶς 15
 ἀρχόμενος καὶ αὐτὸς τοῦ κατ' αὐτὸν συγγραμματος τὴν αἰτίαν
 προῦθηκεν δι' ἣν πεποιήται τὴν σύνταξιν, δηλῶν ὡς ἄρα πολλῶν
 5 καὶ ἄλλων προπετέστερον ἐπιτετηδευκότων διήγησιν ποιήσασθαι ὧν
 αὐτὸς πεπληροφόρητο λόγων, ἀναγκαιῶς ἀπαλλάττων ἡμᾶς τῆς
 περὶ τοὺς ἄλλους ἀμφορίστου ὑπολήψεως, τὸν ἀσφαλῆ λόγον ὧν
 αὐτὸς ἱκανῶς τὴν ἀλήθειαν κατελήφει ἐκ τῆς ἅμα Παύλῳ συνουσίας
 τε καὶ διατριβῆς καὶ τῆς τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ὁμιλίας ὠφελι-
 10 μένος, διὰ τοῦ ἰδίου παρέδωκεν εὐαγγελίου. καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς 16
 περὶ τούτων· οἰκειότερον δὲ κατὰ καιρὸν διὰ τῆς τῶν ἀρχαίων
 παραθέσεως τὰ καὶ τοῖς ἄλλοις περὶ αὐτῶν εἰρημένα πειρασόμεθα
 δηλώσει. τῶν δὲ Ἰωάννου γραμμάτων πρὸς τῷ εὐαγγελίῳ καὶ ἡ 17
 προτέρα τῶν ἐπιστολῶν παρὰ τε τοῖς νῦν καὶ τοῖς ἔτ' ἀρχαίοις
 15 ἀναμφίλεκτος ὁμολόγηται, ἀντιλέγονται δὲ αἱ λοιπὰ δύο, τῆς δ' 18
 Ἀποκαλύψεως εἰς ἐκάτερον ἔτι νῦν παρὰ τοῖς πολλοῖς περιέλεκται ἡ
 δόξα· ὁμοίως γε μὴν ἐκ τῆς τῶν ἀρχαίων μαρτυρίας ἐν οἰκείῳ καιρῷ
 τὴν ἐπίκρισιν δέξεται καὶ αὐτή.

Εὐλόγον δ' ἐνταῦθα γενομένους ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰς δηλω- KE 25 1
 20 θείας τῆς καινῆς διαθήκης γραφάς. καὶ δὴ τακτέον ἐν πρώτοις
 τὴν ἁγίαν τῶν εὐαγγελίων τετρακτὴν, οἷς ἔπεται ἡ τῶν Πράξεων
 τῶν ἀποστόλων γραφή· μετὰ δὲ ταύτην τὰς Παύλου καταλεκτέον 2
 ἐπιστολάς, αἷς ἕξῃς τὴν φερομένην Ἰωάννου προτέραν καὶ ὁμοίως
 τὴν Πέτρου κρωστέον ἐπιστολήν· ἐπὶ τούτοις τακτέον, εἴ γε φα-
 25 νείη, τὴν Ἀποκάλυψιν Ἰωάννου, περὶ ἧς τὰ δόξαντα κατὰ καιρὸν
 ἐκθησόμεθα. καὶ ταῦτα μὲν ἐν ὁμολογουμένοις· τῶν δ' ἀντιλε- 3
 γομένων, γνωρίμων δ' οὖν ὅμως τοῖς πολλοῖς, ἡ λεγομένη Ἰακώβου
 φέρεται καὶ ἡ Ἰούδα ἢ τε Πέτρου δευτέρα ἐπιστολή καὶ ἡ ὀνομαζο-
 μένη δευτέρα καὶ τρίτη Ἰωάννου, εἴτε τοῦ εὐαγγελιστοῦ τυγχάνουσαι

2 143, 3f. — 4—10 Luc. 1, 1—4

ATERBDMΣΑ

2 ἔμπροσθεν BD | 4 τίθησι B τίθησιν D | 7 ὧν > T¹ + T^c |
 13 γραμμάτων TERBDM συγγραμμάτων A | 14 καὶ τοῖς ἔτ' ἀρχαίοις ATERB
 καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις DM | 16 εἰς TERBDM ἐφ' A | πολλοῖς auf Rasur
 D^c | 17 ὁμοίως TERBDM ὅμως A | 18 δέξεται ARB ἐκδέξεται TEDM
 19 KE AΣ 13 BD 19 K̄ς E 17 K̄ς R 19 K̄Θ M | 20 δὴ τὰ κτέον M
 δῆτα δεικτέον D | 21 τετράδα T¹ γο τετρακτὴν T^{cm} | 22 αὐτὴν M |
 28 φέρεται BD¹M φαίνεται ATERD^r | ἡ¹ BM > ATERD | 29 τυγχάνουσαι
 ABDM τυγχάνουσαν TER

euangelio dicta sint. de Marci vero euangelio sufficienter supra comprehensum est. Lucas autem in initio euangelii sui causam, cur scriberet. 15 indicavit, videlicet quoniam multi alii temere praesumpserant enarrare res, quae sibi magis erant ad liquidum compertae. volens ergo abstra-
 5 here nos a ceterorum narrationibus fidem facit per se conscriptae veritati, certus quod eam, vel Paulo exponente vel aliis apostolis, qui ab initio ipsi viderant ac sibi tradiderant, consecutus sit, et hanc nobis per proprium euangelium tradat. haec a nobis etiam de Luca breviter dicta 16 sint. opportunius vero et plenius in tempore. insertis his, quae antiqui auctores scripta reliquerunt, ut se cuncta habeant, indicabimus. | Iohannis 17 tamen extant praeterea epistulae. de quarum prima neque ab antiquis umquam neque a posteris dubitatum est. de reliquis vero duabus et de Revelatione etiam nunc anceps sententia habetur. de quibus, ut dixi, 18 et a veteribus dubitatum suis in locis ipsorum vocibus adprobabimus.

15 Ut ergo, quando quidem in hos devenimus locos, omnem novi testa- *KE* 25 1
 menti canonem designemus. primo nobis omnium euangeliorum caelestis
 quadriga iungatur. his Actus apostolorum copulentur. post hos Pauli 2
 epistulae sociantur, consequantur vero has prima Iohannis epistula, simili-
 liter et Petri prima. haec sunt, de quibus nulla umquam prorsus ex-
 20 titit dubitatio. sequenti loco iam sunt illa, de quibus a nonnullis dubi-
 tatum est: Revelatio Iohannis, de qua quid singuli veterum senserint,
 suis in locis ostendemus, et epistula Iacobi, sed et Iudae. Petri quoque
 secunda et item Iohannis secunda et tertia, sive hae ipsius euangelistae

POF

5/6 veritati] *P¹O²F* veritatis *P²O¹* | 18 uero has] *P^aF* has uero *O* ergo
 has *P^b* | 19 hae *P* | 20 sunt] *PF* sint *O* | 23 haec *P*

εἶτε καὶ ἐτέρου ὁμωνύμου ἐκείνου. ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω 4
 καὶ τῶν Παύλου Πράξεων ἡ γραφή ὃ τε λεγόμενος Ποιμὴν καὶ ἡ
 Ἀποκάλυψις Πέτρου καὶ πρὸς τοῦτοις ἡ γερομένη Βαρναβᾶ ἐπιστολὴ
 καὶ τῶν ἀποστόλων αἱ λεγόμεναι Διδαχαὶ ἔτι τε, ὡς ἔφην, ἡ Ἰω-
 5 ἄννου Ἀποκάλυψις, εἰ φανείη ἦν τινα, ὡς ἔφην, ἀθετοῦσιν. ἕτεροι
 δὲ ἐγκρίνουσιν τοῖς ὁμολογουμένοις. ἤδη δ' ἐν τοῦτοις τινὲς καὶ 5
 τὸ καθ' Ἑβραίους εὐαγγέλιον κατέλεξαν. ᾧ μάλιστα Ἑβραίων οἱ τὸν
 Χριστὸν παραδεξάμενοι χαίρουσιν. ταῦτα δὲ πάντα τῶν ἀντι-
 λεγομένων ἂν εἴη. ἀναγκαίως δὲ καὶ τούτων ὅμως τὸν κατάλογον 6
 10 πεποιήμεθα. διακρίνοντες τὰς τε κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παρά-
 δοξιν ἀληθεῖς καὶ ἀπλάτους καὶ ἀνομολογημένας γραφὰς καὶ τὰς
 ἄλλως παρὰ ταύτας, οὐκ ἐνδιαδήκους μὲν ἀλλὰ καὶ ἀντιλεγόμενας.
 ὅμως δὲ παρὰ πλείστοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν γνωσσομένης, ἵν' εἰ-
 δέναι ἔχοιμεν αὐτάς τε ταύτας καὶ τὰς ὀνόματι τῶν ἀποστόλων
 15 πρὸς τῶν αἰρετικῶν προσγερομένης ἦτοι ὡς Πέτρου καὶ Θωμᾶ καὶ
 Μαθθία ἢ καὶ τινων παρὰ τούτους ἄλλων εὐαγγέλια περιεχοῦσας ἢ
 ὡς Ἀρθόριου καὶ Ἰωάννου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων πράξεις· ὧν
 οὐδὲν οὐδαμῶς ἐν συγγράμματι τῶν κατὰ τὰς διαδοχὰς ἐκκλησιαστι-
 κῶν τις ἀνὴρ εἰς μνήμην ἀγαγεῖν ἠξίωσεν, πόρρω δέ που καὶ ὁ τῆς 7
 20 γράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ ἀποστολικὸν ἐναλλάττει χαρακτῆρ. ἢ τε
 γνώμη καὶ ἢ τῶν ἐν αὐτοῖς γερομένων προαίρεσις πλείστον ὅσον
 τῆς ἀληθοῦς ὀρθοδοξίας ἀπέδουσα, ὅτι δὴ αἰρετικῶν ἀνδρῶν ἀνα-
 πλάσματα τευγάνει, σαφῶς παρίστησιν· ὅθεν οὐδ' ἐν νόθοις αὐτὰ
 κατατακτέον, ἀλλ' ὡς ἄτοπα πάντα καὶ δυσσεβῆ παραίτητέον.
 25 Ἰωμεν δὴ λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὴν ἐξῆς ἱστορίαν. Σίμωνα τὸν $\bar{K}\zeta$ 26 1
 μάγον Μένανδρος διαδεξάμενος, ὅπλον δεύτερον οὐ χεῖρον τοῦ προ-
 τέρου τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἀποδείκνυται τὸν τρόπον. ἦν καὶ
 οὗτος Σαμαρεὺς, εἰς ἄκρον δὲ γοητείας οὐκ ἔλαττον τοῦ διδασκάλου

4/5 250, 24. 25. 16. 17 — 25—S. 254, 9 Iren. 1, 23, 5

ATERBDMΣΑ

1 ἐκείνοι *oi* auf Rasur T_c | 2 τῶν παύλου πράξεων ἢ TERBDM ἢ τῶν
 παύλου πράξεων A | 4 *doctrina quae dicitur* ΔΣ *dic welche genannt wird*
Lehren Σ^{arm} | 5 ἀθετοῦσιν ὡς ἔφην DM | 6 δ' ἐκρίνουσιν *in* δὲ κρίνουσιν
 corr. M | 8 δὲ TERBDM μὲν A | 10 διακρίνοντες TERBDM διακρίναντες
 A | 11 γραφὰς > $T^1 + T_c$ | 12 ἄλλως TERBDM ἄλλας A | 16 μαθθία
 ΠΑ $\bar{K}\zeta$ Σ | ἡ² BDΣ *sed et* A > ATERM | 18/19 ἐκκλησιαστικὸς R
 20 ἔθος M | 22 ἀπέδουσα TERBDM ἀπο δέουσα A | 23 οὐδ' ἐν *aus* οὐδὲ
 corr. T_c | 25 $\bar{K}\zeta$ AΣ 25 [nach ἱστορίαν] BD 25 $\bar{K}\zeta$ E \bar{A} M | 27 ἦν
 ATBDM ἦν δὲ T_c ERΣ | 28 αὐτὸς B | τῆς γοητείας B | οὐκ ABDM
 ὡς οὐκ TER

sive etiam alterius eius cognominis ostendentur. post haec iam scriptura 4
 est, quae dicitur Actus Pauli, sed et libellus qui appellatur Pastoris,
 et Revelatio Petri, de quibus quam maxime dubitatur. fertur etiam
 Barnabae epistula et Doctrina quae dicitur apostolorum. quidam autem 5
 his sociant etiam euangelium quod dicitur secundum Hebraeos, quo
 praecipue utuntur illi Hebraei qui Christum suscipere videntur. sed in
 ecclesia ei contradicitur. quae omnia tamen a nobis necessario enu- 6
 merata sunt, ut absque ulla ambiguitate claresceret, quae sint in veteri
 auctoritate et quae sint, in quibus vel contradictio aliqua vel etiam
 10 cunctatio, cum tamen a quam plurimis ecclesiis recipiantur. soleat ad-
 mitti. sed et de illis sciendum est, quae sub nomine apostolorum ab
 haeticis proferuntur, velut Petri et Thomae et Matthiae et ceterorum
 similiter apostolorum quae appellant euangelia, sed et Andreae et Io-
 hannis atque aliorum apostolorum Actus, quod nusquam prorsus in
 15 scriptis veterum. eorum dumtaxat, qui apostolis successerunt, aliqua
 mentio eorum aut commemoratio habetur. in quibus et ipse stilus mul- 7
 tum ab ecclesiastica consuetudine deprehenditur esse diversus. sensus
 quoque ipse et omnia, quae in his inferuntur. longe ab apostolica disso-
 nant fide, ex quo figmenta esse pravitatis haeticae conprobantur. unde
 20 ne inter illa quidem, de quibus dubitari diximus, conlocanda sunt. sed
 ut aliena penitus et a pietatis regula discrepantia propellenda.

[XXVI] Verum ad historiae ordinem redeamus. | igitur Simoni mago $\bar{\kappa}\epsilon$ 26 1
 Menander succedit, scutum diaboli non inferius primo, et ipse Sa-
 marites genere, in arte autem magica solus repertus est, qui non
 25 modo aequiperare, sed et supergredi impietatem posset magistri.

POF

S ueri P | 15 scripturis P | 18 inseruntur P | 21 pietatis O¹FP
 ueritatis O²

προελθόν, μείζονα ἐπιδαφιλεύεται τερατολογίαις, ἐαυτὸν μὲν ὡς
 ἄρα εἶη, λέγων, ὁ σωτὴρ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀνωθεν ποθεν ἐξ
 ἁοράτων αἰώνων ἀπεσταλμένος σωτήρις, διδάσκων δὲ μὴ ἄλλως **2**
 δύνασθαι τινα καὶ αὐτῶν τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων περιγενήσεσθαι,
5 μὴ πρότερον διὰ τῆς πρὸς αὐτοῦ παραδιδομένης μαγικῆς ἐμπειρίας
 ἀχθέντα καὶ διὰ τοῦ μεταδιδόμενου πρὸς αὐτοῦ βαπτίσματος, οὐ
 τοὺς καταξιουμένους ἀθανασίαν αἰδίου ἐν αὐτῷ τούτῳ μεδέξιν τῷ
 βίῳ, μηκέτι θνήσκοντας, αὐτοῦ δὲ παραμένοντας εἰς τὸ ἀεὶ ἀγήρωσ
 τινὰς καὶ ἀθανάτους ἰσομένους. ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἐκ τῶν Εἰρη-
10 ραίου διαγινῶναι ὁρίδιον· καὶ ὁ Ἰουστίνος δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦ Σί-
 μωνος μνημονεύσας, καὶ τὴν περὶ τούτου διήγησιν ἐπιφέρει, λέγων

»Μένανδρον δὲ τινα καὶ αὐτὸν Σαμαρέα, τὸν ἀπὸ κόμης Καπα-
 ρατταίας, γενόμενον μαθητὴν τοῦ Σίμωνος, οἰστορθέντα καὶ αὐτὸν
 »ἐπὶ τῶν δαιμόνων καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενον, πολλοὺς ἐξαπα-
15 »τῆσαι διὰ μαγικῆς τέχνης οἶδαμεν· ὅς καὶ τοὺς αὐτῷ ἐπομένους ὡς
 »μὴ ἀποθνήσκουεν, ἔπεισεν, καὶ νῦν τινὲς εἰσιν, ἀπ' ἐκείνου τοῦτο
 »ὁμολογοῦντες.

ἦν δ' ἄρα διαβολικῆς ἐνεργείας διὰ τοιῶνδε γοητῶν τὴν Χρι- **4**
 στιανῶν προσηγορίαν ὑποδομένων τὸ μέγα τῆς θεοσεβείας μυστή-
20 ριον ἐπὶ μαγίαις σπουδάσαι διαβαλεῖν διασῦραί τε δι' αὐτῶν τὰ
 περὶ ψυχῆς ἀθανασίας καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκκλησιαστικὰ δόγ-
 ματα. ἀλλ' οὗτοι μὲν τούτους σωτήρας ἐπιγραφάμενοι τῆς ἀλη-
 θεοῦς ἀποπεπτώκασιν ἐλπίδος·

ἄλλοι δ' ὁ πονηρὸς δαίμων, τῆς περὶ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ **KZ 27 1**
25 διαθέσεως ἀδυνατῶν ἐκσεῖσαι, θατεραλήπτους εὐρῶν ἐσμετερίζετο·

12—17 Iustin, apol. 1, 26

A T E R B D M Σ A

4 περιγενέσθαι D | **7** καταξιουμένους TERBD κατηξιωμένους A, M η aus
 a corr. | ἀθανασίας αἰδίου Tr | **8** αὐτοὺς M | **8/9** ἀγήρωσ τινὰς καὶ
 ἀθανάτους ATER ἀγήρωσ καὶ ἀθανάτους BD ἀγήρωσ καὶ ἀθανάτους τινὰς M
9 ἰσομένους > D | **10** ὁ > D | **12** δὲ ABDM Iust τέ TER | τὸν
 ABD Iust τῶν TE τῶν RM | **12/13** καπαρρατταίας, BDM נִשְׁמָרָה [ΚΑΠΠΑ-
 ΡΑΠΠΑΙΑC verlesen für ΚΑΠΠΑΡΑΤΤΑΙΑC] Σ καπαρραττίας TE καπαρρα-
 ττίας A καπαρρατίας R capparathēa A καππαρρατίας Iust HS | **14** καὶ > T¹
 + T^c | **18** τὸ τῶνδε B τοιῶνδ' ὁ M | γοητιῶν D¹ γοητιῶν D^r | **20** δια-
 βάλλειν T¹ corr. T^c | διασύρεται δὲ αὐτῷ BD διασύρεται δὲ δι' αὐτῶν A wie
 es scheint | **24** KZ Σ **22** ABD **24** KH E AA M | καὶ ἦν M^r | **25** θα-
 τεραλήπτους ABD θατέροι ληπτὸς TER κατὰ θάτερα ληπτὸς M

maioribus quippe portentis efferebatur, semet ipsum salvatorem di-
 cens ad hominum salutem de caelestibus et invisibilibus saeculis
 destinatum, adserens non aliter posse unumquemque angelos saeculi 2
 vincere, nisi prius a semet magicæ artis per ordinem susciperet dis-
 5 ciplinam et per baptismum a se datum immortalis et æternus effectus
 in hac vita perpetuus fieret. quæ omnia ex libris Irenæi volentibus
 scire perfacile est. sed et Iustinus in his ipsis, in quibus Simonis fecerat 3
 mentionem, etiam de hoc talia quaedam scribit:

>Menandrum quendam Samaritanum ex vico Capparattea Simonis
 10 >discipulum stimulis daemonicis incitatum venisse Antiochiam et quam
 >plurimos per artem magicam decepisse scimus, qui hoc etiam suadere
 >potuit sectatoribus suis, quod non essent morituri. ex quibus in ho-
 >diernum sunt aliqui ex illo eadem confitentes<.

Quod est vere diaboli commentum, ut homines magi Christiano- 4
 15 rum sibi nomen inponerent, quo per hoc sanctum et venerabile reli-
 gionis nostræ mysterium macularent, qui tamen inridentes spernunt
 ecclesiastica dogmata vel de immortalitate animæ vel de resurrectione
 mortuorum. verum hi talibus freti auctoribus de spe salutis et vitæ
 penitus exciderunt.

[KVII] 20 Sed et alios idem daemon, quos ab amore Christi separare non KZ 27 1
 poterat, alia nihilominus arte decepit, id est Ebionæos, qui interpre-

POF

9 capparatthea PF *apparata O¹ aparata O² | 13 confidentes P^a
 16 inridentes] P inrident et O²F inridunt et O¹ | 21 haebioneos P hebio-
 naeos O haebioneos F

Ἐβραίοις τούτους οἰκείως ἐπεσημίζον οἱ πρῶτοι, πτωχῶς καὶ
 ταπεινῶς τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ δοξάζοντες. λιτὸν μὲν γὰρ αὐτὸν 2
 καὶ κοινὸν ἤγοῦντο. κατὰ προκοπὴν ἦθος αὐτὸ μόνον ἄνθρωπον
 δεδικαιωμένον ἐξ ἀρεθῶς τε κοινωνίας καὶ τῆς Μαρίας γεγεννημένον
 5 δεῖν δὲ πάντως αὐτοῖς τῆς νομικῆς θρησκείας ὡς μὴ ἂν διὰ μόνης
 τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν βίου σωθησο-
 μένοις. ἄλλοι δὲ παρὰ τούτους τῆς αὐτῆς ὄντες προσηγορίας. 3
 τὴν μὲν τῶν εἰρημένων Ἰστοπον διεδίδρασκον ἀτοπίαν, ἐκ παρθένου
 καὶ ἁγίου πνεύματος μὴ ἀγνούμενοι γεγονέναι τὸν κύριον. οὐ μὴν
 10 ἴθ' ὁμοίως καὶ οὗτοι προὔπαρχειν αὐτὸν θεὸν λόγον ὄντα καὶ σο-
 γίαν ὁμολογοῦντες. τῇ τῶν προτέρων περιετρέποντο δυσσεβείᾳ.
 μάλιστα ὅτε καὶ τὴν σωματικὴν περὶ τὸν νόμον λατρείαν ὁμοίως
 ἐκείνοις περιέπειν ἐσπούδαζον. οὗτοι δὲ τοῦ μὲν ἀποστόλου 4
 πάμπαν τὰς ἐπιστολάς ἀρνητέας ἤγοῦντο εἶναι δεῖν, ἀποστάτην
 15 ἀποκαλοῦντες αὐτὸν τοῦ νόμου. εὐαγγελίῳ δὲ μόνῳ τῷ καθ' Ἐβραίους
 λεγομένῳ χρώμενοι. τῶν λοιπῶν σμικρὸν ἐποιούντο λόγον· καὶ τὸ 5
 μὲν σάββατον καὶ τὴν ἄλλην Ἰουδαϊκὴν ἀγωγὴν ὁμοίως ἐκείνοις
 παρεφύλαττον. ταῖς δ' αὖ κυριακαῖς ἡμέραις ἡμῖν τὰ παραπλήσια
 εἰς μὴμην τῆς σωτηρίου ἀναστάσεως ἐπετέλουν· ὅθεν τὴν 6
 20 τοιαύτην ἐγχείρησιν τῆς τοιαύδε λελόγγεσι προσηγορίας, τοῦ Ἐβρι-
 οταίων ὀνόματος τὴν τῆς διανοίας πτωχείαν αὐτῶν ὑποσαίνοντος·
 ταύτῃ γὰρ ἐπίκλην ὁ πτωχὸς παρ' Ἐβραίοις ὀνομάζεται.

Κατὰ τοὺς δηλομένους χρόνους ἔτερας αἰρέσεως ἀρχηγὸν γενέ- KH 28
 σθαι Κήρινθος παρελήγεμεν· Γάιοις, οὗ φωνὰς ἤδη πρότερον παρα-
 25 τέθειμαι. ἐν τῇ γερομένη αὐτοῦ ζητήσῃ ταῦτα περὶ αὐτοῦ γράσει

ἀλλὰ καὶ Κήρινθος ὁ δι' ἀποκαλύψεων ὡς ὑπὸ ἀποστόλου 2
 μεγάλου γεγραμμένων τερατολογίας ἡμῖν ὡς δι' ἀγγέλων αὐτῷ

24/25 176, 21 ff. — 26 — S. 258, 1 Apoc. 1, 2, 22, 8

ATERBDMΣΑ

2 τοῦ χριστοῦ ABD χριστοῦ TERM | δογματίζοντας καὶ δοξάζοντας BD
 4 γεγεννημένον AT¹R¹B corr. T^cRe | 5 τῆς BD¹M > ATER getilgt D |
 6 κατὰ ταύτην M | 6/7 σωθησόμενοι so auf Rasur R | 9 χν DM |
 10 9v⁻ Tr | 12 μάλιστα ὅτε AT¹BDM μάλισθ' ὅτι T^cER | 13 ἐκείνους
 D¹ corr. D^r | 14 πάμπαν TERBDMΑ πάσας Α πάμπαν πάσας Σ | 15 αὐ-
 τὸν ἀποκαλοῦντες DM | 16 λεγομένῳ ABDMΣΑ > TER | 17 τὴν
 κυριακὴν ἄλλην ἀγωγὴν B | 19 σωτηρίου BDMΣ τοῦ κυρίου ATERΑ |
 20/21 ἐβριον ΒΣ | 23 KH AΣB; D^r auf Rasur KH ER AB M | δηλο-
 μένους BDM δηλωμένους ATER | 24 25 παρωτεθῆναι B | 25 αὐτοῦ² BDΣ de
 quo Α τοῦ αὐτοῦ ATERM | 26 ὁ alte Interpolation, wenn nicht nach ὁ etwas fehlt

tantur pauperes. vere enim pauperes sunt et egeni in scientia gloriae 2
 Christi, quoniam quidem solum eum hominem putant et per profectum
 vitae ac virtutis virum iustum effectum, communi etiam nativitate ex
 viro et femina procreatum. custodiendam vero censent etiam legis ob-
 5 servantiam, nec sufficere ad salutem solam Christi aestimant fidem.
 quidam tamen ex ipsis refugiunt hanc impietatem, ut ex viro et femina 3
 adserant eum natum, sed confitentur de spiritu sancto et Maria virgine,
 nec tamen semper eum fuisse deum et verbum ac sapientiam dei fa-
 tentur. corporalem vero legis observantiam custodiunt. apostoli autem 4
 10 epistulas omnes pariter respuunt et ipsum apostatam legis appellant.
 utuntur et euangelio uno quodam, quod secundum Hebraeos appellatur,
 cetera omnia nihili ducunt. sabbata cum Iudaeis secundum legem, no- 5
 biscum dominicam diem sacratam pro resurrectione domini observant.
 unde competenter Ebionaei pro paupertate intellegentiae conpellati 6
 15 sunt.

XXVIII] Iisdem temporibus etiam alterius haereseos obortum principem Ce- $\bar{K}H$ 28 1
 rinthum accepimus. de quo Gaius, cuius iam in superioribus fecimus
 mentionem, in disputationum suarum dialogo ita scribit:

>Sed et Cerinthus<, inquit, >per revelationes quasdam, quas velut a 2
 20 >magno apostolo conscriptas et per angelos ei revelatas putaret, talia
 >quaedam portenta nobis introducit. post resurrectionem terrenum dicit

POF

6 haec P¹ | 9 apostoli autem] O¹F cum Graecis apostoli autem pauli
 PO² | 11 unum P¹ | 12 nihil O¹F | 14 ebionaei] scripsi haebiones P
 hebiones OF | conpellati] O¹F appellati PO² | 20 apostolo] quasi apostolo O
 Eusebius II. 17

»δεδειγμένως ψευδόμενος ἐπεισάγει, λέγων μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπίγειον
 »εἶναι τὸ βασίλειον τοῦ Χριστοῦ καὶ πάλιν ἐπιθρυμίας καὶ ἡδοναῖς
 »ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν σάρκα πολιτευομένην δουλεύειν. καὶ ἐχθρὸς ἐπάρ-
 5 »χων ταῖς γραφαῖς τοῦ θεοῦ, ἀριθμὸν χιλιονταετίας ἐν γάμῳ ἑορτῆς.
 5 »θέλων πλανᾶν, λέγει γίνεσθαι.

καὶ Διονύσιος δέ, ὁ τῆς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν παροιζίας καθ' ἡμᾶς 3
 τὴν ἐπισκοπὴν εἰληγώς, ἐν δευτέρῳ τῶν Ἐπαγγελιῶν περὶ τῆς Ἰω-
 ἀννου Ἀποκαλύψεως εἰπὼν τινα ὡς ἐκ τῆς ἀνέκαθεν παραδόσεως,
 τοῦ αὐτοῦ μέμνηται ἀνδρὸς τούτοις τοῖς ῥήμασιν

10 »Κήριωνθον δέ, τὸν καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνου κληθεῖσαν Κήριωνθιανὴν 4
 »αἴρεσιν συστησάμενον, ἀξιοπίστον ἐπισημίσει θελήσαντα τῷ ἑαυτοῦ
 »πλάσματι ὄνομα. τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τὸ δόγμα,
 »ἐπίγειον ἔσεσθαι τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν, καὶ ὧν αὐτὸς ὠρέγεται. 5
 »φιλοσόματος ὧν καὶ πάνυ σαρκιζός, ἐν τούτοις ὄνειροπολεῖν ἔσε-
 15 »σθαι, γαστρὸς καὶ τῶν ἐπὶ γαστέρα πλησμοναῖς. τοῦτ' ἐστὶ αἰτίαις
 »καὶ πότοις καὶ γάμοις καὶ δι' ὧν εὐφρημότερον ταῦτα ῥήθη πορι-
 »εῖσθαι, ἑορταῖς καὶ θυσίαις καὶ ἱερείων σφαγαῖς.

ταῦτα Διονύσιος· ὁ δὲ Εἰρηναῖος ἀπορητοτέρως δὴ τινὰς τοῦ 6
 αὐτοῦ ψευδοδοξίας ἐν πρώτῳ συγγράμματι τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις
 20 προθεῖς, ἐν τῷ τρίτῳ καὶ ἱστορίαν οὐκ ἀξίαν λήθης τῇ γραφῇ
 παραδέδωκεν, ὡς ἐκ παραδόσεως Πολυκάρπου φάσκων Ἰωάννην τὸν

1/2 Apoc. 20, 4—6 — 2/3 Apoc. 21, 2. 10. 22, 1. 2. 14. 17 — 4 Apoc.
 20, 3. 6 — 4/5 Apoc. 19, 7. 9. 21, 2. 9. 22, 17 — 10—17 = 7, 25, 2. 3 —
 18—20 Iren. 1, 26, 1 — 21—S. 260, 6 Iren. 3, 3, 4 vgl. unten 4, 14, 6

ATERBDMΣΑ

1 δεδειγμένως AT¹BD δεδιδασμένως ERΣ γο δεδιδασμένως Tem δεδειδαγ-
 μένας M vgl. Theodor. haer. 2, 3 ἀγγέλων [ἀπειλῶν HSS] τινων διδασκαλίας
 συνέθηκε | 3 δουλεύειν Π δουλεύσειν Α | 4 χιλιονταετίας AT¹BDM χι-
 λιοετίας T durch Rasur corr., ER | γάμῳ ἑορτῆς alte Corruptel, γάμον ἑορτῆ
 Tr Fest der Hochzeit Σ nuptiarum festiuitates Α mit ungenügender Conjectur,
 vor ἐν γάμῳ scheint etwas ausgefallen zu sein | 5 γενέσθαι Tr | 7 εἰληγώς
 BD | 11 συστησάμενον αἴρεσιν 7, 25, 2 | 13 τοῦ > D | 14 ὄνειροπολεῖ
 D · | 15 πλησμοναῖς 7, 25, 3 πλησμονῶν Π | 16 καὶ³ > M · | 18 ὁ διο-
 νέσιος D | δὴ] διηγείται BD | 20 προθεῖς TERBDM προσθεῖς Α | 21 παρέ-
 δωκεν BD

>futurum esse regnum Christi in Hierusalem et homines in carne ite-
 >rum concupiscentiis subiectam conversationem habituros. contra fidem
 >quoque scripturarum quosdam mille annos designat, in quibus multa
 >quidem et alia corruptionis opera et nuptiarum festiuitates dicit futuras
 5 >ad eos, qui libidini sunt dediti, decipiendos<.

Sed et Dionysius, cum de Iohannis Revelatione dissereret et quae- 3
 dam secundum ea, quae antiquitus ecclesiae tradita fuerant, disputaret,
 mentionem facit huius ipsius viri in his verbis:

>Cerinthus<, inquit, >a quo et Cerinthiana haeresis oborta est, fig- 4
 10 >mentis suis auctoritatem magni nominis acquirere secundum scripturae
 >huius pravam intellegentiam gestiebat; quippe cuius haec erat haeresis,
 >ut adfirmaret terrenum futurum esse Christi regnum. et quia erat 5
 >ventri et gulae ac libidini deditus, ea futura decernebat, quae sibi pro-
 >pria libido dictabat. ventris et eorum, quae sub ventre sunt, incita-
 15 >menta cibis potibus nuptiis praedicabat explenda. et ut aliquid sa-
 >cratius dicere videretur, legales aiebat festiuitates rursus celebrandas
 >et hostias carnales iterum iugulandas<.

Irenaeus vero etiam secretiora ipsius haeretici in primo operis sui 6
 libro publicavit, quae inde discat, si qui plenius scire vult.

POF

2 concupiscentiis] *P* uitiiis et conc. *O* conc. et uitiiis *F* | 9 cherintiana
 hereses *P* | 11 prauam] *PO*² paruam *O*¹*F* | hereses *P* | 15 potis (*sic*)
*P*² | 19 quis *P*

ἀπόστολον εἰσελθεῖν ποτε ἐν βαλανείῳ. ὅστε λούσασθαι, γρόντα δὲ
 ἔνδον ὄντε τὸν Κήρινον. ἀποκηδῆσαι τε τοῦ τόπου καὶ ἐκφυγεῖν
 θύραζε. μηδ' ὑπομείναντα τὴν αὐτὴν αὐτῷ ὑποδῦναι στέγην, ταῦτό
 5 τὸ βαλανεῖον συμπέση. ἔνδον ὄντος Κηρίνου τοῦ τῆς ἀληθείας
 ἐχθροῦ.

Ἐπὶ τούτων δῆτα καὶ ἡ λεγομένη τῶν Νικολαιτῶν αἵρεσις ἐπὶ ΚΘ 29 1
 σμικρότατον συνέστη χρόνον. ἣς δὴ καὶ ἡ τοῦ Ἰωάννου Ἀποκάλυψις
 μνημονεύει· οὗτοι Νικόλαον ἓνα τῶν ἀμστὶ τὸν Στέφανον διακόνων
 10 πρὸς τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῇ τῶν ἐνδεῶν θεραπείᾳ προεχειρισμένον
 ἠγόρευ. ὁ γε μὴν Ἀλεξάνδρου Κλήμης ἐν τρίτῳ Στρωματεῖ ταῦτα
 περὶ αὐτοῦ κατὰ λέξιν ἱστορεῖ

ᾠραῖαν, φασί, γυναῖκα ἔχων οὗτος, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τὴν τοῦ 2
 ᾠστῆρος πρὸς τῶν ἀποστόλων ὀνειδισθεὶς ζηλοτυλίαν, εἰς μέσον
 15 ἀγαγὼν τὴν γυναῖκα γῆμαι τῷ βουλομένῳ ἐπέτρεψεν. ἀδόλουθον
 γὰρ εἶναι φασὶ τὴν προᾶξιν ταύτην ἐκείνη τῇ φωνῇ τῇ ὅτι «παρα-
 χροᾶσθαι τῇ σαρκὶ δεῖ». καὶ δὴ κατακολοθησάντες τῷ γεγενημένῳ
 τῷ τε εἰρημένῳ ἀπλῶς καὶ ἀβασανίστως, ἀνέδην ἐκπορευέουσιν οἱ
 20 τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ μετιόντες. πυνθάνομαι δ' ἐγὼ τὸν Νικόλαον 3
 μηδεμιᾶ ἐτέρῳ παρ' ἧν ἔγημε κευκοῦσθαι γυναϊκί, τῶν τε ἐκείνου
 τέκνων τὰς μὲν θηλείας καταγηροῦσαι παρθένους, ἄφθορον δὲ δια-
 μείναι τὸν νόον ὃν οὕτως ἐχόντων ἀποβολὴ πάθους ἦν ἢ εἰς μέσον
 τῶν ἀποστόλων τῆς ζηλοτυπυμένης ἐκκύκλισις γυναϊκός, καὶ ἡ
 25 ἐγκράτεια τῶν περισπούδαστων ἡδονῶν τὸ «παραχροᾶσθαι τῇ σαρκὶ»
 εἰδιδάσκειν. οὐ γὰρ. οἶμαι, ἐβούλετο κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἐντολὴν
 «δυσὶ κυρίοις δουλεύειν», ἡδονῇ καὶ κυρίῳ. λέγουσι δ' οὖν καὶ 4

89 Apoc. 2. 6. 15 — 9/10 Act. 6, 5 — 13—S. 262, 3 Clemens strom.
 3, 25. 26 — 16/17 vgl. Clem. strom. 2, 118 — 26 Matth. 6, 24 Luc. 16, 13
 — 26—S. 262, 3 Zahn GK 2, 754

ATERBDMΣΑ

1 ἐν βαλανείῳ AB ἐν βαλανίῳ DM εἰς βαλανεῖον TER | 2 τε > M |
 7 ΚΘ ΑΣΒD ᾠ ER ᾠΓ M | τούτων TEBDM τούτω ARΣ | 8 ἡδὴ D
 9 τὸν D | 10 προεχειρισμένων ΑΣΑ προεχειρισμένον TERBDM | 13 φασί
 ATERDM > Σ φησὶ ΒΑ C I H S | 16 φασὶ getilgt T | 16/17 παραχροᾶσθαι
 ATERBD [παραχοῦσθαι Clem. strom. 2, 118 und 3, 26] παρόχοῦσθαι M C I H S
 17 δεῖ τῇ σαρκὶ DM | 23 ἐκκύκλισις BDM ἐγκύκλισις ATER ἐκκύκλισις aus
 ἐγκύκλισις corr. C I H S | 26 κυρίῳ ΠΣ θεῷ Α C I | γ' οὖν B C I

XVIII] Sed et alia haeresis, quae appellatur Nicolaitarum, perpaucō tem- $\overline{K\Theta}$ 29 1
 pore tenuit, cuius etiam in Revelatione Iohannis mentio facta est. isti
 Nicolaum, unum ex illis, qui cum Stefano ab apostolis constituti sunt
 diaconi, auctorem se habere iactabant. sed Clemens Alexandrinus in
 5 tertio libro Stromatum haec de eo scribit:

>Pulchram<, inquit, >valde hic uxorem habuit. et post ascensionem 2
 >domini et salvatoris nostri, cum increparetur ab apostolis tamquam de
 >zelotypiae iniuria, productam in medium uxorem suam, si qui eam vellet
 >habere, permisit. ex qua occasione isti consequens putaverunt, ut se-
 10 >cundum hoc factum vel dictum Nicolai unusquisque carne sua in quod
 >delectaret abuteretur. et obtinentes dictum vel factum simpliciter et
 >innocenter absque ulla reverentia promiscuos nunc et illicitos concu-
 >bitus expetunt hi, qui sub illius nomine sectam sibi propriae libidinis
 >adsumperant. mihi autem compertum est Nicolaum nullam prorsus 3
 15 >agnovisse mulierem praeter eam, quam in matrimonium acceperat.
 >cuius etiam liberi, feminae quidem usque ad ultimam senectutem casta
 >virginitate durarunt, filius autem etiam ipse sanctitatem incorrupti
 >corporis custodivit. quae cum ita se habeant, constat illud, quod in
 >medium apostolorum prae zelotypiae suspitione produxit uxorem. ex
 20 >contemptu vitii vel libidinis gestum, quo per haec continentem se
 >ostenderet eius rei, quam nimie putabatur expetere, contemnendam
 >magis quam expetendam carnis edocens voluptatem. quoniam quidem
 >nolebat, ut opinor, secundum salvatoris praeceptum duobus dominis
 >servire, libidini et deo. dicunt autem etiam Matthiam ita docuisse 4

POF

1 et om. P | 2 tenuit] P¹O² uenit O¹ uiguit F enituit P² | 4 diacones
 O² | sed] sed et O | 11 factum] om. P¹ | 12/13 concubitos PO¹
 14 adsumperunt O¹F | 17 durauerunt P | autem om. P² | 19 prae]
 pro P

>τὸν Ματθίαν οὕτω διδάξει. σαρκὶ μὲν μάχεσθαι καὶ παραχρᾶσθαι
>μηδὲν αὐτῇ πρὸς ἡδονὴν ἐνδιδόντα. ψυχῇν δὲ ἀΐξειν διὰ πίστεως
>καὶ γνώσεως<.

ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν κατὰ τοὺς δηλομένους χρόνους παρα-
5 βραβεῦσαι τὴν ἀλήθειαν ἐγκειροηκότων, λόγον γε μὴν θᾶττον εἰς
τὸ παντελὲς ἀπεσβηκότων εἰρησθῶ.

ὁ μὲντοι Κλήμη, οὗ τὰς φωνὰς ἀρίτως ἀνέγραψεν. τοῖς προ- Α 30 1
εἰρημένοις ἐξῆξ διὰ τοὺς ἀθετοῦντας τὸν γάμον τοὺς τῶν ἀποστόλων
ἐξετασθέντας ἐν συζυγαίαι καταλέγει, φάσζων

10 ἢ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀποδοκιμάσουσιν; Πέτρος μὲν γὰρ καὶ
>Φίλιππος ἐπαιδοποιήσαντο, Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν
>ἐξέδωκεν, καὶ ὁ γε Παῦλος οὐκ ὀκνεῖ ἐν τινι ἐπιστολῇ τὴν αὐτοῦ
>προσαγορεῦσαι σύζυγον. ἦν οὐ περιεκόμιζεν διὰ τὸ τῆς ὑψηλείας
>εὐστάλέξ<.

15 ἐπεὶ δὲ τούτων ἐμνήσθημεν, οὐ λυπεῖ καὶ ἄλλην ἀξιολογήτητον 2
ἱστορίαν τοῦ αὐτοῦ παραθέσθαι, ἣν ἐν τῷ ἐβδόμῳ Στρωματεῖ τούτων
ἱστορῶν ἀνέγραψεν τὸν τρόπον

>καθὼ γοῦν τὸν μακάριον Πέτρον θεασάμενον τὴν ἑαυτοῦ γυ-
>ναῖκα ἀπαγομένην τὴν ἐπὶ θανάτῳ, ἡσθῆναι μὲν τῆς κλήσεως χάριν
20 >καὶ τῆς εἰς οἶκον ἀνακομιδῆς. ἐπιγωνῆσαι δὲ εὐ μάλιστα προτρεπτικῶς
>καὶ παρακλητικῶς, ἐξ ὀνόματος προσειπόντα >μὲμνησο. ὃ αὐτῇ, τοῦ
>κρίνου. τοιοῦτος ἦν ὁ τῶν μακαρίων γάμος καὶ ἡ τῶν φιλιτάτων
>τελεία διάθεσις<.

10—14 strom. 3, 52. 53 — 12/13 Phil. 4, 3 — 13/14 I Kor. 9, 5. 12 —
18—23 strom. 7, 63. 64

ATERBDMΣΑ

1 ματθίαν ΠΑ Cl מתיא Σ | 2 ἡδονὴν ἀκόλαστον Cl | ἐνδιδόντας M
6 εἰρησθῶ auf Rasur Tr nach εἰρησθῶ + ἰκανῶς ἔχοντα BD | 7 Α ΑΣΒD
ΑΑ ER ΑΔ M · | τὰς ΑΤ¹BDΣΑ ταῖτας τὰς ERM, Te getilgt | 8 ἀσθενοῦν-
τας T¹ corr. Tc | τὸν γάμον TcERM γάμον ΑΤ¹BD | 9 ἐν ARBDM > TE
10 ἀποδοκιμάσουσιν Π ἀποδοκιμάζουσιν Α Cl HS | 12 παῦλος γε T¹ corr.
Tc | 13 οὐ > B | 15 ἐπεὶ δὲ ADM ἐπειδὴ T¹ ἐπεὶ δὴ B ἐπειδὴ δὲ TcER
δὲ bezeugen ΣΑ | ἐμνήσθημεν ABDM ἐμνημονεύσαμεν Tr¹ER ἐμνημονεύσθη-
μεν T¹ | 18 φησὶ BDr | γὰρ Tr | 20 εἰς BDM Cl ἐπ' ATER | 22 τῶν
φιλιτάτων ΠΣ alter Fehler beatorum Α nach Conjectur, μέχρι τῶν φιλιτάτων Cl

>adversum carnem pugnandum et in nullo prorsus voluptati eius ac li-
>bidini concedendum, animam vero alendam sapientiae partibus et sci-
>entiae cibus in maius semper augendam<.

Haec de illis haeresibus, quae temporibus memoratis a veritate
5 declinantes cito extinctae sunt, rettulisse sufficiat.

[XXX] Clemens sane hic, cuius voces adnotavimus, scribens adversum eos, **A 30 1**
qui nuptias spernunt, inter cetera etiam haec dicit:

>An et apostolos improbant? Petrus etenim ac Philippus et uxores
>habuerunt et filias etiam viris nuptum dederunt. sed et Paulum non
10 >taedet apostolum in quadam epistula sua mentionem vel salutationem
>facere comparis suae, quam se ideo negat circumducere, ut ad praedi-
>cationem euangelii expeditior fiat<.

Verum quoniam Clementis fecimus mentionem, absurdum non erit **2**
aliam quoque eius memorabilem narrationem proferre, quam in septimo
15 eiusdem operis libro ita inseruit:

>aiunt<, inquit, >beatum Petrum cum vidisset uxorem suam duci ad
>passionem, gavisum esse electionis gratia ac regressionis ad propriam
>domum et exclamasse, post eam cum duceretur ac proprio nomine com-
>pellantem dixisse: »o coniux, memento domini<. talia erant sanctorum
20 >coniugia, tam perfecta fuit affectio beatorum<.

POF

1 voluntati *P* | **2** consentiendum *P*² | **6** aduersus *P*²*F*¹ | **9** uiris]
uirgines *F*

καὶ ταῦτα δ', οἰκεία ὄντα τῇ μετὰ χειρας ὑποθέσει, ἐνταῦθά μοι κατὰ καιρὸν κείσθω.

Παύλου μὲν οὖν καὶ Πέτρου τῆς τελευτῆς ὁ τε χρόνος καὶ ὁ **AA** 31 1
 τρόπος καὶ πρὸς ἔτι τῆς μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ βίου τῶν σκηνω-
 5 μάτων αὐτῶν καταθέσεως ὁ χρόνος ἤδη πρότερον ἡμῖν δεδήλωται·
 τοῦ δὲ Ἰωάννου τὰ μὲν τοῦ χρόνου ἤδη πως εἴρηται. τὸ δὲ γε τοῦ 2
 σκηνώματος αὐτοῦ χωρίον ἐξ ἐπιστολῆς Πολυκράτους (τῆς δ' ἐν Ἐφέσῳ
 παροικίας ἐπίσκοπος οὗτος ἦν) ἐπιδείκνυται, ἣν Οὐίκτορι Ῥωμαίων
 ἐπισκόπῳ γράφων, ὁμοῦ τε αὐτοῦ καὶ Φιλίππου μνημονεῖει τοῦ
 10 ἀποστόλου τῶν τε τούτου θυγατέρων ὧδέ πως

καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοιμηται· ἅτινα 3
 ἀναστήσεται τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου, ἐν ἣ ἔρχε-
 ται μετὰ δόξης ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀναζητήσῃ πάντας τοὺς ἁγίους, Φί-
 ληπον τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὃς κεκοιμηται ἐν Ἱερουσόλει καὶ
 15 δύο θυγατέρες αὐτοῦ γεγηρακυῖαι παρθένοι καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυ-
 γάτηρ ἐν ἁγίῳ πνεύματι πολιτευσάμενη ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύεται· ἔτι
 δὲ καὶ Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ κυρίου ἀναπεσὼν, ὃς ἐγενήθη
 ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορεκὸς καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος, οὗτος ἐν
 Ἐφέσῳ κεκοιμηται.

20 ταῦτα καὶ περὶ τῆς τῶνδε τελευτῆς· καὶ ἐν τῷ Γαίου δέ, οὗ 4
 μικροῦ πρόσθεν ἐμνήσθημεν, διαλόγῳ Πρόκλος, πρὸς ὃν ἐποιεῖτο τὴν

3—5 176, 17 ff. — **6** 236, 18 ff. — **11—19** = 5, 24, 2. 3 — **17** Io-
 ann. 13, 25. 21, 20 — **18** Exod. 28, 32—34. Lev. 8, 9. Matth. 18, 18 —
20/21 256, 24 ff.

ATERBDMΣΑ

3 **AA** ABD **6** Σ **AB** E **AE** M | **4** προσέτι T durch Rasur corr., ERBDM
 προσέτι ὁ A ὁ προσέτι T¹ | **5** ὁ χρόνος TERBDM χρόνος A | **6** τοῦ² > M¹
 + Mc | **7** Polykarpos Σ | **8** βίλιτορι TemEΣ | **11** καὶ γὰρ T durch
 Rasur corr., ERBDM [= 5, 24, 2 II] καὶ γὰρ καὶ AT¹ | **12** ἐσχάτη ΠΣΑ
 > 5, 24, 2 | **13** οὐρανῶν 5, 24, 2 | **13/14** φίλιππον ΠΔ [= 5, 24, 2 AT¹E
 RBDM Hieron. de uir. ill. 45 φίλιπος Tr] die Stelle ist verdorben, vgl. zu **16**
14 τῶν TERBDM [= 5, 24, 2 TERBDM] τὸν τῶν A [= 5, 24, 2 Δ] | **15** δύο θυ-
 γατέρες αὐτοῦ und ἡ ἑτέρα [= die eine von zweien] αὐτοῦ θυγάτηρ können ursprüng-
 lich so nicht neben einander gestanden haben, die Stelle scheint lückenhaft
16 πολιτευσάμενη ATERDMΣΑ [= 5, 24, 2 ATERΣ] πολιτευσάμενη ἢ B [= 5, 24, 2
 BDMΔ Hieron] | ἀναπαύεται D¹ [= 5, 24, 2 M] corr. Dem | ἔτι ἔτι B
20 ταῦτα—τελευτῆς > R | ταῦτα δὲ καὶ BD

[XXXI] Igitur quia de vitae exitu Petri vel Pauli iam in superioribus ex- 14 31 1
 planavimus, sed et tempus Iohannis, quo vita excessit, ex parte iam 2
 diximus, nunc etiam de loco quietis eius secundum fidem Polycratis
 Ephesii episcopi docere conveniens puto. hic etenim Polycrates Victori
 5 episcopo urbis Romae scribens et ipsius et Filippi apostoli ac filiarum
 eius pariter meminit dicens, sicut iam superius inseruimus:

>quod magna lumina in Asiae partibus dormierunt, quae resusci- 3
 >tabit dominus in novissimo die adventus sui, cum veniet in gloria et
 >requirit omnes sanctos suos. dico autem de Filippo<, inquit, >qui fuit
 10 >unus ex apostolis, qui dormivit apud Hierapolin. sed et duae filiae
 >eius inibi virgines consenuere, et alia eius filia spiritu sancto repleta
 >permansit apud Ephesum. et Iohannes ille, qui supra pectus domini
 >recumbebat, qui fuit sacerdos dei pontificale petalum gestans et martyr
 >et doctor optimus, apud Ephesum dormit<.

15 Haec etiam de locis, in quibus requiescunt in somno pacis, adie- 4
 cisse sufficiat. sed et Gaius, cuius ante mentio facta est, in dialogo

POF

4 docere] P doceri O edocere F | 6 antea neque Eusebius inseruit epistu-
 lam Polycratis neque Rufinus | 7 asia P¹ | 7/8 suscitabit P^a uel P¹ |
 9 requirit P | 10 hierapolin P hierapolim OF | 13 ad petalum adnotat
 P: [pet]alum nestis in quo [sic] scriptum [erat] nomen dei uel tetragrammaton
 14 dormiit O¹F dormiuit O²

ζήτησιν. περὶ τῆς Φιλίππου καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ τελευτῆς, συνάδων τοῖς ἐκτεθεισιν, οὕτω φησίν

μετὰ τοῦτον προφητίδες τέσσαρες αἱ Φιλίππου γεγένηται ἐν Ἱερραπόλει τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν· ὁ τέτος αὐτῶν ἐστιν ἐκεῖ καὶ ὁ τοῦ
5 πατρὸς αὐτῶν.

ταῦτα μὲν οὕτως· ὁ δὲ Δουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν τῶν ἀποστόλων 5
τῶν Φιλίππου θυγατέρων ἐν Καισαρείᾳ τῆς Ἰουδαίας ἅμα τῷ πατρὶ
τότε διατριβουσῶν προφητικοῦ τε χαρίσματος ἡξιωμένων μνημονεύει,
κατὰ λέξιν οὕδὲ πως λέγων >ἠλθομεν εἰς Καισάρειαν, καὶ εἰσελ-
10 >θόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὄντος
>ἐκ τῶν ἐπτά, ἐμείναμεν παρ' αὐτῶ, τούτῳ δὲ ἦσαν παρ-
>θῆνοι θυγατέρες τέσσαρες προφητεύουσαι. τὰ μὲν οὖν εἰς 6
ἡμετέραν ἐλθόντα γινώσκω περὶ τε τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἀποστο-
λικῶν χρόνων ὧν τε καταλειπίτασιν ἡμῖν ἱερῶν γραμμάτων καὶ
15 τῶν ἀντιλεγόμενων μὲν, ὅμως δ' ἐν πλείστασις ἐκκλησίαις παρὰ πολ-
λοῖς δεδημοσιευμένων τῶν τε παντελῶς νόθων καὶ τῆς ἀποστολικῆς
ὁρθοδοξίας ἄλλοτρίων ἐν τούτοις διειληφότες, ἐπὶ τὴν τῶν ἐξῆς
προΐωμεν ἱστορίαν.

Μετὰ Νέρωνα καὶ Δομετιανὸν κατὰ τοῦτον οὗ νῦν τοὺς χρό- AB 32 1
20 νοὺς ἐξετάζομεν, μερικῶς καὶ κατὰ πόλεις ἐξ ἐπαναστάσεως δῆμον
τὸν καθ' ἡμῶν κατέχει λόγος ἀνακινήθηνα διωγμῶν· ἐν ᾧ Συμεῶνα
τὸν τοῦ Κλωπᾶ, ὃν δεύτερον καταστήναι τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκ-
κλησίας ἐπίσκοπον ἐδηλώσαμεν, μερικῶς τὸν βίον ἀναλῶσαι παρει-
λήφαμεν. καὶ τούτον μέρτις αὐτὸς ἐκεῖνος, οὗ διαφόροις ἤδη 2
25 πρότερον ἐχρησάμεθα φωναῖς, Ἠγήσιππος· ὃς δὴ περὶ τινων ἀρε-

9—12 Act. 21, 8. 9 — 21—23 226, 20 ff.

ATERBDMΣΑ

3 τοῦτον T^cERΣ τοῦτο BDM τοῦτον δὲ AT¹ *hacc autem A* | 6 μὲν BDMR
μὲν οὖν ATE | 7 *des anderen Philippus Σ* | 9 πως > BD | 12 τέσσαρες
προφητεύουσαι BDM*A* προφητεύονσαι τέσσαρες ATER | 13 τε > T¹ corr. T^c
ἀποστόλων BDMΣ*A* ἀποστόλων αὐτῶν ATER | 15 μὲν > D¹ + D^r |
16 δεδημαγωγημένων T¹M, corr. T^cT^r | 17 ὁρθοτομίας Re | 19 *AB AΣ*
264, 6 BD 19 *AT ER AΣ M* | τοῦτον οὗ νῦν aus τούτων corr. T^c | 20 ἐξ-
αναστάσεως B ἐξ ἀπ' αναστάσεως M | 21 τὸν ATEER τῶν T¹BDM |
22 *νεπιτῶρ Σ cleopae A* | 24 αὐτὸς ἐκεῖνος > T¹, T^{cm} getilgt | ἤδη] ἔτι
B | 25 ὁ ἡγήσιππος M | ὃς δὴ περὶ τινων ATERM *is ergo A* περὶ τινων
γούν BDΣ

suo, quem cum Proculo disputans scribit, de filiabus Philippi, simul et obitu ipsius consonis vocibus memorat dicens:

>Post haec autem profetissae quattuor fuerunt Philippi filiae, cuius >sepulchrum extat apud Hierapolin Asiae urbem una cum filiabus suis.

5 De his autem et Lucas in Actibus apostolorum meminit, cum adhuc 5
apud Caesaream degerent. dicit ergo ita: >venimus<, inquit, >Cae-
>saream et ingressi in domum Philippi euangelistae, qui erat
>ex septem, mansimus apud eum. huic autem erant virgines
>filiae quattuor prophetantes<. his igitur a nobis de apostolorum 6
10 temporibus vel excessibus, prout potuimus ex scriptis veterum con-
gregatis. sed et de scripturarum canone, qui in auctoritate habeantur
libri vel qui penitus repudientur, qui vero medii quodammodo ad in-
structionem solam ab ecclesiis, non etiam ad indubitata auctoritatem
recepti sint, consequenter expositis, tendamus ad cetera.

XXII 15 Post Neronem Domitianumque sub hoc, cuius nunc tempora me- \overline{AB} 32 1
moramus, per singulas civitates ex insolentia populi persecutionem in
nostros accepimus motam. quo in tempore etiam Symeon Cleopae
filius, quem secundum Hierusolymis ordinatum episcopum supra edo-
cuimus, per martyrium carnis vinculis resolutus est. horum adstipulator 2
20 ipse ille est Hegesippus, quem in pluribus iam produximus testem. is

POF

‡ hierapolin P² hierapolim OF hieropolin P¹ | 6 uenimus] uenimus ergo
P^a uel P¹ | 14 sunt P^a | 17 cleophe F

τιζῶν ἱστορῶν. ἐπιφέρει δηλῶν ὡς ἄρα ὑπὸ τούτων κατὰ τόνδε τὸν
 χρόνον ἔπομεινας κατηγορίαν, πολυτρόπως ὁ δηλούμενος ὡς ἂν
 Χριστιανὸς ἐπὶ πλείσταις αἰσιθεῖς ἡμέραις αὐτὸν τε τὸν δικαστὴν
 καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν εἰς τὰ μέγιστα καταπλήξας. τῷ τοῦ κυρίου
 5 πάθει παραπλήσιον τέλος ἀπηνέγκατο· οὐδὲν δὲ οἶον καὶ τοῦ συγ- 3
 γραφέως ἐπακοῦσαι, αὐτὰ δὴ ταῦτα κατὰ λέξιν ὡδὲ πως ἱστο-
 ροῦντος

>ἀπὸ τούτων δηλαδή τῶν αἰρετικῶν κατηγοροῦσί τινας Σίμωνος
 >τοῦ Κλωπᾶ ὡς ὄντος ἀπὸ Δαβὶδ καὶ Χριστιανοῦ, καὶ οὕτως μαρ-
 10 >τυρεῖ ἐτῶν ὄν ὡς ἐπὶ Τραϊανοῦ Καίσαρος καὶ ὑπατικοῦ Ἀττικοῦ·.

φρῶν δὲ ὁ αὐτὸς ὡς ἄρα καὶ τοὺς κατηγοροὺς αὐτοῦ, ζητου- 4
 μένων τότε τῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς Ἰουδαίων φυλῆς, ὡς ἂν ἐξ αὐτῶν
 ὄντας ἀλῶναι συνέβη. λογισμῶ δ' ἂν καὶ τὸν Συμεῶνα τῶν ἀ-
 τοπατῶν καὶ ἀντηκόων εἴποι ἂν τις γεγονέναι τοῦ κυρίου, τεκμηρίω
 15 τῷ μήκει τοῦ χρόνου τῆς αὐτοῦ ζωῆς χρώμενος καὶ τῷ μνημονεύειν
 τὴν τῶν εὐαγγελίων γραφὴν Μαρίας τῆς τοῦ Κλωπᾶ. οὐ γεγονέναι
 αὐτὸν καὶ πρότερον ὁ λόγος ἐδήλωσεν. ὁ δ' αὐτὸς συγγραφεὺς 5
 καὶ ἑτέρους ἀπογόνους ἐνὸς τῶν φερομένων ἀδελφῶν τοῦ σωτῆρος.
 ὃ ὄνομα Ἰούδας, φησὶν εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιβιβῶναι βασιλείαν μετὰ τὴν
 20 ἤδη πρότερον ἱστορηθεῖσαν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως
 ἐπὶ Δομετιανοῦ μαρτυρίαν, γράφει δὲ οὕτως

>ἔρχονται οὖν καὶ προηγούνται πάσης ἐκκλησίας ὡς μάρτυρες 6
 >καὶ ἀπὸ γένους τοῦ κυρίου, καὶ γενομένης εἰρήνης βαθείας ἐν πάσῃ

8—10 Zahn, Forsch. 6, 241 — 16 Ioann. 19, 25 — 17 228, 5. 6 —
 19—21 232, 18 ff. — 22—S. 270, 6 Zahn, Forsch. 6, 239

ATERBDMΣΑ

2 πολυτρόπως > RΣ | ἂν > BD | 5 τέλος TcERBDM τὸ τέλος AT¹
 ἀπηνέγκατο ABDM ἠνέγκατο TER | οἶον ABDMΣΑ ἤττον TER | 8 σί-
 μωνος BD¹M [Hieron. Eusarm zu ol. 221 Chron. pasch. 471, 12; Συμεῶν δ καὶ
 Σίμων Chron. pasch. 469, 14 = Hieron. Eusarm ol. 210] συμεῶνος ATERBDMΣΑ vgl.
 zu 270, 2 | 9 ϛϛϛϛ Σ cleopae A | οὔτως Σ | 10 ὄν > M | ἑκατὸν
 εἴκοσι AT¹ED ἑκατὸν εἴκοσι TrR | ἄττικοῦ AT¹BDM Chron. pasch. 471, 15
 ἀντιζοῦ T¹ERΣ beides A HSS vgl. zu 270, 4 | 12 φυλῆς Ἰουδαίων Tr |
 αὐτῶν TERBDMΣΑ ἀντῆσ A | 13 ἂν] ἄρα Tr | 16 ϛϛϛϛ Σ cleopae A
 οὔ TERBDM οὔ καὶ A | 17 αὐτὸν AT¹BDΣΑ ἀντῆν Tr (Tc unlesserlich)
 ERM | 18 ἀπογόνους BDMΣΑ ἀπὸ γένους ATER | ἐνὸς τῶν—σωτῆρος
 ABDM τῶν—σωτῆρος ἐνὸς TER | 19 φησὶν ABDΣ ὄν φησὶν TERM |
 20 αὐτῶν AT¹BDcΣ τῶν D¹ αὐτῶ TcERM | τὸν > M

ergo refert, quod a quibusdam haereticis accusatus sit supra dictus vir
tamquam Christianus et multis suppliciis adfectus per multos dies, ita
ut etiam iudex ipse cum amicis suis de eius patientia miraretur et ad
ultimum iuberet simili eum, quam dominus pertulit, passione vitam
5 finire. sed et ipsa verba, quibus haec protestetur, audire gratius puto. 3
ait ergo, cum de haereticis diceret:

>Ex his igitur ipsis accusaverunt quidam Symeonem Cleopae fili-
>um, tamquam qui esset ex genere David et Christianus. et ita martyr
>effectus est, cum esset annorum centum viginti, sub Traiano Caesare
10 >apud Atticum consularem<.

Addit autem etiam hoc, quod accusatores eius, cum in illis tem- 4
poribus perquirentur 'si qui ex genere David et ex regia tribu descen-
derent, comprehensi sint inter ipsos. quod autem Symeon unus fuerit
ex ipsis auditoribus domini, vel longaevitas eius indicio est vel euan-
15 geliorum fides, ubi etiam mater eius Maria Cleopae uxor refertur. sed 5
et alios quosdam idem scriptor refert praeter eos, de quibus supra
diximus, nepotes Iudae unius ex fratribus domini per idem tempus
superstitibus inventos et Domitiani temporibus martyres factos, hoc modo
scribens:

20 >Veniunt igitur hi et praesunt omni ecclesiae tamquam martyres 6
>et propinqui domini et reddita pace ecclesiae permanserunt usque ad

POF

4 qua *PF* | 5 protestetur] *PF* protestatur *O* | 8 esset et ex *P*
10 atticum consularem] anticum caesarem *O*¹

ἐκκλησίᾳ μένουσι μέχρι Τραϊανοῦ Καίσαρος, μέχρις οὗ ὁ ἐκ θείου
 τοῦ κυρίου, ὁ προειρημένος Σίμων υἱὸς Κλωπᾶ, συκοφαντηθεὶς ἐπὶ
 τῶν αἰρέσεων ὁσαύτως κατηγορήθη καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ
 ἐπὶ Ἀττικοῦ τοῦ ὑπατιχοῦ. καὶ ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις ἀκιζόμενος
 5 ἔμαρτύρησεν. ὡς πάντας ὑπερθαναμάζειν καὶ τὸν ὑπατικὸν πῶς ὄκ
 τυγχάνων ἐτῶν ὑπέμεινεν, καὶ ἐκελεύσθη σταυρωθῆναι.

ἐπὶ ταύτοις ὁ αὐτὸς ἀνὴρ διηγούμενος τὰ κατὰ τοὺς δηλον- 7
 μένους, ἐπιλέγει ὡς ἄρα μέχρι τῶν τότε χρόνων παρθένος καθαρά
 καὶ ἀδιάφθορος ἔμεινεν ἡ ἐκκλησία, ἐν ἀδήλω· που σκότει ὡς εἰ
 10 φωλεόντων εἰς ἔτι τότε τῶν. εἰ καὶ τινες ὑπῆρχον, παραφθείρειν
 ἐπιχειρούντων τὸν ἕνῃ κανόνα τοῦ σωτηρίου κηρύγματος· ὡς δ' ὁ 8
 ἱερός τῶν ἀποστόλων χορὸς διάφορον εἰλήγει τοῦ βίου τέλος παρε-
 λήλυθαι τε ἢ γενεὰ ἐκείνη τῶν αὐταῖς ἀκοαῖς τῆς ἐνθέου σοφίας
 15 ἔπαυσεν ἢ σύστασις διὰ τῆς τῶν ἑτεροδοξασκάλων ἀπάτης, οἱ καὶ ἄτε
 μηδενός· ἔτι τῶν ἀποστόλων λειπομένων, γυμνῇ λοιπὸν ἤδη κεφαλῇ
 τῷ τῆς ἀληθείας κηρύγματι τὴν ψευδώνυμον γυνῶσιν ἀντιζηρούττειν
 ἐπεχείρουν.

Τοσοῦτός γε μὴν ἐν πλείοσι τόποις ὁ καθ' ἡμῶν ἐπετάθη τότε **ΑΓ 33 1**
 20 διωγμός. ὡς Πλίνιον Σεκουῦνδον, ἐπισημότατον ἡγεμόνων, ἐπὶ τῷ

17 I Tim. 6, 20

ATERBDMΣΑ

1 μένουσιν ἄχρι DM | ὁ ATER > BDM | 1/2 τοῦ θείου τοῦ R
 2 σίμων BD¹ συμειών ATERD^rMΣΑ vgl. zu 268, 8 | **ⲛⲉⲣⲓⲛⲁⲣ** Σ *cleopae* A
 3 αἰρετικῶν ΣΑ | ἐπὶ > B¹ + B^c | αὐτοῦ B | 4 ἀττικοῦ AT¹BDM
 ἀντικοῦ TrERΣ > A vgl. zu 268, 10 | πολλαῖς ἡμέραις T^cERBDM πολλὰς
 ἡμέρας AT¹ | 5 ἑκατὸν εἴκοσι ATERD | 6 ἐτῶν > T¹ + Tr, Tem getilgt
 9 ἔμεινεν T¹B ἔμενεν AT^cERDM | 9/10 σκότει ὡς εἰ φωλεόντων Schw
 σκότει ὡς φωλεόντων B wie in Finsternis verborgen waren Σ σοσιῶς φω-
 λευόντων E σκότει ἐμφωλεόντων DM σοσιῶ ἐμφωλεόντων RTr σκότει φωλεόν-
 των A, T¹T^c unleserlich | 12/13 παρελύθη B παρελήλυθεν M | 13 αὐτῶν
 M | 14 τὴν ἀρχὴν BD | 16 ἔτι ABDM ἀπὸ T¹ER getilgt Tr | τῶν αὐ-
 τῶν ἀποστόλων Tr | ὑπολειπομένου DM | λοιπὸν ἡδη > T¹ λοιπὸν + Tr
 auf Rasur | κεφαλῇ TERBDM τῇ κεφαλῇ A | 17 τῷ auf Rasur T^c | 18 ἐπε-
 χείρουν AT¹DMΣ ἐπεχείρουν· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως περὶ τούτων διαλαβὼν ὡδέ
 πως ἔλεξεν· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰ ἐξῆς τῆς ἱστορίας ὁδῶν προβαίνοντες ἴωμεν TemERB
 sed istud bellum intrinsecus gerebatur A | 19 **ΑΓ** A 272, 15 Σ 266, 19 BD
 19 **ΑΔ** E **ΑΖ** M

>tempora Traiani Caesaris, usque quo consobrinus domini Symeon, de
 >quo supra diximus, filius Cleopae calumniam pateretur ab haereticis,
 >tamquam Christianus consulari delatus. cumque multo tempore suppli-
 >ciis fuisset adflictus, martyrio consummatus est omnibus, qui aderant
 5 >et ipso iudice mirantibus, ut centum viginti annorum senex crucis
 >supplicium pertulisset<.

Post haec idem scriptor addidit etiam hoc, quod usque ad illa tem- 7
 pora virgo munda et immaculata permansit ecclesia, corruptoribus veri-
 tatis et divini verbi temeratoribus aut nusquam omnino extantibus aut
 10 etiam si qui forte fuerant, in occultis et abditis hiatibus terrae deli-
 tiscantibus. ut vero et apostolorum chorus et omnis illa aetas, quae 8
 a domino susceperat vivae vocis auditum, de hac luce discessit, tum
 velut in vacuum domum falsae doctrinae impius se error immersit, et
 tamquam ubi nullus iam divini census defensor existeret, nudato, ut
 15 aiunt, capite corripientes arma mendacii oppugnare apostolicam veri-
 tatem nituntur.

Sed istud bellum intrinsecus gerebatur, persecutionum vero extrin- *AT* 33 1
 secus pondus urgebat ecclesiam, et tam immensae catervae martyrum

POF

2 clopae *F*² | 3 cumque] a quo cum *P*² | 4 affectus *P* | 8 per-
 manserit *P* | corrupt.] a corrupt. *P*² | 12 tum *om. P*

πλήθει τῶν μαρτύρων κινήθῃντα, βασιλεῖ κοινώσασθαι περὶ τοῦ
 πλήθους τῶν ἐπὲρ τῆς πίστεως ἀναιρουμένων, ἅμα δ' ἐν ταύτῳ μη-
 νῆσαι μηδὲν ἀνόσιον μηδὲ παρὰ τοὺς νόμους πράττειν αὐτοὺς κατ-
 ειλῆσθαι. πλὴν τό γε ἅμα τῇ ἔφ' διεγερμένους τὸν Χριστὸν
 5 θεοῦ δίκην ὑμνεῖν, τὸ δὲ μοιχεύειν καὶ φονεύειν καὶ τὰ συγγενῆ
 τοῦτοις ἀθέμιτα πλημμελήματα καὶ αὐτοὺς ἀπαγορεύειν πάντα τε
 πράττειν ἀκολούθως τοῖς νόμοις· πρὸς ἃ τὸν Τραϊανὸν δόγμα 2
 τοιόνδε τεθεικέναι, τὸ Χριστιανῶν φῶλον μὴ ἐκζητεῖσθαι μὲν,
 ἐμπεδὸν δὲ κολάζεσθαι· δι' οὗ ποσῶς μὲν τοῦ διωγμοῦ ὀβεσθῆναι
 10 τὴν ἀπειλὴν σφοδρότατα ἐγκειμένην, οὐ χεῖρόν γε μὴν τοῖς κα-
 κουργεῖν περὶ ἡμᾶς ἐθέλουσιν λείπεσθαι προσάσεις, ἔσθ' ὅπη μὲν
 τῶν δῆμων, ἔσθ' ὅπη δὲ καὶ τῶν κατὰ χώρας ἀρχόντων τὰς
 καθ' ἡμῶν συσκευαζομένων ἐπιβουλάς, ὡς καὶ ἄνευ προσφασῶν
 15 διαφόροις ἐναγωνίζεσθαι μαρτυροῖσι. εἰληπταὶ δ' ἡ ἱστορία ἐξ ἧς 3
 ἀνώτερον δεδηλώκαμεν τοῦ Τερτυλλιανοῦ Ῥωμαϊκῆς ἀπολογίας, ἡ
 ἡ ἐρμηνεία τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον

καίτοι εἰρήκαμεν καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐπιζητήσιον νεκρωμένην.
 Πλίσιος γὰρ Σεκουῆδος ἡγρούμενος ἐπαρχίῳ κατακρίνας Χριστιανούς
 20 τινας καὶ τῆς ἀξίας ἐκβαλὼν, παραχθῆς τῷ πλήθει, διὸ ἡγρόει τί
 αὐτῷ λοιπὸν εἶη πρακτέον, Τραϊανῷ τῷ βασιλεῖ ἀνεκοινώσατο
 λέγων ἔξω τοῦ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς εἰδωλολατρεῖν οὐδὲν ἀνόσιον
 ἐν αὐτοῖς εἰρηκέναι· ἐμήνυν δὲ καὶ τοῦτο, ἀνίστασθαι ἕσθην τοὺς
 Χριστιανούς καὶ τὸν Χριστὸν θεοῦ δίκην ὑμνεῖν καὶ πρὸς τὸ τὴν
 25 ἐπιστήμην αὐτῶν διαφυλάσσειν κολύεσθαι φονεύειν, μοιχεύειν, πλεο-

15/16 110, 16 ff. — 18—S. 274, 3 Tertullian, apol. 2 — 21—S. 274, 1 Plin.
 et Traian. epist. 96, 7

ATERBDMΣΑ

1 κοινῶσαι B, D¹ corr., κοινῶναι D¹ | 5 φῶ in φῶ corr. M^r | 8 μὴ AT
 ERΣΑ > BDM | 9 κολάζεσθαι ATERΣΑ μὴ κολάζεσθαι BDM | δι' οὗ
 TERBDMΣΑ οὗ γενομένου A | 10 ἐγκειμένην TERBDM ἐγκειμένον A | χεῖ-
 ρον TERBD¹MΣΑ χείρονάσ A χείρονσ D^r | τοῖσ ATERD^rMΣΑ τοῦ BD¹ |
 11 περὶ ἡμᾶς > R | 13 συσκευαζομένασ T¹ corr. Tr, Tc getilgt | 14 ἐπαρ-
 χίαν ABD ἐπαρχίας TERM | 15 δ' ἡ TERDM δὴ B δ' ἡμῖν AΣ | 16 ἀνω-
 τέρω A | 19 τῆς ἐπαρχίῳ A | 20 διὸ ἡγρόει TEBΣ διδ ἡγρόει D δι' ὃ ἡγρόει
 RM διηγρόει A | 21 λοιπὸν ATEDMΣ^{arm} > RBΣ | τραϊανῷ TERBDMΣ
 τραϊανῷ οὖν A | ἐκοινώσατο R | 23 ἐμήνυν [ε ER] ATERBΣ ἐμνημό-
 νευσεν DM | τοῦτο τὸ B | 24 τοῦ φῶ M¹ φῶ φῶ M^r | 25 ἐπιστήμην
 > T¹ + Tc Tr | αὐτῷ M

cottidie iugulabantur, ut Plinius Secundus, qui tunc provinciam administrabat, multitudine interemptorum permotus referret ad imperatorem, quod innumera hominum milia cottidie obtruncarentur, in quibus nihil omnino sceleris deprehenderetur admissum aut aliquid contrarium Romanis legibus gestum, solum quod antelucanos hymnos Christo cuidam canerent deo. adulteria vero vel cetera huiusmodi crimina apud eos et illicita haberi et penitus arceri, cetera vero secundum leges eos agere
 [XIII] communes. | ad quae tunc Traianus rescripti sui auctoritate decernit, 2
 ut Christiani non quidem requirantur, si qui tamen inciderint, puniantur.
 10 per quod ex parte aliqua persecutionis sedatum putabatur incendium. sed his, qui nequitiam suam adversum nos exercere cupiebant, laedendi occasio non videbatur exempta. interdum enim populus instigabatur, interdum etiam iudex occasionibus utebatur et negabat quaesitos, quos punire voluisset oblatos. haec Tertullianus in Apologetico suo dicit, 3
 15 ex quo possunt instrui plenius scire cupientes.

POF

5 solum] PF¹ nisi solum O¹ nisi hoc solum O²F² | antelucanum P^b vel
 P² | 7 habere P¹ | 8 atque P | 9 si] sed si P² | 14 puniri P
 Eusebius II. 18

»κετεῖν, ἀποστερεῖν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. πρὸς ταῦτα ἀντέγραψεν
 »Τραϊανὸς τὸ τῶν Χριστιανῶν φῦλον μὴ ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἔμπεσόν
 »δὲ κολάζεσθαι.

καὶ ταῦτα μὲν ἐν τούτοις ἦν·

5 τῶν δ' ἐπὶ Ρώμης ἐπισκόπων ἔτει τρίτῳ τῆς τοῦ προειρημένου $\overline{A\Delta}$ 34
 βασιλέως ἀρχῆς Κλήμης Εὐαρέστῳ παραδοὺς τὴν λειτουργίαν ἀναλύει
 τὸν βίον. τὰ πάντα προστάς ἔτεσιν ἐννέα τῆς τοῦ θείου λόγου δι-
 δασκαλίας·

10 ἀλλὰ καὶ τοῦ Συμεῶνος τὸν δηλωθέντα τελειωθέντος τρόπον. $\overline{A\Xi}$ 35
 τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισκοπῆς τὸν θρόνον Ἰουδαῖός τις ὄνομα
 Ἰουῆτος, μυρίων ὅσων ἐκ περιτομῆς εἰς τὸν Χριστὸν τηρικαῦτα πε-
 πιστευκότων εἰς καὶ αὐτὸς ὢν, διαδέχεται.

Διέπρεπέν γε μὴν κατὰ τούτους ἐπὶ τῆς Ἀσίας τῶν ἀποστόλων $\overline{A\zeta}$ 36
 ὁμιλητῆς Πολύκαρπος, τῆς κατὰ Σμύρναν ἐκκλησίας πρὸς τῶν αὐ-
 15 τοπιτῶν καὶ ἐπηρετῶν τοῦ κυρίου τὴν ἐπισκοπὴν ἐγκρατισμένος·
 καθ' ὃν ἐγνωρίζετο Παπίας, τῆς ἐν Ἱερραπόλει παροικίας καὶ αὐτὸς 2
 ἐπίσκοπος, ὃ τε παρὰ πλείστοις εἰς ἔτι νῦν διαβόητος Ἰγνάτιος, τῆς
 κατὰ Ἀντιόχειαν Πέτρον διαδοχῆς δεύτερος τὴν ἐπισκοπὴν κληρω-
 μένος. λόγος δ' ἔχει τοῦτον ἀπὸ Συρίας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν 3
 20 ἀναπεμφθέντα, θηρίων γενέσθαι βορὰν τῆς εἰς Χριστὸν μαρτυρίας
 ἔνεκεν· καὶ δὴ τὴν δ' Ἀσίας ἀνακομιδὴν μετ' ἐπιμελεστάτης φρον- 4
 ρῶν φυλακῆς ποιούμενος, τὰς κατὰ πόλιν αἰς ἐπεδήμει, παροικίας
 ταῖς διὰ λόγον ὁμιλίαις τε καὶ προτροπαῖς ἐπιρροωννύς, ἐν πρώτοις

2/3 Plin. et Traian. epist. 97, 2

ATERBDMΣΑ

2/3 μὴ ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἔμπεσόν δὲ ATERΣ ἐκζητεῖσθαι μὲν. μὴ ἔμπεσόν
 δὲ B¹D¹ ἐκζητεῖσθαι μὲν. ἔμπεσόν δὲ μὴ D^rM ἐκζητεῖσθαι μὲν μὴ· ἔμπεσόν δὲ
 B^r | 5 $\overline{A\Delta}$ AΣ 270, 19 BD 5 $\overline{A\Xi}$ ER $\overline{A\H}$ M̄ | 7 ἔτεσιν TEBDM ἔτη AR
 9 $\overline{A\Xi}$ AΣ 5 BD 9 $\overline{A\zeta}$ E 13 $\overline{A\zeta}$ R 9 $\overline{A\Theta}$ M | 10/11 ὀνόματιοῦστος D¹
 ὄνομα ἰουῆτος D¹ corr. | 11 εἰς ABDM τῶν εἰς T¹ TrER, T^c nicht zu er-
 kennen | 11/12 πιστενόντων M | 13 $\overline{A\zeta}$ A 17 ΣBD 13 $\overline{A\Z}$ E \overline{M} M
 17 $\overline{M\Lambda}$ M | 16 παπίας AERMΛ παπίας ὄνομα κύριον BΣ παπίας |||| (11
 Buchst. getilgt) TD | 17 ἐπίσκοπος AT¹MΣA ἐπίσκοπος ἀνὴρ τὰ πάντα ὅτι
 μάλιστα λογιώτατος καὶ τῆς γραφῆς εἰδήμων TemERBD | 21 καὶ δὴ BDMΣ
 οὔτος δὴ οὖν ATER | 22 αἰς ἐπεδήμει A, T durch Rasur, ERBM αἰς ἐνεπε-
 δήμει T¹D ἐν αἰς ἐπεδήμει T^c | παροικίας T^c, E durch Rasur, RD¹M παροι-
 κίας AT¹E¹B, D¹ corr.

XIII] Igitur in urbe Roma tertius ab apostolis Clemens novem annis $\overline{A\bar{A}}$ 34
sacerdotio perfunctus Euaresto divini verbi tradidit ministerium.

XXV] In Hierusolymis vero Symeone, de quo superius diximus, diem functo $\overline{A\bar{E}}$ 35
Iustus quidam ex his, qui de circumcissione ad fidem Christi venerant,
5 episcopatum suscepit.

Quibus temporibus apud Asiam supererat adhuc et florebat ex $\overline{A\bar{\zeta}}$ 36 1
apostolorum discipulis Polycarpus Smyrnaeorum ecclesiae episcopus et
XXVI] Papias similiter apud Hierapolim sacerdotium gerens, | sed et in nostra 2
quoque tempora famae celebritate vulgatus Ignatius apud Antiochiam
10 post Petrum secunda successione episcopatum sortitus, quem sermo 3
tradidit de Syriae partibus ad urbem Romam transmissum et pro mar-
tyrio Christi ad bestias datum, quique cum per Asiam sub custodia 4
navigaret, singulas quasque digrediens civitates ecclesiae populos euan-
gelicis cohortationibus edocebat in fide persistere et observare se ab

POF

2 euaresto *F* euaristo *O* euaristo *P* | 3 diem functo *O¹F* de-
functo *PO²* | 8 hieropolim *Pa* | 9 ignatius *Pa*

μάλιστα προφυλάττεσθαι τὰς ἀφ᾽ ἑσῆς ἄρτι τότε πρῶτον ἐπιπολα-
 ζούσας παρήνει προύτρεπέν τε ἀπὸ ἑσῆς τῆς τῶν ἀποστόλων
 παραδόσεως, ἦν ὑπὲρ ἀσφαλείας καὶ ἐγγράφως ἤδη μαρτυρόμενος
 διατυποῦσθαι ἀναγκαῖον ἡγεῖτο. οὕτω δὴ τὰ ἐν Σμύρῃ γενόμενος. 5
 5 ἔνθα ὁ Πολύκαρπος ἦν, μίαν μὲν τῇ κατὰ τὴν Ἐφεσον ἐπιστολὴν
 ἐκκλησίᾳ γράφει, ποιμένος αὐτῆς μνημονεύων Ὀνησίμου, ἑτέραν δὲ
 τῇ ἐν Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς Μαιάνδρῳ, ἔνθα πάλιν ἐπισκόπου Δαμιᾶ
 μνήμην πεποιήται, καὶ τῇ ἐν Τράλλεσι δὲ ἄλλην, ἧς ἄρχοντα τότε
 ὄντα Πολύβιον ἱστορεῖ. πρὸς ταύταις καὶ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ 6
 10 γράφει, ἧ καὶ παράκλησιν προτείνει ὡς μὴ παραιτησάμενοι τοῦ μαρ-
 τυρίου τῆς ποθουμένης αὐτὸν ἀποστερήσαιεν ἐλπίδος· ἐξ ὧν καὶ
 βραχυτάτα εἰς ἐπίδειξιν τῶν εἰρημένων παραθέσθαι ἄξιον. γράφει
 δὴ οὖν κατὰ λέξιν

ἄπο Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ διὰ γῆς καὶ θαλάσσης. 7
 15 νικτὸς καὶ ἡμέρας, ἐνδεδεμένοι δέκα λεοπάρδοις, ὅ ἐστιν στρατιω-
 τικὸν τάγμα, οἳ καὶ εὐεργετούμενοι χεῖρονες γίνονται, ἐν δὲ τοῖς
 ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο δεδι-
 γκαίωμαι. ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἐτοίμων, ἃ καὶ εὐχομαι 8
 σύντομά μοι εὐρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω συντόμως με κατασφαγεῖν.
 20 οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἤψατο, καὶ αὐτὰ δὲ ἄκοντα
 μὴ θέλλῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι. συγγνώμην μοι ἔχετε· τί μοι συμφέ- 9
 ρει, ἐγὼ γνωσκῶ, νῦν ἄρχομαι μαθητῆς εἶναι. μηδὲν με ζηλώσαι
 τῶν ὀρατῶν καὶ ἀορατῶν, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχῃ· πῦρ καὶ

4/5 Ign. Eph. 21 — 6 Ign. Eph. 1. 2. 6 — 7/8 Ign. Magn. 2. 15
 — 8/9 Ign. Trall. 1. 12 — 14—S. 278, 3. Ign. Röm. 5 — 17/18
 I Kor. 4, 4

ATERBDMΣΑ

1 πρῶτον > R | 1/2 ἐπιπολαζούσας TERBDMΣ ἀναφνεῖσας καὶ ἐπι-
 πολαζούσας A | 5 ἐπιστολὴν τῇ κατὰ τὴν Ἐφεσον BD | 6 ποιμένος] ποιου-
 μένος M | 7 τῇ¹ AT^rRMD^r τὴν T¹EBD¹ | μεάνδρῳ T¹BDM μενάνδρῳ Σ |
 δαμιᾶ M δάμα ADR δαμα TE ⳨⳨ Σ Damasi A δάμα B | 8 ποιεῖται B | 10 ἦμ
 > B οἷς Tr | παραιτησάμενον BD | 10/11 τὸ μαρτύριον D¹ corr. D¹ |
 11 ἀποστερηῆσαι T¹ corr. Tr, T^c unleserlich | 13 δὴ > B | 14 θαλάσσης
 καὶ γῆς Hieron. de vir. ill. 16 Ign^{syr} | 15/16 ὅ—τάγμα uraltes Glossem |
 16 χεῖρονες ATERM χείρονος BD Ign | 17 μαθητεύομενοι M | 19 σύντομα
 Πα Ign συντόμως Σ Ign^{syr} σύντομα vermuthet für Ign Wendland | κολακείῳ T¹
 corr. T^c | 20 ἤψατο BD | ἄκοντα und ἐκόντα Ign HSS | 21 εἴ τι M

haereticorum contagiis, qui tunc primum copiosius coeperant pullulare, et ut diligentius ac tenacius apostolorum traditionibus inhaerent. quas traditiones cautelae gratia et ne quid apud posteros remaneret incerti, etiam scriptas se adserit reliquisse. denique cum Smyrnam 5
 5 venisset, ubi erat Polycarpus. scribit inde unam epistolam ad Efesios eorumque pastorem, in qua meminit et Onesimi, aliam Magnesiae civitati, quae super Maeandrum iacet, in qua et episcopi Damaci mentionem facit. sed et ecclesiae, quae est Trallis, scribit, cuius principem tunc esse Polybium designavit. in ea vero, quam ad Romanam ecclesiam 6
 10 scribit, deprecatur eos, ne se tamquam suppliciiis suis parcentes velint spe privare martyrii, et his post aliquanta utitur verbis:

>A Syria<, inquit, >Romam usque cum bestiis terra marique de- 7
 >pugno, die ac nocte conexus et conligatus decem leopardis, militibus
 >dico, ad custodiam datis, qui ex beneficiis nostris saeviores fiunt. sed
 15 >ego eorum nequitiis magis erudior nec tamen in hoc iustificatus sum.
 >o salutare bestias, quae praeparantur mihi. quando venient? quando 8
 >emittentur? quando eis frui licebit carnibus meis? quas et ego opto
 >acriores parari et invitabo ad devorationem mei et deprecabor, ne forte,
 >ut in nonnullis fecerunt, timeant contingere corpus meum. quin immo
 20 >et si cunctabuntur, ego vim faciam, ego me ingeram. date quaeso 9
 >veniam, ego novi, quid expediat mihi. nunc incipio esse discipulus
 >Christi. facessat invidia vel humani affectus vel nequitiae spiritualis, ut
 >Iesum Christum merear adipisci. ignes, cruces, bestiae, dispersiones

POF

3 gratis *P*¹ | 5 scripsit *P*² | 6 aliam] et aliam *F* | 7 supra *P*
 menandrum *PO*² | damei *PF* dammei *O* | 11 priuari *P* | 16 parantur
*O*¹ | 17 et ego] ego et *O*¹*F* | opto] *PF* exopto *O*

>σταυρὸς θηρίων τε συστάσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν,
>ἀλεσμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, κολάσεις τοῦ διαβόλου εἰς ἐμὲ ἐρχέ-
>σθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω<.

καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ τῆς δηλωθείσης πόλεως ταῖς καταλεχθείσαις 10
5 ἐκκλησίαις διευπώσατο· ἤδη δ' ἐπέκεινα τῆς Σμύρνης γενόμενος.
ἀπὸ Τρωάδος τοῖς τε ἐν Φιλαδελφίᾳ αὐθις διὰ γραφῆς ὁμιλεῖ καὶ
τῇ Σμυρναίων ἐκκλησίᾳ ἰδίως τε τῷ ταύτης προηγουμένῳ Πολύ-
κάρῳ· ὃν οἶα δὴ ἀποστολικὸν ἄνδρα εὖ μάλα γνωρίζων, τὴν κατ'
10 Ἀντιόχειαν αὐτῷ ποιμνῆν οἶα γνήσιος καὶ ἀγαθὸς ποιμὴν παρατί-
11 θεται, τὴν περὶ αὐτῆς φροντίδα διὰ σπουδῆς ἔχειν αὐτὸν ἀξιῶν. ὁ
δ' αὐτὸς Σμυρναίοις γράφων, οὐκ οἶδ' ὀπόθεν ἤητοῖς συγκέχρηται.
τοιαῦτά τινα περὶ τοῦ Χριστοῦ διεξιῶν

>ἐγὼ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα καὶ πιστεύω
>ὄντα. καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἐλήλυθεν, ἔφη αὐτοῖς >λά-
15 >ρετε. φηλαφησάτέ με καὶ ἴδετε ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον<
>καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἤψαντο καὶ ἐπίστευσαν<.

οἶδεν δὲ αὐτοῦ τὸ μαρτύριον καὶ ὁ Εἰρηναῖος, καὶ τῶν ἐπιστο- 12
λῶν αὐτοῦ μνημονεύει, λέγων οὕτως

>ὡς εἶπεν τις τῶν ἡμετέρων, διὰ τὴν πρὸς θεὸν μαρτυρίαν κατα-
20 >κριθὲς πρὸς θηρία, ὅτι >εἰτός εἰμι θεοῦ καὶ δι' ὀδόντων θηρίων
>ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὔρεθῶ<.

6 Ign. Philad. 11 — 7 Ign. Smyrn. 12 — 7/8 Ign. an Polyk. 8 —
8—10 Ign. an Polyk. 7 — 13—16 Ign. Smyrn. 3 — 14—16 Resch, Apo-
kryphon 41 — 19—21 Iren. 5, 28, 4 — 20/21 Ign. Röm. 4

ATERBDMΣΑ

1 συστάσεις ABD Ign σύστασις TERM | 2 ἀλεσμοὶ A ἀλησμοὶ TcER
ἀλισμοὶ T¹ ἄλισμοι BeDem δεσμοὶ D¹M > B¹ Vernichtung Σ roenae A ἀλεσμοὶ
und ἀλησμοὶ Ign HSS | 3 ἰὼ χῶ ἰν' M | 5 γενόμενον M¹ | 6 φιλα-
δελφία AT¹BDM Ign φιλαδελφεία TcER. | 8 κατ' τ' M | 9 οἶα Tc (ge-
tilgt), ERBDM ὡς ἂν AT¹ | 9/10 διαδέχεται D¹ corr. D¹ | 10—12 ὁ—δι-
εξιῶν > M | 11 αὐτοῦ T¹, durch Rasur corr. | 13 οἶδα AT¹ERBDMΣΑ Ign
εἶδον Tr Hieron. de uir. ill. 16 Ign^{lat} | 14 αὐτὸν ὄντα M | ἐλήλυθε καὶ Tr
16 ἐπίστευσαν] ἐσώθησαν M | 17 εἶδε Tr | ὁ > R | 19 θῦ ARB τὸν
θῦ TEDM

>ossium discerptionesque membrorum ac totius corporis poenae et omnia
 >in me unum supplicia diaboli arte quaesita cumulentur, dummodo Iesum
 >Christum merear adipisci<.

Haec et multa alia his similia ad diversas ecclesias scribit. sed 10
 5 et ad Polycarpum velut ad apostolicum virum datis litteris Antioche-
 nam ei ecclesiam praecipue commendat. ad Smyrnaeos sane scribens 11
 utitur verbis quibusdam, unde adsumptis nescimus, quibus haec de sal-
 vatore proloquitur:

>Ego autem post resurrectionem quoque in carne eum scio fuisse
 10 >et credo. nam et cum venisset ad Petrum ceterosque, ait eis: »accedite
 >et videte, quia non sum daemonium incorporeum«. qui et contingentes
 >eum crediderunt<.

Scit autem et Irenaeus eius martyrium et mentionem facit scripto- 12
 rum eius per haec verba:

15 >Sicut dixit<, inquit, >quidam ex nostris pro martyrio Christi dam-
 >natus ad bestias: »frumentum«, inquit, »ego sum dei, bestiarum dentibus
 >molor et subigor, ut panis mundus efficiar<<.

POF

1 ossuum *PaF*¹ | 2 me *om. Pa* | cumulentur] *F*¹ conflentur *P* complean-
 tur *O*²*F*² deficit *O*¹ | 5 ad apost.] *PO* apost. *F* | 9 scio *om. P*¹ | 13 eius
om. P | 15/16 pro m. chr. damn.] *PF* qui p. m. chr. damn. est *O*

καὶ ὁ Πολύκαρπος δὲ τούτων αὐτῶν μέμνηται ἐν τῇ γερομένῃ **13**
αὐτοῦ πρὸς Φιλίππου ἐπιστολῇ, φάσκον αὐτοῖς ῥήμασιν

> παρακαλῶ οὖν πάντας ὑμᾶς παιδαρχεῖν καὶ ἀσκεῖν πᾶσαν ὑπο-
>μονήν. ἦν εἶδετε κατ' ὄφθαλμοῦς οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις Ἰγ-
5 >νατίῳ καὶ Ρούφῳ καὶ Ζωσίμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς ἐξ ὑμῶν
>καὶ ἐν αὐτῷ Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, πεπεισμένους ὅτι
>οὗτοι πάντες οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον. ἀλλ' ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ,
>καὶ ὅτι εἰς τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς τόπον εἰδὼν παρὰ κτύπον, ᾧ καὶ
>συνέπαθον. οὐ γὰρ τὸν νῦν ἠγάπησαν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸν ὑπερὸ ἡμῶν
10 >ἀποθανόντα καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀναστάντα.

καὶ ἐξῆς ἐπιφέρει

> ἐγράφατέ μοι καὶ ὑμεῖς καὶ Ἰγνάτιος, ἵν' ἐάν τις ἀπέρχηται εἰς **14**
> Συρίαν, καὶ τὰ παρ' ὑμῶν ἀποκομίσῃ γράμματα· ὅπερ ποιήσω. ἐάν
> λάβω καιρὸν εὐθέτον, εἴτε ἐγὼ εἴτε ὄν πέμπω πρεσβεύοντα καὶ
15 > περὶ ὑμῶν. τὰς ἐπιστολάς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ἐπ' αὐ- **15**
> τοῦ καὶ ἄλλας ὅσας εἴχομεν παρ' ἡμῖν, ἐπέψαμεν ὑμῖν, καθὼς
> ἐνετείλασθε· αἵτινες ὑποτεταγμένοι εἰδὼν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ· ἐξ ὧν
> μεγάλα ὄφελιθῆναι δυνήσεσθε. περιέχοσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπο-
> μονήν καὶ πᾶσαν οἰκοδομίην τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ἀνήκουσαν.

20 καὶ τὰ μὲν περὶ τὸν Ἰγνάτιον τοιαῦτα· διαδέχεται δὲ μετ' αὐτὸν
τὴν Ἀντιοχείας ἐπισκοπὴν Ἡρώς.

Τῶν δὲ κατὰ τούτους διαλαμπάντων καὶ Κοδράτος ἦν. ὃν ἅμα **AZ 37**
ταῖς Φιλίππου θνηγατράσιν προσφητικῶ χαρίσματι λόγος ἔχει δια-

3—10 Polykarp. Philipp. 9 — **7** Phil. 2, 16 — **8** I Clem. 5 — **9** II Tim. 4, 10 — **12—19** Polyk. Philipp. 13

ATERBDMΣΑ

4 ἴδετε B¹DM, corr. Be | **5** ἀλλὰ — ὑμῶν > A | ὑμῶν AT¹BDMΣ
ἡμῶν TcER ὑμῶν und ἡμῶν Pol HSS | **6** πεπεισμένοι DM | **10** ὑπὸ τοῦ
θεοῦ von den Todten Σ | **13** ἡμῶν R Polyklat ad uos A | **14/15** εἴτε ἐγὼ —
ὑμῶν > A | **14** πρεσβεύοντα BD. | **16** ἡς T¹, Tc getilgt | εἴχαμεν DM
16/17 καθὼς — ταύτῃ > A | **19** ἄν ABDMΣA Pollat ἄν TER | **20** μὲν
> B | **AH** ER **MB** M | **21** τὴν τῆς DM | Ἡρώς ADMΣA Ἡρώς TE¹B
Ἡρών Ec Ἡρών R | **22** **AZ** AΣ **20** BD **22** **AΘ** ER 282, 1 **MT** M | κοδράν-
τος T¹ corr. Tc | ὃν ἅμα ὄνομα BD¹, corr. Dr | **22/23** ὃν > und nach
θνηγατράσιν + ἡς Σ

Sed et Polycarpus horum memoriam facit in epistula, quam ad 13
Philippenses scribit per haec:

>Deprecor<, inquit, >omnes vos oboedientiae operam dare et meditari
>patientiam, quam vidistis in Ignatio et Rufo et Zosimo beatis viris.
5 >praecipue autem in Paulo et ceteris apostolis, qui fuerunt apud vos.
>scientes, quod hi omnes non in vacuum, sed per fidem et iustitiam
>cucurrerunt, usque quo pervenirent ad locum sibi a domino praepara-
>tum. quoniam quidem passionum eius participes extiterunt nec dilexe-
>runt praesens saeculum, sed eum solum, qui pro ipsis et pro nobis
10 >mortuus est et resurrexit<.

Et post pauca subiungit:

>Scripsistis mihi et vos et Ignatius, ut si qui vadit ad partes Syriae, 14
>deferat litteras ad vos: quod faciam, cum tempus invenero. mittam 15
>vobis et Ignatii epistulas et alias, si quae sunt, quae ad nos transmissae
15 >sunt, ex quibus utilitatem maximam capiat. continent enim de fide
>et patientia instructionem perfectam secundum domini praeceptum<.

[XXXVII] Hactenus de Ignatio. post hunc rexit ecclesiam civitatis Antiochenae
Heros.

Inter eosdem sane floruit vir aequae insignis Quadratus, qui una \bar{AZ} 37 1
20 cum Philippi filiabus in prophetica gratia celeberrimus fuisse perhibe-

POF

2 per haec deprecor *om. Pa* | 3 omnes uos] *F* uos omnes *O* omnes *P*
5 uos] nos *P* | 12 uadet *P* | 18 hieros *PO*²

πρόψαι. καὶ ἄλλοι δ' ἐπὶ τούτοις πλείους ἐγνωρίζοντο κατὰ τοῦσδε, τὴν πρώτην τάξιν τῆς τῶν ἀποστόλων ἐπέχοντες διαδοχῆς· οἱ καί, ἅτε τηλικῶνδε ὄντες θεοπροπεῖς μαθηταί, τοὺς κατὰ πάντα τρόπον τῶν ἐκκλησιῶν προκαταβληθέντας ἐπὶ τῶν ἀποστόλων θεμελίους
 5 ἐπφοδοῦμον, αὔξοντες εἰς πλεον τὸ κήρυγμα καὶ τὰ σωτήρια σέριμα ταῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀνὰ πᾶσαν εἰς πλάτος ἐπισπείροντες τὴν οἰκουμένην. καὶ γὰρ δὴ πλείστοι τῶν τότε μαθητῶν ² σφοδρότερον φιλοσοσίας ἔρωτι πρὸς τοῦ θείου λόγου τὴν ψυχὴν πληττόμενοι, τὴν σωτήριον πρότερον ἀπεπλήρουν παρακείμενοι, ἐν
 10 δέεισιν νέμοντες τὰς οὐσίας, εἶτα δὲ ἀποδημίας στελλόμενοι ἔργον ἐπετέλουν εὐαγγελιστῶν. τοῖς ἔτι πάμπαν ἀνηκόοις τοῦ τῆς πίστεως λόγου κηρύττειν φιλοτιμούμενοι καὶ τὴν τῶν θείων εὐαγγελίων παραδιδόναι γραφήν. οὗτοι δὲ θεμελίους τῆς πίστεως ἐπὶ ξένοις ³ τοῖς τόποις αὐτὸ μόνον καταβαλλόμενοι ποιμένας τε καθιστάντες
 15 ἑτέρους τούτοις τε αὐτοῖς ἐγχειρίζοντες τὴν τῶν ἀρτίως εἰσαχθέντων γεωργίαν. ἑτέρας αὐτοὶ πάλιν χώρας τε καὶ ἔθνη μετέθεσαν σὺν τῇ ἐκ θεοῦ χάριτι καὶ συνεργίᾳ, ἐπεὶ καὶ τοῦ θείου πνεύματος εἰς ἔτι τότε δι' αὐτῶν πλείσται παράδοξοι δυνάμεις ἐνήγον, ὥστε ἀπὸ
 20 εἰς τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν εὐσέβειαν ἐν ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς καταδέχεσθαι. ἀδυνάτου δ' ὄντος ἡμῖν ἅπαντας ἐξ ὀνόματος ἀπαριθ- ⁴ μείσθαι ὅσοι ποτὲ κατὰ τὴν πρώτην τῶν ἀποστόλων διαδοχὴν ἐν ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις γεγόνασιν ποιμένες ἢ καὶ εὐαγγελισταί, τούτων εἰκότως ἐξ ὀνόματος γραφῆ μόνον τὴν μνήμην

4/5 I Kor. 3, 10 — 9 Matth. 10, 9 Marc. 6, 8 Luc. 9, 3 — 10—13 Röm. 15, 20. 21 — 13/14 Eph. 2, 19. 20

ATERBDMΣΑ

1 τοῦσδε AMΣΑ τούτους δὲ T¹ERBD τούτους οἱ Tr | 3 ἅτε] ὡς Tr | τηλικῶνδε A τηλικῶν δὲ B τηλικούτων T^cERD τηλοκούτων M, T¹ unleserlich, so = τηλικούτοι oder τηλικοῖδε] Σ | θεοπροπεῖς μαθηταί TERDM μαθηταί θεοπροπεῖς B θεοπροπεῖς bezeugt Σ διαπροπεῖς μαθηταί A | 7 ποτὲ T¹ corr. T^c 9 πληττόμενοι ATERB ἀναρπαζόμενοι DM erhoben ihre Seele Σ succensi A | 10 εἶτα BDM ἔπειτα ATER | 11 ἐτέλουν BD | ἀνηκόοις] nicht gehört hatten das Evangelium Σ | 11/12 τοῦ—λόγου AT^cERBDM A τὸν—λόγον T¹Σ | 12 κηρύττειν AT¹ΣΑ κηρύττειν τὸν ᾧ ERBDM, T^c getilgt | 14 μόνω B | 15 τε > M | 16 πάλιν > B | 17/18 εἰς ἔτι ATERM ἔτι BD | 18 ἐνηγοῦντο Wendland | 20 ἐν ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς ATERM ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν D in ihrer Seele Σ αὐταῖς ψυχαῖς B | 23 καὶ > A | 24 nach γραφῆ tilgt τούτων T | μόνον RM

tur. sed et alii plurimi per idem tempus apostolorum discipuli super-
 stites erant, qui ecclesiae fundamentis, quae ab illis iacta fuerant, dig-
 nissima desuper fidei aedificia construebant, augentes in omnibus prae-
 dicationem verbi dei et salutaria semina regni caelorum per omnem
 5 terram latius disseverentes. denique nonnulli ex his ardentiore divinae 2
 philosophiae cupiditate succensi animas suas verbo dei consecrabant,
 explentes perfectionis salutare praeceptum, ut facultates suas primo
 indigentibus dividentes expediti ad praedicandum euangelium fierent, ut
 si quibus forte provinciis nomen fidei esset incognitum, praedicarent,
 10 primaque apud eos fundamenta euangelii conlocantes atque electis 3
 quibusque ex ipsis officium regendae ecclesiae, quam fundaverant, com-
 mittentes ipsi rursus ad alias gentes aliasque provincias properabant
 et euangelistarum fungebantur officio. quosque similiter, ut in exordio
 apostolos, divinorum signorum comitabatur effectus et sancti spiritus
 15 gratia, ita ut videres una adlocutione integros simul populos ad cultum
 divinae religionis adduci et praedicantium verbis non esse tardio- 4
 rem audientium fidem. verum, quoniam impossibile nobis est singulos enu-
 merare, qui post apostolorum primas successiones in ecclesiis, quae per
 orbem terrae sunt, vel principes vel euangelistae fuerunt vel pastores.

POF

2 ab om. P² | 11 gerendae P^a vel P¹ | 12 rursus P | 14 spir.
 sancti P

κατατεθείμεθα. ὧν ἔτι καὶ νῦν εἰς ἡμᾶς δι' ὑπομνημάτων τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἢ παραδόσις φέρεται, ὥσπερ οὖν ἀμέλει τοῦ **ΑΗ 38 1** Ἰγνατίου ἐν αἷς κατελέξαμεν ἐπιστολαῖς, καὶ τοῦ Κλήμεντος ἐν τῇ ἀνωμολογημένῃ παρὰ πᾶσιν, ἣν ἐκ προσώπου τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τῇ Κορινθίων διετυπώσατο· ἐν ἣ τῆς πρὸς Ἑβραίους πολλὰ νοήματα παραθεῖς, ἥδη δὲ καὶ αὐτολεξεῖ ὄητοῖς τισιν ἐξ αὐτῆς χρησάμενος, σαφέστατα παρίστησιν ὅτι μὴ νέον ὑπάρχει τὸ σύγγραμμα, ὅθεν δὴ καὶ εὐτότως ἔδοξεν αὐτὸ τοῖς λοιποῖς ἐγκατα- **2** λελθῆναι γραμμασι τοῦ ἀποστόλου. Ἑβραίοις γὰρ διὰ τῆς πατρῴου γλώττης ἐγγράφως ὁμιληζόμενος τοῦ Παύλου, οἱ μὲν τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, οἱ δὲ τὸν Κλήμεντα τοῦτον αὐτὸν ἐρμηνεύσαι λέγουσι τὴν γραφὴν· ὃ καὶ μᾶλλον ἂν εἴη ἀληθὲς τῷ τὸν ὅμοιον τῆς φράσεως **3** χαρακτῆρα τὴν τε τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολὴν καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους ἀποσφῆξιν καὶ τῷ μὴ πόρρω τὰ ἐν ἑκατέροις τοῖς συγγράμμασι **4** νοήματα καθεστάναι. ἰστέον δ' ὡς καὶ δευτέρω τις εἶναι λέγεται **5** τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολή, οὗ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ προτέρῃ καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιστάμεθα, ὅτι μηδὲ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεκορημένους ἴσμεν. ἥδη δὲ καὶ ἕτερα πολυεπῆ καὶ μακρὰ συγγράμματα ὡς τοῦ **5** αὐτοῦ χθὲς καὶ πρόφην τινὲς προήγαγον, Πέτρον δὴ καὶ Ἀπίωνος **20** διαλόγους περιέχοντα· ὧν οὐδ' ὅλως μνήμη τις παρὰ τοῖς παλαιοῖς φέρεται. οὐδὲ γὰρ καθαρὸν τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοδοξίας ἀποσφῆξιν τὸν χαρακτῆρα. ἣ μὲν οὖν τοῦ Κλήμεντος ὁμολογούμενη γραφὴ πρόδηλος, εἴρηται δὲ καὶ τὰ Ἰγνατίου καὶ Πολυκάρπου· **39 1** τοῦ δὲ Παπῆα συγγράμματα πέντε τὸν ἀριθμὸν φέρεται, ἢ καὶ **39 1** **25** ἐπιγέγραπται Λογίων κυριακῶν ἐξηγήσεως, τούτων καὶ Εὐρηναῖος ὡς μόνων αὐτῷ γραφέντων μνημονεύει, ὧδὲ πως λέγων

6/7 I Clem. 17 [= Hebr. 11, 37]. 21 [= Hebr. 4, 12]. 27 [= Hebr. 10, 23]. 36 [= Hebr. 2, 17. 18. 4, 14. 15. 8, 3. 1, 3. 4. 7. 5. 13] — 9—12 vgl. 6, 14, 2. 25, 14

ATERBDMΣΑ

1 κατεθείμεθα DM | 2 ΑΗ AB, getilgt D 3 Σ 2 M ER MA M | 7/8 σύγγραμμα ARDM, auf Rasur B σύνταγμα TE | 8 ὅθεν δὴ καὶ ATER ὅθεν B ἔθεν DM | λοιποῖς + Tem | 9 γὰρ ABDM γὰρ τοι TER | 11 τοῦτον ATERDM τὸν B | 12 ἂν εἴη ATER εἴη ἂν BM εἴη D | τὸ AB | 14 τὸ AB ὃ auf Rasur A¹ | 15 καθεστάναι AT^rRBDM καθιστάναι TE | 18 τοῦ > BD | 22 ἀπολογούμενη M | 23 προδηλὸς ἐστὶν D | 24 ΑΘ AΣD 23 B 24 MA ER ME M | 25 ἐξηγήσεως ATERBDΣΑ Hieron. de vir. ill. 18 ἐξηγήσεις M | 26 αὐτῷ ATEΣ αὐτῶν BDMR

illos tantummodo commemorasse sufficiat, quorum libris inserta ad nos
 usque fidei et praedicationis monumenta venerunt, ut Clementis et Ignatii *AH* 38 1
 XXXVIII] ceterorumque, quorum superius fecimus mentionem. | Clemens tamen in
 epistula. quam Corinthiis scribit, meminit epistulae Pauli ad Hebraeos et
 5 utitur eius testimoniis. unde constat, quod apostolus tamquam Hebraeis 2
 mittendam patrio eam sermone conscripserit. et, ut quidam tradunt, Lucam
 euangelistam, alii autem hunc ipsum Clementem interpretatum esse,
 quod et magis verum est, quia et stilus ipse epistulae Clementis cum 3
 hac concordat et sensus nimirum utriusque scripturae plurimam simi-
 10 litudinem ferunt. dicitur tamen esse et alia Clementis epistula, cuius 4
 nos notitiam non accepimus, sed et alia eius opuscula non minima a 5
 nonnullis haberi perhibentur, velut Petri et Appionis disputatio, quae in
 usu a veteribus habita minime repperimus, quia nec pura in eis et in-
 corrupta apostolicae fidei regula mansisse deprehenditur.

XXVIII]15 Papias quoque feruntur quinque libri. qui additulantur: Verborum $\bar{\alpha}\theta$ 39 1
 dominicorum explanatio. horum facit et Irenaeus mentionem per haec
 verba:

POF

2 ut] et *PO*¹ | 12 apionis *O* | 13 a *om.* *P*²

>ταῦτα δὲ καὶ Παπίας ὁ Ἰωάννου μὲν ἀκουστής, Πολυκάρπου δὲ
>ἐταίρος γεγονώς, ἀρχαῖος ἀνὴρ, ἐγγράφως ἐπιμαρτυρεῖ ἐν τῇ τε-
>τάρτῃ τῶν ἑαυτοῦ βιβλίων. ἔστιν γὰρ αὐτῷ πέντε βιβλία συντε-
>ταγμένα<.

- 5 καὶ ὁ μὲν Εἰρηναῖος ταῦτα· αὐτὸς γε μὴν ὁ Παπίας κατὰ τὸ 2
προσίμιον τῶν αὐτοῦ λόγων ἀχροατὴν μὲν καὶ αὐτόπτην οὐδαμῶς
ἑαυτὸν γενέσθαι τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἐμφαίνει, παρελιφέναι δὲ
τὰ τῆς πίστεως παρὰ τῶν ἐκείνοις γνωρίμων διδάσκει δι' ὧν φησιν
λέξεων
- 10 >οὐκ ὀκνήσω δέ σοι καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καλῶς 3
>ἔμαθον καὶ καλῶς ἐμνημόνευσα. συγκατατάξαι ταῖς ἐρημνείαις, δια-
>βεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ τοῖς τὰ πολλὰ λέ-
>γουσιν ἔχαιρον ὥσπερ οἱ πολλοί, ἀλλὰ τοῖς τάληθῆ διδάσκουσιν.
>οὐδὲ τοῖς τὰς ἀλλοτρίας ἐντολάς μνημονεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰς
- 15 >παρὰ τοῦ κυρίου τῇ πίστει δεδομένας καὶ ἀπ' αὐτῆς παραγινόμενας
>τῆς ἀληθείας· εἰ δέ που καὶ παρηκολουθηκώς τις τοῖς πρεσβυτέροις 4
>ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους, τί Ἀνδρέας ἢ τί
>Πέτρος εἶπεν ἢ τί Φίλιππος ἢ τί Θωμᾶς ἢ Ἰάκωβος ἢ τί Ἰωάννης
>ἢ Ματθαῖος ἢ τις ἕτερος τῶν τοῦ κυρίου μαθητῶν ἅ τε Ἀριστίων
- 20 >καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης. τοῦ κυρίου μαθηταί, λέγουσιν. οὐ γὰρ
>τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτόν με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον ὅσον τὰ
>παρὰ ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης<.

ἐνθα καὶ ἐπιστῆσαι ἄξιον δις καθαρῶν αὐτῶ τὸ Ἰωάννου 5
ὄνομα, ὧν τὸν μὲν πρότερον Πέτρον καὶ Ἰακώβον καὶ Ματθαῖον καὶ

1—4 Iren. 5, 33, 4

ATERBDMΣΑ

1 δὲ > B | παπίας ὁ ARBDM ὁ παπίας TE παπίας T durch Rasur |
2 ἐπιμαρτυρεῖ TERBDM μαρτυρεῖ A | 2/3 τετάρτη II Irenlat, \bar{A} in \bar{A} ver-
lesen ΣA | 3 αὐτοῦ BD | 11 συγκατατάξαι BDM συντάξαι ATER |
13 δοκοῦσιν R | 15 παραγινόμενας AΔ παραγινόμενοις TERBDΣ aus παρα-
γινόμενοις corr. M | 16 οὐδ' εἶπον Σ | 17 ἀνέκρινον] verglich ich Σ |
τί² > R | 19 τις] τί M | $\bar{z}\bar{v}$ + Mc | $\bar{\eta}\bar{\nu}\bar{\sigma}\bar{\eta}\bar{\nu}\bar{\eta}$ Σ | 20 τοῦ $\bar{z}\bar{v}$
μαθηταί TERBDM οἱ τοῦ $\bar{z}\bar{v}$ μαθηταί A *discipuli domini* Hier *ceterique discipuli*
A nicht übersetzt Σ | 23 παραστήσαι M | δισ auf Rasur Tc | τὸ τοῦ
BD | 24 τὸ ERM | πρῶτον BD

>haec autem et Papias Iohannis auditor, Polycarpi vero condisci-
 >pulus et sodalis, vir unus ex antiquis, protestatur in primo libro suo,
 >quinque enim volumina conscripsit<.

Haec quidem Irenaeus de Papia. ipse vero de se ita indicat, tam- 2
 5 quam qui non ab apostolis, sed ab eorum discipulis susceperit fidem,
 per haec verba:

>Non pigebit autem nos tibi omnia, quae quondam a presbyteris di- 3
 >dicimus et bene retinemus, recordantes exponere cum interpretationibus
 >suis et ut se eorum veritas habeat, explicare. neque enim multa di-
 10 >centibus, sed vera tradentibus auscultavimus, neque his, qui hominum
 >praecepta, sed qui domini mandata memorabant ab ipsa veritate sus-
 >cepta. quod si quando advenisset aliquis ex his, qui secuti sunt 4
 >apostolos, ab ipso sedulo expiscabar, quid Andreas, quid Petrus dixerit.
 >quid autem Philippus vel Thomas, quid vero Iacobus, quid Iohannes
 15 >aut quid Matthaeus vel alius quis ex discipulis domini, quaeve Aristion
 >vel Iohannes presbyter ceterique discipuli dicebant. nec enim tantum
 >mihi librorum lectiones prodesse credebam, quantum vivae vocis prae-
 >sentisque magisterium<.

Sed mihi dignum videtur intendere, quod secundo nomen Iohannis 5
 20 enumerat, et eum quidem, cuius primo meminit, Petro et Iacobo ac

POF

4 quidem] enim quidem P | 13 expicabar P | 15 ariston P

τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις συγκαταλέγει, σαφῶς δηλῶν τὸν εὐαγγελιστήν. τὸν δ' ἕτερον Ἰωάννην, διαστείλας τὸν λόγον, ἑτέροις παρὰ τὸν τῶν ἀποστόλων ἀριθμὸν κατατάσσει, προτάζας αὐτοῦ τὸν Ἀριστίωνα, σαφῶς τε αὐτὸν πρεσβύτερον ὀνομάζει· ὡς καὶ διὰ τούτων ἀποδείκνυσθαι τὴν ἱστορίαν ἀληθῆ τῶν δύο κατὰ τὴν Ἀσίαν ὁμωνυμῶς κεκοῦσθαι εἰρηκότων δύο τε ἐν Ἐφέσῳ γενέσθαι μνήματα καὶ ἐκότερον Ἰωάννου ἔτι νῦν λέγεσθαι· οἷς καὶ ἀναγκαῖον προσέχειν τὸν νοῦν, εἰκὸς γὰρ τὸν δεύτερον, εἰ μὴ τις ἐθέλοι τὸν πρῶτον, τὴν ἐπ' ὀνόματος φερομένην Ἰωάννου ἀποκάλυψιν ἑξακεναί. καὶ ὁ νῦν δὲ ἡμῖν δηλοῦμενος Παπίας τοὺς μὲν τῶν ἀποστόλων λόγους παρὰ τῶν αὐτοῖς παρηκολοθηκότων ὁμολογεῖ παρειληφέναι, Ἀριστίωνος δὲ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου ἀντήκοον ἑαυτὸν φησι γενέσθαι ὀνομαστί γοῦν πολλὰκις αὐτῶν μνημονεύσας ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν τίθησιν αὐτῶν παραδόσεις. καὶ ταῦτα δ' ἡμῖν οὗκ ἕως τὸ ἀχρηστον εἰρησθῶ· ἄξιον δὲ ταῖς ἀποδοθείσασιν τοῦ Παπία φωναῖς προσάψαι λέξεις ἑτέρας αὐτοῦ, δι' ὧν παράδοξά τινα ἱστορεῖ καὶ ἄλλα ὡς ἂν ἐκ παραδόσεως εἰς αὐτὸν ἐλθόντα. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἱεράπολιν Φίλιππον τὸν ἀπόστολον ἅμα ταῖς θυγατρῶσιν διατροφῆναι διὰ τῶν πρόσθεν δεδήλωται· ὡς δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς ὁ Παπίας γενόμενος, διήγησιν παρειληφέναι θανασιαν ὑπὸ τῶν τοῦ Φιλίππου θυγατέρων μνημονεύει, τὲ νῦν σημειωτίον νεκροῦ γὰρ ἀνάστασιν κατ' αὐτὸν γεγονῆσαν ἱστορεῖ καὶ αὐτὸς πάλιν ἕτερον παράδοξον περὶ Ἰουστὸν τὸν ἐπικληθέντα Βαρσαβᾶν γεγονός, ὡς δηλητήριον φάρμακον ἐμπιόντος καὶ μηδὲν ἀηδὲς διὰ τὴν τοῦ κυρίου χάριν ὑπομείναντος. τοῦτον δὲ τὸν Ἰουστὸν μετὰ τὴν τοῦ σωτήρος ἀνάληψιν τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους μετὰ Μαθθία στήσαι τε καὶ ἐπεύξασθαι ἀντὶ τοῦ προδότου Ἰούδα ἐπὶ τὸν κλῆρον τῆς ἀναπλη-

4—7 = 7, 25, 16 (Excerpt aus Dionysios) — 17—19 264, 13—15. 266, 3—5 — 19—25 vgl. Exc. Baroce. TU 5, 2, 170

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

1/2 εὐαγγελιστήν Ἰωάννην BD | 2 τῷ λόγῳ Tr mit dem Wort Σ | ἑτέροις ΑΤΕΒΔ ἐν ἑτέροις RM in anderer Weise Σ | 4 אריסוני Σ | 6 τε] δ' M | 7 οἷσ + Tc | 8 γὰρ οὖν M | 11/12 אריסוני Σ | 12 δὲ > und nach ἀντήκοον + γὰρ Σ δὲ und ἀντήκοον — γενέσθαι > Α | 13 αὐτῶν πολλὰκις R | 14 παραδόσεις ΑΒΔΣΑ καὶ παραδόσεις ΤΕΡΜ | 20 θανασιῶν Σ | 22 ἕτερον aus ||| ἔτερ||ν durch Rasur corr. M | 23 βαρσαβᾶν Tr ERB βαρσαβᾶν Tc barsabas Α βαρσαβᾶν T' βαρσαβᾶν ADM אריסוני Σ | 26 μαθθίαν BD מתיאן Σ

Matthaeo ceterisque apostolis sociat, quem sine dubio ipsum euangelistam esse et apostolum constat. alium vero Iohannem distinctione quadam facta extra apostolorum numerum conlocat, praeferens ei Aristionem quendam, et evidenter eum presbyterum nominat, ut per haec 6
 5 comprobetur verum esse illud, quod quidam Asiani scribunt, quod duo sint apud Ephesum sepulchra et utrumque Iohannis appelletur. quibus si diligentius intendamus, fortassis secundus hic erit Iohannes, si ille non creditur primus, sub cuius nomine Revelatio habetur, quae appellatur Iohannis. sed et hic ipse, de quo nobis sermo est, Papias apostolorum 7
 10 se verba ab his, qui secuti eos fuerant, Aristione videlicet et Iohanne presbytero adserit suscepisse. unde et frequenter nominatim in commentariis suis a Iohanne et Aristione traditum sibi de singulis quibusque commemorat. meminit sane idem ipse etiam de quibusdam 8
 15 enim euangelistae filias prophetissas haec sibi tradita esse designat mortuum resurrexisse temporibus suis dicit. sed et de Iusto, qui cognominatus est Barsabas, refert miraculum ingens. quia venenum biberit et nihil ex hoc triste pertulerit propter domini fidem. Iustus autem 10
 ipse est hic, qui post salvatoris ascensum a sanctis apostolis cum Mat-

POF

6 sunt *Pa* | 7 attendamus *Pa* | 11 nominat *P*² | 17 barnabas *PO*
 Eusebius II. 19

ρόσεως τοῦ αὐτῶν ἀριθμοῦ ἢ τῶν Πράξεων ὡδὲ πως ἱστορεῖ
 γραφή >καὶ ἔστησαν δύο, Ἰωσήφ τὸν καλούμενον Βαρσαβᾶν,
 >ὃς ἐπεκλήθη Ἰούστος, καὶ Ματθίαν· καὶ προσευξάμενοι
 >εἶπαν<. καὶ ἄλλα δὲ ὁ αὐτὸς ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου εἰς 11
 5 αὐτὸν ἤκουτα παρατίθεται ξένας τὲ τινας παραβολὰς τοῦ σωτῆρος
 καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τινα ἄλλα μυθικώτερα· ἐν οἷς καὶ χι- 12
 λιάδα τινὰ γησιν ἐτῶν ἔσεσθαι μετὰ τῆν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, σω-
 ματικῶς τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἐπὶ ταυτησὶ τῆς γῆς ὑποστησομένης·
 ἃ καὶ ἠγοῦμαι τὰς ἀποστολικὰς παρεκδεξάμενον διηγήσεις ὑπολαβεῖν.
 10 τὰ ἐν ὑποδείγμασι πρὸς αὐτῶν μυθικῶς εἰρημένα μὴ συνεορακότα.
 σφόδρα γάρ τοι σικιρὸς ὢν τὸν νοῦν, ὡς ἂν ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων 13
 τεκμηριώμενον εἶπειν, φαίνεται. πλὴν καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν πλείστοις
 ὅσοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς ὁμοίας αὐτῶ δόξης περὶ αὐτῶν γέγονεν
 τῆν ἀρχαιότητα τάνδρος προβεβλημένοις, ὥσπερ οὖν Εἰρηναῖος καὶ
 15 εἴ τις ἄλλος τὰ ὅμοια φρονῶν ἀναπέφηνεν. καὶ ἄλλας δὲ τῆ 14
 ἰδίᾳ γραφῆ παραδίδωσιν Ἀριστίωνος τοῦ πρόσθεν δεδηλωμένου τῶν
 τοῦ κυρίου λόγων διηγήσεις καὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰωάννου παρα-
 δόσεις· ἐγ' ἄς τοὺς γίλομαθεις ἀναπέμψαντες, ἀναγκασίως τῶν προσθή-
 20 σουμεν ταῖς προεκτεθείσασιν αὐτοῦ φωναῖς παράδοσιν ἢν περὶ Μάρκον
 τοῦ τὸ εὐαγγέλιον γεγραφότος ἐκτίθεται διὰ τούτων

>καὶ τοῦθ' ὁ πρεσβύτερος ἔλεγεν· Μάρκος μὲν ἐρημευτῆς Πέτρον 15
 >γενόμενος, ὅσα ἐμνημόνευσεν, ἀκριβῶς ἔγραψεν, οὐ μέντοι τάξει τὰ
 >ἐπὶ τοῦ κυρίου ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα. οὔτε γὰρ ἤκουσεν τοῦ
 >κυρίου οὔτε παρηκολούθησεν αὐτῶ. ὕστερον δέ, ὡς ἔφη, Πέτρος·
 25 >ὃς πρὸς τὰς χρείας ἐποιεῖτο τὰς διδασκαλίας, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ σύν-
 >ταξιν τῶν κυριακῶν ποιούμενος λογίων. ὥστε οὐδὲν ἡμαρτεν Μάρκος

2—4 Act. 1, 23. 24 — 16 286, 19 f. 288, 11 f. — 21—S. 292, 2 vgl. 140, 14. 15

ATERBDMΣΑ

2 ἰωσήφ M ἰησοῦν Tr | nach τὸν tilgt καὶ R | βαρσαβᾶν ERB βαρ-
 σαβᾶν ATDM הַבַּרְסַבָּאִים Σ | 3 ματθίαν ΠΑ מַתְתִּיָאָה Σ | 4 εἶπαν AT¹ M εἶ-
 πουν T durch Rasur corr., ERBD | ὡς BDM ὡς ἂν ATER | 5 παρέθετο M
 τέ > D | 6 μυθικώτερα M | 7 τινὰ > DM | 10 εἰρημένα μυθικῶς
 D | 11 ἂν > BD | 12 τεκμηριώμενοι B | καὶ ABDMΣ > TER | πλεί-
 στοις > D¹ + Dⁿⁿ | 13 ἐκκλησιαστικῶν AT¹ BDM ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν
 TeTrER | γέγονεν ABDM γεγένηται TrER T¹ T^c unleserlich | 16 ἰδία BDM
 ἑαυτοῦ ATER | מַתְתִּיָאָה Σ | 18 ἀναπέμψαντες B | 20 ἐκτίθεται DM
 23 ἂν BDMΣΑ ἂν ATER | ἦ' > BΔΣ | 25 ὅς Π und Σ > Α, so dass
 in ΣΑ kein Subjectswechsel eintritt | 26 λογίων TeERBDM λόγων AT¹

thia ad apostolatus sortem statutus est, sicut in Actibus apostolorum commemoratur. dicit autem et alia plurima a maioribus sibi tradita 11 miracula et novas quasdam parabolas salvatoris et doctrinam incognitam magisque fabulosam, mille annos futuros post resurrectionem, quibus 12 5 corporaliter regnum Christi in hac terra futurum sit. sed ego puto eum spiritales et mysticas apostolorum traditiones corporaliter et secundum litteram suscepisse, nec potuisse discernere ea, quae illi in figuris velut lactantibus et parvulis loquebantur, qui et re vera etiam 13 ex ipsis quae conscripsit opusculis exigui sensus vir et minus capacis ostenditur. multis tamen post se ecclesiasticis viris erroris huius prae- 10 buit causas, auctoritatem dogmatis tantum ex vetustate tribuens, non etiam ex ratione dictorum, sicut Irenaeus et si quis alius eum in hac parte visus est sequi. alia quoque quam plurima supra memorati Ari- 14 stionis refert, tamquam ex verbis ei domini tradita et Iohannis presbyteri: quae si qui vult plenius noscere, ipsos eius relegat libellos. nos 15 tamen illud adsumimus ex his, quod de Marco euangelista his protulit verbis:

>etiam hoc<, inquit, >presbyter narrabat, quod Marcus interpret fuerit 15 >Petri et quaecumque meminerat ab eo dicta conscripserit, non tamen 20 >per ordinem ea, quae a domino dicta sunt vel facta, digesserit, quia >non ipse auditor domini fuerit vel sectator, sed novissime, ut dixi, >Petro adhaesit ad usum ac ministerium praedicandi, non ad conscribendos domini sermones. itaque nihil peccavit Marcus in eo quod ita >quaedam scripsit, quasi qui sparsim audita recordari videatur. et hoc

7/8 I Cor. 3, 1. 2

POF

8 lactantibus PO¹F¹ lactentibus O²F² | qui et] P quae et O¹ quia et O²F | 12 irenaeus] O¹F¹ iraeneo PO² | 15 qui] F quis PO | 19 meminere] P² | conscripserat P¹

οὕτως ἔνια γράψας ὡς ἀπεμνημόνευσεν. ἐνὸς γὰρ ἐποιήσατο πρό-
 >ροιαι. τοῦ μηδὲν ὄν ἤκουσεν παραλιπεῖν ἢ ψεύσασθαι τι ἐν αὐτοῖς<.

ταῦτα μὲν οὖν ἰστόρηται τῷ Παπία περὶ τοῦ Μάρκου· περὶ δὲ 16
 τοῦ Ματθαίου ταῦτ' εἴρηται

5 >Ματθαῖος μὲν οὖν Ἑβραῖδι διαλέκτῳ τὰ λόγια συνετάξατο, ἡρ-
 >μήνευσεν δ' αὐτὰ ὡς ἦν δυνατὸς ἕκαστος<.

κέχρηται δ' ὁ αὐτὸς μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς Ἰωάννου προτέρας 17
 ἐπιστολῆς καὶ ἀπὸ τῆς Πέτρον ὁμοίως, ἐκτέθειται δὲ καὶ ἄλλην
 ἱστορίαν περὶ γενναίως ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίας διαβληθείσης ἐπὶ τοῦ
 10 κυρίου, ἣν τὸ καθ' Ἑβραίους εὐαγγέλιον περιέχει. καὶ ταῦτα δ'
 ἡμῖν ἀναγκαίως πρὸς τοῖς ἐκτεθεισῶν ἐπιτετηρήσθω.

ATERBDMΣΑ

3 οὖν ABDM > TER | δὲ + Mc | 5 τὰ λόγια Π *das Evangelium* Σ
 > Δ | συνετάξατο TERBD συνεγράψατο AM | 6 ἠδύνατο BD | 7 κέ-
 >χρηται AR¹BDM κέχρητο TE ἐκέχρηται Re | ὁ αὐτὸς BM |||υτὸς D *eben*
dieser Papias Σ *idem Papias* Δ αὐτὸς ATER | μαρτυρίας BD | προτέρας
 > Σ | 9 περὶ—ἁμαρτίας] *de muliere adultera* Δ | 11 am Schluss + ἀμφὶ
 δὲ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς τραϊανῶν βασιλείας T

-solum satis egit,- ne quid ex auditis omitteret aut aliquid falsum
-scriberet-.

Haec de Marco scribit Papias. sed et de Matthaeo ita refert: 16

>Matthaeus quidem scripsit Hebraeo sermone. interpretatus est
5 >autem ea quae scripsit unusquisque, sicut potuit-.

Haec etiam de Matthaeo. utitur sane idem Papias testimoniis ex 17
epistula Iohannis prima et Petri similiter prima. simul et historiam
quandam subiungit de muliere adultera, quae accusata est a Iudaeis
apud dominum. habetur autem in euangelio, quod dicitur secundum
10 Hebraeos, scripta ista parabola. sed de his ista sufficiant.

POF

7 et simul *P^b vel P²*

Τάδε καὶ ἡ τετάρτη περιέχει βιβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας

- A* Τίνες ἐπὶ τῆς Τραϊανοῦ βασιλείας Ῥωμαίων γέγονασι καὶ Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοποι.
- 5 *B* Ὅποια Ἰουδαῖοι κατ' αὐτὸν πεπόνθασιν.
Γ Οἱ κατὰ Ἀδριανὸν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀπολογησάμενοι.
Δ Οἱ κατ' αὐτὸν Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοποι.
E Οἱ ἀνέκαθεν ἀπὸ τοῦ σωτήρος καὶ ἐπὶ τοὺς δηλουμένους Ἰεροσολύμων ἐπίσκοποι.
- 10 *ς* Ἡ κατὰ Ἀδριανὸν ὑστάτη Ἰουδαίων πολιορκία.
Z Τίνες κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γέγονασιν ψευδωνύμου γνώσεως ἀρχηγοί.
H Τίνες ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς.
Θ Ἐπιστολὴ Ἀδριανοῦ ὑπὲρ τοῦ μὴ δεῖν ἀκρίτως ἡμᾶς ἐλεύειν.
Ι Τίνες ἐπὶ τῆς Ἀντωνίνου βασιλείας ἐπίσκοποι Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων γέγονασιν.
- 15 *ΙΑ* Περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς αἰρεσιαρχῶν.
ΙΒ Περὶ τῆς Ἰουστίνου πρὸς Ἀντωνίνον ἀπολογίας.
ΙΓ Ἀντωνίνου πρὸς τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας ἐπιστολὴ περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου.
- 20 *ΙΔ* Τὰ περὶ Πολυκάρπου τοῦ τῶν ἀποστόλων γνωρίμου μνημονεύόμενα.
ΙΕ Ὅπως κατὰ Οὐῆρον ὁ Πολύκαρπος ἅμ' ἑτέροις ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τῆς Σμυρναίων πόλεως.

AAmΣΣτABDT(ERM) Zahlen fehlen in T | 2 τάδε—ἱστορίας ATDM
 πίναξ B nach ἱστορίας + λόγον δ̄ περιχαί A | 3 τῆς > B | 3,4 καὶ
 ἀλεξανδρέων γέγονασιν ἐπίσκοποι A καὶ ἀλεξανδρέων ἐπίσκοποι γέγονασιν Am
 5 ὅποσα D | 6 am Schluss + τίνες BD | 7 κατὰ ταυτὸν Am sub eodem
 A κατὰ ἀδριανὸν ERΣτ | vor ἐπίσκοποι + χρηματίσαντες BD | 9 ἐπισκό-
 πους TM | 10 ἀδριανοῦ T ἀδριανοῦ, v in v corr. R | nach ὑστάτη + γενο-
 μένη BD | 11 ψευδώνυμοι T¹ corr. T¹ | 13 ὑπὲρ AAmTR περὶ BDEM |
 ἐλεύειν AAmΣΣτA ἀελαίνειν BDTERM | 14 ἐπὶ ἀντωνίνου Ῥωμαίων ἐπί-
 σκοποι ER | 16 nach αὐτοὺς + γενομένων BD | 18 ΙΓ > D | 20 ΙΓ
 D | Πολυκάρπου—γνωρίμου] τῶν ἀποστόλων γνωρίμων Σ^bΣ^{tb} | τοῦ πολυ-
 κάρπου D | 22 ΙΔ D | ὁ > ERM | 23 am Schluss + καὶ περὶ πιονίου
 καὶ ἄλλων τινων μαρτύρων ER + καὶ περὶ πιονίου καὶ ἄλλων M

LIBER IIII

- I Qui sub imperio Traiani Romanorum vel Alexandrinorum episcopi fuerint.
- II Qualia sub eodem passi sint Iudaei.
- 5 III Qui sub Hadriano fidei defensiones scripserint.
- IIII Qui sub eodem Romanorum Alexandrinorumque fuerint sacerdotes.
- V Episcopi Hierusolymorum ab exordio salvatoris usque ad tempora memorata.
- 10 VI Excidium novissimum Iudaeorum temporibus Hadriani.
- VII Qui temporibus isdem falsi nominis scientiae principes extiterunt.
- VIII Qui fuerint tunc ecclesiastici scriptores.
- VIIII Epistula Hadriani, quae persecutionem a nostris removerat.
- 15 X Qui principatu Antonini Romanorum Alexandrinorumve fuerint sacerdotes.
- XI De his, qui sub eodem tempore devias adseruerunt sectas.
- XII De Iustini defensione apud Antoninum.
- XIII Epistula Caesaris Antonini ad Asianos de professione nostrorum.
- 20 XIIII Quae de Polycarpo discipulo apostolorum feruntur.
- XV Ut Polycarpus sub Vero alique nonnulli Smyrnae martyrium passi sunt.

POF

3 fuerunt *PO*² | **5** defensiones] *PF* defensores *O* | **6** fuerunt *P*
11 falso *PO*² | **13** ecclesiasticae *P* | **21** sub seuero *O*

- I5 Ὅπως Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος τὸν Χριστοῦ λόγον ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων πόλεως πρεσβεῶν ἐμαρτύρησεν.
 IZ Περὶ ὧν Ἰουστίνος ἐν ἰδίῳ συγγράμματι μνημονεύει μαρτύρων.
 IH Τίνας εἰς ἡμᾶς ἦλθον τῶν Ἰουστίνου λόγων.
 5 IΘ Τίνας ἐπὶ τῆς Οὐρῆου βασιλείας τῆς Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρείων ἐκκλησίας προέστησαν.
 K Τίνας οἱ τῆς Ἀντιοχείων.
 KA Περὶ τῶν κατὰ τοῦτους διαλαμνάντων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.
 10 KB Περὶ Ἡγησίππου καὶ ὧν αὐτὸς μνημονεύει.
 KI Περὶ Διοκυσίου Κορινθίων ἐπισκόπου καὶ ὧν ἔγραψεν ἐπιστολῶν.
 KA Περὶ Θεοφίλου Ἀντιοχείων ἐπισκόπου.
 KE Περὶ Φιλίππου καὶ Μοδέστου.
 KZ Περὶ Μελίτωνος καὶ ὧν αὐτὸς ἐμνημόνευσεν.
 15 KZ Περὶ Ἀπολιναρίου.
 KH Περὶ Μουσανοῦ.
 KΘ Περὶ τῆς κατὰ Τατιανὸν αἰρέσεως.
 A Περὶ Βαρδησιάνου τοῦ Σύρου καὶ τῶν φερομένων αὐτοῦ λόγων.

1 \overline{IE} D | 1/2 περὶ Ἰουστίνου καὶ τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ Am | ἐπὶ ῥώ-
 μης ER | 3 IZ D | ὁ Ἰουστίνος T | 4 IZ D | 5 \overline{IH} D | 6 ἐκ-
 κλησίας > D | προέστησαν BD | 7 $\overline{I\Theta}$ D | τίνας κατ' αὐτὸν τῆς ἀν-
 τιοχείων ἐκκλησίας γεγόνασιν ἐπίσκοποι B | οἱ > Am | 8 $\overline{I\Theta}$ [so] D | κατ'
 αὐτοῦς TER κατ' αὐτοῦ M | 10 \overline{K} D | περὶ > T | αὐτὸς A4ER οὗτος
 AmBDT(M) | am Schluss + αἰρεσιάρχῶν καὶ τῶν ἀποκρίφων ER(M) | 11 \overline{KA}
 D | περὶ > T | 12 \overline{KE} D | περὶ > T | τοῦ ἀντιοχείων BD | 12—16 über
 Theophilus den Bischof von Antiochien und über Philippos und über Modestos und über
 Meliton und über die welche er erwähnte, und über Apolinarios und über Musanos
 ΣΣτ | 13 \overline{KI} D | περὶ φιλίππου καὶ μοδέστου AAm Φιλίππου καὶ > A
 περὶ φιλίππου τοῦ τῆς γορτυναίων παροικίας ἐπισκόπου: — KZ [\overline{KA} D] περὶ μο-
 δέστου καὶ εἰρηναίου ιστοριογράφων BD | 13—16 φιλίππου μοδέστου μελί-
 τωνος—ἐμνημόνευσεν ἀπολιναρίου μουσανοῦ T | 14 \overline{KZ} B \overline{KE} D | περὶ
 > M | αὐτὸς AAmAT οὗτος BDERM | am Schluss + τῆς τῶν ἀρδεων
 δ' ἦν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος B | 15/16 \overline{KZ} —Μουσανοῦ A \overline{KH} [\overline{KZ} D] περὶ
 ἀπολιναρίου τοῦ τῆς ἱεραπολιτῶν ἐκκλησίας ἐπισκόπου: — $\overline{K\Theta}$ [\overline{KZ} D] περὶ
 μουσανοῦ καὶ ὧν οὗτος συνεγράψατο [ἐμνημόνευσεν D] BD ἀπολιναρίου καὶ μου-
 σανοῦ mit KZ verbunden AAm | 17 XXIX A \overline{KZ} AAm \overline{A} B \overline{KH} D \overline{KE} ΣΣτ
 | περὶ τατιανοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν αἰρέσεως B | 18 XXX A \overline{KH} AAm \overline{AA} B
 $\overline{K\Theta}$ D \overline{KZ} Σ | βαρδησιανοῦ T¹ corr. Te βαρδισιανοῦ M βαρδησ|||σ||ανοῦ D

- XVI Ut Iustinus philosophus Christi verbum praedicans Romae martyrium meruit.
- XVII De martyribus, quos Iustinus in suis commemorat libris.
- XVIII Quae Iustini scripta ad nos usque venerunt.
- 5 XVIII Qui tunc viri Romanae Alexandrinaeque ecclesiae praefuerunt.
- XX Qui Antiochensium.
- XXI De his, qui memoratis temporibus ecclesiastici scriptores enituerunt.
- XXII De Hegesippo quaeque ipse commemorat.
- 10 XXIII De Dionysio episcopo Corinthiorum vel epistulis eiusdem.
- XXIII De Theofilo episcopo Antiocheno.
- XXV De Modesto.
- XXVI De Melitone quosque ipse commemorat.
- XXVII De Apollinare.
- 15 XXVIII De Musano.
- XXVIII De secta secundum Tatianum.
- XXX De Bardesano Syro vel scriptis eiusdem.

POF

6 qui apud antiochiam *P* | 7 ecclesiasticis *P*

ER Τάδε καὶ ἡ τετάρτη περιέχει βιβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Εὐσεβίου ἐπισκόπου Καισαρείας τοῦ Παμφίλου

$\bar{A} \bar{B}$ siehe im Text

$\bar{\Gamma}$ Ὡς Τραιανὸν διαδέχεται Ἀδριανὸς πρὸς ὃν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πίστεως Κοδρότος καὶ Ἀριστίδης ἀπολογίαὺν συνεγράψαντο.

$\bar{\Delta} \bar{E}$ siehe im Text

$\bar{\zeta}$ Ῥωμαίων πάλιν καὶ Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοποι.

$\bar{Z} = \bar{\zeta}$ im Text

\bar{H} Ὡς πρῶτος Μάρκος μετὰ τὸν ἐκ περιτομῆς Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος κατέστη.

$\bar{\Theta}$ Ὡς Σατορνίλος καὶ Βασιλείδης κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γεγονάσι ψευδωνύμων γνώσεως ἀρχηγοί.

\bar{I} Ὡς ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τηριζαῦτα πολλῶν ὄντων Ἀγρίππας Κάστωρ κατὰ Βασιλείδου καὶ τῆς τούτου αἰρέσεως συνεγράψατο.

$\bar{I\Lambda}$ Ὡς Εἰρηναῖος κατὰ τούτους τοὺς χρόνους φησὶ καὶ Καρποκράτην τῆς τῶν Γνωστικῶν αἰρέσεως ἀρχηγὸν γεγονέναι.

$\bar{I\Bbar}$ Ὅτι καὶ Ἠγήσιππος καὶ Ἰουστίνος συγγραφεῖς κατὰ τούτους ἐγνωρίζοντο.

$\bar{I\Gamma} = \bar{\Theta}$ im Text

$\bar{I\Delta}$ Ὡς Ἀδριανὸν διαδέχεται Ἀντωνῖνος.

$\bar{I\bar{E}} = \bar{I}$ im Text

$\bar{I\zeta}$ Περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς αἰρεσιαρχῶν ἦτοι Οὐαλεντίνου καὶ Κέρδωνος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κατὰ Μαρκίωνα πλάνης.

$\bar{I\bar{Z}}$ Ῥωμαίων πάλιν καὶ Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοποι.

$\bar{I\bar{H}}$ Ὡς Ἰουστίνος κατὰ Μαρκίωνα [μαρκίωνα R] συνεγράψατο.

$\bar{I\bar{\Theta}}$ Ὡς καὶ πρὸς Ἀντωνῖνον ὑπὲρ Χριστιανῶν ἀπολογίαὺν ἐποίησατο [ἐποίησεν E].

$\bar{K} = \bar{I\Gamma}$ im Text

$\bar{K\bar{A}}$ Ὡς καὶ Μελίτων ὁ Σαρδιανὸς πρὸς Οὐῆρον ἀπελογήσατο.

$\bar{K\bar{B}} = \bar{I\Delta}$ im Text

$\bar{K\bar{\Gamma}}$ Ὡς Ἀντωνῖνον διαδέχεται τὸς Οὐῆρος σὺν Λουκίῳ ἀδελφῷ.

$\bar{K\bar{A}} - \bar{A\bar{B}} = \bar{I\bar{E}} - \bar{K\bar{\Gamma}}$ im Text

$\bar{A\Gamma}$ Περὶ Θεοφίλου Ἀντιοχείου ἐπισκόπου, ὃν διαδέχεται Μάξιμος, καὶ περὶ Φιλίππου καὶ Εἰρηναίου καὶ Μοδέστου.

$\bar{A\bar{A}} = \bar{K\zeta}$ im Text

$\bar{A\bar{E}}$ Περὶ Ἀπολιναρίου τοῦ Ἱεραπολίτου [Ἱεραπολιτῶν R] καὶ ὧν οὗτος ἐμνημόνευσεν.

$\bar{A\zeta}$ Μουσανοῦ περὶ τῆς κατὰ Τατιανὸν αἰρέσεως.

$\bar{A\bar{Z}} = \bar{A}$ im Text

M Überschrift und $\bar{A} \bar{B}$ siehe im Text

$\bar{\Gamma}$ Τραιανὸν διαδέχεται Ἀδριανός.

$\Delta-\zeta = \Gamma-\bar{E}$ im Text

\bar{Z} Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοποι.

$\bar{H} = \zeta$ im Text

$\bar{\Theta}$ Μετὰ τοὺς [μετ' αὐτοῦς M] ἐκ περιτομῆς ἐπισκόπους Ἱεροσολύμων πρῶτος Μάρκος.

$\bar{I} = \bar{Z}$ im Text

$\bar{I}\bar{A}$ Περὶ τῆς αἰρέσεως Σατορνίλου καὶ Βασιλείδου.

$\bar{I}\bar{B}$ Τίνες ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἐν οἷς ἐγνωρίζετο Ἠγήσιππος καὶ Ἰουστίνος.

$\bar{I}\bar{\Gamma} = \bar{\Theta}$ im Text

$\bar{I}\bar{A}$ Ἀδριανὸν διαδέχεται Ἀρτωνίνος.

$\bar{I}\bar{E}$ $\bar{I}\zeta = \bar{I}\bar{I}\bar{A}$ im Text

$\bar{I}\bar{Z}$ Ῥωμαίων καὶ Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοποι.

$\bar{I}\bar{H}$ Ἰουστίνου κατὰ Μαρκίωνος.

$\bar{I}\bar{\Theta}$ $\bar{K} = \bar{I}\bar{B}$ $\bar{I}\bar{\Gamma}$ im Text

$\bar{K}\bar{A}$ Μελίτωνος πρὸς Οὔνηρον ἀπολογία.

$\bar{K}\bar{B} = \bar{I}\bar{A}$ im Text

$\bar{K}\bar{\Gamma} = \bar{K}\bar{\Gamma}$ ER

$\bar{K}\bar{A}-\bar{A} = \bar{I}\bar{E}-\bar{K}\bar{A}$ im Text

$\bar{A}\bar{A}$ Ἠγήσιππον περὶ τῆς Κλήμεντος ἐπιστολῆς καὶ ὧν οὗτος μνημονεῖει αἰρεσιαρχῶν καὶ τῶν ἀποκρίφων.

$\bar{A}\bar{B} = \bar{K}\bar{\Gamma}$ im Text

$\bar{A}\bar{\Gamma} = \bar{A}\bar{\Gamma}$ ER [περὶ^{1,2} > M]

$\bar{A}\bar{A} = \bar{K}\zeta$ im Text

$\bar{A}\bar{E}$ Ἀπολιναρίου λόγων.

$\bar{A}\zeta = \bar{A}\zeta$ ER

$\bar{A}\bar{Z} = \bar{A}$ im Text

Ἀμφὶ δὲ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς Τραιανοῦ βασιλείας ὁ μικροῦ **A 1**
 πρόσθεν ἡμῖν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροιζίας δηλωθεὶς ἐπίσκοπος
 τὴν ζοὴν μεταλλάττει, τέταρτος δ' ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν τῶν
 αὐτόθι λειτουργίαν κληροῦται Προϊμος. ἐν τούτῳ καὶ Ἀλέξανδρος
 5 ἐπὶ Ρώμῃς, ὄγδοον ἔτος ἀποπλήσαντος Εὐαρέστου, πέμπτην ἀπὸ
 Πέτρου καὶ Παύλου κατάγων διαδοχὴν, τὴν ἐπισκοπὴν ὑπολαμβάνει.

Καὶ τὰ μὲν τῆς τοῦ σωτήρος ἡμῶν διδασκαλίας τε καὶ ἐκκλησίας **B 2 1**
 ὁσημέραι ἀνθοῦντα ἐπὶ μείζον ἐχώρει προκοπῆς, τὰ δὲ τῆς Ἰουδαίου
 συμφορᾶς κακοῖς ἐπαλλήλοις ἤμαζεν. ἤδη γοῦν τοῦ αὐτοκρά-
 10 τορος εἰς ἐνιαυτὸν ὀκτωκαιδέκατον ἐλαύνοντος, αὐθις Ἰουδαίου
 κίνησις ἐπαναστάσα πάμπλου πλῆθος αὐτῶν διαφθείρει. ἔν τε **2**
 γὰρ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Αἰγύπτῳ καὶ προσέτι κατὰ Κυρήνην,
 ὅσπερ ἐπὶ πνεύματος δεινοῦ τινοῦ καὶ στασιώδους ἀναρροπισθέντες,
 ὄρμητο πρὸς τοὺς συνοίκους Ἑλληνας στασιάξεν, ἀξήσαντές τε
 15 εἰς μέγα τὴν στάσιν, τῷ ἐπιόντι ἐνιαυτῷ πόλεμον οὐ μικρὸν συν-
 ἤψαν, ἡγουμένου τηρικαῦτα Λούπου τῆς ἀπάσης Αἰγύπτου. καὶ δὴ **3**
 ἐν τῇ πρώτῃ συμβολῇ ἐπικρατῆσαι αὐτοὺς συνέβη τῶν Ἑλλήνων· οἱ
 καὶ καταφυγόντες εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τοὺς ἐν τῇ πόλει Ἰουδαίους
 ἐξόργισάν τε καὶ ἀπέκτειναν, τῆς δὲ παρὰ τούτων συμμαχίας ἀπο-
 20 τυχόντες οἱ κατὰ Κυρήνην τὴν χώραν τῆς Αἰγύπτου λεηλατοῦντες
 καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ νομοὺς φθείροντες διετέλουν, ἡγουμένου αὐτῶν

1, 2 236, 7 ff.

ATERBDMΣΑ

1 δὲ AERMΣ > TBD | τῆς τραιανοῦ βασιλείας ἔτος B | 2 ἐπίσκοπος
 ATBDM κέρδων ἐπίσκοπος ERΣΑ κέρδων als Scholion Trm | 3 τῶν² ABDM > TER
 5 ἀποπλήσαντος BDM ἀποπληρώσαντος ATER | 6 διδασχὴν T¹ corr. Tc |
 ὑπολαμβάνει TEBDM ἀπολαμβάνει AR | 7 B AΣ 8 B 9 DERM | τοῦ σρσ
 ἡμῶν BDMΣΑ ἡν TER τοῦ σρσ ἡμῶν ἡν A | 8 τῶν Ἰουδαίων M | 11 παμ-
 πολλον BD¹ corr. Dr | διαφθείρει T¹BD διέφθειρεν ATrERM | ἐν] οἱ M |
 16 Λούπου BA Λούπου ATERDM ϩⲓⲃⲛⲓ Ⲛ | 17 τῆι > BD | 21 νομοὺς
 Dr castella A νόμονσ ATERBD¹MΣ

[1] Duodecimo anno principatus Traiani Caesaris Cerdo, quem paulo ante memoravimus Alexandrinorum gubernare plebem, diem obiit, post quem quartus ab apostolis Primus nomine sacerdotii inibi iura suscepit. eadem tempestate Alexander quoque Romae, cum octavum annum
 5 Euarestus sacerdotalis administrationis implesset, quinta successione post Petrum atque Paulum plebis gubernacula sortitus est.

Et quidem salvatoris nostri institutio ecclesiarumque profectus crescebat in dies. Iudaeorum porro funera densissimis cladibus exagitantur. itaque postquam praedictus imperator annum octavum decimum principatus ingressus est, rursus Iudaeorum tumultus exarsit, quo magnus mox numerus gentis eius occubuit. nam et Alexandriae et
 10 per Aegyptum vel Cyrenen tamquam atroci quodam seditiosoque spiritu exagitati, primo simul commanentibus vicinisque gentilibus inferre certamina, tum deinde paulatim seditione crescente sequenti iam anno
 15 bellum publicum et non minimum intulere Romano duci tunc Lupocuidam in partibus Aegypti. ac sane primo proelio Iudaeos secuta victoria est. sed gentiles, qui ex acie fugerant, inrumpentes Alexandriam Iudaeos, si quos forte inibi reppererant, captos interemere. quorum auxilio destituti reliqui, qui apud Cyrenen rebelles extiterant.
 20 velut desperantes ad agros Aegypti et castella vastanda vertuntur, duce

POF

5 euarestus] *F* enaristus *P¹O* euaristus *P²* | sacerdotales administrationes
P | 13 gentibus *P^aO²* | 18 interimere *PF*

Λουκοῦ· ἐφ' οὓς ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεμψεν Μάρκιον Τούρβωνα σὺν
 δυνάμει πεζῆ τε καὶ ναυτικῇ, ἔτι δὲ καὶ ἱππικῇ. ὁ δὲ πολλὰς 4
 μάχαις οὐκ ὀλίγῳ τε χρόνῳ τὸν πρὸς αὐτοὺς διαπονήσας πόλεμον.
 πολλὰς μυριάδας Ἰουδαίων, οὐ μόνον τῶν ἀπὸ Κερύνης, ἀλλὰ καὶ
 5 τῶν ἀπ' Αἰγύπτου συναρομένων Λουκοῦ τῷ βασιλεῖ αὐτῶν, ἀναι-
 ρεῖ. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ὑποπτεύσας καὶ τοὺς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἰου- 5
 δαίους ἐπιθήσεσθαι τοῖς αὐτόθι. Λουσίῳ Κνήτῳ προσέταξεν ἐκκα-
 θᾶραι τῆς ἐπαρχίας αὐτούς· ὃς καὶ παραταξάμενος, πάμπολυ πλῆθος
 τῶν αὐτόθι φορεύει. ἐφ' ᾧ κατορθώματι Ἰουδαίας ἡγεμῶν ἐπὶ τοῦ
 10 αὐτοκράτορος ἀνεδείχθη. ταῦτα καὶ Ἑλλήνων οἱ τὰ κατὰ τοὺς
 αὐτοὺς χρόνους γραφῇ παραδόντες αὐτοῖς ἰστόρησαν ὁήμασιν.
 Τραϊανοῦ δὲ ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν εἰκοσι τὴν ἀρχὴν μηνὶν ἐξ ἴσουσιν Γ 3 1
 χρονήσαντος, Αἴλιος Ἀδριανὸς διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν, τούτῳ
 Κοδράτος λόγον προσφωνήσας ἀναδίδωσιν, ἀπολογία συντάξας ὑπὲρ
 15 τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσεβείας· ὅτι δὴ τινες πονηροὶ ἄνδρες τοὺς ἡμε-
 τέρους ἐνοχλεῖν ἐπειρῶντο· εἰς ἔτι δὲ φέρεται παρὰ πλείστοις τῶν
 ἀδελφῶν, ἀτὰρ καὶ παρ' ἡμῖν τὸ σύγγραμμα· ἐξ οὗ κατιδεῖν ἔστιν
 λαμπρὰ τεκμήρια τῆς τε τοῦ ἀνδρός διανοίας καὶ τῆς ἀποστολικῆς
 ὁρθοτομίας. ὁ δ' αὐτὸς τὴν καθ' ἑαυτὸν ἀρχαιότητα παραφαίνει 2
 20 δι' ὧν ἱστορεῖ ταῦτα ἰδίαις φωναῖς

·τοῦ δὲ σωτήρος ἡμῶν τὰ ἔργα αἰεὶ παρῆν ἀληθῆ γὰρ ἦν, οἱ
 >θεραπευθέντες, οἱ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, οἱ οὐκ ὤφθησαν μόνον
 >θεραπεύομενοι καὶ ἀνιστάμενοι, ἀλλὰ καὶ αἰεὶ παρόντες, οὐδὲ ἐπι-
 >δημοῦντος μόνον τοῦ σωτήρος, ἀλλὰ καὶ ἀπαλλαγέντος ἦσαν ἐπὶ

21—S. 304, 2 Georg. Synk. 658, 8—13

ATERBDMΣΑ

1 λουκοῦ ο² auf Rasur T^c ⲛⲓⲣⲓⲃ Ⲛⲃ ⲟⲩⲛⲓⲃ Ⲛⲁ Luca A | vor Μάρκιον
 + μαρκίον durch Correctur B¹ | τούρβωνα ATER, B¹ corr., DM A τ'οῦνομα B¹ den
 Tribunen Σ | 2 καί² > DM | 3 οὐκ TERBDM ἐν οὐκ A | 5 ⲛⲓⲣⲓⲃ Ⲛⲃ ⲟⲩⲛⲓⲃ
 Σ^a Lucae A | 6 τῆ μεσοποταμία TE | 7 ἐπιθέσθαι BD | *Lysiae* Hieron.
 chron. ol. 223, 3 *Λυσία* Synk. 657, 9 λουκίω ΠΣΑ | *κνήτω* A *Quieto* A ⲟⲩⲛⲓⲣⲓⲃ Σ
ζοῖντω BD¹ *ζοῖντω* ERD^r M *ζοῖντω* Tr, T¹ T^c unleserlich; vgl. Prosop. imp. Rom. 2, 308
 8 ἑαυτοῦς T¹ corr. T¹ | 10 δὲ καὶ BD | τὰ > T¹, corr. Tr, T^c getilgt |
 11 αὐτοὺς > BD | παραδόντες τοῖς μετέπειτα BD | 12 Γ ΑΣBDER 13 M 21
 Ᾱ M | δέουσι > T¹ + Tr, T^c getilgt, aus δὲ οὐσα corr. BD | 14 λόγον ATERMΣΑ
 ὄρων BD | 15 δὴ τινες πονηροὶ BD δ' ἦτινες πονηροὶ M δὴ πονηροὶ τινες
 ATER | 21 γὰρ ἦν voreusebianischer Fehler, ΓΑΡΗΝ falsche Wiederholung
 von ΠΑΡΗΝ | 22 οἱ ARDMΣ > TEB Synk | 24 ἦσαν vor Eus. interpolirt

- Luca. adversus hos imperator mittit cum exercitu peditum atque equitum, sed et navali manu Marcium Turbonem, qui multis sane proeliis nec 4 parvo tempore consumptis multa milia Iudaeorum non modo apud Cyrenen, sed et in Aegypto, qui Lucae auxilium ferebant. prostravit ac perculit.
- [II] 5 princeps vero Romanus etiam eos, qui apud Mesopotamiam consistebant, 5 Iudaeos ratus similia ausuros Lucio Quieto praecepit delere provinciam funditus ac totam gentem penitus excidere. tum ille directa acie magnam eorum multitudinem sternit. cuius facinoris gratia Quietus remunerationis vice ab imperatore provinciae Iudaeae indeptus est praesidatum. sed haec etiam Graecorum gentilium historiografi per singulas quique aetates ordine eodem memoriae tradiderunt.
- [III] Traiano autem viginti annis minus sex mensibus principatu per- \bar{F} 3 1 functo Aelius Hadrianus in scepra succedit. huic Quadratus oratione splendidissima apologeticum librum pro nostra religione conscriptum et 15 validissimis communitum adsertionibus obtulit. quoniam quidem maligni quidam homines sub eodem principe nostros nitebantur incessere. qui liber hodieque servatur et apud nos et apud multos ex fratribus nostris. ex quo volumine indicia magni cuiusdam viri et mentis ac fidei apostolicae, eius scilicet qui conscripserit, colliguntur. idem igitur ipse suae 20 antiquitatis specimen talibus exprimit verbis:

>Nostri autem salvatoris, inquit >opera semper >aderant viva et vera >in his, qui sanati fuerant, et in his, qui a mortuis excitati sunt. non >enim visi sunt tantummodo vel resurgere vel sanari, sed perpetuo ab >hominibus videbantur, non tantum salvatore praesente, sed et post dis-

POF

2 artium P | 6 lucio] sic POF | 11 ordine eodem P | 14 librum
add. P^b vel P²

χρόνον ἰσαρόν. ὥστε καὶ εἰς τοὺς ἡμετέροισι χρόνοις τινὲς αὐτῶν ἀφίζοντο.

τοιοῦτος μὲν οὗτος· καὶ Ἀριστείδης δέ, πιστὸς ἀνὴρ τῆς καθ' 3
ἡμᾶς ὁμιλούμενος εὐσεβείας. τῷ Κοδράτῳ παραπλησίως ἔπερ τῆς
5 πίστεως ἀπολογία ἐπιγωνήσας Ἀθριανῷ καταλέλοιπεν· σφύζεται δέ
γε εἰς δεῦρο παρὰ πλείστοις καὶ ἡ τούτου γραφή.

Ἔπει δὲ τρίτῳ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας Ἀλέξανδρος Ῥωμαίων ἐπί- 4
σκοπος τελευτᾷ, δέκατον τῆς οἰκονομίας ἀποπλήσας ἔτος· ἔβυστος
ἦν τούτῳ διάδοχος. καὶ τῆς Ἀλεξανδρέων δὲ παροικίας ἀμφὶ τὸν
10 αὐτὸν χρόνον Ποίμων μεταλλάξαντα δωδεκάτῳ τῆς προστασίας ἔπει
διαδέχεται Ἰουῆστος.

Τῶν γε μὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισκόπων τοὺς χρόνους γραφῇ 5 1
σφραζόμενος οὕδαμῶς εὐρόν (κομιδῇ γὰρ οὖν βραχυβίους αὐτοὺς
λόγος κατέχει γενέσθαι). τοσοῦτον ἐξ ἑγγράφων παρείληφα, ὡς μέχοι 2
15 τῆς κατὰ Ἀθριανὸν Ἰουδαίων πολιορκίας πεντεκαίδεκα τὸν ἀριθμὸν
αὐτόθι γέγονασιν ἐπισκόπων διαδοχαί. οὓς πάντας Ἑβραίους φασὶν
ὄντας ἀνέκαθεν. τὴν γυνῶσιν τοῦ Χριστοῦ γρησίως καταδέξασθαι,
ὅστ' ἤδη πρὸς τῶν τὲ τοιάδε ἐπιζοίρειν δυνατῶν καὶ τῆς τῶν
ἐπισκόπων λειτουργίας ἀξίους δοκιμασθῆναι· συνεστάναι γὰρ αὐτοῖς
20 τότε τὴν πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐξ Ἑβραίων πιστῶν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων
καὶ εἰς τὴν τότε διαρκεσάντων πολιορκίαν, καθ' ἣν Ἰουδαῖοι Ῥω-
μαίων ἀθίσι ἀποστάντες, οὐ μικροῖς πολέμοις ἤλωσαν. διαλελοι- 3
πότερον δ' οὖν τηριζαῦτα τῶν ἐκ περιτομῆς ἐπισκόπων. τοὺς ἀπὸ
πρώτων νῦν ἀναγκαῖον ἂν εἶη καταλέξει. πρῶτος τοιγαροῦν Ἰά-
25 κωβος ὁ τοῦ κυρίου λεγόμενος ἀδελφὸς ἦν· μεθ' ὃν δεῦτερος Συ-
μεὼν· τρίτος Ἰουῆστος· τετάρτος τέταρτος· πέμπτος Τωβίας· ἕκτος
Βενιαμίν· ἑβδόμος· ὄγδοος Μαθθίας· ἔνατος Φίλιππος· δέ-

5 Robinson, Texts and Studies 1, 1 [= TU 9, 1. Zahn, Forsch. 5, 317]

ATERBDMΣΔ

3 μὲν BDM μὲν οὖν ATER | 6/7 πλείστοις—ἀλεξάν| auf Rasur B¹ |
7 Δ AΣBDER E M | ἐπει T¹ corr. T^c | αὐτῆς ABDMA αὐτοῦ TER |
8 ἀποπλήσας ABDM ἀποπληρώσας TER | ξέστος οὗτος B | 12 E AΣBΔ
22 ER 12 ζ M | 13 εὐρόν BD εὐρον ATERMΣ | οὖν getilgt D |
14 τοσοῦτον T¹DM τοσοῖτων B τοσοῦτον δ' ATcTrEΣ τοσοῦτο δ' R | παρεί-
ληφα ὡς] παρείληψα M | 16 διάδοχοι T¹ corr. T¹ | φησὶν B | 18 ἐπι-
ζοίρειν A ἐγγοίρειν TERBDM | 20 ἀπὸ τῶν > B | 21 διαρκεσάντ||| T¹
corr. TcTr | 22 οὐ > M | ἀνήλωσαν M | 24 ἂν εἶη > B¹ + Bcm |
25 μεθ' ὃν ATERDMA > BΣ | 27 μαθθαῖος D ἡς Σ

-cessum eius multis temporibus, ita ut aliquanti, qui ab eo vel curati
-vel resuscitati sunt, etiam ad nostra usque tempora perdurarint.<

Et de hoc quidem satis dictum. sed et Aristides, vir fidelis et 3
pietate nostrae religionis inbutus, Quadrato simile volumen ad Hadri-
5 anum pro fidei nostrae ratione conscripsit. cuius etiam nunc scripta
servantur.

[III] Tertio autem eiusdem principatus anno Alexander episcopus Romanae 1 4
urbis sacerdotium simul ac vitam finivit decennio expleto. huic subro-
gatus est Xystus. sed et Alexandriae eodem tempore defuncto Primo
10 duodecimo sui sacerdotii anno episcopatum Iustus suscepit.

[V] In Hierusolymis sane episcoporum tempora successionesque nullis E 5 1
ad integrum monumentis conservata repperimus, eo quod valde ad
breve tempus mortis celeritate praerepti sacerdotio singuli quique functi
perhibeantur, ita ut quantum ex veterum lectione comperior, ad tem- 2
15 pora usque principis Hadriani, sub quo Iudaei excidium passi sunt,
tradant quindecim episcoporum successiones esse decursas. quos omnes
aiunt Hebraeos antiquae originis extitisse et scientiam Christi fideliter
recepisse, et ideo incunctanter ab his, qui poterant de fidei merito iudi-
care, sacerdotio quoque visos esse dignissimos, quippe cum omnis tunc
20 ecclesia ex Hebraeis fidelibus coacervata firmataque videretur, incipien-
tibus ab apostolis et perdurantibus nimirum usque ad illud tempus ex-
cidii, quo Iudaei iterum deficientes a Romanis magnis rursus proeliis
subiugati sunt. igitur quia per idem tempus adsumere episcopos ex 3
circumcisione cessatum est, necessarium videtur omnes a primo usque
25 ad id temporis enumerare pariter sacerdotes. primus itaque Iacobus,
qui domini frater est habitus; post hunc Symeon electus est, tertius
Iustus, Zacchaeus quartus, deinde Tobias quintus et Benjamin sextus ac

POF

1 aliquanti *P*¹ | 2 ad n. u. ad t. *P*¹ | perdurarent *P* | 4/5 ad
hadrianum] adriano *P* | 8 simul] et simul *P*¹ | 10 iustinus *F* | suscepit] *P*
excepit *O* accepit *F* | 16 tradunt *P* | 22 deficientibus *P*^a | 27 zacchaeus]
O zacheus *P* zacharias *F* | et *om.* *P* | ac] et ac *P*^a et *P*^b

Eusebius II.

20

κατος Σενέκας· ἐνδέκατος Ἰουῆτος· Λευὶς δωδέκατος· Ἐφοῆς τρισεκα-
 δέκατος· τεσσαρεσεκαδέκατος Ἰωσήφ· ἐπὶ πᾶσι πεντεκαδέκατος Ἰου-
 δας. τοσοῦτοι καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Ἱεροσολύμων πόλεως ἐπίσκοποι ἀπὸ 4
 τῶν ἀποστόλων εἰς τὸν δηλούμενον διαγενόμενοι χρόνον, οἱ πάντες
 5 ἐκ περιτομῆς. ἤδη δὲ δωδέκατον ἐχοῦσης ἔτος τῆς ἡγεμονίας. 5
 Ξύστον δεκαετη χρόνον ἀποπλήσαντα ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἐπισκοπῆς
 ἑβδομος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διαδέχεται Τελεσφόρος· ἐνιαυτοῦ δὲ
 μεταξὺ καὶ μηνῶν διαγενομένου, τῆς Ἀλεξανδρέων παροικίας τὴν
 προστασίαν Εὐμένης ἕκτω κλήρω διαδέχεται, τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἔτεσι
 10 ἑνδεκα διαρκέσαντος.
 Καὶ δῆτα τῆς Ἰουδαίων ἀποστασίας αὐθις εἰς μέγα καὶ πολὺν 6 1
 προσελθούσης, Ροῦφος ἐπάρχων τῆς Ἰουδαίας, στρατιωτικῆς αὐτῶ
 συμμαχίας ὑπὸ βασιλέως πεμφθείσης, ταῖς ἀπονοίαις αὐτῶν ἀφειδῶς
 χροόμενος ἐπεξῆμι, μυριάδας ἀθρόως ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ παίδων καὶ
 15 γυναικῶν διαφθείρων πολέμον τε νόμφ τὰς χώρας αὐτῶν ἐξανδρα-
 ποδιζόμενος. ἑστρατήγει δὲ τότε Ἰουδαίων Βαρχοχεβας ὄνομα, 2
 ὃ δὴ ἀστέρα δηλοῖ, τὰ μὲν ἄλλα φονικὸς καὶ ληστρικὸς τις ἀνὴρ,
 ἐπὶ δὲ τῇ προσηγορίᾳ, οἷα ἐπ' ἀνδραπόδων, ὡς δὴ ἐξ οὐρανοῦ φωστῆρ
 αὐτοῖς κατεληλυθὼς καζομένοις τε ἐπιλάμπει τερατενόμενος. 3
 20 μάστιγος δὲ τοῦ πολέμου ἔτους ὀκτωκαιδεκάτου τῆς ἡγεμονίας κατὰ
 Βηθθηρα (πολίχνη τις ἦν ὀχρωτάτη, τῶν Ἱεροσολύμων οὐ σφόδρα

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

1 σενέκας TcER σενεκας M σενεκῶς A σένακας BD ἐνέκας T¹ | 4 δη-
 λούμενον Ιούδας καὶ εἰς τόνδε B δηλούμενον Ιούδας D | διατεινόμενοι BD
 5 ER Z M | δὲ > T¹ + Tc | ἡγεμονίας ΤΕΡΒΔΜΣΑ ἡγεμονίας ἀδρι-
 ανοῦ A | 6 ἀποπληρώσαντα TER | ἀπὸ TER | 8 μηνὸς ΜΑ | δια-
 γενομένων D | 8/9 τὴν προστασίαν > R | 9 ἕκτος A | 10 διαρκέσαν-
 τος ια BD | 11 ER AΣB Z ER H M | δῆτα RDr δὴ τὰ ΑΤΕΒΔ¹Μ |
 12 προσελθούσης ΑΒΔΜΑ διελθούσης TER | 13 ἀπονοίαις ΑΒΔΜΣΑ ἔπο-
 νοίαις TER | αὐτῶν > M | 14 ὁμοῦ τε καὶ M | 16 τότε Ἰουδαίων BD
 τότε Ἰουδαίων δεῦτερος τηρικαῦτα M Ἰουδαίων τηρικαῦτα ΑΤΕΡ | βαρχοχεβας
 E βαρχοχεβας A βαρχοχεβῶς TcTrR βαρχοχεβῶς D βαρχοχεβῶς B βαρχοχεβας
 T¹ ἀρχοχεβῶς M | 17 ὃ δὴ ἀστέρα δηλοῖ ΒΔΜΑ ἀστέρα δηλοῖ τοῦτο A ἀστέρα
 τοῦτο δηλοῖ T¹ [Tc getilgt] ὃ δὴ ἀστέρα τοῦτο δηλοῖ ER > Σ | φονικὸς καὶ
 ληστρικὸς τις ΒΔΜΣ ληστρικὸς καὶ φονικὸς ΑΤΕΡ | 18 ἐπ' ἐξ B |
 οὐρανοῦ ἄνω M | 19 αὐτοῖς ΑΒΔΜΣΑ αὐτὸς TER | 20 ἡγεμονίας ΤΕΡΒΔ
 ΜΣΑ ἡγεμονίας ἀδριανοῦ A | 21 βηθθηρα R βηθθηρα BD bethera A βηθθηρα
 A βηθθηρα T¹ βηθθηρα M βηθθηρα TcE, ι in η corr. aber wiederhergestellt E
 נֶרְתָּן [= Ort] Σ | πολίχνη τις T [aus πόλινητις corr. T¹] ERBD [aus πολίχνην
 τις corr. Dr] Σ πολίχνην ἦτις M πόλιν ἦτις A | τῶν > TER

septimus Iohannes, tum Matthias, quem Philippus excepit, cui decimus Seneca subrogatus est, Iustus exinde ac duodecimus Levi, post hunc Efrem et quartusdecimus Ioseph ac finis omnium Iudas. isti sunt fere 4 omnes, qui Hierusolymis episcopi ab apostolis ad illa usque tempora, 5 quae superius designavimus, plebi illi ex circumcissione praefuerunt. 5 Romae autem duodecimo anno memorati principatus Xysto duodecim annis ecclesiae gubernaculis functo Telesphorus septimus ab apostolis subrogatur. anno post quem et uno mense Alexandrinae ecclesiae moderamen Eumenes sexta successione suscepit, cum decessor eius undecim 10 annis populo praefuisset.

[VI] Verum Iudaicis motibus ac factionibus rursus ad maiora progressis 6 1 Rufus Iudaeae praesidens armata manu sibi ab imperatore decreta insolentiam gentis acerrime comprimebat, multa milia passim virorum, feminarum puerorumque conficiens, quorum terras iure belli Romano 15 vindicabat imperio. tempore, quo ista gerebantur, ducebat exercitum 2 Iudaeorum Barchochebas quidam, quod nomen significat stellam, cetera vir crudelis et scelestus. sed ex vocabulo suo velut vilibus mancipiis persuadebat se ob salutem eorum sidus magnum caelitus esse delapsum, aegris mortalibus et longa obscuritate damnatis ferre lucis auxilium. 20 igitur cum maxime belli huius fomenta concreverent, octavo decimo 3 anno principatus eiusdem apud Betheram oppidum praevalidum Hierusolymis vicinum cum longior a Romanis tenderetur obsidio, fame ac siti

POF

2 leuis P¹F | 3/4 omnes fere Pa | 6 duodecim] sic libri | 9 undecim] sic libri | 16 barchochebas] scripsi (cf. p. 317, 3) barchochabas PF barchochabas O | cetera] O¹F ceterum PO² | 19 et om. O¹F | 21 bethera O¹ bethara PO²F | praenalidum om. P

πόρρω διεστῶσα τῆς τε ἕξωθεν πολιορκίας χρονίου γενομένης λιμῶ
 τε καὶ δίψει τῶν νεωτεροποιῶν εἰς ἕσχατον ὀλέθρου περιελαθόντων
 καὶ τοῦ τῆς ἀπορίας αὐτοῖς αἰτίου τὴν ἀξίαν ἐκτίσαντος δίκην, τὸ
 πᾶν ἔθνος ἐξ ἐκείνου καὶ τῆς περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα γῆς πάνπαν ἐπι-
 5 βάλειν εἰσγεται νόμον δόγματι καὶ διατάξειον Ἀδριανοῦ, ὡς ἂν μηδ'
 ἐξ ἀπόπτου θεωροῖεν τὸ πατρῶον ἔδαφος, ἐγκελευσαμένου Ἀρίστων
 ὁ Πελλαῖος ἱστορεῖ. οὕτω δὲ τῆς πόλεως εἰς ἐρημίαν τοῦ Ἰου- 4
 δαίων ἔθνος παντελῆ τε γθορὰν τῶν πάλαι οἰκητόρων ἐλθούσης
 ἐξ ἄλλογύλου τε γένους συνοικισθείσης, ἢ μετέπειτα συστάσα Ῥω-
 10 μαϊκῆ πόλις τὴν ἐπωνυμίαν ἀμείψασα, εἰς τὴν τοῦ κρατοῦντος
 Αἰλίου Ἀδριανοῦ τιμὴν Αἰλία προσαγορεύεται. καὶ δὲ τῆς αὐτόθι
 ἐκκλησίας ἐξ ἔθνῶν συγκροτηθείσης, πρῶτος μετὰ τοὺς ἐκ περι-
 τομῆς ἐπισκόπους τὴν τῶν ἐκείσε λειτουργίαν ἐγκειρίζεται Μάρκος.
 Ἦδη δὲ λαμπροτάτων δίκην φωστήρων τῶν ἀνὰ τὴν οἰκον- 7 1
 15 μένην ἀποστιλβουσῶν ἐκκλησιῶν ἀμαξούσης τε εἰς ἅπαν τὸ τῶν
 ἀνθρώπων γένος τῆς εἰς τὸν σωτήρα καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χριστὸν πίστεως, ὁ μισόκαλος δαίμων οἷα τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς καὶ
 τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας ἀεὶ τυγχάνων πολεμιώτατος, πάσας
 στρέφων κατὰ τῆς ἐκκλησίας μηχανάς, πάλαι μὲν τοῖς ἕξωθεν δι-
 20 ωγμοῖς κατ' αὐτῆς ὥπλιζέτο, τότε γε μὴν τούτων ἀποκεκλεισμένος, 2
 ποιηροῖς καὶ γόησιν ἀνδράσιν ὥσπερ τισὶν ὀλεθροῖς ψυχῶν ὀργάνοις
 διακόνοις τε ἀπωλείας χρῶμενος, ἐτέραις κατεστρατήγει μεθόδοις,
 πάντα πόρον ἐπινοῶν, ὡς ἂν ὑποδύντες γόητες καὶ ἀπατηλοὶ τὴν
 αὐτὴν τοῦ δόγματος ἡμῖν προσηγορίαν, ὁμοῦ μὲν τῶν πιστῶν τοὺς
 25 πρὸς αὐτῶν ἀλισκομένους εἰς βυθὸν ἀπωλείας ἄγειεν, ὁμοῦ δὲ τοὺς
 τῆς πίστεως ἀγνῶτας δι' ὧν αὐτοὶ θρώντες ἐπιχειροῖεν, ἀποτρέ-
 πουντο τῆς ἐπὶ τὸν σωτήριον λόγον παρόδου. ἀπὸ γοῶν τοῦ 3
 Μενάνδρου, ὃν διάδοχον τοῦ Σίμωνος ἤδη πρότερον παραδεδώ-
 καμεν, ἀμειψίτομος ὥσπερ καὶ δικέγαλος ὁμιάδης τις προελθοῦσα

27/28 252, 25 ff.

ATERBDMΣΑ

1 τε > M | 2 περιελθόντων B | 5 νόμον ΠΣ *divinae legis* A vgl.
 Hieron. Eusarm ol. 228, 2 | δόγματι ABDA δόγμασι TERM | ἂν > D
 6 ἐγκελευσαμένου ATERBD ἐγκελευσαμένω M *befahl* Σ, > A nach Conjectur
 7 πελλαῖος ABDΓΣΑ παλαιός TERD¹M | 8 παντελῆ τε BDM παντελῆ TER καὶ
 παντελῆ AΓr | 11 Ἢ ER Ḡ M | 14 ᾪ AΣ BD 27 Ḡ₂ER 20 Ἰ M 27 ἸA M
 15 τε BDΣA ἔτ' M δὲ ATER | 20 ἀποκεκλεισμένος] οσ auf Rasur Tc
 21 ψυχῶν > B | 22 μεθοδείαισ BDr μεθοδίας D | 25 πρὸ T¹ corr. Tc
 28/29 παραδεδώκαμεν ATER παρεδώκαμεν BDM γρ [ohne Variante] Dm
 29 προελθοῦσα A, T durch Rasur corr., BDMΣ προσελθοῦσα T¹ER

perduellibus intrinsecus ad extremum internicionis adductis, postquam dux ipse praecipue meritas suo facinore poenas luit, omnis haec natio iam ex illo ab omni regione finitima Hierusolymorum penitus arcebatur cum sanctione divinae legis tum maxime constitutionibus et decretis 5 Hadriani, ita ut ne de celsiore quidem prospectu eminus eis saltim paternum solum profanis obtutibus liceret inspicere. Aristo Pellaeus historiografus ista persequitur. ita factum est, ut civitas post interitum 4 Iudaicae gentis. incolis mox in eam peregrinae nationis confluentibus. permutatis civibus etiam ipsa Aelia appellaretur ex cognomento imperatoris Aelii Hadriani, et ut in Romanorum ius conversa ritum pariter [VII] mutaret ac nomen. | igitur ex gentibus ut inibi coepit ecclesia congregari, primus post episcopos ex circumceisione sacerdotium civitatis illius accepit Marcus.

Cumque iam refulgentibus in modum clarissimorum siderum eccle- z 7 1
 15 siis ubique terrarum, vigente etiam per omne hominum genus fide. qua cuncti pariter in salvatorem ac dominum nostrum Iesum Christum integre et constanter crediderant, ille totius bonitatis aemulus daemon, utpote veritatis inimicus et salutis humanae hostis perpetuus, omnia molimina contra dei ecclesiam versans, qui prius externis eam persecu- 2
 20 tionibus et hostilibus oppugnaverat, nunc malignis quibusdam viris et deceptoribus reppertis intestino bello eam quatere nititur, scilicet ut fraudulentis fallacesque homines nostrae religionis simulato tantum nomine induti fidelium quidem, si quos forte persuasionis suae fraude deciperent, pessumdarent, ignorantes vero fidei nostrae mysterium per- 3
 25 versis et feralibus suis vel gestis vel adsertionibus inpeditos a desiderio verae fidei et salutis longius submoverent. igitur humani generis deceptor antiquus post Menandrum, quem supra rettulimus Simonis successorem, velut quandam bestiam bino ore sibilantem binisque linguis

POF

2 facinori p. luet P | 5 celsiore] O celsiori PF | 7 ita] ita ut P
 12 primos P | 16 cunctis P | 17 crediderant om. P¹ | 25 gentis Pa

δύναμις δεῖν αἰρέσεων διαφόρων ἀρχηγόνες κατεστήσατο, Σατορ-
 νῖνόν τε Ἀντιοχέα τὸ γένος καὶ Βασιλείδην Ἀλεξανδρέα· ὧν ὁ μὲν
 κατὰ Συρίαν, ὁ δὲ κατ' Αἴγυπτον συνεστήσαντο θεομισῶν αἰρέσεων
 διδασκαλία. τὰ μὲν οὖν πλείστα τὸν Σατορνῖνον τὰ αὐτὰ τῷ 4
 5 Μενάνδρῳ ψευδολογῆσαι ὁ Εἰρηναῖος δηλοῖ, προσήματι δὲ ἀπορη-
 τοτέρων τὸν Βασιλείδην εἰς τὸ ἄπειρον τείνει τὰς ἐπινοίας, δυσσε-
 βοῦς αἰρέσεως ἐαυτῷ τερατώδεις ἀναπλάσαντα μυθοποιίας. πλεί- 5
 στων οὖν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῆς ἀληθείας
 ἐπεραγωνιζομένων λογικώτερόν τε τῆς ἀποστολικῆς καὶ ἐκκλησι-
 10 αστικῆς δόξης ἐπεμαχοῦντων, ἤδη τινὲς καὶ διὰ συγγραμμάτων τοῖς
 μετέπειτα προσφλεκτικῶς αὐτῶν δὴ τούτων τῶν δηλωθειῶν αἰ-
 ρήσεων παρεῖχον ἐφόδους· ὧν εἰς ἡμᾶς κατήλθεν ἐν τοῖς τότε 6
 γνωριμωτάτων συγγραφέως Ἀρχιππα Κάστορος ἱκανώτατος κατὰ
 Βασιλείδου ἔλεγχος, τὴν δεινότητα τῆς τάνδρῶς ἀποκαλύπτων γοη- 7
 15 τείας. ἐκφαίνων δ' οὖν αὐτοῦ τὰ ἀπόρητα, φησὶν αὐτὸν εἰς μὲν
 τὸ εὐαγγέλιον τέσσαρα πρὸς τοῖς εἰκοσι συντάξαι βιβλία, προφήτας
 δὲ ἐαυτῷ ὀνομάσαι Βαρκαββαν καὶ Βαρκωφ καὶ ἄλλους ἀνυπάρκτους
 τινὰς ἐαυτῷ συστησάμενον, βαρβάρους τε αὐτοῖς εἰς κατάπληξιν τῶν
 20 τὰ τοιαῦτα τεθηπότων ἐπισημίσει προσηγορίας, διδάσκειν τε ἀδια-
 γορεῖν εἰδωλοθέτων ἀπογενομένους καὶ ἐξομνυμένους ἀπαραφ-
 λάκτως τὴν πίστιν κατὰ τὸς τῶν διωγμῶν καιρούς, Πυθαγορικῶς
 τε τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ πενταετη σιωπὴν παρακελεύεσθαι· καὶ 8
 ἕτερα δὲ τούτοις παραπλήσια ἀμφὶ τοῦ Βασιλείδου καταλέξας ὁ
 εἰρημένος οὐκ ἀγεννῶς τῆς δηλωθείσης αἰρέσεως εἰς προὔπτον ἐφό-
 25 ρασε τὴν πλάνην. γράφει δὲ καὶ Εἰρηναῖος συγχρονίσαι τούτοις 9
 Καρποκράτην, ἑτέρας αἰρέσεως τῆς τῶν Γνωστικῶν ἐπιζηθείσης
 πατέρα· οἱ καὶ τοῦ Σίμωνος οὐκ ὡς ἐκεῖνος κρύβδην, ἀλλ' ἤδη καὶ
 εἰς φανερόν τὰς μεγάλας παραδιδόνα ἠξίουν, ὡς ἐπὶ μεγάλοις δὴ.

4/5 Iren. 1, 24, 1 — 5/6 Iren. 1, 24, 3 — 25—S. 312, 8 Iren. 1, 25,
 1. 6. 3. 4

ATERBDMΣΑ

1 ἀρχηγὸς διαφόρων δὲ τούτων B | 1/2 σατορνῖλον E [λ auf Rasur],
 RΣ | 2 τε > BD | 4 διδασκαλία A διδασκαλίαις T¹ corr. Tr | σατορ-
 νῖνον RΣ | 5/6 ἀπορητοτέρων ATERΣΑ ἀπορητοτέρω BDM ut altius aliqui
 et uerisimilius adiuuuisse uideatur Iren | 7 Ἴ ER | 9 καὶ ἡ D | 12 εἰς
 εἰς Tr | 13 γνωριμωστατον T¹ corr. Tc | 15 γ' οὖν B | 17 δὲ > D¹
 + Dr | βαρκαββῶν AD βαρκαββῶν TERM βαρκαββῶν B ⲛⲉⲣⲛⲁ Ⲛ | 18 τινὰς
 > B | 23 καταλέξει D¹ corr. Dr | 24 εἰρηναῖος D¹Σ corr. Dr | 25 ἸΑ
 ER | ὁ εἰρηναῖος M . | 28 δὴ] τίσι Tr

diabolica venena vibrantem, Saturninum quendam Antiochiae genitum et Basiliden Alexandriae ortum produxit. quorum uterque suis in regionibus officinas impiae ac deo invisae condidit disciplinae. et quidem in omnibus paene Saturninum eadem quae Menandrum commentatum esse significat Irenaeus, Basiliden vero praetextu mysticae doctrinae in immensum tetendisse mentis impiae cogitatum, dum prodigiosa fabularum figmenta sibimet complacerent. sed e contra multi admodum ecclesiastici viri pro veritate fortiter stare ac scriptis quoque et adsertionibus vera ratione subnixis pro apostolica et ecclesiastica traditione certare, ut ex librorum monumentis etiam posteris ad cavenda haereticorum venena munimen et subsidium praeberetur. e quibus pervenit ad nos liber celeberrimi scriptoris id temporis Agrippae Castoris confutationem Basilidis validissimam continens, per quem versutia et calliditas viri ad decipiendum nimis apta detegitur. denique cum publicaret eius arcana, dixit eum de euangelio quidem quattuor et viginti commentarios condidisse, prophetas vero sibimet nuncupasse quosdam Barchabban et Barchob aliosque, qui numquam extiterint, quos ipse tamen constituerit sibi ac barbaris vocabulis, ut esset appellatio ipsa terribilis, nominari. docere etiam eum refert immolata absque ullo respectu conscientiae degustanda et sine scrupulo atque indifferenter fidem negandam persecutionis temporibus, sectatoresque suos ad morem Pythagoricum docuit quinquennio silere. addit alia quoque non pauca, quibus sectae huius errorem penitus a se deprehensum et confutatum esse declarat. sed et Irenaeus scribit coevum tempore et moribus memoratorum fuisse Carpocraten quendam superstitionis alterius, qui gnostici appellantur vocabulo ab scientia confictio, auctorem. qui sane praestigias Simonis magi non ut ille clam, sed publice ac palam tradebat et velut pro summis atque optimis studiis laudem confessam ac publicam de nefariis artibus a deceptis auditoribus requirebat et magicas tenebras in luce

POF

2 basiliden *P* basileden *F* basilidem *O* | 5 basileden *F* basilidem *P*
 praetexto *P* | 6 in *om.* *P*¹ | 12 celeberrimi] *P* cum *Graecis* celeberrimus
OF | id] idem *P* | 15 eum] ad eum *P*^a | 16 barchabban *PF*² barca-
 bam *O* bar*habbam *F*¹ | 17 barchob] *P*^b *F* barcob *P*^a bara* *O*¹ baran *O*²
 aliosque] alios quoque *P*² | 18 nominaret *P* | 24/25 carpocratem *P*

μόνον οὐχὶ καὶ σεμνυόμενοι τοῖς κατὰ περιεργίαν πρὸς αὐτῶν ἐπι-
 τελουμένοις φίλτροις ὄνειροτομοῖς τε καὶ παρόδοις τισὶ δαίμοσιν
 καὶ ἄλλαις ὁμοιοτρόποις τισὶν ἀγωγαῖς· τοῦτοις τε ἀκολούθως πάντα
 5 θρᾶν χοῖραι διδάσκειν τὰ ἀσχυρογρότατα τοὺς μέλλοντας εἰς τὸ τέ-
 λειον τῆς κατ' αὐτοὺς μυσταγωγίας ἢ καὶ μᾶλλον μυσαιοποιίας
 ἐλεύσεσθαι, ὡς μὴ ἂν ἄλλως ἐκφενξομένους τοὺς κοσμικοὺς, ὡς ἂν
 ἐκείνοι γαῖεν, ἄρχοντας, μὴ οὐχὶ πᾶσιν τὰ δι' ἀρητοποιίας ἀπονεί-
 10 μαντας χρεῖα. τούτοις δῆτα συνέβαιεν διακόνοις χρώμενον τὸν
 ἐπιχαιρεσίκακον δαίμονα τοὺς μὲν πρὸς αὐτῶν ἀπατωμένους οἰκτροῦς
 10 οὕτως εἰς ἀπόλειαν ἀνδραποδίξεσθαι, τοῖς δ' ἀπίστοις ἔθνεσιν πολλήν
 παρέχειν κατὰ τοῦ θείου λόγου δυσσημίας περιουσίαν, τῆς ἐξ αὐ-
 τῶν γήμις εἰς τὴν τοῦ παντὸς Χριστιανῶν ἔθνευς διαβολὴν κατα-
 χουμένης. ταύτη δ' οὖν ἐπὶ πλείστον συνέβαιεν τὴν περὶ ἡμῶν
 11 παρὰ τοῖς τότε ἀπίστοις ὑπόνοιαν δυσσεβῆ καὶ ἀποπωτάτην διαδί-
 15 δοσθαι, ὡς δὴ ἀθεμίτοις πρὸς μητέρας καὶ ἀδελφὰς μῖξιν ἀνοσίαις
 τε τροφαῖς χρωμένων. οὐκ εἰς μακρόν γε μὴν αὐτῶ ταῦτα προ-
 12 χῶρει, τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἑαυτὴν συνιστώσης ἐπὶ μέγα τε φῶς
 κατὰ τὸν προϊόντα χρόνον διαλαμπούσης. ἔσβεστο μὲν γὰρ αὐτίκα
 13 πρὸς αὐτῆς ἐνεργείας ἀπελεγχόμενα τὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιτεχνήματα,
 20 ἄλλων ἐπ' ἄλλαις αἰρέσεσιν καινοτομουμένων, ὑπορρεουσῶν αἰετῶν
 προτέρων καὶ εἰς πολυτρόπους καὶ πολυμόρφους ἰδέας ἄλλοτε ἄλλως
 φθειρομένων· προήει δ' εἰς ἀΐξην καὶ μέγεθος, αἰετὰ κατὰ τὰ αὐτὰ
 καὶ ὡσαύτως ἔχουσα, ἢ τῆς καθόλου καὶ μόνης ἀληθοῦς ἐκκλησίας
 λαμπρότης, τὸ σεμνὸν καὶ εἰλικρινὲς καὶ ἐλευθέριον τό τε σῶφρον
 25 καὶ καθαρὸν τῆς ἐνθέου πολιτείας τε καὶ φιλοσοφίας εἰς ἅπαν γένος
 Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων ἀποστίλβουσα. συναπέσθη δ' οὖν ἅμα τῷ
 14 χρόνῳ καὶ ἢ κατὰ παντὸς τοῦ δόγματος διαβολή. ἔμενεν δὲ ἄρα μόνη
 παρὰ πᾶσι κρατοῦσα καὶ ἀνομολογουμένη τὰ μάλιστα διαπρέπειν ἐπὶ
 30 ἡμᾶς διδασκαλία, ὡς μηδένα τῶν εἰς νῦν ἀσχυρὰν ἐπιφέρειν τολμᾶν
 κατὰ τῆς πίστεως ἡμῶν δυσσημίαν μηδέ τινα τοιαύτην διαβολὴν

ATERBDMΣΔ

1 καὶ TeTrERBDM > AT¹ | 3 ἄλλοισ BD | ὁμοτρόποις TE | τισὶν
 > BD | 5 αὐτοῖς ABDMΣ αὐτὸν TER | 12 χριστιανῶν ἔθνευς BDM ἔθνευς
 χριστιανῶν ATER | 16 μακρόν BDM μακρὰν ATER | 19 ἀληθείας M |
 24 τό τε M | ἐλευθέριον ATER ἐλεύθερον BDM | 26 δοῦν BDM γ' οὖν
 ATER | ἅμα BDMΣ > ATER | 27/28 ἄρα μόνη παρὰ πᾶσι BDMA μόνη
 ἄρα A μόνη ἄρα πᾶσιν TER indem sie allein siegreich war und jedermann von
 ihr bekannte Σ | 28 ὁμολογουμένη DM | 29 καὶ² > R

publica perorabat de amatoris duntaxat somniisque inmissis ac dae-
 moniis parhedris aliisque similibus fraudibus. deque his consequenter
 doceri oportere omnem hominem decernebat, qui ad perfectionem sui
 mysterii vel potius sceleris cuperet pervenire, adserens non aliter unum-
 5 quemque effugere posse mundi huius principes vel declinare, nisi per
 huiuscemodi facinora sua cuique nefaria debita solverentur. his igitur 10
 ille totius boni aemulus utens suae malignitatis ministris tam eos, qui
 post fidem ab his decipiebantur, rapiebat ad tenebras sempiternas, quam
 illos, qui necdum crediderant, tamquam haec esset nostrae religionis
 10 infamia, submovebat a fide, dum ob execrabilem horum hominum vitam
 ipsam Christianorum professionem audiens quisque vitaret. nec aliunde 11
 tunc suspicio de nobis tamquam vere impiis et incestis fuerat exorta,
 qua adsereretur illicitis plebem nostram stupris et promiscue habitis in
 matribus ac sororibus pollui atque execrandis infanticidii dapibus fu-
 15 nestari. sed non in longum duravit infamia, ubi se ipsa coepit veritas 12
 aperire, quin immo et clarius ac splendidius inlucescente vita nostrorum
 extinguebatur continuo superstitiosi caligo figmenti. et singulis qui 13
 busque sectis, quae adversum veritatem exortae fuerant, evanescentibus
 vel in multifidas ac multiformes species diffluentibus proficiebat et ex-
 20 tollebatur in dies solus verae et catholicae ecclesiae splendor, nulla
 temporum varietate fucatus, quia castimonia sui ac puritate et divinae
 conversationis gloria per omne genus hominum sapientia, doctrina, fide
 et actibus refulgebat. etenim ipso confestim tempore, quo coeperat, 14
 opprobrii huius flamma restincta est. permansit autem apud singulorum
 25 mentes veritas, quae suis semper viribus nitens convincit et arguit fal-
 sitatem nec passa est adulterino maledictorum fucato ecclesiae castitatem
 pudicitiamque lacerari, in tantum ut ex illo ad nostra usque tempora
 nullus tam scaevae mentis extiterit, qui honestatem et castimoniae plebis
 nostrae ore sacrilego concinnatis macularet opprobriis. sed et ad Ro-
 30 manos et ad Graecos, ad Scythas et barbaros et ad ipsas paene in ul-
 timis orbis partibus reconditas nationes in tantum suavis odor de ec-
 clesiae gestis et divinum quiddam respirans sanctae conversationis aura
 pervenit, in tantum ad aures omnium ac mentes felix Christianorum fama
 pervecta est, ut omne hominum genus legibus et superstitionibus patriis
 35 derelictis ad fidem se converteret Christi omnisque barbaries genuina

N (redit 33 respirans) POF

1 ac] a *P^b* | 2 parhedriis *P^a* | 3 docere *PO²* | 4 sceleris] sui sce-
 leris *P^a* | 5 huius mundi *P* | 13 quam *P^a* | 17 extinguebantur *P^a*
 19 defluentibus *PF* | 21 temporum *om. P^u* | fucatus *P¹O¹* fuscatus *P²O²F*
 | 26 maledictorum *O¹F* | 28 saevae *F²* | 29 sed et] sed *P*

οἷαις πάλαι πρότερον φίλον ἦν χρῆσθαι τοῖς καθ' ἡμῶν ἐπισυνιστα-
μένοις.

Ὅμως δ' οὖν κατὰ τοὺς δηλομένους αὐθις παρῆγεν εἰς μέσον ἢ Η 15
ἀλήθεια πλείους ἑαυτῆς ὑπερμάχους, οὐ δι' ἀγράφων αὐτὸ μόνον
5 ἐλέγχων. ἀλλὰ καὶ δι' ἐγγράφων ἀποδείξεων κατὰ τῶν ἀθέων αἰ-
ρέσεων στρατευομένους· ἐν τούτοις ἐγνωρίζετο Ἰγῆσιππος, οὗ πλεί- 8 1
σταίς ἤδη πρότερον κεχρήμεθα φωναίς. ὡς ἂν ἐκ τῆς αὐτοῦ παρα-
δόσεως τιὰ τῶν κατὰ τοὺς ἀποστόλους παραθέμενοι. ἐν πέντε 2
δ' οὖν συγγράμμασι οὗτος τὴν ἀπλανῆ παράδοσιν τοῦ ἀποστολικοῦ
10 κηρύγματος ἀπλουστάτη συντάξει γραφῆς ὑπομνηματισάμενος, καθ'
ὅν ἐγνωρίζετο σημαίνει χρόνον, περὶ τῶν ἀρχῆθεν ἰδρυσάντων τὰ
εἰδωλα οὕτω πως γράφων

>οἷς κεινοτάγια καὶ νεοὺς ἐποίησαν ὡς μέχρι νῦν· ὅν ἐστιν καὶ
>Ἀντινόος, δοῦλος Ἀδριανοῦ Καίσαρος, οὗ καὶ ἀγὼν ἀγεται Ἀντινό-
15 >ειος. ὁ ἐγ' ἡμῶν γενόμενος. καὶ γὰρ πόλιν ἐκτίσεν ἐπώνυμον Ἀν-
>τινόου καὶ προφήτας.

κατ' αὐτὸν δὲ καὶ Ἰουστίνος, γνήσιος τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας 3
ἐραστής. ἔτι τοῖς παρ' Ἑλλήσιν ἀσχοῦμενος ἐνδιέτριβεν λόγοις· ση-
μαίνει δὲ καὶ αὐτὸς τουτοῦ τὸν χρόνον ἐν τῇ πρὸς Ἀντωνίνου
20 ἀπολογία ὧδε γράφων

>οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπιμνησθῆναι ἐν τούτοις ἡγούμεθα καὶ Ἀντι-
>νόου τοῦ νῦν γενομένου, ὃν καὶ ἅπαντες ὡς θεὸν διὰ φόβον σέβειν
>ὄρμητον, ἐπιστάμενοι τίς τε ἦν καὶ πόθεν ὑπῆρχεν·

13—16 Zahn, Forschungen 6, 247 — 21—23 Iustin. apol. 1, 29

ATERBDMΣΑ

1 οἷαις—φίλον ἦν > Σ | 3 Η Σ 6 A 312, 16 B 6 IB ER 3 IB M
5 καὶ > TE | 6/7 πλείστας B¹ corr. B^c | 8 παραθέμενοι BDrM παραθεμένον
D¹ παρατιθέμενοι ATER | 9 δ' οὖν BDM δὴ οὖν ATER | 10 κηρύγμασιν M
10/11 καθ' ὅν 9' ὅν auf Rasur von 2 Buchstaben Tr | 11 χρόνον σημαίνει R
| χρόνον on auf Rasur Tr | 13 κεινοτάγια TrE κεινοτάγια AT¹RBDM
ὧν > M | 14/15 Ἀντινόου] ἀντινοοσ Σ | 15 ὁ MΣ ὁ καὶ BD > ATER
ἡμῶν BD | γινόμενος B | γὰρ TERBDM γὰρ καὶ A | 16 καὶ προ-
φήτας nicht übersetzt Σ, das Excerpt schliesst mitten im Satz | 17 κατ' αὐ-
τόν A¹ corr., TERM κατατατόν A¹D κατὰ τοῦτον B | 18 ἔτι BD ἔτι τε
ATERM | 19 οὗτος M | 21 ἐν τούτοις ἡγούμεθα ἐπιμνησθῆναι D ἐν
τούτοις ἐπιμνησθῆναι ἡγούμεθα M | 22 πάντες BD Iust | 23 ὅθεν R

feritate deposita ad Iesum concurreret discere ab eo, quia mitis est et humilis corde.

[VIII] Extiterunt praeterea per divinam gratiam viri ea tempestate eruditissimi, qui probabiliter et sufficienter obscaena haereticorum commenta convincerent et quid vera fides in ecclesia catholica castitatis haberet, ostenderent. in quibus Hegesippus celeberrimus habebatur. 8 1
 5 qui integerrimam traditionem apostolicae praedicationis simplici sermone 2
 conscriptam in quinque libris memoriae tradidit. ubi et de suis ipse temporibus aliquanta commemorat et de quibusdam, qui simulacra con-
 10 locaverant, talia quaedam scribit:

>Quibus<, inquit, >templa immo potius sepulchra fecerunt, sicut etiam
 >nunc videmus. ex quibus est unus Antinous servus Hadriani Caesaris,
 >cui agones annui celebrantur, qui Antinoii appellantur, nostris adhuc
 >temporibus instituti. nam et civitatem condidit eius nomini Antinoum
 15 >et templum ei et sacerdotes instituit ac profetas<.

Sed et Iustinus, fidelissimus nostrae filosofiae sectator et in Grae- 3
 corum disciplinis eruditissimus, scribens ad Antoninum apologeticum
 pro nostra religione librum, horum meminit, ita dicens:

>Non mihi videtur absurdum meminisse in his etiam de Antinoo
 20 >quod nuper gestum est, quem omnes timore principis quasi deum co-
 >lere coeperunt, cum bene noverint, quis qualisque paulo ante fuerit et
 >unde duxerit genus.<

1/2 Matth. 11, 29

NPOF

1 iesum] PF iesum christum NO | conuerteret Pa | qui Pa | 10 scripsit
 Pa | 12 ex] e N1 | antinius Pb | 19 antinuo P

ὁ δ' αὐτὸς καὶ τοῦ τότε κατὰ Ἰουδαίων πολέμου μνημονεύων 4
ταῦτα παρατίθεται

καὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν γενομένῳ Ἰουδαϊκῷ πολέμῳ Βαρχοχεβας, ὁ
τῆς Ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης, Χριστιανούς μόνους εἰς τι-
5 μωρίας δεινάζ, εἰ μὴ ἀφοίκοιτο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ βλασφημοῖεν,
ἐκέλευεν ἀγεσθαι.

ἐν ταύτῳ δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τὴν 5
θεοσέβειαν μεταβολὴν αὐτοῦ, ὅτι μὴ ἀλόγως, μετὰ κρίσεως δὲ αὐτῷ
γεγόνει, δηλῶν, ταῦτα γράφει

10 καὶ γὰρ αὐτὸς ἐγώ, τοῖς Πλάτωνος χαίρων διδάγμασι, διαβαλλο-
-μένους ἀκούων Χριστιανούς, ὄρων δὲ καὶ ἀφόβους πρὸς θάνατον
καὶ πάντα τὰ νομιζόμενα φοβερά, ἐνεύουον ἀδύνατον εἶναι ἐν κακίᾳ
καὶ φιληδονίᾳ ὑπάρχειν αὐτούς: τίς γὰρ φιλήδονος ἢ ἀκρατής καὶ
ἀνθρωπίων σαρκῶν βορὰν ἠγούμενος ἀγαθόν, δύναται ἂν θάνατον
15 ἀσπάσασθαι, ὅπως τῶν ἑαυτοῦ στερηθεῖν ἐπιθυμιῶν, ἀλλ' οὐκ ἐκ
παντὸς ἤναι τὴν ἐνθάδε βιοτήν καὶ λανθάνειν τοὺς ἀρχοντας
ἐπειράτο, οὐχ ὅτι ἑαυτὸν κατήγγελλεν φονευθισόμενον;*

Ἔτι δ' ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ δεξάμενον τὸν Ἀδριανὸν παρὰ Σερεννίου 6
Γρανιανοῦ, λαμπροτάτου ἠγούμενου, γράμματα ὑπὲρ Χριστιανῶν
20 περιέχοντα ὡς οὐ δίκαιον εἶναι ἐπὶ μηδεμίᾳ ἐγκλήματι βοαῖς δήμου
χαιροῦμένους ἀκρίτως κτείνειν αὐτούς, ἀντιγράψαι Μινοκτίον

3—6 Iustin. apol. 1, 31 — 10—17 Iustin. apol. 2, 12

ATERBDMΣΑ

1 τοῦ > T¹ + T^c | 3 βαρχοχεβας AT¹B βαρχοχεβᾶς T^cEDM βαρχε-
χωβᾶς R barchochabas A | 4 μόνους nicht übersetzt Σ | 5 τινᾶς M | τὸν
χρ ἢ BD | 6 ἐκέλευεν A durch Rasur corr., TERM Iust ἐκέλευσεν A¹BD |
7 δὲ > M | 9 γέγονε DM | 11 ἀκούων χριστιανῶν ATERBDM Iust χριστι-
ανῶν ἀκούων A | καὶ > ΣA Iust | πρὸς] εἰς M | 15 ἐκ > D¹ corr. D¹
18 Θ Σ 318, 15 A 314, 3 B 20 ΙΓ Ε 18 ΙΓ' RM | σερεννίου ATER, B corr.,
Eusarum chron. ol. 226 σερεννίου B¹DM σερεννίου Synk 65S, 16 Hieron. chron. ol.
226, 2 (serenum Oros. 7, 13, 2) serenio und serenio A HSS סרנינוס Σ ἐρένιον
ἐρένιον ἐρένιον Zonar. 3, 78, 15 HSS, der Mann hiess Q. Licinius Silvanus Gra-
nianus Quadronius Proculus, Prosop. imp. Rom. 2, 284; vgl. zu 318, 16 |
19 γρανιανοῦ M | 20 εἶη > D¹ + D^r | 21 κτείνεσθαι M

Idem quoque ipse etiam Iudaici belli, quod tunc gerebatur, memo- 4
riam faciens, talia quaedam refert:

>Etenim in hoc, quod nunc geritur, bello Iudaico Barchochebas
>princeps Iudaicae factionis Christianos solos, nisi negarent Christum.
5 >tamquam blasphemos ad supplicia rapi iubebat.<

In quibus libris etiam de conversione sua, quam habuit a gentili 5
philosophia ad verac religionis fidem, quod non absque probabili ratione
et examinato iudicio ad haec conversus sit, hoc modo scribit:

>Nam et ego ipse<, inquit, >sectis Platonicis institutus audiens in-
10 >famari Christianos et videns eos invidiosos ad suscipiendam mortem
>atque omne supplicium tolerandum. considerabam, quod impossibile
>esset in malitia eos et in libidine conversari. quis enim aliquando vo-
>luptuosus et luxuriis deditus, et qui humanis carnibus vesci delicias
>putet, mortem libenter amplectitur, quo scilicet ipsa confestim careat.
15 >pro qua infamari maluit, voluptate? quin immo vivere perpetuo si
>liceret et latere iudicia, in hoc magis operam daret, nedum semet ipsum
>statutae ac professae morti studeret offerre.<

Sed et idem ipse vir scribit Hadrianum principem, susceptis a θ 6
Serennio Graniano clarissimo viro praeside litteris, in quibus de Christi-

NPOF

3 nunc] nuper *P*¹ | barchochebas *N* barchochabas *PF* barcochabas *O*²
barcoch*bas *O*¹ | 8 et *om.* *NP*¹ | iudicio] ridicio *N* | 19 serenno] *NOF*
serenio *P*

Φουνδανῷ, ἀνθυπάτῳ τῆς Ἀσίας, προστάττοντα μηδένα κρίνειν ἄνευ ἐγγλήματος καὶ εὐλόγου κατηγορίας· καὶ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ἀντί- 7 γραφον παρατίθεται, τὴν Ῥωμαϊκὴν γωνήν, ὡς εἶχεν, διαφυλάξας, προλέγει δ' αὐτῆς ταῦτα

- 5 >καὶ ἐξ ἐπιστολῆς δὲ τοῦ μεγίστου καὶ ἐπιφανεστάτου Καίσαρος Ἀδριανοῦ τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἔχοντες ἀπατεῖν ὑμᾶς, καθὰ ἠξιώσαμεν, >κελευῖσαι τὰς κρίσεις γίνεσθαι, τοῦτο οὐχ ὡς ὑπὸ Ἀδριανοῦ >κελευσθέν μᾶλλον ἠξιώσαμεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπίστασθαι δικαίαν ἀξιοῦν >τὴν προσφώνησιν. ὑπετάξαμεν δὲ καὶ τῆς ἐπιστολῆς Ἀδριανοῦ τὸ 10 >ἀντίγραφον, ἵνα καὶ τοῦτο ἀληθεύειν ἡμῶς γνωρίζητε, καὶ ἔστιν >τόδε.

τούτοις ὁ μὲν δηλωθεὶς ἀνὴρ αὐτὴν παρατίθεται τὴν Ῥω- 8 μαϊκὴν ἀντιγραφὴν, ἡμεῖς δ' ἐπὶ τὸ Ἑλληνικὸν κατὰ δύνάμιν αὐτὴν μετειλήφαμεν, ἔχουσαν ὧδε·

- 15 >Μινουκίῳ Φουνδανῷ. ἐπιστολὴν ἔδεξάμην γραφεῖσάν μοι ἀπὸ 9 1 >Σερηνίου Γρανιανοῦ, λαμπροτάτου ἀνδρός, ὅντινα σὺ διεδέξω. οὐ >δοκεῖ μοι οὖν τὸ πρᾶγμα ἀξίητον καταλιπεῖν, ἵνα μήτε οἱ ἄν- >θρωποι ταράττονται καὶ τοῖς σκροφάνταις χορηγία κακοουρίας >παρασχεθῆ. εἰ οὖν σαφῶς εἰς ταύτην τὴν ἀξίωσιν οἱ ἐπαρχῶνται 2 >δύνανται δισχυρίζεσθαι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὡς καὶ πρὸ βήματος

5—11. 15—S. 320, 7 Iustin. apol. 1, 68

ATERBDMΣΑ

1 φουδάνω M, der Mann hiess C. Minicius Fundanus, Prosop. imp. Rom. 2, 377 | κρίνειν BDMΑ κτείνειν ATERΣ | 2 τὸ τῆσ M | 4 προλέγει A, T durch Rasur corr., RBDMΣ προλέγειν T¹E | 5 δὲ TERBDMΣ Iust δὲ ταῦτα A | 6 ἡμῶν M | 7 γίνεσθαι ATERB γενέσθαι DM Iust | 7/8 τοῦτο—κελευσθέν ΠΣ οὐκ ἐκ τοῦ κεκρίσθαι τοῦτο ὑπὸ Ἀδριανοῦ Iust | 8 ἀλλ' T¹ER BDMΣ Iust ἀλλὰ T¹ ἀλλὰ καὶ A | δίκαια T¹ Iust, vgl. zu 9 | 9 nach προσφώνησιν sind durch alten Fehler weggelassen καὶ ἐξήγησιν πεποιήμεθα 10 καὶ τοῦτο T¹BDM καὶ τοῦτο R¹ καὶ τοῦτο ARcΣ ἀν τοῦτω TcT¹E καὶ κατὰ τοῦτο Iust | 10/11 καὶ ἔστιν τόδε > Σ | 12 παρὰ τίθεται M | 13 ἐπιστολὴν BD | ἐπὶ TERBDM εἰς A | 15 φουδάνω M | 16 σε-ρενίου TcERBDM σερηνίου AT¹ σερηνίου Iust HS serenio und serenio A HSS סרנינוס Σ vgl. zu 316, 18 | γρανιανῷ M | 17 μοι οὖν ATERBcDM οὖν B¹ οὖν μοι Iust | 17/18 μήτε οἱ ἄνθρωποι ΠΣ Iust ne et imoxi A nach Conjectur | 19 παρὰ σχεθεῖη M

anis percontabatur, rescripsisse quod non esset iustum Christianos nullius criminis reos absque iudicio legibusque puniri. simul et exemplum epistulae ipsius subicit continentis hunc modum:

[VIII] Exemplum epistulae imperatoris Hadriani ad Minucium Fundanum
5 proconsulem Asiae.

>Accepi litteras ad me scriptas a decessore tuo Serennio Graniano 9 1
>clarissimo viro et non placet mihi relationem silentio praeterire, ne et
>innoxii perturbentur et calumniatoribus latrocinandi tribuatur occasio.
>itaque si evidenter provinciales huic petitioni suae adesse valent ad- 2
10 >versum Christianos, ut pro tribunali eos in aliquo arguant, hoc eis ex-
>qui non prohibeo. precibus autem in hoc solis et adclamationibus uti

NPOF

2/3 exemplo *Pa* | 4 fundanum] *Pb* fundaninum (?) *N¹* fundanium *N²PaOF*
5 proconsule *NF* | 6 serennio] *O* serenio *NPF* | 7 et² *om. N*

>ἀποκρίνασθαι, ἐπὶ τοῦτο μόνον τραπῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀξιώσασιν οὐδὲ
>μόναις βοαῖς. πολλῶν γὰρ μᾶλλον προσῆκεν. εἴ τις κατηγορεῖν βού-
>λοῖτο, τοῦτό σε διαγιγνώσκειν. εἴ τις οὖν κατηγορεῖ καὶ δείκνυσθαι 3
5 >τοῦ ἁμαρτήματος· ὡς μὰ τὸν Ἡρακλέα εἴ τις συκοφαντίας χάριν
>τοῦτο προτείνει. διαλάμβανε ὑπὲρ τῆς δεινότητος καὶ φρόντιζε
>ὅπως ἂν ἐκδικήσασιν.

καὶ τὰ μὲν τῆς Ἀδριανοῦ ἀντιγραφῆς τοιαῦτα

τούτου δὲ τὸ χρεῶν μετὰ πρῶτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἐκτίσαν- 1
10 τος. Ἀντωνῖνος ὁ κληθεὶς Εὐσεβῆς τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διαδέχεται.
τούτου δὲ ἐν ἔτει πρῶτον Τελεσφόρου τὸν βίον ἐνδεκάτῳ τῆς
λειτοργίας ἐνιαυτῷ μεταλλάξαντος. Ὑγίνος τὸν κληρὸν τῆς Ῥο-
μαίων ἐπισκοπῆς παραλαμβάνει. ἴστορεῖ γὰρ μὴν ὁ Εἰρηναῖος τὸν 1A
Τελεσφόρον μαρτυροῦν τὴν τελευταίαν διακρίσιν, δηλῶν ἐν ταύτῳ
15 κατὰ τὸν δηλούμενον Ῥωμαίων ἐπίσκοπον Ὑγίνον Οὐαλεντίνου ἰδίας
ἀρέσεως εἰσηγητὴν καὶ Κέρδωνα τῆς κατὰ Μαρκίωνα πλάνης ἀρ-
χηγὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἀμφὺ γνωρίζεσθαι, γράφει δὲ οὕτως

>Οὐαλεντίνος μὲν γὰρ ἦλθεν εἰς Ῥώμην ἐπὶ Ὑγίνου, ἠγκμασεν δὲ 11 1
>ἐπὶ Πίου, καὶ παρέμεινεν ἕως Ἀνικήτου· Κέρδων δ' ὁ πρὸ Μαρκί-
20 >ωνος καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ὑγίνου, ὃς ἦν ἕνατος ἐπίσκοπος, εἰς τὴν ἐκ-
>κλησίαν ἐλθὼν καὶ ἐξομολογούμενος, οὕτως διετέλεσεν, ποτὲ μὲν
>λαθροδιδασκαλῶν, ποτὲ δὲ πάλιν ἐξομολογούμενος, ποτὲ δὲ ἐλεγχό-
>μενος ἐφ' οἷς ἐδίδασκεν κακῶς, καὶ ἀφιστάμενος τῆς τῶν ἀδελφῶν
>συνουσίας.

13/14 Iren. 3, 3, 3 [= Eus. 5, 6, 4] — 18—24 Iren. 3, 4, 3

ATERBDMΣA

1 ἀποκρίνασθαι ATERDM ἀποκρίνεσθαι B Iust | ἀξιώσασιν] ἀξίως ἔχειν
B | 3 κατηγορεῖν M | 4 τι > B | 6 προτείνει TrR | 7 ὅπως AT¹
RBD Iust οὕτως ὅπως EM, T^c gefilgt | 8 καὶ — τοιαῦτα nicht übersetzt Σ |
9 I ΣBDe 11 A 8 IĀ 11 IĒ ERM | 10 ἐπικληθεὶς M | 11 ἐν ABDM
> TER | 12 ὄγεινός BD | 13 IĀ AD 14 Σ 15 B 18 Iξ E 13 Iξ M
15 ὄγεινόν BD | 17 ῥωμαίων M | 18 ὄγεινοῦ BD | 20 ὄγεινοῦ BD¹, corr.
Dr | ἕνατος IIΣA [= Eriphan. 41, 1 p. 300^a. 42, 1 p. 302^a. Cyprian. ep.
74, 2] gegen die Zählung sowohl Eusebs wie des Irenaeus [vgl. unten 5, 6, 4],
octavius Iren vgl. 322, 4 | 22 λαθροδιδασκαλῶν BDM λαθροδιδάσκων ATER
πάλιν ATERB^{cm}DMΣ > B¹ Irenlat

>eis non permitto. etenim multo aequius est, si quis volet accusare, te
 >cognoscere de obiectis. si quis igitur accusat et probat adversum leges
 >quicquam agere memoratos homines, pro merito peccatorum etiam
 >supplicia statues. illud meherecule magnopere curabis, ut si quis calum- 3
 5 >niae gratia quemquam horum postulaverit reum, in hunc pro sui ne-
 >quitia suppliciiis severioribus vindices.

[X] Verum Hadrianus post haec vicensimo et primo sui principatus \bar{I} 10
 anno diem obiit, et Antoninus cognomento Pius Romanorum suscepit
 imperium. huius primo anno Telesforus annis undecim sacerdotio in
 10 urbe Roma administrato vita decessit, et Hyginus episcopatus sortem
 Romanae suscepit ecclesiae. veruntamen Irenaeus refert Telesforum
 martyrio vitam finisse, simul indicans Hygini episcopi temporibus $\bar{I}A$
 Valentinum auctorem Valentinianae haeresis extitisse et Cerdonem
 quendam erroris illius principem, quem postea Marcion secutus est,
 15 eosque uno tempore Romae, sed diversis impietatibus ferbuisse. scribit
 autem ita:

[XI] >Nam Valentinus venit Romam sub Hygino. invaluit autem tem- 11 1
 >poribus Pii et ad Anicetum usque duravit. Cerdo vero, qui ante Mar-
 >cionem fuit, et ipse sub Hygino, qui erat in urbe Roma ab apostolo
 20 >nonus episcopus, venit. qui tamen aliquando quidem quasi paenitens
 >et errorem confitens excusabat, aliquando rursus occulte, interdum
 >etiam publice impietatem docebat. in quo convictus a coetu fraterni-
 >tatis arcetur.

NPOF

1 ualet P^2 | 8 obit N | romanum P | 10 discessit P^a vel P^1
 15 sed] sed et PF | ferbuisse] NO^1E efferbuisse PO^2 | 18 cerdon P^2
 Eusebius II. 21

ταῦτα δέ φησιν ἐν τρίτῳ τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις· ἐν γε μὴν τῷ 2
πρώτῳ αὐθις περὶ τοῦ Κέρδωνος ταῦτα διέξεισιν

Ἐκέρδων δέ τις ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Σίμωνα τὰς ἀφορμὰς λαβὼν
>καὶ ἐπιδημήσας ἐν τῇ Ρώμῃ ἐπὶ Ὑρίνου ἕνατον κληρὸν τῆς ἐπισκο-
5 >πικτῆς διαδοχῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἔχοντος. ἐδίδαξεν τὸν ὑπὸ
>τοῦ νόμου καὶ προφητῶν κεκηρυγμένον θεὸν μὴ εἶναι πατέρα τοῦ
>κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸν μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι, τὸν δὲ
>ἀγνωτὰ εἶναι, καὶ τὸν μὲν δίκαιον, τὸν δὲ ἀγαθὸν ὑπάρχειν. δια-
>δεξάμενος δὲ αὐτὸν Μαρκίον ὁ Πορτικὸς ἠΰξησεν τὸ διδασκαλεῖον,
10 >ἀπηρυθριασμένως βλασφημῶν·.

ὁ δ' αὐτὸς Εἰρηναῖος τὸν ἄπειρον βυθὸν τῆς Οὐαλεντίνου πολυ- 3
πλανοῦς ὕλης εὐτονότατα διαπλώσας, ἐρπετοῦ δίκην φωλεύοντος
ἀπόκρυφον οὐσαν αὐτοῦ καὶ λεληθυῖαν ἀπογυμνοῖ τὴν κασίαν· πρὸς 4
τούτοις καὶ ἄλλον τινά, Μάρκος αὐτῷ ὄνομα, κατ' αὐτοὺς γενέσθαι
15 λέγει μαρικῆς κειβίας ἐμπειρότατον, γράφει δὲ καὶ τὰς ἀτελέστους
αὐτῶν τελετὰς μυσεράς τε μυσταγωγίας ἐκφαίνων αὐτοῖς δὴ τούτοις
τοῖς γράμμασιν

>οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν νυμφῶνα κατασκευάζουσιν καὶ μυσταγω- 5
>γίαν ἐπιτελοῦσιν μετ' ἐπιρρησέων τινων τοῖς τελομένοις καὶ
20 >πνευματικὸν γάμον γάσκουσιν εἶναι τὸ ὑπ' αὐτῶν γινόμενον
>κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἄνω συζυγιῶν, οἱ δὲ ἄγονσιν ἐφ' ὕδωρ
>καὶ βαπτίζοντες οὕτως ἐπιλέγουσιν >εἰς ὄνομα ἀγνωστου πατρὸς
>τῶν ὄλων, εἰς ἀλήθειαν μητέρα τῶν πάντων, εἰς τὸν κατελθόντα
>εἰς τὸν Ἰησοῦν· ἄλλοι δὲ Ἑβραϊκὰ ὀνόματα ἐπιλέγουσιν πρὸς τὸ
25 >μᾶλλον καταπλήξασθαι τοὺς τελομένους·.

3—10 Iren. 1, 27, 1. 2 — 11—13 Iren. 1, 1—9 — 13—15 Iren. 1, 13, .1
— 18—25 Iren. 1, 21, 3 = Eriphan. 34, 20

ATERBDMΣΑ

1 τῷ τρίτῳ R | 4 ἐν τῇ ῥώμῃ BDM εἰς τὴν ῥώμην ATER | ἐπὶ B
| ὕγεινοῦ B | 4/5 ἕνατον—ἔχοντος > A | 4 octauum Iren vgl. zu 320, 20
4/5 ἐπισκοπῆς T¹D¹M corr. T^cD^r | 6 προφητῶν AT¹RBDM τῶν προφητῶν
TeE | 9 δὲ > M + Mc | ὁ μαρκίων ὁ DM | 11 ὁ δ' αὐτὸς > B |
12 ἐντονότατα M | 18/19 μυσταγωγίας DM | 19 τελομένοις ARBDM A
ἐπιτελομένοις TE über eben diese Σ τελειομένοις Eriphan *is qui sacranitur*
Iren | 20 τὸν M | 21 ἄγοντες MA | εἰς B | 23 ἀληθῆ Σ | τῶν
πάντων ATEBM πάντων RD Eriphan Theodor. 1, 9 | 25 καταπλήξασθαι BDM
Eriphan καταπλήξαι ATER

Haec autem dixit Irenaeus in tertio adversus haereses libro. in 2
primo autem libro nihilominus de Cerdone haec dicit:

>Cerdo vero, a sectatoribus Simonis impietatis suae occasionibus
>sumptis, Romam venit sub Hygino ibique docuit, quod is qui a lege
5 >et prophetis praedicatus est deus, non esset ipse pater domini nostri
>Iesu Christi, quia ille quidem notus esset, hic autem ignotus, et ille
>iustus, hic autem bonus. cui succedens Marcion Ponticus absque re-
>verentia ulla blasphemans auxit doctoris insaniam<.

Idem quoque ipse Irenaeus immensum profundum Valentini erroris 3
10 de materia et ceteris validissime coarguit et serpentis in modum caecis
semet ipsum latebris obtegentem in lucem protrahit ac denudat. his 4
adiungit et de Marco quodam, quem dicit magicis artibus inbutum
apprime enituisse. de cuius profanis superstitionibus et arcanis non tam
sacris quam sacrilegis et mysticis miseriis ita scribit:

15 >Etenim quidam eorum thalamum construunt et nefarium quoddam 5
>initiandi celebrant genus, tamquam secretis quibusdam carminibus ac
>verbis non tam sacris quam execrabilibus eum, qui introducitur, con-
>secrantes; spiritales nuptias aiunt esse quod faciunt, instar videlicet
>supernarum coniugationum. adducentes vero eos ad aquam et bap-
20 >zantes, haec super eos proferunt verba: »in nomine«, aiunt, »ignoti patris
>omnium et in veritate omnium matre et in eo, qui descendit in Iesum«.
>alii vero Hebraica nomina ad pavorem audientium super eos, quos
>initiant, terribiliter obloquuntur<.

NPOF

12 in primo a. libro *om. N* | 7 succedens] *PO* succedit *NF* | 9 pro-
funde *P¹* | 10 materia et] materiae *Pa et P²* materiae et *P^b* | 13 apprimae
et adprimae *PO²* | 14 miseriis] *NOF* mysteriis *P* | 17 introducitur] *N* in-
troducitur uel inducitur *POF* | 18 aiunt *om. N* | 22 haebraica *O* in he-
braica *P*

ἀλλὰ γὰρ μετὰ τέταρτον τῆς ἐπισκοπῆς ἔτος Ὑγίνου τελευτή- 6
 σαυτος. Πῶς ἐπὶ Ῥώμῃς ἐγγειρίζεται τὴν λειτουργίαν· κατὰ γε μὴν
 τὴν Ἀλεξανδρείαν Μάρκος ἀναδείκνυται ποιμὴν Ἐδμήνουσ ἐτη τὰ
 πάντα δέκα πρός τριῶν ἐκπλήσαντος. τοῦ τε Μάρκου ἐπὶ δέκα ἔτη
 5 τῆς λειτουργίας ἀναπαυσαμένον. Κελαδίωσ τῆς Ἀλεξανδρέωσ ἐκκλη-
 σίας τὴν λειτουργίαν παραλαμβάνει. καὶ κατὰ τὴν Ῥωμαίων δὲ 7
 πόλιν πεντεκαδεκάτῳ τῆς ἐπισκοπῆς ἐνιαυτῷ Πῖου μεταλλάξαντος.
 Ἀνίκητος τῶν ἐκεῖσε προύστανται καθ' ὃν Ἠγήσιππος ἱστορεῖ ἑαυτὸν
 ἐπιδημῆσαι τῇ Ῥώμῃ παραμεινάι τε αὐτόθι μέχρι τῆς ἐπισκοπῆς
 10 Ἐλευθέρου. μάλιστα δ' ἠκμαῖεν ἐπὶ τῶνδε Ἰουστίνου, ἐν φιλο- 8
 σόφου σήματι προσβεῖων τὸν θεῖον λόγον καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς
 πίστεωσ ἐναγωνιζόμενουσ συγγράμμασιν· ὃσ δὴ καὶ γράφασ κατὰ
 Μαρκίωουσ σύγγραμμα. μνημονεύει ὡσ καθ' ὃν συνέταπτε καιρὸν
 γνωριζόμενου τῷ βίῳ τάνδρουσ, φησὶν δὲ οὕτωσ

15 >Μαρκίωουα δὲ τινα Ποντικόν, ὃσ καὶ νῦν ἔτι ἐστὶν διδάσκουσ 9
 >τοῦσ πειθομένουσ ἄλλον τινα νομίζειν μείζωουα τοῦ δημιουργοῦ
 >θεόν· ὃσ καὶ κατὰ πᾶν γένουσ ἀνθρώπουσ διὰ τῆς τῶν δαιμόνουσ
 >συλλήψεωσ πολλοῦσ πέπεικε βλάβησμηα λέγειν καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν
 >ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντοῦσ πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦσ, ἄλλον δὲ
 20 >τινα ὡσ ὄντα μείζωουα παρὰ τοῦτον ὁμολογεῖν πεποιηθέναι. καὶ
 >πάντεσ οἱ ἀπὸ τοῦτων ὀρμημένου. ὡσ ἔφαμεν, Χριστιανοὶ καλοῦν-
 >ται. ὃν τρόπον καὶ οὐ κοινοῦσ ὄντων δογματῶν τοῖς φιλοσόφουσ
 >τὸ ἐπικαλοῦμενον ὄνομα τῆς φιλοσοφίας κοινοῦσ ἐστιν<.

τούτοις ἐπιφέρει λέγων

10

25 >ἔστιν δὲ ἡμῖν καὶ σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν γεγενημένων αἰ-
 >ρέσεωσ, ᾧ εἰ βούλεσθε ἐντυχεῖν, δώσομεν<.

8—10 unten 4, 22, 3 — 15—23. 25/26 Justin. apol. 1, 26

ATERBDMΣA

1 IZ ERM | τὸ ἔτοσ B | ὑγεινοῦ B ὑγεινου D ὑγι||νον M | 2 ῥώ-
 μην R | τὴν λειτουργίαν τῆσ ἐκκλησίασ DM | 8 ἐκεῖ M¹ ἐκεῖσαι Mem

10 IH ERM | 12 ἀγωνιζόμενουσ R | 14 γνωριζόμενουσ ATER γνωριζόμενω
 BDM | 16 νομίζειν T¹M Iust εἶναι νομίζειν AERA νομίζειν εἶναι Tr νομίζειν
 bezeugt Σ δρομάζειν BD | μείζων B | 18 πέπεικε ΠΣA, alter Fehler für
 πεποίηκε Iust | 19 πατέρα — Χριστοῦ ΠΣA θεόν Iust HS, beides sind Glosseme

20 πεποιηθέναι II Iust HS > ΣA mit für Justin richtiger Conjectur | 22 οὐ
 κοινοῦσ ὄντων ATeERBDrMcΣA οὐ [οὐ T¹] κοινοῦσ τῶν T¹D¹M¹ οἱ οὐ κοινο-
 νοῦντεσ τῶν αὐτῶν und nachher statt ἔστιν ἔχουσιν Iust HS, falsch | 26 ὡι
 ΠΣ συντεταγμένον ὡι A Iust HS

Haec de sectatoribus Marci Irenaeus scribit. quarto autem episco- 6
 patus sui anno cum decessisset Hyginus, Romanae ecclesiae sacerdotium
 Pius suscepit, apud Alexandriam vero Marcus, tertio decimo anno epi-
 scopatus sui Eumenide defuncto. qui Marcus, cum decem annis sacer-
 5 dotium ministrasset, Celadioni post obitum suum ecclesiae gubernacula
 dereliquit. Pius vero in urbe Roma quindecim annis in sacerdotio ex- 7
 pletis Aniceto post se tradidit sedem. cuius temporibus Hegesippus
 refert semet ipsum Romam venisse et permansisse inibi usque ad
 Eleutheri, qui post Anicetum subrogatus est, episcopatum. quibus 8
 10 temporibus simul florebat Iustinus in habitu filosofi divinum praedi-
 cans verbum et fidei nostrae rationem tam scriptis voluminibus quam
 vivae vocis adsertione defendens. qui et adversum Marcionem scribens,
 commemorat de eo, quod adhuc superesset eo tempore quo scribebat.
 denique ita ait:

15 >Marcion vero quidam Ponticus, qui hodieque superest, docet homi- 9
 >nes alium credere esse deum maiorem conditore deo. haec ille homi-
 >nibus ingerens et daemonibus adiutoribus utens, multis blasphemare
 >persuasit, ut negarent creatorem omnium deum ipsum esse patrem
 >Christi, sed alium quendam, qui quasi maior hoc esset. et tamen
 20 >omnes sectatores eius Christiani appellantur, ita nimirum sicut omnes
 >communi vocabulo, cum diversae sint sectae, philosophi nuncupantur<.

Sed et post pauca nihilominus dicit:

10

>Est autem et nobis liber adversum omnes haëreses compositus,
 >quem, si vultis decurrere, dabimus<.

NPOF

4 marcius Pa | 9 eleutherium N

Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος Ἰουστίνος καὶ πρὸς Ἑλληνας ἰκανότατα πο- **11**
 νήσας, καὶ ἑτέρους λόγους ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀπολογία
 ἔχοντας βασιλεῖ Ἀντωνίνῳ τῷ δὴ ἐπικληθέντι Εὐσεβεί καὶ τῇ Ῥω-
 5 μαίων συγκλήτῳ βουλῇ προσφωνεῖ· καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς Ῥώμης τὰς
 διατριβὰς ἐποιεῖτο. ἐμφαίνει δ' ἑαυτὸν ὅστις καὶ πόθεν ἦν, διὰ
 τῆς ἀπολογίας ἐν τούτοις

> Ἀποτογράτοι Τίτῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεί Καίσαρι **12**
 > Σεβαστῷ καὶ Οὐρησισίμῳ υἱῷ φιλοσόφῳ καὶ Λουκίῳ φιλοσόφῳ
 > Καίσαρος γένει υἱῷ καὶ Εὐσεβοῦς εἰσποιητῷ, ἑραστῇ παιδείας, ἱερῶ
 10 > τε συγκλήτῳ καὶ παντὶ δήμῳ Ῥωμαίων ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους
 > ἀνθρώπων ἀδίως μισουμένων καὶ ἐπηρεαζομένων Ἰουστίνος Πρί-
 > σκου τοῦ Βακχείου τῶν ἀπὸ Φλαβίας Νέας πόλεως τῆς Συρίας
 > Παλαιστίνης, εἰς αὐτῶν, τὴν προσφώνησιν καὶ ἐντενξιν πεποιήμας.

Ἐντενχθεῖς δὲ καὶ ὑφ' ἑτέρων ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐπὶ τῆς Ἀσίας **13**
 15 ἀδελφῶν παντοίας ἕβρεσιν πρὸς τῶν ἐπιχωρίων δῆμων καταπονο-
 μένων, τοιαύτης ἤξιωσεν τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας διατάξεως

> Ἀποτογράτωρ Καίσαρ Μάρκος Ἀυρήλιος Ἀντωνίνος Σεβαστός. **13** 1

7—13 Iustin. apol. 1, 1 — 14—S. 330, 19 Chron. pasch. 484, 10—485, 18

ATERBDMΣΑ

1 **1B** Schw 7 A 324, 10 Σ 324, 2 BD 1 **1B** ER | ὁ ABDMΣΑ τὸ τηρι-
 καῦτα TER | οὗτος > B¹ + B^c | 2 ἑτέρους T^cERBDMΣΑ > AT¹
 3 τῶ—εὐσεβεῖ > T¹ + T^{em} | 4 βουλῇ am Zeilenende > B¹ + B^c | 5 δ'
 ἑαυτὸν T^cR δὲ ἑαυτὸν A δὲ αὐτὸν EBM δεαυτὸν T¹D | 7 τίτω AT^cERBDMΣ
 Iust τῷ T¹ > A | 7 εὐσεβεῖ > D¹ + D^c | 7/8 καίσαρι σεβαστῷ ΠΣΑ σε-
 βαστῷ καίσαρι Iust HS, Εὐσεβεῖ καὶ Καίσαρι Οὐρησισίμῳ Σεβαστοῦ νῖνι ver-
 muthet für Iustin Hort *journal of phil.* 1856, 155; Σεβαστῷ Εὐσεβεῖ καὶ Οὐρησισί-
 μῳ Καίσαρι Σεβαστοῦ νῖνι Schw | 8 Οὐρησισίμῳ ἀρηλιῷ τῷ καὶ οὐρῳ auf
 Rasur Tr | φιλοσόφῳ TERBDMΑ φιλοσόφῳ A Iust HS > Σ | 9 φῖσει und
 Εὐσεβοῦς—παιδείας > Σ | ἱερᾶ ΠΑ dem ganzen Σ | 12 βακχείου DM βακ-
 χιάδου A | Φλαβίας > ΣΑ | νεαπόλεως DM | τῆς Συρίας] συρίασ τῆσ
 B > ΣΑ | 13 εἰς αὐτῶν BDr Iust εἰς αὐτῶν T¹D¹ εἰς αὐτὸν ERM εἰς αὐτῶν
 ὦν ATr [T^c unleserlich] > Σ | πεποιήμαι TERDM Iust ποιήσομαι A ποιοῦμαι
 B ποιοῦμαι oder ποιήσομαι Σ defero A | 14 **1B** Σ 17 A 324, 10 BD 17 **K** E
 14 RM | 15 ἀδελφῶν > D¹ Chron pasch A + D^{em}, zum Folgenden gezogen Σ
 17—S. 330, 19 Harnack [TU 13 Heft 4] versucht die christlichen Interpolationen
 von dem echten Bestand zu sondern, ich halte dies ganze Edict für die Über-
 setzung einer lateinischen Fälschung

[XII] Hic autem ipse Iustinus scribit etiam contra paganos volumen *IB* 11
 insigne, sed et alios libros pro nostra religione, in quibus ad Antoni-
 num principem, qui cognominatur Pius, sermonem dirigit, scribens et
 ad senatum. in urbe etenim Roma maxime consistebat. denique in
 5 uno ex his libris etiam de semet ipso volens, quis vel unde esset,
 ostendere, hoc modo scribit:

>Imperatori Aelio Hadriano Antonino Pio Caesari Augusto et 12
 >Verissimo filio philosopho et Lucio philosophi Caesaris proprio filio ac Pii
 >adoptivo, amatori sapientiae et sacro senatui atque omni populo Romano
 10 >pro viris ex omni genere hominum congregatis et iniusto odio labo-
 >rantibus ac non digna patientibus Iustinus Prisci filius Bacchiadis ex
 >urbe Neapoli Palaestinae unus pro omnibus hoc defero postulatam.

Sed et interpellatus idem imperator in Asia ab his qui vario in- *IT*
 iuriarum genere adfligebantur, tale rescriptum ad universos Asiae po-
 15 pulos promulgavit:

[XIII] >Imp. Caesar Marcus Aurelius Antoninus Aug. Armenius, pontifex 13 1

NPOF

5 his *om. Pa* | 7 imperatore *Pa* | 8 filio] *PF cum Graecis, om. NO*
 | 11 bachiades *P* | 13 et *om. P* | 16 antonius *P¹* | armenicus *P*

> Ἀρμένιος, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον 7. März —
 > καὶ τὸ δέκατον, ἕνατος τὸ τρίτον. τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας χαίρειν. 9. Dec. 161
 > ἐγὼ μὲν οἶδ' ὅτι καὶ τοῖς θεοῖς ἐπιμελές ἐστι μὴ λανθάνειν τοὺς 2
 > τοιοῦτους· πολὺ γὰρ μᾶλλον ἐκείνοι κολάσασαιεν ἂν τοὺς μὴ βουλο-
 5 > μένους αὐτοῖς προσκυνεῖν ἢ ἡμεῖς. οὗς εἰς ταραχὴν ἐμβάλλετε, βε- 3
 > βαιοῦντες τὴν γνώμην αὐτῶν ἢ ἡπερ ἔχουσιν, ὡς ἀθέων κατηγο-

ATERBDMΣΑ

1/2 Ἀρμένιος—τρίτον > Σ | 1 Ἀρμένιος—μέγιστος > Chron pasch |
 Ἀρμένιος sprachlich und sachlich falsch | 3 μὲν > T¹ + T^c | 4 πολλοὶ M
 πολλῶν Chron pasch | 5 αὐτοῖς TERBDM Chron pasch αὐτοῦς A | 5/6 ἐμ-
 βάλλετε βεβαιοῦντες Π ἐμβάλλοντες βεβαιοῦτε Chron pasch denn damit dass ihr
 wider sie Unruhe erregt, macht ihr fest ihren Gedanken Σ uos confirmatis eorum
 quos persecuimini, sententiam A in der Stelle steckt ein voreusebianischer Fehler;
 οὗς (εἰ) .. ἐμβάλλετε, βεβαιοῦτε?

326, 17—330, 18 Cod. Par. 450, nach den Apologien Iustins, unter der Über-
 schrift Ἀντωνίνου ἐπιστολὴ πρὸς τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας: Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Τίτος
 Αἴλιος Ἀδριανὸς Ἀντωνίνου Σεβαστὸς Εὐσεβῆς, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξου-
 σίας τὸ 2^ο, ἕνατος τὸ 8^ο, πατὴρ πατρίδος [ἐξουσίας ἕνατος τὸ πρ^ο πρίδος τὸ κα HS,
 verbessert von Schw] τοῦ κοινῷ τῆς Ἀσίας χαίρειν. ἐγὼ ὡμῶν ὅτι καὶ τοῖς θεοῖς
 ἐπιμελές [τοῖς θεοῖς ἐπιμελῆς HS] ἔσεσθαι μὴ λανθάνειν τοὺς τοιοῦτους· πολὺ γὰρ
 μᾶλλον ἐκείνους κολάσοιεν, εἴπερ δύναντο, τοὺς μὴ βουλομένους αὐτοῖς προσκυνεῖν·
 οἷς ταραχὴν ἡμεῖς ἐμβάλλετε, καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν ἢ ἡπερ ἔχουσιν, ὡς ἀθέων κατη-
 γορεῖτε καὶ στερά τινά [ἐμβάλλετε] ἵτινα οὐ δυνάμεθα ἀποδεῖξαι. εἴη δ' ἂν ἐκεί-
 νους χοήσιμον τὸ δοκεῖν ἐπὶ τῷ κατηγορομένῳ τεθῆναι, καὶ νικῶσιν ἡμᾶς,
 προτιμῆνοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἢ ἡπερ [εἴπερ HS] πειθόμενοι οἷς ἀξιούτε πρᾶσσειν
 αὐτοῖς. περὶ δὲ τῶν σεισμῶν τῶν γεγονότων καὶ τῶν γινομένων, οὐκ ἀπεικὸς
 [εἰκὸς HS] ἵπομονῆσαι ἡμᾶς ἀθνημοῦντας ἵτανπερ ὧσι, παραβάλλοντας [-εσ HS] τὰ
 ἡμέτερα πρὸς τὰ ἐκείνων, ὅτι εὐπαρησιαστότεροι ἡμῶν γίνονται πρὸς τὸν θεόν,
 καὶ ἡμεῖς μὲν ἄγνοεῖν δοκεῖτε παρ' ἐκείνων τὸν χρόνον τοὺς θεοὺς καὶ τῶν ἱερῶν
 ἀμελεῖτε, θρησκείαν δὲ τὴν περὶ τὸν θεὸν οὐκ ἐπίστασθε· ὕθεν καὶ τοὺς θρη-
 σκεύοντας ἐξήλασατε [ἐξήλώκατε HS] καὶ διώκετε ἕως θανάτου. ἔπερ τῶν τοιούτων
 καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν περὶ τὰς ἐπαρχίας ἡγεμόνων τοῦ θεοσιτάτου μου πατρὶ ἔγραψαν·
 οἷς καὶ ἀντέγραψε μηδὲν ἐνοχλεῖν [ὀχλεῖν HS] τοῖς τοιοῦτοις, εἰ μὴ γαίνονται τι ἐπὶ
 τὴν ἡγεμονίαν Ῥωμαίων ἐγχειροῦντες. καὶ ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ
 ἐσήμασαν· οἷς δὴ καὶ ἀντέγραψα τῇ τοῦ πατρός μου καταβολοῦθῶν γνώμῃ. εἰ
 δὲ τις ἔχοι πρὸς τινά τῶν τοιούτων πράγμα καταφέρειν ὡς τοιοῦτον, ἐκείνος ὁ
 καταφερόμενος ἀπολελεύσθω τοῦ ἐγκλήματος κἄν φαίνεται τοιοῦτος ὢν, ἐκείνος
 δὲ ὁ καταφέρων ἕνοχος ἔσται τῇ δίκῃ.

10. Dec.
 160—
 7. März 161

>maximus, tribuniciae potestatis XV, cos. III. universis simul plebibus
 >Asiae salutem. Ego quidem non ambigo etiam ipsis dis curae esse. 2
 >ne qui noxius lateat. multo enim magis ipsis convenit punire eos
 >qui sibi immolare nolunt, quam vobis. sed vos confirmatis eorum quos 3
 5 >persequimini, sententiam quam de vobis habent, dicentes vos impios
 >et sine deo esse. unde et optabilius habent animam ponere pro deo

NPOF

1 xu] *NO* quindecies *PF* | consul tertio *POF*

\

- >ροῦντες· εἴη δ' ἂν κακείοις αἰρετὸν τῷ δοκεῖν κατηγορούμενοις
 >τεθνήσκει μᾶλλον ἢ ζῆν ὑπὲρ τοῦ οἰκείου θεοῦ· ὅθεν καὶ νικῶσι.
 >προϊέμενοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἢπερ πειθόμενοι οἷς ἀξιοῦτε πράττειν
 >αὐτούς. περὶ δὲ τῶν σεισμῶν τῶν γεγονότων καὶ γινομένων, οὐκ 4
 5 >ἄτοπον ἡμᾶς ἐπομνησαί ἀνεμῶντας μὲν ὅταν περ ὄσιν, παρα-
 >βάλλοντες δὲ τὰ ἡμέτερα πρὸς τὰ ἐκείνων. οἱ μὲν οὖν εὐπαροησι- 5
 >αστότεροι γίνονται πρὸς τὸν θεόν, ὑμεῖς δὲ παρὰ πάντα τὸν χρόνον
 >καθ' ὃν ἀγνοεῖν δοκεῖτε, τῶν τε θεῶν τῶν ἄλλων ἀμελεῖτε καὶ
 >τῆς θρησκείας τῆς περὶ τὸν ἀθάνατον· ὃν δὴ τοὺς Χριστιανοὺς
 10 >θρησκειούοντας ἐλαύνετε καὶ διώκετε ἕως θανάτου. ὑπὲρ δὲ τῶν 6
 >τοιούτων ἤδη καὶ πολλοὶ τῶν περὶ τὰς ἐπαρχίας ἡγεμόνων καὶ τῷ
 >θειοτάτῳ ἡμῶν ἔγραψαν πατρί, οἷς καὶ ἀντέγραψεν μηδὲν ἐνοχλεῖν
 >τοῖς τοιούτοις, εἰ μὴ ἐμφαίνοντό τι περὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν
 >ἐγγειροῦντες. καὶ ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ ἐσήμαναν·
 15 >οἷς δὴ καὶ ἀντέγραψα κατακολουθῶν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ. εἰ δέ 7
 >τις ἐπιμένοισιν τινὰ τῶν τοιούτων εἰς πράγματα φέρων ὡς δὴ τοιού-
 >τον. ἐκεῖνος ὁ καταφερόμενος ἀπολελεύσθω τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἐν
 >φαινήται τοιοῦτος ὢν, ὁ δὲ καταφέρων ἔνοχος ἔσται δίκης. προε-
 >τέθη ἐν Ἐφέσῳ ἐν τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας.
- 20 τούτοις οὕτω χωρήσασιν ἐπιμαρτυρῶν Μελίτων, τῆς ἐν Σάρδεσιν 8
 ἐκκλησίας ἐπίσκοπος κατ' αὐτὸ γνωριζόμενος τοῦ χρόνου, δηλὸς ἐστίν

20—S. 332, 2 vgl. unten 4, 25, 10

AT¹ERBDMΣA

1 κακείοις T^cEBDM Chron pasch ἐκείοις AT¹R | αἰρετὸν ΠΣ ἀρεστὸν
 Chron pasch | τῷ ATEBDM τὸ R [ex sil] ΣA Chron pasch | 3 ἀξιόμει
 πράττειν, π aus ν corr. M | 4/5 κ ἄτοπον auf Rasur Tr | 5 ἄτοπον ἐστίν
 ER | 5/6 παραβάλλοντας falsch | 6 ἡμέτερα ATEBDMΣ Chron pasch ἡμέ-
 τερα R [ex sil] | οἱ AT¹TrRB, Dr auf Rasur, MΣA Chron pasch οὐ T^cE |
 8 καθ' ὃν—δοκεῖτε unverständlich, der Fehler steckt in καθ' ὃν | τε > T¹Chron
 pasch + T^cTr | τῶν TED¹MΣA καὶ τῶν ἈRBD^r Chron pasch | 8/9 καὶ τῆς
 θρησκείας τῆς] θρησκείαν τὴν T¹, corr. T^cTr καὶ τῆς θρησκείας Chron pasch |
 9 θάνατον T¹ Chron pasch, corr. T^c | ὃν δὴ auf Rasur von 12 Buchstaben T^c
 | τοὺς > A | 10 καὶ διώκετε > M | 12 ἔγραψαν > T¹ + TemTrm
 13 μὴ ἐμφαίνοντό τι BDΣA μὴ ἂν φαίνοντό τι Chron pasch μὴ φαίνοντό τι
 M μηδὲν φαίνοντο A μὴ φαίνοντο TER | Ῥωμαίων BDM Chron pasch τῶν
 Ῥωμαίων ATER | 16/17 τοιοῦτον AT^rΣ τοιοῦτων T¹ERBDM τοιοῦτον ὄντα
 Chron pasch | 17 ἐκεῖνος μὲν DM | 20 KĀ ERM

>suo et mortem libenter amplecti quam vobis talibus acquiescere et in
 >vestrae religionis iura concedere. de motibus autem terrae, qui vel 4
 >facti sunt vel etiam nunc fiunt, absurdum non erit maerorem vestrum
 >iusta commotione solari. quoniam quidem comperi, quod in huius-
 5 >cemodi rebus ad illorum invidiam communes casus transfertis. in quo 5
 >illi quidem maiorem fiduciam accipiunt apud deum, vos autem in
 >omni tempore, quo de talibus ignoratis, ceteros quidem deos negle-
 >gitis, cultum vero immortalis dei, quem Christiani colunt, expellitis et
 >deturbatis, usque ad mortem cultores illius observantiae persequentes.
 10 >super quibus plurimi ex provinciis iudices etiam venerabili patri nostro 6
 >scripserant. quibus rescriptum est ab eo, ut nihil omnino molestiae
 >huiuscemodi hominibus generarent. nisi si forte arguerentur aliquid
 >adversum Romani regni statum moliri. sed et mihi ipsi de his quam
 >plurimi rettulerunt, quibus ego paternam secutus sententiam pari mo-
 15 >deratione rescripsi. quod si quis persistit huiuscemodi hominibus 7
 >absque ullo crimine movere negotia, ille quidem, qui delatus pro hoc
 >nomine fuerit, absolvatur, etiamsi probetur id esse, quod ei obicitur.
 >Christianus. is autem, qui crimen obtendit, reus poenae ipsius, quam
 >obiecit, existat. proposita Ephesi publice in conventu Asiae<.

III] 20 Haec ita gesta esse testatur etiam Melito episcopus ecclesiae Sar- 8

NPOF

3 faciunt P^a | maerorem] memorem P^a | 7 quod et alibi P^a qui de
 talibus P^b | 10 plurima P^a plurime P^b | provincia P^2 | 12 nisi si]
 NO^2F nisi PO^1 | 19 proposuit N | 20 esse gesta P

ἐκ τῶν εἰρημένων αὐτῶ ἐν ἧ πεποιήται πρὸς ἀντοζράτορα Οὐῆρον
ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἀπολογία.

Ἐπὶ δὲ τῶν δηλουμένων, Ἀνικίτου τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας 14 14 1
ἡγουμένου. Πολύκαρπον ἔτι περιόντα τῶ βίῳ γενέσθαι τε ἐπὶ Ῥώμης
5 καὶ εἰς ὀμίλιαν τῶ Ἀνικίτῳ ἐλθεῖν διὰ τι ζήτημα περὶ τῆς κατὰ
τὸ πάσχα ἡμέρας Βίρηναῖος ἱστορεῖ. καὶ ἄλλην δὲ ὁ αὐτὸς περὶ 2
τοῦ Πολύκαρπον παραδίδωσιν διήγησιν. ἦν ἀνεγκαῖον τοῖς περὶ αὐτοῦ
δηλουμένοις ἐπισυνάψαι, οὕτως ἔχουσαν

ΑΠΟ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ

10 >Καὶ Πολύκαρπος δὲ οὐ μόνον ὑπὸ ἀποστόλων μαθητευθεὶς καὶ 3
>συνερευσεραεὶς πολλοῖς τοῖς τὸν κίριον ἐρακόσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ
>ἀποστόλων κατασταθεὶς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐν τῇ ἐν Σμύρνῃ ἐκκλησίᾳ
>ἐπίσκοπος. ὃν καὶ ἡμεῖς ἐρακάμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμῶν ἡλικίᾳ (ἐπὶ 4
>πολὸν γὰρ παρέμεινεν καὶ πάντῃ γηραλέος ἐνδόξως καὶ ἐπιφανέστατα
15 >μαρτυρήσας. ἐξῆλθεν τοῦ βίου), ταῦτα διδάξας αἰὶ ἅ καὶ παρὰ τῶν
>ἀποστόλων ἔμαθεν, ἅ καὶ ἡ ἐκκλησία παραδίδωσιν, ἅ καὶ μόνα ἐστὶν
>ἀληθῆ. μαρτυροῦσι τούτοις αἰ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐκκλησία πᾶσαι 5
>καὶ οἱ μέγροι νῦν διαδεδεγμένοι τὸν Πολύκαρπον, πολλῶ ἄξιόπιστό-
>τερον καὶ βεβαιότερον ἀληθείας μάρτυρα ὄντα Οὐαλεντίνου καὶ
20 >Μαρκιῶνος καὶ τῶν λοιπῶν κατονομαζόμενον· ὃς καὶ ἐπὶ Ἀνικίτου
>ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ, πολλοὺς ἀπὸ τῶν προειρημένων αἰρετικῶν
>ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, μίαν καὶ μόνην ταύτην
>ἀληθεῖαν κηρύξας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παρειληφέναι τὴν ὑπὸ τῆς
>ἐκκλησίας παραδεδομένην. καὶ εἰδὼν οἱ ἀκηροῦτες αὐτοῦ ὅτι Ἰω- 6

3—6 vgl. unten 5, 24, 16 — 10—S. 334, 15 Iren. 3, 3, 4

ATERBDMΣΑ

1 τὸν ἀντοζράτορα B | 2 χρησιμωτάτη ἀπολογία BD ἀπολογίαν M |
3 1A AΣ 326, 14 BD 3 KB ERM | τοῦ δηλουμένου Σ | 4 τε > T¹ + T^c
6 ὁ > R | 9 τοῦ > B + B^c | 11 πολλοῖς > A | τοῖς Tem [getilgt],
ERBDM Iren [multis eis] > AT¹ | τὸν] τῶν R | ἄν BDMΔΣ Iren ἄν ATER
12 ἐν² > M | 14 ἐνδόξως AT¹RM Iren ἦν ἐνδόξως TemEBD | 15 δι-
δάξας alter Fehler für ἐδίδαξεν Iren | 15/16 ἅ καὶ παρὰ—παραδίδωσιν > Σ
15 καὶ > A Iren | 16 ἡ ἐκκλησία II τῇ ἐκκλησίᾳ A Iren^{lat} | ἄ² ΠA
> Iren | 17 τούτοις καὶ D δὲ τούτοις καὶ M | πᾶσαι ABDMΣA Iren > TER
18 καὶ οἱ] οἱ καὶ R | τὸν πολύκαρπον AT¹MΔ Iren (inne haben) die Überlieferung
des Polykarpos Σ τὸν πολυκάρπον θρόνον T^cERD τὸν τοῦ πολυκάρπου θρό-
νον B | πολλῶ δὲ M | 22 εἰς TERBDM Iren ἐπὶ A | 23/24 ὑπὸ τῆς
ἐκκλησίας ΠΣ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ A Iren^{lat} | 24 παραδιδόμενην T¹M corr. Tr

densis in eo libro quem ad imperatorem Verum pro fide nostra ac religione conscripsit.

Qua tempestate etiam, Aniceto Romanae ecclesiae praesidente. Poly- $\bar{1}A$ 14 1
 carpum Romam venisse atque habuisse sermonem cum ipso Aniceto
 5 de paschae die Irenaeus refert. sed et alia quaedam de eodem Poly- 2
 carpo scribit, quae mihi dignum videtur corpori huic nostrae narra-
 tionis inserere. tertio igitur libro adversum haereses haec de eo me-
 morat Irenaeus:

10 >Polycarpus<, inquit, >qui non solum ab apostolis eruditus est neque 3
 >solum conversatus est cum his, qui dominum viderant, sed et ab ipsis
 >apostolis ordinatus est Smyrnaeorum ecclesiae episcopus, quem nos
 >quoque in prima aetate nostra vidimus. diu etenim permansit in vita 4
 >et longaeva aetate perdurans nobilis vivendo, sed et moriendo nobilior
 15 >extitit, quippe qui vitam martyrio terminavit. docebat autem semper
 >ea quae ab apostolis ipse didicerat, et haec ecclesiae tradebat, quae
 >sola vera ducenda sunt. quorum testes sunt omnes ecclesiae quae in 5
 >Asia constitutae sunt, et ii qui per tempus etiam nunc in Polycarpi
 >successione perdurant. multo autem verior et fide dignior hic auctor
 20 >ecclesiae est et veritatis testis quam Valentinus et Marcion et ceteri
 >perversae mentis homines. qui etiam sub Aniceto Romam perrexit et
 >multos ex supra dictis haereticis ad ecclesiam dei convertit, hanc solam
 >praedicans tenendam esse veritatem, quam ipse sciret se ab apostolis
 >suscepisse, quam et tradebat ecclesiae. et sunt adhuc etiam qui au- 6

NPOF

1 uero *N* | 5 et *om.* *P*¹ | 14 longaeuitate *O*¹ | 18 hii *P* | 19 mul-
 tum *P*^a | 24 adhuc etiam] *N* etiam nunc *O*¹ adhuc etiam nunc *PO*²*F*

ἀννης ὁ τοῦ κυρίου μαθητῆς ἐν τῇ Ἐφέσῳ πορευθεὶς λούσασθαι
 καὶ ἰδὼν ἕσω Κήρινον ἐξήλατο τοῦ βαλανείου μὴ λουσάμενος, ἀλλ'
 ἐπειπὼν »φύγωμεν, μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπίσῃ, ἔνδον ὄντος Κη-
 ρίνου τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ«. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πολύκαρπος 7
 5 »Μαρκιῶνι ποτε εἰς ὄψιν αὐτῶ ἐλθόντι καὶ φήσαντι »ἐπιγίνωσκε
 ἡμᾶς« ἀπεκρίθη »ἐπιγινώσκω ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότοκον τοῦ σα-
 τανᾶ«. τοσαύτην οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθητὰ αὐτῶν ἔσχον εὐλά-
 βειαν πρὸς τὸ μηδὲ μέχρι λόγου κοινοῦν τινὶ τῶν παραχαρασσόν-
 των τὴν ἀλήθειαν, ὡς καὶ Παῦλος ἔφησεν »αἰρετικὸν ἄνθρωπον
 10 »μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι
 »ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ ἀμαρτάνει ὧν αὐτοκατάκρι-
 8 »τος«. ἔστιν δὲ καὶ ἐπιστολὴ Πολυκάρπου πρὸς Φιλιπησίους γε-
 γραμμένη ἱκανωτάτη, ἐξ ἧς καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς πίστεως αὐτοῦ
 καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας οἱ βουλόμενοι καὶ φροντίζοντες τῆς
 15 »ἐαυτῶν σωτηρίας δύνανται μαθεῖν«.

ταῦτα ὁ Εἰρηναῖος· ὁ γέ τοι Πολύκαρπος ἐν τῇ δηλωθείσῃ 9
 πρὸς Φιλιπησίους αὐτοῦ γραφῇ, γερομένη εἰς δεῦρο, κέχρηται τισὶν
 μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς Πέτρου προτέρας ἐπιστολῆς.

Ἄντωνινον μὲν δὴ τὸν Εὐσεβῆ κληθέντα, εἰκοστὸν καὶ δευτέρον 1E 10
 20 ἔτος τῆς ἀρχῆς διανύσαντα, Μάρκος Ἀυρήλιος Οὐῆρος, ὁ καὶ Ἄν-
 τωνίνος, υἱὸς αὐτοῦ, σὺν καὶ Λουκίῳ ἀδελφῶ διαδέχεται. ἐν τούτῳ 15 1
 δὲ ὁ Πολύκαρπος μεγίστων τὴν Ἀσίαν ἀναθορυβησάντων διωγμῶν
 μαρτυρίῳ τελειοῦται, ἀναγκαιότατον δ' αὐτοῦ τὸ τέλος ἐγγράφως
 ἔτι φερόμενον ἠγοῦμαι δεῖν μνήμη τῆσδε τῆς ἱστορίας καταθέ-

9—12 Tit. 3, 10. 11 — 16—18 Polyc. Phil. 1, 3 [= I Petr. 1, 8]. 2, 1 [= I Petr.
 1, 13. 21]. 2, 2 [= I Petr. 3, 9]. 5, 3 [= I Petr. 2, 11]. 7, 2 [= I Petr. 4, 7]. 8, 1
 [= I Petr. 2, 24. 22]. 10, 2 [= I Petr. 2, 12]

AT'ERBDMΣA

3 φύγωμεν > Iren [quod timeat ne = μὴ] | συνεπίσῃ R | 5 ἐπι-
 γίνωσκε BDMΣA mart. Polyc. Mosq. 22, 2 Hieron. de uir. ill. 17 ἐπιγινώσκεισ ATE
 R Iren Chron pasch 480, 3 | 6 ἐπιγινώσκω ἐπιγινώσκω Tc [getilgt], ERBDM A
 mart. Polyc. Mosq. 22, 2 ἐπιγινώσκω AT¹ Hieron. ich erkenne dich Σ cognosco
 te Iren ἐπιγινώσκω σε Chron pasch 480, 4 | 9 ὡς auf Rasur Dr | 15 αὐ-
 τῶν BD | 16 ὁ > M | γέ] μὲν BD | 19 1E Σ 21 A 332, 3 BD 19 KΓ
 EM 21 KΔ EM | ἐπιζληθέντα M | 20 ἔτη M | ὁ > A | 21 ὡ
 TERBDM ὁ ὡ A | 22 δὲ καὶ M | θορυβησάντων T¹ corr. Tc | 24 ἔτι
 TERBDMΣ ἡδη A | τῆσδε > M

>dierunt ab ipso, quod Iohannes discipulus domini apud Efesum, cum
 >balneas lavandi gratia fuisset ingressus et vidisset ibi Cerinthum,
 >exiluisse continuo et discessisset non lotus, dicens: »fugiamus hinc, ne
 >et balneae ipsae conruant, in quibus Cerinthus lavat veritatis inimicus«.
 5 >idem etiam Polycarpus Marcioni aliquando cum occurrisset, dicenti 7
 >sibi: »agnosce nos«, respondit: »agnosco, agnosco primogenitum Satanae«.
 >tanta tunc apostoli atque eorum discipuli in religione cautela ute-
 >bantur, ut ne verbi quidem communionem cum aliquo eorum qui a
 >veritate deviaverant, habere paterentur. sicut et Paulus dicit: »hae-
 10 >reticum hominem post unam et alteram correptionem de-
 >vita, sciens quia perversus est huiusmodi et peccat, cum
 >sit a semet ipso damnatus«. extat et epistula Polycarpi ad Phi- 8
 >lippenses scripta pervalida, ex qua formam fidei eius ac praedicationis
 >si qui forte salutis suae sollicitudinem gerit, capere potest«.

15 Haec Irenaeus. Polycarpus vero in ipsa epistula quam ad 9
 Philippenses scripserat, utitur testimoniis de prima Petri epistula.

[XV] Sed enim Antonino, qui Pius cognominatus est, vicensimo et se- *IE* 10
 cundo anno principatus exacto, Marcus Aurelius Verus et Antoninus
 filius eius cum Lucio fratre succedunt. quo in tempore Polycarpus 15 1
 20 maximis persecutionibus Asiam quatientibus vitam martyrio finivit.
 de quo plane necessarium duxi memoriae tradere, maxime cum scripta

NPOF

3 exsiluisse *P* | 5 dicente *P* | 7 tanta *om. P¹* | 9 haberi *P* |
 14 quis *P* | 17 antonio *P^a*

σθαι. ἔστιν δὲ ἡ γραφὴ ἐκ προσώπου ἢ αὐτὸς ἐκκλησίας ἡγεῖτο, 2
ταῖς κατὰ τόπον παροικίαις τὰ κατ' αὐτὸν ἀποσημαίνουσα διὰ
τούτων

Ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἡ παροικοῦσα Σμύρναν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ 3
5 >θεοῦ τῇ παροικούσῃ ἐν Φιλομηλίῳ καὶ πάσαις ταῖς κατὰ πάντα
>τόπον τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας παροικίας ἔλεος εἰρήνη καὶ
>ἀγάπη θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθεῖη.
>ἐγράψαμεν ὑμῖν, ἀδελφοί, τὰ κατὰ τοὺς μαρτυρήσαντας καὶ τὸν
>μακάριον Πολύκαρπον, ὅστις ὥσπερ ἐπισφραγίσας διὰ τῆς μαρτυρίας
10 >αὐτοῦ κατέπαυσε τὸν διωγμόν.

τούτοις ἐξῆς πρὸ τῆς ἀμφὶ τοῦ Πολυκάρπου διηγήσεως τὰ κατὰ 4
τοὺς λοιποὺς ἀνιστοροῦσι μάρτυρας, οἷας ἐνστάσεις πρὸς τὰς ἀλγη-
δόνας ἐνεδείξαντο, διαγράφοντες, καταπλήξαι γὰρ φασὶ τοὺς ἐν
κύκλῳ περιεστῶτας, θεωμένους τοτὲ μὲν μάλιστα μέχρι καὶ τῶν ἐν-
15 δοτάτω φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν καταξαινομένους, ὡς ἤδη καὶ τὰ ἐν
μυχοῖς ἀπόρρητα τοῦ σώματος σπλάγχνα τε αὐτῶν καὶ μέλη κατο-
πεύεσθαι, τοτὲ δὲ τοὺς ἀπὸ θαλάττης κήρυκας καὶ τινες ὄξει
ὀβελίσζοντες ὑποστρωνημένους, καὶ διὰ παντὸς εἶδους κολάσεων
καὶ βασάνων προϊόντας καὶ τέλος θηροῖν εἰς βορὰν παραδιδόμε-
20 νους, μάλιστα δὲ ἰστοροῦσιν διαπρέψαι τὸν γενναϊότατον Γεο- 5
μανικόν, ἐπορρωννύντα σὺν θεῖᾳ χάριτι τὴν ξυμφυτον περὶ τὸν θά-
νατον τοῦ σώματος δειλίαν, βουλομένον γέ τοι τοῦ ἀνθυπάτου
πέιθειν αὐτὸν προβαλλομένον τε τὴν ἡλικίαν καὶ ἀντιβολουῦντος
χομιδῆ νέον ὄντα καὶ ἀκμαῖον οἶκτον ἑαυτοῦ λαβεῖν, μὴ μελλῆσαι,
25 προθύμως δ' ἐπισπάσασθαι εἰς ἑαυτὸν τὸ θηρίον, μόνον οὐχὶ βιασά-

4—10 Mart. Polyc. 1 — 11—S. 340, 22 Mart. Pol. 2—7

ATERBDMΣΑ

2 τόπον TER πόντον ABDMΣΑ | ἀποσημήνουσα T¹ ἀποσημήνασα Tr
Tc unleserlich | 4/5 ἡ παροικοῦσα — θεοῦ > Σ | τῆ — θεοῦ > BD |
13 φησι B | 14 θεωμένους TEBDM καὶ θεωμένους ARΣ | 14/15 ἐνδοτά-
των D | 16 ἀπορρητότατα M | 17 κήλικας Dr auf Rasur | 18 κολά-
σεων ABDMΣ κολάσεως TER | 21 ὑπόρωννυντας M, σ getilgt (ἐπερρῶννεν
Mart) | 23 προβαλλομένον AR^cBDM προβαλομένον TER¹ | καὶ > B¹ + B¹
24 λαβεῖν > D¹ + D^{rm} | μελλῆσαι Σ | 25 δὲ getilgt T | τὸ θηρίον
εἰς ἑαυτὸν B¹, corr. B¹ | αὐτὸν M

extet epistula ex persona ecclesiae Smyrnaeorum ad Ponti ecclesias 2
data, quae de martyrii eius beato fine designat. cuius exemplum infra
scriptum est:

>Ecclesia dei, quae est apud Smyrnam, ecclesiae dei constitutae 3
5 >apud Filomelium et omnibus, quae ubique sunt, sanctis ecclesiis ca-
>tholicis misericordia et pax et caritas dei patris et domini nostri Iesu
>Christi multiplicetur. scripsimus vobis, fratres, de martyribus et de
>beato Polycarpo, qui velut signaculo quodam martyrii sui finem per-
>secutionibus posuit<.

10 Et paulo post describentes etiam ceterorum martyrum agonas talia 4
quaedam scribunt

>Deterrere etenim volentes inspectantem populum, nunc flagris
>usque ad interiora viscerum martyres laniabant, ita ut abdita corporis
>et quae natura in arcanis locaverat nudarentur, nunc autem marinas
15 >cochleas, quae conchylia vocant. et acuta quaeque fragmenta in dor-
>sum supinatis martyribus substernebant: in quibus omne tormenti
>genus et poenae speciem consumentes ad ultimum devorandos eos
>bestiis exponebant. sed in his praecipue designatur vir fortissimus 5
>effloruisse Germanicus nomine, qui per gratiam divinae virtutis metum
20 >corporeae fragilitatis exclusit. volente namque proconsule persuasioni-
>bus adgredi virum et obicere ei primae aetatis flore debere eum suimet
>ipsius miserationem capere, ille nihil moratus sponte dicitur praepa-

NPOF

5 filomelium *PO²F²* filemolium *NF¹* filimolium *O¹* | 8 signaculum
quoddam *P* | 15 concilia uocabant *P* | 21 flore] *scripsi* florem libri
Eusebius II. 22

μερον καὶ παροξύναντα. ὡς ἂν τάχιον τοῦ ἀδίζου καὶ ἀνόμου βίου
 αὐτῶν ἀπελλαγείη. τούτου δ' ἐπὶ τῷ διαπρεπεῖ θανάτῳ τὸ πᾶν 6
 πλῆθος ἀποθανεῖν τῆς ἀνδρείας τὸν θεοσιλῆ μάρτυρα καὶ τὴν
 καθόλου τοῦ γένους τῶν Χριστιανῶν ἀρετὴν, ἀθρόως ἐπιβοᾶν ἄρ-
 5 ξασθαι αἰεὶ τοὺς ἀθέους· ζητεισθῶ Πολύκαρπος· καὶ δὴ πλείστης 7
 ἐπὶ ταῖς βοαῖς γενομένης ταραχῆς. Φρόγα τινὰ τὸ γένος, Κόιντον
 τοῦνομα, νεωστὶ ἐκ τῆς Φρυγίας ἐπιστάντα, ἰδόντα τοὺς θῆρας καὶ
 τὰς ἐπὶ τούτοις ἀπειλὰς, καταπτήξει τὴν ψυχὴν μαλακισθέντα καὶ
 τέλος τῆς σωτηρίας ἐνδοῦναι. ἐδήλου δὲ τοῦτον ὁ τῆς προειρη- 8
 10 μένης γραφῆς λόγος προπετέστερον ἀλλ' οὐ κατ' ἐλλάβειαν ἐπιπη-
 ῆσαι τῷ δικαστηρίῳ σὺν ἑτέροις, ἀλόντα δ' οὖν ὅμως καταφανὲς
 ὑπόδειγμα τοῖς πᾶσιν παρασχεῖν, ὅτι μὴ θεοὶ τοῖς τοιοῦτοις ὁμο-
 κινδύνως καὶ ἀνευλαβῶς ἐπιτολμᾶν. ἀλλὰ ταύτη μὲν εἶχεν πέρας
 τὰ κατὰ τούτους· τὸν γε μὴν θαυμασιώτατον Πολύκαρπον τὰ μὲν 9
 15 πρῶτα τούτων ἀκούσαντα ἀτάραχον μείναι, εὐσταθῆς τὸ ἦθος καὶ
 ἀκίνητον φυλάξαντα, βούλεσθαι τε αὐτοῦ κατὰ πόλιν περιμένειν
 πισθέντα γε μὴν ἀντιβολοῦσι τοῖς ἀμφ' αὐτὸν καὶ ὡς ἂν ὑπεξέλθοι
 παρακαλοῦσι, προσελθεῖν εἰς οὐ πόρρω διεστῶτα τῆς πόλεως ἄγρον δια-
 τρίβειν τε σὺν ὀλίγοις ἐνταῦθα, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν οὐτι ἕτερον
 20 πράττοντα ἢ ταῖς πρὸς τὸν κύριον διακαρτεροῦντα εὐχαῖς· δι' ὧν
 δεῖσθαι καὶ ἰκετεύειν εἰρήνην ἐξαιτούμενον ταῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰ-
 κουμένην ἐκκλησίαις, τοῦτο γὰρ καὶ εἶναι ἐκ τοῦ παντός αὐτῷ σὺν-
 ηθεε. καὶ δὴ εὐχόμενον, ἐν ὀπτασίᾳ τριῶν πρότερον ἡμερῶν τῆς 10
 σελήνησεως νύκτωρ ἰδεῖν τὸ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῷ στροῦμα ἀθρόως
 25 οὔτως ἐπὶ πρὸς φλεγθὲν δεδαπαρῆσθαι, ἔξυτρον δ' ἐπὶ τούτῳ γε-

ATERBDMΣΑ

1 παροξύναντα AR^cBDM παροξύνοντα TER¹ | βιον > T¹ + T^c, βιον
 καὶ λόγον + T^m | 2 αὐτῶν ATERD¹M Mart > B, D durch Rasur von
 dieser Welt Σ Mart^{lat} huius uitae A | τούτω B | διαπρεπεῖ] δια
 auf Rasur eines Buchstabens T^cTr | 7 τοῦνομα T^cERBDM οὐνομα AT¹ |
 ἰδόντα AΣ (ἰδὼν Mart) > TERBDM A | 8 καταπτήξει ABDΣ καταπτήξει TER
 κατὰπτήξει M | 13 ἐπιτολμᾶν T^{1m}BDM κατατολμᾶν TER ἐπικατολμᾶν A
 14 κατ' αὐτοῦ B | 15 τοῦτο B¹ corr. B¹ | μείναι BDM διαμείναι ATER
 16 αὐτὸν D¹ corr. D^r αὐτοῦ M > Σ | κατὰ πόλιν περιμένειν DM περιμένειν
 κατὰ πόλιν B κατὰ πόλιν μένειν TER κατὰ τὴν πόλιν περιμένειν A κατὰ πόλιν
 μένειν und κατὰ τὴν πόλιν μένειν Mart κατὰ πόλιν περιμένει Mart^{lat} | 19 ὅτι
 B | 21,22 τὰς—ἐκκλησίας T¹ corr. T^c | 21 ἐνὰ M | 22 καὶ > A¹ + A¹
 23 εὐχόμενον (προσεννόητος Mart) nach alter Interpolation des Martyriums
 vgl. zu 346, 15 | 24 εἶδεν D¹ corr. D^r | ὑπὲρ T¹M corr. T^c | αὐτοῦ B
 25 φλεγθὲν > D λε auf Rasur M

»ratam sibi bestiam provocasse veluti tardantes increpans poenas et
 »iniquae huius vitae ultro velocem expetisse discessum. verum cum ex 6
 »huius tam insigni morte stuporem cepisset adstantis populi multitudo
 »et totius Christianorum gentis mirari virtutem de contemnenda morte
 5 »coepissent, conclamant omnes: »tolle impios, Polycarpus requiratur«. sed 7
 »cum ex adclamatione gravis perturbatio fieret, Cointum quendam natione
 »Frygem nuper de suis regionibus adventantem accidit primo quidem
 »bestias ceteraque tormenta sponte lacessere, dehinc fractis animis ce-
 »dere, ad ultimum etiam salutem segnitia perdere. quae res eum ad 8
 10 »martyrium procacia potius et temeritate quam devotione prosiluisse
 »declarat. ipse namque se iudiciis ingesserat. victus itaque exemplum
 »evidens omnibus dedit cautius in rebus talibus et circumspectius agen-
 »dum. quia non temeritas, sed fides et modestia coronatur. sed de his
 »quidem talia gesta sunt. insignis autem vir Polycarpus primo quidem. 9
 15 »cum audiret vulgus in se adclamationibus excitatum, in nullo penitus
 »motus est, sed mansit inpavidus. tranquillus namque erat moribus et
 »serenus aspectu. qui cum in eadem civitate vellet interritus permanere,
 »adquiescens tamen deprecantibus se familiaribus suis ad agrum quendam
 »civitati proximum secedit atque ibi cum paucis die noctuque nihil
 20 »aliud quam in orationibus permanet, pro pace ecclesiarum, quae ubique
 »sunt. supplicans deo, quod ei facere in omni vita sua moris perpetui
 »fuit. sed is in oratione positus ante triduum quam comprehenderetur 10
 »visionem videt per noctem, cervical capitis sui flammis esse consumptum.

NPOF

6 cointhum *P^bO¹F²* corinthum *NP^aO²F¹* | 8 lacerasse *P* | 9 eum
 ad] et *N* | 15 in se *om. N* | 17 velit *PF* | 21 deum *N* | 23 uidit *PF*
 22*

ρόμενον. εὐθὺς ἔγεομηρεῦσαι τοῖς παροῦσι τὸ γένει. μόνον οὐχὶ τὸ
 μέλλον προθεσπίσαντα σαφῶς τε ἀνειπόντα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ὅτι
 δέοι αὐτὸν διὰ Χριστὸν περὶ τὴν ζώην μεταλλάξαι. ἐπιχειμένων 11
 δὴ σὺν σὺν πάσῃ σπουδῇ τῶν ἀναζητούντων αὐτόν. αὐθις ὑπὸ τῆς
 5 τῶν ἀδελφῶν διαθέσεως καὶ στοργῆς ἐκβεβιασμένον μεταβῆναι φασιν
 ἐφ' ἕτερον ἀγρόν· ἔνθα μετ' οὐ πλείστον τοὺς συνελάνθοντα· ἐπελ-
 θεῖν, δύο δὲ τῶν αὐτόθι συλλαβεῖν παίδων· ὧν θάτερον αἰκισα-
 μένους ἐπιστῆναι δι' αὐτοῦ τῇ τοῦ Πολυζώρου καταγωγῇ. ὡπὲρ δὲ 12
 τῆς ὥρας ἐπελθόντας, αὐτὸν μὲν εἶρεῖν ἐν ὑπερῷῳ κατακειμένον.
 10 ὅθεν δυνατὸν ὄν αὐτῷ ἐφ' ἕτερον μεταστῆναι οἰκίαν, μὴ βεβουλήσθαι.
 εἰπόντα >τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ γινέσθω<. καὶ δὴ μαθὼν παρόντας, 13
 ὡς ὁ λόγος γρησί. καταβάς αὐτοῖς διελέξατο εὖ μάλα φαιδρῶ καὶ
 προστάτῳ προσώπῳ, ὡς καὶ θαῦμα δοκεῖν ὄραν τοὺς πάλαι τοῦ
 ἀνδρὸς ἀγνώτας. ἐναποβλέποντας τῷ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ παλαιῷ καὶ
 15 τῷ σεμνῷ καὶ εὐσταθεῖ τοῦ τρόπου. καὶ εἰ τοσαύτη γένοιτο σπουδὴ
 ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτον συλληφθῆναι προσβύτην. ὁ δ' οὐ μελλήσας 14
 εὐθέως τράπεζαν αὐτοῖς παρατεθῆναι προστάττει, εἴτα τροφῆς
 ἀφθόρου μεταλαβεῖν ἀξιοῖ. μίαν τε ὄραν. ὡς ἂν προσεῦξοιτο ἀδεῶς.
 παρ' αὐτῶν αἰτῆται ἐπιτροφεῶντων δὲ ἀναστὰς ἠ΄ρχετο. ἔμπλεως τῆς
 20 χάριτος ὧν τοῦ κυρίου. ὡς ἐκπλήττεσθαι τοὺς παρόντας εὐχομένον
 αὐτοῦ ἀκροαμένους πολλοὺς τε αὐτῶν μετανοεῖν ἤδη ἐπὶ τῷ τοιοῦ-
 τον ἀναιρεῖσθαι μέλλειν σεμνὸν καὶ θεοπραπῆ προσβύτην. ἐπὶ 15
 τούτοις ἢ περὶ αὐτοῦ γραφῇ κατὰ λέξιν ὧδέ πως τὰ ἐξῆς τῆς ἱστο-
 ρίας ἔχει

25 >ἐπεὶ δὲ ποτε κατέπαυσε τὴν προσευχὴν μνημονεύσας ἀπάντων
 >καὶ τῶν πάποτε συμβεβληκότων αὐτῷ, μικρῶν τε καὶ μεγάλων. ἐν-

11 vgl. Act. 21, 14 — 25 — S. 352, 13 Mart. Pol. 8—19

ATERBDMΣΑ

1 μόνον οὐχὶ > BΣ | 2 ἂν εἰπόντα DM | 4 ὑπὸ BDM πρὸς ATER
 6 εἰς BD | 6/7 μετέλθεῖν M | 7 τε BD | 10 ὃν A > TERBDM
 11 σὺν ATERDMΣ >ν BΔ beides Mart HSS | γενέσθω B, D¹ corr., Mart
 12 ὁ > TE | διελέξατο A¹M corr. A¹ | 15 τῷ > B | τρόπον Tc
 ERBDMΔ (τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ καὶ τὸ εὐσταθές Mart) προσώπου AT¹Σ | εἰ in
 ὡς corr. Df | γέρονει BD | 17 εὐθέως > DM | 19 προσήρχετο BD
 20 ὡς ABDMS.A ὡς μονογενὴ καὶ TER | 20 21 ἀκροαμένους εὐχομένον αὐ-
 τοῦ B εὐχομένον ἀκροαμένους αὐτοῦ D | 26 οὐδεπώποτε Σ | συμβεβλη-
 κότων ATEM συμβεβηκότων RBD συμβαλόντων und συμβεβηκότων Mart HSS

>cumque evigilasset post visum, interpretatus est adstantibus somnium
 >suum dixitque pro certo se ob Christum per ignem vitae exitum sorti-
 >sturum. inminente igitur quaestione rursus fratrum caritate compulsus **11**
 >conmigravit in alium locum. quo non multo post inquisitores eius in-
 5 >gressi correptis duobus pueris et altero ex his verberato per indicium
 >eius ad Polycarpum perveniunt, cum iam declinaret dies. et ingressi **12**
 >ipsum quidem offendunt in superioribus quiescentem, unde cum posset
 >facilis ei transitus esse ad alteram domum, noluit dicens: »voluntas **13**
 >domini fiat«. quin immo et cum conperisset adesse comprehensores suos.
 10 >in occursum eis progressus laeto admodum vultu ac placido compellere
 >viros coepit cum ingenti oris gratia, ita ut illi mirarentur et stuperent.
 >quid tantum studii fuerit. ut vir illius gravitatis et honestatis in tam
 >longaeva aetate et tanta vitae auctoritate positus perquiri et compre-
 >hendi sit iussus. sed ille nihil moratus continuo adponi mensam hosti- **14**
 15 >bus quasi hospitibus iubet atque epulas largius ministrari, unius horae
 >ab eis spatio orationis gratia inpetrato. orabat igitur tanta dei gratia
 >repletus, ut admirarentur omnes qui aderant et ipsi qui ad compre-
 >hendendum venerant, paeniterent, quod tam honestum virum ac deo
 >dignum et ipsa aetate venerabilem rapere iuberentur ad poenam«.

20 Et post aliquanta eadem scriptura verbis ipsis talia coniungit ex **15**
 ordine

>Postea vero quam finivit orationem, memoriam faciens omnium,
 >quoscumque nosse potuit, maiorum minorumque, nobilium et igno-

NPOF

7 offendunt] *NF* ostendunt *O* operiunt *P* | possit *NPF* | **11** illi]
 illi uiri *P^b* | studerent *N* | **13** tanta] in tanta *P^b* | **15** atque] *NO¹F*
 atque eis *PO²* | ministrare h. un. *P* | **22** omnibus *N* | **23** minimo-
 rumque *N*

>δόξων τε καὶ ἀδόξων, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθο-
 >λικῆς ἐκκλησίας. τῆς ὥρας ἐλθούσης τοῦ ἐξιέναι. ὄνῳ καθίστατες
 >αὐτὸν ἤγαγον εἰς τὴν πόλιν. ὄντος σαββάτου μεγάλου. καὶ ἐπύρτα
 >αὐτῷ ὁ εἰρηναῖος Ἡρώδης καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νικητής· οἱ καὶ
 5 >μεταθέرتες αὐτὸν εἰς τὸ ὄχημα. ἔπιπτον παρακαθεζόμενοι καὶ λέ-
 >γοντες »τί γὰρ κακόν ἐστὶν εἰπεῖν, κύριος Καῖσαρ, καὶ θῦσαι καὶ
 >διασφύζεσθαι;« ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα οὐκ ἀπεκρίνατο. ἐπιμενόντων 16
 >δὲ αὐτῶν, ἔφη »οὐ μέλλω πράττειν ὁ συμβουλευέτέ μοι«. οἱ δὲ
 >ἀποτεχόντες τοῦ πείσαι αὐτόν, δεινὰ ὄχηματα ἔλεγον καὶ μετὰ σπον-
 10 >δῆς καθήρουν. ὡς κατιόντα ἀπὸ τοῦ ὀχήματος ἀποσῦραι τὸ ἀντι-
 >κνήμιον· ἀλλὰ γὰρ μὴ ἐπιστραφεῖς, οἷα μηδὲν πεποιθώς, προσηύω-
 >μετὰ σπουδῆς ἐπορεύετο, ἀγόμενος εἰς τὸ στάδιον. θορύβου δὲ 17
 >τηλιζούτου ὄντος ἐν τῷ σταδίῳ. ὡς μηδὲ πολλοῖς ἀκουσθῆναι. τῷ
 >Πολύκαρπῳ εἰσιόντι εἰς τὸ στάδιον φωνὴ ἕξ οὐρανοῦ γέγονεν
 15 >»ἴσχυε. Πολύκαρπε. καὶ ἀνδρίζου«. καὶ τὸν μὲν εἰπόντα οὐδεὶς
 >εἶδε. τὴν δὲ φωνὴν τῶν ἡμετέρων πολλοὶ ἤκουσαν. προσαχθέντος 18
 >οἶν αὐτοῦ. θόρυβος ἦν μέγας ἀκουσάντων ὅτι Πολύκαρπος συνεί-
 >ληπται. λοιπὸν οἶν προσελθόντα ἀνηρώτα ὁ ἀνθύπατος εἰ αὐτὸς
 >εἶη Πολύκαρπος, καὶ ὁμολογήσαντος, ἔπιπθεν ἀρεισθαι. λέγων >αἰ-
 20 >δέσθητί σου τὴν ἡλιζίαν· καὶ ἕτερα τούτοις ἀζόλουθα. ἃ στήθηες

15 vgl. Ios. 1, 9 — 15/16 vgl. Act. 9, 7

ATERBDMΣΑ

1 τε ABDM Mart > TER | 2 ἐξιέναι T¹B corr. TcTr | 3 ἤγαγον
 ATERM ἦγον BDA beides Mart HSS | 4 ὁί > R | νικητής A νικητάς
 TERBDM beides Mart HSS vgl. 350, 13 | 6 ζῶ TERM Mart ζῆ ABD *mein*
Herr Caesar Σ *dicere dominum Caesarem* Δ *domine* [> Caesar] Martlat
 7 σώζεσθαι BD | 11 προσηύωσ AD¹MΣ προσηύωσ TERBDr beides Mart HSS
 12 ἀγόμενος—στάδιον gehörte ursprünglich zum Folgenden | 12—14 θορύβου
 δὲ—τῷ πολυκάρπῳ ΠΣΑ θορύβου—τῷ δὲ Πολύκαρπῳ Mart | 13 ὡς—ἀκου-
 σθῆναι > Δ (wegen des Widerspruchs zu 16/17) | μῆτε D¹ corr. Dr | πολλοῖς
 ἀκουσθῆναι Π ἀκουσθῆναι τινα δύνασθαι Mart (*dass*) *viele (nicht einmal) hörten*
dass eintrat P. in das Stadion (und als er eintrat) Σ | 15 οὐδὲ εἰς B | 16 οἶδε
 R | τῶν ἡμετέρων ΠΣ Chron. Pasch. 481, 16 Mart > Δ | πολλοὶ ΠΣΑ Chron
 οἱ παρόντες Mart | 16—18 προσαχθέντος—προσελθόντα Doublette zu 12—14
 ἀγόμενος—εἰσιόντι, entstanden durch die schon vor Eus. erfolgte Interpolation
 des Wunders: der echte Text lautete etwa ἀγόμενος δ' εἰς τὸ στάδιον, θορύβου
 τηλιζούτου ὄντος, ὡς μηδὲ πολλοῖς ἀκουσθῆναι ἔτι συνείληπται (vgl. 346, 2—4),
 ἀνηρώτα | 16/17 προσαχθέντος οἶν Π καὶ λοιπὸν προσαχθέντος Mart |
 17 ἀκουσάντων ΠΣ Mart *uidentis* Δ | 18 λοιπὸν οἶν προσελθόντα Π
 προσαχθέντα οἶν, προσαχθέντα δὲ und λοιπὸν προσαχθέντα Mart

>bilium et totius catholicae ecclesiae, quae per orbem terrae est, in-
 >stante iam hora progreditur et asino sedens ad civitatem ducebatur,
 >cum esset dies magni sabbati. pergenti occurrit ei praefectus pacis
 >Herodes nomine et pater eius Niceta, qui levantes eum secum in ve-
 5 >biculum persuadere sedulo conabantur dicentes: »quid enim mali est
 >dicere dominum Caesarem et immolare et de cetero vivere securum?«
 >haec ille primo tacitus audivit, sed ubi persistebant, ait ad eos: »quid 16
 >multis opus est? facturus non sum quod dicitis«. at illi, posteaquam
 >nihil se profecisse senserunt, indignatione commoti cum contumelia
 10 >eum vehiculo deturbant, ita ut pedem laederet praeceps actus. sed
 >quasi nihil fuisset iniuriae, tota alacritate contentus pergebat ad sta-
 >dium, quo duci fuerat imperatus. cum vero tumultus ingens in stadio 17
 >ex ingressu eius fuisset exortus, vox e caelo delapsa est: »fortis esto.
 >Polycarpe, et viriliter age«. sed auctorem quidem vocis videre potuit
 15 >nemo, auditus tamen ad plurimos venit. interea animatur ad furorem
 >tumultus populi videntis, quia Polycarpus introducit. cumque eminus 18
 >a proconsule interrogaretur, si ipse esset Polycarpus, se esse confitetur.
 >»ergo«, inquit, »habeto aetatis tuae reverentiam et parcens ultimae senectuti

NPOF

† niceta] PO² nicetas NF niceas O¹ | 4/5 vehiculo P | 15 arma-
 tur P | 16 videntes PN

>αὐτοῖς ἐστὶ λέγειν, »ὁμοσον τὴν Καίσαρος τύχην, μετανόησον, εἶπον.
 >αἶρε τοὺς ἀθέους«. ὁ δὲ Πολύκαρπος ἐμβριθεῖ τῷ προσώπῳ εἰς 19
 >πάντα τὸν ὄχλον τὸν ἐν τῷ σταδίῳ ἐμβλέψας, ἐπισείσας αὐτοῖς τὴν
 >χειρὰ στενάξας τε καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, εἶπεν »αἶρε τοὺς
 5 >ἀθέους«. ἐγκειμένον δὲ τοῦ ἡγουμένου καὶ λέγοντος »ὁμοσον, καὶ 20
 >ἀπολύσω σε, λουιδόρησον τὸν Χριστόν«, ἔφη ὁ Πολύκαρπος »ὄγδοη-
 >κοντα καὶ ἕξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ, καὶ οὐδέν με ἠδίκησεν· καὶ πῶς
 >δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου, τὸν σώσαντά με;« ἐπιμέ- 21
 >ροντος δὲ πάλιν αὐτοῦ καὶ λέγοντος »ὁμοσον τὴν Καίσαρος τύχην«,
 10 >ὁ Πολύκαρπος »εἰ κενοδοξίεις«, φησὶν, »ἵνα ὁμοσω τὴν Καίσαρος
 >τύχην, ὡς λέγεις προσποιούμενος ἀγνοεῖν ὅστις εἰμί, μετὰ παρηγορίας
 >ἄκουε· Χριστιανός εἰμι. εἰ δὲ θέλεις τὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ μαθεῖν
 >λόγον, δὸς ἡμέραν καὶ ἄκουσον«. ἔφη ὁ ἀνθύπατος »πεῖσον τὸν 22
 >ἄξιον«. Πολύκαρπος ἔφη »σὲ μὲν καὶ λόγον ἤξιωμα, δεδιδάγμεθα
 15 >γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ
 >προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσιν ἡμᾶς ἀπονέμειν· ἐκείνους δὲ οὐκ
 >ἀξιούς ἡγοῦμαι τοῦ ἀπολογεῖσθαι αὐτοῖς«. ὁ δ' ἀνθύπατος εἶπεν 23
 >»θρηῖα ἔχω· τούτοις σε παραβαλῶ, ἐὰν μὴ μετανοήσης«. ὁ δὲ εἶπεν
 >»κάλει· ἀμετέθετος γὰρ ἡμῖν ἢ ἀπὸ τῶν κριττόνων ἐπὶ τὰ χεῖρα
 20 >μετάνοια, καλὸν δὲ μετατιθεσθαι ἀπὸ τῶν χαλεπῶν ἐπὶ τὰ δίκαια«.

ὁ δὲ πάλιν πρὸς αὐτόν »πρὶ σε ποιήσω δαμασθῆναι, ἐὰν τῶν θη- 24
 >ρίων καταφρονῇς, ἐὰν μὴ μετανοήσης«. Πολύκαρπος εἶπεν »πῶς
 >ἀπειλεῖς πρὸς ὄραν καιόμενον καὶ μετ' ὀλίγον σβεννύμενον· ἀγνοεῖς
 >γὰρ τὸ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως τοῖς ἀσεβέσι
 25 >τηρούμενον πῦρ, ἀλλὰ τί βραδύνεις; φέρε ὁ βούλει«. ταῦτα δὲ καὶ 25
 >ἕτερα πλείονα λέγων, θάρσους καὶ χαρᾶς ἐνεπίμπλατο καὶ τὸ πρόσσο-

14—16 Rom. 13, 1

ATERBDMΣΑ

1 ἐστὶ λέγειν BDM λέγειν ἐστὶν ATER | 6 ἀπολύσω Π ἀπολύω Α Mart
 7 καὶ¹ > M | δουλεύω ΠΑ Chron. Pasch. 481, 12 δουλεύω und ἔχω δουλεύω
 Mart HSS | 12 τὸν ABDM > TER | 14 ἤξιωμα BDM ἤξισα ATER beides
 Mart HSS | 15 ὑπὸ ATER ἀπὸ B παρὰ τοῦ DM ὑπὸ und ὑπὸ τοῦ Mart HSS
 17 τοῦ ATcER Mart > T¹BDM | εἶπεν BDM Mart ἔφη ATER | 18 παρα-
 βαλῶ ABDA Mart παραβάλλω TERM | 21 ποιήσω ARBDM⁴ ποιῶ TE
 beides Mart HSS | δαμασθῆναι ΠΣ *consumi* Α δαπανηθῆναι Mart
 21/22 εἰ — καταφρονεῖς Mart | 22 καταφρονήσης B | μετανοήσης AB¹D¹
 M Mart μετανοήσεις D¹ μετανοῆς TER, B durch Rasur | 25 ὁ TEBDMΣΑ Mart
 ἢ AR | 26 πλείονα BDM Mart πλείω TER πλείω τούτων ΑΣ

>tuae iura Fortunam Caesaris, gerens de prioribus paenitudinem et con-
 >clama etiam tu: tolle sacrilegos«. tum Polycarpus torvo vultu ad popu- 19
 >lum, qui in stadio residebat, aspiciens, elevata ad caelum dextera cum
 >gemitu proclamavit et dixit: »tolle sacrilegos«. sed insistente proconsule 20
 5 >et dicente: »iura Fortunam Caesaris et die in Christum convicia et di-
 >mitto te«, Polycarpus ad haec: »octoginta«, inquit, »et sex annis servio
 >ei et nihil me laesit unquam: quomodo possum maledicere et blas-
 >phemare regem meum, qui salutem mihi dedit?« cumque rursus vehe-
 >mentius urgeretur, ut Fortunam Caesaris iuraret: »si hanc«, inquit, »iactan- 21
 10 >tiam quaeris, ut ego Fortunam Caesaris iurem et qui sim, ignorare te
 >simulas, cum omni libertate audi a me, quia Christianus sum. si vero
 >etiam rationem vis Christianae religionis accipere, statue diem et audi«.
 >proconsul dixit: »suade populo«. Polycarpus ait: »tibi quidem respondi; 22
 >docemur enim principibus et potestatibus his, quae a deo sunt, honorem
 15 >deferre, eum scilicet, qui religioni non sit contrarius, populo autem
 >furenti satisfacere non est meum«. proconsul dixit: »bestias habeo pa- 23
 >ratas, quibus subrigeris, nisi cito paenitueris«, at ille respondit: »ad-
 >hibeantur, nobis enim immobilis stat sententia nec possumus de bono
 >ad malum per paenitudinem commutari. melius autem erat, si hi mu-
 20 >tarentur ad bona, qui perseverant in malis«. tum proconsul: »igni te«, 24
 >inquit, »faciam consumi, si tibi bestiae contemnendae videntur nec pro-
 >positi recipis paenitudinem«. at ille: »ignem minaris«, inquit, »hunc, qui
 >ad momentum incenditur et paulo post extinguitur, quia ignoras futuri
 >iudicii ignem aeternum, qui ad perpetuas poenas praeparatus est im-
 25 >piorum, sed quid moraris? adhibe utrum voles«. haec et multa alia 25
 >his similia dicens Polycarpus confidentia simul et laetitia replebatur,

NPOF

1 fortuna N per fortunam (et sic deinceps) P² | 5 christo NF | 15 de-
 ferri P | 17 subrigeris] PO¹F¹ subrogeris NO² subigeris F² | 19 hii NPF
 20 tum] tunc PF

>πον αὐτοῦ χάριτος ἐπληροῦτο, ὥστε μὴ μόνον μὴ συμπεσεῖν τα-
 >ραχθέντα ὑπὸ τῶν λεγομένων πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ τοῦναντίον τὸν
 >ἀνθρώπου ἐκστῆναι πέμψαι τε τὸν κήρυκα καὶ ἐν μέσῳ τῷ σταδίῳ
 >κηρῦξαι »τοῖς Πολύκαρπος ὁμολόγησεν ἑαυτὸν Χριστιανὸν εἶναι«. 26
 5 >τούτου λεχθέντος ὑπὸ τοῦ κήρυκος, πᾶν τὸ πλῆθος ἔθνων τε καὶ
 >Ἰουδαίων τῶν τὴν Σμύρναν κατοικούντων ἀκατασχέτῳ θυμῷ καὶ
 >μεγάλῃ φωνῇ ἐβόα »οὗτός ἐστιν ὁ τῆς Ἀσίας διδάσκαλος, ὁ πατὴρ
 >τῶν Χριστιανῶν, ὁ τῶν ἡμετέρων θεῶν καθαιρέτης, ὁ πολλοὺς
 >διδάσκων μὴ θύειν μηδὲ προσκυνεῖν«. ταῦτα λέγοντες, ἐπιβόων 27
 10 >καὶ ἠρώτων τὸν ἀειάροχην Φίλιππον ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ
 >λέοντα· ὁ δὲ ἔφη μὴ εἶναι ἐξὸν αὐτῷ, ἐπειδὴ πεπληρώκει τὰ κνη-
 >γέια. τότε ἔδοξεν αὐτοῖς ὁμοθυμαδὸν ἐπιβοῆσαι ὥστε ζῶντα τὸν
 >Πολύκαρπον κατακαῦσαι. ἔδει γὰρ τὸ τῆς φανερωθείσης αὐτῷ ἐπὶ 28
 >τοῦ προσκεφαλίου ὀπτασίας πληρωθῆναι, ὅτε ἰδὼν αὐτὸ καιόμενον
 15 >προσευχόμενος, εἶπεν ἐπιστραφεὶς τοῖς μετ' αὐτοῦ πιστοῖς προφη-
 >τικῶς »δεῖ με ζῶντα καῖναι«. ταῦτα οὖν μετὰ τοσοῦτον τάχους 29
 >ἐγένετο θάπτον ἢ ἐλέγετο, τῶν ὄχλων παραχοῆμα συναγόντων ἐκ
 >τῶν ἐργαστηρίων καὶ ἐκ τῶν βαλανείων ξύλα καὶ φρύγανα, μάλιστα
 >Ἰουδαίων προθύμως, ὡς ἔθος αὐτοῖς, εἰς ταῦτα ὑπουργούντων.
 20 >ἀλλ' ὅτι ἡ πυρὴ ἠτοιμάσθη, ἀποθέμενος ἑαυτῷ πάντα τὰ ἱμάτια 30
 >καὶ λύσας τὴν ζώνην. ἐπειράτο καὶ ὑπολύειν ἑαυτόν, μὴ πρότερον
 >τοῦτο ποιῶν διὰ τὸ αἰεὶ ἕκαστον τῶν πιστῶν σπουδάξειν ὅστις
 >τάχιον τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἐφάπηται· ἐν παντὶ γὰρ ἀγαθῆς ἐνεκεν
 >πολιτείας καὶ πρὸ τῆς πολιᾶς ἐκεκόσμητο. εὐθέως οὖν αὐτῷ περιε- 31
 25 >τίθετο τὰ πρὸς τὴν πυρὰν ἠρμοσμένα ὄργανα· μελλόντων δὲ αὐτῶν
 >καὶ προσηλθῶν αὐτόν, εἶπεν »ἄφετέ με οὕτως· ὁ γὰρ διδοὺς ὑπο-
 >μεῖναι τὸ πῦρ δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἡλίων ἀσφα-
 >λείας ἀσφάλτως ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ«. οἱ δὲ οὐ καθήλωσαν, προσέ-

ATERBDMΣΑ

1 αὐτοῦ ABDM Mart αὐτῷ TER | μόνον μὴ ATERDΣ μόνον BM beides
 Mart HSS | 3 καὶ > Mart | 4 εἶναι > R | 5 τούτου ATERBD τούτου δὲ
 MΣ beides Mart HSS | ἔθνων BD Mart τῶν ἔθνων ATERM | 9 θύειν μηδὲ
 > T¹ + Tem | ταῦτα δὲ B | 10 αἰρεσιάρχην B | 12 τότε—ἐπιβοῆσαι > M
 | man verlangt ἐπιβοῶσαι | 14 κατὰ καιόμενον M | 15 προσερχόμενος und
 ἐπιστραφεὶς voreusebianische Interpolationen | 16 καῖναι TERBDM κατακαῖναι
 A καῖναι und κατακαίνθηναι Mart | 17 ἐγένετο ATER ἐγίνετο BDM beides
 Mart HSS | θάπτον ἢ altes Glossem, man verlangt ὡς | συναγόντων ATERM
 συναγαγόντων B, D¹ auf Rasur, beides Mart HSS | 19 τοῦτο BD | 21/22 μὴ—
 ποιῶν > R | 23 ἐφάπηται ABDM ἐφάπεται TER ἄπηται Mart | in aller
 guten Lebensweise Σ | 24 πρὸς T¹, durch Rasur corr. | 28 ὑπομεῖναι B

>ita ut alacritatem vultus eius responsionumque constantiam proconsul
 >maximo stupore miraretur. misso igitur curione ad populum iubet
 >voce maxima protestari Polycarpum tertio confessum Christianum se
 >esse. quo audito universa multitudo tam gentilium quam Iudaeorum 26
 5 >Smyrnsensium civitatis cum ingenti furore adclamabant: »hic est totius
 >Asiae doctor et pater Christianorum, nostrorum autem subversor de-
 >orum. ipse est qui multos docet, ne immolent neve adorent deos«.
 >et post haec verba adclamabant Filippo munerario, ut leonem Poly- 27
 >carpo dimitteret. qui respondit non sibi licere, quia iam editionis
 10 >suae munus explesset. tunc illi omnes pariter conclamarunt, ut Poly-
 >carpus vivus arderet: oportebat enim visionem eius, quam de ardente 28
 >cervicali vidit, impleri. quae cum dicto citius gererentur, ipsis populis 29
 >ligna vel de balneis vel de publicis quibusque locis et sarmenta con-
 >gregantibus, praecipue Iudaeis ardentius in haec ex more ferventibus,
 15 >cum omni velocitate extractus est rogos. tum depositis senior indu- 30
 >mentis ac zona resoluta calciamenta quoque pedibus temptabat educere,
 >quae numquam nisi a religiosis quibusque fide et devotione semet
 >ipsos invicem praevenientes resolvi consueverant. ita namque in omni
 >etiam reliqua vita sua venerabiliter ab omnibus colebatur. ut ergo 31
 20 >expedita sunt, quae ad ignem pertinebant, cum eum vellent rogo in-
 >positum etiam clavis adfigere, ait: »sinite me. qui enim dedit mihi ignis
 >ferre supplicium, dabit, ut et sine clavorum adfixione flammam immo-

NPOF

1 constantiam] substantiam *N* | 2 curione] cursore *F*² | 7 neue] *PO*
 ne *N* neque *F* | 11 ardenti *P* | 14 in] ad *PO*² | 18 praeuenienti-
 bus *edd.*

- >δησαν δὲ αὐτόν. ὃ δ' ὀπίσω τὰς χεῖρας ποιήσας καὶ προσδεθείς 32
 >ὥσπερ κριὸς ἐπίσημος, ἀναφερόμενος ἐκ μεγάλου ποιμανίου ὀλοκαύ- 33
 >τωμα δεκτὸν θεῶ πατοζοράτορι, εἶπεν «ὁ τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ εὐ-
 5 >λογητοῦ παιδός σου Ἰησοῦ Χριστοῦ πατήρ, δι' οὗ τὴν περὶ σὲ
 >ἐπίγνωσιν εἰλήφραμεν, ὃ θεὸς ἀγγέλων καὶ δυνάμεων καὶ πάσης
 >κτίσεως παντός τε τοῦ γένους τῶν δικαίων οἱ ζῶσιν ἐνώπιόν σου,
 >εὐλόγῳ σε ὅτι ἠξίωσάς με τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ταύτης, τοῦ λαβεῖν
 >μέρος ἐν ἀριθμῷ τῶν μαρτύρων ἐν τῷ ποτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ σου
 >εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου ψυχῆς τε καὶ σώματος ἐν ἀφρασίᾳ
 10 >πνεύματος ἁγίου· ἐν οἷς προσδεχθείην ἐνώπιόν σου σήμερον ἐν 34
 >θυσίᾳ πίονι καὶ προσδεκτῇ, καθὼς προητοιμάσας, προφανερώσας
 >καὶ πληρώσας ὁ ἀνευδίης καὶ ἀληθινὸς θεός, διὰ τοῦτο καὶ περὶ 35
 >πάντων σὲ αἰνῶ, σὲ εὐλόγῳ, σὲ δοξάζω διὰ τοῦ αἰωνίου ἀρχιερέως
 >Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδός, δι' οὗ σοι σὺν αὐτῷ ἐν
 15 >πνεύματι ἁγίῳ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας, ἀμήν». 36
 >ἀναπέμφαντος δὲ αὐτοῦ τὸ ἀμὴν καὶ πληρώσαντος τὴν προσευχήν, 36
 >οἱ τοῦ πυρός ἀνθρώποι ἐξῆσαν τὸ πῦρ, μεγάλης δὲ ἐκλαμπράσης
 >φλογός θάυμα εἶδομεν οἷς ἰδεῖν ἐδόθη, οἱ καὶ ἐτηρήθησαν εἰς τὸ
 >ἀναγκαῖαι ταῖς λοιποῖς τὰ γενόμενα, τὸ γὰρ πῦρ καμάρας εἶδος 37
 20 >ποιῆσαν ὥσπερ ὀδόντης πλοῖον ἐπὶ πνεύματος πληρομένης, κίβλη
 >περιετείχισε τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος, καὶ ἦν μέσον οὐχ ὡς σάρις
 >καιομένη, ἀλλ' ὡς χουστός καὶ ἄργυρος ἐν καμίνῳ πυρούμενος· καὶ
 >γὰρ εὐνοδία τσσαύτης ἀντελαβόμεθα ὡς λιβανοστοῦ πνέοντος ἢ
 >ἄλλον τινὸς τῶν τιμίων ἀρωμάτων, πέρασ γούν ἰδόντες οἱ ἄνομοι 38
 25 >μη δυνάμενον τὸ σῶμα ἐπὶ τοῦ πυρός δαπανηθῆναι, ἐκέλευσαν 39
 >προσελθόντα αὐτῷ κομφέκτορα παραβῆσαι ξίφος, καὶ τοῦτο ποιή-
 >σαντος, ἐξῆλθεν πληθος αἵματος, ὥστε κατασβῆσαι τὸ πῦρ καὶ θαν-

2/3 Sap. Sal. 3, 6 — 22 Sap. Sal. 3, 6

ATERBDMΣΑ

3 vor ὁ + deus A | 3/4 εὐλογημένον B | 5 καὶ > TE | πάσης
 ATER πάσης τῆς BDM beides Mart HSS | 7 ἠξίωσάς AB κατηξίωσάς TERDM
 beides Mart HSS | 8 σου TeER A > AT¹BDMΣ beides Mart HSS | 13 ἀρ-
 χιερέως ΠΣ Mart θεοῦ καὶ ἀρχιερέως A | 14 ἐν Π σὺν Σ beides A HSS καὶ
 Mart | 15 καὶ νῦν ATERMA νῦν BD beides Mart HSS · | αἰῶνας ATERDM
 αἰῶνας τῶν αἰώνων BΣ beides A HSS Mart HSS | 18/19 οἱ—τὰ γενόμενα
 alte Interpolation | 19 γινόμενα DM | 21 περιετείχισε B | μέσον B
 DM Mart εἰς μέσον ATER | 22 πυρούμενος πυρον auf Rasur Re | 23 τσα-
 αύτης TeERBM Mart τοιαύτης AT¹D > A | ἀντελαβόμεθα ATER Mart ἀντε-
 λαμβανόμεθα BDM | 26 αὐτῷ προσελθόντα DM | speculator Σ | ξίφος
 TERBDM τὸ ξίφος A ξιφίδιον Mart | 27 ὡς B

>biliter perferam. tum illi omissis clavis vinculis usi sunt solis. quibus **32**
 >post tergum manibus revinctis, velut electus aries et ex magno grege
 >adsumptus acceptabile holocaustum omnipotenti oblatus est deo, has
 >preces etiam in ipsa passione profundens: »deus dilecti et benedicti filii **33**
 5 >tui Iesu Christi pater, per quem tui agnitionem suscepimus, deus ange-
 >lorum et virtutum et universae creaturae ac totius iustorum generis,
 >qui omnes coram te vivunt, benedico te, qui me in hanc diem atque
 >in hanc horam perducere dignatus es, ut particeps existerem marty-
 >rum et calicis Christi tui in resurrectionem vitae aeternae animae ac
 10 >spiritus mei per incorruptionem spiritus sancti, in quibus suscipiar in **34**
 >conspectu tuo hodie tamquam sacrificium pingue et acceptabile, sicut
 >praeparasti et praesignasti, ita et fecisti. verus es tu et sine mendacio
 >deus, propterea et in omnibus laudo te et benedico te et glorifico te **35**
 >per aeternum deum et pontificem Iesum Christum dilectum filium tuum.
 15 >per quem et cum quo tibi in spiritu sancto gloria et nunc et in futura
 >saecula, amen«. et cum amen insonuisset, oratione completa subiciunt **36**
 >ignem homines ignis aeterni. cumque flamma ingens reluxisset. vidi-
 >mus miracula omnes nos, quibus ea deus videre concessit. ex quibus
 >et quam plurimi a domino ad hoc reservati sunt, ut adnuntiarent ce-
 20 >teris quae viderunt. flamma etenim in modum camerae curvata specie. **37**
 >quasi velis navis vento sinuatis, supra corpus martyris stetit. quod corpus
 >in medio positum non erat ut caro ardens. sed tamquam si aurum aut
 >argentum in fornace candesceret. tum praeterea odorem naribus hausi-
 >mus tamquam thuris incensi vel pretiosissimi fragrantis unguenti. ad **38**
 25 >ultimum videntes scelerum ministri igni corpus non posse consumi,
 >iusserunt propius accedere confectorem et corpus, cui ignis cesserat.
 >mucrone transfodere. quo facto tam largus profusus est sanguis, ut **39**
 >restingueret rogam. populus autem miraculi stupore discessit adtonitus.

NPOF

1 solis usi sunt *P* | 6 et uniuersae] uniuersae *P^a* | 13 glorificabo
P^aF | 15 in] *NO²F* cum *PO¹* | 16 saecula saeculorum *O* | 21 uelis]
NO¹F uelum *PO²* | nau] *F²* | sinuatis] *NO¹* sin**ti *P¹* sinuati *P²F*
 sinuatum *O²* | 24 fragrantis] *O²* fragran *O¹* fraglantis *NF* flagrantis *P*

>μέσαι πάντα τὸν ὄχλον εἰ τοσαύτη τις διαφορὰ μεταξὺ τῶν τε
 >ἀπίστων καὶ τῶν ἐκλεκτῶν· ὧν εἷς καὶ οὗτος γέγονεν ὁ θαυμα-
 >σιώτατος ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διδάσκαλος ἀποστολικὸς καὶ
 5 >προσηγνὸς γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Σύρῳ καθολικῆς ἐκκλη-
 >σίας· πᾶν γὰρ ὄημα ὃ ἐφῆκεν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἐτελειώθη
 >καὶ τελειωθήσεται.
 >ὁ δὲ ἀντίζηλος καὶ βάσκανος πονηρός, ὁ ἀντιζείμενος τῷ γένει 40
 >τῶν δικαίων, ἰδὼν τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῆς μαρτυρίας καὶ τὴν ἀπ'
 >ἀρχῆς ἀνεπίληπτον πολιτείαν ἐστεφανωμένον τε τὸν τῆς ἀφθαρσίας
 10 >στεφανον καὶ βραβεῖον ἀναντίρρητον ἀπειρηγεμένον, ἐπετήδευσεν
 >ὡς μηδὲ τὸ σωματίον αὐτοῦ ἐφ' ἡμῶν ληφθεῖν, καίπερ πολλῶν
 >ἐπιθυμούντων τοῦτο ποιῆσαι καὶ κοινωρῆσαι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σαρκίῳ.
 >ἐπέβαλον γοῶντινες Νικητήν, τὸν τοῦ Ἠροφῶδου πατέρα, 41
 >ἀδελφὸν [δὲ] δ' Ἄλκῃς, ἐντυχεῖν τῷ ἡγεμόνι ὥστε μὴ δοῦναι αὐτοῦ
 15 >τὸ σῶμα. «μή», φησὶν, «ἄγόντες τὸν ἐστεφανωμένον, τοῦτον ἄρξων-
 >ται σέβειν», καὶ ταῦτα εἶπον ὑποβαλλόντων καὶ ἐνισχυσάντων τῶν
 >Ἰουδαίων· οἳ καὶ ἐτήρησαν μελλόντων ἡμῶν ἐκ τοῦ πυρὸς αὐτὸν
 >λαμβάνειν, ἀγνοοῦντες ὅτι οὔτε τὸν Χριστὸν ποτε καταλιπεῖν δυ-
 >νησόμεθα, τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντός κόσμου τῶν σωζομένων σω-
 20 >τηρίας παθόντα, οὔτε ἑτερόν τινα σέβειν, τοῦτον μὲν γὰρ νῦν ὄντα 42
 >τοῦ θεοῦ προσκυνοῦμεν, τοὺς δὲ μάρτυρας ὡς μαθητὰς καὶ μιμη-

ATERBDMΣΑ

1 πάντα τὸν ὄχλον ABDM τὸν ὄχλον πάντα TER πάντα τὸν ὄχλον und τὸν
 ὄχλον Mart HSS | 2,3 ὁ θαυμασιώτατος ADM θαυμασιώτατος TER > B ὁ
 μακάριος θαυμάσιος oder θαυμασιώτατος Σ *admirabilis et electus* Α' ὁ θαυμασιώ-
 τατος und ὁ μακάριος καὶ θαυμασιώτατος und ὁ θαυμάσιος Mart HSS | 3 δι-
 δάσκαλος ΗΑ Mart Nachahmer Σ | 4 ἐπίσκοπος interpolirt um διδάσκαλος
 zu ersetzen | καθολικῆς > ΣΑ | 5 καὶ ARBDA > TEM beides Mart HSS
 ἐτελέσθη B | 7 πονηρός BDMΣ καὶ πονηρός ATER beides Mart HSS |
 9 πολιτείαν BDM αὐτοῦ πολιτείαν ATERΣ beides Mart HSS | στεφανούμενον
 DM | 9/10 τῷ — στεφάνῳ B | 12/13 τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σαρκίῳ ATER αὐτοῦ
 τῷ ἁγίῳ σαρκίῳ BDM τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σαρκίῳ und τῷ ἁγίῳ σαρκίῳ αὐτοῦ
 Mart HSS | 13 ἐπέβαλλον T¹ durch Rasur corr. | 14 δὲ Ἄλκῃς Mart δὲ
 Ἄλκῃς D durch Rasur corr. δὲ δᾶλκῃς ATERBD⁴MΣΑ | 15/16 ἄρξονται BM
 16 εἶπον TERBDM εἰπὼν Α > ΣΑ εἰπὼν und > Mart HSS | ὑποβαλλόντων
 ABD ὑποβαλλόντων TERM Mart | τῶν Α > TERBDM beides Mart HSS |
 17 αὐτὸν > R beides Mart HSS | 19 τῶν σωζομένων AT^{om}ERBDMΣ > T¹A
 nach Conjectur, beides Mart HSS τοῦ παντός κόσμου ist alte Correctur von τῶν
 σωζομένων | 20 νῦν ὄντα BDM Mart ὄντα νῦν ATER | 21 μαθητὰς
 καὶ > Σ

>erga electos dei tam insigni eius favore perspecto. hic ergo est ad-
 >mirabilis et electus temporibus nostris magister apostolicus et profeticus
 >Smyrnaeorum ecclesiae sacerdos, qui omne verbum, quod locutus est,
 >et impletum est et implebitur in futuro. sed ille aemulus totius boni **40**
 5 >et adversarius omnium iustorum, postquam vidit, quod et pro martyrii
 >gloria et pro vitae egregiae virtutibus coronatus est et per mortem
 >praemia immortalitatis indeptus. satis agere coepit, ut reliquias eius ad
 >sepulturam nostris desiderantibus nemo concederet. instigabatur ergo **41**
 >Niceta Herodis pater, frater autem Dalcae adire iudicem et petere ab
 10 >eo ne humandum concederet corpus, »ne forte«, inquit, »relinquentes illum
 >qui crucifixus est Christiani hunc colere incipiant«, Iudaeis maxime
 >ista machinantibus, qui et nostros intentis oculis observarunt, ne eum
 >e flammis adhuc ardentibus raperent, ignorantes miserrimi, quia neque
 >Christum aliquando possumus derelinquere, qui mortem pro totius
 15 >mundi salute sustinuit, neque alium quemquam colere, qui verum deum **42**
 >et qui solus colendus sit noverimus, martyres vero tamquam discipulos

NPOF

1 perfectio *N* | est ergo *PF* | 3 qui] quo *Pa*: fortasse quia | uerbo
*NO*¹ | 13 e om. *P*¹

> τὰς τοῦ κυρίου ἀγαπῶμεν ἀξίως ἕνεκα εὐνοίας ἀνυπερβλήτου τῆς
 > εἰς τὸν ἴδιον βασιλέα καὶ διδάσκαλον· ὃν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοι-
 > νωνόν· τε καὶ συμμαθητὰς γενέσθαι. ἰδὼν οὖν ὁ ἑκατοντάρχης τὴν 43
 > τῶν Ἰουδαίων γενομένην φιλονεικίαν, θείς αὐτὸν ἐν μέσῳ, ὡς ἔθος
 5 > αὐτοῖς· ἔκρινεν· οὕτως τε ἡμεῖς ὕστερον ἀνελόμενοι τὰ τιμιώτερα
 > λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσίου ὅσα αὐτοῦ ἀπε-
 > θέμεθα ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν· ἔνθα, ὡς δυνατόν, ἡμῖν συναγο- 44
 > μένοις ἐν ἀγαλλιᾶσει καὶ χαρᾷ παρέξει ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ
 > μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον εἰς τε τὴν τῶν προηθληζόντων
 10 > μνήμην καὶ τῶν μελλόντων ἀσκησίν τε καὶ ἐτοιμασίαν· τοιαῦτα τὰ 45
 > κατὰ τὸν μακάριον Πολύκαρπον· σὺν τοῖς ἀπὸ Φιλαδελφείας δωδέ-
 > κάτου ἐν Σμύρνῃ μαρτυρήσαντος, [ὅς] μόνος ὑπὸ πάντων μᾶλλον
 > μνημονεύεται, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν ἔθνῶν ἐν παντὶ τόπῳ λαλεῖσθαι.

τὰ μὲν δὴ κατὰ τὸν θαυμασίον καὶ ἀποστολικὸν Πολύκαρπον 46
 15 > τοιοῦτον κατηξίωτο τέλος, τῶν κατὰ τὴν Συμωναίων ἐκκλησίαν
 > ἀδελφῶν τὴν ἱστορίαν ἐν ἣ δεδηλώκαμεν αὐτῶν ἐπιστολῇ κατατε-
 > θεμένων· ἐν τῇ αὐτῇ δὲ περὶ αὐτοῦ γραφῇ καὶ ἄλλα μαρτύρια
 > συνήπτο κατὰ τὴν αὐτὴν Σμύρναν πεπραγμένα ὑπὸ τὴν αὐτὴν
 > περίοδον τοῦ χρόνου τῆς τοῦ Πολυκάριου μαρτυρίας, μεθ' ὧν καὶ
 20 > Μητροδόωρος τῆς κατὰ Μαρκίωνα πλάνης πρεσβύτερος δὴ εἶναι
 > δοκῶν περὶ παραδοθεῖς ἀνήρηται. τῶν γε μὴν τότε περιβοήτου 47

ATERBDMΣΑ

3 συμμαθητὰς ATERM-Mart μαθητὰς BD Chron pasch 481, 22 Σ | 4 τῶν
 > DM | 4/5 ὡς — αὐτοῖς > Δ | 6 χρυσίου D¹ corr. Dr | 7 ὅπου — ἦρ
 > Σ | 8 τὴν > DM | 9 τὴν ATERDM > B beides Mart HSS | 10 τὰ
 > T¹M corr. Tc | 11 πολύκαρπον II Πολύκαρπον ὡς Mart | 11/12 δωδε-
 > κάτου ERDr δώδεκα τοῦ ABM δώδεκάτου T δωδεκά||||| D¹ mit den 12 von
 > Philadelphia die keugten Σ cum quo etiam alii duodecim ex Philadelphia ven-
 > ientes . . martyrio consummati sunt Δ δωδέκατος Mart | 12 μαρτυρήσαντος
 > Schw μαρτυρήσαντος ὡς II μαρτυρήσας Mart | 12—17 ὡς — κατατεθε-
 > μένων > Δ | 12 ὑπὸ πάντων μᾶλλον II πάντων μᾶλλον Σ solus inter
 > ceteros Mart^{lat} ἐπὸ πάντων Mart; ursprünglich ist nur πάντων μᾶλλον, das durch
 > μόνος ersetzt werden sollte; diese Correctur wurde dann durch ὑπὸ mit dem
 > echten verbunden, alles schon in voreusebianischer Zeit | 15 τοιοῦτον M
 > 16/17 καταθεμένων T¹TrM corr. Tc | 17—19 ἐν — μαρτυρίας > R | 21 zwi-
 > schen δοκῶν und περὶ + er dem ein Glaube der Auferstehung nicht war so dass
 > wegen des Nacheifers der Zeugen Gottes auch er (dem Feuer überliefert wurde usw.
 > Σ | ἀναίρεται DM | 21/354, 1 περιβοήτων μαρτύρων DMΣ

>domini diligamus et veneremur, quasi integre fidem magistro servantes
 >et domino, quorum nos quoque in fide et perseverantia caritatis opta-
 >mus esse participes. ubi autem vidit centurio tam obstinatam Iu- 43
 >daeorum contentionem, positum in medio ipsum corpus exussit et ita
 5 >nos postmodum ambusta ossa pretiosissimis gemmis cariora et omni
 >auro probabiliora per ignem facta collegimus ac, sicut conveniebat, ex
 >more condidimus. quo in loco etiam nunc praestante domino sollemnes 44
 >agimus celebresque conventus, maxime quidem in die passionis eius,
 >sed et cum eorum memorias, qui prius passi fuerant, celebramus, ut
 10 >sequentium animi ad praecessorum viam exemplis insignibus susci-
 >tentur. hactenus de beato Polycarpo, cum quo etiam alii duodecim 45
 >ex Filadelfia venientes apud Smyrnam martyrio consummati sunt<.

Sed in eadem epistula continebatur etiam de aliis quam plurimis 46
 eiusdem temporis martyribus intexta narratio. in quibus refertur, post
 15 Polycarpum quod etiam Metrodorus quidam ex Marcionis haeresi
 presbyter igni sit traditus. inter ceteros autem, qui per idem tempus 47

NPOF

6 colligimus *NF* | 12 consummati] *POF* coronati *N* | 15 metho-
 dorus *N*
 Eusebius II. 23

- μέρους εἰς τις ἐγνωρίζετο Πιόνιος· οὗ τὰς κατὰ μέρος ὁμολογίας
 τὴν τε τοῦ λόγου παρρησίαν καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐπὶ τοῦ
 δήμου καὶ τῶν ἀρχόντων ἀπολογίας διδασκαλικὰς τε δημηγορίας
 καὶ ἔτι τὰς πρὸς τοὺς ὑποπεπρωκότας τῶ κατὰ τὸν διωγμὸν πει-
 5 ρασμῶ δεξιόσους παραμυθίας τε ἅς ἐπὶ τῆς εἰρκτικῆς τοῖς παρ' αὐτὸν
 εἰσαφικνουμένοις ἀδελφοῖς παρετίθετο. ἅς τε ἐπὶ τούτοις ὑπέμεινεν
 βαδάνους. καὶ τὰς ἐπὶ ταύταις ἀληθόνας καθηλώσεις τε καὶ τὴν
 ἐπὶ τῆς πυρᾶς καρτερίαν τὴν τε ἐφ' ἅπασι τοῖς παραδόξοις αὐτοῦ
 10 τελευτήν πληρέστατα τῆς περὶ αὐτοῦ γραφῆς περιεχούσης. τοὺς οἷς
 φίλον. ἐπὶ ταύτην ἀναπέμψομεν τοῖς τῶν ἀρχαίων συναχθεῖσιν ἡμῖν
 μαρτυροῖς ἐντεταγμένην. ἕξις δὲ καὶ ἄλλων ἐν Περγάμῳ πόλει 48
 τῆς Ἀσίας ὑπομνήματα μεμαρτυρηκότων φέρεται. Κάριον καὶ Πα-
 πύλον καὶ γυναικὸς Ἀγαθονίκης, μετὰ πλείους καὶ διαπρεπεῖς ὁμο-
 λογίας ἐπιδόξως τετελειωμένων.
- 15 Κατὰ τούτους δὲ καὶ ὁ μικρῶ πρόσθεν ἡμῖν δηλωθεὶς Ἰουστίνος 15
 δεῦτερον ὑπὲρ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων βιβλίον ἀναδοὺς τοῖς δεδη-
 λωμένοις ἀρχουσιν. θεῖον κατακοσμεῖται μαρτυρίῳ, φιλοσόφῳ Κρή-
 σκεντος (τὸν φερώνυμον δ' οὗτος τῆ Κενικῆ προσηγορία βίον τε
 καὶ τρόπον ἐξήλω) τὴν ἐπιβουλήν αὐτῷ κατέψαντος. ἐπειδὴ πλεο-
 20 νάκις ἐν διαλόγοις ἀχροατῶν παρόντων εὐθύνας αὐτόν, τὰ νικη-
 τήρια τελευτῶν ἤς ἐπρέσβευεν ἀληθείας διὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ κατ'
 αὐτόν ἀνεδήσατο. τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ταῖς ἀληθείαις φιλο- 2
 σοσότατος ἐν τῇ δεδηλωμένῃ ἀπολογίᾳ σαφῶς οὕτως, ὥστερ οὖν

11—14 TU 3, 440—454 — 15 314, 17 ff. 324, 10 ff. — 16/17 334, 19—21

ATERBDMΣA

1 εἰς τις > B | καὶ πιόνιος B | 3 διδασκαλικὰς τε δημηγορίας BDM
 διδασκαλικὰς τε δημηγορίας T¹ διδασκαλικὰς τε καὶ δημηγορίας AT^cER seine Lehre
 vor jedermanns Auge Σ docens et disputans etiam in ipsis tribunalibus A
 6 ὑπέμεινεν ABM ὑπέμεινεν TERD | 7 καὶ¹ BDM τε καὶ ATER | 8 τοῖς
 παραδόξοις > MΣ, auf Rasur D¹ | 9 πληρέστατα τῆς BDMΣ πληρεστάτην A
 πληρεστάτη T¹ πληρεστάτης T^cER | γραφῆς TERBDMΣ γραφὴν A | ἐχούσης
 B¹, corr. | τοῖς B | 10 ἀναπέμψομεν ATER ἀναπέμψομεν M παραπέμψο-
 μεν BD | 12/13 πατίλον IIΣ Παπίου A Παπίος Chron pasch 481, 19
 15 Iξ AΣ 334, 19 BD 15 KE ERM | τούτους δὲ| τοῦσδε B | 19 αὐτῷ
 AT^rRBDM αὐτοῦ T¹E | κατέψαντος ERB¹DM γρ κατέψαντος Tem κα-
 τατέψαντος AT¹, B durch Rasur | ἐπειδὴ T^cERDM ἐπεὶπερ AT¹ ἐπεὶ B
 19/20 πολλάκις DM | 20 ἀχροατῶν παρόντων BDMΣ auditoribus mediis A
 ἐπ' ἀχροατῶν ATER | 21 ἦς TERBDM ὑπὲρ ἦς AΣ

martyres extiterunt, famosissimus inibi refertur quidam Pionius nomine. cuius per singulas interrogationes responsionum constantiam et pro fide nostra ad populum orationes, quamque apud iudices interritus semper adstiterit docens et disputans etiam in ipsis tribunalibus, utque
 5 his. qui in persecutione titubaverant, cohortationibus suis ad consurgendum dexteram dederit et in carcere positus qualiter ingressis ad se fratribus animos ad martyrii tolerantiam roborarit quosve etiam ipse pro martyrio pertulerit cruciatus utque sit clavis affixus et ardenti rogo superpositus et ut in his beatum vitae fecerit finem, si qui vult
 10 plenius scire. ex illa, quae nobis de antiquis martyribus scriptura composita est, plenius discet. post haec etiam aliorum apud Pergamum 48 Asiae urbem martyrum gesta referuntur: Carpi cuiusdam et Papii et Agathonicae optimae feminae aliarumque multarum, quae pro beatis confessionibus martyrio coronatae sunt.

XVI] 15 Cum quibus et vir mirabilis, de quo paulo superius fecimus mentionem, Iustinus cum secundum iam librum pro religionis nostrae defensione conscriptum temporis illius iudicibus obtulisset, remunerationem linguae fidelis et eruditae martyrii munus accepit, quodam philosofo Crescente nomine, cane tam professione quam moribus, dolos viro insidiasque tendente, quoniam quidem saepe cum eo disputans auditoribus mediis non solum obtinuerat eum. verum et vehementius veritate sibi suffragante confuderat, unde et victoriae suae palmam martyrium percepit a domino. hoc autem ita futurum etiam beatus ipse
 20
 2
 verus philosophus veritatis in ea defensione. quam ab eo conscriptam

NPOF

5 titubauerunt *N* titubauerint *Pa* | 10 nobis] a nobis *P²* | 12 paperii
NF | 16 secundum] *NP^a* (vel *P¹*) *O* secundo *P^b* (vel *P²*) *F* | 22 suae
om. P | 23 percepit] *POF* suscepit *N*

καὶ ἔμελλεν ὅσον οὐπω περὶ αὐτὸν συμβῆσθαι, προλαβὼν ἀποση-
μαίνει τούτοις τοῖς ῥήμασιν

καὶ γὰρ οὖν προσδοκῶ ὑπό τινος τῶν ὀνομασμένων ἐπιβουλευ- 3
θῆναι καὶ ξύλω ἐντιναγῆναι ἢ καὶ ὑπὸ Κηρύσεντος τοῦ ἀφιλο-
5 >σόφου καὶ φιλοκόμπου· οὐ γὰρ φιλόσοφον εἰπεῖν ἄξιον τὸν ἄνδρα.
>ὅς γε περὶ ὧν μὴ ἐπίσταται, δημοσίᾳ καταμαρτυρεῖ ὡς ἀθέων καὶ
>ἀσεβῶν Χριστιανῶν ὄντων, πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν πολλῶν
>τῶν πεπλανημένων τοῦτο πράττων. εἴτε γὰρ μὴ ἐντυχὼν τοῖς 4
>τοῦ Χριστοῦ διδάγμασιν κατατρέχει ἡμῶν, παμπόνηρός ἐστιν καὶ
10 >ιδιωτῶν πολὺ χείρων. οἱ φυλάττονται πολλάκις περὶ ὧν οὐκ ἐπί-
>στανται, διαλέγεσθαι καὶ ψευδομαρτυρεῖν· καὶ εἰ ἐντυχὼν μὴ συνῆκεν
>τὸ ἐν αὐτοῖς μεγαλιῶν ἢ συνεῖς πρὸς τὸ μὴ ὑποπτευθῆναι τοιοῦτος
>ταῦτα ποιεῖ. πολὺ μᾶλλον ἀγεννῆς καὶ παμπόνηρος, ιδιωτικῆς καὶ
>ἄλόγου δόξης καὶ φόβου ἐλάττων ὢν. καὶ γὰρ προθέντα με καὶ 5
15 >ἔρωτήσαντα αὐτὸν ἐρωτήσεις τινας τοιαύτας, μαθεῖν καὶ ἐλέγξει
>ὅτι ἀληθῶς μηδὲν ἐπίσταται. εἰδέναι ὑμᾶς βούλομαι, καὶ ὅτι ἀληθῆ
>λέγω. εἰ μὴ ἀνηρέχθησαν ὑμῖν αἱ κοινονίαι τῶν λόγων, ἔτοιμος
>καὶ ἐφ' ὑμῶν κοινωρεῖν τῶν ἐρωτήσεων πάλιν βασιλικὸν δ' ἔν
>καὶ τοῦτο ἔργον εἶναι. εἰ δὲ καὶ ἐγνώσθησαν ὑμῖν αἱ ἐρωτήσεις μου 6
20 >καὶ αἱ ἐκείνου ἀποκρίσεις, φανερόν ὑμῖν ἐστίν ὅτι οὐδὲν τῶν ἡμε-
>τέρων ἐπίσταται· ἢ εἰ ἐπίσταται, διὰ τοὺς ἀκούοντας δὲ οὐ τολμᾷ
>λέγειν. ὡς πρότερον ἔφημ, οὐ φιλόσοφος, ἀλλὰ φιλόδοξος ἀνὴρ
>δεικνύται, ὅς γε μηδὲ τὸ Σωκρατικόν, ἀξίεραστον ὄν, τιμᾶ.

3—23 Iustin. apol. 2, 3 — 3—8. 16—23 Chron. pasch. 482, 10—483, 7
— 22 4/5 — 23 Plat. resp. 10, 595^c

ATERBDMΣΑ

2 τούτοις TERBDMΣΑ τούτοις αὐτοῖς A | 4 καὶ BD Iust Chron pasch
καὶ ATERM | ἐντιναγῆναι ΠΑ ἐντιναχθῆναι Chron pasch ἐμπαγῆναι Σ Iust
καὶ BD | 4/5 ἀφιλοσόφου ARBDMΣΑ φιλοσόφου TE Chron pasch φιλοσό-
φου Iust | 5 καὶ BDMΣ Iust Chron pasch ἢ καὶ ATER sed A | 7/8 ὄν-
των—πολλῶν τῶν > M | 8 τῶν πεπλανημένων TERBDMΣΑ Iust Chron pasch
πλανημένων M πεπλανημένους A | 9 ἡμῶν ABDMΣ Iust ἡμῶν πάντων TER
| 10 πολλῶ B | πολλάκις Π vielleicht Σ > A | 13 ιδιωτικῆς ABDMΣΑ
Iust ιδιώτης TER | 14 ἐλάττων ὢν AT^cER Iust ὢν ἐλάττω B ὢν ἐλάττων D
ὢν ἔλαττων M ἐλαττόνων T¹ | 21 ἢ εἰ ATERDM ἢ B ἢ εἰ καὶ Iust | δὲ
TERBDMΣ Iust Chron pasch > A | 22 ὁ ἀνὴρ M ἀνὴρ ATERBD | 23 μὴ
B | ὄν > B

supra diximus, aperte, sicut erat futurum, profetica mente praedixit his verbis:

>Nam et ego, inquit, >spero me ab aliquo horum, quibus pro veri- 3
>tate obsisto, insidias esse passurum, spero baculo aut clava ferendum.
5 >certe vel a Crescente hoc non filosofo, sed φιλοζόμφ, id est non
>amatore sapientiae, sed amatore iactantiae. neque enim dignum est
>filosofum nominari eum, qui de his quae nescit publice protestatur
>et Christianos sine deo esse et impios dicit ad gratiam et libidinem
>eorum, quos in errore positos ipse maioribus laqueis erroris involvit.
10 >si enim ignoratur ab eo Christi doctrina et ea arguit quae ignorat. 4
>nequissimus est et imperitis multo nequior, quia et imperiti vel idiotae
>observant, ne disputare audeant de his quae ignorant et de illis testi-
>monium perhibere quae nesciunt. si vero legit, quae apud nos scripta
>sunt, et aut non intellexit eorum virtutem aut intellexit quidem, sed
15 >dissimulat, ne et ipse suspectus habeatur in talibus, multo nequior et
>detestabilior iudicandus est, qui imperiti vulgi captans favorem, veri-
>tatis ac pietatis, quam probat, hostis existit et proditor. nam et pro- 5
>posuisse me ei sciatis quaedam, ex quorum responsionibus nihil scire
>convictus est. et in tantum vera sunt quae dico, ut putem vobis etiam 6
20 >quaestionis habitae inter nos disputationes adlatas, ex quibus aper-
>tissime dinoscitur, quae nostra sunt, penitus ignorare. si vero necdum
>venerunt haec ad notitiam vestram, paratus sum rursus vobis audien-
>tibus disputare-.

NPOF

1 dixit *P* | 5 filocompo *P*²*O*²*F* filocumpo *N* filoc*mpo *P*¹ filocampo
*O*¹ | 8 et impios] etiam pios *N* | [ad gr.] et gr. *P* | 16/17 pietatis ac
veritatis *P* | 20 quaestiones *NP* | disputationis *NO*¹

ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ἰουστίνος· ὅτι δὲ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόρρησιν 7
 πρὸς τοῦ Κρήσκεντος συσκευασθεῖς ἐτελειώθη. Τατιανός, ἀνὴρ τὸν
 πρῶτον αὐτοῦ βίον σοφιστεύσας ἐν τοῖς Ἑλλήνων μαθήμασι καὶ
 δόξαν οὐ σμικρὰν ἐν αὐτοῖς ἀπενηργημένος πλείστα τε ἐν συγγραμ-
 5 μασιν αὐτοῦ καταλιπὼν μνημεία. ἐν τῷ Πρὸς Ἑλληνας ἱστορεῖ. λέ-
 γων ὅδε

>καὶ ὁ θαυμασιώτατος Ἰουστίνος ὀρθῶς ἐξεφώνησεν εἰκέναι
 >τοὺς προειρημένους ληστάς<.

εἶτ' ἐπειπὼν τινα περὶ τῶν φιλοσόφων, ἐπιλέγει ταῦτα

8

10 >Κρήσκης γοῦν ὁ ἐννεοττεύσας τῇ μεγάλῃ πόλει παιδευραστία
 >μὲν πάντα ἐπερήνευεν. φιλαργυρία δὲ πάνν προσεχίς ἦν· θανάτου 9
 >δὲ ὁ καταφρονεῖν συμβουλευῶν οὕτως αὐτὸς ἐδεδίει τὸν θάνατον.
 >ὥς καὶ Ἰουστίνον. καθάπερ μεγάλῳ κακῷ. τῷ θανάτῳ περιβαλεῖν
 >πραγματεύεσθαι. διότι κηρύττων τὴν ἀλήθειαν λίχνος τοὺς φι-
 15 >λοσόφους καὶ ἀπατεῶνας συνήλεγγεν<.

καὶ τὸ μὲν κατὰ Ἰουστίνον μαρτύριον τοιαύτην εἴληγεν αἰτίαν·
 ὁ δ' αὐτὸς ἀνὴρ πρὸ τοῦ κατ' αὐτὸν ἀγῶνος ἑτέρων πρὸ αὐτοῦ 1Z 17
 μαρτυρησάντων ἐν τῇ προτέρᾳ μνημονεύει ἀπολογία. χρησίμως τῇ
 ὑποθέσει καὶ ταῦτα ἱστορῶν· γράφει δὲ ὅδε

2

20 >γυνή τις συνεβίου ἀνδρὶ ἀκολασταίνοντι, ἀκολασταίνουσα καὶ
 >αὐτὴ πρότερον· ἐπειδὴ δὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα ἔγνω. ἐσω-
 >φρονίσθη. καὶ τὸν ἄνδρα ὁμοίως σοφρονεῖν πείθειν ἐπειρώτο. τὰ
 >διδάγματα ἀναφέρουσα τὴν τε μέλλουσαν τοῖς οὐ σωφρόνως καὶ

2/3 Tatian. p. 36, 26 — 7/8 Tatian. p. 20, 15—17 — 10—16 Tatian.
 p. 21, 1—6 — 20—S. 362, 24 Justin. apol. 2, 2

ATERBDMΣΑ

1 ὁ > R | 4 ἐν² > T¹D¹ corr. T¹D¹ | 4/5 συγγράμματα D¹ corr. D¹
 6 ὦδε TERBD ὦδέ πωσ AM | 8 ληστάς R¹ corr. R^c | 10 ὁ > M
 15 συνήλεγγεν BD Tat ἐξήλεγγεν ARM ἐξήλεγγε TE | 16 αἰτίαν BDM τὴν
 αἰτίαν ATER | 17 1Z AΣ 354, 15 B 352, 17 Dc 17 K̄s ERM | ἀγῶνος
 BDMΔ μαρτύριον ATERΣ | 18 προτέρᾳ TERBDM προτέρᾳ αὐτοῦ AA in der
 ersten Vertheidigung welche von ihm gemacht ist den Königen Σ | 19 ἱστορῶν
 γράφει δὲ ABDM ἱστορεῖ γράφων TER | 21 αὐτὴ BD | 21—S. 362, 15
 ἐσωφρονίσθη — ἐλεγχόμενον > Iust HS | 22 τὰ > BD

Haec sunt beati Iustini verba, in quibus secundum ea quae praedixerat, per Crescentis insidias martyrio consummatus est. Tatianus 7 quoque, vir eruditissimus in prima aetate sua cum magna admiratione oratoriam docens, ex qua et non parum gloriae quaesierat, postmodum 5 ad nostra se studia convertens. libros etiam ipse adversum gentes dignos memoria dereliquit, in quibus Iustini meminit his verbis:

>Sed et admirabilis<, inquit, >vir Iustinus satis recte prosecutus est, >similes istos dicens esse latronibus<.

Et post aliquanta. cum de filosofis quaedam dixisset, addit etiam haec: 8

10 >Crescens denique ille, qui obsedit urbem magnam, in puerorum >quidem stupris omnes praebat, in pecuniae autem cupiditate nullo inferior erat. mortem vero cum ceteris contemnendam suaderet, ipse 9 >tam pessimam de ea opinionem gerebat. ut Iustinum tanquam ultimo >malo traderet morti, pro eo quod veritatem praedicans voluptuosos et 15 >deceptores filosofos arguebat<.

[XVII] Idem quoque Iustinus priusquam proprium desudaret. aliorum. qui 17 1 ante se martyres extiterant, describens agones. in primo defensionis suae libro talia quaedam refert:

>Mulier<, ait, >quaedam coniuncta erat viro turpi, quae et ipsa prius 2 20 >turpiter vixerat. haec postquam Christi praecepta cognovit, pudica >effecta viro quoque de pudicitia persuadebat, suggerens ei scriptum

NPOF

6 memoriae PO | 9 addidit P | 17 extiterant] NO² extiterunt PO¹F

>μετὰ λόγον ὀρθοῦ βιοῦσιν ἔσεσθαι ἐν αἰωνίῳ πυρὶ κόλασιν ἀπα-
 >γέλλουσα. ὁ δὲ ταῖς αὐταῖς ἀσελγείαις ἐπιμένων, ἄλλοτριαν διὰ 3
 >τῶν πράξεων ἐποιεῖτο τὴν γαμετήν· ἀσεβες γὰρ ἡγομένη τὸ λοιπὸν
 >ἢ γενὴ συγκατακλίνεσθαι ἀνδρὶ παρὰ τὸν τῆς γένεως νόμον καὶ
 5 >παρὰ τὸ δίκαιον πόρου· ἡδονῆς ἐκ παντὸς πειρωμένῳ ποιεῖσθαι,
 >τῆς συζυγίας χωρισθῆναι ἐβουλήθη. καὶ ἐπειδὴ ἐξεδύσασατο ὑπὸ τῶν 4
 >αὐτῆς. ἔτι προσμένειν συμβουλευόντων ὡς εἰς ἐλπίδα μεταβολῆς
 >ἤξοντός ποτε τοῦ ἀνδρός, βιαζομένη ἐαυτὴν ἐπέμενεν· ἐπειδὴ δὲ ὁ 5
 >ταύτης ἀνὴρ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πορευθεὶς, χαλεπότερα πράττειν
 10 >ἀπήγγελλθη. ὅπως μὴ κοινωνὸς τῶν ἀδικημάτων καὶ ἀσεβημάτων
 >γένηται μένουσα ἐν τῇ συζυγίᾳ καὶ ὁμοδίαιτος καὶ ὁμόκοιτος γινο-
 >μένη, τὸ λεγόμενον παρ' ἑμῖν ἑσπούδιον δοῦσα ἐχωρίσθη. ὁ δὲ καλὸς 6
 >καγαθὸς ταύτης ἀνὴρ, θεὸν αὐτὸν χαίρειν ὅτι ἂ πάλαι μετὰ τῶν
 >κῆρυκετῶν καὶ τῶν μισθοφόρων εὐχερῶς ἔπραττεν μέθαις χαιρούσα
 15 >καὶ κακίᾳ πάσῃ. τούτων μὲν τῶν πράξεων πέπαντο καὶ αὐτὸν τὰ
 >αὐτὰ πᾶσασθαι πράττοντα ἐβούλετο, μὴ βουλομένου ἀπαλλαγείσης.
 >κατηγορίαν πεποιήται, λέγων αὐτὴν Χριστιανὴν εἶναι. καὶ ἡ μὲν 7
 >βιβλίδιον σοι τῷ αὐτοζυγάτῳ ἀνέδωκεν, πρότερον συγχωρηθῆναι
 >αὐτῇ διοικήσασθαι τὰ ἐαυτῆς ἀξιοῦσα, ἔπειτα ἀπολογῆσασθαι περὶ
 20 >τοῦ κατηγορήματος μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῆς διοίκησιν, καὶ
 >συνεχώρησας τοῦτο· ὁ δὲ ταύτης ποτὲ ἀνὴρ πρὸς ἐκείνην μὲν μὴ 8
 >δυναμένος τὰ νῦν ἔτι λέγειν, πρὸς Πτολεμαῖον τινα, ὃν Οὐρβίσιος
 >ἐκολάσατο, διδάσκαλον ἐκείνης τῶν Χριστιανῶν μαθημάτων γενό-
 >μενον, ἐτράπετο διὰ τοῦδε τοῦ τρόπου. ἐκατόνταρχον εἰς δεσμὰ 9
 25 >ἐμβαλόντα τὸν Πτολεμαῖον, φίλον αὐτῷ ὑπάρχοντα, ἔπεισε λαβέσθαι
 >τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἀνερωτήσαι εἰ, αὐτὸ τοῦτο μόνον, Χριστιανός

A [bis 2 ἄλλοτριαν διὰ], a [von 3 τῶν πράξεων an], TERBDMΣA

1 ἐν > R | 2/3 durch seine unreinen Thaten Σ | 5 πειρωμένον M
 | 7 ἐλπίδας B | 8 ἐπέμενεν D | 10 ἀπήγγελλον B | 11 γένηται BM γί-
 νηται aTERD | 12 ἑμῖν aBDM ἡμῖν TER | 14 ἔπραττεν aT¹BDMΣ
 ἔπραττεν νυλιομένη ἢ γενὴ TcmT¹mER | 15 πάσῃ > BD | τῶν πράξεων
 τῶν κακῶν M | καὶ αὐτὸν (δὲ) Iustin | 16 μὴ βουλομένου aTERMΔ
 > BDΣ | ἀπαλλαγείσῃ in ἀπαλλαγῆς durch Rasur corr. D | 18 ἀναδέ-
 δωκεν BD | 20 διοίκησιν T¹BDMΣ διοίκησιν ἐπέσχετο a διοίκησιν ὑποχο-
 μένη T^cER | 21 ποτὲ > a + a^{1m} | μὲν unrichtig | 22/23 ὄν—ἐκο-
 λάσατο ΠΣ > A, voreusebianische Interpolation vgl. Buecheler, Rh. Mus. 35, 285
 22 Οὐρβίσιος] vgl. zu 362, 18 | 24/25 εἰς—Πτολεμαῖον ΠΣ > A, voreuse-
 bianische Interpolation | 26 αὐτὸ τοῦτο μόνον τοῦτο B

>esse in Christianorum praeceptis aeternas imminere poenas his qui
 >pudicitiam in vita sua iustitiamque contempserint. sed ille in eadem 3
 >obscenitate persistens actibus iam suis alienam a se faciebat uxorem.
 >quippe cum nefas esse mulier aestimaret in eius mariti contubernio
 5 >permanere, qui naturae lege contempta novas vias libidinis exquirebat,
 >statuit igitur repudiare iura coniugii. sed propinquis intervenientibus 4
 >et de mariti emendatione pollicentibus compulsus est in eius rursus
 >consortio residere. verum ille post haec Alexandriam profectus, cum 5
 >turpius agere atque incestae vitae maiora nuntiaretur augmenta quae-
 10 >sisse, mulier, ne ultra in coniunctione eius manens particeps incesti
 >hominis haberetur, libello ei repudii dato discedit. tum ille egregius 6
 >maritus, quem gaudere oportuerat, quod in tantum uxoris suae ca-
 >stitas profecisset, ut non solum nihil turpe committere, sed ne mariti
 >quidem patienter ferre turpitudinem posset, a quo emendationem refu-
 15 >tante pro castimoniae amore discesserit, novo criminis genere pro
 >castitate accusat uxorem: »Christiana«, inquit, »est«. et illa quidem li- 7
 >bellum tibi obtulit, imperator, ut primo permetteretur ei rem fami-
 >liarem ordinare, tum deinde responderet obiectis. quod et indulxisti.
 >verum maritus. cum mulierem non posset arguere, in Ptolemaei cuiusdam 8
 20 >exitium, qui magister mulieris in Christiana religione fuerat, tali arte
 >conversus est. amicum habebat centurionem quendam; huic persuadet, 9
 >ut percontaretur a Ptolemaeo, si Christianus esset. hoc tantum Ptole-
 >maeus tamquam amator veritatis nequaquam gloriam suae professionis

NPOF

1 aeternis *N* | 7 rursus in eius *P* | 17 obtuli *N* | 18 et *om. P*
 19 possit *P* potuisset *O*

ἔστιν. καὶ τὸν Πτολεμαῖον, φιλαλήθη ἀλλ' οὐκ ἀπατηλὸν οὐδὲ
 ψευδολόγον τὴν γνώμην ὄντα, ὁμολογήσαντα ἑαυτὸν εἶναι Χριστι-
 ανόν. ἐν δεσμοῖς γενέσθαι ὁ ἐκατόνταρχος πεποιήκειν. καὶ ἐπὶ πολὺν
 χρόνον ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐκολάσατο· τελευταῖον δὲ ὅτε ἐπὶ Οὐρ- 10
 5 βίκιον ἦλθη ὁ ἄνθρωπος. ὁμοίως αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐξητάσθη, εἰ
 εἴη Χριστιανός· καὶ πάλιν, τὰ κατὰ ἑαυτῷ συνεπιστάμενος διὰ τὴν
 ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ διδαχὴν, τὸ διδασκαλεῖον τῆς θείας ἀρετῆς ὁμο-
 λόγησεν. ὁ γὰρ ἀρνούμενος ὅτι οὐκ ἦ κατεγνωκὸς τοῦ πράγματος 11
 ἕξαρτος γίνεται ἢ ἑαυτὸν ἀνάξιον ἐπιστάμενος καὶ ἀλλότριον τοῦ
 10 πράγματος τὴν ὁμολογίαν φεύγει· ὃν οὐδὲν πρόσεστιν τῷ ἀληθινῷ
 Χριστιανῷ. καὶ τοῦ Οὐρβικίου κελεύσαντος αὐτὸν ἀπαχθῆναι. Λού- 12
 κίος τις. καὶ αὐτὸς ὢν Χριστιανός, ὄρῳ τὴν ἀλόγως οὕτως γενο-
 μένην κρίσιν, πρὸς τὸν Οὐρβίκιον ἔφη »τίς ἢ αἰτία τοῦ μήτε μοιχὸν
 μήτε πόρνον μήτε ἀνδροφόνον μήτε λωποδύτην μήτε ἀρπαγὴ μήτε
 15 ἀπλῶς ἀδικημά τι πράξαντα ἐλεγχόμενον, ὀνόματος δὲ Χριστιανοῦ
 προσουρμίαν ὁμολογοῦντα, τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἐκολάσω; οὐ
 πρόεποντα Εὐσεβεῖ αὐτοκράτορι οὐδὲ φιλοσόφῳ Καίσαρος πειδὶ
 οὐδὲ ἱερῷ συγκλήτῳ κρίνεις. ὦ Οὐρβικιε«. καὶ ὅς. οὐδὲν ἄλλο ἀπο- 13
 κρινόμενος, καὶ πρὸς τὸν Λούκιον ἔφη »δοκεῖς μοι καὶ σὺ εἶναι
 20 τοιοῦτος«. καὶ τοῦ Λουκίου γήσαντος »μάλιστα«, πάλιν καὶ αὐτὸν
 ἀπαχθῆναι ἐκέλευσεν· ὁ δὲ χάριν εἶδέναι ὁμολόγει· πονηρῶν γὰρ
 δεσποτῶν τῶν τοιούτων ἀπηλλάχθαι ἐπέπεν καὶ παρὰ ἀγαθὸν
 πατέρα καὶ βασιλέα τὸν θεὸν πορευέσθαι. καὶ ἄλλος δὲ τρίτος
 ἐπελθὼν κολασθῆναι προσετιμήθη·

25 τούτοις ὁ Ἰουστίνος εἰκότως καὶ ἀκολούθως ἄς προεμνημονεύ-

25/S. 364, 1 356, 3

a [bis 10 φεύγει· ὦν], A [von 10 οὐδὲν πρόσεστιν an], TER|BDMΣA

3 πολὺ M | 5 ἦλθεν BD | ἐξέτασον B | 7 θείας > D | 8 ὅτι οὐκ
 ἢ TcERBDM ὅτι οὐκ εἴη a quod est A ὅτι ου||η T¹ ἢ bezeugt Σ | 9—11 ἢ—
 Χριστιανῶ > A | 9 αὐτὸν M | 10 ἐκφεύγει R | '13 ἢ ATeERMΣ > T¹BD
 15 ἀδικήματι πράξαντι M | 16 ὁμολογοῦντα — ἄνον > D¹ + D^{rm} |
 17 φιλοσόφῳ ΠΣΑ φιλοσόφον Iust HS φιλοσόφου Καίσαρι οὐδὲ φιλοσόφον er-
 gänzt Valois, für Justin richtig | 18 ὦ > D¹ + D¹ | οὐρβικιε ΠΣΑ Οὐρ-
 βικιε Iustin [J. Lollius Urbicus Prosop. imp. Rom. 2, 297] | 18 19 ἀποκρινόμενος
 M | 19 καὶ—λούκιον interpolirt | 21 ἀπαλαχθῆναι ἐποίησεν M | 22 τῶν
 τοιούτων ATER Iust τοιούτων BDM > ΣA | ἀπηλαχθῆναι M | ἐπέπεν
 Π γνώσκων [γὰρ >] Iust HS beides interpolirt | 25 ἄς καὶ M | 25/S. 364, 1
 προεμνημονεύσαμεν ABDMΣ προεμνηνύσαμεν TER η und v auf Rasur Rc

>occultans, percontanti Christianum se esse confessus est. hunc con-
 >tinuo centurio in vincla coniecit et multo tempore squalore carceris
 >maceratum ad ultimum Urbicio iudici obtulit. a quo simili modo hoc **10**
 >solum interrogatus est Ptolemaeus, si esset Christianus. qui rursus
 5 >tanti boni sibi conscius divinam religionem prae se tulit et de Christi
 >magisterio ac totius boni institutionibus publica confessione testatus
 >est. qui enim negat quod est, sine dubio culpabile iudicat esse quod **11**
 >negat. continuo igitur post confessionem ab Urbicio duci iubetur. **12**
 >Lucius autem quidam Christianus vir. videns tam temere latam sen-
 10 >tentiam, ait ad Urbicium: »quid quaeso causae est, quod neque adul-
 >terum neque corruptorem aut homicidam vel latronem raptoremque
 >aut alterius cuiuslibet facinoris reum, sed tantum pro nomine Chri-
 >stiani, quod hoc se vocabulo confessus est nuncupari, ad mortem duci
 >hominem praecepisti? non sunt haec digna pio imperatore nec sa-
 15 >piantissimo puero filio eius neque sacro senatu, quae agis, o Urbici.
 >at ille nihil aliud inquirens ait ad Lucium: »videris mihi et tu Chri- **13**
 >stianus esse«. cumque Lucius respondisset: »hoc plane sum«, etiam ipsum
 >Urbicius duci pariter iussit ad mortem. ille: »gratias«, inquit, »ago, quod
 >me nequissimis dominis absolutum ad bonum et optimum patrem et
 20 >regem omnium deum remittis«. sed et tertius quidam pari modo liberta-
 >tate usus pari quoque sententia punitus est.

Post haec illa Iustinus adnexuit ex ordine, quae paulo ante rettu-

NPOF

2 uincla] *POF* uincla *N* | 5 prae se tulit] praetulit *P^aO²* | 8 iube-
 tur] *NP¹O¹F* iubetur ad mortem *P²O²* | 9 prolatam *O²* | 15 senatu] *N*
 senatui *POF*

οιμεν αὐτοῦ φωνὰς ἐπάγει λέγων >καὶ ὃν προσδοκῶ ὑπό τινος
>τῶν ὀνομασμένων ἐπιβουλευθῆναι< καὶ τὰ λοιπά.

Πλείστα δὲ οὗτος καταλέλοιπεν ἡμῖν πεπαιδευμένης διανοίας καὶ IH 18 1
περὶ τὰ θεία ἐσπουδακείας ὑπομνήματα, πάσης ὠφελείας ἔμπλει
5 ἔφ' ἃ τοὺς φιλομαθεῖς ἀναπέμφομεν. τὰ εἰς ἡμετέραν γνῶσιν ἐλ-
θόντα χρησίμως παρασημηγμένοι. ὁ μὲν τίς ἐστὶν αὐτῷ λόγος 2
πρὸς Ἰντωνίνον τὸν Εὐσεβῆ προσαγορευθέντα καὶ τοὺς τούτου
παιδας τὴν τε Ῥωμαίων σύγκλητον προσφωνητιζὸς ὑπὲρ τῶν καθ'
ἡμᾶς δογμάτων, ὁ δὲ δευτέρων περιέχων ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πίστεως
10 ἀπολογία, ἣν πεποιήται πρὸς τὸν τοῦ δεδηλωμένου αὐτοζράτορος
διάδοχόν τε καὶ ὁμώνυμον Ἀντωνίνον Οὐῆρον, οὗ τὰ κατὰ τοὺς
χρόνους ἐπὶ τοῦ παρόντος διέξιμεν· καὶ ἄλλος ὁ πρὸς Ἑλληνας, ἐν 3
ᾧ μακρὸν περὶ πλείστον παρ' ἡμῖν τε καὶ τοῖς Ἑλλήνων φιλοσόφοις
ζητουμένων κατατείνας λόγον, περὶ τῆς τῶν δαιμόνων διαλαμβάνει
15 φύσεως· ἃ οὐδὲν ἂν ἐπέιγοι τὰ νῦν παρατίθεσθαι. καὶ αὐτίς 4
ἕτερον πρὸς Ἑλληνας εἰς ἡμᾶς ἐλήλυθεν αὐτοῦ σύγγραμμα, ὃ καὶ
ἐπέγραψεν Ἐλεγχον, καὶ παρὰ τούτους ἄλλο περὶ θεοῦ μοναρχίας,
ἣν οὐ μόνον ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γραφῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλληνιστῶν
συνίστησιν βιβλίων· ἐπὶ τούτοις ἐπιγεγραμμένον Ψάλτης, καὶ ἄλλο 5
20 σχολικὸν περὶ ψυχῆς, ἐν ᾧ διαφόρους πεύσεις προτείνας περὶ τοῦ
κατὰ τὴν ὑπόθεσιν προβλήματος, τῶν παρ' Ἑλλήσιν φιλοσόφων
παρατίθεται τὰς δόξας, αἷς καὶ ἀντιλέξεν ὑπισχνεῖται τὴν τε αὐτὸς
αὐτοῦ δόξαν ἐν ἑτέρῳ παραθήσεσθαι συγγράμματι. καὶ διάλογον 6
25 Τρόφωνα τῶν τότε Ἑβραίων ἐπισημώτατον πεποιήται ἐν ᾧ τίνα
τρόπον ἢ θεία χάρις αὐτὸν ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως παρώρμησε λόγον,
δηλοῖ ὅποιαν τε πρότερον περὶ τὰ φιλόσοφα μαθήματα σπουδὴν
εἰσενήνεχται καὶ ὅσῃν ἐποιήσατο τῆς ἀληθείας ἐκθυμοτάτην ζή-
τησιν. ἱστορεῖ δ' ἐν ταύτῳ περὶ Ἰουδαίων ὡς κατὰ τῆς τοῦ 7

25—29 Justin, dial. 2—8

ATERBDMΣA

1 ἐπάγει] ἐπιλέγει M | 3 IH AΣ 358, 16 BD 3 KZ ERM | ψυχῆσ BD
6 αὐτῶν ἐστι B | 9 δευτέραν μὲν B δεύτερος M | 10 δηλουμένον BD
11 ὃν T¹ corr. Tc | τὰ > B | 13 μακρὸν AT¹TrB, M durch Rasur corr.
μακρῶν TcERDM¹ | πλείστον on auf | Rasur Tr | 14 κατατείνας BDMΔ
κατὰ τινας ATER | λόγον A durch Rasur corr., TrBDMΔ λόγων A¹ER, T¹Tc
unleserlich | 15 ἃ in ὃν corr. Tr | 17 ἔλεγχον > T¹ + Tc | 18 καὶ
TERBD καὶ ἐκ AM | 19 βιβλων M βιβλιον BD | ἄλλος M | 20 προ-
τείνας aus πρόσ τινας corr. D^r | 22 αὐτοῖσ BD^r | 23 ἐαυτοῦ M | 26 πα-
ρώρμησε TER παρώρμησεν A παρώρμηται BDM | 27 ἐπὶ B

limus, id est: >et ego<. inquit, >spero me ab aliquo horum, quibus pro
>veritate obstiti, insidias esse passurum<, et cetera.

[XVIII] Plurima autem nobis hic vir studiorum monumenta dereliquit, *IH* 18 1
 quibus eruditae eius animae ac divinis deditae disciplinis indicia colli-
 5 gamus, in quibus emolumentum plurimum invenire possunt ii, qui amorem
 doctrinae et scientiae gerunt. extat igitur eius liber hic, de quo su- 2
 perius memoravimus, ad Antoninum, qui dicebatur Pius, et filium eius
 ac senatum pro nostra religione conscriptus. sed et secundus nihilo-
 minus defensionem nostrae fidei continens, quem scribit ad successorem
 10 supra dicti principis Antoninum Verum, cuius tempora nunc coepimus
 explicare. sed et alius liber est adversum paganos. in quo de singulis 3
 vel nostris vel Graecorum filosofis conferens disputationem latissimam
 conserit. ibi etiam de natura daemonum disserit quaedam. quae his
 inserere longum est. sed et alius liber est adversum paganos, qui 4
 15 superscribitur Confutatio. est et alius eius de monarchia, quem non
 solum de nostris libris, sed et de Graecorum voluminibus texuit. est 5
 et alius, qui superscribitur Psalter, et alius velut in subnotationum
 modo de anima, in quo diversas quaestiones inseruit ex his, quae apud
 Graecorum philosophos agitantur, quibus contradicendum se repromittit
 20 et suam de his sententiam in illius responsionis volumine prolaturum.
 composuit etiam dialogum quasi cum Iudaeis, quem apud Efesum cum 6
 Tryfone Hebraeorum nobilissimo doctore habuit, in quo exponit, quo-
 modo ipse per divinam gratiam ad credulitatem verae fidei perductus
 sit, cum prius immensum studium erga philosophorum gesserit disciplinas,
 25 perquirendae veritatis amore detentus. simulque refert de Iudaeis, quod 7

NPOF

9 scribit *P*² | 16 de graecorum] gr. *P* | 22 nob. hebr. *P*

Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπιβουλὴν συσκευασαμένων. αὐτὰ ταῦτα πρὸς τὸν Τρύφωνα ἀποτεινόμενος·

οὐ μόνον δὲ οὐ μετενοήσατε ἐφ' οἷς ἐπράξατε κακῶς, ἀλλὰ ἀνδραῖς ἐκλεκτοῖς ἐκλεξάμενοι τότε ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ἐξεπέμφατε εἰς 5 πᾶσαν τὴν γῆν. λέγοντες αἴρεσιν ἄθεον Χριστιανῶν πεφάνθαι καταλέγοντές τε ταῦτα ἄπερ καθ' ἡμῶν οἱ ἀγνοοῦντες ἡμᾶς πάντες λέγουσιν. ὅστε οὐ μόνον ἑαυτοῖς ἀδικίας αἴτιοι ὑπάρχετε. ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀπλῶς ἀνθρώποις·.

γράφει δὲ καὶ ὡς ὅτι μέχρι καὶ αὐτοῦ χαρίσματα προφητικά 8 διέλαμπεν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας. μέμνητά τε τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως. σαφῶς τοῦ ἀποστόλου αὐτὴν εἶναι λέγων· καὶ ῥητῶν δέ τινων προφητικῶν μνημονεύει, διελέγχων τὸν Τρύφωνα ὡς δὴ περικοψάντων αὐτὰ Ἰουδαίων ἀπὸ τῆς γραφῆς. πλεῖστα δὲ καὶ ἕτερα παρὰ 10 πολλοῖς φέρεται ἀδελφοῖς τῶν αὐτοῦ λόγων. οὕτως δὲ σπουδῆς 9 εἶναι ἄξιοι καὶ τοῖς παλαιοῖς ἐδόκουν οἱ τάνδρῶς λόγοι, ὡς τὸν Εἰρηναῖον ἀπομνημονεύειν αὐτοῦ φωνᾶς, τοῦτο μὲν ἐν τῷ τετάρτῳ πρὸς τὰς αἱρέσεις αὐτὰ δὴ ταῦτα ἐπιλέγοντα

καὶ καλῶς ὁ Ἰουστίνος ἐν τῷ πρὸς Μαρζιῶνα συντάγματι φησιν ὅτι αὐτῷ τῷ κυρίῳ οὐκ ἂν ἐπέισθην ἄλλον θεὸν καταγγέλλοντι 20 παρὰ τὸν δημιουργόν·,

τοῦτο δὲ ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως διὰ τούτων

καὶ καλῶς ὁ Ἰουστίνος ἔφη ὅτι πρὸ μὲν τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας οὐδέποτε ἐτόλμησεν ὁ σατανᾶς βλασφημῆσαι τὸν θεόν, ἅτε μηδέπω εἰδὼς αὐτοῦ τὴν κατάκρισιν·.

3—8 Iustin. dial. 17 — 9/10 Iustin. dial. 82 — 10/11 Iustin. dial. 81 — 11—13 Iustin. dial. 71—73 — 18—20 Iren. 4, 6, 2 — 22—24 Iren. 5, 26, 2

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

3 οὐδ' > Β | 4 ἐπιλεξάμενοι DM | τότε > D | 5 πᾶσαν BDM Iust ἅπασαν ΑΤΕΡ | λέγοντες Π Iust λέγοντας ΣΑ | ἄθεον BD^r | 5/6 καταλέγοντες Π Iust καταλέγοντας ΣΑ | 6 τε > Μ | καθ' ἡμᾶς Σ | πάντες ΑΤΕΡ Iust ἅπαντες BDM | 10 ἔλαμπεν D | τε T^cΕΡΒΔΜ δὲ καὶ ΑΣα^αΜΑ δὲ Σ > Tⁱ | 12 δὴ BDM ἂν ΑΤΕΡ | 14 δὲ ΤΕΡΒΔΜ > Α
19 οὐδ' Β

adversum ecclesiam Christi insidiis feralibus agant. et pro his insimulat Tryfonem dicens:

>quia non solum non paenituistis pro his, quae a vobis male gesta
>sunt, sed et viros aptos ad hoc elegistis de Hierusolymis et misistis
5 >per omnem terram, qui circumirent et dicerent impiam haeresim sur-
>rexisse Christianorum, simul et criminosa quaedam diffamarent ad-
>versum nos, quo scilicet per haec ignorantes quique deterriti consortia
>nostra vitarent. in quo non solum vobis ipsis, sed et aliis opprobria
>fingendo causa mortis existitis<.

10 Scribit autem. quod usque ad sua tempora prophetiae gratia in 8
ecclesiis floruerit. sed et apocalypsin Iohannis apostoli esse dicit. profet-
eticis etiam quibusdam utitur testimoniis ad Tryfonem, convincens
eum de his. quod Iudaei absciderint haec de scripturis et abstulerint.
sed et multa eius alia apud quam plurimos fratrum feruntur. quae
15 ita probabilia ac digna veteribus indicata sunt, ut Irenaeus ex ipsis 9
inveniatur adsumere et in quarto adversum haereses libro de his hoc
modo scribere:

>Et bene<, inquit, >Iustinus in eo volumine, quem adversum Marcionem
>scribit, persecutus est, dicens. quia ipsi domino numquam adquiescerem,
20 >si alium deum diceret praeter omnium creatorem<.

Et iterum in quinto eiusdem operis libro dicit:

>Et optime<, inquit, >Iustinus adfirmat, quia ante adventum domini
>numquam ausus est Satanas blasphemare deum, quippe qui nondum
>agnovisset damnationem suam<.

NPOF

4 et misistis] emisistis *N* | 6 et] ut et *PF* | 9 existitis] *NPa* (vel *P1*) *F*
extitit *Pb* (vel *P2*) *O* | 18 quem] sic *PNO2F* quae *O1* | 19 ipse *P*

καὶ ταῦτα δὲ ἀναγκαίως εἰρήσθω εἰς προτροπὴν τοῦ μετὰ σπον- 10
δῆς τοὺς φιλομαθεῖς καὶ τοὺς τούτου περιέπειν λόγους. καὶ τὰ
μὲν κατὰ τόνδε τοιαῦτα ἦν·

ἤδη δὲ εἰς ὄργουον ἐλαυνούσης ἔτος τῆς δηλομένης ἡγεμονίας, 16 19
5 τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τὴν ἐπισκοπὴν Ἀνίκητον ἐνδεκα τοῖς πᾶσιν
ἔτεσιν διελθόντα Σωτήρ διαδέχεται, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀλεξανδρείου
παροικίας Κελαδίουρος τέταρτον ἐπὶ δέκα ἔτεσιν προστάτης, τὴν
διαδοχὴν Ἀγριππίνος διαλαμβάνει, καὶ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείου δὲ ἐκκλη- K 20
σίας Θεόφιλος ἔκτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐγνωρίζετο, τετάρτον μὲν
10 τῶν ἐκείσε μετὰ Ἰερωνά καταστάτης Κορινθίου, μετὰ δὲ αὐτὸν
πέμπτον βαθμῶ τὴν ἐπισκοπὴν Ἐρωτος διαδεξαμένον.

Ἡμαξον δ' ἐν τούτοις ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας Ἠγήσιππος τε, ὃν KA 21
ἴσμεν ἐκ τῶν προτέρων, καὶ Διονύσιος Κορινθίων ἐπίσκοπος Πινυτός
τε ἄλλος τῶν ἐπὶ Κρήτης ἐπίσκοπος Φίλιππος τε ἐπὶ τούτοις καὶ
15 Ἀπολιναρίος καὶ Μελίτων Μουσανός τε καὶ Μόδεστος καὶ ἐπὶ πᾶσιν
Εἰρηναῖος, ὃν καὶ εἰς ἡμᾶς τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως ἢ τῆς
ὕγιου πίστεως ἔγγραφος κατήλθεν ὀρθοδοξία.

Ὁ μὲν οὖν Ἠγήσιππος ἐν πέντε τοῖς εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσιν ὑπο- KB 22 1
μνήμασιν τῆς ἰδίας γνώμης πληρεστάτην μνήμην καταλείπειν· ἐν
20 οἷς δηλοῖ ὡς πλείστοις ἐπισκόποις συμίξειεν ἀποδημίαν στελάμενος
μέχρι Ῥώμης, καὶ ὡς ὅτι τὴν αὐτὴν παρὰ πάντων παρείληφεν δι-
δασκαλίαν. ἀκούσαι γέ τοι πάρεστιν μετὰ τινα περὶ τῆς Κλή-
μεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς αὐτῶ εἰρημένα ἐπιλέγοντος
ταῦτα

25 >καὶ ἐπέμενε ἡ ἐκκλησία ἡ Κορινθίων ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ μέχρι 2
>Πρίμου ἐπισκοπεύοντος ἐν Κορίνθῳ· οἷς συνέμιστα πλέον εἰς Ῥώμην

22—24 vgl. 230, 5—7 — 25—S. 370, 6 Zahn, Forsch. 6, 243

ATERBDMΣΑ

4 IΘ AΣ 364, 3 BD 4 KH EM | der Regierung des Antoninus Verus Σ
7 κελαδίων ὅς T¹ corr. Tc | 8 ἀρχὴν DM | K AΣ 4 BD 8 KΘ ERM
καὶ BDMΣ τηρικαῦτα καὶ ATER uero .. per idem tempus A | ἐπὶ > BD
δὲ BD > ATERM | 9 μὲν > BD | 10 τῶν ABDM τοῦ TER | δὲ
τ'αὐτὸν M | 12 KĀ AΣ 8 BD 12 Ā ERM | ἡμαξεν B | τε] τότε B
ὃν auf Rasur B | 18 KB AΣ 12 BD 18 ĀĀ ERM | 19 μνήμην AB
DMΣ γνώμην TER | 21 ὡς > BD | 22 μετὰ BDMΣ μεγάλη ATER
25 ἡ² > BD | 26 ἐπισκόπου ὄντως D¹ ω in o corr. D^r | οἷς ATERBΣ ὦ
auf Rasur D¹, MĀ

Haec autem nobis necessario de opusculis Iustini dicta sint ad inquisitionem librorum eius studiosos quosque fidelium provocantibus.

[XVIII] Igitur octavo anno supra dicti principis Aniceto undecimo anno $\bar{I}\bar{\theta}$ 19
 5 episcopatus sui defuncto successit Soter. apud Alexandriam vero Ceadion
 quattuordecim annis ministrato sacerdotio Agrippinum successorem
 [XX] reliquit. apud Antiochiam vero Theophilus per idem tempus \bar{k} 20
 sextus ab apostolis ecclesiae pontificatum tenebat. ubi quartus post
 Heronem fuerat Cornelius, post quem quinto gradu Heros successerat.

[XXI] Tunc etiam Hegesippus, de quo supra memoravimus, insignis habebatur
 10 et Dionysius Corinthiorum episcopus. sed et Pinytus nobilissimus
 apud Cretam in episcopis fuit, Philippus etiam et Apollinaris et
 Melito Musanusque et Modestus et praecipuus Irenaeus. quorum omnium
 ad nos usque apostolicae fidei et sanae doctrinae praeclarissima
 monumenta perlata sunt.

[XII] 15 Ex quibus Hegesippus in quinto commentariorum libro, ubi sententiam
 suae fidei plenissima cum adstructione designat, indicat hoc etiam,
 quod, cum ad urbem Romam pergeret, plurimis per loca singula
 episcopis in sermone et caritate congressus, omnes eiusdem fidei
 praedicatores doctoresque reppererit. simul et de epistula Clementis
 20 ad Corinthios scripta quaedam commemorat, quae etiam inserere huic operi
 nostro necessarium duxi. ait ergo:

>Et permansit, inquit, >ecclesia Corinthiorum in praedicatione recta
 >usque ad Primum episcopum, quem Romam navigans vidi et resedi

NPOF

1 necessarium *N* | 8 heros] *O*¹ herus *F* hero *N* hieros *O*² hierus *P*
 10 pynitus *NP* pinitus *OF*¹ | 11 pollinarius *Pa* | 12 praecipue *Pa* |
 16 plenissimam *N* | 17 sing. loca *P* | 19 repperit *N* | 20 quaedam] qua
 etiam *N*

Eusebius II.

καὶ συνδιέτριψα τοῖς Κορινθίοις ἡμέρας ἰκανάς. ἐν αἷς συνανεπάη-
 3 >μεν τῷ ὀρθῷ λόγῳ· γενόμενος δὲ ἐν Ῥώμῃ, διαδοχὴν ἐποιησάμην
 >μέχρις Ἀνικλήτου· οὗ διάκονος ἦν Ἐλεύθερος. καὶ παρὰ Ἀνικλήτου
 >διαδέχεται Σωτήρ. μεθ' ὃν Ἐλεύθερος. ἐν ἐκάστη δὲ διαδοχῇ καὶ
 5 >ἐν ἐκάστη πόλει οὕτως ἔχει ὡς ὁ νόμος· κηρύσσει καὶ οἱ προσῆται
 >καὶ ὁ κύριος·.

ὁ δ' αὐτὸς καὶ τῶν κατ' αὐτὸν αἰρέσεων τὰς ἀρχὰς ὑποτίθεται 4
 διὰ τούτων

>καὶ μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι Ἰάκωβον τὸν δίκαιον, ὡς καὶ ὁ κύριος,
 10 >ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ. πάλιν ὁ ἐκ θείου αὐτοῦ Συμεὼν ὁ τοῦ Κλωπᾶ
 >καθίσταται ἐπίσκοπος, ὃν προέθεντο πάντες, ὄντα ἀνεψιὸν τοῦ
 >κυρίου δεύτερον. διὰ τοῦτο ἐκάλουν τὴν ἐκκλησίαν παρθένον, οὐπω
 >γὰρ ἔφθαρτο ἀκοαῖς ματαίαις· ἀρχεται δὲ ὁ Θεβουθις διὰ τὸ μὴ 5
 >γενέσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον ὑποφθείρειν ἀπὸ τῶν ἐπιτὰ αἰρέσεων,
 15 >ὧν καὶ αὐτὸς ἦν, ἐν τῷ λαῷ, ἀφ' ὧν Σίμων, ὅθεν Σιμωνιανοί,
 >καὶ Κλεόβιος, ὅθεν Κλεοβιηνοί, καὶ Δοσίθεος, ὅθεν Δοσιθιανοί,
 >καὶ Γορθαῖος, ὅθεν Γορθηνοί, καὶ Μασβῶθει. ἀπὸ τούτων

2/3 vgl. 324, 8—10 — 9—S. 372, 6 Zahn, Forsch. 6, 235. — 10—12
 vgl. 226, 20 ff.

ATERBDMΣΑ

1 τοῖς Κορινθίοις altes Glossem | 1,2 συνανεπάημεν A¹T¹BDM συνανε-
 παύθημεν T^cER συνανεσπάρχημεν Ar | 2 διαδοχὴν ἐποιησάμην ΠΣ *permansit*
inibi A nach Conjectur, ἐποιησάμην alte Schlimmbesserung, um eine Lücke zu
 füllen | 3 οὐ—Ἀνικλήτου > ΣΑ | 4 δὲ > D¹M corr. Dr | 9/10 ὡς—
 λόγῳ] *wie wir auch gesagt haben* [יְרַבֵּן für יְרַב] Σ | 10 αὐτοῦ DM | τοῦ
 θείου M | συμεὼν ΠΑ vgl. zu 268, S. 270, 2 | *cleophae* A פאריפא Σ
 12 δεύτερον Π, auf ἐπίσκοπος bezogen Σ > Α; unrichtig | 13 δὲ T^cTrERD
 δ' B aber Σ *sed* Α γὰρ AT¹ > M | θεβουθις B θεβουθῆσ D θέβουθις Α θα-
 βουθις TER θεοβουθῆσ M *theobutes* und *thobutes* Α HSS תאבוהיט Σ | 15 ὧν
 T^cERBDM ὧν AT^rΣ > T¹ *qui erat ex septem haeresibus in populo constitutus*
 Α | ὅθεν BD ὅθεν οἱ ATERM | 16 κλεοβιηνοί ΑΣΑ οἱ καιρηνοί T¹E οἱ
 καιρηνοί TrR καιρηνοί B κλεῖρηνοί DM | καὶ—Δοσιθιανοί > D, + nach Γορ-
 θηνοί | ὅθεν καὶ M | 17 γορθέος D γόρθις M גוראתהו גוראתהו
 Σ^a | γορθηνοί T¹ γορθηνοί T^c | μασβῶθει TE μασβῶθει R μασβῶ-
 θαῖοι B μασβῶθείοι D μασβῶθηνοῖοι M μασβῶθειοι [ε in ras. A¹] ὅθεν Α משה
 mit Pluralpunkten Σ *et Masuthheus, unde Masutheni* Α καὶ Μασβῶθειοι scheint
 eine alte Interpolation zu sein

>cum eo apud Corinthum diebus multis, delectatus puritate fidei eius.
 >cum autem venissem Romam, permansi inibi, donec Aniceto Soter et **3**
 >Soteri successit Eleutherus. sed in omnibus istis ordinationibus vel
 >in ceteris, quas per reliquas urbes videram, ita omnia habebantur.
 5 >sicut lex antiquitus tradidit et prophetae indicarunt et dominus
 >statuit<.

Item idem ipse etiam de haereticis, qui suo tempore exorti sunt, **4**
 talia quaedam commemorat:

>Et posteaquam<, inquit, >Iacobus, qui cognominatur Iustus, martyr
 10 >effectus est, sicut dominus etiam ipse reddens testimonium veritati.
 >electione divina Symeon Cleopae filius episcopus ordinatur, electus ab
 >omnibus pro eo quod esset consobrinus domini. propterea autem tunc
 >ecclesia virgo vocabatur, quia nondum fuerat adulterini verbi sub-
 >reptione corrupta. sed Theobutes quidam, quia repulsam meruit epi- **5**
 15 >scopatus, ipse coepit initio perturbare omnia et corrumpere, qui erat
 >ex septem haeresibus in populo constitutus. ex quibus erat et Simon.
 >a quo Simoniani, Cleobius, unde Cleobiani, et Dositheus, unde Dosi-
 >theani, et Gorthaeus, unde Gorthaeni, et Masbutheus, unde Masbuthe-
 >ni, sed et Menandriani ab ipsis et Marcionistae et Carpoerati-
 20 >antini et Basilidae et Saturniani. quorum unusquisque diversis

NPOF

7 item *om. N* | **14** theobutes] *POF* thobutes *N* | **14/15** episcopatu
*P*² | **16** constitutus] *NPF* constitutis *O* | **17** dosithiani *NP*^b | **18** gor-
 theus *P*^b gorgotheus *P*^a | gortheni *POF* gorthaeni *N* | masbuteni *P*^a
 masbutheani *N* | **19** sed et menandriani] *NP*^b *OF* sed et nandriani *P*^a sed et
 menander unde menandriani *edd.* | marcionitae *P*²

>Μενανδριανιστὰ καὶ Μαρκιανιστὰ καὶ Καρποκρατιανοὶ καὶ Οὐαλεν-
 >τιανοὶ καὶ Βασιλειδιανοὶ καὶ Σατορνιλιανοὶ ἕκαστος ἰδίως καὶ
 >ἑτεροίως ἰδίαν δόξαν παρεισηγάγασαν, ἀπὸ τούτων ψευδόχριστοι. 6
 >ψευδοπροφηταί, ψευδαπόστολοι, οἵτινες ἐμέρισαν τὴν ἔνωσιν τῆς
 5 >ἑκκλησίας θεοριμαίους λόγους κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ
 >αὐτοῦ.

ἔτι δ' ὁ αὐτὸς καὶ τὰς πάλαι γεγενημένας παρὰ Ἰουδαίοις αἰρέ- 7
 σεις ἱστορεῖ λέγων

>ἦσαν δὲ γνωῖμαι διάφοροι ἐν τῇ περιτομῇ ἐν νήοις Ἰσραηλιτῶν
 10 κατὰ τῆς γενλῆς Ἰούδα καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐταί Ἑσσαῖοι Γαλιλαῖοι
 >Ἡμεροβαπτιστὰ Μασβωθεοὶ Σαμαρεῖται Σαδδουκαῖοι Φαρισαῖοι.

καὶ ἕτερα δὲ πλείστα γράφει, ὧν ἐκ μέρους ἤδη πρότερον ἐμνη- 8
 μονεύσαμεν. οἰκείως τοῖς καιροῖς τὰς ἱστορίας παραθέμενοι, ἐκ τε τοῦ
 καθ' Ἑβραίους εὐαγγελίου καὶ τοῦ Συριακοῦ καὶ ἰδίως ἐκ τῆς
 15 Ἑβραϊῶδος διαλέκτου τινὰ τίθησιν, ἐμφαίνων ἐξ Ἑβραίων ἐαυτὸν πεπι-
 στευκέναι. καὶ ἄλλα δὲ ὡς ἐξ Ἰουδαϊκῆς ἀγράφου παραδόσεως μνημο-
 νεύει. οὐ μόνος δὲ οὗτος, καὶ Εἰρηναῖος δὲ καὶ ὁ πᾶς τῶν ἀρχαίων 9
 χορὸς πενάρητον Σοφίαν τὰς Σολομοῦνος Παροιμίας ἐκάλουν. καὶ
 περὶ τῶν λεγομένων δὲ ἀποκρύφων διαλαμβάνων, ἐπὶ τῶν αὐτοῦ χρό-
 20 νων πρὸς τινων αἰρετικῶν ἀναπεπλάσθαι τινὰ τούτων ἱστορεῖ. ἀλλὰ
 γὰρ ἐφ' ἕτερον ἤδη μεταβατέον,

9—11 Zahn, Forsch. 6, 228 — 17/18 Iren. 4, 20, 3

ATERBDMΣΔ

1 μενανδριανιστὰ TERBDM ἀδριανιστὰ A [vgl. Theodoret. haer. fab. 1, 1]
 Μαρκιανιστὰ καὶ > D | μαρκιανιστὰ AT¹M μαρκιωνιστὰ T^cERBΔ
 𐤌𐤃𐤓𐤃𐤁 Σ | 1/2 οὐαλεντιανοὶ T¹ corr. T^cT^r οὐαλεντινοὶ M > Σ | 2 βασι-
 λιδιανοὶ ATERB¹ | ἕκαστος ἰδίως > B | 3 ἑτεροίως TERDM ἕτεροι ὡς
 BΣ ἐτέρως A | παρεισηγάγασαν A παρεισηγάγον B¹M παρήγαγον D παρεισ-
 ἤγαγεν TERBe | 4 καὶ ψευδοπροφηταί καὶ ψευδαπόστολοι DM | 9 nach
 περιτομῇ 4 Buchstaben getilgt B | Ἰσραηλιτῶν Valois Ἰσραήλ ἢ τῶν AT¹M
 Ἰσραήλ τῶν T durch Rasur corr., ERBDΣΔ | 10 αὐταί ΠΣ > Δ nach Con-
 jectur, Heg. schrieb ἀττῆς | 11 μασβωθεοὶ TE μασβωθεοὶ R μασβωθαῖοι BDM
 μασβώθεοι A 𐤌𐤃𐤓𐤃𐤁 Σ | 13 παρατιθέμενοι DM | 16 ὡς BDM ὡς ἂν
 ATER | 17 μόνον DM | καὶ εἰρηναῖος δὲ T¹BDM ἀλλὰ καὶ εἰρηναῖος
 AT^cER | 19 ἀποκαλύψεων Σ | 20/21 ἀλλὰ — μεταβατέον > Σ

>corruptionibus fidei seorsum schisma componens propriam sectam et
 >proprius habuit sectatores. ex ipsis processerunt pseudochristi et 6
 >pseudoprofetae et pseudoapostoli, qui in diversas partes fratrum uni-
 >tatem scindentes per corruptelam doctrinae castum ecclesiae cubile
 5 >macularunt, impietatem loquentes adversum dominum et adversum
 >Christum eius<.

Sed et antiquas Iudaeorum haereses idem ipse scriptor, quae vel 7
 quantae fuerint, per haec verba designat:

>Erant<, inquit, >diversae sententiae in circumcissione, id est in filiis
 10 >Israhel, quae maxime adversabantur tribui Iudae, ex qua Christus est.
 >erant ergo Essaei, Galilaei, Hemerobaptistae, Masbuthaei. Samaritae,
 >Sadducaeï, Farisaei<.

Sed et alia quam plurima scribit, de quibus ex parte iam pro 8
 locorum opportunitate in superioribus memoravimus. disseruit autem
 15 et de euangelio secundum Hebraeos et Syros et quaedam etiam de
 lingua Hebraica disputavit et Iudaicarum traditionum meminit, per
 quae indicat se ex Hebraeis ad fidem Christi venisse. verum et hic 9
 ipse et Irenaeus et omnis antiquorum chorus librum! qui adtitulatur
 Sapientia, Salomonis dixerunt, sicut et Proverbia et cetera. de apo-
 20 cryphis vero cum ageret adversum quosdam haereticos. corrupta in his
 quaedam ac falsata esse perhibuit.

NPOF

1 scismam *P* | 5 aduersus *P*² | 10 uersabantur *P* | tribu *N*
 13 iam] etiam *N* | 15 etiam *om. P* | 17/18 et hic ipse et] hic et ipse
Pa | 21 quaedam] q. etiam *PO*²

καὶ πρῶτόν γε περὶ Διονυσίου φατέον ὅτι τε τῆς ἐν Κορίνθῳ **ΚΓ 23**
 παροιζίας τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἐγκεχειριστο θρόνον. καὶ ὡς τῆς ἐνθέου
 γιλοποιίας οὐ μόνοις τοῖς ὑπ' αὐτόν, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς
 ἀλλοδαπῆς ἀφθόνως ἐκοινώνει. χρησιμώτατον ἅπασιν ἑαυτὸν καθι-
 5 στάς ἐν αἷς ὑπετυποῦτο καθολικαῖς πρὸς τὰς ἐκκλησίας ἐπιστολαῖς·
 ὧν ἔστιν ἡ μὲν πρὸς Ἀκαθαιμονίους ὀρθοδοξίας κατηχητικὴ εἰρήνης **2**
 τε καὶ ἐνώσεως ὑποθετικὴ, ἡ δὲ πρὸς Ἀθηναίους διεγερτικὴ πίστεως
 καὶ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας, ἣς ὀλιγορήσαντας ἐλέγχει ὡς
 ἂν μικροῦ δεῖν ἀποστάντας τοῦ λόγου ἐξ οὐπερ τὸν προεστῶτα ἀ-
 10 τῶν Πούπλιον μαρτυρῆσαι κατὰ τοὺς τότε συνέβη διωγμοῦς. **Κο- 3**
 δράτου δὲ μετὰ τὸν μαρτυρήσαντα Πούπλιον καταστάντος αὐτῶν
 ἐπισκόπου μέμνηται, ἐπιμαρτυρῶν ὡς διὰ τῆς αὐτοῦ σπουδῆς ἐπι-
 συναχθέντων καὶ τῆς πίστεως ἀναξωπύρησιν εἰληχότων· δηλοῖ δ' ἐπὶ
 τούτοις ὡς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου
 15 προτραπείς ἐπὶ τὴν πίστιν κατὰ τὰ ἐν ταῖς Ἠράξεσιν δεδηλωμένα,
 πρῶτος τῆς Ἀθήνησι παροιζίας τὴν ἐπισκοπὴν ἐγκεχειριστο. ἄλλη **4**
 δ' ἐπιστολὴ τις αὐτοῦ πρὸς Νικομηθεῖας φέρεται, ἐν ἣ τὴν Μαρκίω-
 νος αἴρεσιν πολεμῶν τῷ τῆς ἀληθείας παρίσταται κανόνι. καὶ τῇ **5**
 ἐκκλησίᾳ δὲ τῇ παροικούσῃ Γόρτυναν ἅμα ταῖς λοιπαῖς κατὰ Κρήτην
 20 παροιζίας ἐπιστεῖλας, Φίλιππον ἐπίσκοπον αὐτῶν ἀποδέχεται ἅτε
 δὴ ἐπὶ πλείσταις μαρτυρομένης ἀνδραγαθίας τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐκ-
 κλησίας, τὴν τε τῶν αἰρετικῶν διαστροφὴν ὑπομνησκει φυλάττε-
 σθαι. καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ δὲ τῇ παροικούσῃ Ἀμαστριν ἅμα ταῖς κατὰ **6**
 Πόντον ἐπιστεῖλας, Βακχυλίδου μὲν καὶ Ἐλλίστου ὡς ἂν αὐτὸν ἐπὶ
 25 τὸ γράφαι προτραπῶντων μέμνηται, γραφῶν τε θεῖον ἐξηγήσεις πα-
 ρατίθεται, ἐπίσκοπον αὐτῶν ὀνόματι Πάλμαν ὑποσημαίνων· πολλὰ
 δὲ περὶ γάμου καὶ ἀγνείας τοῖς αὐτοῖς παραινεῖ, καὶ τοὺς ἐξ οἷας

14/15 Act. 17, 34

A T E R B D M Σ A

1 **ΚΓ Σ** 372, 20 A 368, 18 BD 1 **AB** ERM | περὶ AT¹BD τὰ περὶ Tc
 [getilgt], ERM | **2** ἐκκλησίας DM | **3** μόνον BD | **5** καθολικαῖς > ΣA
 ταῖς ἐκκλησιαῖς T¹ corr. Tc | **6** κατηχητικὴ Tc^cERBDM κατηχητικῆς AT¹
9/10 αὐτὸν R¹B corr. Re | **12** ὡς ARBD ὡς ἂν TEM | **16** ἀθήνησι ERM
 γο ἀθήνησι Tem ἐν ἀθήνησι AT¹ ἀθηναίων BD | **20/21** ἅτε δὴ Tc auf Rasur,
 ERBDM ὡς ἂν A | **21** ἐπὶ + Tc | μαρτυρομένης nach ἀνδραγαθίας gestellt
 A, nach ἅτε δὴ Tr, μαρτυρούμενον D¹ [on ausradirt], A > T¹ | **21/22** τῆς—
 ἐκκλησίας > A | **24/25** αὐτὸν — προτραπῶντων Stephanus αὐτῶν — προτραπῶ-
 ντων αὐτῶν TER, D¹ corr., M αὐτὸν — προτραπῶντων αὐτῶν B αὐτῶν — προτραπῶ-
 ντων αὐτῶν D¹ αὐτῶν — προτραπῶντων A | **25** δὲ M | **26** γάλλμαν BD

[XXIII] Sed veniendum nobis est tandem ad beati Dionysii commemora- *KT* 23 1
tionem Corinthiorum ecclesiae episcopi, cuius eruditione et gratia, quam
habebat in verbo dei, fruebantur non ii populi solum, quos regendos
acceperat, sed et procul positi, quibus per epistulas praesentiam sui
5 reddebat. extat denique eius ad Lacedaemonios scripta de catholica 2
fide, in qua et de pace atque unanimitate florentissime docet, et alia
ad Athenienses, in qua ad euangelii credulitatem invitat et concitat
segniores, simul et arguit quosdam velut paene prolapsos a fide. cum
episcopus eorum Publius fuisset martyrio consummatus. sed et Qua- 3
10 drati, qui Publio martyri successerat in sacerdotium, meminit, simul et
memorat, quod labore eius et industria redivivus quidam in eis calor
fidei reparatus sit. et illud in eadem designat epistula, quod Dionysius
Areopagites, qui ab apostolo Paulo instructus credidit Christo, secun-
dum ea, quae in apostolorum Actibus designantur, primus apud Athenas
15 ab eodem apostolo episcopus fuerit ordinatus. fertur et alia eius 4
epistula ad Nicomedenses, in qua haeresim Marcionis inpugnat et ec-
clesiasticae fidei regulam mira libratione constituit. scribit et aliam 5
ecclesiae Gortynensium ceterisque simul ecclesiis Cretae, in qua epi-
scopum ipsorum Philippum velut magnis virtutibus et optimis studiis
20 praeditum protestatur. dicit autem ab haereticorum conviviis abstinend-
um. scribit et aliam ecclesiae Amastrenorum ceterisque cum ea Ponti 6
ecclesiis, in qua Bacchylidis et Elpisti meminit, tanquam qui eum
cohortati sint ad scribendum. et multa in ea ex divinis scripturis ex-
planat simulque episcopi eorum mentionem facit nomine Palmae. sed
25 et de nuptiis et castitate plura commemorat et ex quocumque lapsu

NPOF

3 ii] hii *POF* hi *N* | regendum *N* | 16 nicomedienses *P* | 17 mira
libratione] *NP¹O²F* mirabili ratione *P²O¹* | 24 palmae] *P¹O* palmeae *P²NF*

δ' οὖν ἀποπτώσεως, εἴτε πλημμελείας εἴτε μὴν αἵρετικῆς πλάνης, ἐπιστρέφοντας δεξιούσθαι προστάττει. ταύταις ἄλλη ἐγκατείλεται 7
 πρὸς Κνωσίους ἐπιστολή, ἐν ἣ Πινυτὸν τῆς παροιζίας ἐπίσκοπον
 παρακαλεῖ μὴ βαρὺ φορτίον ἐπάναγκες τὸ περὶ ἀγνείας τοῖς ἀδελφοῖς
 5 ἐπιτιθέναι. τῆς δὲ τῶν πολλῶν καταστοχάζεσθαι ἀσθενείας· πρὸς 8
 ἦν ὁ Πινυτὸς ἀντιγράφον, θαυμάζει μὲν καὶ ἀποδέχεται τὸν Διονύσιον.
 ἀντιπαρακαλεῖ δὲ στεροφότερας ἤδη ποτὲ μεταδιδόναι τροφῆς,
 τελειότεροις γράμμασι εἰς ἀέθις τὸν παρ' αὐτῷ λαὸν ἐποθρέψαντα,
 ὡς μὴ διὰ τέλους τοῖς γαλακτώδεσιν ἐνδιατρίβοντες λόγοις τῇ νη-
 10 πιδέει ἀγωγῇ λάθοιεν καταγρησάσαντες· δι' ἧς ἐπιστολῆς καὶ ἡ τοῦ
 Πινυτοῦ περὶ τὴν πίστιν ὀρθοδοξία τε καὶ φροντίς τῆς τῶν ἐπι-
 ζώων ὠφελείας τό τε λόγιον καὶ ἡ περὶ τὰ θεῖα σύνεσις ὡς δι'
 ἀκριβεστάτης ἀναδείκνυται εἰκόνοσ. ἔτι τοῦ Διονυσίου καὶ πρὸς 9
 Ῥωμαίους ἐπιστολῇ φέρεται, ἐπισκόπῳ τῷ τότε Σωτήρι προσφω-
 15 νοῦσα· ἐξ ἧς οὐδὲν οἶον τὸ καὶ παραθέσθαι λέξεις δι' ὧν τὸ μέχρι
 τοῦ καθ' ἡμᾶς διωγμοῦ γυλαχθὲν Ῥωμαίων ἔθος ἀποδεχόμενος
 ταῦτα γράφει

ἔξ ἀρχῆς γὰρ ὑμῖν ἔθος ἐστὶν τοῦτο, πάντας μὲν ἀδελφούς ποι- 10
 >κίλους εὐεργετεῖν ἐκκλησίαις τε πολλαῖς ταῖς κατὰ πᾶσαν πόλιν
 20 >ἐφοδία πέμπειν. ὧδε μὲν τὴν τῶν δεομένων πενίαν ἀναψύχοντας.
 >ἐν μιτάλλοις δὲ ἀδελφοῖς ἐπάροχουσιν ἐπιχορηγοῦντας δι' ὧν πέμ-
 >πτετε ἀρχῆθεν ἐφοδίων πατροπαράδοτον ἔθος Ῥωμαίων Ῥωμαῖοι
 >φυλάττοντες, ὃ οὐ μόνον διατετήρηζεν ὁ μακάριος ὑμῶν ἐπίσκοπος

4 vgl. Matth. 11, 30 — 7—10 vgl. I Kor. 3, 1. 2. Hebr. 5, 12—14

ATERBDMΣΑ

4 τὸ περὶ ἀγνείας > R | 6 γράφων T¹ corr. TcTr | τὸν ABDM
 >TER | 8 παρ' TEBDM ἐπ' ARΣ | ἐποθρέψαντα AERM ἐποθρέψοντα TrBD,
 T¹Tc unleserlich | 9/10 τῇ νηπιῶδει ἀγωγῇ ATrBDM τὴν νηπιῶδη ἀγωγὴν
 T¹ER | 10 (ἐν)καταγρησάσαντες Dionysios | 12 λόγων B | 13 ἀπο-
 δεῖκνυται M | εἰκόνοσ > A¹ + A^{1m} | ἔτι AT¹DM ἔτι τε TcERB |
 15 οἶον τὸ A o|||| T¹ οἶον τε R γρ οὐδὲν οἶον τε TcmEm οἶονται M ἄτοπον
 TcEBD | δι' ὧν τὸ > T, Tc getilgt, τινασ δι' ὧν τὸ Trm | 18 zu πάντας
 μὲν ἀδελφούς fehlt das Gegenstück | 19 πολλὰς und ταῖς κατὰ πᾶσαν πόλιν
 können so nicht neben einander stehen | 20 mit ὧδε muss ein neuer Satz an-
 fangen. ἀναψύχοντας und ἐπιχορηγοῦντας sind durch unrichtige Congruenz ver-
 dorben | 21/22 δι' ὧν πέμπτετε ἐφοδίων > A durch Conjectur; aber die Worte
 sind schwerlich echt, ἀρχῆθεν gehört zu πατροπαράδοτον | 23 φυλάττοντες
 TERBDM διαφυλάττοντες A | ἡμῶν BD¹ corr. Dr

resurgentes et convertentes se a peccato, etiamsi ab haeretica perversitate resiliant, suscipi iubet. coniungitur et his alia eius epistula ad 7
Gnosios, in qua commonet et deprecatur episcopum eorum Pinytum, ne
gravia onera discipulorum cervicibus superponat neve fratribus necessi-
5 tatem compulsae castitatis indicat, in quo nonnullorum periclitetur infirmitas. ad quae rescribens Pinytus Dionysio sententiam quidem 5
consilii melioris amplectitur simulque obsecrat eum post illa. quae
prius scripserat, robustioris iam et validioris cibi de cetero scripta
transmittere, quibus ad meliorem profectum ecclesiae suae populus ale-
retur, ne semper cibo lactis inhaerentes parvulorum vitam in corpore
10 iam senescente perducerent. simul et rectae fidei suae insignia et sollicitudinem, quam erga curam plebis expendit, eruditionisque ac sapientiae
verbi divini in hac epistula Pinytus nobis velut in quodam speculo vi-
ventem sui dereliquit imaginem. Dionysii autem fertur et alia ad Ro- 9
15 manos data ad episcopum Soterem, in qua instituta antiquitus tra-
dita in ecclesia Romana custodiri libenter amplexum se his indicat
verbis

>A principio namque moris est-, inquit, >vobis omnes fratres variis 10
>iuvare beneficiis multisque ecclesiis. quae sunt per diversa terrarum,
2) >cuncta, quibus indigent, >destinare, singulorum quoque necessitates in
>omnibus consolari, sed et per metalla fratribus relegatis, quae usus
>poscit. praebere. haec ab initio Romanae ecclesiae facere moris fuit
>a patribus sibi huiuscemodi institutione dimissa et semper integre cu-
>stodita. beatus vero episcopus vester Soter non solum servavit, quae
25 >patres tradiderant, sed et auxit in melius. qui non tantum sanctis,

NPOF

3 gno*ius P¹ | pynutum P | 4 superponat] perponat N | 6 pyni-
tus P pynytus F | 7 inplectitur N | 15 soterem P | 16 se] sed P

>Σωτήρ, ἀλλὰ καὶ ἠΐξηκεν. ἐπιχορηγῶν μὲν τὴν διαπεμπομένην δαψί-
>λειαν τὴν εἰς τοὺς ἀγίους, λόγοις δὲ μακαρίοις τοὺς ἀμιόνας ἀδελ-
>φούς, ὡς τέκνα πατὴρ φιλόστοργος, παρακαλῶν<.

ἐν αὐτῇ δὲ ταύτῃ καὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους μέμνη- 11
5 ται ἐπιστολῆς, δηλῶν ἀνέκαθεν ἐξ ἀρχαίων ἔθους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας
τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι· λέγει γοῦν

>τὴν σήμερον οὖν κυριακὴν ἀγίαν ἡμέραν διηγάζομεν. ἐν ἣ ἄνε-
>γνωμεν ἑμῶν τὴν ἐπιστολήν, ἣν ἔξομεν αἰεὶ ποτε ἀναγινώσκον-
>τες νοουθετεῖσθαι, ὡς καὶ τὴν προτέραν ἡμῖν διὰ Κλήμεντος γρα-
10 >φείσαν<.

ἔτι δ' ὁ αὐτὸς καὶ περὶ τῶν ἰδίων ἐπιστολῶν ὡς ῥαδιουργη- 12
θειςῶν ταῦτά φησιν

>ἐπιστολάς γὰρ ἀδελφῶν ἀξιωσάντων με γράφαι ἔγραφα, καὶ
>ταύτας οἱ τοῦ διαβόλου ἀπόστολοι ζιζανίων γεγέμικαν, ἃ μὲν ἐξαι-
15 >ροῦντες, ἃ δὲ προστιθέντες· οἷς τὸ οὐδ' αἰεὶ, οὐ θαναστὸν ἄρα
>εἰ καὶ τῶν κυριακῶν ῥαδιουργῆσαι τινες ἐπιβέβληνται γραφῶν.
>ὁπότε καὶ ταῖς οὐ τοιαύταις ἐπιβεβουλένασιν<.

καὶ ἄλλη δὲ τις παρὰ ταύτας ἐπιστολὴ τοῦ Διονυσίου φέρεται 13
Χρυσοφόρος πιστοτάτη ἀδελφῆ ἐπιστείλαντος, ἣ τὰ κατὰλληλα γρά-
20 >φων, τῆς προσηκούσης καὶ αὐτῇ μετεδίδου λογικῆς τροφῆς. καὶ
τὰ μὲν τοῦ Διονυσίου τοσαῦτα·

τοῦ δὲ Θεοφίλου, ὃν τῆς Ἀντιοχείου ἐκκλησίας ἐπίσκοπον δεδι- ΚΑ 24
λώκαμεν, τρία τὰ πρὸς Αντόλκον στοιχειώδη φέρεται συγγράμματα,
καὶ ἄλλο Πρὸς τὴν αἴρεσιν Ἐρμογένους τὴν ἐπιγραφὴν ἔχον, ἐν ᾧ
25 ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου κέχρηται μαρτυρίας· καὶ ἕτερα δέ

13/14 Matth. 13, 25 — 14/15 Apoc. 22, 18, 19 — 22/23 368, 8 ff.

AT¹ERBDMΣA

1 ἠΐξηκεν TERBDM ἐπιῆξηκεν A | 2 τῆσ T¹ corr. T^c | μακαρίοις
AT¹BDMΣA μακροῖσ ER γρ μακροῖσ T^{cm} | 6 οὖν M | 7 οὖν > BD |
11 περὶ > B | 14 γεγέμικαν AT¹BD γεγεμίκασιν T^cM γεγεμίκασι ER
16 τινας Dionysios | 17 ἐπιβεβλήκασιν B | 18 ταῦτα T¹ corr. T¹ | 22 ΚΑ
ΑΣ 372, 20 BD 22 ΑΓ ER 20 M | 25 ἐκ τῆς > R in Rasur

>quae usus corporalis poscit, impertit, verum et advenientes fratres ele-
 >menti satis et mitissimo solatur adloquio et tamquam pium se ac re-
 >ligiosum patrem singulis exhibet<.

In hac ipsa scriptura meminit etiam epistolae Clementis ad Corin- 11
 5 thios scriptae, significans veteri instituto et antiqua consuetudine semper
 ipsam epistolam lectam esse in ecclesia. denique sic dicit:

>Beatam<. inquit, >duximus hodiernam dominicam diem. in qua legi-
 >mus epistolam vestram, quam et semper ad nostri commonitionem
 >legimus, sicut et illam priorem a Clemente ad nos scriptam<.

10 Idem adhuc ipse de epistulis suis tamquam falsatis a quibusdam 12
 haec scribit:

>Epistulas enim quasdam fratribus rogantibus me scripsi, quas ta-
 >men apostoli Satanae zizaniis repleverunt, quaedam auferentes, alia
 >autem addentes, quibus vae repositum est in iudicio dei. quid autem
 15 >mirum, si dominica verba sanctae scripturae falsare conati sunt, qui
 >vilia haec, quae nos scripsimus, corruerunt?<

Fertur adhuc et alia praeter ista Dionysii ad Chrysoforum fide- 13
 lissimam sororem scripta, in qua convenientes vel sexui vel mensurae
 eius rationabiles ei divini verbi exhibuit dapes. sed de Dionysio satis
 20 dictum.

[XXIII] Theofili vero, quem Antiochiae episcopum supra diximus, feruntur *KJ* 24
 tres institutionum libri ad Autolycum scripti et alius liber adversum
 haeresim Hermogenis. in quo et testimoniis utitur de revelatione Io-
 hannis. sed et alii extant eius instructionum variarum libelli. igitur
 25 ea tempestate haereticis per omnem locum zizaniorum modo pura verbi

NPOF

1 quae] qui *P*¹ | 2 adloquium *N* | 5 uetere *P*¹ *O* | 7 duximus
om. N | 10 falsis *N* | 17 istas *PF* | chrysoforam *F*² | 19 satis] satis
 sit *PO*

- τινα κατηχητικά αὐτοῦ φέρεται βιβλία. τῶν γε μὴν αἰρετικῶν οὐ
 χεῖρον καὶ τότε ζιζανίων δίκην λυμαινομένων τῶν εἰλικρινῆ τῆς
 ἀποστολικῆς διδασκαλίας σπόρον. οἱ πανταχόσε τῶν ἐκκλησιῶν ποι-
 μένεz. ὅσπερ τινας θῆρας ἀγρίους τῶν Χριστοῦ προβάτων ἀποσο-
 5 βοῦντες. αὐτοὺς ἀνείργον τοτὲ μὲν ταῖz πρὸz τοὺz ἀδελφούς νο-
 θεσίας καὶ παραινέσεις. τοτὲ δὲ πρὸz αὐτοὺz γεμνότερον ἀποδύ-
 μενοι. ἀγράφουz τε εἰz πρόσσωπον ζητήσεσι καὶ ἀνατροπαῖz. ἤδη δὲ
 καὶ δι' ἐγγράφων ἑπονημάτων τὰz δόξασ αὐτῶν ἀκριβεστάτοιz
 ἐλέγχοιz διευθύνοντες. ὃ γέ τοι Θεόφιλος σὺν τοῖz ἄλλοιz κατὰ
 10 τούτων στρατευόμενος δῆλός ἐστιν ἀπὸ τινος οὐκ ἀγεννῶz αὐτῶ
 κατὰ Μαρκίουz πεποιημένου λόγου. ὅz καὶ αὐτὸz μεθ' ὧν ἄλλων
 εἰρήκαμεν εἰz ἔτι νῦν διασέσωσται. τούτων μὲν οὖν ἑβδομος ἀπὸ
 τῶν ἀποστόλων τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας διαδέχεται Μαξιμίνος.
 Φίλιππός γε μὴν, ὃν ἐκ τῶν Διονυσίου φωνῶν τῆς ἐν Γορτύνη ΚΕ 25
 15 παροιζίας ἐπίσκοπον ἔγνωμεν. πάνν γε σπουδαιότατον πεποιήται
 καὶ αὐτὸz κατὰ Μαρκίουz λόγον. Εἰρηναῖός τε ὁσαύτως καὶ Μό-
 δεστος. ὅz καὶ διαφερόντως παρὰ τοὺz ἄλλουz τὴν τοῦ ἀνδρός εἰz
 ἔκδηλον τοῖz πᾶσιν κατεφόρασε πλάνην, καὶ ἄλλοι δὲ πλείους,
 ὧν παρὰ πλείστοιz τῶν ἀδελφῶν εἰz ἔτι νῦν οἱ πόνοι διαφυλάτ-
 20 τονται.
 Ἐπὶ τῶνδε καὶ Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσι παροιζίας ἐπίσκοπος Κζ 26 1
 Ἀπολιναρίος τε τῆς ἐν Ἱερουσόλει διαπρεπὸς ἠκμαζον. οἱ καὶ τῶ
 δηλωθέντι κατὰ τοὺz χρόνουz Ῥωμαίων βασιλεῖ λόγουz ὑπὲρ τῆς
 πίστεωz ἰδίωz ἐκάτεροz ἀπολογίας προσεφώνησαν. τούτων εἰz 2
 25 ἡμετέραν γνώσιν ἀφίκται τὰ ἑποτεταγμένα. Μελίτωνος, τὰ Περὶ
 τοῦ πάσχα δύο καὶ τὸ Περὶ πολιτείας καὶ προφητῶν καὶ ὁ Περὶ

2/3 Matth. 13, 25 — 14/15 374, 18—20

ATERBDMΣΑ

1 φέρεται βιβλία BD φέρονται βιβλία M βιβλία φέρεται T^cER extant libelli
 A βιβλία εἰσὶ Tr βιβλία AT¹ | 1/2 οὐ χεῖρον TERM οὐδὲν χεῖρον A > BD
 2 ζιζανίων AT¹MΣA ζιζανίου T^cERBD | δίκην > T¹Tr + T^c | 4 τῶν
 τοῦ ἡν B | 5 αὐτοὺz TERBDM > A | 6 δὲ καὶ M | ἐαντοῦz T¹, durch
 Rasur corr. | 8 ἀκριβέστατα τοῖz BD | 11 πεποιημένου M | 12 διασώ-
 ζεται R | 14 KE A 9 BD 14 Kz BD | 16 σύγγραμμα BD | τε BDMΣ
 δὲ ATER | 16/17 μόδεστος ARBDM ὁ μόδεστος TE | 21 Kz A 16 KZ
 BD 21 A¹ERM | 22 τε ABDM δὲ TER | 23 βασιλεῖ ῥωμαίων D | τῆς
 ARBDM > TE | 24 ἰδία Tr | ἀπολογίαν R | προσέφωνησεν DM
 26 τὸ TEBDA Hieron. de vir. ill. 24 τὰ ARM | κατ² > Hieron

dei semina maculantibus et areas apostolicae doctrinae adulterina admixtione foedantibus ex omni parte sacerdotes domini velut vigilantes agricolae excutere eorum et expurgare mala semina nitebantur et tamquam solliciti pastores insidiantes lupos gregibus Christi clamoribus
 5 simul insectationibusque repellere, commonendo fratres. instruendo, scribendo etiam longe positus, ipsos quoque interdum, sicubi coram deprehendissent, comminus perurguendo et verborum lucta ac disputationum certamine prosternendo, alii etiam posteris consulentes quaestiones eorum et perversas obiectiones editis commentariis confutando. inter quos
 10 Theofilus, de quo nunc loquimur, non ignobili adversum eos, id est, adversum Marcionem indicatur ex his quae legimus disputatione congressus. huic igitur septimus ab apostolis in Antiochenae ecclesiae sacerdotio Maximinus successit.

sed et Filippus, quem Gortyniensis ecclesiae episcopum supra diximus, nobile etiam ipse monumentum adversum Marcionem dereliquit.
 [XXV] similiter et Irenaeus, | magnificentius autem ceteris Modestus, qui omnes ipsius deceptiones et fallacias relecto quo velabatur nequitiae tegmine denudavit. KE 25

[XXVI] Melito quoque Sardensis antistes ecclesiae et Apollinaris apud Hierapolin ecclesiam regens celeberrimi inter ceteros habebantur. qui et imperatori Romano apologeticos similiter libros pro nostra fide luculentissime conscriptos porrexerunt. horum quanta relicta sint monumenta, quae ad nostram usque notitiam pervenerunt. infra ostenditur. Melitonis de pascha libri duo, de optima conversatione liber unus, sed K; 26 1

NPOF

3 expugnare *N* | 8 certamina *P* | 9 subiectiones *N* | 10 theofilus et th. *PF* | 13 successit] suscepit *N* | 17 velabantur *P*¹ | tegimine *N* | 19/20 hierapolin] *P* hierapolim *NO* geropolym *F* | 21 similiter] simul *P*¹
 22 posuerunt *N*

ἐκκλησίας καὶ ὁ Περὶ κριακῆς λόγος, ἔτι δὲ ὁ Περὶ πίστεως ἀν-
 θρώπου καὶ ὁ Περὶ πλάσεως, καὶ ὁ Περὶ ὑπακοῆς πίστεως αἰσθη-
 τηρίων καὶ πρὸς τούτοις ὁ Περὶ ψυχῆς καὶ σώματος ἠνενοιο καὶ
 ὁ Περὶ λουτροῦ καὶ περὶ ἀληθείας καὶ περὶ πίστεως καὶ γενέσεως
 5 Χριστοῦ καὶ λόγος αὐτοῦ προφητείας καὶ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος
 καὶ ὁ Περὶ φιλοξενίας καὶ ἡ Κλείς καὶ τὰ Περὶ τοῦ διαβόλου καὶ
 τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου καὶ ὁ Περὶ ἐνσωμάτου θεοῦ. ἐπὶ πᾶσι
 καὶ τὸ Πρὸς Ἀντωνίνον βιβλίδιον. ἐν μὲν οὖν τῷ Περὶ τοῦ 3
 πάσχα τὸν χρόνον καθ' ὃν συνέταττεν, ἀρχόμενος σημαίνει ἐν
 10 τούτοις

»ἐπὶ Σερουιλλίου Παύλου ἀνθυπάτου τῆς Ἀσίας, ᾧ Σάγαρις
 >καιρῷ ἐμαρτύρησεν. ἐγένετο ζήτησις πολλή ἐν Αἰοδικαίς περὶ τοῦ
 >πάσχα, ἐμπεδόντος κατὰ καιρὸν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, καὶ ἐγράφη
 >ταῦτα«.

15 τούτου δὲ τοῦ λόγου μέμνηται Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν ἰδίῳ 4
 περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ. ὃν ὡς ἐξ αὐτίας τῆς τοῦ Μελίτωνος γραφῆς

2/3 vgl. Hebr. 5, 14 — 15—17 Zahn, Forsch. 3, 32

ATERBDMΣΑ

1 δὲ TERBDM δὲ καὶ A | πίστεωσ TERBDMΣΑ, Hieron [ἀνθρώπου >],
 φίσεωσ A | 2/3 ὑπακοῆσ πίστεωσ αἰσθητηρίων Π über das Hören des Ohres
 des Glaubens Σ de oboedientia fidei de sensibus A de sensibus Hieron, beide nach
 Conjectur | 3 ἦν ἐν οἷσ BD > ΜΣ Hieron ἢ νοῶσ ATER et mente A ἠνενοιο
 scheint aus ἢ ἐνόσ, das in ἢ νοῶσ corrigirt werden sollte, entstanden zu sein
 4 καὶ περὶ ἀληθείασ BDM καὶ ὁ περὶ ἀληθείασ ΑΑ Hieron und über die Wahrheit Σ
 καὶ ἀληθείασ TER | πίστεωσ TERBDMΣΑ γο πίστεωσ Αμ κτίσεωσ A > Hieron
 5 λόγωσ αὐτοῦ προφητείας T¹BD λόγωσ αὐτοῦ περὶ προφητείας AT^cTr^rERM über
 das Wort seiner Weissagung Σ de prophetia eius A de prophetia sua Hieron |
 5/6 καὶ περὶ ψυχῆσ καὶ σώματοσ καὶ ὁ περὶ φιλοξενίας T¹BD καὶ ὁ περὶ ψυχῆσ
 καὶ σώματοσ καὶ ὁ περὶ φιλοξενίας ΜΣΑ καὶ ὁ περὶ φιλοξενίας καὶ ὁ περὶ
 ψυχῆσ καὶ σώματοσ A καὶ ὁ περὶ φιλοξενίας T^cER Hieron nach Conjectur;
 περὶ λουτροῦ usw. — περὶ ψυχῆσ καὶ σώματοσ sind nicht Einzeltitel, sondern
 Capitellüberschriften eines einzigen Werkes, A Hieron paraphrasiren falsch |
 6 καὶ ἡ κλείς > Σ | 8 τὸ > R | τῷ TERBDA τοῖσ A > M | 11 σε-
 ρουιλλιον ATERB σερουῖνον D σερουλλιον M סרגיוס Σ Σεργιον A nach Act.
 13, 7 durch Zufall richtig [L. Sergius Paullus Prosop. imp. Rom. 3, 221] |
 11/12 ὡσ ἄγαρισ καὶ ῥῶ M ἄγαρισ las Σ | 13 ἐν ταῖσ ἡμέραισ ταῦταισ B
 15 ὁ > R | 16 ὡσ > B

et de profetis, de ecclesia, de die dominica, de fide hominis, de fig-
 mento, de oboedientia fidei, de sensibus, de anima et corpore et mente,
 de lavaero, de veritate, item de fide, de generatione Christi et de pro-
 fetia eius; item de anima et corpore, de hospitalitate, item liber, qui
 5 dicitur Clavis, de diabolo, de revelatione Iohannis, de deo corpore in-
 duto, et post omnia liber ad Antoninum Verum. in libello suo de 3
 pascha tempus quoque, quo scribebat, insinuans ita dicit:

>Sub Sergio<, inquit, >Paulo proconsule Asiae, quo in tempore Sa-
 >garis martyrio coronatus est, quaestio ingens oborta est apud Lao-
 10 >diciam de pascha, quibus diebus haec scripsimus<.

huius etiam ipsius libelli mentionem facit Clemens Alexandrinus 4
 in opere suo, ubi de paschae ratione scribit, quod se dicit ex occa-
 sione huius ipsius libelli, qui a Melitone prius editus fuerat, scribere.

NPOF

2 et corpore] corpore *N* | 4 de hosp.] et de hosp. *PO*² | 9/10 lau-
 dociam *P*

φησιν ἑαυτὸν συντάξει. ἐν δὲ τῷ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα βιβλίῳ 5
τοιαῦτά τινα καθ' ἡμῶν ἐπ' αὐτοῦ γεγονέναι ἰστορεῖ

>τὸ γὰρ οὐδεπώποτε γενόμενον. νῦν διώκεται τὸ τῶν θεοσεβῶν
>γένος καινοῖς ἐλαυνόμενον δόγμασιν κατὰ τὴν Ἀσίαν. οἱ γὰρ ἀνα-
5 >δειξ σκοφάνται καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐρασταὶ τὴν ἐκ τῶν διαταγμά-
>των ἔχοντες ἀφορμὴν, φανερωῶς ληστείουσι, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν
>διαρπάζοντες τοὺς μηδὲν ἀδιχοῦντας.

καὶ μεθ' ἕτερα φησιν

6

>καὶ εἰ μὲν σοῦ κελεύσαντος τοῦτο πράττεται, ἔστω καλῶς γινώ-
10 >μενον· δίκαιος γὰρ βασιλεὺς οὐκ ἂν ἀδίκως βουλευέσαιο πώποτε.
>καὶ ἡμεῖς ἠδέως φέρομεν τοῦ τοιοῦτου θανάτου τὸ γέρας· ταύτην
>δέ σοι μόνην προσφέρωμεν δέησιν ἵνα αὐτὸς πρότερον ἐπιγροῦς
>τοῦς τῆς τοιαύτης φιλονεικίας ἐργάτας. δίκαιως κρίνειας εἰ ἄξιοι
>θανάτου καὶ τιμωρίας ἢ σωτηρίας καὶ ἡσυχίας εἶσιν. εἰ δὲ καὶ
15 >παρὰ σοῦ μὴ εἴη ἡ βουλὴ αὕτη καὶ τὸ καινὸν τοῦτο διάταγμα. ὁ
>μηδὲ κατὰ βαρβάρων πρέπει πολεμίον, πολὺ μᾶλλον δεόμεθά σοι
>μὴ περιδεῖν ἡμῶς ἐν τοιαύτῃ δημοῦδει λεηλασίᾳ.

τούτοις αὐθις ἐπιφέρει λέγων

7

>ἡ γὰρ καθ' ἡμῶς φιλοσοφία πρότερον μὲν ἐν βαρβάροις ἦκ-
20 >μασεν, ἐπαρθήσασα δὲ τοῖς σοῖς ἔθνεσιν κατὰ τὴν Αὐγούστου τοῦ
>σοῦ προγόνοιο μεγάλην ἀρχὴν. ἐγενήθη μάλιστα τῇ σῇ βασιλείᾳ
>αἰσιον ἀγαθόν. ἔκτοτε γὰρ εἰς μέγα καὶ λαμπρὸν τὸ Ῥωμαίων ἡν-
>ξήθη κράτος· οὐδ' οὐ διάδοχος ἐνσταῖος γέγονάς τε καὶ ἔση μετὰ τοῦ
>παιδός, φιλιάσσων τῆς βασιλείας τὴν σύντρογον καὶ συναρξαμένην
25 >Αὐγούστῳ φιλοσοφίαν. ἦν καὶ οἱ πρόγονοί σοι πρὸς ταῖς ἄλλαις
>θρησκείαις ἐτίμησαν, καὶ τοῦτο μέγιστον τεκμήριον τοῦ πρὸς ἀγαθοῦ 8
>τὸν καθ' ἡμῶς λόγον συναρξάσαι τῇ καλῶς ἀρξαμένη βασιλείᾳ, ἐκ
>τοῦ μηδὲν φᾶλλον ἀπὸ τῆς Αὐγούστου ἀρχῆς ἀπαντῆσαι, ἀλλὰ

ATERBDMΣΑ

1 ἑαυτὸν ABDM αὐτὸν TER | 2 καθ' αὐτοῦ M > R ὅπ' αὐτοῦ Σ
3 τοῦτο D¹ in τὸ¹ corr. Dr | 6 τε καὶ M | 8 καὶ — φησὶν > T¹, T^c getilgt,
καὶ μεθ' ἕτερα Tr | 9 τοῦτο TERBDMΣ ταῦτα AA | 20 ἔθειον A | 21 με-
γάλην ἀρχὴν ATrRB μεγάλην ἀρχὴν EDM | 24 συναρξαμένην Tr | 25 ἐν
αὐγούστῳ M | 27/28 ἐκ τοῦ falsch, man verlangt τὸ

in eo autem libro. quem ad imperatorem scribit, talia quaedam memorat 5
illis temporibus adversum nos gesta:

>Quod numquam-, inquit, >factum est, nunc persecutionem patitur
>genus piorum. effugantur undique novis decretis per omnem Asiam
5 >promulgatis. inpudentes namque homines et calumniosi, qui rapere
>aliena desiderant, occasione accepta imperialium praeceptorum more
praedonum die noctuque grassantur et diripiunt innocentes.

Et post aliquanta iterum dicit:

6

>Et si quidem te iubente haec faciunt, bonum credamus, quidquid
10 >iusto imperatore iubente committitur. sed et nos libenter ferimus
>mortem, quam a te cognoscimus inrogari. sed hoc est solum, quod
>te obsecramus, ut ipse prius ministros protervitatibus huius requiras et
>si a te mandatae sunt istae quas inrogant mortes, ipse discutias. si
>vero tuam quoque conscientiam praeceptum istud tam inmane et tam
15 >barbarum latet. obsecramus, ne nos despicias et patiaris religiosos cives
>tam publico latrocinio iugulari.

Et iterum post aliquanta addit etiam haec:

7

>Etenim philosophia haec, qua nos utimur, primo quidem florebat apud
>barbaros. introducta est autem etiam Romanae vestrae conversationi
20 >Augusti temporibus, ex quo et regni vestri sublimius culmen ascendit
>observantiae huius auspiciis elevatum. cuius imperii feliciter propa-
>gati tu felix successor existis et traditum tibi feliciter servas una cum
>filio. propter quod et simul tibi cum imperio traditum nostrae filo-
>sofiae ritum pari religione custodi, velut qui ingressu suo patribus tuis
25 >causam prosperitatis intulerit. et fidem, quae cum ipsius Augusti
>felicitatibus adolevit. integram tu quoque nunc regnans inlibatamque
>conserva, quia nec ipsi Augusto in ingressu eius vel in progressu triste

NPOF

4 et fugantur *N* | 19 barbaros] haebros *O* | conuersionis *N*

23 imperium *N*

Eusebius II.

25

>τοῦναντίον ἅπαντα λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα κατὰ τὰς πάντων εὐχάς.
 >μόνοι πάντων. ἀναπεισθέντες ὑπὸ τινων βασκάνων ἀνθρώπων. τὸν 9
 >καθ' ἡμᾶς ἐν διαβολῇ καταστῆσαι λόγον ἠθέλησαν Νέρων καὶ Δομε-
 >τιανός. ἀφ' ὧν καὶ τὸ τῆς συγκοφαντίας ἀλόγῳ συνηθείη περὶ τοὺς
 5 >τοιούτους ἦναι συμβέβηκεν ψεῦδος· ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἄγνοιαν οἱ 10
 >σοὶ εὐσεβεῖς πατέρες ἐπληροφόσαντο. πολλάκις πολλοῖς ἐπιπλή-
 >ξαντες ἐγγράφως, ὅσοι περὶ τούτων νεωτερίσαι ἐτόλμησαν· ἐν οἷς
 >ὁ μὲν πάππος σου Ἀδριανὸς πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, καὶ Φουν-
 >δανῶ δὲ τῷ ἀνθυπάτῳ. ἡγουμένῳ δὲ τῆς Ἀσίας. γράφων φαίνεται.
 10 >ὁ δὲ πατήρ σου. καὶ σοῦ τὰ σύμπαντα διοικοῦντος αὐτῷ. ταῖς πό-
 >λεσι περὶ τοῦ μηδὲν νεωτερίζειν περὶ ἡμῶν ἔγραψεν, ἐν οἷς καὶ
 >πρὸς Λαρισίαιους καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καὶ Ἀθηναίους καὶ πρὸς
 >πάντας Ἕλληνας. σὲ δὲ καὶ μᾶλλον περὶ τούτων τὴν αὐτὴν ἐκεί- 11
 >νοις ἔχοντα γνώμην καὶ πολὺ γε φιλανθρωποτέραν καὶ φιλοσοφω-
 15 >τέραν, πεπείσμεθα πάντα πράσσειν ὅσα σου δεόμεθα.

ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τῷ δηλωθέντι τέθειται λόγῳ· ἐν δὲ ταῖς 12
 γραφείσαις αὐτῷ Ἐκλογαῖς ὁ αὐτὸς κατὰ τὸ προοίμιον ἀρχόμενος
 τῶν ὁμολογουμένων τῆς παλαιᾶς διαθήκης γραφῶν ποιεῖται κατά-
 λογον· ὃν καὶ ἀναγκαῖον ἐνταῦθα καταλέξει, γράφει δὲ οὕτως

20 >Μελίτων Ὀνησίμῳ τῷ ἀδελφῷ χαίρειν. ἐπειδὴ πολλάκις ἤξιώσας, 13
 >σπονδῇ τῇ πρὸς τὸν λόγον χρώμενος, γενέσθαι σοι ἐκλογὰς ἔκ τε
 >τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν περὶ τοῦ σωτήρος καὶ πάσης τῆς
 >πίστεως ἡμῶν. ἔτι δὲ καὶ μαθεῖν τὴν τῶν παλαιῶν βιβλίων ἐβου-
 >λήθης ἀκριβείαν πόσα τὸν ἀριθμὸν καὶ ὅποια τὴν τάξιν εἶεν, ἐσπού-
 25 >δασα τὸ τοιοῦτο πράξαι. ἐπιστάμενός σου τὸ σπονδαῖον περὶ τὴν
 >πίστιν καὶ φιλομαθὲς περὶ τὸν λόγον ὅτι τε μέλιστα πάντων πόθῳ
 >τῷ πρὸς τὸν θεὸν ταῦτα προκρίνεις, περὶ τῆς αἰωνίου σωτηρίας
 >ἀγωνιζόμενος. ἀνελθὼν οὖν εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ ἕως τοῦ τόπου 14

ATERBDMΣΑ

3 καταστῆσαι ARBDM καταστῆσαι TE | 8 σου > B | 8,9 φουδάνω
 M | 9 δὲ > BD | 10 πάντα Wendland und Wil | συνδιοικοῦντος
 Valois, für Melito richtig | 11 τὸ T¹ corr. Tc | 12 πρὸς^s > BD
 15 πράξειν Wil | 17 προοίμιον BDM προοίμιον αὐτῷ TER προοίμιον αὐτὸ
 A | 19 καταλέξει ἡγουμένα ἔχοντα ἐπὶ λέξεωσ οὕτωσ B | 21 τὸν > B
 σοι ἐκλογὰσ TE BDM ἐκλογὰσ σοι A ἐκλογὰσ R | 24 εἶεν Tc ERBDM
 εἰδέναι AT¹ | 26 μέλιστα interpolirt | πάντων > T¹ + T_r, Tc getilgt
 27 τὸν > RB

>aliquid accidit, sed e contrario laeta omnia et omnia magnis successibus
 >plena, obsecrantibus deum summum pro imperii eius statu religionis
 >huiusce cultoribus. nec quisquam principum nisi Nero solus et Domi- 9
 >tianus nequam hominum suggestionibus adversati sunt dogmati nostro.
 5 >ex quorum tempore accidit nos falsis calumniis infamari. sed illorum 10
 >errorem, qui ex ignorantia venerat, emendaverunt patres tui. qui fre-
 >quentibus postmodum decretis animadverterunt in eos, qui auderent
 >molestiae aliquid huiusmodi cultoribus inrogare. in quibus avus tuus
 >Hadrianus et ad alios quidem multos iudices, praecipue tamen ad Fun-
 10 >danum proconsulem Asiae pro hoc litteras dedit. pater vero tuus te-
 >cum pariter Romani regni apicem regens omnibus quidem generaliter
 >civitatibus, maxime tamen ad Larisaeos et Thessalonicenses et Athe-
 >nienses pro his mittit edicta. te vero multo magis eandem credimus 11
 >servare sententiam, immo et multo clementius confidimus provisurum.
 15 >tamquam qui verae filosofae et purae religionis amator existas<.

Haec et multa alia nobiliter ab eo scripta in libello, de quo me- 12
 moravimus, inferuntur. in his autem quae de explanatione scripturarum
 scribit, quasi in praefatione enumerat, quae sint volumina veteris testa-
 menti, quae in canone debeant observari. quam partem scripturae in-
 20 dere his necessarium puto:

>Melito Onesimo fratri salutem. Quoniam quidem frequenter me 13
 >rogasti pro studio. quod habes erga verbum dei, ut excerptam tibi
 >testimonia ex lege et profetis de salvatore et de fide nostra simulque
 >indicem. qui sit ordo vel numerus veteris testamenti voluminum.
 25 >postulata libenter explevi. sciens quod sit in te discendi studium vel
 >quanta fidei devotio, ut vitae aeternae desiderio nihil praeponis. scias 14
 >ergo perrexisse me usque ad orientis eum locum, ubi praedicationis
 >nostrae coepit exordium et ubi gesta sunt illa omnia. quae leguntur
 >scripta, ibique diligenter de omnibus explorasse. quae essent veteris

NPOF

1 accedit *P* | et omnia] *NF* sub *O*² *om.* *PO*¹ | 3 huiusque *P*
 5 accedit *P* | 7 audierint *P*¹ | 9 ad *om.* *NO*¹ | 9/10 fundanum] *P*¹
 fundanium *P*²*NOF* | 10 proconsule *NP*¹ | dedit *om.* *N* | 11 regens]
NPO gerens *F* | 12 lariseos *P* larisseos *NOF* | 13 eandem] et eandem *P*
 17 inferuntur] inseruntur *PO*² | 18 quasi] quas *P* | 26 ut u. a. desi-
 derio] et ut ob u. a. desiderium *P* | 27 eum *om.* *PF*

γενόμενος ἔνθα ἐκηρύχθη καὶ ἐπράχθη. καὶ ἀκριβῶς μεθὼν τὰ τῆς
 >παιδείας διαθήκης βιβλία. ὑποτάξας ἔπειμ' αὖ σοι ὧν ἔστι τὰ ὀνό-
 >ματα· Μουσεως πέντε. Γένεσις Ἐξοδος Ἀριθμοὶ Λευιτικὸν Δευτερο-
 >νόμιον. Ἰησοῦς Νανῆ. Κριταί. Ρούθ. Βασιλειῶν τέσσαρα, Παραλειπο-
 >μένων δύο. Ψαλμῶν Δαυίδ. Σολομῶνος Παροιμίαι ἢ καὶ Σοφία.
 >Ἐκκλησιαστής. Αἴσμα Αἰσμάτων. Ἰώβ. Προφητῶν Ἡσαΐον Ἰερεμίον
 >τῶν δώδεκα ἐν μονοβίβλῳ Δανιὴλ Ἰεζεκιήλ. Ἐσδρας· ἐξ ὧν καὶ τὰς
 >ἐκλογὰς ἐποιήσαμην, εἰς ἕξ βιβλία διελόνκ.

καὶ τὰ μὲν τοῦ Μελίτωνος τοσαῦτα·

10 τοῦ δ' Ἀπολιναρίου πολλῶν παρὰ πολλοῖς σφζομένων τὰ εἰς $\overline{K\bar{H}}$ 27
 ἡμᾶς ἐλθόντα ἔστιν τάδε· λόγος ὁ πρὸς τὸν προειρημένον βασιλέα
 καὶ Πρὸς Ἕλληνας συγγράμματα πέντε καὶ Περὶ ἀληθείας α' β' καὶ
 Πρὸς Ἰουδαίους α' β' καὶ ἅ μετὰ ταῦτα συνέγραψε κατὰ τῆς τῶν
 Φρυγῶν αἰρέσεως. μετ' οὗ πολὺν καινοτομηθείσης χρόνον, τότε γε
 15 μὴν ὡσπερ ἐκστῆν ἀρχομένης, ἔτι τοῦ Μουσανοῦ ἅμα ταῖς αὐτοῦ
 ψευδοπροφητίαις ἀρχὰς τῆς παρεκτροπῆς ποιούμενον.

Καὶ Μουσανοῦ δέ, ὃν ἐν τοῖς φθάσασιν κατελέξαμεν, φέρεται $\overline{K\bar{H}}$ 28
 τις ἐπιστρατιζώτατος λόγος, πρὸς τινὰς αὐτῷ γραφεῖς ἀδελφοὺς
 ἀποκλίνοντας ἐπὶ τὴν τῶν λεγομένων Ἐγκρατιῶν αἵρεσιν, ἄρτι
 20 τότε στῆν ἀρχομένην ξένην τε καὶ φθοριμαίαν ψευδοδοξίαν εἰσά-

17 368, 15

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

1 καὶ² ΤΕΡΒΔΜ > Α | 3 ἀριθμοὶ λευιτικὸν ΑΤΕΡΜΣ^b λευιτικὸν ἀριθμοὶ
 ΒΔΛΣ^aΣ^{arm} | 5 ἢ καὶ Β ἢ καὶ ΑΤ¹ καὶ Δ καὶ ἢ Τ^cΕΡΜ was Weisheit Σ
 qmae et Α | 6 αἴσματα αἰσμάτων Α | 7 ἕξασ Τ¹ σδ übergeschrieben Τ^c
 ἕσδρα Ε [α auf Ras.], R | 9 ταῦτα Τ γρ τοσαῦτα Τ^{em} | 10 $\overline{K\bar{H}}$ ohne hand-
 schriftliche Gewähr, da ΑΣ versagen, 380, 21 $\overline{K\bar{H}}$ ΒΔ 10 ΑΕ Ε 9 ΑΕ Μ
 11 προειρημένον ΤΕΒΔΜΣΑ εἰρημένον ΑΡ | 12 ὁ πρὸς Ἕλληνας Τ¹, ὁ ge-
 tilgt | συγγράμματα πέντε > Τ¹ + Τ^r, Τ^c getilgt | καὶ Περὶ ἀληθείας
 α' β' > Σ | ἁ β̄ Μ πρῶτον δεῦτερον ΤΕΡ πρῶτον καὶ δεῦτερον ΑΒΔ
 12/13 καὶ Πρὸς Ἰουδαίους α' β' > ΑΔ Hieron. de uir. ill. 26 | 13 ἁ β̄ ΒΔΜ
 πρῶτον δεῦτερον ΤΕΡ | ἡ > Τ¹ + Τ¹ | συνέγραψεν Β | τῶν > Β
 15 ἔτι ΑΔΜ ἐπὶ ΤΕΡΒ | 16 ποιούμενον ΑΤ¹ΜΣΑ ποιούμενον τοσαῦτα καὶ
 περὶ τοῦδε λεπτέον Τ^{em}ΕΡΒΔ ποιούμενον τοσαῦτα καὶ αὐτοῦ Τ^r | 17 $\overline{K\bar{H}}$
 ohne handschriftliche Gewähr, 10 $\overline{K\bar{\Theta}}$ ΒΔ 17 ΑΣ ΕΡΜ | καὶ > ΒΔ | μον-
 σιανοῦ Β | ὃν ἐν τοῖς] ὕψος Μ¹ corr. Μ^c | 18 τις εἶς Μ | ἐπιτραπι-
 ζώτατος ΔΜ | 19 ἐγκρατιῶν ΑΤ¹Δ ἐγκρατιῶν Τ^cΕΡΒΜ | 20 ἀρχομένην
 Α¹ corr., ΤΕΡΔ^rΜ ἀρχομένης Α¹ΒΔ¹

>testamenti volumina. ibi igitur quae cum omni investigatione conperi.
 >haec sunt: Moysei libri quinque: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri.
 >Deuteronomium; tum deinde Iesus Naue, Iudicum, Ruth, Regnorum
 >libri quattuor, Paralipomenon libri duo, Psalmi David, Salomonis Pro-
 5 >verbia quae et Sapiaentia, Ecclesiastes, Cantica Canticorum, Iob; pro-
 >phetæ autem Esaias. Hieremias, duodecim prophetarum liber unus.
 >Danahel. Ezechihel, Hesdras. ex his ergo et eglogas tibi, id est ex-
 >cerpta testimonia in sex libris digesta transmisi<.

De Melitonis monumentis ista conperimus.

XVII] 10 Apollinaris vero cum multa a multis habeantur, ad nos tamen ista *KZ* 27
 sunt quae venerunt. apologeticus liber ad praedictum imperatorem
 scriptus et adversum paganos libri quinque, de veritate libri duo, et
 quos postmodum edidit adversum Catafrygas, Montanum scilicet et
 pseudoprofetissas eius. qui tunc primum deviandi a recto itinere ex-
 15 ordium sumpserant.

XXVIII] Sed et Musani, cuius in praecedentibus fecimus mentionem, fertur *KH* 28
 libellus multa elegantia scriptus ad quosdam fratres, qui declinaverant

NPOF

2 moysi *NO* mosei *PF* | 4 solomonis *N* | 5 et] est *N* | 7 hiezechihel
P | esdras *P* | 9 melitonis *om. N* | ita *N*

γονσαν τῷ βίῳ· ἧς παρεστραπῆς ἀρχιγὸν καταστήσει Τετιανὸν λόγος $\bar{K}\theta$
 ἔχει, οὐ μικροῦ πρόσθεν τὰς περὶ τοῦ θαυμασίου Ἰουστίνου περὶ- 29 1
 θείμεθα λέξεις· μεθητήν αὐτὸν ἱστοροῦντες τοῦ μάρτυρος· δηλοῖ
 δὲ τοῦτο Εἰρηναῖος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις· ὁμοῦ τὰ
 5 τε περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν αἰρέσεως οὕτω γράφων

>ἀπὸ Σατορνίλου καὶ Μαρκιωνος οἱ καλούμενοι Ἐγζρατεῖς ἀγα- 2
 >μίαν ἐκήρυξαν· ἀθετοῦντες τὴν ἀρχαίαν πλάσιν τοῦ θεοῦ καὶ ἡρέμα
 >κατηγοροῦντες τοῦ ἄρρεν καὶ θῆλυ εἰς γένεσιν ἀνθρώπων πεποι-
 >κότος· καὶ τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῖς ἐμψύχων ἀποχὴν αἰσθη-
 10 >σαντο· ἀχαριστοῦντες τῷ πάντε πεποιηκότι θεῷ· ἀντιλέγουσί τε τῇ
 >τοῦ πρωτοπλάστου σωτηρίᾳ· καὶ τοῦτο νῦν ἐξευρέθη παρ' αὐτοῖς 3
 >Τετιανοῦ τινος πρώτως ταύτην αἰσενέγκαντος τὴν βλασφημίαν· ὃς
 >Ἰουστίνου ἀγροατῆς γεγονώς· ἐφ' ὅσον μὲν συνῆν ἐκείνῳ, οὐδὲν ἐξέ-
 >φηνεν τοιοῦτον, μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου μαρτυρίαν ἀποστὰς τῆς ἐκ-
 15 >κλησίας· οἰήματι διδασκάλου ἐπαρθεῖς καὶ τρυφθεῖς ὡς διαφθὸν
 >τῶν λοιπῶν, ἴδιον χειρακτῆρα διδασκαλείου συνεστήσατο, αἰδῶνάς
 >τινας ἀσράτους ὁμοίως τοῖς ἀπὸ Οὐαλέντινου μεθολογήσας γάμον
 >τε φθορὰν καὶ πορνείαν παραπλήσιως Μαρκιῶνι καὶ Σατορνίλῳ
 >ἀναγορεύσας· τῇ δὲ τοῦ Ἀδὰμ σωτηρίᾳ παρ' ἑαυτοῦ τὴν ἀντιλογίαν
 20 ποιησάμενος·

ταῦτα μὲν ὁ Εἰρηναῖος τότε· σμικροῦ δὲ ὕστερον Σενηρός τις 4
 τοῦνομα κρατύνας τὴν προδηλωμένην αἵρεσιν, αἰτίως τοῖς ἐξ αὐτῆς
 ὀρμημένοις τῆς ἀπ' αὐτοῦ παρηγημένης Σενηριανῶν προσηγορίας
 γέγονεν· χρῶνται μὲν οὖν οὗτοι νόμῳ καὶ προσήταις καὶ ἐγγε- 5
 25 λίοις· ἴδιως ἐοικημένοις τῶν ἱερῶν τὰ νοήματα γραφῶν· βλασφη-
 μοῦντες δὲ Παῦλον τὸν ἀπόστολον· ἀθετοῦσιν αὐτοῦ τὰς ἐπιστολάς·

2/3 358, 1—15 — 6—20 Iren. 1, 28, 1

ATERBDMΣΔ

1 $\bar{K}\theta$ ohne handschriftliche Gewähr, KZ A 388, 17 $\bar{K}\bar{E}$ Σ \bar{A} BD | 4 τοῦτο
 TERBDM ὁ A | 4/5 τε τὰ DM | 6 σατορνίλου TEBΣ σατορνίλου R
 9/10 ἐποιήσατο M | 10/11 τὴν — σιν D | 17 γάμον T¹RBDM [Hippolyt. 8, 16]
 τὸν γάμον A [vgl. Theodoret. haer. fab. 1, 20. Epiph. 46, 2] γάμον oder τὸν γάμον
 ΣΔ γάμων T^cE Iren^{lat} | 18 σατορνίλω TERΣ | 19 ἀναγορεύσας ATERBD
 ΣΔ Iren ἀπαγορεύσας M γρ ἀπαγορεύσας A^m | ἀντιλογίαν T¹Σ Iren [vgl.
 auch 3, 23, 5] γρ ἀντιλογίαν A^m αἰτιολογίαν A^cERBM ἀπολογία D καινολογίαν
 Δ | 21 σμικροῦ ATER σμικρόν M μικρόν BD | ὕστερον ABDM ὕστερος TER
 22 τοῦνομα T^cTrERDM ὄνομα A¹ ὄνομα B | 25 ἴδιοις M

ad haeresim quae dicitur Encratitarum, tunc nuper exortam. cuius $\overline{K\Theta}$
 auctorem extitisse Tatianum sermo adserit, illum ipsum, de quo in **29 1**
 superioribus memoravimus, beato Iustino testimonium dante, cuius eum
 et discipulum ferunt. de quo tamen Irenaeus in primo libro contra
 5 haereses haec refert:

>A Saturnino<, inquit, >et Marcione descenderunt et ii qui vo- **2**
 >cantur Encratitae, nuptias refutantes, quae a deo antiquitus institutae
 >sunt, et subtiliter accusantes illum qui ab initio masculum et feminam
 >ad restitutionem humani generis fecit. sed et ab animalibus absti-
 10 >nendum praedicant, ingrati existentes deo, qui haec humanis usibus
 XXVIII >procreavit. | contradicunt etiam primi hominis saluti. et hoc nunc in- **3**
 >ventum est ab his quibus Tatianus quidam auctor extitit et huiuse-
 >modi blasphemias introduxit. qui fuit quidem auditor Iustini, sed
 >donec cum ipso fuit. nihil tale sentire se prodidit. postea vero quam
 15 >ille martyr effectus est, abscidit se ab ecclesiis doctoris adrogantia
 >tumidus et elatione nimia inflatus, tamquam qui se ceteris duceret
 >melioem, proprium maluit quam a veteribus traditum docendi insti-
 >tuere stilum. saecula quaedam invisibilia secundum Valentini fabulas
 >introducens, nuptias autem et fornicationem corruptionemque pari iu-
 20 >dicans lege. similia Marcioni Saturninoque confirmans. de salute vero
 >Adam in dubium deducenda novis quaestionibus commentatur<.

Et paulo post idem Irenaeus addit etiam haec: **4**

>Non multo autem<, inquit, >post Severus quidam supra dictae haeresi
 >robur adiungens fomenta maxima eius sectatoribus praestitit. unde et
 25 >magis Severiani appellati sunt. qui utuntur quidem lege et profetis **5**
 >et euangeliis, sed propria quadam interpretatione scripturarum sensum
 >pervertunt. obtreant autem Paulo apostolo et refutant eius epistulas.

NPOF

1 quae] qui *NF*¹ | 6 marciano *P* | 7 instituta *N* constitutae *Pa*
 13 blasphemans *N* | 26 sed] sed et *P*

μηδὲ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων καταδεχόμενοι. ὁ μὲντοι γε 6
 πρότερος αὐτῶν ἀρχηγὸς ὁ Τατιανὸς συνάφειάν τινα καὶ συναγωγήν
 οὐκ οἶδ' ὅπως τῶν εὐαγγελίων συνθείς. Τὸ διὰ τεσσάρων τοῦτο
 προσωνόμενον. ὃ καὶ παρὰ τισιν εἰς ἔτι νῦν φέρεται· τοῦ δ' ἀποστό-
 5 λου φασὶ τολμησαί τινες αὐτὸν μεταγράσαι φωνάς. ὡς ἐπιδιορθού-
 μενον αὐτῶν τὴν τῆς φράσεως σύνταξιν. καταλέλοιπεν δὲ οὗτος 7
 πολὺ τι πλήθος συγγραμμάτων. ὧν μάλιστα παρὰ πολλοῖς μνημο-
 νεύεται διαβόητος αὐτοῦ λόγος ὁ Πρὸς Ἕλληνας. ἐν ᾧ καὶ τῶν
 ἀνέκαθεν χρόνον μνημονεύσας. τῶν παρ' Ἕλλησιν εὐδοξίμων ἀπάν-
 10 των προγενέστερον Μωυσῆα τε καὶ τοὺς Ἑβραίους προφήτας ἀπέ-
 γηγεν· ὅς δὲ καὶ δοκεῖ τῶν συγγραμμάτων ἀπάντων αὐτοῦ κάλλιστός
 τε καὶ ὄφελιμώτατος ὑπάρχειν. καὶ τὰ μὲν κατὰ τοῦσδε τοι-
 αῦτα ἦν·

ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς βασιλείας, πληθυνουσῶν τῶν αἰρέσεων ἐπὶ τῆς 1 30 1
 15 Μῆσης τῶν ποταμῶν, Βαρθησάνης. ἰκανώτατός τις ἀνὴρ ἐν τε τῇ
 Σύρῳ φωνῇ διαλεκτικώτατος. πρὸς τοὺς κατὰ Μεσολίονα καὶ τινὰς
 ἑτέρας διεφύρων προισταμένους δογματῶν διελόγους συστησάμενος
 τῇ οἰκείᾳ παρέδωκεν γλώττην τε καὶ γραφῇ μετὰ καὶ πλείστον ἑτέ-
 20 ρων αὐτοῦ συγγραμμάτων· οὓς οἱ γνώριμοι (πλείστοι δὲ ἦσαν αὐτῷ
 δυνατῶς τῷ λόγῳ παριστάμενοι) ἐπὶ τὴν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς Σύρῳ
 μεταβλήκασιν φωνῆς· ἐν οἷς ἐστὶν καὶ ὁ πρὸς Ἀντωνίνον ἰκανώ- 2
 τατος αὐτοῦ περὶ εἰμαρμένης διάλογος ὅσα τε ἄλλα φασὶν αὐτὸν
 προσάσει τοῦ τότε διωγμοῦ συγγράφαι. ἦν δ' οὗτος πρότερον 3
 τῆς κατὰ Οὐαλεντίνον σχολῆς, καταγρονὸς δὲ ταύτης πλείστα τε τῆς
 25 κατὰ τοῦτον μυθοποιίας ἀπελέγξας, ἐδόκει μὲν πως αὐτὸς ἐαντῷ
 ἐπὶ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην μετατεθεῖσθαι. οὐ μὲν καὶ παντελῶς γε
 ἀπερρώγατο τὸν τῆς παλαιᾶς αἰρέσεως ὄψον. ἐν τούτῳ γε μὴν
 καὶ ὁ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος Σωτήρ τελευτᾷ.

ATERBDMΣΔ

5/6 ἐπιδιορθουμένος R | 7 *u* > T¹ + T^c, getilgt | 8 καὶ BDM > ATER
 12/13 τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα BD | 14 *A* ohne handschriftliche Gewähr *KH* A
 Hς Σ AA BD AZ EM | πληθυνουσῶν TERBDM πληθυνουσῶν A | 15 nach
 ποταμῶν + in Urhai [Edessa] Σ | 16 σύρω T¹ corr. T^c | 17 προισταμένους
 T¹ corr. T^c προισταμένων B | διὰ λόγον Σ | 18 οἰκεία TERBDM ἰδίαι A |
 παραδέδωκεν B | 18/19 ἑτέρων > B | 19 γνώριμοι ABDMΣΔ Hier. de uir.
 ill. 33 γνωριμώτατοι FER | 20 παριστάμενοι Σ | 22 περὶ εἰμαρμένης αὐτοῦ M
 23 δ' T¹BDM δ' ἄρα A, T^c [getilgt], ER | 24 τε B | 25 κατ' αὐτὸν DM
 26 ὀρθωτέρων T¹ corr. T^c καὶ παντελῶς γε BDM γε παντελῶς A παντελῶς TER
 27 ἀπερρώγατο AT^rR ἀπερρώγατο BD ἀπερρώγατο T¹E ἀπερρώγατο M vernichtete
 Σ | γε μὴν > BD | 28 Σωτήρ > Σ | τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο BD

>sed neque Actus apostolorum suscipiunt. verumtamen prior eorum 6
 >auctor Tatianus conlationem quandam faciens euangeliorum nescio
 >quomodo composuit euangelium unum ex quattuor, quod Diatessaron
 >nominavit, quod etiam nunc habetur a multis. dicitur autem et nonnulla
 5 >ex sermonibus apostoli permutasse, tamquam qui emendare velit or-
 >dinem compositionemque verborum. reliquit autem hic ipse infinitum 7
 >librorum numerum. sed ille, quem adversum gentes scripsit, liber ex
 >omnibus scriptis eius praecipuus et valde utilis comprobatur<.

Sed et de his satis dictum.

XXX] 10 Per idem tempus innumeris haeresibus ubique pullulantibus et 1 30 1
 praecipue apud Mesopotamiam Bardesanes quidam vir disertissimus in
 Syrorum lingua et vehemens dialecticus adversum Marcionem aliosque
 nonnullos dialogos scribit, quos propria lingua compositos edidit. sed
 et plura alia eius extant volumina, quae discipuli eius in Graecum
 15 vertere sermonem. erat namque ita potens in verbo et doctrina et in
 disputationibus validus, ut plurimos et nobiles viros habuerit secta-
 tores. est eius et ad Antoninum de fato potentissimus dialogus. sed 2
 et alia multa scripsit quae satis utilia et pernecessaria persecutionum
 quae tunc erant temporibus exitere. ferunt autem hunc ipsum fuisse
 20 primum de Valentini schola. sed cum magistrum notasset erroris et 3
 ineptas eius fabulas arguisset, visus est sibi ad meliorem et rectam
 fidei sententiam convertisse. nec tamen ex integro veterum errorum
 sordes maculamque deposuit. eisdem vero temporibus etiam Romanae
 ecclesiae Soter episcopus vivendi finem fecit.

NPOF

9 sed et] sed *PF* | 11 bardesanis *P*² bardesanus *P*¹ | 20 primum]
*PO*² primo *O*¹ *F* om. *N*

E

Τάδε καὶ ἡ πέμπτη περιέχει βιβλος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας

- A Ὅσοι καὶ ὅπως κατὰ Οὐῆρον ἐπὶ τῆς Γαλλίας τὸν ὑπὲρ τῆς
 εὐσεβείας διεξῆλθον ἀγῶνα.
 5 B Ὡς οἱ θεοφιλεῖς μάρτυρες τοὺς ἐν τῷ διωγμῷ διαπεπτωκότα
 ἐθεράπευον δεξιούμενοι.
 Γ Ὅποια τῷ μάρτυρι Ἀττάλῳ δι' ὄνειρου γέγονεν ἐπιγάνεια.
 Δ Ὅπως οἱ μάρτυρες τὸν Εἰρηναῖον δι' ἐπιστολῆς παρετίθεντο.
 10 E Ὡς Μάρκῳ Ἀύρηλίῳ Καίσαρι ταῖς τῶν ἡμετέρων εὐχαῖς οὐρα-
 νόθεν ὁ θεὸς ἐπακούσας ὕσεν.
 ζ Τῶν ἐπὶ Ρώμῃς ἐπισκοπεύσαντων κατάλογος.
 Z Ὡς καὶ μέχρι τῶν τότε καιρῶν διὰ τῶν πιστῶν δυνάμεις ἐνηρ-
 γοῦντο παράδοξοι.
 Η Ὅπως ὁ Εἰρηναῖος τῶν θείων μνημονεύει γραφῶν.
 15 Θ Οἱ κατὰ Κόμοδον ἐπισκοπεύσαντες.
 I Περὶ Πανταίνου τοῦ φιλοσόφου.
 ΙΑ Περὶ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως.
 ΙΒ Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισκόπων.
 ΙΓ Περὶ Ῥόδωνος καὶ ἧς ἐμνημόνευσεν κατὰ Μαρκίωνα διαφορίας.
 20 ΙΔ Περὶ τῶν κατὰ Φρύγας ψευδοπροφητῶν.
 ΙΕ Περὶ τοῦ κατὰ Βλάστον ἐπὶ Ρώμῃς γενομένου σχίσματος.
 ΙΖ Ὅσα περὶ Μοντανοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ψευδοπροφητῶν μνη-
 μονεύεται.

AA^m ΣΣ^t AB, D [bis 396, 8 ζήτηματος; danach ein Quaternio ausgefallen], T(ERM)

2 ε̄ M | 3 sub *Seuero* A | τῆς > BD | γαλλίας aus γαλιλαίας corr.
 DM | 5 διαπίπτοντας B | 7 nach γέγονεν + ἐκ θῦ BD | 8 ἐπιστολῶν
 ΣΣ^t ER | παρατίθενται TM | 10 ὁ θεὸς > A | ὕσεν BDT^c ER ἕεν T¹ M
 ἐτίσειν AA^m | 12 καὶ > BD | 14 am Schluss + *et de septuaginta inter-*
pretibus A + καὶ περὶ τοῦ καταλόγου αὐτῶν καὶ τῶν ὀ [εβδομήκοντα M] ἑομηρε-
 τῶν ERM | 15 nach Κόμοδοι + μετὰ μάρκων ἀντωνίνων βασιλεύσαντα ER
 21 φλωρίνον καὶ βλάστον Σ^{arm} Σ^t ERM | ῥώμην BD¹, corr. D¹ | γενομένου
 ἀτοπωτάτου σχίσματος BD | 22 23 περὶ μοντανοῦ—ψευδοπροφητῶν ὅσα μνη-
 μονεύεται BD | 22 μετ' αὐτοῦ AA^m σὺν αὐτῷ BD mit ihm ΣΣ^t ceteris A κατ'
 αὐτὸν TERM | nach ψευδοπροφητῶν + ἐξ ἀνωνύμων συγγραφέως ER

LIBER V

- I Quanti et quemadmodum sub Severo apud Galliam pro pietate subierint mortem.
- 5 II Ut martyres, quamdiu habebantur in vita, omnes, qui in persecutione lapsi sunt, revocabant.
- III Qualis Attalo martyri apparuit visio.
- IIII Ut martyres Irenaeum sua commendatione prosequuntur.
- V Quemadmodum sub Marco Aurelio Caesare nostrorum precibus exauditis pluviam praestitit deus.
- 10 VI Enumeratio episcoporum, qui fuerint Romae.
- VII Ut usque ad illa tempora per fideles miracula fiebant.
- VIII Quemadmodum Irenaeus canonem scripturarum divinarum definit et de septuaginta interpretibus.
- VIIII Enumeratio sub Commodo sacerdotum.
- 15 X De Panthaeno filosofo.
- XI De Clemente Alexandrino.
- XII De episcopis Hierusolymorum.
- XIII De Rhodone et Marcionis secta.
- XIIII De pseudopphetis Catafrygarum.
- 20 XV De schismate, quod sub Blasto factum est Romae.
- XVI Quae de Montano et ceteris pseudopphetis feruntur.

NPOF

11 ut] ubi *P*² | 15 filosofi *N*

- IZ* Περὶ Μιλτιάδου καὶ ὧν συνέταξε λόγων.
IH Ὅσα καὶ Ἀπολλώνιος τοὺς κατὰ Φρυγίας ἀπήλεγξεν καὶ τίνων ἐμνημόνευσεν.
IΘ Σεραπίωνος περὶ τῆς τῶν Φρυγῶν αἰρέσεως.
 5 *K* Ὅσα Εἰρηναίου τοῖς ἐπὶ Ῥώμῃς σχισματιστοῖς ἐγγράφως διείλεκται.
KA Ὅπως ἐπὶ Ῥώμῃς Ἀπολλώνιος ἐμαρτύρησεν.
KB Τίνες κατὰ τοὺτους ἐπίσκοποι ἐγνωρίζοντο.
KΓ Περὶ τοῦ τότε κινήθεντος ἀμφὶ τοῦ πάσχα ζητήματος.
KA Περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἀσίαν διαφωνίας.
 10 *KE* Ὅπως τοῖς πᾶσι μία ψῆφος περὶ τοῦ πάσχα συνεφωνήθη.
Kz Ὅσα τῆς Εἰρηναίου φιλοκαλίας καὶ εἰς ἡμᾶς κατήλθεν.
KZ Ὅσα καὶ τῶν λοιπῶν τῶν τηρικᾶδε συνηγμαζότων.
KH Περὶ τῶν τὴν Ἀρτέμιονος αἰρέσειν ἐξ ἀρχῆς προβεβλημένων οἳοί τε τὸν τρόπον γεγόνασιν καὶ ὅπως τὰς ἀγίας γραφὰς διαφθεῖραι τετολμήκασιν.
 15

4 σεραπίωνος AAmTERM | 5 ὅσα καὶ ER | διείλεγται DE | 6 ἐπὶ τῆς ῥώμης ERM | ὁ θαυμάσιος διὰ τὴν ἐμαρτύρησεν ἀπολλώνιος BD
 7 κατὰ τοὺς ἐπισκόπους T | τοῖτους] τοῖσδε τοὺς χρόνους BD^{1m} | nach ἐπίσκοποι + τῶν ἐπαρχιῶν BD^{1m} | 9 Περὶ — διαφωνίας] τίνες κατὰ τοῖτους ἐπίσκοποι ἐγνωρίζοντο. KE ohne Randbemerkung. Kz περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἀσίαν διαφωνίας Am | 10 KZ Am | 11 KH Am | nach ἡμᾶς + ὑπομνήματα B | 12 KΘ Am | τῆς τῶν λοιπῶν φιλοκαλίας EM τῶν λοιπῶν φιλοκαλίας R τηρικᾶ B | 13 A Am | οἳοί] ὅσοι M | 14 πῶς AmT | 15 am Ende + τῆς ὁμοίων ἐκκλησίας τηρικᾶτα ζεφυρίον ἡγομένου ER τῆς ὁμοίων ἐκκλησίας ζεφυρίον ἡγομένου M

- ER Τάδε καὶ ἡ πέμπτη περιέχει Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου
 A Ὡς τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας Ἐλεῦθερος ἠγεῖται.
 B Ἐπιστολὴ τῶν ἀπὸ τῆς Γαλλίας πιστῶν ἀδελφῶν, ἐν ἧι Σάγκτου Ματούρου Ἀτάλου Βλανδίνης καὶ ἑτέρων μαρτύριον παράδοξον ἀναγράφεται.
 Γ = B im Text
 A Ὅποια τῶι μάρτυρι Ἀτάλῳ περὶ Ἀλκιβιάδου μάρτυρος δι' ὄνειρον γέγονεν ἐπιράνεια.
 E Περὶ τῶν ἐπιστολῶν τῶν μαρτύρων διὰ τοὺς ἀμφὶ τὸν Μοντανόν.
 ζ Z = A E im Text
 H Εἰρηναίου τοῦ μετὰ Ποθρινόν τῆς ἐν Λουγδούνῳ παροικίας ἐπισκόπου κατάλογος τῶν εἰς τὴν Ῥώμην ἐπισκοπευσάντων.
 Θ — Kz = Z — KA im Text

- XVII De Miltiade et scriptis eius.
- XVIII Quanta etiam Apollonius Catafrygas confutando prosequitur.
- XVIII Serapionis de secta Catafrygarum.
- 5 XX Quae Irenaeus contra haereticos apud urbem Romam dis-
ceptavit.
- XXI Quod Romae Apollonius martyrium passus sit.
- XXII Qui tunc episcopi nobiles habebantur.
- XXIII De paschae quaestione.
- XXIII De dubitatione, quae orta est apud Asiam.
- 10 XXV Ut omnibus una sententia de pascha conplacuit.
- XXVI Quae de Irenaei scriptis ad nos usque venerunt.
- XXVII Quae etiam ceterorum, qui iisdem temporibus floruerint.
- 15 XXVIII De his, qui Artemonis introduxerunt sectam, qualis mo-
ribus fuerit quoque pacto sacrosantos libros temerare
ausus sit.

NPOF

1 miltiade] *N* milciade *F* miliciade *O* melchiade *P* | 6 martyrio *P*
 12 ante qui *ins.* xxuiii *PF* | hisdem *N* isdem *P* | 13 xxuiii] xxuiiii *P*
 quales] xxuiiii *NOF* | 14 quoque pacto] *** pacto *P*¹ xxx quo pacto *P*²

\overline{KZ} Ὡς Βίκτορος τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου διὰ τὴν περὶ τὸ πάσχα τῶν ἐπισκόπων διαμάχην ἀκοινωνησίαν [ἀκοινωνησίας R] βουληθέντος αὐτοῖς ἐπαγαγεῖν, παρὰ [περὶ R] τῶν ὁμορούντων αὐτῷ ἐπισκόπων κωλύεται.

\overline{KH} $\overline{K\Theta}$ = \overline{KE} $\overline{K\zeta}$ im Text

\overline{A} Ὡς Κόμοδον διαδέχεται Σέβηρος.

\overline{AA} \overline{AB} = \overline{KZ} \overline{KH} im Text

\overline{AP} Διήγησις περὶ Ναταλίου [ἀταλίου E] ὁμολογητοῦ παράδοξος.

M Überschrift siehe im Text

\overline{A} = \overline{A} ER

\overline{B} — \overline{A} = \overline{A} — \overline{I} im Text

\overline{E} = \overline{E} ER

$\overline{\zeta}$ \overline{Z} = \overline{A} \overline{E} im Text

\overline{H} Εἰρηναίου τῶν ἐπὶ Ῥώμης ἐπισκοπευσάντων κατάλογος.

$\overline{\Theta}$ \overline{I} = \overline{Z} \overline{H} im Text

\overline{IA} Ὡς Ἀντωνῖνον Κόμοδος διαδέχεται

\overline{IB} — $\overline{K\Theta}$ = $\overline{\Theta}$ — $\overline{K\zeta}$ im Text

\overline{A} = \overline{A} E [σευῆρος M]

\overline{AA} \overline{AB} = \overline{KZ} \overline{KH} im Text

Ὁ μὲν οὖν τῆς Ρωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος Σωτήρ ἐπὶ ὄργῳσιν 1
 ἔτος ἡγησάμενος τελευτᾷ τὸν βίον· τοῦτον δωδέκατος ἀπὸ τῶν
 ἀποστόλων Ἐλεύθερος διαδέχεται. ἔτος δ' ἦν ἑπτακαίδέκατον αὐτο-
 κράτορος Ἀντωνίνου Οὐέρου· ἐν ᾧ κατὰ τινα μέρη τῆς γῆς σφο-
 5 δρότερον ἀναρριπισθέντος τοῦ καθ' ἡμῶν διωγμοῦ. ἐξ ἐπιθέσεως
 τῶν κατὰ πόλεις δήμων μυριάδας μερότερον διασπέρρει στοχασμῶ
 λαβεῖν ἔνεστιν ἀπὸ τῶν καθ' ἔθνος συμβεβηκότων. ἃ καὶ γραφῇ
 τοῖς μετέπειτα παραδοθῆναι, ἀλήστου μνήμης ὡς ἀληθῶς ἐπάξι- 2
 ὄντα, συμβέβηκεν. τῆς μὲν οὖν περὶ τούτων ἐντελεστάτης ἔφη-
 10 γήσεως τὸ πᾶν σύγγραμμα τῇ τῶν μερότερον ἡμῶν κατατίτταται
 συναγωγῇ, οὐχ ἱστορικὴν αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ διδασκαλικὴν περιέχον
 διήγησιν· ὅποσα γέ τοι τῆς παρουσίας ἔχοιτο πραγματείας, ταῦτ' ἐπὶ
 τοῦ παρόντος ἀναλεξάμενος παραθήσομαι. ἄλλοι μὲν οὖν ἱστορι- 3
 κὰς ποιοῦμενοι διηγῆσαι, πάντως ἂν παρέδωκεν τῇ γραφῇ πολέ-
 15 μων νίκας καὶ τρόπαια κατ' ἐχθρῶν στρατηγῶν τε ἀριστείας καὶ
 ὀπλιτῶν ἀνδραγαθίας, αἵματι καὶ μυρίοις φόβοις παίδων καὶ πα-
 τριδῶς καὶ τῆς ἄλλης ἔνεκεν περιουσίας μινθέντων· ὁ δέ γε τοῦ 4
 κατὰ θεὸν πολιτεύματος διηγηματικῶς ἡμῶν λόγος τοὺς ἔπερ αὐτῆς
 τῆς κατὰ ψυχὴν εἰρήνης εἰρηνικωτάτους πολέμους καὶ τῆς ἐν ταύ-
 20 τοῖς ἔπερ ἀληθείας μᾶλλον ἢ πατριδῶς καὶ μᾶλλον ἔπερ εὐσεβείας
 ἢ τῶν γιγνόμενων ἀνδραγαθίαις αἰωνίαις ἀναγράφεται στήλαις, τῶν
 εὐσεβείας ἀθλητῶν τὰς ἐνστάσεις καὶ τὰς πολυτήτους ἀνδραγαθίας
 τρόπαιά τε τὰ κατὰ δαιμόνων καὶ νίκας τὰς κατὰ τῶν ἀοράτων

ATERBMΣΔ

2 *A* ER 1 M | 5 ἡμᾶς B | 6 τὰς πόλεις B | μαρότερον
 TERBM μαρότερον ἀνὰ τὴν οἰκουμένην A | 7 ἔθνος > T¹ + TcTr | 8 ὡς
 ἀληθῶς ATcER ὡς ἀληθοῦς T¹ > BM | ἄξια B | 16 πολιτῶν Δ
 17 τοῦ TERB περὶ τοῦ AMΣ | 18 κατὰ θῆ TERBMΣΔ καθ' ἡμᾶς A
 21 τῶν > B | ἀναγράφεται A ἀναγράψαι ταῖς T¹ERBM ἀναγράφαιτο ταῖς
 Tr | 23 τε καὶ τὰ R

Igitur Soteri episcopo octo annis in urbe Roma sacerdotio mini- 1
 strato duodecimus ab apostolis succedit Eleutherus septimodecimo anno
 imperii Antonini Veri. quo in tempore per multas Romani orbis pro-
 vincias ex adclamatione et seditione vulgi persecutiones adversum nostros
 5 dirissimae concitatae sunt, ita ut multa milia martyrum per loca singula
 fierent. quod conicere ex his facile possumus, quae ad rerum gestarum
 memoriam conservandam litteris mandata repperimus. et quamvis de 2
 hoc plenior nobis narratio, quam de singulorum martyriis prosecuti
 sumus, sui sub titulo videatur exposita, quae instructionem pariter
 10 doctrinae et scientiae necessariam non minimam continet, tamen quae
 etiam praesenti huic operi competere duximus, pauca inseremus e multis.
 alii namque scriptores historiarum referant bella tropaea victorias, 3
 magistratuum ducumque fortia gesta concelebrent mortesque civium
 aut hostium narrent, patriam coniuges liberos, diversis cuncta caedibus
 15 confusa describant, noster hic sermo, qui narrationem continet de his, 4
 quae ad deum pertinent, rebus, absurdum non erit, si bella describat,
 quae caro pro animae salute perpessa est, et pugnas, quas anima, ut
 caelestem patriam recuperaret, exceperit, si certamina eius referat, quae
 pro fide veritatis exegit, in quibus non adversum mortales milites, sed
 20 adversum spirituales daemones dimicavit, non pro liberis carnis, sed
 pro spiritus libertate. si, inquam, monumentis litterarum mandemus
 proelia, quae non pro terrarum spatiis nec provinciarum possessionibus.
 sed pro caelorum regno et paradisi hereditate peracta sunt, non regi

NPOF

1/2 ministrante *Pa* | 3 imperii *om. N* | 4 persecutionem *N*
 7 quamvis] quadamvis *N* | 10 contineat *P* | 11 huic *om. PF* | opere
P | inserimus *P* | 13 gesta *om. N* | 20 aduersus *P*

ἀντιπάλων καὶ τοὺς ἐπὶ πᾶσι τούτοις στεφάνους εἰς αἰώνιον μνήμην ἀνακηρύττων.

Γαλλία μὲν οὖν ἡ χώρα ἦν. καθ' ἣν τὸ τῶν δηλομένων συνε- 4 1 1
 ζοῦταιτο στάδιον. ἧς μητροπόλεις ἐπίσημοι καὶ παρὰ τὰς ἄλλας τῶν
 5 αὐτόθι διαφέρουσαι βεβόηται Λουγδουνος καὶ Βιέννη, δι' ὧν ἀμ-
 γωτότερον τὴν ἄπασαν χώραν πολλῶ τῷ ῥεύματι περιορέων ὁ Ῥο-
 δανὸς ποταμὸς διέξεισιν. τὴν οὖν περὶ τῶν μαρτύρων γραφὴν 2
 αἰ τῆδε διαφανέσταται ἐκκλησία ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Φρυγίαν
 διαπέμπονται, τὰ παρ' αὐταῖς προχθέντα τούτου ἀνιστοροῦσαι τὸν
 10 τρόπον, παραθήσομαι δὲ τὰς αὐτῶν φωνάς 3

Ὅτι ἐν Βιέννῃ καὶ Λουγδούνῳ τῆς Γαλλίας παροικοῦντες δοῦλοι
 Χριστοῦ τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Φρυγίαν τὴν αὐτὴν τῆς ἀπολυ-
 τρώσεως ἡμῖν πίστιν καὶ ἐλπίδα ἔχουσιν ἀδελφοῖς· εἰρήνη καὶ χάρις
 καὶ δόξα ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν.

15 εἴτα τούτοις ἐξῆς ἕτερα προσημασάμενοι, τὴν τοῦ λόγον καταρχὴν 4
 ποιοῦνται ἐν τούτοις

τὸ μὲν οὖν μέγεθος τῆς ἐνθάδε θλίψεως καὶ τὴν τοσαύτην τῶν
 ἐθνῶν εἰς τοὺς ἀγίους ὀργὴν καὶ ὅσα ἐπέμειναν οἱ μακάριοι μάρ-
 τυροι, ἐπ' ἀκριβὲς οὐδ' ἡμεῖς εἰπεῖν ἱκανοὶ οὔτε μὴν γραφῇ περι-
 20 ληφθῆναι δυνατόν. παντὶ γὰρ σθένει ἐνέσκημην ὁ ἀντιζείμενος, 5
 προσημαζόμενος ἤδη τὴν ἀδεῶς μέλλουσαν ἔσεσθαι παρουσίαν αὐτοῦ.
 καὶ διὰ πάντων διῆλθεν, ἐθίζων τοὺς ἑαυτοῦ καὶ προγυμνάζων
 κατὰ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ, ὥστε μὴ μόνον οἰκίῶν καὶ βαλανεῖων
 καὶ ἀγορᾶς εἶργεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ καθόλου φαίνεσθαι ἡμῶν τινα
 25 αὐτοῖς ἀπειροῦσθαι ἐν ὁποίῳ δήποτε τόπῳ. ἀντεστρατήγει δὲ ἡ 6
 χάρις τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς μὲν ἀσθενεῖς ἐρρῦετο, ἀντιπαρέτασσε δὲ
 στυλοὺς ἰδρυάτους δυναμένους διὰ τῆς ὑπομονῆς πᾶσαν τὴν ὁρμὴν

27 I Tim. 3, 15

ATERBMSA

3 A A 400, 1 ΣB 11 B ER 3 M | 4 καὶ αἰ καὶ Tr | 6 πᾶσαν B
 χώραν > T¹ + Tc | 8 αἰ τῆδε] ἔτι δὲ M | διαφανέσταται R διαφανέστατοι
 ATEBM | 10 δὲ ABM γὰρ TER | 14 Ἰησοῦ Χριστοῦ Σ | 17 ἐνταῦθα
 B | 18 μακάριοι > T | 20 ἔθνει σθένει M | 22 ἤλθεν R | ἐρε-
 θίζων Σ | 23 μόνον A | 23/24 καὶ ἀγορᾶς καὶ βαλανεῖων M | 25/26 ἡ
 χάρις ἡ M | 27 τοὺς δυναμένους M | δύναμιν M

mortali imperium quaesitura, sed ab immortali rege omnium deo triumphorum gloriam perceptura.

[1] Galliarum nobilissimae urbes Lugdunensium civitas habetur et 4 1 1
Viennensium, quas praecipiti lapsu praeterfluit Rhodanus nobilissimus
5 fluviorum. in his quae et quanta erga dei martyres gesta sint supra 2
memorati Antonini Veri temporibus, descripta per ordinem ab eis ad
ecclesias Asiae et Frygiae fideli relatione transmissa sunt. de quibus 3
ut fides certior habeatur, ipsa scriptorum exempla subiciam.

>Servi Christi habitantes apud Viennam et Lugdunum Galliae urbes
10 >fratribus omnibus. qui per Asiam et Frygiam eandem quam nos re-
>demptionis Christi fidem et spem gerunt, pax vobis et gratia et gloria
>a deo patre et Christo Iesu domino nostro<.

Et cum nonnulla velut in praefatione prosecuti viderentur, post 4
aliquanta ita rerum gestarum ordiuntur initium:

15 >tribulationis<, aiunt. >nostrae magnitudinem et gentilium furorem.
>quem sanctis martyribus intenderunt, sicut est. enumerare ne prae-
>sentes quidem ipsi sufficimus, nedum scriptura comprehendere. omni- 5
>bus etenim viribus congressus est inimicus, tamquam qui iam per
>acerbitatem persecutionis adventus sui ostentaret initia et per hoc in-
20 >stitueret et informaret ministros suos adversum servos dei omne mini-
>sterium sceleris et crudelitatis explere, ita ut primo domorum nobis
>prohiberetur habitatio, tum deinde usus balnearum. post etiam pro-
>cessus ad publicum, ad ultimum, ne omnino in quolibet loco domi-
>forisque publico privatoque videremur. sed aderat dei gratia, quae 6
25 >fragiliores quidem quosque nostrorum de manibus eorum eripiebat.
>producebat autem in medium viros stabiliores columnis, qui possint

NPOF

3 habebatur *PO*² | 4 hrodanus *P* | 6 memorati] *PF* memoratis *NO*
12 a *om. P* | 19 aceruitatem *libri* | 21 et crudelitatis] celeritate *P*
23 ultimo *N* | 25 quidem *om. P*

>τοῦ πορνικοῦ εἰς ἑαυτοὺς ἐλκύσαι· οἱ καὶ ὁμοίως ἐχώρουν· πᾶν εἶδος
>ὀνειδισμοῦ καὶ κολάσεως ἀνεχόμενοι· οἱ καὶ τὰ πολλὰ ὀλίγα ἠγού-
>μενοι ἔσπευδον πρὸς Χριστόν· ὅντως ἐπιδεικνύμενοι ὅτι οὐκ ἄξια
5 >ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.

>καὶ πρῶτον μὲν τὰ ἀπὸ τοῦ ὄχλου πανδημεὶ σωρηδὸν ἐπιγερό- 7
>μενα γενναίως ὑπέμενον· ἐπιβοήσεις καὶ πληγὰς καὶ σερμοὺς καὶ
>διαρπαγὰς καὶ λίθων βολὰς καὶ συγκλείσεις καὶ πάνθ' ὅσα ἠγρω- 8
>μένῳ πλήθει ὡς πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους φιλεῖ γίνεσθαι· καὶ 8
10 >δὴ ἀνεχθέντες εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τε τοῦ χιλιάρχου καὶ τῶν προ-
>εστικῶτων τῆς πόλεως ἑξουσιῶν ἐπὶ παντὸς τοῦ πλήθους ἀνακρι-
>θέντες καὶ ὁμολογήσαντες· συνεκλείσθησαν εἰς τὴν εἰρκτὴν ἕως τῆς
>τοῦ ἡγεμόνος παρουσίας· μετέπειτα δὲ ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα ἀχθέντων 9
>αὐτῶν κάκεινον πάσῃ τῇ πρὸς ἡμᾶς ὁμότητι χρωμένοι· Οὐέτιτος
15 >Ἐπάγαθος· εἷς ἐκ τῶν ἀδελφῶν· πλήρωμα ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν
>θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον κειχωρηκῶς· οὗ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἠγρί-
>βωτο ἢ πολιτεία· ὡς καίπερ ὄντα νέον συνεξισούσθαι τῇ τοῦ πρεσ-
>βυτέρου Ζαχαρίου μαρτυρίᾳ· πεπόρευτο γοῦν ἐν πάσαις ταῖς ἐν-
>τολαῖς καὶ δικαιομασί τοῦ κυρίου ἀμειπτος καὶ πάσῃ τῇ πρὸς τὸν
20 >πλησίον λειτουργία ἀοκνος, ζῆλον θεοῦ πολλὸν ἔχων καὶ ζῆλον τῷ
>πνεύματι· τοιοῦτος δὴ τις ὢν· τὴν οὕτως καθ' ἡμῶν ἀλόγως γινω-
>μένην κρίσιν οὐκ ἐβάστασεν, ἀλλ' ὑπεριγνανάκτησεν καὶ ἤξιον καὶ
>αὐτὸς ἀκονεθῆναι ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ὅτι μηδὲν
>ἄθεον μηδὲ ἄσεβές ἐστιν ἐν ἡμῖν· τῶν δὲ περὶ τὸ βῆμα καταβοη- 10
25 >σάντων αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἦν ἐπίσημος, καὶ τοῦ ἡγεμόνος μὴ ἀνασχο-
>μένον τῆς οὕτως ἐπ' αὐτοῦ δικαίας προταθείσης ἀξιόσεως· ἀλλὰ
>μόνον τοῦτο πυθομένου εἰ καὶ αὐτὸς εἶη Χριστιανός, τοῦ δὲ λαμ-

1/2 vgl. Hebr. 10, 33 — 3—5 Rom. 8, 18 — 17—19 Luc. 1, 6

ATERBMΣΑ

1 ἐκλέσαι T | ἐχώρουν BMΣΑ ἐχώρουν αὐτῷ ATER | 3 τὸν γιν M
ὄντως > B | 7 ἐπιβοήσεις καὶ > Σ | 7/8 καὶ σερμοὺς καὶ διαρπαγὰς > T¹ ΣΑ
+ TcTr | 10/11 προεστικῶτων altes Glossem | 12/13 τῆς τοῦ ἡγεμόνος
TERBM τοῦ ἡγεμόνος τῆς A | 13 ἀναχθέντων M | 14 χρῆσαίμενον M
16 πρὸς > B | 16/17 οὐ καὶ — ἢ πολιτεία ABMA ὅς — τῇ πολιτεία TER
der so vollendet war in seinen Führungen Σ | 17/18 τοῦ πρεσβυτέρου > Σ
18 Ζαχαρίου > A | πεπόρευται M | 19 ἀμειπτος B | 21 οὕτως > M
23 ἀπολογούμενος ABM ὑπεραπολογούμενος TER | 23/24 μηδένα θῦ T¹
corr. Tc | 26 οὕτως > M

>per patientiam suam non solum ferre impetus, quos excogitabat ini-
 >micus. sed et ultro expetere et sponte se omnibus vel obprobriorum
 >vel tormentorum cruciatibus obiectare et lassescens iam paene tor-
 >toribus ipsi adhuc parum putare. pro eo quod moram sibi hanc esse
 5 >quodammodo ad Christum festinantibus crederent, rebus fere ipsis et
 >patientiae virtute clamantes, quia non sunt condignae passiones
 >huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in
 >nobis.

>ferebant ergo fortiter adclamationes adversum se et probra atque in- 7
 10 >iurias populi, et contumelias eorum ducebant laudes suas. sed et verbe-
 >rari se ab eis ac lapidari et concludi patienter accipiebant. aequanimiter
 >useipientes quidquid illud furentis vulgi excogitavisset insania. denique 8
 >quodam tempore adstante tribuno et primoribus civitatis pro solis ad-
 >clamationibus populi correpti et in carcerem trusi sunt fratres usque ad
 15 >praesentiam praesidis, cuique adveniendi offeruntur. in quos ille tanta 9
 >crudelitate usus est, ut saevitiae eius species singulas nemo possit ex-
 >ponere. Vettius igitur Epagathus unus ex fratribus, qui et in deum
 >perfectam caritatem et in homines integram custodiret, cuius vita, cum
 >esset adulescens, ita examinata erat omnibus et probata, ut etiam gra-
 20 >vissimis senibus praeferretur — incedebat enim in omnibus mandatis et
 >iustificationibus domini sine querela, ad obsequia quoque servorum
 >dei promptissimus erat — is cum zelo divino et fervore spiritus plenus
 >tam crudelia servis dei supplicia videret inferri et contra ius fasque
 >tot poenas humanis visceribus excogitari, indignitatem rei ultra non
 25 >ferens poscit se audiri pro civibus optimis et quibus nihil impietatis
 >commissum probari poterat locuturum. erat enim et nobilissimus inter
 >suos et eruditissimus. verum cum defensionem eius non reciperet ob- 10
 >stinatio iudicis, inquit tantum ab eo, si et ipse Christianus esset.
 >utique Christianum se esse clarissima et libera voce testatus est. »tam-
 30 >quam advocatus«. inquit. »Christianorum et ipse vinetorum numero

NPOF

3 lassescens *P* | 6 condignae] dignae *N* | 10 laudes suas duc. *PF*
 sed *om.* *N* | 11 ac] et *N* | 12 exquogitasset *N* | 23 contra ius] con-
 trarius *N* | 25 poposcit *PF* | 26 et *om.* *P* | 26/27 int. suos nob. *P*
 29 utique] *P^bF* utque *NP^aO²* atque *O¹*

>προστάτη φωνῇ ὁμολογήσαντος. ἀνελήφθη καὶ αὐτὸς εἰς τὸν κλῆρον
>τῶν μαρτύρων. παράκλητος Χριστιανῶν χορηγισίας, ἔχων δὲ τὸν
>παράκλητον ἐν ἑαυτῷ, τὸ πνεῦμα τοῦ Ζαχαρίου. ὃ διὰ τοῦ πλη-
>ρώματος τῆς ἀγάπης ἐνεδείξατο. εὐδοκίᾳς ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν
5 >ἀπολογίας καὶ τὴν ἑαυτοῦ θείναι ψυχὴν· ἦν γὰρ καὶ ἔστιν γνήσιος
>Χριστοῦ μαθητής. ἀκολουθῶν τῷ ἀριθμῷ ὅπου ἂν ὑπάγῃ.

>ἐντεῦθεν δὴ διεκρίνοντο οἱ λοιποὶ, καὶ φανεροὶ καὶ ἔτοιμοι ἐγί- 11
>νοντο πρωτομάρτυρες, οἱ καὶ μετὰ πάσης προθυμίας ἀνεπλήρουν
>τὴν ὁμολογίαν τῆς μαρτυρίας. ἐφαίνοντο δὲ καὶ οἱ ἀέτοιμοι καὶ
10 >ἀγέμεστοι καὶ ἔτι ἀσθενεῖς, ἀγῶνος μεγάλου τόνον ἐνεγκῆν μὴ
>δυνάμενοι ὧν καὶ ἐξέτροσαν ὡς δέκα τὸν ἀριθμὸν· οἱ καὶ μεγάλην
>λύπην καὶ πένθος ἀμέτρητον ἐνεποίησαν ἡμῖν καὶ τὴν προθυμίαν
>τῶν λοιπῶν τῶν μὴ συνειλημμένων ἐνέκοψαν· οἱ καίπερ πάντα τὰ
>δεινὰ πάσχοντες. ὅμως συμπερῆσαν τοῖς μάρτυσιν καὶ οὐκ ἀπελεί-
15 >ποντο αὐτῶν. τότε δὲ οἱ πάντες μεγάλως ἐπτοήθημεν διὰ τὸ ἄδηλον 12
>τῆς ὁμολογίας, οὐ τὰς ἐπιφερομένας ζολάσεις φοβούμενοι. ἀλλὰ τὸ
>τέλος ἀφορῶντες καὶ τὸ ἀποπεσεῖν τινα δεδιότες, συναλαμβάνοντο 13
>μῆντοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν οἱ ἄξιοι τὸν ἐκείνων ἀναπληροῦντες
>ἀριθμὸν. ὥστε συλλεγῆναι ἐξ τῶν δύο ἐκκλησιῶν πάντας τοὺς
20 >σπουδαίους καὶ δι' ὧν μάλιστα συνεστήκει τὰ ἐνθάδε· συναλεμψά- 14
>νοντο δὲ καὶ ἔθνη τινες οἰκέται τῶν ἡμετέρων, ἐπεὶ δημοσίᾳ
>ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν ἀναζητεῖσθαι πάντας ἡμᾶς· οἱ καὶ κατ' ἐνδοκίαν
>τοῦ σατανᾶ, φοβηθέντες τὰς βασάνους ἅς τοὺς ἀγίους ἔβλεπον
>πάσχοντας, τῶν στρατιωτικῶν ἐπὶ τοῦτο παρορμώντων αὐτούς, κατ-
25 >εμψύσαντο ἡμῶν θνέσταια δαίπνα καὶ Οἰδιποδείους μίξεις καὶ ὅσα 15
>μήτε λαλεῖν μήτε νοεῖν θέμις ἡμῖν, ἀλλὰ μηδὲ πιστεῦν εἴ τι τοι-
>οὔτο πώποτε παρὰ ἀνθρώποις ἐγένετο. τούτων δὲ φημισθέντων. 15
>πάντες ἀπεθροιώθησαν εἰς ἡμᾶς, ὥστε καὶ εἰ τινες τὸ πρότερον

3/4 Luc. 1, 67 — 4/5 I Ioann. 3, 16. I Thess. 2, 8 — 6 Apoc. 14, 4

ATERBMSA

2 καὶ αὐτὸς nach μαρτύρων wiederholt A | 3 τὸ πᾶν BA τὸ πᾶν πλείον
AΣ τὸ πλείον T¹M πλείον T durch Rasur corr., ER | ὅς ΣA | 6 ἐνθα R
7 δὴ ABMA δὲ TER | 7/8 καὶ ἔτοιμοι — πρωτομάρτυρες sinnlos, verlangt
wird οἱ ἔτοιμοι — πρὸς τὸ μαρτυρεῖν | 9 καὶ! > B | 10 τόνον| τὸν ὄγκον
M pondus A | 11 ἐξέτροσαν TERB ἐξέπεσαν AΣ ταχέως ἐξέπεσαν M
13 συνειλημμένων R | 14 ὁμοίως M | 14/15 ἀπελείποντο TER | 15 δὲ
ATERM δὴ B | 17 ἐφορῶντες T¹ corr. T^c | 18 ἄξιοι wohl aus ἀξίως ver-
dorben | 24 τούτω R | 27 παρ' ἐγένετο, ἀνθρώποις > M

>societur. sed in hoc illi quidem quid dicerent ignorabant, ille vero
 >habens in se advocatum pro nobis Iesum, hoc nomine meruit hono-
 >rari, sancti presbyteri Zachariae, qui erga sanctos plenitudinem caritatis
 >ostenderat, secutus exemplum. qui et ipse dum fratribus adest et de-
 5 >fensionem libertatis, quae in nostra religione consistit, exsequitur. do-
 >minicum secutus exemplum animam suam pro ovibus suis posuit et
 >pro amicis. et ideo cum hoc pariter velut discipuli fideles Christi in
 >regno venturo sequentur agnum, quocumque vadit.

>his igitur optimis et fidelissimis ducibus usus omnis reliquus sancto- 11
 10 >rum chorus prompti et alacres animas suas pro fidei libertate ponebant.
 >aliqui autem impares et infirmiores inventi et ad inlatae persecutionis
 >evahendum pondus invalidi, decem ferme numero, lapsu suo luctum nobis
 >et ingentem tristitiam reliquerunt et multorum animos, quos priorum fides
 >accenderat, infregerunt. unde et omnes valde perterriti sumus, non propter 12
 15 >tormenta quae crudelius videbantur inferri, sed pro exitu confessionis
 >incerto, quia multo nos gravius lapsus nostrorum quam ea quae in-
 >ferebantur tormenta cruciabant. comprehendebantur tamen cottidie, quos 13
 >dignos dominus iudicabat in lapsorum numerum subrogari, ita ut ex
 >utraque ecclesia omnes, qui studiosi et magni videbantur et quorum
 20 >labore et industria regebantur ecclesiae, universi pariter tenerentur.
 >accidit autem etiam servos comprehendi quorundam ex nostris paganos, 14
 >quoniam quidem publice iussum fuerat requiri omnes et teneri, quique
 >daemonis instinctu, cum tormenta pertimescerent, quae inferri sanctis
 >videbant, monentibus se in hoc ipsum militibus, quibus ita fuerat prae-
 25 >ceptum, commenti sunt adversum nos velut Thyestaeas cenas et incesta
 >Oedipia perpetrantes et alia, quae ne proloqui aut cogitare nobis fas
 >est et qualia ne credere quidem possumus aliquando apud homines
 >gesta. quae cum de nobis diffamata fuissent in vulgus, horrore maximo 15
 >et execrationi apud omnes homines esse coepimus, etiam apud eos,
 30 >qui prius aliquid moderationis erga nos servandum esse censebant. et

NPOF

15 inferri *om.* *P*¹ | 18 dominus] deus *N* | 25 commenti] *F* commen-
 titi *NO*¹ commentati *P* commento *O*² | incerta *N* | 26 oedippia *NOF*
 impia *P* | 29 execratione *NO*

>δί' οὐκείοτητα ἐμετρίαζον. τότε μέγας ἐχαλέπαινον καὶ διεπρίοντο
 >ἐφ' ἡμῖν· ἐπληροῦτο δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν εἰρημένον ὅτι
 >ἐλεύσεται καιρὸς ἐν ᾧ πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξει λατρείαν **16**
 >προσφέρειν τῷ θεῷ. ἐνταῦθα λοιπὸν ὑπεράνω πάσης ἐξηγήσεως
 5 >κείμενον ζολάσεις οἱ ἄγιοι μάρτυρες, φιλοτιμουμένου τοῦ σατανᾶ
 >καὶ δι' ἐκείνων ὀηθῆναι τι τῶν βλασφημῶν· ὑπερβηβλημένως δὲ **17**
 >ἐρέσκησεν ἡ ὀργὴ πᾶσα καὶ ὄχλου καὶ ἡγεμόνος καὶ στρατιωτῶν
 >εἰς Σάγκτον τὸν διάκονον ἀπὸ Βιέννης καὶ εἰς Μάτουρον, νεο-
 >φώτιστον μὲν, ἀλλὰ γενναῖον ἀγωνιστήν, καὶ εἰς Ἄτταλον Περγα-
 10 >μηρὸν τῷ γένει, στυλὸν καὶ ἰδραῖωμα τῶν ἐνταῦθα αἰετῶν γεγονότα.
 >καὶ εἰς Βλανθίταν, δι' ἧς ἐπέδειξεν ὁ Χριστὸς ὅτι τὰ παρὰ ἀνθρώ-
 >ποις εὐτελεῖ καὶ αἰετῶν καὶ εὐκαταφρόνητα φαινόμενα μεγάλης κατα-
 >ξιούται παρὰ θεῷ δόξης διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην τὴν ἐν δυνάμει
 >δεικνυμένην καὶ μὴ ἐν εἰδει κωχωμένην. ἡμῶν γὰρ πάντων δεδιό- **18**
 15 >των καὶ τῆς σαρκίνης δεσποίνης αὐτῆς, ἧτις ἦν καὶ αὐτῆ τῶν μαρ-
 >τύρων μία ἀγωνιστρια, ἀγωνίσσης μὴ οὐδὲ τὴν ὁμολογίαν δυνήσεται
 >παρησιάσασθαι διὰ τὸ ἀσθενὲς τοῦ σώματος, ἡ Βλανθίτα τοσαύτης
 >ἐπιληρόθῃ δυνάμεως, ὥστε ἐκλυθῆναι καὶ παρεθῆναι τοὺς κατὰ
 >διαδοχὰς παντὶ τρόπῳ βασανίζοντες αὐτὴν ἀπὸ ἰσοθιῆς ἕως ἑσπέρας.
 20 >καὶ αὐτοὺς ὁμολογοῦντας ὅτι νεκρίζεται μηδὲν ἔχοντες μηκέτι ὁ
 >ποιήσωσιν αὐτῇ, καὶ θαυμάζειν ἐπὶ τῷ παρημένειν ἔμπροσθεν αὐτῆς,
 >παντὸς τοῦ σώματος περιερωγώτος καὶ ἡρεσμημένου, καὶ μαρτυρεῖν
 >ὅτι ἐν εἶδος στρεβλώσεως ἰσανὸν ἦν πρὸς τὸ ἔξαγαγεῖν τὴν ψυχὴν.
 >οὐχ ὅτι γε τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα, ἀλλ' ἡ μεγαλοῖα ὡς γενναῖος **19**
 25 >ἀθλητῆς ἀνερέαζεν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ, καὶ ἦν αὐτῆς ἀνάληψις καὶ ἀνά-
 >πεισις καὶ ἀνεληψία τῶν συμβαινόντων τὸ λέγειν ὅτι «Χριστιανή
 >εἰμι καὶ παρ' ἡμῖν οὐδὲν φῶλον γίνεται». ὁ δὲ Σάγκτος καὶ αὐτὸς **20**
 >ὑπερβηβλημένως καὶ ὑπὲρ πάντα ἀνθρώπων πάσης τᾶς ἐξ ἀνθρώπων
 >αἰτίας γενναῖως ὑπομένων, τῶν ἀνόμων ἐπιτιμούντων διὰ τὴν ἐπι-
 30 >μονὴν καὶ τὸ μέγεθος τῶν βασάνων ἀκούσεσθαι τι παρ' αὐτοῦ τῶν

1 Act. 7, 54 — 3/4 Ioann. 16, 2 — 10 I Tim. 3, 15

ATERBMΣΑ

2 ἐφ' ἡμῖν BM γφ ἐφ' ἡμῖν TcmE¹m καθ' ἡμῶν AT¹ER | 3 κείνας A
 ὑμᾶς > M | 5 μακάριοι Σ | 8 τὸν > B | 10 γεγονότων M | 12 καὶ
 εὐτελεῖ M | αἰετῶν TEBΣ ἀηδῆ ARM > A | 13 ἀγάπην > T¹ + TcTr
 15 αὐτῆ B | 16 μία > M | ὁμολογίας R | 21 ποιήσωσιν T¹ER¹M
 ποιήσουσιν AT¹RcB | 22 περιερωγώτος ERBM, Tc getilgt διερωγώτος AT¹
 24 καὶ ἡ M | 25 ἀνάληψις] ἀνάνεσις M | 28 ἐξ ἀνθρώπων aus ἑξαν-
 θρώπων entstellt | 2930 ἐπιμονὴν ATERΣ ἐπομονὴν BM

>omnes simul fremere adversum Christianos atque insanabili odio furere
 >coeperunt. tunc vidimus conpleri illud, quod a domino dictum est:
 >quia veniet tempus, in quo omnis, qui occiderit vos, putet
 >se obsequium offerre deo. post haec etiam supra omne narra- 16
 5 >tionis genus est suppliciorum et cruciatuum modus, qui sanctis mar-
 >tyribus inferebatur, perurgente Satana. quo scilicet etiam illorum con-
 >fessione tale aliquid eliceretur a nobis esse commissum. in quod omnes 17
 >pari atque eodem furore persistebant, vulgus, iudex, officium, milites.
 >perurgentes praecipue Sanctum nomine quendam diaconum Viennensem
 10 >et Maturum neophytum quidem, sed in fide et patientia robustissimum,
 >sed et Attalum Pergamenum civem, qui columna et firmamentum ec-
 >clesiae nostrae in omnibus fuit, et Blandinam feminam, per quam
 >Christus ostendit, quia ea, quae apud homines despecta sunt et in con-
 >temptu habentur, in magna gloria apud deum ducuntur, et quia caritas
 15 >eius quae fragilia sunt per naturam, per gratiam facit esse firmissima.
 >cum enim omnes nos de ea trepidaremus, sed et ipsa eius carnalis 18
 >domina, quae erat una ex numero martyrum, vereretur, ne forte Blan-
 >dina cederet in tormentis et pro debilitate corporis vix ad primae con-
 >fessionis tormenta sufficeret, tanta tolerantiae virtute firmata est. ut
 20 >resolveretur prius et concideret carnificum manus, qui sibi pro con-
 >sentiosa iudicis animositate invicem succedebant. denique a prima
 >luce usque ad vesperam tormenta semper innovantes ad ultimum victos
 >se confitentur, stupentes quomodo in ea spiritus permaneret, cum nihil
 >iam ex corpore per supplicia resedisset. sed illa vere beata, ut post- 19
 25 >modum nobis ipsa disseruit, quotiens vocem confessionis emisit et
 >«Christiana sum» proclamavit, totiens novae vires corpori reddebantur,
 >et tamquam ablatis per confessionem doloribus instaurabatur recentior
 >ad agones. eoque magis, quo intellexerat, quod vox pia sensum dol-
 >loris extingueret, saepius et alacrius «Christiana sum» et «nihil apud
 30 >nos mali geritur» proclamabat. diaconus quoque Sanctus nomine, 20
 >etiam ipse supra quam dici potest et supra quam humanam fas est
 >ferre naturam, acrius insistentibus ministris daemonum, quo aliquid
 >ab eo elicere possent confessionis illicitae, nova poenarum genera per-

NPOF

1 praemere *N* | atque] utique *P* | 2 domino] deo *Pa* | 4 etiam] iam
PF | 5 est] est et *P* | motus *N* | 10 maturum] martyrem *P*¹ | 15 flagilia *Pa*
 firmissimam *NP* | 17 numerum *N* | 20 resolverentur *N*²*Pa* *O*² | conciderent
*O*² conciderentur *P*² | 22 inuocantes *P* | 23/24 nihil iam] *N* nihil *O* nihil in illa
PF | 24 corpore per supplicia] *NOF* corporis supplicio *P* | 27 ablatis] *F*² ablatis
*NPOF*¹ | 28 intellexerit *N* | pia] pie *F* ipsa *P* | 32 quod *PO* | 33 possint *P*

>μὴ δεόντων, τοσαύτη ὑποστάσει ἀντιπαρετάξατο αὐτοῖς. ὥστε μήτε
 >τὸ ἴδιον κατελεγεῖν ὄνομα μήτε ἔθνος μήτε πόλεως ὄθεν ἦν, μήτε
 >εἰ δοῦλος ἢ ἐλεύθερος εἶη· ἀλλὰ πρὸς πάντα τὰ ἐπιρωτώμενα ἀπε-
 >κρίνατο τῇ Ῥωμαϊκῇ φωνῇ »Χριστιανός εἰμι«. τοῦτο καὶ ἀντὶ ὀνό-
 5 >ματος καὶ ἀντὶ πόλεως καὶ ἀντὶ γένους καὶ ἀντὶ παντὸς ἐπαλλήλως
 >ὁμολόγει. ἄλλην δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν αὐτοῦ τὰ ἔθνη· ὅθεν δὴ 21
 >καὶ φιλονεικία μεγάλη τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ τῶν βασιανιστῶν ἐγένετο
 >πρὸς αὐτόν, ὥστε ὁπότε μὲν μὴδὲν εἶχον ὃ ποιήσωσιν αὐτῷ. τὸ
 >τελευταῖον χαλκᾶς λεπίδας διαπύρους προσεκόλλουν τοῖς τρανηρω-
 10 >τάτοις μέλεσι τοῦ σώματος αὐτοῦ. καὶ ταῦτα μὲν ἐκαίετο, αὐτὸς 22
 >δὲ παρεμένεν ἀνεπίκαμτος καὶ ἀνένδοτος, στερεὸς πρὸς τὴν ὁμο-
 >λογίαν, ὑπὸ τῆς οὐρανίου πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς τοῦ ἐξιόντος
 >ἐκ τῆς νηδύος τοῦ Χριστοῦ δροσιζόμενος καὶ ἐνδυναμούμενος· τὸ 23
 >δὲ σωματίον μάρτυς ἦν τῶν συμβεβηκότων. ὅλον τραῦμα καὶ μό-
 15 >λωψ καὶ συνεσπασμένον καὶ ἀποβεβληκὸς τὴν ἀνθρωπείον ἔξωθεν
 >μορφήν, ἐν ᾧ πάσχων Χριστὸς μεγάλας ἐπέτελει δόξας, καταργῶν
 >τὸν ἀντικείμενον καὶ εἰς τὴν τῶν λοιπῶν ὑποτύπωσιν ὑποδεικνύων
 >ὅτι μὴδὲν φοβερὸν ὅπου πατρὸς ἀγάπη, μὴδὲ ἀλγεινὸν ὅπου Χριστοῦ
 >δόξα. τῶν γὰρ ἀνόμων μεθ' ἡμέρας πάλιν στρεβλοῦντων τὸν μάρ- 24
 20 >τυρα καὶ νομιζόντων ὅτι οἰδοῦντων καὶ φλεγμαινόντων τῶν σω-
 >μάτων, εἰ τὰ αὐτὰ προσενέγκοιεν ζολαστήρια, περιέσονται αὐτοῦ.
 >ὁπότε οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν ἀγὴν ἠνείχετο, ἢ ὅτι ἐναποθεῶν
 >ταῖς βασάνοις φόβον ἐμπούησειν τοῖς λοιποῖς, οὐ μόνον οὐδὲν περὶ
 25 >αὐτὸν τοιοῦτο συνέβη, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσαν δόξαν ἀνθρώπων ἀνέ-
 >κυψεν καὶ ἀνωρθώθη τὸ σωματίον ἐν ταῖς μετέπειτα βασάνοις, καὶ
 >τὴν ἰδέαν ἀπέλαβεν τὴν προτέραν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν μελῶν. ὥστε
 >μὴ κόλασιν. ἀλλ' ἴασιν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ τὴν δευτέραν
 >στρέβλωσιν αὐτῷ γενέσθαι. καὶ Βιβλίδα δέ, μίαν τῶν ἠρνημένων. 25

12/13 Ioann. 7, 38 — 14—16 vgl. Ies. 53, 2. 5 — 17 I Tim. 1, 16

AT^{ER}BMΣA

1 μήτε TEB μὴδὲ ARM | 3 ἐπιρωτωμένα M | 6 ἤκουσεν M
 8 ποιήσωσιν T¹ER¹BM ποιήσωσιν AT^rRc | 10 μέρεσι T¹ corr. Tc wiederher-
 gestellt Tr | 12 ἐποννίον B | τῆς τοῦ ὕδατος ζωῆς B | 16 πάσχοντι
 Tr | 19 ἡμέρας ARBMA ἡμέραν TES | 20/21 σωματίων Π τραυμάτων A
 mit falscher Conjectur | 22 ὁπότε AT¹M ὁπότε γ' οὖν ERB, Tc getilgt
 χειρῶν ARB χειρῶν αὐτοῦ TE χειρῶν αὐτῷ M | 23 ἐμπούησει Wendländ |
 24 25 ἀνεκάλυψεν B | 25 σωματίον αὐτοῦ M | 28 βιβλίδα T¹TrB βιβλιάδα
 AT^cERM אֲבִיבָה Σ Blandina A | μίαν T¹BM τῶνα A τῶνα μίαν TcTr¹ER

>tulit, et quae longe substantiam humanae condicionis excederent. at
 >ille vir deo plenus in tantum crudelitates eorum risit et ferinam in
 >quaestione saevitiam, ut numquam dignatus sit vel quis esset genere,
 >unde domo vel patria, nomen saltem suum eis fateri, sed de his sin-
 5 >gulis interrogatus nihil aliud in omnibus tormentis nisi Christianum
 >se esse respondit: »hoc mihi nomen, hoc genus et patria est«. »aliud«,
 >inquit, »omnino nihil sum quam Christianus«. unde et incredibilis **21**
 >eos agitabat insania, quod tantis poenarum generibus consumptis ex-
 >torquere ei ne professionem quidem proprii vocabuli potuissent. ad
 10 >ultimum candentes lamminas aeris et ferri erga inguinis loca et deli-
 >catoria quaeque membrorum instauratis ignibus adhibent. ex quo **22**
 >carnes quidem eius adustae igni defluabant, ipse vero permanebat in-
 >mobilis inconcussus intrepidus, caelestibus aeternisque fontibus, qui
 >procedunt de ventre Iesu, humanas in se temperans flammam. **23**
 15 >tamen membris omnibus martyr erat et toto corpore unum vulnus
 >horrebat. periit in eo humanae formae agnitio, et non solum quis
 >esset, sed et quid esset, tormentorum crudelitas ne agnosci posset ab-
 >stulerat. Christus tamen in eo solus per martyrii gloriam recognosce-
 >batur. qui per eius patientiam destruebat adversarias potestates et suos
 20 >milites per tolerantiae roborabat exemplum, ostendens omnibus, quia
 >nihil terribile est, ubi diligitur pater, nihil doloris est, ubi fides Christi
 >est. sed artifices scelerum nequaquam martyris erubere virtutem. **24**
 >post paucos etenim dies considerantes, quod, si tumentibus adhuc vul-
 >neribus, quae indignarentur etiam ad mollissimum manus tactum, tor-
 25 >menta rursus inferrent et denuo membra iam putrefacta vexarent,
 >unum e duobus fore: aut in sua eum impietatis iura cessurum aut, si
 >in tormentis animam posuisset, terrorem crudelitatis et metum ceteris
 >intentandum. sed hoc longe contra quam impii cogitaverant. cessit.
 >nam, quod vix credi ab infidelibus potest, restitutum est in primam
 30 >speciem corpus per secunda tormenta et officia membrorum, quae ab-
 >stulerat prima crudelitas, secunda reparavit, ita ut iterata supplicia
 >non ei iam poenam contulerint. sed medellam. sed et Blandina, quam **25**

NPOF

S agebat N | 11 adhibebant PO | 16 perit NP¹O | 22 eru-
 buerit N

- ἤδη δοκῶν ὁ διάβολος καταπεποκέναι. θελήσας δὲ καὶ διὰ βλασφη-
 μίας κατακρῖναι, ἤγειν ἐπὶ νόλεσιν, ἀναγκάζων εἰπεῖν τὰ ἄθεα περὶ
 ἡμῶν, ὡς εὐθραστον ἤδη καὶ ἀνανδρον· ἢ δὲ ἐν τῇ στρεβλώσει 26
 ἀνέννηεν καὶ ὡς ἂν εἰπεῖν ἐκ βαθέος ὕπνου ἀεργογηγόρησεν, ὑπο-
 5 μνησθεῖσα διὰ τῆς προσκαιρῶν τιμορίας τὴν αἰώνιον ἐν γεννή-
 κολάσειν, καὶ ἐξ ἐκείνης ἀντίειπεν τοῖς βλασφημοῖς, φήσασα »πῶς
 ἂν παιδία γέγοιεν οἱ τοιοῦτοι, οἷς μηδὲ ἀλόγων ζῳῶν αἷμα φαγεῖν
 ἐξόν;» καὶ ἀπὸ τοῦδε Χριστιανῆν ἐκείνην ὁμολόγει καὶ τῷ κλήρῳ
 τῶν μαρτύρων προσετέθη.
- 10 »καταργηθέντων δὲ τῶν τυραννικῶν κολαστηρίων ὑπὸ τοῦ Χρι- 27
 στοῦ διὰ τῆς τῶν μακαρίων ὑπομονῆς, ἑτέρας μηχανὰς ὁ διάβολος
 ἐπενοεῖ, τὰς κατὰ τὴν εἰροκτῆν ἐν τῷ σκότει καὶ τῷ χαλεπωτάτῳ
 χωρίῳ συγκλείσεις καὶ τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν, ἐπὶ
 πέμπτον διατεινομένων τρέπημα, καὶ τὰς λοιπὰς αἰχίας, ὅσας εἰώ-
- 15 θασιν ὀργιζόμενοι ὑπουργοὶ καὶ ταῦτα διαβόλον πλήρεις διατιθέναι
 τοὺς ἐγκλεισμένους· ὥστε ἀποπνιγῆναι τοὺς πλείστον ἐν τῇ εἰροκτῇ.
 ὅσους γὰρ ὁ κύριος οὕτως ἐξελεθεῖν ἠθέλησεν, ἐπιδεικνύον τὴν αὐτοῦ
 28 δόξαν, οἱ μὲν γὰρ βασανισθέντες πικρῶς ὥστε δοκεῖν μηδὲ τῆς
 πάσης θεραπείας τυχόντας ἔτι ζῆσαι δύνασθαι, παρόντων ἐν τῇ
- 20 εἰροκτῇ, ἔρημοι μὲν τῆς παρὰ ἀνθρώπων ἐπιμελείας, ἀναρρωννύμενοι
 δὲ ὑπὸ κυρίου καὶ ἐνδυναμούμενοι καὶ σώματι καὶ ψυχῇ καὶ τοὺς
 λοιποὺς παρορμῶντες καὶ παραμυθεύμενοι οἱ δὲ νεαροὶ καὶ ἄρτι
 συνειλημένοι, ὧν μὴ προκατήκιστο τὰ σώματα, τὸ βάρος οὐκ ἔφε-
 ρον τῆς συγκλείσεως, ἀλλ' ἔνδον ἐνεπέθησκον, ὁ δὲ μακάριος Πο- 29
- 25 θεινός, ὁ τὴν διακονίαν τῆς ἐπισκοπῆς ἐν Αουγδοῦνῳ πεπιστευ-
 μένος, ὑπὲρ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη τῆς ἡλικίας γεγονώς καὶ πάνν
 ἀσθενῆς τῷ σώματι, μόλις μὲν ἐμπνέον διὰ τὴν προκειμένην σο-
 ματικὴν ἀσθένειαν, ὑπὸ δὲ προθυμίας πνεύματος ἀναρρωννύμενος
 διὰ τὴν ἐγκειμένην τῆς μαρτυρίας ἐπιθυμίαν, καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὸ

ATERBMSA

1 καταπεποκέναι Σ | 3 ἤδη ἔδη Σ | τῆι > Β | 4 ἀνέννηεν |
 ἀνεμνήσθη Σ | 6 βλασφημοῖς ΑΤ'ΜΣ γο τοῖς βλασφημοῖς E^m βασανισταῖο
 Tr^{ERB} γο τοῖς βασανισταῖο T^{cm} ad populum A | 7 αἷμα ΠΣ carnibus A
 8 κα² Β καὶ ἐν ΑΤΕRΜ | 12 vor τῶι² + τὰς ἐν Tr | 14 septimo ut
 dicunt puncto A | διατεινόμενον Α | 15 οἱ ὀργιζόμενοι Μ | 16 τοῖς
 ἐγκλεισμένοις Tr | πλείστον τῶν Μ | 17 τε Β | 18/19 τῆς πάσης θε-
 ραπείας ΒΜ τῆς θεραπείας πάσης ΑΤΕR | 19 ἔτι ζῆσαι ΑΒΜ ἐπιζῆσαι ΤΕR
 22 ἄρτι ΑΤε^{ER}Μ ἔτι Tr¹ Β | 24/25 μακάριος καὶ ποθενός Tr¹ καὶ getilgt
 25 τῆς ἐν Μ

>paulo ante memoravimus, simili exemplo ad supplicia secunda revoca-
 >tur. quae cum semiviva paene et in mortis quodam confinio posita **26**
 >iteratis fuisset pulsata cruciatibus, velut ex somno, quodam subito
 >evigilans in memoriam futurae beatitudinis venit et voce constanti
 5 >tamquam de excelso et edito contionaretur ad populum: »multum«, in-
 >quit, »erratis, o viri, quod putatis infantum visceribus vesci eos, qui ne
 >mutorum quidem animalium carnibus utuntur«. et sic in confessione
 >perdurans iterum numero martyrum sociata retruditur.

[II] >sed posteaquam per beatorum martyrum patientiam tyrannica **27**
 10 >evanere supplicia, aliis rursus diabolus machinis obpugnare parat
 >famulos dei, quo scilicet afflictatione carceris et poenali squalore con-
 >sumpti ac septimo, ut dicunt, puncto in nervo pedes, contra quam
 >credi fas est, distenti in intimo tenebrarum loco per omnia poenarum
 >genera, quae furentum saevitia excogitare poterat, deperirent. quam
 15 >plurimi ergo hoc genere in ergastulis consumuntur domino suscipiente
 >eorum huiuscemodi exitum, cuius nec ibi defuit divinae maiestatis
 >auxilium. aliquanti etenim ex his, qui saevissima tormenta pertulerant **28**
 >nec humanae aliquid medellae permissi sunt consequi, mirum in mo-
 >dum virtute domini convalescere et subitam mentis alacritatem ac de-
 20 >speratum corporis robur recuperare coeperunt, ita ut cohortatione sua
 >ceteros ad patientiam confirmarent. et impatientes erant poenarum illi
 >magis, qui nuper fuerant correpti et quorum corpora nondum tormenta
 >solidaverant. illi denique erant, qui paedoris horrore et conclusionis
 >tenebris necabantur. verum beati Pothini Lugdunensis episcopi glo- **29**
 25 >riosam martyrii confessionem fas non est silentio praeterire. qui cum

NPOF

3 ex] e *PF* | 8 mart. sociata] *F* sociata mart. *O* mart. consociata *P*
 mart. socia *N* | 10 rursus] *P* rursus *NOF* | 16 ibi *om.* *P*¹ | 23 pae-
 doris] *NO*¹*F* foetoris *PO*² | conclusione *P*^a | 24 pothini] *N* fotini *P* pho-
 tini *OF* | lugdunensium *P*

>βῆμα ἐσύρετο. τοῦ μὲν σώματος καὶ ἐπὶ τοῦ γήρους καὶ ἐπὶ τῆς
 >πόσου λελυμένου, τηρουμένης δὲ τῆς ψυχῆς ἐν αὐτῷ. ἵνα δι' αὐτῆς
 >Χριστὸς θριαμβεύσῃ· ὅς ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τὸ βῆμα κομι- 30
 >σθεῖς, παραπεμπόντων αὐτὸν τῶν πολιτικῶν ἑξουσιῶν καὶ παντὸς
 5 >τοῦ πλῆθους, ἐπιβοήσεις παντοίας ποιουμένων ὡς αὐτοῦ ὄντος τοῦ
 >Χριστοῦ. ἀπεδίδου τὴν καλὴν μαρτυρίαν. ἀνεταζόμενος δὲ ἐπὶ 31
 >τοῦ ἡγεμόνος τίς εἶη Χριστιανῶν ὁ θεός. ἔφη «ἐὰν ἦς ἄξιος. γνώσῃ»·
 >ἐντεῦθεν δὲ ἀφειδῶς ἐσύρετο καὶ ποικίλας ἔπασχε πληγὰς. τῶν μὲν
 >σύνεργως χερσὶν καὶ ποσὶν ἐνυβριζόντων παντοίας. μηδὲ τὴν ἡλι-
 10 >κίαν αἰδομένων αὐτοῦ. τῶν δὲ μακρὰν, ὁ μετὰ χεῖρας ἕκαστος
 >εἶχεν. εἰς αὐτὸν ἀκοντιζόντων. πάντων δὲ ἡγουμένων μεγάλως
 >πλημμελεῖν καὶ ἀσεβεῖν. εἰ τις ἀπολειφθεῖη τῆς εἰς αὐτὸν ἀσελ-
 >γείας· καὶ γὰρ τοὺς θεοὺς αὐτῶν ᾤοντο οὕτως ἐκδικήσειν. καὶ
 >μόγις ἐμπνέων ἐροίγη ἐν τῇ εἰροκτῇ καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέφυξεν.
 15 >ἐνταῦθα δὲ μεγάλη τις οἰκονομία θεοῦ ἐγένετο καὶ ἔλεος ἀμέτρητον 32
 >ἀνεγαίνετο Ἰησοῦ. σπανίως μὲν ἐν τῇ ἀδελφότητι γεγονός, μὴ ἀπο-
 >λειπόμενον δὲ τῆς τέχνης Χριστοῦ. οἱ γὰρ κατὰ τὴν πρώτην σύλ- 33
 >ληψιν ἕξαρτοι γενόμενοι συνεκλείοντο καὶ αὐτοὶ καὶ μετέχον τῶν
 >δεινῶν. οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ὄφελός τι αὐτοῖς ἢ ἐξάρνησις
 20 >ἐγένετο. ἀλλ' οἱ μὲν ὁμολογοῦντες ὁ καὶ ἦσαν, συνεκλείοντο ὡς
 >Χριστιανοί. μηδεμιᾶς ἄλλης αἰτίας αὐτοῖς ἐπιφερομένης, οὗτοι δὲ
 >λοιπὸν ὡς ἀνδροφόνου καὶ μαροῦ κατείχοντο. διπλότερον παρὰ
 >τοὺς λοιποὺς κολαζόμενοι. ἐκείνους μὲν γὰρ ἐπεκούφιζεν ἢ χαρὰ 34
 >τῆς μαρτυρίας καὶ ἡ ἐλπίς τῶν ἐπηγγελμένων καὶ ἡ πρὸς τὸν
 25 >Χριστὸν ἀγάπη καὶ τὸ πνεῦμα τὸ πατρικόν, τούτους δὲ τὸ συνειδὸς
 >μεγάλως ἐτιμωρεῖτο. ὥστε καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν κατὰ τὰς
 >παρόδους διαδήλους τὰς ὄψεις αὐτῶν εἶναι. οἱ μὲν γὰρ ἰλαροὶ 35
 >προήεσαν, δόξης καὶ χάριτος πολλῆς ταῖς ὄψεσιν αὐτῶν συγκεκρα-

2/3 II Kor. 2. 14

ATERBMSA

1 ἐφέρετο B | 3 θριαμβευθῆ Tr B | 5 πλῆθους καὶ Tr | 6 γν
 BMSA zn ATER | ἐτάζόμενος B | 8 δὴ B | 9 καὶ ποσὶν > T¹
 + Tr, Tc getilgt | 13 αὐτῶν BM ἐαυτῶν ATER | 14 ἐν τῇ εἰροκτῇ BM
 εἰς τὴν εἰροκτῇ ATER | 15 θῦ TEBM τοῦ θῦ AR | ἐγένετο M | 16 τοῦ
 w Tr | 16/17 σπανίων . . γεγονότων — ἀπολειπομένων Σ | 17 τῇ τέχνῃ
 M | γν TERBM τοῦ γν A | 18 καὶ² > M | 19 τούτοι > T¹ + TcTr
 20 καὶ > ER | 21 αἰτίας αὐτοῖς BM αὐτοῖς αἰτίας ATER | 25 πατρι-
 κόν II παράκλητον Σ | 26 ἐτιμῶρει B | 28 προήεσαν B

>nonagenario maior esset aetate et corpore utpote illius aevi invalidus.
 >cetera paene iam mortuus, solo martyrii amore vivebat. ducitur ad **30**
 >tribunalia, immo potius defertur senio et languore resolutus. cuius ad
 >hoc solum anima servabatur, ut Christus per eam magnificentius in
 5 >fragili corpore triumpharet. statuitur interea senior pro tribunalibus.
 >impiae plebis undique clamor ad tollitur, hunc ipsum esse insonant **31**
 >Christum. tum vero a praeside interrogatur, quisnam esset Christia-
 >norum deus. respondit: »si dignus fueris, scies«. hinc vero cunctos velut
 >rabies inmensi cuiusdam furoris invasit, ita ut qui prope adstabant.
 10 >pugnis, alii calcibus subigerent senem, nec aetati nec gravitati aliquid
 >reverentiae deferentes. illi vero, qui longius erant, quidquid furentibus
 >teli venisset in manus, eminus iaciebant, ita ut unusquisque summi
 >sibi esse delicti duceret, nisi aliquid in senem sceleris intulisset. in
 >hoc etenim vindicandos deos suos esse credebant, quem cum semi-
 15 >necem proiecissent in carcerem, incontaminatum paulo post spiritum
 >reddidit. per idem tempus inmensa quaedam dei dispensatio procu- **32**
 >ratur et misericordia ex insperato Christi domini arte conquiritur.
 >quod numquam fere prius a persecutoribus gestum meminimus, omnes **33**
 >ii, qui primo comprehensi negaverant fidem, correpti traduntur in car-
 20 >cerem et quo infelicibus ne solamen quidem poenalis praestaretur
 >exitii, non quasi Christiani iam, sed tamquam homicidae et incesti
 >detinebantur. habentes miseri duplicem poenam, quoniam quidem ce- **34**
 >terorum supplicia mitigabat spes et corona martyrii Christique caritas
 >et sancti spiritus gratia relevabat afflictos, istos autem ipsis poenalibus
 25 >catenis et paedore carceris gravius conscientia cruciabat, ita ut vultu
 >ipso et aspectu discernerentur a ceteris, quod illi producebantur de **35**
 >suppliciis laeti et divinum nescio quid in ipsis vultibus praeferentes,

NPOF

9 inmensae P | 10 pugnis] ser. pugnis alii | 18 meminimus] me-
 mini quod P¹ | 25 paedore] P² (in margine squalore) ponderè NOF p**** P¹

>μένης, ὥστε καὶ τὰ δεσμὰ κόσμον εὐπρεπῆ περικεῖσθαι αὐτοῖς. ὡς
 >νύμφη κεκοσμημένη ἐν χρυσοῖσι χρυσοῖς πεποικιλιμένοις, τὴν
 >εὐδοκίαν ὀδοδότες ἅμα τὴν Χριστοῦ, ὥστε ἐνίονε δόξα καὶ μύθος
 >κοσμικῶ κεχρῖσθαι αὐτούς· οἱ δὲ κατηγεῖς καὶ ταπεινοὶ καὶ δυσειδεῖς
 5 >καὶ πάσης ἀσχημοσύνης ἀνάπλευοι, προσέτι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν
 >ὀνειδιζόμενοι ὡς ἀγενναῖς καὶ ἄνανδροι, ἀνδροφόνων μὲν ἐγκλήματα
 >ἔχοντες, ἀπολωλεκότες δὲ τὴν πάντιμον καὶ ἔνδοξον καὶ ζωοποιὸν
 >προσηγορίαν. ταῦτα δὴ οἱ λοιποὶ θεωροῦντες ἐστηρίχθησαν, καὶ οἱ
 >συλλαμβανόμενοι ἀδιστακτικῶς ὁμολόγουν, μηδὲ ἔννοιαν ἔχοντες δια-
 10 >βολικοῦ λογισμοῦ·

τούτοις μεταξύ τινα ἐπειπόντες, αὐθις ἐπιφέρουσιν

36

>μετὰ ταῦτα δὴ λοιπὸν εἰς πᾶν εἶδος διηρεῖτο τὰ μαρτύρια τῆς
 >ἐξόδου αὐτῶν. ἐκ διαφόρων γὰρ χρωμάτων καὶ παντοίων ἀνθῶν
 >ἕνα πλέξαντες στέφανον προσήνεγκαν τῷ πατρί· ἐχοῖν δ' οὖν τοῦς
 15 >γενναίους ἀθλητὰς ποικίλον ὑπομείναντας ἀγῶνα καὶ μεγάλως νικί-
 >σαντας ἀπολαβεῖν τὸν μέγαν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον. ὁ μὲν οὖν 37
 >Μάτιουρος καὶ ὁ Σάγκτος καὶ ἡ Βλανδίνα καὶ Ἄπταλος ἤγοντο ἐπὶ
 >τὰ θηρία εἰς τὸ δημόσιον καὶ εἰς κοινὸν τῶν ἐθνῶν τῆς ἀπανθρω-
 >πίας θέαμα, ἐπίτηδες τῆς τῶν θηριομαχιῶν ἡμέρας διὰ τοὺς ἡμε-
 20 >τέρους διδομένης. καὶ ὁ μὲν Μάτιουρος καὶ ὁ Σάγκτος αὐθις διήεσαν 38
 >ἐν τῷ ἀμφιθεατρῷ διὰ πάσης κολάσεως, ὡς μηδὲν ὄλωσεν προπεπον-
 >θότες, μᾶλλον δ' ὡς διὰ πλειόνων ἤδη κλήρων ἐκβεβιαζότες τὸν
 >ἀντίπαλον καὶ περὶ τοῦ στεφάνου αὐτοῦ τὸν ἀγῶνα ἔχοντες, ἐπέ-
 >φερον πάλιν τὰς διεξόδους τῶν μαστίγων τὰς ἐκείσε εἰθισμένους καὶ
 25 >τοὺς ἀπὸ τῶν θηρίων ἐλκνηθμοὺς καὶ πάνθ' ὅσα μαινόμενος ὁ δη-
 >μος, ἄλλοι ἀλλαχόθεν, ἐπεβόων καὶ ἐπεκελεύοντο. ἐπὶ πᾶσιν τὴν
 >σιδηρᾶν καθέδραν. ἐφ' ἧς τηγανιζόμενα τὰ σώματα κτίσεως αὐτοῦς

1/2 Ps. 44, 14 — 2/3 II Kor. 2, 15

ATERBMSA

1 ὡς B | 2 χρυσῶ Tr | περιπειποικιλιμένοις B | 3 τὴν τοῦ B
 6 ἐγκλημα B | 8—10 ταῦτα — λογισμοῦ > Σ | 9 nach συλλαμβανόμενοι
 + δὲ B¹, getilgt B¹ | 13 ἀνθῶν Tr ἀρετῶν T¹ γο ἀνθῶν T^{cm}, getilgt |
 14 δ' οὖν BM γ' οὖν ATER | 17 ἡ > TE | ὁ ἄπταλος M | 18 εἰς² BM
 εἰς τὸ ATER εἰς bezengt Σ | κοινὸν altes Glossem, durch καὶ εἰς mit dem Text
 verbunden | 22 ἐκβεβιαζότες ABMΣ ἐκβεβηζότες TER | 26 ἐπὶ TERBM
 καὶ ἐπὶ A

>vincula sua monilia pretiosa ducebant, per squalorem carceris Christi
 >bonus odor effecti, ita ut viderentur sibi non in ergastulo, sed in my-
 >rothece conclusi. at illi alii tristes, demersi, ipsis quoque conspectibus
 >horridi et omni turpitudinis deformitate foediores. sed et ipsis gen-
 5 >tibus in multo opprobrio expositi erant tamquam degeneres et ig-
 >navi, qui fidem perdididerint et crimen invenerint et qui Christianorum
 >quidem nomine caruerint, homicidarum tamen poenas non effugerint.
 >quae cum ita geri viderent ceteri, incredibiliter conroborati sunt, ita
 >ut comprehensi absque ulla animi mutatione constanter se nihil aliud
 10 >quam Christianos esse faterentur.

Et cum quaedam in his locis fuissent longius prosecti, post ali- 36
 quanta iterum haec subiungunt

>Post haec iam per diversas species martyrii eorum velut coronam
 >quandam variis floribus compositam dominus Christus intexens offerebat
 15 >patri, ut ab eo velut victores magni agonis remunerationes aeternorum
 >sumerent praemiorum. nam Maturus et Sanctus et Blandina et Attalus 37
 >munerum diebus, innumeris milibus gentium diversarum ad spectacu-
 >lum congregatis, statuuntur in medio harenae. et rursus Maturus 38
 >cum Sancto, quasi nihil prius gesti fuisset, ad omnia tormentorum et
 20 >verberum genera renovantur, certantibus omnimodis adversariis, qua-
 >tenus eorum patientiam frangerent et ab ipso, ut ita dicam, vertice
 >coronas eorum diriperent. insanis populi vocibus instigati. sed illis eo
 >magis animos roborabat spes vicina iam gloriae, quam sibi iam iamque

NPOF

2/3 myrothece] *NF* myrothecae *PO*¹ myrotheca *O*² | 4/5 gentibus *P*
 6 qui] *PO*²*F* quia *N om. O*¹ | 15 uelut] uel *P*¹ | remunerationem *P*²*F*
 | 18 congregato *P* | 19 gestum *P*² gesta *F*¹ | 23 iam *om. N*
 Eusebius II. 27

>ενεφόρει. οὐ δ' οὐδ' οὕτως ἔληγον, ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον ἐξεμαί- 39
 >ροιστο. βουλόμενοι νικῆσαι τὴν ἐκείνων ὑπομονήν. καὶ οὐδ' ὡς παρὰ
 >Σάργτου ἑτέρον τι εἰσήκουσαν παρ' ἦν ἀπ' ἀρχῆς εἰθιστο λέγειν
 >τῆς ὁμολογίας ἡσυχίαν. οὗτοι μὲν οὖν, δι' ἀγῶνος μεγάλου ἐπὶ πολὺ 40
 5 >παρρησιόησαν αὐτῶν τῆς ψυχῆς, τοῦσχατον ἐτύθησαν, διὰ τῆς ἡμέρας
 >ἐκείνης ἀντὶ πάσης τῆς ἐν τοῖς μονομαχίαις ποιικιλίας αὐτοὶ θάμα
 >γενόμενοι τῷ κόσμῳ· ἡ δὲ Βλανθίνα ἐπὶ ξύλου κορυφαία πρού- 41
 >κειτο βορὰ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων· ἡ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι
 >σταυροῦ σχήματι κορυφαία διὰ τῆς εὐτόνου προσευχῆς πολλὴν
 10 >προθυμίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐνεποίει, βλέπόντων αὐτῶν ἐν τῷ
 >ἀγῶνι καὶ τοῖς ἔξωθεν ὀφθαλμοῖς διὰ τῆς ἀδελφῆς τὸν ὑπὲρ αὐτῶν
 >ἐσταυρωμένον, ἵνα πείθῃ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν ὅτι πᾶς ὁ ὑπὲρ
 >τῆς Χριστοῦ δόξης παθὼν τὴν κοινωσίαν αἰεὶ ἔχει μετὰ τοῦ ζῶν- 42
 >τος θεοῦ. καὶ μηδενὸς ἀφαιμένου τότε τῶν θηρίων αὐτῆς, καθαι- 42
 15 >ρεθεῖσα ἀπὸ τοῦ ξύλου ἀνεληφθῆ πάλιν εἰς τὴν εἰρκτήν, εἰς ἄλλον
 >ἀγῶνα τηρουμένη. ἵνα διὰ πλειόνων γυμνασμάτων νικήσασα, τῷ
 >μὲν σχολίῳ ὅσει ἀπαραίτητον ποιήσῃ τὴν καταδίκην, προτρέφῃται
 >δὲ τοὺς ἀδελφούς, ἡ μικρὰ καὶ ἀσθενῆς καὶ ἐνκαταφρόνητος μέγα
 >καὶ ἀκαταγώνιστον ἀθλητὴν Χριστὸν ἐνδεδυμένη, διὰ πολλῶν κλη- 20
 >ρον ἐκβιάσασα τὸν ἀντιζήμενον καὶ δι' ἀγῶνος τὸν τῆς ἀφθαρσίας
 >στεφανέμενον στέφανον. ὁ δὲ Ἀτταλος καὶ αὐτὸς μεγάλως ἐξευτηθεὶς 43
 >ἀπὸ τοῦ ὄχλου (καὶ γὰρ ἦν ὀνομαστός), ἔτοιμος εἰσῆλθεν ἀγωνιστῆς
 >διὰ τὸ εὐσυνείδητον. ἐπειδὴ γνησίως ἐν τῇ Χριστιανῇ συντάξει γυ-
 >γυμνασμένος ἦν καὶ αἰεὶ μάρτυς ἐγερόναι παρ' ἡμῶν ἀληθείας, καὶ 44
 25 >περιαχθεὶς κτύκω τοῦ ἀμφιθεάτρον, πίνακος αὐτὸν προάγοντος ἐν
 >τῷ ἐγέγραπτο Ῥωμαῖστί «οὗτός ἐστιν Ἀτταλος ὁ Χριστιανός». καὶ
 >τοῦ δήμου σφόδρα σφοριγῶντος ἐπ' αὐτῷ, μαθὼν ὁ ἡγεμὼν ὅτι
 >Ῥωμαῖός ἐστιν, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀναληφθῆναι μετὰ καὶ τῶν λοι-

16/17 Ies. 27, 1 — 19 Rom. 13, 14. Gal. 3, 27

ATERBMΣΑ

1 ἔληγον TcERc [R¹ unleserlich] BΣ ἤληγον AT¹ ἔλεγον M | καὶ
 TERBM > A | 2 βουλομένοι T¹ corr. Tc | οὐχ' M | 3 εἰσήκουσαν BM
 ἤκουσαν ATER | 5 ἐτύθησαν R | 6 μονομαχίαις A μοναχίαις M |
 7 γενόμενοι TcERB γινόμενοι AT¹M | 8 διὰ τοῦ βλέπεσθαι alter Zusatz |
 9 εὐτόνου TERB ἐντόνου AM | 10 ἐνεποίει τοῖς ἀγωνιζομένοις B | ἐν
 ARBMΣ > TE | 11 διὰ τῆς ἀδελφῆς ABM τῆς ἀδελφῆς TE > R durch diese
 Schau Σ [ⲁⲛⲏⲛ verdorben aus ⲁⲛⲏⲛ Schwester] | 13 ἡν ARBM τοῦ ἡν TE
 αἰεὶ > B | τοῦ TcERBM > AT¹ | 16/17 τῶι μὲν] τῶν ἐν M | 19 Χρι-
 στὸν > Σ | 20 ἐκβιάσασα Σ ἐκβιβάσασα Π | 23 χριστιανῇ AT¹B χρι-
 στιανιστῇ TcERM | 26 ἐπεγέγραπτο RB | 28 καὶ > B

>manu contingere et contrectare dexteris videbantur. cumque et suppli- 39
 >ciorum genera et spectaculorum iam paene tempus fuisset absumptum
 >nec moveri ullatenus a sententia valuissent, cum etiam sellae ferreae
 >superpositi consumptam verberibus carnem ignis subter ministratus
 5 >exureret, ad ultimum infatigabiles martyrum spiritus ferro caesis cer- 40
 >vicibus effugarunt. Blandina vero religata ad stipitem atque in crucis 41
 >modum distenta bestiis pabulum praeparatur. quae tamen in ligno
 >pendens vultu interrito et satis laeto orationem fundebat ad deum, qua
 >et sibi constantiam et ceteris agonis sui consortibus perseverantiam
 10 >precaretur. et facile vota sperabat implenda, quae propriis iuvabat
 >exemplis, simul et illud edocens, quod passionum Christi consortibus
 >certum sit etiam gloriae eius donanda esse consortia. sed cum nulla 42
 >ex bestiis corpus eius auderet adtingere, deposita de ligno rursus re-
 >vocatur ad carcerem, aliis adhuc agonibus praeparanda. ut per multas
 15 >victorias caput quidem tortuosi serpentis adtereret, fratrum vero animos
 >ad tolerantiam concitaret per hoc, quod ipsa in parvo et fragili cor-
 >pore tot certaminibus permaneret invicta et per singulos agones disce-
 [III] >deret coronata. | Attalus quoque populi vocibus expostulatur, erat 43
 >enim valde nobilis et, quod cunctis nobilius est, vir optimae con-
 20 >scientiae et in fide Christi per omnia exercitia semper martyr. cum- 44
 >que circumactus fuisset in amphitheatro, titulo se praecedente, in quo
 >scriptum erat »Attalus Christianus«, fremere in eum vulgi insanientis
 >furor vehementius coepit. sed cum praesidi indicatum fuisset esse
 >eum Romanae civitatis virum, iubet eum cum ceteris in carcerem re-

NPOF

1 et¹ *om. N* | 2 poenae iam *P* | 7 quae] quam *N* | 8 pendens]
POF adpendens *N* | 18 expostulatur] *NO* posto(*rel u*)latur *PF*

>πῶν τῶν ἐν τῇ εἰροῦ τῇ ὄντων, περὶ ὧν ἐπέστειλεν τῷ Καίσαρι καὶ
>περιέμενεν τὴν ἀπόφασιν τὴν ἀπ' ἐκείνου.

- >ὁ δὲ διὰ μέσου καιρὸς οὐκ ἀργὸς αὐτοῖς οὐδὲ ἄκαρπος ἐγένετο, 45
>ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπομονῆς αὐτῶν τὸ ἀμέτρητον ἔλεος ἀνεφαίνετο
5 >Χριστοῦ· διὰ γὰρ τῶν ζώντων ἐξωποιοῦντο τὰ νεκρά, καὶ μάρ-
>τυρες τοῖς μὴ μάρτυσιν ἐχαρίζοντο, καὶ ἐνεγένετο πολλὴ χαρὰ τῇ
>παρθένῳ μητρὶ, οὗς ὡς νεκροὺς ἐξέτρωσε, τούτους ζῶντας ἀπο-
>λαμβάνουσα. δι' ἐκείνων γὰρ οἱ πλείους τῶν ἠρνημένων ἀνεμε- 46
>τροῦντο καὶ ἀνεκρίσκοντο καὶ ἀνεξωπυροῦντο καὶ ἐμάνθανον ὁμο-
10 >λογεῖν καὶ ζῶντες ἤδη καὶ τετονωμένοι προσήεσαν τῷ βήματι,
>ἐγγλυκαίνοντος τοῦ τὸν μὲν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ μὴ βουλο-
>μένον, ἐπὶ δὲ τὴν μετάνοιαν χρηστευομένου Θεοῦ, ἵνα καὶ πάλιν
>ἐπερωτηθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος. εἰσπεύλαντος γὰρ τοῦ Καίσαρος 47
>τοῦς μὲν ἀποτυμπανισθῆναι, εἰ δὲ τινας ἀρνοῖντο. τούτους ἀπολυ-
15 >θῆναι. τῆς ἐνθάδε παρηγήσεως (ἔστιν δὲ αὕτη πολυάνθρωπος ἐκ
>πάντων τῶν ἐθνῶν συνερχομένων εἰς αὐτήν) ἀρχομένης συνεστάναι.
>ἀνῆγεν ἐπὶ τὸ βῆμα θεατριζῶν τοὺς μακαρίους καὶ ἐμπομπεύων
>τοῖς ὄχλοις· δι' ὃ καὶ πάλιν ἀνῆτάξεν, καὶ ὅσοι μὲν ἐδόκουν πολι-
>τείαν Ῥωμαίων ἐσχηκεῖναι. τούτων ἀπέτεμνε τὰς κεφαλὰς, τοὺς δὲ
20 >λοιποὺς ἀπέτεμνεν εἰς θηρία. ἐδοξάζετο δὲ μεγάλως ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῖς 48
>πρότερον ἀρνησαμένοις. τότε παρὰ τὴν τῶν ἐθνῶν ὑπόνοιαν ὁμο-
>λογοῦσιν. καὶ γὰρ ἰδίῃ οὗτοι ἀνιτάξοντο ὡς δῆθεν ἀπολυθησό-
>μενοι. καὶ ὁμολογοῦντες, προσετίθεντο τῷ τῶν μαρτύρων κλήρῳ·
>ἔμειναν δὲ ἔξω οἱ μὴδὲ ἕγρος πώποτε πίστεως μὴδὲ αἰδοῦσιν ἐν-
25 >δύματος νυμφικοῦ μὴδὲ ἔννοιαν φόβου Θεοῦ σχόντες, ἀλλὰ καὶ διὰ
>τῆς ἀναστροφῆς αὐτῶν βλασφημοῦντες τὴν ὁδόν. τοῦτ' ἐστὶν οἱ
>νεῖοι τῆς ἀπωλείας, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες τῇ ἐκκλησίᾳ προσετέθησαν· 49

3 vgl. II Petr. 1, 8 — 6 II Kor. 2, 7. Kol. 3, 13 — 11/12 Ezech. 12, 23.
33, 11 — 24/25 Matth. 22, 11—13 — 25/26 vgl. Rom. 2, 24 — 27 Ioann. 17, 12

ATERBMSA

3 ἐγένετο Tr | 4 ἀμέτρητον ATER ἀμετρον BM | 5 τοῦ γν R
ἐξωποιοῦντο τὰ ABMΣ ἐξωποιοῦντο T¹ ἐξωποιοῦν τὰ T^cER | 7/8 ἀπό λαμβάνουσι M | 8,9 ἀνεμετροῦντο ATERB ἀνεμεοῦντο M nach Conjectur ἀνεμητροῦντο in cod. Paris. 1437 übergeschrieben mit falscher Conjectur; > ΣA; voreusebianische Corruptel, vielleicht aus ἀνειαοῦντο | 9 καὶ ἀνεκρίσκοντο καὶ ἀνεξωπυροῦντο > T¹ + Tem | 11 ἐγγλυκαίνοντος ATERB ἐγγλυκαίνοντες M verdorbene Stelle | 13 ἐπερωτηθῶσιν B | 14 ἀρνοῦνται B | 15/16 ἐκ πάντων] man erwartet ἐκ πασῶν τῶν Γαλλῶν | 16 ἐρχομένης M | 20 ὁ γ^c T^cERB γ^c AT Christus ΣA ὁ γ^c M | 24—27 ἔμειναν — προσετέθησαν > A | 24 μὴδέποτε ἕγρος πίστεως B | 25 ἔχοντες M

cipi, simul et ad Caesarem refert eiusque sententiam. quid de eo iuberet.
 >expectat.

>verum inter moras positi in carcere non infructuosum sibi **45**
 >tempus transire patiuntur, sed vigore animi et alacritate fidei suae
 5 >eos, qui infirmiores videbantur, animabant et ipsi nondum martyres
 >cohortationibus suis martyres plurimos faciebant. ex quo magnum
 >gaudium matri nascebatur ecclesiae videnti suos filios, qui paene iam
 >decidisse videbantur in mortem, per hos reparari ad vitam et monitis **46**
 >eorum multi, qui iam negando velut abortum quoddam effecti fuerant.
 10 >quasi iterum parturiebantur et Christus in eis iterum formabatur.
 >docebantur enim ab his, quia deus non vult mortem peccatoris, sed ut
 >convertatur et vivat. igitur cum a Caesare rescriptum fuisset, ut per- **47**
 >sistentes quidem punirentur, negantes autem dimitterentur, die quodam
 >celeberrimo, in quo ex omnibus provinciis coeuntes nundinas apud
 15 >nos agere solent, in ipso frequentissimo conventu tribunal ascendens
 >praeparari sibi iudex Christianos et introduci ad suppliciorum pompam
 >praebendam cunctis qui aderant iubet. rursus itaque cruces, rursus
 >poenae, rursus tormenta reparantur. et si qui forte cives Romani
 >reperi sunt, hos plecti capite decernit, ceteros vero bestiis tradi. in- **48**
 20 >gens tamen ab omnibus gloria Christo conferebatur pro his, qui ante
 >negaverant et dimitti neque negantes potuerant, nunc vero cum ne-
 >gantibus venia praestaretur, in confessione persisterent et de perditionis
 >grege revocati numero martyrum iungerentur. igitur cum erga supra **49**

10 Gal. 4, 19

NPOF

3 carcerem *NOF* | **7** uidentes *P¹F* uidentis *P²* | **9** abortum] *NOF²*
 aborsum *P* (*in marg.* in alteram partem) *F¹* | **11** docebant *N* | **12** scriptum
N | **20** antea *N²PO²* | **23** in numero *P*

ὄν καὶ ἀνεταξομένων. Ἀλεξάνδρος τις. Φρόξ μὲν τὸ γένος, ἰατρὸς
 δὲ τὴν ἐπιστήμην, πολλοῖς ἔτεσιν ἐν ταῖς Γαλλίαις διατρίψας καὶ
 γνωστός σχεδὸν πᾶσιν διὰ τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην καὶ παροησίαν
 τοῦ λόγου (ἦν γὰρ καὶ οὐκ ἄμοιρος ἀποστολικοῦ χαρίσματος), παρ-
 5 εστὼς τῷ βήματι καὶ νεύματι προτρέπων αὐτοὺς πρὸς τὴν ὁμο-
 λογίαν, φανερὸς ἦν τοῖς περιεστηκόσιν τὸ βῆμα ὡσπερ ὀδίνων.
 ἀγανακτήσαντες δὲ οἱ ὄγλοι ἐπὶ τῷ τοῦς πρότερον ἠρνημένους αὐτῶς 50
 ὁμολογεῖν, κατεβόησαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς ἐκείνου τοῦτο ποιοῦντος,
 καὶ ἐπιστήσαντος τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἀνετάσαντος αὐτὸν τίς εἶη, τοῦ
 10 δὲ γήσαντος ὅτι Χριστιανός. ἐν ὀργῇ γενόμενος κατέκρινεν αὐτὸν
 πρὸς θηρία, καὶ τῇ ἐπιούσῃ εἰσῆλθεν μετὰ καὶ τοῦ Ἀττάλου, καὶ
 γὰρ καὶ τὸν Ἀττάλον τῷ ὄγλω χαριζόμενος ὁ ἡγεμὼν ἐξέδωκε
 πάλιν πρὸς θηρία· οἱ καὶ διὰ πάντων διεληθόντες τῶν ἐν τῷ ἀμ-
 15 φιθεάτρῳ πρὸς νόλασιν ἐξηρησμένων ὀργάνων καὶ μέγιστον ἔπομεί-
 ναντες ἀγῶνα, τοῦσχατον ἐτύθησαν καὶ αὐτοί, τοῦ μὲν Ἀλεξάνδρου
 μήτε στενάξεντος μήτε γούξαντός τι ὄλωσ, ἀλλὰ κατὰ καρδίαν ὁμ-
 20 λουῦντος τῷ θεῷ, ὁ δὲ Ἀττάλος, ὁπότε ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς ἐπετέθη 52
 καθέδρα καὶ περικαίετο, ἤνικα ἢ ἀπὸ τοῦ σώματος κτύπος ἀνε-
 γέρετο. ἔφη πρὸς τὸ πλῆθος τῆ Ῥωμαϊκῆς γωνῆς ἰδού τοῦτό ἐστιν
 20 ἀνθρώπους ἐσθίειν, ὃ ποιεῖτε ἑμεῖς· ἡμεῖς δὲ οὔτε ἀνθρώπους ἐσθίω-
 μεν οὐδ' ἕτερόν τι πονηρὸν πράσσομεν. ἐπερωτώμενος δὲ τί ὄνομα
 ἔχει ὁ θεός, ἀπεκρίθη ὁ θεός ὄνομα οὐκ ἔχει ὡς ἀνθρωπος. ἐπὶ 53
 πᾶσι δὲ τοῦτοις τῇ ἐσχάτῃ λοιπὸν ἡμέρα τῶν μονομαχιῶν ἡ Βλαν-
 δῖνα πάλιν εἰσεκομίζετο μετὰ καὶ Πορτιζοῦ, παιδαρίον ὡς πεντε-
 25 καίδεκα ἔτων, οἱ καὶ καθ' ἡμέραν εἰσῆγοντο πρὸς τὸ βλέπειν τὴν
 τῶν λοιπῶν νόλασιν καὶ ἠναγκάζοντο ὁμνῆσαι κατὰ τῶν εἰδῶλων
 αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ ἐμμένειν εὐσταθῶς καὶ ἐξουθενεῖν αὐτοὺς ἠγριώθη
 πρὸς αὐτοὺς τὸ πλῆθος, ὡς μήτε τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδὸς οἰκτιρεῖν
 μήτε τὸ γέναιον αἰδεσθῆναι, πρὸς πάντα δὲ τὰ θειὰ παρεβαλλον 54

3/4 Act. 4, 29—31

ATERBMΣΑ

2 πολλοῖς AT¹RB πολλοῖς τε EM Tc getilgt | 3 9ῤ BM τὸν 9ῤ ATER
 6 περιεστῶσι B | 7 ὁ T¹ corr. Tc | 8 ποιήσαντος M | 9/10 αὐτὸν—
 γήσαντος > B | 9 τοῦ2] τοῦτον M | 11—13 καὶ τῆ—θηρία > B |
 11 τῆς ἐπιούσης T¹ corr. Tc | 11/12 καὶ γὰρ—Ἀττάλον > M | 12 ἐδο//
 T¹ ἐξέδωκε TcTr | 13/14 τῶν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ TcERBM ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ
 τῶν A ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ T¹ | 18 ἡ > B | σωματίον B | 19 ἰδὸν
 > R | 20 ὃ ποιεῖτε ATERΣΑ ὁποῖοι ἐστέ B ὁποῖοι ἐσται M | 21 ἐπερω-
 τωμένῳ B | 28 μήτε AB μὴ δὲ TERM | ἐκκλησίαν A¹ corr. A¹ | 29 παρέ-
 βαλλον AT¹ περιέβαλλον TcTrERB περιέβαλον M

>dictos quaestio haberetur, Alexander quidam genere Fryx, medicus
 >disciplina, vir religiosus et prudens et vitae ac morum probitate cunctis
 >carus acceptusque, amore dei concitatus, cum adsisteret tribunali, nuti-
 >bus hortabatur ad confessionem eos, in quos quaestio agitabatur, ita
 5 >ut omnibus, qui adstabant, palam fieret quid animi gereret. cumque 50
 >id populi notavissent, indignantes maxime pro his, qui, quod prius
 >negaverant, rediviva nunc confessione revocabant, conclamarunt ad-
 >versum Alexandrum haec ipso instigante committi, qui iussus a prae-
 >sidente in medium statui et quis esset interrogatus, Christianum se esse
 10 >libera professione testatur, quem continuo praeparandum bestiis con-
 >demnavit. et postera die simul cum Attalo producitur, quem contra
 >praeceptum Caesaris, gratificari populis volens, etiam ipsum bestiis
 >tradi iussit, sed cum ferarum nulla sanctorum corpora contigisset, 51
 >omnibus eos verberum ceterarumque poenarum suppliciis cruciatos
 15 >ad ultimum in conspectu populi in medio harenae iugulari iubet, beato
 >Alexandro in omnibus, quas perpessus est, poenis, ne unum quidem
 >penitus proferente sermonem, sed ab initio usque ad finem intra semet-
 >ipsum semper cum deo loquente et in laudibus eius ac precibus per-
 >manente. Attalus vero cum prunis subteriectis in sella ferrea torre- 52
 20 >retur cumque nidor adustae carnis ad nares et ora inspectantis populi
 >perferretur, voce magna exclamat ad plebem: >ecce hoc est homines
 >comedere, quod vos facitis. quid a nobis velut occultum inquiritis
 >facinus, quod vos aperta luce committitis? nos enim neque comedimus
 >homines neque aliud quid mali agimus«. et cum interrogaretur, >quod
 25 >nomenhabet deus?« respondit: >qui plures sunt, noninibus discernuntur,
 >qui unus est, non indiget nomine«. post hos novissimo iam munus 53
 >die Blandina rursus inducitur cum Pontico annorum fere quindecim
 >puero, quique et in priorum cruciatibus iussi fuerant semper adstare,
 >quo magis ceterorum videntes supplicia terrerentur, statuunt ergo in
 30 >medio et iubentur iurare per deos, illi vero e contrario nullos esse
 >aiebant istos, per quos iurare cogerentur, cumque aliis quam pluribus
 >verbis exprobrarent gentium deos, insanire magis in eos coepit populi
 >multitudo, neque teneram pueri aetatem neque sexum feminae mise-
 >rantes, sed per omnia tormentorum genera quasi quodam eos circulo 54

NPOF

5 animo PF | 6 id] hii N | 12/13 tr. best. PF | 16 quas] quae
 libri | 17 infra NOF | 22/23 fac. inqu. P | 23 uos om. N | 24 male
 P | 26 hos om. N | 28 in priorum] POF inpiorum N | 30 et om. P
 31 quam plurimis P

αὐτοῦ· καὶ διὰ πάσης ἐν κύκλῳ διῆγον κολάσεως· ἐπαλλήλως ἀναγκάζοντες ὁμοῖαι· ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι τοῦτο προᾶξει· ὁ μὲν γὰρ Ποντικὸς ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς παρορμημένος· ὡς καὶ τὰ ἔθνη βλέπειν ὅτι ἐκείνη ἦν προτροπομένη καὶ στηρίζουσα αὐτὸν, πᾶσαν κολάσιν γεν-
 5 ραίως ὑπομείνας ἀπέδωκεν τὸ πνεῦμα· ἡ δὲ μακαρία Βλανδίνα πάν- 55
 των ἐσχάτη, καθάπερ μήτηρ εὐγενῆς παρορμήσασα τὰ τέκνα καὶ
 νικηφόρος προέπεμψε πρὸς τὸν βασιλέα, ἀναμετρομένη καὶ αὐτὴ
 πάντα τὰ τῶν παίδων ἀγωνίσματα ἔσπευδεν πρὸς αὐτούς, χαίρουσα
 καὶ ἀγαλλιομένη ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ, ὡς εἰς νυμφικὸν δεῖπνον κεκλημένη.
 10 ἄλλὰ μὴ πρὸς θηρία βεβλημένη· καὶ μετὰ τὰς μάστιγας, μετὰ τὰ 56
 θηρία, μετὰ τὸ τήγαγον, τοῦσχατον εἰς γρογθαθὸν βληθεῖσα τέρψιν
 παρεβλήθη, καὶ ἰκανῶς ἐναβλήθεισα πρὸς τοῦ ζῆλον μηδὲ ἀσθηνῶν
 ἔτι τῶν συμβαινόντων ἔχουσα διὰ τὴν ἐλπίδα καὶ ἐποχὴν τῶν πε-
 15 πιστοτεμένων καὶ ὁμιλίαν πρὸς Χριστόν, ἐτέθη καὶ αὐτῇ, καὶ αὐτῶν
 ὁμολογούντων τῶν ἔθνῶν ὅτι μηδεπώποτε παρ' αὐτοῖς γυνὴ τοι-
 αῦτα καὶ τοσαῦτα ἔπαθεν.

ἀλλ' οὐδ' οὕτως κόρον ἐλάμβανεν αὐτῶν ἡ μαρία καὶ ἡ πρὸς 57
 τοῦ· ἀγίους ὁμότης· ὑπὸ γὰρ ἀγρίων θηρῶν ἄγρια καὶ βέρβαρα
 γῆλα τεραχθέντε δυσπαύστως εἶχεν, καὶ ἄλλην ἰδίαν ἀρχὴν ἐπὶ τοῖς
 20 σώμασιν ἐλάμβανεν ἡ ὕβρις αὐτῶν· τὸ γὰρ νενικῆσθαι αὐτούς οὐκ 58
 ἐδουλόπει διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀνθρώπινον ἐπιλογισμὸν, μᾶλλον δὲ καὶ
 ἐξέκειεν αὐτῶν τὴν ὀργὴν καθάπερ θηρίου, καὶ τοῦ ἡγεμόνος καὶ
 τοῦ δήμου τὸ ὅμοιον εἰς ἡμᾶς ἀδίζον ἐπιδεικνυμένων μίσος, ἵνα ἡ
 25 >δικαιωθήτω ἔτι· | καὶ γὰρ τοὺς ἐναποπνιγέντας τῇ εἰροκτῇ παρ- 59
 ἐβαλλον νεκρῶν, ἐπιμελῶς παραφυλάσσοντες νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν
 μὴ κηδεύθῃ τις ὑγ' ἡμῶν· καὶ τότε δὴ προθέντες τά τε τῶν θηρίων

6/7 vgl. II Macc. 7, 21—23. 27—29. 41 — 18/19 η 206 — 24/25 Apoc. 22, 11

ATERBMΣΑ

1 ἐγ κίεζλω ΑΑ ἐγ κίεζλιον T¹BM ἐγκίεζλιον TrER > Σ | 3 materna coh-
 oratione A | παρορμώμενος T¹B corr. T¹ | 4 ἦν (ἦ) notwendig | 5/6 πάν-
 των AT¹BM πάντων TeER | 8 τὰ—ἀγωνίσματα > T¹ + TemTrm | 10 μὴ
 > Σ, so dass ἀλλὰ—βεβλημένη zum Folgenden gezogen wird | 12 παραβλήθεισα
 M | 13 ἔτι ABM ἐπὶ TE getilgt R | 14 τὸν γν M | 15 μηδέποτε M
 | 18 ἀγρίων θηρῶν Σ | 19 δυσπαύστως ATE¹BMΣ δυσπαποπάστως EcR |
 εἶχον M | 22 θηρῶν Σ | 23 τὸ ὅμοιον Π ὁμοίως ΣΑ nach Conjectur
 ἀδίζον ATERΣΑ ἀδίκωσ BM; alte Doublette zu ὅμοιον | 24/25 ὁ δίκαιος—
 ἔτι] iniustus adhuc faciat iniusta A | 25 τῇ TEBM ἐν τῇ AR | 25/26 παρ-
 βαλον B

peragentes nihil deesse poenis patiebantur, quod crudelitas invenisset.
 tum Ponticus maximum patientiae robur materna cohortatione susci-
 piens et perseverans in confessione fidei inpollutum spiritum reddit.
 beata vero Blandina ultima omnium velut omnium nobilis mater 55
 praemissos ad martyrii coronam filios insequi iam secura festinat ex-
 ultans et ovans, velut ad thalamum sponsi invitata et ad nuptiale con-
 vivium. ex quo fiebat, ut in verberibus tripudiaret et craticulis exusta
 gauderet ac tam hilaris videretur et laeta, quasi inter dapes regias
 adcubaret. post hoc ad bestias traditur, sed ab his intacta perdurat.
 inde etiam aliud excogitatur crudelitatis genus, ut rete constricta obi- 56
 ceretur tauro ferociter instigato. a quo cum fuisset innumeris ictibus la-
 cessita et toto harenae ambitu iactata. nihil penitus laeditur, sed permanet
 laeto, ut semper, vultu, mente constanti, spe ipsa et animi praesumptione
 cum Christo iam conloquens. ad ultimum iugulari gladio iubetur,
 stupentibus ipsis etiam impiis et dicentibus. quod numquam fuerit 57
 femina, quae tanta ac talia ferre potuerit.

sed nec sic quidem satietatem aliquam capere crudelitas quivit. an-
 tiqui etenim serpentis virulentia concitati feri ac barbari mores mansu- 58
 escere nesciebant. ex ipsa quippe sanctorum patientia saevior eis con-
 tentionis rabies accendebatur et velut pudore quodam fatigabantur, quod
 maior inesset cruciatis quam cruciantibus virtus. et ex hoc ad nefanda
 odia iudex simul instigabatur et populus, ut scriptura compleretur, quae
 dicit: »iniquus adhuc inique agat et iniustus adhuc faciat in- 59
 iuste«. igitur inaudito saevitiae genere eorum, qui necabantur in carcere.
 corpora canibus iubeantur exponi, adhibita simul custodia die noctuque,

NPOF

3 reddidit POF² | 11 fuisset et N | 12 permanebat P | 17 nec]
 NO ne PF | 18/19 mansuescere nesciebant] mansuerent sciebant N | 23.24
 iniuste faciat P

τά τε τοῦ πυρός λείψανα, πῆ μὲν ἐσπαργαμένα, πῆ δὲ ἠρθρακευ-
 μένα. καὶ τῶν λοιπῶν τὰς κεφαλὰς σὺν τοῖς ἀποτμήμασιν αὐτῶν
 ὡσαύτως ἀτάγους παρεφύλαττον μετὰ στρατιωτικῆς ἐπιμελείας ἡμέ-
 ραις συγχαῖς. καὶ οἱ μὲν ἐνεβομοῦντο καὶ ἔβρονχον τοὺς ὀδόντας 60
 5 ἐπ' αὐτοῖς. ζητοῦντές τινα περισσοτέραν ἐκδίωξιν παρ' αὐτῶν λα-
 βεῖν. οἱ δὲ ἐνεγέλιον καὶ ἐπετώθαζον. μεγαλύνοντες ἅμα τὰ εἰδωλα
 αὐτῶν καὶ ἐκείνοις προσάπτοντες τὴν τούτων τιμωρίαν. οἱ δὲ ἐπι-
 κειστέροι καὶ κατὰ ποσὸν συμπαθεῖν δοκοῦντες. ὠνειδίζον πολὺ.
 10 καὶ πρὸ τῆς ἑαυτῶν εἴλαντο ψυχῆς; καὶ τὰ μὲν ἀπ' ἐκείνων τοιαύ- 61
 τῆν εἶχε τὴν ποικίλιαν, τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς ἐν μεγάλῳ καθεστῆκει
 πένθει διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὰ σῶματα κρῦψαι τῇ γῆ· οὔτε γὰρ νύξ
 συνεβάλλετο ἡμῖν πρὸς τοῦτο οὔτε ἀργύρια ἔπειθεν οὔτε λιτανεῖα
 ἔδυσσάπει. παντὶ δὲ τρόπῳ παρετήρουν. ὡς μέγα τι κερδαροῦντες.
 15 εἰ μὴ τύχοιεν ταφῆς.

τούτοις ἐξῆς μεθ' ἕτερά φασιν

62

τά οὖν σῶματα τῶν μαρτύρων παντοίως παραδειγματισθέντα
 καὶ αἰθριασθέντα ἐπὶ ἡμέρας ἕξ, μετέπειτα καέντα καὶ ἀθαλωθέντα
 ἐπὶ τῶν ἀνόμων κατεσαρώθη εἰς τὸν Ῥοδαῖον ποταμὸν πλησίον
 20 παραρρέοντα. ὅπως μηδὲ λείψανον αὐτῶν φαίνεται ἐπὶ τῆς γῆς ἔτι.
 καὶ ταῦτ' ἔπραττον ὡς δυνάμενοι νικῆσαι τὸν θεὸν καὶ ἀφελέσθαι 63
 αὐτῶν τὴν παλιγγενεσίαν, ἵνα, ὡς ἔλεγον ἐκεῖνοι, «μηδὲ ἐλπίδα
 σχῶσιν ἀναστάσεως. ἐφ' ἣ πεποιθότες ξένην τιὰ καὶ καινὴν εἰσά-
 γουσιν ἡμῖν θρησκείαν καὶ καταφρονοῦσι τῶν δεινῶν. ἔτοιμοι καὶ
 25 μετὰ χαρᾶς ἤζοντες ἐπὶ τὸν θάνατον· νῦν ἴδωμεν εἰ ἀναστήσονται
 καὶ εἰ δύναται βοηθῆσαι αὐτοῖς ὁ θεὸς αὐτῶν καὶ ἐξελέσθαι ἐκ τῶν
 χειρῶν ἡμῶν».

4/5 Act. 7, 54

ATERBMSA

1 τῆ — τῆ M | ἐσπαργαμμένα R | 3 παρεφύλαττεν M | 6 ἐπε-
 γέλιον M | 8 ποσὸν ARBM τὸ ποσὸν TE | 9 ὠνησεν αὐτοῦς M | 11 ἔχει
 B | 13 οὔτε ἀργύρια ἔπειθεν > A | 14 παρετήροῦντο M | 16 φησὶν
 R¹M corr. Re | 19 κατεσαρώθη AT¹MA κατερράνθη ER γο κατερράνθη Tem
 κατεράνθη B | 21 ὡς μὴ M | 23 ἔχουσιν M | καινὴν AT^cEBMSA
 καινὴν τινα R καινὴν T¹M | 23/24 εἰσάγουσιν ἡμῖν BM ἡμῖν εἰσάγουσιν ATER
 | 25 εἰς B | ἴδωμεν AR^cSA εἴδωμεν TER¹M εἴδωμεν B

>ne qui collectas reliquias humanitatis intuitu traderet sepulturae. sed si
 >quid forte vel bestiis vel igni reliquum ex corporibus martyrum fuerat
 >ipsaque cum truncis suis capita punitorum insepulta per custodiam
 >militum servabantur et quaerebatur, si quid ultra posset inferre humana 60
 5 >crudelitas etiam in eos, qui iam vitae huius limen excesserant. exul-
 >tabant tamen gentes magnificantes simulacra sua. quorum virtute
 >datam in illos vindictam dicebant. si qui vero inter ipsos paulo mitior
 >vel humanior videbatur: »ubi nunc est«, aiebant. »deus eorum? et quid
 >eis profuit ista religio, pro qua etiam animas posuerunt?« igitur apud 61
 10 >illos erat varium istud insultationis genus, apud nos vero ingens luctus
 >habebatur. praecipue quod non possemus corpora humi tradere. quippe
 >quibus ne noctis tempore aliqua ad hoc opportunitas praebebatur neque
 >muneribus suadere custodes neque precibus aut ullo alio genere copia
 >erat, ita adtente et sollicite curabant, ne daretur extremis ossibus se-
 15 >pultura. post aliquot autem dies cum nullam sepeliendi gratiam prae- 62
 >stitissent, incensa ossa martyrum et in favillam redacta cum reliquo
 >terrae pulvere in Rhodanum fluvium dispersere, ne usquam eorum reli-
 >quiae residerent, quasi vero hoc agentes deum vincerent et, sicut 63
 >dicebant, spem eis per hoc resurrectionis adimerent. »sperantes enim«.
 20 >aiebant, »de sepulchris quandoque se esse resurrecturos. idcirco nova
 >nescio qua persuadente sibi superstitione laeti se tormentis morti-
 >busque subiciunt. nunc videamus, si resurgent et si potest eis adesse
 >deus eorum et eripere eos de manibus nostris«-.

NPOF

1 quis P | 4 possit PF | inferre om. PF | 8 aiebant] NP² aiebat
 P¹OF | 9 animas] animas suas N | 11 corpora om. P | 17 hrodanum P
 | 18 haec PO

Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τὸν δεδηλωμένον αὐτοκράτορα ταῖς Χρι- B 2 1
στοῦ συμβέβηκεν ἐκκλησίαις. ἀφ' ὧν καὶ τὰ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις
ἐνηρηγμένα εὐκῆτι λογισμῶν στοχάζεσθαι πάρεστιν. ἄξιον τούτοις
ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπισυνάψαι γραφῆς λέξεις ἑτέρας, δι' ὧν τὸ ἐπιεικὲς
5 καὶ φιλόανθρωπον τῶν δεδηλωμένων μαρτύρων ἀναγράφεται τού-
τοις αὐτοῖς τοῖς ῥήμασι

οὐ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ζηλωταὶ καὶ μιμηταὶ Χριστοῦ ἐγένοντο, 2
οὓς ἐν μορῇ θεοῦ ὑπάρχον οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγάγατο τὸ εἶναι
ἴσα θεῷ. ὅστις ἐν τοιαύτῃ δόξῃ ὑπάρχοντες καὶ οὐχ ἄσας οὐδὲ δις
10 ἀλλὰ πολλάκις μαρτυρήσαντες καὶ ἐκ θηρίων αἰθις ἀναληφθέντες
καὶ τὰ κεντήρια καὶ τὸν μόλωπας καὶ τὰ τραύματα ἔχοντες περι-
καίμενα, οὐτ' αὐτοὶ μάρτυρας ἑαυτοῦς ἀνεκλήριτον οὐτὲ μὴν ἡμῶν
ἐπέτροπον τούτῳ τῷ ὀνόματι προσαγορεύειν αὐτούς, ἀλλ' εἴ ποτε
τις ἡμῶν δι' ἐπιστολῆς ἢ διὰ λόγον μάρτυρας αὐτοῦς προσείπεν.
15 ἐπέπλησοντο πικρῶς. ἠδέως γὰρ παρεχόρουν τὴν τῆς μαρτυρίας 3
προσηγορίαν τῷ Χριστῷ, τῷ πιστῷ καὶ ἀληθινῷ μάρτυρι καὶ προ-
τοτόκῳ τῶν νεκρῶν καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπιμυ-
μήσκοιτο τῶν ἐξεληλυθότων ἤδη μαρτύρων καὶ ἔλεγον «ἐξείνοι
ἤδη μάρτυρες. οὓς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ Χριστοῦ ἠξίωσεν ἀναληφθῆναι.
20 ἐπιστραφισμένοι αὐτῶν διὰ τῆς ἐξόδου τὴν μαρτυρίαν. ἡμεῖς δὲ
ὁμόλογοι μίτροιοι καὶ ταπεινοί». καὶ μετὰ δακρύων παρεκάλουν τοὺς
ἀδελφοὺς διόμενοι ἵνα ἐκτανεῖς εὐχαὶ γίνωνται πρὸς τὸ τελειωθῆναι
αὐτούς. καὶ τὴν μὲν δύναμιν τῆς μαρτυρίας ἔργῳ ἐπεδείκνυντο, 4
πολλὴν παρησίαν ἄγοντες πρὸς τὰ ἔθνη. καὶ τὴν εὐγένειαν διὰ
25 τῆς ὑπομονῆς καὶ ἀφοβίας καὶ ἀτρομίας φανερὰν ἐποίουν. τὴν δὲ

8,9 Phil. 2, 6 — 16 Apoc. 3, 14 — 16/17 Apoc. 1, 5. Act. 3, 15

ATERBMSA

1 B AΣ 3 B 420, 4 Γ ERM | δεδηλωμένον] Verus Σ | 2 συμβεβη-
κέναι B | 3 ἐνηρηγμένα ATER γεγεννημένα BM was sich zutrug Σ quid geri
potuerit A | 4 ὧν T durch Rasur corr., ERBM ὧν καὶ AT¹ | 6 ῥήμασι
ἔχοντα B | 7 ἐγένοντο B | 8 τὸ > B | 11/12 ἐπιεικόμενα M | 12 οὐτ'
ἀνεκλήριτον > B¹ + B^{1m} | ἡμῶν > T¹ + Tc | 16 τῷ ᾧ ATE¹BM ᾧ
R, E durch Rasur corr. | ἀληθινῶν καὶ πιστῶν EcR | 19 ἤδη ATcERM
> T¹B | 21 ὁμόλογοι AT¹B ὁμολογουμένως TcERM γο ὁμολογηταὶ TemE^{1m}
R^{1m} = Σ nach Conjectur; humiles et egeni optamus ut ipsa saltem in nobis con-
fessio tuta permaneat A, voreusebianische Corruptel, ὁμολογοῦντες ἔτι i Schw ὁμό-
δουλοι Wendland | 22 γίνονται AT¹B γίνονται M γένονται TcER | 24 τὰ
ἔθνη TERΣA πάντα τὰ ἔθνη ABM | εὐγένειαν ΠA εὐτονίαν Σ

Haec sunt, quae illis temporibus gesta ex epistula fratrum Lugdu- *B 2 1*
 nensium declarantur. ex quibus quid etiam per ceteras provincias geri
 potuerit, coniectura capiendum est. referuntur adhuc in ipsa epistula
 quaedam etiam de humanitate et mansuetudine beatorum martyrum.
 5 quae dignum puto ad haec suis sermonibus sicut cetera sociari.

»Quique«, aiunt, »ad imitationem Christi, qui, cum in forma dei *2*
 »esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo, in
 »tanta gloria positi et semel et iterum ac frequentius martyres facti post
 »bestias, post ignes et lamminas neque se ipsi martyres dicebant neque
 10 »aliis ita se appellantibus indulgebant: sed si forte aliquis nostrum vel in
 »epistula vel in sermone eos martyres nominasset, increpabant acrius di-
 »centes, quod haec appellatio soli Christo debetur, qui solus fidelis veritatis *3*
 »est martyr et qui primogenitus est ex mortuis et auctor vitae aeternae,
 »vel certe illis solis aptum hoc esse vocabulum, qui post bonam con-
 15 »fessionem discedere de hac vita et pergere meruerunt ad deum. »nos
 »autem«, aiebant, »humiles et egeni optamus, ut ipsa saltem in nobis con-
 »fessio tuta permaneat«. in quod etiam ceteros fratres cum lacrimis
 »obsecrabant, ut pro eis dominum precarentur, quo perfectae confessionis
 »signaculum martyrium mererentur accipere. et tanta in eis humilitas *4*
 20 »erat, ut cum rebus ipsis essent martyres, nominis tamen iactantiam
 »fugerent. apud gentiles vero cum omni fiducia consistebant, nobilitatem

NPOF

3 refertur *N* | *4* humilitate *Pa* | *9/10* neque a. i. se a. indulgebant
 om. *P¹* | *18* obsecrant *P¹*

πρὸς τοὺς ἀδελφούς τῶν μαρτύρων προσηγορίαν παρηγοῦντο, ἐμ-
πεπλησμένοι φόβου θεοῦ.

καὶ αὖθις μετὰ βραχέα φασίν

5

ἑταπείνουσαν ἑαυτοὺς ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα. ἕφ' ἧς ἱκανῶς νῦν
5 εἶσιν ὑψωμένοι. τότε δὲ πᾶσι μὲν ἀπελογοῦντο, κατηγοροῦν δὲ οὐ-
δενός· ἔλνον ἅπαντας, ἐδέσμευον δὲ οὐδένα· καὶ ὑπὲρ τῶν τὰ δεινὰ
διατιθέντων ἠύχοντο, καθάπερ Στέφανος ὁ τέλειος μάρτυς κούριε,
μη' στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, εἰ δ' ὑπὲρ τῶν
λιθαζόντων ἐδέετο, πόσῳ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν;

10 καὶ αὖθις φασί μεθ' ἕτερα

6

οὗτος γὰρ καὶ μέγιστος αὐτοῖς πρὸς αὐτὸν ὁ πόλεμος ἐγένετο
διὰ τὸ γνήσιον τῆς ἀγάπης. ἵνα ἀποπνιχθεὶς ὁ θῆρ οὗς πρότερον
ἔφ'ετο κατατεπωκέναι, ζῶντας ἐξεμέση, οὐ γὰρ ἔλαβον καύχημα κατὰ
τῶν πεπτωκότων, ἀλλ' ἐν οἷς ἐπλεόναζον αὐτοί, τοῦτο τοῖς ἐν-
15 δεστέροις ἐπήχονον μητρικὰ σπλάγγνα ἔχοντες, καὶ πολλὰ περὶ
αὐτῶν ἐχέοντες δάκρυα πρὸς τὸν πατέρα, ζῶν ἠτήσαντο, καὶ
ἔδωκεν αὐτοῖς· ἦν καὶ συνεμερίσαντο τοῖς πλησίον, κατὰ πάντα
7 νικηφόροι πρὸς θεὸν ἀπελθόντες, εἰρήνην ἀγαπήσαντες αἰεὶ καὶ
εἰρήνην ἡμῖν παρεγγήσαντες, μετ' εἰρήνης ἐχώρησαν πρὸς θεόν, μὴ
20 καταλιπόντες πόνον τῇ μητρὶ μηδὲ στάσιν καὶ πόλεμον τοῖς ἀδελ-
φοῖς ἀλλὰ χαρὰν καὶ εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην.

ταῦτα καὶ περὶ τῆς τῶν μακαρίων ἐκείνων πρὸς τοὺς παρα- 8
πετωκότας τῶν ἀδελφῶν στοργῆς ὀφελίμως προκείμεθω τῆς ἁπαν-

4/5 I Pet. 5, 6 — 7/8 Act. 7, 60 — 13/14 vgl. Gal. 6, 4

AT ERB, D [von 11 καὶ μέγιστος an], M Σ Δ

1 προσηγορίαν v auf Rasur T^cR^c | 3 φησὶν T¹ corr. T^c | 5 τότε] τοῦτο
M | 6 ἔλνον TERBM ἔλνον μὲν A | 6/7 καὶ ὑπὲρ — ἠύχοντο stört den
Fortschritt des Gedankens, doch kann das Excerpt schlecht abgeschnitten sein |
8/9 εἰ δ' — ἀδελφῶν > Δ | 9 ἐδέοντο E^cR | 11 οὕτω M | 13 κατα-
πεπωκέναι Σ | ἔλαβον BDMΣ ἔλαβεν ATE ἔλαβε R | 14 αὐτοῖσ M |
17 πάντα TERBDMΣ πάντων A | 18/19 εἰρήνην — εἰρήνην ἡμῖν BDMΣ Δ
εἰρήνην ἡμῖν — εἰρήνην T^cER εἰρήνην — εἰρήνην αἰεὶ A εἰρήνην — εἰρήνην T¹ |
19 τὸν θῆ B | 23 προκείμεθω BDMΣ Δ προσκείμεθω ATER

>animae per contemptum iniuriae et suppliciorum patientiam demon-
 >strantes. erant ergo inter fratres humiles, inter persecutores elati, suis
 >mites, adversariis terribiles, Christo subiecti, diabolo erecti. humilia- 5
 >bant se sub potentissima manu dei, per quam nunc sublimius exaltati
 5 >sunt. placabant omnes, accusabant neminem, solvebant cunctos, liga-
 >bant nullum. orabant etiam pro persecutoribus suis, utentes sermone
 >sancti Stefani primi martyris et dicentes: »domine, ne statuas illis
 >hoc peccatum«. adversum quos eo vehementiora diabolus proelia 6
 >concitabat, quod per nimiam caritatem, quam habebant in Christo Iesu,
 10 >etiam eos, qui lapsi fuerant et quos iam se inmanis illa bestia absor-
 >buisse crediderat, rursus vivos de internis eius visceribus educebant
 >et velut matres erga parvulos suos, ita erga eos totis profusi misera-
 >tionum visceribus inhaerebant, omnipotenti deo effundentes pro ipsis
 >fontes ac flumina lacrimarum, vitam petebant eis a deo, et tribuebatur 7
 15 >eis. nec sibi gratum iter ducebant eundi ad dominum vel laetam puta-
 >bant martyrii fore coronam, si partem membrorum suorum de ecclesiis
 >raptam velut spolia quaedam detentari a diabolo permisissent. super
 >omnia autem pacem et ipsi diligebant et nobis servare mandabant nec
 >aliam sibi nisi per pacem viam ad martyrium construebant, caventes.
 20 >ne ullam post se dissensionem fratribus, ne ecclesiae matri maestitiam
 >derelinquerent, sed pacem semper habendam, pacem fratribus custo-
 >diendam et caritatem praecipue tenendam, quae est unitatis et con-
 >cordiae vinculum, commonebant.

Haec non inutiliter, ut opinor, a nobis ad aedificationem legentium 8
 25 memoriae tradita sunt, quae ex tantorum virorum auctoritate descen-
 dunt, propter eos, qui tumidi et inflati adversum fratres feruntur et

NPOF

15/16 eundi ... putabant *om. N* | 18 et ipsi] ipsi *N* | 19 nisi *om. N*
 | conseruabant *N*

θρόπον καὶ ἀνηλεοῦς ἕνεκα διαθέσεως τῶν μετὰ ταῦτα ἀφειδῶς τοῖς Χριστοῦ μέλεσιν προσενηρημένων.

Ἢ δ' αὐτὴ τῶν προειρημένων μαρτύρων γραφὴ καὶ ἄλλην τινὰ Γ 3 1
 μνήμην ἀξίαν ἱστορίαν περιέχει, ἣν καὶ οὐδεὶς ἂν γένοιτο φθόνος
 5 μὴ οὐχὶ τῶν ἐντευξομένων εἰς γνώσιν προθεῖναι· ἔχει δὲ οὕ-
 τως. Ἀλκιβιάδου γάρ τις ἐξ αὐτῶν πάνν ἀρχιερῶν βιοῦντος 2
 βίον καὶ μηδενὸς ὅλως τὸ πρότερον μεταλαμβάνοντος, ἀλλ' ἢ ἄριστον
 μόνον καὶ ὕδατι χρωμένον πειρωμένον τε καὶ ἐν τῇ εἰρηκτῇ οὐτῶ
 διάγειν, Ἀττάλῳ μετὰ τὸν πρῶτον ἀγῶνα ὃν ἐν τῷ ἀμφιθέατρο
 10 ἦνυσεν, ἀπεκαλέσθη ὅτι μὴ καλῶς ποιῶν ὁ Ἀλκιβιάδης μὴ χρω-
 μένος τοῖς κτίσμασι τοῦ θεοῦ καὶ ἄλλοις τέπον σκανδάλου ἐπολει-
 πόμενος. πεισθεὶς δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης πάντων ἀνέδων μετελάμβανεν 3
 καὶ ἠρχαρίσθη τῷ θεῷ· οὐ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι χάριτες θεοῦ ἦσαν,
 ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν σύμβουλον αὐτοῖς, καὶ ταῦτα μὲν
 15 ὅδι ἐχέτω· τῶν δ' ἁμῖν τὸν Μοντανὸν καὶ Ἀλκιβιάδην καὶ Θεό- 4
 δοτον περὶ τὴν Φοργίαν ἄριστι τότε πρῶτον τὴν περὶ τοῦ προφη-
 τεύειν ἐπόλησιν παρὰ πολλοῖς ἐκγερομένων (πλείστα γὰρ οὖν καὶ
 ἄλλα παραδοξοποιῶν τοῦ θείου χαρίσματος εἰς ἔτι τότε κατὰ δια-
 γόρους ἐκκλησίας ἐκτελούμεναι πίστιν παρὰ πολλοῖς τοῦ κἀκεῖνους
 20 προφητεύειν παρεῖχον) καὶ δὴ διαφωνίας ἐπαρχούσης περὶ τῶν δε-
 δηλωμένων. αὐθις οἱ κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφοὶ τὴν ἰδίαν κρίσιν
 καὶ περὶ τούτων ἐλάβη καὶ ὀρθοδοξοτάτην ὑποτάττουσιν, ἐκθέμενοι
 καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς τελειωθέντων μαρτύρων διαγόρους ἐπιστολάς.
 ἃς ἐν δεσμοῖς ἔτι ἐπαρχόντες τοῖς ἐπ' Ἀσίας καὶ Φοργίας ἀδελφοῖς
 25 διεχάραξαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἐλευθέριον τῷ τότε Ρωμαίων ἐπισκόπῳ,
 τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης ἕνεκα πρεσβεύοντες.

Οἱ δ' αὐτοὶ μάρτυρες καὶ τὸν Εἰρηναῖον, πρεσβύτερον ἤδη τότε Δ 4 1
 ὄντα τῆς ἐν Λουγδούνῳ παροικίας, τῷ δηλωθέντι κατὰ Ρώμην
 ἐπισκόπῳ συνίστων, πλείστα τῷ ἀνδρὶ μαρτυροῦντες, ὥς αἱ τοῦτον
 30 ἔχουσαι τὸν τρόπον δηλοῦσι φωναί

ATERBDMΣΑ

1 τε καὶ BD | 3 Γ ΑΣΒΔ 6 Δ ERM | 4 ἱστορίας D¹M, corr. Dr
 5 προθεῖναι T¹BDMΣ προσθεῖναι ATcER | 6/7 ἀρχιερῶς, > βίον B |
 7 τὸ > D | 8 πειρωμένω B | 10 ποιῶν BD ποιῶνι A ποιεῖ TER ποιῆ M
 ὁ BDM > ATER | 11/12 ὑπολιπόμενος TER | 15 ὥδε DM | E ERM
 τὸν > BD | Ἀλκιβιάδην] Μιλτιάδην Zahn GK 2, 125 [zweifeln] | 16 καὶ
 περὶ¹ M | 27 A ABD 15 Σ 27 ζ EM | ἤδη > B ἔτι A | 28 τῶι τε B
 29 συνιστᾶσι T¹ corr. T¹ | 30 δηλοῦσαι B

si qui forte titubaverint, miserationum Christi viscera ab eis putant penitus excludenda.

Refertur adhuc in eadem scriptura et alia narratio, quam cognitionis causa his inserere dignum putavi. Alcibiades quidam erat in 2
5 numero eorum, qui pro Christo vinciti tenebantur. hic vitam satis arduam et austeram gerebat. nihil cibi volens accipere, sed tantum sale et pane cum aqua utebatur. cumque hunc vitae rigorem vellet etiam in carcere positus obtinere. Attalo post primam confessionem suam, quam in amphitheatro confessus est, revelatur, quia non recte faceret
10 Alcibiades, creaturis dei et ipse non uti et aliis formam scandali relinquere. quibus cognitis Alcibiades coepit omnia cum gratiarum 3
actione percipere, quia quae illi revelabat spiritus ut doceret, et huic, ut sequeretur, idem spiritus persuadebat. sed de his finis sit. igitur 4
Montanus et Alcibiades et Theodotus in Frygiae partibus tunc primum
15 apud quam plurimos in profetarum opinionem venerunt. et quia per illud adhuc tempus multae etiam aliae virtutes et gratiae in diversis ecclesiis per donum sancti spiritus ministrabantur, facile adcommodata est fides etiam his potuisse profetae gratiam dari. cumque plurima inter fratres dissensio fuisset exorta, rursus ecclesiae Galliarum iudicium suum et sententiam de his quoque cum omni reverentia et rectae
20 fidei expositione decernunt; epistulas martyrum, qui apud eos consummati fuerant, proferentes. quas illi in vinculis positi per Asiam et Frygiam fratribus consistentibus scripserant et Eleuthero urbis Romae episcopo, de pace eum ecclesiae conmonentes, quique etiam Irenaeum 7 4 1
25 presbyterum tunc adhuc ecclesiae Lugdunensis supra dicto urbis Romae episcopo commendabant, testimonium vitae eius perhibentes. sicut ipsorum etiam voces, quae infra scribuntur, ostendunt

N P O F

1 quis *P^a* | titubaverit *N* | 4 his] in his *P^a* | 7 velit *P¹*
8 obtinere] observare *P²* | 10/11 relinquere] *N P^a* derelinquere *P^b O F*
15 opinione *P O* | ueniebant *P^a* | 27 scribuntur] scripta sunt *P*
Eusebius II, 28

Ἐχαίρειν ἐν θεῷ σε πάλιν εὐχόμεθα καὶ αἰεὶ, πάτερ Ἐλεύθερε. 2
 ταῦτά σοι τὰ γράμματα προετραπέμεθα τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ κοι-
 τωτὸν Εἰρηναῖον διακομίσαι, καὶ παρακαλοῦμεν ἔχειν σε αὐτὸν ἐν
 παραθέσει. ζήλωτῆρ ὄντα τῆς διαθήκης Χριστοῦ. εἰ γὰρ ἤδειμεν
 5 ὅτι τινὲ δικαιοσύνην περιποιεῖσθαι, ὡς πρεσβύτερον ἐκκλησίας.
 ὅπερ ἔστιν ἐπ' αὐτῷ, ἐν πρώτοις ἂν παρεθέμεθα.

τί δεῖ καταλέγειν τὸν ἐν τῇ δηλωθείσῃ γραφῇ τῶν μαρτύρων 3
 κατάλογον, ἰδίᾳ μὲν τῶν ἀποτιμήσει κεφαλῆς τετελειωμένων, ἰδίᾳ
 δὲ τῶν θηρῶν εἰς βορὰν παραβεβλημένων, καὶ αὐτίς τῶν ἐπὶ τῆς
 10 εἰρητῆς κοιμημένων, τὸν τε ἀριθμὸν τῶν εἰς ἔτι τότε περιόντων
 ὁμολογητῶν; ὅτι γὰρ φίλον, καὶ ταῦτα ῥῆδιον πληρέστατα δια-
 γνῶναι μετὰ χεῖρας ἀναλαμβάνοντι τὸ σῆγμα. ὃ καὶ αὐτὸ τῇ τῶν
 μαρτύρων συναγωγῇ πρὸς ἡμῶν, ὡς γούν ἔφη, κατελείκεται. ἀλλὰ
 τὰ μὲν ἐπ' Ἀντωνίνου τοιαῦτα.

15 τοῦτου δὲ ἀδελφὸν Μάρκον Αἰρήλιον Καίσαρα λόγος ἔχει Γερ- E 5 1
 μενοῖς καὶ Σαρμάταις ἀντιπαραταπτόμενον μάχη, δίφει πιεζομένης
 αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς, ἐν ἀμηχανίᾳ γενέσθαι τοὺς δ' ἐπὶ τῆς Μελι-
 τητῆς οὕτω καλουμένης λεγεῶνος στρατιώτας διὰ πίστewς ἐξ ἐκείνου
 καὶ εἰς δεῦρο συνεστῶσης ἐν τῇ πρὸς τοὺς πολεμίους παρατάξει γούν
 20 θέντας ἐπὶ γῆν κατὰ τὸ οἰκίον ἡμῶν τῶν εὐχῶν ἔθος ἐπὶ τὰς πρὸς
 τὸν θεὸν ἰκεσίας τραπέσθαι, παραδόξου δὲ τοῖς πολεμίους τοῦ τοι- 2
 οῦτου δὲ θεάματος γαρέντος. ἄλλο τι λόγος ἔχει παραδοξότερον
 ἐπισταταλεβεῖν αὐτίκα, σμηπτὸν μὲν εἰς γυγῆν καὶ ἀπόλειαν συνελαύ-
 ροντα τοὺς πολεμίους, ὁμῶσον δὲ ἐπὶ τὴν τῶν τὸ θεῖον παρακεκλη-
 25 γότων στρατιῶν, πᾶσαν αὐτὴν ἐκ τοῦ δίφου μέλλουσαν ὅσον ὄπω
 διασφείρεσθαι ἀνακτόμενον. ἢ δ' ἱστορία φέρεται μὲν καὶ παρὰ 3
 τοῖς πόρρω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου συγγραφεῦσιν οἷς μέλον γέγονεν
 τῆς κατὰ τοὺς δηλουμένους γραφῆς, δεδήλωται δὲ καὶ πρὸς τῶν

2/3 Apoc. 1, 9 — 13 400, 9—11

ATRBDMΣA

1 vor χαίρειν + ἐπιστολή A | πάλιν TERBDMΣA ἐν πᾶσιν A
 2 ἢ προεγραφέμεθα Σ | 4 τοῦ χν B | 4—6 εἰ γὰρ — παρεθέμεθα > Σ
 | 5 δικαιοσύνης Tr, M corr. | πρεσβύτερω Tr | 8,9 ἰδίᾳ δὲ — παραβεβλη-
 μένων > T¹ + Tem | 9 παρὰβεβλημένων εἰς βορὰν M | 13 ἔφη A
 14 τοιαῦτα AT¹M τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα Tc [getilgt], ERBD | 15 E BD
 13 AΣ 13 Z ERM | δε R | 17 αὐτῷ M | 20 τὴν γῆν B | ἔθωσ
 τῶν εὐχῶν DM | 21 τὸν θν BDM θν ATER | τοῦ > B | 21/22 τοι-
 οῦτου δὲ ATERB τοῦτου δὲ DM | 25 οὐδέπω M | 26 διασφαιρήσεσθαι BD

[III] >Havere te in deo iterum et semper optamus, pater Eleuthere. ro- 2
 >gavimus fratrem et socium nostrum Irenaeum haec tibi scripta deferre,
 >quem deprecamur, ut habeas commendatum. aemulator namque est
 >testamenti Christi. scimus enim, quod solus officii gradus non facit
 5 >aliquem iustum, quo tamen iste recte utitur in presbyterio, sed plus
 >eum ex vitae merito commendamus.

Enumerant etiam post haec diversorum martyrum glorias, quanti 3
 ferro caesi, quanti bestiis, quanti ignibus, quanti etiam squalore carceris
 assumpti sint. quae si qui vult plenius noscere, ipsas ex integro re-
 10 quirat epistulas.

[V] Igitur Antonini temporibus, quibus haec gesta referuntur, Marcum E 5 1
 Aurelium fratrem eius Caesarem bella inferentem Germanis ac Sarmatis
 tradunt historiae. cum siti eius periclitaretur exercitus, aestuantem et
 quaerentem, quid facto opus esset, reperisse in legione quadam milites
 15 Christianos, quibus ut nostris mos est, flexis genibus obsecrantibus
 exaudisse deum supplicationes eorum, et subito contra omnium spem 2
 largissimis imbribus profusis exercitus quidem periclitantis, pro quo
 oraverant Christiani, sitim sedatam, hostes vero, qui iam exitialiter
 imminebant, fulminibus crebris et caelitus prolapsis ignibus effugatos.
 20 quod factum refertur quidem et ab historicis gentilium, sed quia 3
 nostrorum id orationibus inpetratum sit, non refertur, quippe apud

NFOF

1 haurere] *P*^b habere *NP^aO¹F* ualere *O*² | 2 patrem *P* | 5 recte]
 fecit *N* | 18 hoste *N* | 19 effugatos] *POF* refugatos *N*

ἡμετέρων. ἀλλὰ τοῖς μὲν ἕξωθεν ἱστορικοῖς, ἅτε τῆς πίστεως ἀνοι-
 κείοις, τέθειται μὲν τὸ παράδοξον, οὐ μὴν καὶ ταῖς τῶν ἡμετέρων
 εὐχαῖς τοῦθ' ὁμολογήθη γεγονέναι τοῖς δὲ γε ἡμετέροις, ἅτε ἀλη-
 5 θείας γίλοις, ἀπλῶ καὶ ἀνακοήθει τρόπῳ τὸ πραχθὲν παραδέδο-
 ται. τούτων δ' ἂν εἴη καὶ Ἀπολιναρίου, ἕξ ἐκείνου φήσας τὴν δι' 4
 εὐχῆς τὸ παράδοξον πεποιηκίαν λεγεῶνα οἰκείαν τῷ γεγονότι πρὸς
 τοῦ βασιλέως εἰληφέναι προσηγορίαν, κεραινοβόλον τῇ Ῥωμαίων
 ἐπικληθεῖσαν φωνῇ. μάρτυς δὲ τούτων γένοιτ' ἂν ἀξιόχρεως ὁ Τερ- 5
 τυλλιανός. τὴν Ῥωμαϊκὴν τῇ συγκλήτῳ προσφωνήσας ἕπερ τῆς
 10 πίστεως ἀπολογία. ἧς καὶ πρόσθεν ἐμνημονεύσαμεν, τὴν τε ἱστορίαν
 βεβαιῶν σὺν ἀποδείξει μείζονι καὶ ἐναργεστέρῳ· γράφει δ' οὖν καὶ 6
 αὐτός. λέγων Μάρκου τοῦ συνετωτάτου βασιλέως ἐπιστολὰς εἰς ἔτι
 νῦν φέρεσθαι ἐν αἰς αὐτὸς μαρτυρεῖ ἐν Γερμανίᾳ ὕδατος ἀπορία
 15 μείλλοντα αὐτοῦ τὸν στρατὸν διαφθεῖρεσθαι ταῖς τῶν Χριστιανῶν
 εὐχαῖς σεσωσθαι, τοῦτον δὲ φησὶν καὶ θάνατον ἀπειλήσαι τοῖς κατη-
 γορεῖν ἡμῶν ἐπιχειροῦσιν· οἷς ὁ δηλωθεὶς ἀνῆρ καὶ ταῦτα προσ- 7
 ἐπιλέγει

ᾠποταποὶ οὖν οἱ νόμοι οὗτοι, οἱ καθ' ἡμῶν μόνων ἔπονται
 ἄσεβεις, ἄδικοι, ὀμνοί· οὓς οὔτε Οὐσεσσιανὸς ἐφύλαξεν, καίτοι γέ
 20 Ἰουδαίους νικήσας. οὓς Τραϊανὸς ἐκ μέρους ἕξουθένησεν, κολύων
 ἐκζητεῖσθαι Χριστιανούς, οὓς οὔτε Ἀδριανός, καίτοι γε πάντα τὰ
 περιεργα πολυπραγμονῶν, οὔτε ὁ Εὐσεβῆς ἐπικληθεὶς ἐπεκύρωσεν.

ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅπη τις ἐθέλοι, τιθέσθω·

μετίωμεν δ' ἡμεῖς ἐπὶ τὴν τῶν ἕξῃς ἀκολουθίαν. Ποθεινοῦ ε 8
 25 δὴ ἐγ' ὅλοις τῆς ζωῆς ἔτεσιν ἐνενήζοντα σὺν τοῖς ἐπὶ Γαλλίας μαρ-
 τυρήσασιν τελειωθέντος, Εἰρηναῖος τῆς κατὰ Λούγδουνον ἧς ὁ

10 110, 16 ff. 176, 8 ff. 272, 15 ff. — 11—22 Tertull. apol. 5

ATERBDMΣΑ

1 τῆς] τοῖς R | 1/2 ἀλλοτριόσις M | 5 εἴη > A | 7 κεραινοβόλον
 AR^cBDM κεραινοβόλοσ TER¹ > Σ | 9 τὴν Ῥωμαϊκὴν τῇ BDMΣ τῇ Ῥω-
 μαικῇ ATER | 11 κρεῖττονι BD | ἐναργεστέρα T¹D¹Σ corr. T^cD |
 13 μαρτυρεῖ ATER μαρτυρεται BDM | 18 οἱ ΠΣ οἷς Valois, richtig für
 Tertullgr | μόνων TERBDM μόνον A μόνου Tertgr | 19 ἄδικοι ABDMΣ
 ἀδόκιμοι TER | οἷς B¹ corr. B¹ | 21 ἐκζητεῖσθαι BDM ἐπίζητεῖσθαι
 ATER | 22 ἄσεβησ M | 23 ἀλλὰ — τιθέσθω > Σ | τισ ἂν καὶ auf Ras.
 R¹ | ἐθέλοι BDM ἐθέλη ATER | 24 ε ΣBD 438, 7 A 24 Ἢ ERM |
 25 δὲ M | ἐνενήζοντα ABD < M neunzig Σ nonagesimo uitae suae anno A
 ὀκτω TER

quos etiam cetera miracula, quae a nostris gesta sunt, non habent fidem. nostrorum vero et Tertullianus haec memorat et apud Graecos 4 Apollinaris, qui etiam ipsam legionem pro insignis facti miraculo mutato nomine vocitatum dicit ab imperatore fulmineam. Tertullianus 5 5 vero Marci imperatoris epistulas etiam nunc haberi dicit, quibus de his apertius indicatur.

Sed nos iam ex hoc ad historiae ordinem redeamus. igitur Pothino 5 8 nonagensimo vitae suae anno cum ceteris Galliae martyribus coronato Irenaeus Lugdunensis ecclesiae suscepit sacerdotium. quem Irenaeum

N P O F

3 apollinares *P* | 7 pothino] *N* photino *OF* fotino *P* | 8 galliarum
*P*² | coronato] *NO* consummato *PF* | 9 sacerdocio *N*

Ποθεινὸς ἡγήετο παροιζίας τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται Πολυζάρπου
 δὲ τοῦτον ἀκουστὴν γενέσθαι κατὰ τὴν νέαν ἐμανθάνομεν ἡλι-
 ζίαν. οὗτος τῶν ἐπὶ Ῥώμῃς τὴν διαδοχὴν ἐπισκόπων ἐν τρίτῃ 9
 συντάξει τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις παραθέμερος. εἰς Ἐλεῦθερον, οὐτὰ
 5 κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν ἐξετάζεται, ὡς ἂν δὴ κατ' αὐτὸν σπονδαῖο-
 μένης αὐτῷ τῆς γραφῆς, τὸν κατάλογον ἴσθησι, γράφων ὧδε:

>θμελιώσαντες οὖν καὶ οἰκοδομήσαντες οἱ μακάριοι ἀπόστολοι 6 1
 >τὴν ἐκκλησίαν. Μίνο τὴν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν
 >τούτου τοῦ Μίνο Παῦλος ἐν ταῖς πρὸς Τιμόθειον ἐπιστολαῖς μέμνη- 2
 10 >ται. διαδέχεται δ' αὐτὸν Ἀνέγκλητος, μετὰ τοῦτον δὲ τρίτῳ τόπῳ 2
 >ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπισκοπὴν κληροῦται Κλήμης, ὁ καὶ
 >ἐροακῶς τοὺς μακαρίους ἀποστόλους καὶ συμβεβληκῶς αὐτοῖς καὶ
 >ἔτι ἔναυλον τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων καὶ τὴν παράδοσιν πρὸ
 >ὄφθαλμῶν ἔχων. οὐ μόνος ἔτι γὰρ πολλοὶ ὑπέλειποντο τότε ὑπὸ 3
 15 >τῶν ἀποστόλων δεδιδαγμένοι. ἐπὶ τούτου οὖν τοῦ Κλήμεντος 3
 >στάσεως οὐκ ὀλίγης τοῖς ἐν Κορίνθῳ γενομένης ἀδελφοῖς. ἐπέστειλεν
 >ἢ ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίᾳ ἰκανωτάτην γραφὴν τοῖς Κορινθίοις. εἰς εὐρήνην
 >συμβιβάζουσα αὐτοὺς καὶ ἀνανεοῦσα τὴν πίστιν αὐτῶν καὶ ἦν νεοστὶ
 >ἀπὸ τῶν ἀποστόλων παράδοσιν εἰλήφει.

20 καὶ μετὰ βραχέα φησὶν

4

>τὸν δὲ Κλήμεντα τοῦτον διαδέχεται Ἐνδάρεστος καὶ τὸν Ἐνδάρ-
 >εστον Ἀλέξανδρος. εἰδ' οὕτως ἕκτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καθίστα-
 >ται Ξέστος, μετὰ δὲ τοῦτον Τελεσφόρος, ὃς καὶ ἐνδόξως ἐμαρ-
 >τύρησεν ἔπειτα Ὑγίρος, εἶτα Πίος, μεθ' ὃν Ἀνίκητος, διαδεξαμένον
 25 >τὸν Ἀνίκητον Σωτήρος. νῦν δωδεκάτῳ τόπῳ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς
 >ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατέχει κληρὸν Ἐλεῦθερος. τῇ αὐτῇ τάξει 5

7—19 Iren. 3, 3, 3 — 9/10 II Tim. 4, 21 — 21—S. 440, 2 Iren. 3, 3, 3

ATERBDMΣΑ

5 ἡμῶν > Σ so dass der Satz auf Irenaeus bezogen wird | 8 ἐνεχείρισαν
 ATER ἐνεχείρισαν BDM | 11 ὁ AM ὃς TER > BD | 19 auf εἰλήφει
 folgte ζητήσασα [amuntians], das durch falsche Abgrenzung des Excerpts weg-
 gelassen ist | 22 ἕκτος] καὶ [= ε] M | 24 ὑγεινός B ὑγεινός D | δια-
 δεχομένων T¹ corr. T^c διαδεξάμενος E¹ corr. E¹ διαδεξαμένον δὲ Iren

Polycarpi auditorem fuisse in pueritia conperimus. hic in tertio ad-
versum haereses libro Eleutheri episcopi temporibus, quae tempora
nunc habemus in manibus, scribere se opus illud indicat his verbis:

[VI] >Fundata igitur et aedificata ecclesia beati apostoli Lino officium 6 1
5 >episcopatus iniungunt. cuius Lini Paulus in epistula ad Timotheum
>meminit. huic succedit Anencletus, post quem tertio loco episcopatum 2
>suscepit Clemens. hic autem cum beatis apostolis fuit et cum ipsis
>vitam semper exegit atque ab ipsis institutus recentem gerebat tradi-
>tionis eorum memoriam et praedicationis eorum formam semper habe- 3
10 >bat in oculis. sub hoc ergo Clemente seditio non modica exorta est
>apud Corinthum inter fratres, ita ut ex persona Romanae ecclesiae
>scriberet ipse Clemens ad Corinthios epistulam necessariam, quae eos
>revocaret in pacem et fidem eorum, quae concussa fuerat, renovaret,
>exprimens in ea apostolorum traditionem, quam nuper ab eis ipse
15 >susceperat<.

Et post aliquanta iterum dicit:

4

>Huic autem Clementi succedit Euarestus, Euaresto Alexander. et
>post hunc sextus ab apostolis ordinatur Xystus. post quem Telesforus,
>qui et illustre martyrium duxit. post hunc Hyginus, deinde Pius, post
20 >quem Anicetus. huic successit Soter, qui nunc duodecimo loco ab

NPOF

7 ap. beat. *P* | 13 pace *P*¹ | 17 euarestus euaresto] *NO* euaristus
euaristo *F* euaristus et euaristo *P* | 19 hunc] hun *P*^b (*sic*) | 20 post
Soteri *requiritur* Soteri Eleutherus, *sed omisit ea verba aut Rufinus aut certe*
codex nostrorum archetypus; deteriores hiatum explent, exempli causa et sotheri
eleutherus *O*², huic soteri eleutherius succedit *P*²

καὶ τῇ αὐτῇ διδοχῇ ἢ τε ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρό-
δοσις καὶ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα κατήντηκεν εἰς ἡμᾶς.

Ταῦτα ὁ Εἰρηναῖος ἀκολούθως ταῖς προδιεξοδευθείσαις ἡμῖν ὑπο- Z 7 1
γράφαις ἱστορίαις ἐν οἷς ἐπέγραψεν. πέντε οὕσι τὸν ἄριθμόν. Ἐλέγχον
5 καὶ ἀνατροπῆς τῆς ψευδωνύμου γνώσεως. ἐν δευτέρῳ τῆς αὐτῆς ὑπο-
θέσεως. ὅτι δὴ καὶ εἰς αὐτὸν ἐποδείγματα τῆς θείας καὶ παραδόξου
διεγέμεως ἐν ἐκκλησίαις τισὶν ἐπολέλειπτο. διὰ τούτων ἐπισημαίνε-
ται, λέγων

τοσοῦτον δὲ ἀποδέουσιν τοῦ νεκρὸν ἐγείραι, καθὼς ὁ κύριος 2
10 ἤγειρεν καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ προσευχῆς καὶ ἐν τῇ ἀδελφότητι
πολλάκις διὰ τὸ ἀνεγκαῖον καὶ τῆς κατὰ τύπον ἐκκλησίας πάσης
καίτησαμένης μετὰ νηστείας καὶ λιτανείας πολλῆς ἐπέστρωσεν τὸ
πνεῦμα τοῦ τετελετωκότος καὶ ἐχαρίσθη ὁ ἄνθρωπος ταῖς εὐχαῖς
τῶν ἀγίων.

15 καὶ αὐθίς φησιν μεθ' ἕτερα

εἰ δὲ καὶ τὸν κύριον φαντασιωδῶς τὰ τοιαῦτα πεποιημένα 3
φήσουσιν. ἐπὶ τὰ προσηριζὰ ἀνάγοντες αὐτούς. ἐξ αὐτῶν ἐπιδείξο-
μεν πάντα οὕτως· περὶ αὐτοῦ καὶ προειρηθῆσθαι καὶ γεγονέναι βεβαίως
καὶ αὐτὸν μόνον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· δι' ὃ καὶ ἐν τῷ ἐκείνου
20 ὀνόματι οἱ ἀληθῶς αὐτοῦ μεθηταί. παρ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν χάριν
ἐπιτελοῦσιν ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, καθὼς εἰς
ἕκαστος τὴν δωρεὰν εἴληφεν παρ' αὐτοῦ. οὐ μὲν γὰρ δαίμονας 4
ἐλαύνουσιν βεβαίως καὶ ἀληθῶς. ὅστε πολλάκις καὶ πιστεύειν ἐκεί-
νους αὐτοὺς τοὺς καθαρῶς θέντας ἀπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ

5 I Tim. 6, 20 — 9—14 Iren. 2, 31, 2 — 16—S. 442, 10 Iren. 2, 32, 4

A T E R B D M Σ Δ

1 διδοχῇ A T E R B D Σ διάδοχῇ M nach Conjectur, ταῖτη τῆι τάξει καὶ δια-
δοχῆι Iren | ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ T^o E R B D M Iren ἐκκλησία T¹ ἐκκλησιαστικῆ A |
3 Z AB 4 Σ 3 Θ EM | δι' ἐξοδευθείσασ M | 4 αἴς M | οὔσας M | 6 δὲ
ε auf Rasur D | 9 τοσοῦτον] nicht viel Σ | τὸ D | ἀναστῆσαι DM | 11 πολ-
λάκις T E R B D M Σ Δ Iren πολλοὶ πολλάκις Δ | καὶ τῆς B D M Σ τῆς A T E R (διά
τι ἀναγκαῖον) τῆς Iren^{lat} [falsch] | 12 καὶ λιτανείας πολλῆς A T E R M Σ Δ Iren
πολλῆς καὶ ἀγνείας BD | 17/18 ἐπιδείξομεν T durch Rasur corr., E durch
Rasur corr., R M Iren ἐπιδείξομεν A T¹ E¹ B D Δ | 22 ἕκαστος αὐτῶν B D^c |
23/24 αὐτοὺς ἐκείνους BD | 24 τοὺς A Δ Iren > T E R B D M Σ

>apostolis episcopatus obtinet sortem et easdem, quas apostoli tradi- 5
>derunt, praedicationes divinae fidei integras inlibatasque custodit<.

[VII] Haec Irenaeus in supra dictis libris complexus est. sed et in se- Z 7 1
cundo nihilominus eiusdem operis libro, dicens etiam suis temporibus
5 reliquias quasdam divinae virtutis in ecclesiis inveniri. hoc modo scribit:

>Abest autem longe ab eis, ut mortuum suscitent, sicut dominus 2
>suscitavit et apostoli per orationes. sed et fratres frequenter fecerunt
>hoc in plurimis ecclesiis, ita ut omni simul ecclesia congregata ieiun-
>niisque et obsecrationibus multis ad deum profusis converteretur spiri-
10 >tus mortui et redderetur homo vivus per orationes sanctorum<.

Et iterum dicit post aliquanta:

>Quod si dominum per fantasiam dicent fecisse haec, ad prophetas 3
>veniamus, qui haec ab eo gerenda esse praedixerant et qui confirmarunt
>hunc esse filium dei, propter quod et discipuli sui in ipsius nomine et
15 >ab ipso accipientes gratiam faciunt haec ad subveniendum saluti ho-
>minum, prout unusquisque meruerit. alii namque daemones fugant et 4
>ita eos, qui incursati sunt, purgant, ut interdum ipsi illi, qui curati

NPOF

S omnis *NF* | 13 confirmauerunt *P^b* | 16 daemones] *PO* dae-
mones *NF*

>εἶναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ δὲ καὶ πρόγονοισιν ἔχουσιν τῶν μελλόντων
>καὶ ὀπτασίας καὶ ῥήσεις προφητικάς. ἄλλοι δὲ τοὺς κείμενους διὰ
>τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως ἰῶνται καὶ ὑμεῖς ἀποκαθιστᾶσιν. ἤδη
>δέ, καθὼς ἔφαμεν, καὶ νεκροὶ ἠγέρθησαν καὶ παρέμειναν σὺν ἡμῖν
5 >ἔτεσιν ἱκανοῖς, καί, τί γάρ; οὐκ ἔστιν ἀριθμὸν εἰπεῖν τῶν χαρισμά- 5
>των ὧν κατὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἡ ἐκκλησία παρὰ θεοῦ λαβοῦσα
>ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πι-
>λάτου ἐκάστης ἡμέρας ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελεῖ, μήτε
>ἐξαπατώσά τινες μήτε ἐξαοργριζομένη· ὡς γὰρ δωρεὰν εἴληφεν παρὰ
10 >θεοῦ, δωρεὰν καὶ διακονεῖ<.

καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ τόπῳ ὁ αὐτὸς γράφει

6

>καθὼς καὶ πολλῶν ἀκούομεν ἀδελφῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προφη-
>τικά χαρίσματα ἔχόντων καὶ παντοδαπὰς λαλούντων διὰ τοῦ
>πνεύματος γλώσσαις καὶ τὰ κρῖνα τῶν ἀνθρώπων εἰς φανερόν
15 >ἀγόντων ἐπὶ τῷ συμφέροντι καὶ τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ ἐκδηγου-
>μένων<.

ταῦτα καὶ περὶ τοῦ διαφορᾶς χαρισμάτων μέχρι καὶ τῶν δηλου-
μένων χρόνων παρὰ τοῖς ἀξίοις διαμεῖναι.

Ἐπεὶ δὲ ἀρχόμενοι τῆς πραγματείας ὑπόσχεσιν πεποιήμεθα παρα- H 8 1
20 θῆσεσθαι κατὰ καιρὸν εἰπόντες τὰς τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν
πρεσβυτέρων τε καὶ συγγραφέων φωνὰς ἐν αἷς τὰς περὶ τῶν ἐν-
διαθήκων γραφῶν εἰς αὐτοὺς κατελθούσας παραδόσεις γραφῆ παρα-
δεδόσασιν. τούτων δὲ καὶ ὁ Εἰρηναῖος ἦν, φέρε, καὶ τὰς αὐτοῦ
25 παραδώμεθα λέξεις, καὶ πρώτας γε τὰς περὶ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων. 2
οὕτως ἐχούσας

>ὁ μὲν δὴ Ματθαῖος ἐν τοῖς Ἑβραίοις τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διαλέκτῳ
>καὶ γραφῆν ἐξήνεγκεν εὐαγγελίου, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου ἐν

4 440, 10—14 — 9/10 Matth. 10, 8 — 12—16 Iren. 5, 6, 1 — 19—23
190, 6—11 — 26—S. 444, 7 Iren. 3, 1, 1

ATERBDMΣA

3 τῶν χειρῶν > D + Dm | 5 ἱκανοῖς ἔτεσιν BD | 5/6 χαρισμάτων A
8 ἐπιτελεῖ M | 9 τινὰ D durch Ras., Iren | 13 τοῦ > D | 14/15 τῶν
ἀνθρώπων — ἀγόντων > A | 17 μέχρι > T¹ + T^c | 18 χρόνων] προ-
φητῶν Σ [אׁרׁבׁי verschieben für אׁבׁר] | 19 H̄ AΣBD Ī ERM | ἐπεὶ δὲ]
ἐπειδὴ A | 23 τούτων—ἦν > BD¹ + D¹ | 26 ἐν > A | ἐν τῇ M

>sunt, credentes in ecclesia permaneant. alii autem praescientiam ac-
 >cipiunt futurorum et visiones propheticas vident. alii infirmos manu
 >superposita restituunt sanitati. sed et mortui ab his aliquotiens susci-
 >tati sunt et permanserunt nobiscum per annos multos. et quid plura? 5
 5 >non est numerus singularum virtutum, quae per universum mundum
 >in ecclesiis dei geruntur per gratiam et nomen Iesu Christi sub Pontio
 >Pilato crucifixi. quae tamen cottidie fiunt non ob aliquam nundina-
 >tionem neque ob pecuniae quaestum, sed, sicut gratis gratia accipitur
 >a deo, ita gratis eadem ministratur<.

10 Et iterum in alio loco idem Irenaeus de his ita scribit: 6

>Sicut<, inquit, >audivimus multos ex fratribus in ecclesia gratiam
 >habentes prophetarum et omnibus linguis loquentes per sancti spiritus
 >donum, qui et mysteria et secreta dei in manifestum, cum expedit,
 >proferunt<.

15 Haec autem inseruimus, ut ostenderemus diversas sancti spiritus
 gratias usque ad illa adhuc tempora apud dignos quosque in ecclesiis
 perdurasse, quoniam quidem in initiis polliciti sumus haec nos in tem-
 pore probaturos.

[VIII] Sed et de ordine canonis divinarum scripturarum quid etiam supra H 8 1
 20 dictus vir Irenaeus sentiat, ipsius nihilominus sermonibus proferamus.

>Primo<, inquit, >de sanctis euangeliis videamus. Matthaeus quidem 2
 >Hebraeis propria eorum lingua conscriptum edidit euangelium, cum
 >Paulus et Petrus in urbe Roma euangelizarent, atque ecclesiae inibi

NPOF

9 ministretur N | 13 cum om. Pa

>Ρώμη εὐαγγελιζομένων καὶ θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν· μετὰ δὲ 3
 >τῆν τούτων ἕξοδον Μάρκος, ὁ μαθητὴς καὶ ἐρημευτὴς Πέτρου, καὶ
 >αὐτὸς τὰ ὑπὸ Πέτρου κηρυσσόμενα ἐγγράφως ἡμῖν παραδέδωκεν·
 >καὶ Λουκᾶς δέ, ὁ ἀκόλουθος Παύλου, τὸ ὑπ' ἐκείνου κηρυσσόμενον
 5 >εὐαγγέλιον ἐν βίβλῳ κατέθετο. ἔπειτα Ἰωάννης, ὁ μαθητὴς τοῦ 4
 >κυρίου, ὁ καὶ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ ἀναπεσὼν, καὶ αὐτὸς ἐξέδωκεν
 >τὸ εὐαγγέλιον, ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας διατρίβων·.

ταῦτα μὲν οὖν ἐν τρίτῳ τῆς εἰρημένης ὑποθέσεως τῷ προδηλω- 5
 θέντι εἰρηται, ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ περὶ τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως
 10 καὶ τῆς ψήφου τῆς τοῦ ἀντιχρίστου προσηγορίας οὕτως διαλαμ-
 βάνει·

>τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων >καὶ ἐν πᾶσι δὲ τοῖς σπουδαίοις καὶ
 >ἀρχαίοις ἀντιγράφοις τοῦ ἀριθμοῦ τούτου κειμένου καὶ μαρτυροῦν-
 >των αὐτῶν ἐκείνων τῶν κατ' ὄψιν τὸν Ἰωάννην ἑορακότων καὶ
 15 >τοῦ λόγου διδάσκοντος ἡμᾶς ὅτι ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὀνόματος τοῦ θη-
 >ρίου κατὰ τὴν Ἑλλήνων ψήφον διὰ τῶν ἐν αὐτῷ γραμμάτων ἐμ-
 >φραίνεται·.

καὶ ὑποκαταβάς περὶ τοῦ αὐτοῦ φάσκει

6

>ἡμεῖς οὖν οὐκ ἀποκινδυνεύομεν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀντι-
 20 >χρίστου ἀποφανόμενοι βεβαιωτικῶς, εἰ γὰρ ἴδῃ ἀναφανδὸν (ἐν)
 >τῷ νῦν καιρῷ κηρύττεσθαι τοῦτομα αὐτοῦ, δι' ἐκείνον ἂν ἐροῦμεθ
 >τοῦ καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ἑορακότος· οὐδὲ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου
 >ἑωράθη, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς, πρὸς τῷ τέλει τῆς
 >Δομετιανοῦ ἀρχῆς·.

25 ταῦτα καὶ περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως ἰστόρηται τῷ δεδηλωμένῳ· 7

6 Ioann. 13, 25. 21, 20 — 10 Apoc. 13, 18 — 12—17 Iren. 5, 30, 1 —
 19—24 Iren. 5, 30, 3 — 20—24 = 230, 23—232, 2

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

3 τοῦ πέτρου DM | 3/4 ἐγγράφως—κηρυσσόμενον > A | 5 βιβλίῳ BD
 10 τῆσ² BDΣΑ vgl. 230, 19 τῆσ περὶ ΑΤΕΡΜ | 15 ὁ > T¹ + Tc |
 16 ἑλλήνων BDM τῶν ἐλλήνων ΑΤΕΡ | ἐν αὐτῶι ABDMA Iren αὐτῶν ΤΕΡ
 αὐτοῦ oder αὐτῆς Σ | 18 τοῦ > M¹ + Mcm | 19 γ' οὖν DM | 20 εἰ
 γὰρ ΠΑΣ εἰ δὲ 230, 23 εἰδότες ὅτι εἰ Iren | 20/21 τῷ Π ἐν τῷ ΣΑ 230, 23 |
 25 ἰστορεῖται M

>fundamenta solidarent. post quorum exitum Marcus discipulus et 3
 >interpretas Petri euangelium, quod ille praedicaverat, digessit in libro.
 >post haec Iohannes discipulus domini. qui et supra pectus eius re- 4
 >cubuit, edidit euangelium apud Ephesum urbem Asiae positus<.

5 Haec in tertio supra dicti operis libro. in quinto vero de reve- 5
 latione Iohannis scribens et de numero nominis Antichristi, haec refert:

>Cum igitur haec ita se habeant et in omnibus rectis et antiquis
 >exemplaribus iste numerus inveniatur, sed et illi haec eadem conte-
 >stentur, qui Iohannem viderunt in corpore positum et verbum domini
 10 >praedicantem, quia numerus bestiae secundum Graecorum computum
 >et litteras, quae in eodem conscribuntur<.

Et paulo post iterum subiungit haec:

6

>Nos ergo periculum incurrere nolumus de Antichristi nomine con-
 >fidentius aliquid pronuntiantes. si enim oporteret haec evidenter et
 15 >palam in hoc iam tempore praedicari, utique et per illum, qui Apoca-
 >lypsin scripsit, nomen eius evidenter fuisset expressum, quia nec ipsa
 >revelatio ante multum temporis facta est, sed paene iam nostra aetate
 >prope finem Domitiani Caesaris<.

Haec nobis etiam de Apocalypsi vir supra memoratus exposuit. 7

NPOF

10 computatum *N*

μείνηται δὲ καὶ τῆς Ἰωάννου πρώτης ἐπιστολῆς. μαρτυρίας ἐξ αὐτῆς
πλείστα εἰσφέρων. ὁμοίως δὲ καὶ τῆς Πέτρον προτέρας. οὐ μόνον
δὲ οἶδεν. ἀλλὰ καὶ ἀποδέχεται τὴν τοῦ Ποιμένου γραφήν. λέγων

καλῶς οὖν ἡ γραφὴ ἢ λέγουσα πρῶτον πάντων πιστευσον
5 >ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας<
καὶ τὰ ἕξῃς.

καὶ ῥητοῖς δέ τιων ἐκ τῆς Σολομῶνος Σοφίας κέχρηται, μόνον 8
οὐχὶ φάσεων

>ὄρασις δὲ θεοῦ περιποιητικὴ ἀφθαρσίας, ἀφθαρσία δὲ ἐγγύς
10 >εἶναι ποιεῖ θεοῦ<.

καὶ ἀπομνημονευμάτων δὲ ἀποστολικῶν τινος πρεσβυτέρου, οὗ
τοῖνομα σιωπῇ παρέδωκεν. μνημονεύει ἐξηγήσεις τε αὐτοῦ θείων
γραφῶν παρατίθεται. ἔτι καὶ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος καὶ Ἰγνα- 9
τίου μνήμην πεποιήται, μαρτυρίας αὐδὶς καὶ ἀπὸ τῶν τούτοις
15 γραφέντων κερημένους, ἐπήγγελται δ' αὐτὸς ἐκ τῶν Μαρκίωνος
συγγραμμάτων ἀντιλέξειν αὐτῷ ἐν ἰδίῳ σπονδάσματι. καὶ περὶ 10
τῆς κατὰ τοὺς ἑβδομηχοντα ἐρημείας τῶν θεοπνεύστων γραφῶν.
ἀκουε οἷα κατὰ λέξιν γράφει

>ὁ θεὸς οὖν ἄνθρωπος ἐγένετο καὶ αὐτὸς κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς,
20 >δοῦς τὸ τῆς παρθένου σημεῖον. ἀλλ' οὐχ ὡς ἐνιοὶ φασιν τῶν νῦν
>τολμώντων μεθερμηνεύειν τὴν γραφήν. >ἰδοὲ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ
>ἕξει καὶ τέξεται υἱόν< ὡς Θεοδοτίων ἠρμήνευσεν ὁ Ἐφέσιος
>καὶ Ἀκύλας ὁ Ποντικός, ἀμφοτέρου Ἰουδαῖοι προσήλυτοι, οἷς

1/2 Iren. 3, 16, 5 [I Ioann. 2, 18—22]. 8 [I Ioann. 4, 1—3. 5, 1] — 2 Iren.
4, 9, 2. 5, 7, 2 [I Petr. 1, 8]. 4, 16, 5 [I Petr. 2, 16] — 4/5 Iren. 4, 20, 2 [Herm.
mand. 1] — 9/10 Iren. 4, 38, 3 — Sap. Sal. 6, 20 — 11—13 Iren. 4, 27, 1. 2.
23, 1. 30, 1. 31, 1. 32, 1 — 13/14 Iren. 4, 6, 2. 5, 26, 2. 28, 4 vgl. 366, 15—24.
278, 17—21 — 15/16 Iren. 1, 27, 4 — 19—S. 448, 2 Iren. 3, 21, 1 —
21/22 Ies. 7, 14

ATERBDMΣΑ

1/2 μαρτυρίας—πλείστας T^cERDM μαρτυρία—πλείστα AT¹B | 2 φέρων
BD | 4 οὖν TERBDM οὖν εἶπεν A ergo refert A ergo pronuntiauit Iren^{1at}
7—10 μόνον—θεοῦ > A | 12 παρέδωκεν BDM παραδέδωκεν ATER |
μνημονεύει > BD | 13 παρατίθεται B, D¹ auf Rasur | 15 δ' ATER δὲ ὁ
BM δ' ὁ D | 19 ὁ γὰρ R | 20 αὐτὸς δοῦς Iren

meminit autem primae epistolae Iohannis et primae Petri plurimaeque ex ipsis sumit exempla, nec non et libellum qui dicitur Pastoris amplectitur dicens:

>Bene ergo refert scriptura, quae dicit: primo omnium credendum est, quia unus est deus, qui omnia creavit atque con-
5 >posuit<.

Utitur autem et testimoniis de Sapientia Salomonis. sed et apostolici cuiusdam viri, cuius nomen reticuit, sermonum quasi memoriter meminit. Iustini quoque martyris et Ignatii memoriam facit et ea 9
10 quae scripserunt producit in medium et promittit se quoque adversum scripta Marcionis responsurum. sed et de septuaginta interpretibus divinorum scripturarum audi quibus referat verbis: 10

>Deus<, inquit, >homo factus est, et ipse dominus salvavit nos. qui
>dedit signum illud, quod de virgine scriptum est, et non sicut quidam
15 >dicunt eorum, qui modo ausi sunt aliter interpretari scripturas et aiunt:
>ecce iuvenula in ventre concipiet et pariet filium, sicut inter-

NPOF

2 sumens *N* | 7 solomonis *N*

κατακολοβήσατε· οί Ἐβραῖοι ἐξ Ἰωσήφ αὐτὸν γεγενῆσθαι γά-
 >σζουσιν·.

τούτοις ἐπιφέρει μετὰ βραχεία λέγων

11

>πρὸ τοῦ γὰρ Ῥωμαίους κρατῦναι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, ἔτι τῶν
 5 >Μακεδόνων τὴν Ἀσίαν καταχόντων, Πτολεμαῖος ὁ Λάγου φιλοτι-
 >μιούμενος τὴν ἀπ' αὐτοῦ κατασκευασμένην βιβλιοθήκην ἐν Ἀλεξαν-
 >δρείᾳ κοσμήσαι τοῖς πάντων ἀνθρώπων συγγράμμασιν ὅσα γε σπου-
 >δαία ὑπῆρχον. ἤτήσατο παρὰ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν
 >διάλεκτον σχεῖν αὐτῶν μεταβεβλημένας τὰς γραφάς. οἱ δέ, ὑπή- 12
 10 >κονον γὰρ ἔτι τοῖς Μακεδόσιν τότε, τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐμπειροτάτους
 >τῶν γραφῶν καὶ ἀμφοτέρων τῶν διαλέκτων, ἑβδομήκοντα προσβυ-
 >τέροντες, ἔπεμψαν Πτολεμαῖῳ, ποιήσαντος τοῦ θεοῦ ὅπερ ἠβούλετο.
 >ὁ δὲ ἰδίᾳ πείραν αὐτῶν λαβεῖν θελήσας εὐλαβηθεὶς τε μὴ τι ἄρα 13
 >συνθήμενοι ἀποκρύψωσι τὴν ἐν ταῖς γραφαῖς διὰ τῆς ἑρμηνείας
 15 >ἀλήθειαν, χωρίσας αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων ἐκέλευσε τοὺς πάντας τὴν
 >αὐτὴν ἑρμηνείαν γράφειν, καὶ τοῦτ' ἐπὶ πάντων τῶν βιβλίων
 >ἐποίησεν. συνελθόντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ παρὰ τῷ Πτολε- 14
 >μαῖῳ καὶ συναντιβαλόντων ἑκάστου τὴν ἑαυτοῦ ἑρμηνείαν, ὁ μὲν
 >θεὸς ἔδοξάσθη. αἱ δὲ γραφαὶ ὄντως θείαι ἐγνώσθησαν. τῶν πάντων
 20 >τὰ αὐτὰ ταῖς αὐταῖς λέξεσιν καὶ ταῖς αὐτοῖς ὀνόμασιν ἀναγορευσάν-
 >των ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὥστε καὶ τὰ παρόντα ἔθνη γινῶναι
 >ὅτι κατ' ἐπίνοιαν τοῦ θεοῦ εἰσιν ἑρμηνευμένα αἱ γραφαί, καὶ 15
 >οὐδέν γε θανραστὸν τὸν θεὸν τοῦτο ἐνηργηκεῖναι, ὅς γε καὶ ἐν τῇ
 >ἐπὶ Ναβουχοδοσόου αἰχμαλωσίᾳ τοῦ λαοῦ διασθερευσῶν τῶν γρα-

4—S. 450, 5 Iren. 3, 21, 2

ATERBDMΣΑ

1 γεγενῆσθαι AT¹R¹BDM γενεῖνῆσθαι TcERcΣ Iren^{lat} | 4 ἐπὶ T¹ corr. Tc
 5 λαγοῦ D^{1m} ω in o corr. D^{1m} λαγοῦ M > Σ | 6 κατασκευασθεῖσαν BD
 9 ἔχειν M | αὐτῷ R | 12 ποιήσαντος τοῦ θῦ ΠΣΑ vgl. praep. ev. S, 1, 6
 ποιήσαντας τοῦθ' Iren, nach Saviles Verbesserung | 13 ἰδίᾳ πείραν ATEBDM
 ἰδιαν πείραν R Probe Σ διάπειραν Iren | 13/14 παρασυνθήμενοι T¹ παρα in
 τι ἄρα corr. Tr [Tc getilgt] | 16 ἑρμηνείαν γράφειν ATERBDΣ ἑρμηνείαν
 ποιήσασθαι M eadem interpretari A ἑρμηνεῦεν γραφὴν Iren, nach Stroths Ver-
 besserung | 18 συναντιβαλόντων BDM συναντιβαλλόντων ATER | 19 θειῶν
 M | 22 ἐπίνοιαν ABDMΣ Iren ἐπίνοιαν TER | 23 τὸν θῦ τοῦτο ἐνη-
 ργηκεῖναι BDM τοῦτο ἐνηργηκεῖναι τὸν θῦ ATER | 23 ὅς γε ΠΣ cum A ὅτε
 Iren | 24 ἐπὶ > M

pretatus est Theodotion Efesius et Aquila Ponticus, ambo Iudaei prose-
lyti, quos secuti sunt Ebionitae, qui dicunt Christum de Ioseph natum.

Et post pauca iterum ista subiungit:

11

Prius enim, inquit, quam Romanorum invalesceret principatus,
5 cum adhuc Macedones Asiam possiderent, Ptolemaeus Lagi filius, volens
bibliothecae suae, quam apud Alexandriam ex omnium veterum Grae-
corum voluminibus construebat, maiorem gloriam quaerere, petit etiam
ab Hierusolymitis, ut Hebraeas eorum scripturas in Graecam linguam
interpretatas acciperet. at illi, subiecti quippe erant Macedonibus, 12
10 electos et in scripturis sanctis eruditissimos atque in utraque lingua
peritissimos viros septuaginta presbyteros miserunt ad Ptolemaeum, in
quo tamen dei voluntas et consilium gerebatur. tum ille singulorum 13
volens accipere documenta et verens, ne forte per interpretationem
occultarent insertam divinis voluminibus veritatem, singulos a se in-
15 vicem separat et eadem seorsum positos interpretari iubet eumque
ordinem interpretandi in singulis quibusque voluminibus observari,
quousque rursus coram se in unum omnes revocari et conferre ad 14
invicem, quae singuli interpretati sunt, facit. et tunc deus vere glori-
ficatur et scriptura sancta quod vere divina esset, agnoscitur. omnes
20 enim eadem isdem verbis eisdemque nominibus ac sententiis scripserant
ab initio usque ad finem, ita ut et ipsi qui aderant gentiles agnosce-
rent, quia dei nutu scripturae tunc interpretatae sunt. et nihil mirum, 15
si divina providentia hoc ita fieri procuravit, cum et in ea captivitate,
quae populo acciderat sub Nabuchodonosor rege, corruptis scripturis,

NPOF

1 theodosion *N* theudosion *F* | 5 ptolemaeus *libri* | 11 ptolemeus
NPO | 12 tamen] tam *P*¹ | 15 positus *P*¹ | 17 quousque] *scripsi*,
quosque *libri* | in se coram *P* | 19 essent *P*¹

Eusebius II.

29

·γών καὶ μετὰ ἐβδομήκοντα ἔτη τῶν Ἰουδαίων ἀνελθόντων εἰς τὴν
·χώραν αὐτῶν. ἔπειτα ἐν τοῖς χρόνοις Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασι-
·λέως ἐρέπνευσεν Ἐσδρα τῷ ἱερεὶ ἐκ τῆς φυλῆς Λευὶ τοὺς τῶν προ-
·γεγονότων προφητῶν πάντα ἀνατάξασθαι λόγους καὶ ἀποκατα-
·στήσαι τῷ λαῷ τὴν διὰ Μουσέως νομοθεσίαν·.

τοσαῦτα ὁ Εἰρηναῖος.

Ἐντέα δὲ καὶ δέκα ἔτεσιν τῇ βασιλείᾳ διαρκέσαντος Ἀντωνίνου, θ 9
Κόμοδος τὴν ἡγεμονίαν παραλαμβάνει· ὃ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος
τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησιῶν Ἰουλιανὸς ἐγχειρίζεται τὴν ἐπι-
10 σκολήν. ἐπὶ δευκαίδεκα ἔτεσιν Ἀγριππίνου τὴν λειτουργίαν ἀπο-
πλήσαντος.

Ἦγειτο δὲ τηριζαῦτα τῆς τῶν πιστῶν αὐτόθι διατριβῆς ἀνὴρ ι 10 1
κατὰ παιδείαν ἐπιδοξότατος, ὄνομα αὐτῷ Πάνταινος, ἐξ ἀρχαίου
ἔθνους διδασκαλείου τῶν ἱερῶν λόγον παρ' αὐτοῖς συνεστῶτος· ὃ
15 καὶ εἰς ἡμᾶς παρατίθεται καὶ πρὸς τῶν ἐν λόγῳ καὶ τῇ περὶ τὰ
θεῖα σπουδῇ δυνατῶν συγκροτεῖσθαι παρειλήφαμεν, ἐν δὲ τοῖς μά-
λιστα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ διαλάμψαι λόγος ἔχει τὸν δεδηλωμένον,
οἷα καὶ ἀπὸ φιλοσόφου ἀγωγῆς τῶν καλουμένων Στοιχῶν ὠρη-
20 μένον. τοσαύτην δ' οὖν φασὶν αὐτὸν ἐκθνημοτάτη διαθέσει προθυμίαν 2
περὶ τὸν θεῖον λόγον ἐνδείξασθαι, ὡς καὶ κήρυγμα τοῦ κατὰ Χριστὸν
εὐαγγελίου τοῖς ἐπ' ἀνατολῆς ἔθνεσιν ἀναδειχθῆναι, μέχρι καὶ τῆς
Ἰνδῶν στειλόμενον γῆς. ἦσαν γάρ, ἦσαν εἰς ἔτι τότε πλείους εὐ-
αγγελιστὰ τοῦ λόγου, ἔνθεον ζῆλον ἀποστολικοῦ μιμήματος συνεισ-
25 φέρειν ἐπ' αὐξήσει καὶ οἰκοδομῇ τοῦ θεῖου λόγου προμηθεύμενοι 3
ὄν εἰς γενόμενος καὶ ὁ Πάνταινος, καὶ εἰς Ἰνδοὺς ἐλθεῖν λέγεται,
ἔνθα λόγος εὐρεῖν αὐτὸν προσθάσασιν τὴν αὐτοῦ παρουσίαν τὸ κατὰ
Ματθαῖον εὐαγγέλιον παρὰ τισιν αὐτόθι τὸν Χριστὸν ἐπεγρωκόσιν,
οἷς Βερθολομαῖον τῶν ἀποστόλων ἕνα κηροῦσαι αὐτοῖς τε Ἐβραίων

3—5 vgl. I Ezra 9, 38—41

ATERBDMΣΑ

1 μετὰ] τὰ M | 2 τοῦ τῶν περσῶν M | 3 ἔξρα T¹ corr. Tr [T^c getilgt]
ἔσδρα, mit übergeschriebenem σ B | ἱερεὶ ABDMΣΑ Iren ἀρχιερεὶ TER
7 θ AΣBD IĀ ERM 8 IĪB M | 10/11 ἀποπλήσαντος TERBDM ἀναπλήσαν-
τος A | 12 Ἰ AΣ 16 BD IĪB ER IĪ M | πιστῶν ABDMΣ > TER |
12/13 ἀνὴρ κατὰ παιδείαν BDMΣΑ τῶν ἀπὸ παιδείας ἀνὴρ ATER | 13 ἐν-
δοξότατος BD | 16 δυνατώτατον M | 18/19 ὠρημμένον T^cERBDM ὄρω-
μενον AT¹ | 19 ἐκθνημοτάτη διαθέσει > BD | 20 θ̄ T¹ corr. T^c | 21 καὶ
> M | τὴν T¹ corr. T^c | 22 ἦσαν² > DM | 26 προσθάσαντα M

>cum post septuaginta annos Iudaei ad patriam suam redirent tempori-
 >bus Artaxerxis Persarum regis, inspiraverit deus Esdram sacerdotem ex
 >tribu Levi, ut omnia priorum prophetarum volumina ac verba repararet
 >et restitueret populo legem, quae per Moysen fuerat data<.

5 Haec Irenaeus.

[VIII] Igitur decem et novem annis Antoninus cum in imperio perdu- 6 9
 rasset, post excessum sui principatum Commodo dereliquit. huius primo
 imperii anno Iulianus apud Alexandriam sacerdotium suscepit. Agrippino
 exactis duodecim annis in episcopatu defuncto,

[X] 10 cum per idem tempus scholae ecclesiasticae et doctoris officio 1 10 1
 praeset vir in omni eruditione nobilissimus Pantaenus. ex quo apud
 eos consuetudo antiquitus tradita usque in hodiernum permanet divina-
 rum scripturarum doctores inibi scholae ecclesiasticae haberi viros dum-
 taxat in scientia et eruditione probatissimos. huius ergo officii velut
 15 auctor quidam et dux vir, de quo supra diximus, satis illustris habe-
 batur, quippe qui etiam in filosofis prius, qui stoeici appellantur, nobi-
 liter clarisset. cuius tantum studii erga verbum dei et tantum amoris 2
 fuisse traditur, ut etiam ad praedicandum Christi euangelium omnibus
 gentibus, quae in Orientis ultimis secessibus reconduntur, fidei et de-
 20 votionis calore profectus sit et usque ad Indiam citeriorem verbum dei
 praedicando pervenerit. erant enim adhuc in illis temporibus et euan-
 gelistae nonnulli, qui ad imitationem sanctorum apostolorum in diversis
 orbis partibus oberrantes per gratiam dei et animi sui virtutem verbum
 dei et fidem Christi ignorantibus quibusque gentibus inferebant. in 3
 25 quibus praecipuus et illustris Pantaenus habebatur. quem ferunt, cum
 ad Indos pervenisset, reperisse, quod Bartholomaeus apostolus apud
 eos fidei semina prima condiderit et Matthaei euangelium Hebraeis

NPOF

1/2 temp.] in temp. *P* | 2 artaxerxis] *N*² artaxarsei *P* artaxer*is *N*¹
 artaxersis *F*² artaxerses *F*¹ artaxerxis *O*² artaxesxis *O*¹ | 4 data] tradita
P | 7 reliquit *P*^a | 14 eruditione] in erud. *P* | 17 florisset *P*

γραμμάσι τὴν τοῦ Ματθαίου καταλείψαι γραφήν. ἦν καὶ σφύζεσθαι εἰς τὸν δηλούμενον χρόνον. ὁ γε μὴν Πάπταινος ἐπὶ πολλοῖς 4 κατορθώμασι τοῦ κατ' Ἀλεξάνδρειαν τελεوتῶν ἡγρεῖται διδασκαλείου. ζώσῃ φωνῇ καὶ διὰ συγγραμμάτων τοὺς τῶν θείων δογμάτων θη- 5 σαυροὺς ὑπομνηματιζόμενος.

Κατὰ τοῦτον ταῖς θείαις γραφαῖς συνασκούμενος ἐπ' Ἀλεξαν- 1A 11 1
δρείας ἐγνωρίζετο Κλήμη, ὁμώνυμος τῷ πάλαι τῆς Ῥωμαίων ἐκ-
κλησίας ἡγησάμενος φοιτητῇ τῶν ἀποστόλων· ὃς δὴ καὶ ὀνομαστὶ 2
ἐν αἷς συνέταξεν Ἰσοτυπώσεις ὡς ἂν διδασκάλου τοῦ Πανταίου
10 μέμνηται. τοῦτόν τε αὐτὸν καὶ τῶν Στρωματίων ἐν πρώτῳ συγ-
γραμμάτι αἰνίττεσθαι μοι δοκεῖ. ὅτε τοὺς ἐμφανεστέρους ἤς κατείληφεν
ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἐπισημηγόμενος ταυτὰ φησιν

ἤδη δὲ οὐ γραφῇ εἰς ἐπίδειξιν τετρασμένη ἦδε ἡ πραγματεία. 3
ἀλλὰ μοι ὑπομνήματα εἰς γῆρας θησαυρίζεται. λήθης γάρμακον.
15 εἰδῶλον ἀτεχνῶς καὶ σκιαγραφία τῶν ἐνεργῶν καὶ ἐμφύχων ἐκείνων
ὣν κατηξιόθην ἐπακούσαι λόγων τε καὶ ἀνδρῶν μακαρίων καὶ τῷ
ὄντι ἀξιολόγων. τούτων ὁ μὲν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἰωνικός, ὁ δὲ 4
ἐπὶ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος. τῆς Κοίλης ἄτερος αὐτῶν Συρίας ἦν. ὁ
δὲ ἀπ' Ἀγέπτου. ἄλλοι δὲ ἀπὸ τῆν ἀνατολῆν, καὶ ταύτης ὁ μὲν τις
20 τῶν Ἀσσυρίων. ὁ δὲ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ Ἐβραῖος ἀνεκασθεν' ὑστάτῳ
δὲ περιτυχῶν. δυνάμει δὲ ἄρα πρώτος ἦν, ἀνεπασάμην, ἐν Ἀ-
γύπτῳ θηράσας λεληθότα. ἀλλ' οἱ μὲν τὴν ἀληθῆ τῆς μακαρίας 5
σφύζοντες διδασκαλίαις παραδόσιν εὐθὺς ἀπὸ Πέτρον καὶ Ἰακώβου
Ἰωάννου τε καὶ Παύλου τῶν ἀγίων ἀποστόλων παῖς παρὰ πατρὸς
25 ἐκδεξάμενος (ὀλίγοι δὲ οἱ πατράσιν ὅμοιοι), ἦρον δὴ σὲν θεῶ καὶ

9 Zahn, Forschungen 3, 65 — 13—S. 454, 2 Clem. strom. 1, 11 —
25 β 276

ATERBDMΣΑ

1 ἦν ATERM ὡς BD | 4 δογμάτων TcERBDMΣΑ γραμμάτων AT¹
vgl. Hieronym. de uir. ill. 36 huius multi quidem in sanctam scripturam extant
commentariū | 6 1A AΣBD ἸP ER 1A M | 6/7 ἀλεξάνδρειαν T¹ corr. Tc
8 ὡς καὶ δὴ M | 9 in septimo dispositionum libro A | ὡς ἂν > BD
10 δὲ BD | 12 διδαχῆς M | ἐπισημαινόμενος BD | 15 ζῶσῃ T¹ corr.
Tc | 16 ὣν > T¹ corr. Tc | 17/18 ὁ Ἰωνικός—Ἑλλάδος nicht übersetzt
ΣΑ | 17 θ¹ Π οἱ Cl (richtig) | 18 δ' ἔτερος De ἔτερος M | 19/20 τις
τῶν TERBD τις τῆς AM τῆς τῶν Cl (richtig) | 20 Ἀσσυρίων] בריה ארריה Σ
21 ἀνεπασάμην AT:EEDMΣACl θν θρασάμην Tem ἀνεπασάμην θν θρασά-
μην TrR | 22 ἐληλυθότα R | 23 διδασκαλίαις σφύζοντες BD

scriptum litteris dereliquerit, quod per idem tempus supra dictus Pantaenus inibi repertum detulerit. sed et in multis praeterea aliis doctrinae ecclesiasticae studiis apud Alexandriam claram satis et nobilem vitam optimo et admirabili fine conclusit, tam viva voce discipulos 5 instruens quam et librorum monumentis etiam posteris thesauros scientiae derelinquens.

[XI] In huius divinarum eruditionum scholis quam maxime effloruit 11 1 apud Alexandriam Clemens eodem vocabulo, quo et ille in urbe Roma apostolorum et successor et discipulus, vocitatus. denique ipse hic 2 10 Clemens in septimo Dispositionum libro Pantaeni tamquam magistri et praeceptoris sui mentionem facit. sed et primo libro Stromatum hunc eundem designat in eo loco, ubi enumerat, quod plures apostolicae praedicationis reppererit viros, haec dicens:

>Mihī quidem commentarii huius operis non ad ostentationem scri- 3
15 >buntur, sed ad commemorationem senectae et ad oblivionis remedium.
>quo scilicet in his sit mihi adumbratio quaedam rerum magnificarum
>divinorumque verborum, quae audire merui a viris sanctis et beatis, 4
>quorum ab alio apud Achaiam, ab alio apud Syriam, ab alio vero in
>Oriente et maxime apud Palaestinam institutus sum ex Hebraeorum
20 >origine veniente. ad ultimum autem in Aegypto magisterio usus sum
>viri virtutis et scientiae merito omnibus praeferendi, post quem velut
>thesauro in absconditis reperto aliud quaerere ultra cessavi, et illi 5
>quidem divinae doctrinae veritatem mihi, quae sibi ab ipsis statim
>primis auctoribus Petro et Iacobo ac Iohanne et Paulo sanctis apostolis
25 >tradita fuerat, tamquam patres filio commendaverunt. sed pauci patri-

NPOF

11 primo] in primo *P* | 13 repperit *O¹F¹* | 20 aegyptum *N*
25 traditae fuerant *P¹* | commendarunt *P*

>εἰς ἡμᾶς. τα προγονικὰ ἐκεῖνα καὶ ἀποστολικὰ καταθησόμενοι σπέρο-
>ματα.

Ἐπὶ τούτων τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἐπίσκοπος ὁ παρὰ **IB** 12 1
πολλοῖς εἰς ἔτι νῦν βεβοημένος Νάρκισσος ἐγνωρίζετο, πεντεκαίδε-
5 κᾶτην ἄγων διαδοχὴν ἀπὸ τῆς τῶν Ἰουδαίων κατὰ Ἀδριανὸν πολι-
ορξίας. ἐξ οὗ δὴ πρῶτον τὴν αὐτόθι ἐκκλησίαν ἐξ ἔθνῶν συστήναι
μετὰ τοὺς ἐκ περιτομῆς καθηγῆσασθαι τε αὐτῶν πρῶτον ἐξ ἔθνῶν
ἐπίσκοπον Μάρζον ἐδηλώσαμεν· μεθ' ὃν ἐπισκοπεῦσαι Κασσιανὸν αἱ 2
τῶν αὐτόθι διαδοχαὶ περιέχουσιν, καὶ μετὰ τοῦτον Πούπλιον, εἰτα
10 Μάξιμον, καὶ ἐπὶ τούτοις Ἰουλιανόν, ἔπειτα Γάϊον, μεθ' ὃν Σύμμαχον,
καὶ Γάϊον ἕτερον, καὶ πάλιν ἄλλον Ἰουλιανόν, Καπίτωνά τε πρὸς
τούτοις καὶ Ουάλεντα καὶ Δολιχιανόν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν Νάρκισσον,
τριακοστὸν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατὰ τὴν τῶν ἐξῆς διαδοχὴν γε-
γεννημένον.

15 Ἐν τούτῳ καὶ Ῥόδων, γένος τῶν ἀπὸ Ἀσίας, μαθητευθεὶς ἐπὶ **IF** 13 1
Ῥώμης, ὡς αὐτὸς ἱστορεῖ. Τατιανῶ, ὃν ἐκ τῶν πρόσθεν ἐγνωμεν,
διάφορα συντάξας βιβλία, μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ πρὸς τὴν Μαρκίωνα
παρατίτεταται αἴρεσιν· ἦν καὶ εἰς διαφόρους γνώμας κατ' αὐτὸν
διαστᾶσαν ἱστορεῖ. τοὺς τὴν διάστασιν ἐμπεποιηκότας ἀναγράφων
20 ἐπ' ἀκριβές τε τὰς παρ' ἐκάστῳ τούτων ἐπινηνοημένας διελέγχων
ψευδολογίας. ἄκουε δ' οὖν καὶ αὐτοῦ ταῦτα γράφοντος 2

>διὰ τοῦτο καὶ παρ' ἑαυτοῖς ἀσύμφωνοι γεγονάσιν, ἀσυστάτου
>γνώμης ἀντιποιοῦμενοι. ἀπὸ γὰρ τῆς τούτων ἀγέλης Ἀπελλῆς μὲν,
>ὃ τὴν πολιτείαν σεμννόμενος καὶ τὸ γῆρας, μίαν ἀρχὴν ὁμολογεῖ.
25 >τὰς δὲ προφητείας ἐξ ἀντικειμένου λέγει πνεύματος, πειθόμενος
>ἀποφθέγμασι παρθένου δαιμονώσης. ὄνομα Φιλουμένης· ἕτεροι δέ. 3

8 304, 12 ff. 308, 11—13 — 16 390, 1 ff.

A¹TERBDMΣA

3 **IB** AΣBD **IA** ER **IE** M | 4 ἐγνωρίζετο νάρκισσος B | 7 πρῶτον
> B¹ + Bem | 8 κασσιανὸν ATER¹DM | 10 Γαϊανὸν chron. ol. 234 |
12 nach πρὸς τούτοις καὶ ist durch Versehen Eusebs ausgefallen ἄλλον Μάξι-
μον καὶ Ἀντωνῖνον καὶ, vgl. chron. ol. 241 | 13/14 γενόμενον M | 15 **IF**
AΣBD **IE** ER Iς M | 18 παρατίτεται BD | 19 ἐμπεποιηκότας BD
διαγράφων B | 22 ἀσυστάτου AT¹ERDM ἀστάτου B γρ ἀστάτου TemE¹m
24 τὴν πολιτείαν TERBDM τῆι πολιτεία A abstinentiae A τὴν πολιάν oder τῆι
πολιαῖ Σ | τὸ γῆρας TERBDM τῶι γῆρα A | 26 ἕτερον M

>bus similes filii. tamen deo favente per ipsos in nobis apostolici ger-
>minis plantata sunt semina<.

[XII] Per idem tempus ecclesiae Hierusolymorum Narcissus praeerat, qui *IB* 12 1
famae merito nostris adhuc temporibus celebratur, quintam decimam
5 post eos, qui ex circumcissione fuerant, successionem usque ad tempora
Hadrianae obsidionis adducens. primum namque inibi ex gentibus epi- 2
scopum fuisse indicavimus Marcum, post quem Cassianum, inde Publum,
post hunc Maximum et sic Iulianum, post quem Gaium et iterum alium
Iulianum, Capitonem quoque et Valentem. inde Dolichianum, post quem
10 tricensimum ab apostolis Narcissum.

[XIII] Verum ea tempestate Rhodo quidam ex Asiae provincia oriundus. *IT* 13 1
ut ipse scribit, in urbe Roma eruditus refert a Tatiano, cuius in su-
perioribus inter ceteros scriptores meminimus, libros quam plurimos et
maxime contra Marcionis haeresim scriptos, quam adserit idem Tatianus
15 in diversas scissam esse sententias. sed et qui et quam ob causam ex
eadem haeresi scissi sint, ipse per haec verba designat:

>Propterea<, inquit, >etiam inter semet ipsos discordant, quia id 2
>adfirmare cupiunt, quod non potest stare. ex eorum namque grege
>est Apelles, qui abstinentiae et senectutis praerogativa usus unum
20 >quidem omnium esse fatetur initium, prophetas tamen contrario spiritu
>adserit inspiratos, sequens persuasionem virginis cuiusdam actae spiritu
>daemonis nomine Filuminae. alii autem, sicut ipse nauta Marcion, 3

NPOF

8/9 iul. al. *P* | 9 dolicianum *libri* | 11 hrodo *PO* | quidam *om.*
N | 12 referat *P* | 16 herese *NP* | 20 esse *om. N* | fatentur *N*
22 filuminae *NP^aO*

καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ ναύτης [Μαρκίων], δύο ἀρχὰς εἰσηγοῦνται ἀφ' ὧν εἰσὶν Ποτίτιός τε καὶ Βασιλιζός. καὶ οὗτοι μὲν κατακολουθήσαντες τῷ Ποτικῷ λόγῳ καὶ μὴ εὐρίσκοντες τὴν διαίρεσιν τῶν πραγμάτων, ὡς οὐδ' ἐκεῖνος, ἐπὶ τὴν εὐχέρειαν ἐτράποντο καὶ δύο ἀρχὰς ἀπεσήμαντο φιλοῦς καὶ ἀναποδείκτως· ἄλλοι δὲ πάλιν ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐξοκείλαντες, οὐ μόνον δύο, ἀλλὰ καὶ τρεῖς ὑποτίθενται γύσει· ὧν ἓστιν ἀρχηγὸς καὶ προστάτης Συνέρωσ. καθὼς οἱ τὸ διδασκαλεῖον αὐτοῦ προβαλλόμενοι λέγουσιν.

γράφει δὲ ὁ αὐτὸς ὡς καὶ εἰς λόγους ἐηλύθει τῷ Ἀπελλῆ. 5
10 φάσεων οὕτως

ὁ γὰρ γέρον Ἀπελλῆς συμμίξας ἡμῖν, πολλὰ μὲν κακῶς λέγων ἠλέγχθη· ὅθεν καὶ ἔφασκεν μὴ δεῖν ὅλως ἐξετάζειν τὸν λόγον, ἀλλ' ἕκαστον, ὡς πεπίστευκεν, διαμένειν· σωθήσεσθαι γὰρ τοὺς ἐπὶ τὸν ἔστυρωμένον ἠλπικότας ἀπεσθαινετο, μόνον ἔαν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς εὐρίσκωνται· τὸ δὲ πάντων ἀσαφέστατον ἐδογματίζετο αὐτῷ πῶμα. καθὼς προειρήξαμεν, τὸ περὶ Θεοῦ. ἔλεγεν μὲν γὰρ μίαν ἀρχὴν καθὼς καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος.

εἶτα προθεῖς αὐτοῦ πᾶσαν τὴν δόξαν, ἐπιφέρει φάσεων 6

λέγοντος δὲ πρὸς αὐτόν «πόθεν ἢ ἀπόδειξις αὕτη σοι, ἢ πῶς δύνασαι λέγειν μίαν ἀρχὴν; φάσον ἡμῖν» ἔφη τὰς μὲν προφητείας ἑαυτὰς ἐλέγχειν διὰ τὸ μηδὲν ὅλως ἀληθὲς εἰρηγέμαι· ἀσύμφωνοι γὰρ ὑπάρχουσι καὶ ψευθεῖς καὶ ἑναντίας ἀντικειμένα. τὸ δὲ πῶς ἔστιν μία ἀρχή, μὴ γνωσέειν ἔλεγεν. οὕτως δὲ κινεῖσθαι μόνον.

ATERBDMΣΑ

1 καὶ αὐτὸς ὁ ναύτης Schw καὶ αὐτὸς ὁ ναύτης μαρκίων RBMA ὁ ναύτης μαρκίων D καὶ αὐτὸς μαρκίων ATE Μαρκίων Σ | 2 πότιμός BD ποτικὸς Σ | 3 ποτικῶι λέγωι ΠΑ ποτικοι Σ | 8 καθὼς καὶ T¹M, durch Rasur corr. T | αὐτοῦ > B¹ + B¹ | 9 ὁ αὐτὸς ATER οὗτος BM aus οὕτως corr. D ὡς > M | ἐηλύθει T^rRBDM ἐηλύθει AT¹E | ἀπελλεῖ BDM 10 οὕτως ABDMΣΑ > TER | 12 ἀηλέγχθη M | 14 ἀπεσθαινετο vor Eus interpolirt | ἐν > M | 15 εὐρίσκονται D¹ corr. D^r εὐρίσκονται M | ἀσαφέστατον ATERMΣ ἀσαφέστατον BD manifeste [σαφέστατον] A | αὐτῶν M | 16 θῦ BDM τοῦ θῦ ATER | ἔλεγεν μὲν γὰρ ATERD ἔλεγεν γὰρ B ἔλεγὰρ M | 19 λέγοντες B | δὲ BDM δέ μου AT^rR δέ μοι T¹E ἢ πῶς ATERΣΑ ἢ ἀπῶς M πῶς BD

>duo esse principia introducunt, ex quibus est et Potitus et Basilicus.
 >qui et ipsi secuti sunt quidem Ponticum Lupum, sed non inuenientes 4
 >exitum rerum, sicut ne ille quidem, ad ea, quae putarunt esse faciliora.
 >conversi sunt et duo principia introduxerunt, absque ullis hoc proba-
 5 >tionibus confirmantes. alii quoque ex eisdem rursus in deterius devo-
 >luti sunt, non solum duo, sed tria principia et tres naturas confir-
 >mantes. quorum princeps et auctor est Syneros, sicut ipsi defensores
 >dogmatis huius dicunt<.

Sed et ipse de se scribit, ut congressus sit cum Apelle, ita re- 5
 10 >ferens:

>nam et senex Apelles habuit nobiscum sermonem et multa male
 >docere convictus est. unde et adserebat, non oportere omnino fidei
 >discuti rationem, sed unumquemque debere in eo quod credidit per-
 >manere. salutem namque esse his, qui in crucifixum sperant. tantum
 15 >ut in bonis operibus inueniantur. manifeste tamen decernebat de deo.
 >sicut praediximus, unum esse principium, ut et nos dicimus<.

Et inde exponens eius omnem sententiam introducit etiam ipse 6
 suum sensum.

>Dicebam autem<, inquit, >ad eum: >unde tamen ostendimus unius
 20 >principii rationem? aut quomodo hoc adseratur, edissere<. tum ille:
 >prophetiae quidem<, aiebat. »semet ipsas coarguunt, quia nihil omnino
 continent veritatis, ex eo quod inter se invicem discordant et utique
 >falsae sunt, quae sibimet ipsis adversantur<. quomodo autem sit unum

N P O F

1 basilicus *O²F¹* basiliscus *NP* basilides *O¹* | **6** sed] set *P^a* sed et *P^l*
7 synerus *NF* syrenus *PO* | **9** de se scribit] describit *P^b* discribit *P^a*
11 et *om. N* | mala *P* | **13** quo *NO¹* | **16** ut *om. N* | **20** hoc
 adseratur] haec adseratur (*-rantur F*) *PF* | tam *N*

«εἴτ' ἐπομοσαμένον μου τάληθές εἰπεῖν. ὧμνευ ἀληθεύων λέγειν 7
 ἢ ἐπίστασθαι πῶς εἷς ἐστὶν ἀγέννητος θεός, τοῦτο δὲ πιστεύειν.
 ἔγω δὲ γελάσας κατέγων αὐτοῦ, διότι διδάσκαλος εἶναι λέγων. οὐκ
 ᾔδει τὸ διδασκόμενον ὑπ' αὐτοῦ κρατύνει».

5 ἐν τῷ αὐτῷ δὲ συγγράμματι Καλλιστίωνι προσφωνῶν ὁ αὐτὸς 8
 μεμαθητεῦσθαι ἐπὶ Ῥώμης Τατιανῷ ἑαυτὸν ὁμολογεῖ· φησὶν δὲ
 καὶ ἐσπουδάσθαι τῷ Τατιανῷ Προβλημάτων βιβλίον· δι' ὧν τὸ
 ἀσαφές καὶ ἐπικεκρυμμένον τῶν θείων γραφῶν παραστήσειν ἐπισημο-
 μένον τοῦ Τατιανοῦ. αὐτὸς ὁ Ῥόδων ἐν ἰδίῳ συγγράμματι τὰς τῶν
 10 ἐκείνου προβλημάτων ἐπιλύσεις ἐκθήσεσθαι ἐπαγγέλλεται. φέρεται
 δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ἑξαήμερον ὑπόμνημα. ὁ γέ τοι Ἀπελλῆς 9
 οὗτος μυρία κατὰ τοῦ Μουσέως ἠσέβησεν νόμον, διὰ πλειόνων συγ-
 γραμμάτων τοὺς θεοὺς βλασφημήσας λόγους εἰς ἔλεγχόν τε. ὡς γε
 δὴ ἐδόκει. καὶ ἀνατροπὴν αὐτῶν οὐ μικρὰν πεποιημένος σπου-
 15 δῆν. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων·

μισόκαλός γε μὴν ἐς τὰ μάλιστα καὶ φιλοπόνηρος ὢν ὁ τῆς **IA** 14
 ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ πολέμιος μηδένα τε μηδαμῶς τῆς κατὰ τῶν
 ἀνθρώπων ἀπολιπὼν ἐπιβουλῆς τρόπον. αἰρέσεις ξένας αὐθις ἐπι-
 20 φέσθαι κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐνήργει· ὧν οἱ μὲν Ἰοβόλων δίκην ἐφ-
 πετώων ἐπὶ τῆς Ἀσίας καὶ Φρυγίας εἶπον. τὸν μὲν δὴ παράκλητον
 Μοντανόν. τὰς δ' ἐξ αὐτοῦ γυναῖκας. Πρίσκιλλαν καὶ Μαξιμίλλαν.
 ὡς ἂν τοῦ Μοντανοῦ προσήτιδας γεροντίας ἀρχοῦντες· οἱ δ' ἐπὶ **IE** 15
 Ῥώμης ἤκμαζον. ὧν ἠγείτο Φλωρίνος, πρεσβυτερίου τῆς ἐκκλησίας
 ἀποπεσών. Βλάστος τε σὺν τούτῳ, παραπλησίῳ πτόματι κατεσχι-
 25 μένος· οἱ καὶ πλείους τῆς ἐκκλησίας περιέλκοντες ἐπὶ τὸ σφῶν
 ὑπῆγον βούλημα. θάτερος ἰδίως περὶ τὴν ἀλήθειαν νεωτερίζων
 περιοόμενος.

Πρὸς μὲν οὖν τὴν λεγομένην κατὰ Φρύγας αἰρέσιν ὄπλον ἰσχυ- **Iξ** 16 1
 ρὸν καὶ ἀκαταγώνιστον ἐπὶ τῆς Ἱεραπόλεως τὸν Ἀπολιναρίον. οὗ

AT'ERBDM'ΣA

2 ἀγέννητος TERΣA ἀγέννητος ABDM | 6 ἑαυτὸν > R αὐτὸν A |
 7 ὧν A'TERBDΣ οὐ M ἰn quo A | 10/11 φέρεται—ὑπόμνημα ABDMΣA
 > TER | 15 τούτων AT'1MΣ τούτων καὶ τσαῦτα λεκτέον TcmERBD |
 16 IA ΣBD 15 A 16 Iξ ER IZ M | 17 τε ABDM > TER | 20 μὲν δὲ TERM
 μὲν ABD | 20/21 μοντανὸν παράκλητον TrR | 21 πρίσταν D'1ΣA corr.
 Dc | 22 IE ΣBD 24 A 22 IZ ER 24 IH M | 24 τε > M | 28 Iξ AΣ
 462, 6 BD 460, 4 IH ER 462, 3 IΘ M | aus φρυγίας corr. M¹ | 29 τῆς
 Ἱεραπόλεως τὸν > B¹ + B^{1m}

>principium, se quidem scire denegabat, ita tamen sibi videri. cumque 7
 >adiuraretur a me, ut quod verum est diceret, sacramento confirmavit,
 >se nescire quomodo unus sit ingenitus deus, sed tantummodo credere.
 >tum ego derisum plane eum et notatum habui. qui se doctorem pro-
 5 >fiteretur eorum, quae se ignorare fateretur<.

In eodem quoque opere refertur Callistion quidam in urbe Roma 8
 discipulus extitisse Tatiani, qui scribit compositum esse a Tatiano pro-
 positionum vel quaestionum librum. in quo omnia, quae obscura sunt
 et difficilia in scripturis divinis, absolvat. sed idem Rhodo in commen-
 10 tariis suis propositiones eius prolaturum se et confutaturum promittit.
 est autem eiusdem et in Hexaameron commentarius, in quo refert, quod 9
 Apelles quam plurima adversum legem Moysei conscripserit impia et
 adversum totam legem blasphemias protulerit voces, coarguens. ut sibi
 [XIII] videtur, et destruens ea, quae ibi scripta sunt. | haec et multa alia ex
 15 supra dicti scriptoris conperimus libris.

Cum tamen hostis humani generis ad salutem hominum debellando 14
 nihil usquam otii gerit, sed diversas et varias haereses per singula
 quaeque suscitavit loca, in quibus maximum sui generis serpentem apud
 Asiam Frygiamque producit Montanum, qui se paraclitum nominaret,
 20 et cum eo mulieres Priscam et Maximillam, quas prophetissas velut ex
 [XV] ipsius factas inspiratione iactabat. sed et in urbe Roma Florinus qui- 15
 dam gradu presbyterii de ecclesia conlapsus una cum Blasto socio et
 criminis et furoris plurimos de ecclesia in suum barathrum deducebant.
 nova adversum veritatem figmenta machinantes.

25 Sed adversum haeresim Catafrygarum scutum validissimum pro- 16 1
 tulit Apollinaris Hierapolites. de quo supra memoravimus. aliique quam

NPOF

2 confirmabat *Pa* | 4 ergo *P* | 9 hrodo *P* | 10 ploratorum *N*
 11 hexaameron] exemerum *NO*¹ (?) *F* exameron *P* hexameron *O*² | 12 moysei]
P moysi *NO* mosei *F* | 14 uideretur *P* | ibi *om.* *PF* | haec et] haec
N | 25 sed] sed et *PO*² | heresem *P*

καὶ πρόσθεν μνήμην ὁ λόγος πεποιήτο. ἄλλους τε σὺν αὐτῷ πλείους
 τῶν τηρικᾶδε λογίων ἀνδρῶν ἢ τῆς ἀληθείας ὑπέρομαχος ἀνίστη
 δύναμις. ἐξ ὧν καὶ ἡμῖν ἱστορίας πλείστη τις ὑπόθεσις καταλέ-
 λειπται. ἀρχόμενος γοῦν τῆς κατ' αὐτῶν γραφῆς. τῶν εἰρημένων 2
 5 δὴ τις πρῶτον ἐπισημαίνεται ὡς καὶ ἀγράφους τοῖς κατ' αὐτῶν
 ἐπεξέλθαι ἐλέγχους· προοιμιάζεται γοῦν τοῦτον τὸν τρόπον

>ἐκ πλείστου ὅσου καὶ ἰκανωτάτου χρόνου, ἀγαπητὲ Ἀνίρκιε 3
 >Μάρκελλε, ἐπιταχθεὶς ὑπὸ σοῦ συγγράψαι τὰ λόγον εἰς τὴν τῶν
 >κατὰ Μιλτιάδην λεγομένων αἴρεσιν. ἐφεκτικώτερόν ποτε μέχρι νῦν
 10 >διεκέμην. οὐκ ἀπορίε τοῦ δύνασθαι ἐλέγγειν μὲν τὸ ψεῦδος. μαρτυ-
 >ρεῖν δὲ τῇ ἀληθείᾳ. δεδιὼς δὲ καὶ ἐξευλαβούμενος μή πη δόξω
 >τισὶν ἐπισυγγράψαι ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι τῷ τῆς τοῦ εὐαγγελίου
 >καινῆς διαθήκης λόγῳ. ᾧ μήτε προσθεῖναι μήτε ἀφελεῖν δυνατὸν
 >τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ πολιτεῦσθαι προηρημένῳ. προσφά- 4
 15 >τως δὲ γενόμενος ἐν Ἀγκύρα τῆς Γαλατίας καὶ καταλαβὼν τὴν
 >κατὰ τόπον ἐκκλησίαν ὑπὸ τῆς νέας ταύτης, οὐχ, ὡς αὐτοὶ φασιν,
 >προσητείας. πολὺ δὲ μᾶλλον. ὡς δειχθήσεται. ψευδοπροφητείας
 >διατεθρολημένην. καθ' ὅσον δυνατὸν. τοῦ κυρίου παρασχόντος. περὶ
 >αὐτῶν τε τούτων καὶ τῶν προτεινομένων ὑπ' αὐτῶν ἕκαστά τε
 20 >διελέχθημεν ἡμέραις πλείοσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. ὡς τὴν μὲν ἐκκλησίαν
 >ἀγαλλιασθῆναι καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπιρροασθῆναι, τοὺς δ' ἐξ
 >ἐναντίας πρὸς τὸ παρὸν ἀποκρουσθῆναι καὶ τοὺς ἀντιθέτους λυπη-
 >θῆναι. ἀξιούντων οὖν τῶν κατὰ τόπον πρεσβυτέρων ὅπως τῶν 5
 >λεχθέντων κατὰ τῶν ἀντιδιατιθεμένων τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ
 25 >ὑπόμνημά τι καταλείπωμεν. παρόντος καὶ τοῦ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν
 >Ζωτικῷ τοῦ Ὀτρηνῷ. τοῦτο μὲν οὐκ ἐπράξαμεν. ἐπηγγελιάμεθα

1 388, 10—16 — 12—14 vgl. Apocal. 22, 18. 19

ATERBDMΣΑ

3 ἀλήσιση η in ει corr. M | 4 αὐτὸν RM | 4/5 τῶν — τις] Apollin-
 naris ΣΑ vgl. zu 5 | 5 δὴ τις T¹ERBDM > A in ἤδη corr. Tr | 9 μι-
 τιᾶδην ΠΣ Ἀικιζιάδην Ioannes Lang vgl. 470, 4. 432, 15 | λεγομένων TERBDM
 λεγομένην Α | 16 τόπον BD πόντον ΑΤΕΡΜΣ | 18 διατεθρολημένης
 Μ | ἢ δυνατὸν Μ | 19 ἕκαστά τε > Σ, verdorben aus ἐκτενεστάτα
 20 ἐν ἡμέραις Μ | ἐν > BD | 21 καὶ — ἐπιρροασθῆναι > Σ
 25 ὑπομνήματι BD¹Μ corr. D¹ | καταλείπωμεν BD καταλείπομεν Μ κατα-
 λίπομεν ΑΤΕΡ

plurimi ad id locorum eruditissimi viri adversum eos pro veritatis defensione certarunt, qui etiam nobis ad historiae textum monumenta validissima reliquerunt. interim, ut diximus, Apollinaris scribens ad-
 2—5
 5 Galatiae vicinarumque provinciarum digrediens et plurimos ab eis inretitos videns multos quidem et coram disputando correxit, rogatus

NPOF

1 locorum] *PO*²*F*² locarem *NO*¹*F*¹ | 4 heresem *PO* | 6 correxit *P*

>δέ. ἐνθάδε γράψαντες. τοῦ κυρίου διδόντος, διὰ σπουδῆς πέμψειν >αὐτοῖς.

ταῦτα καὶ ἐξῆς τούτοις ἕτερα κατ' ἀρχὰς εἰπὼν τοῦ λόγου, τὸν 6
αἴτιον τῆς δηλουμένης αἰρέσεως προϊὼν τοῦτον ἀνιστορεῖ τὸν
5 τροπον

>ἡ τοίνυν ἔνστασις αὐτῶν καὶ πρόσφατος τοῦ ἀποσχίσματος
>αἰρέσις πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τὴν αἰτίαν ἔσχε τοιαύτην. κόμη τις 7
>αῖται λέγεται ἐν τῇ κατὰ τὴν Φρυγίαν Μυσία, καλουμένη Ἀρδαβαῦ
>τοῦνομα· ἔνθα φασὶ τίνα τῶν νεοπίστων πρώτως, Μοντανὸν τοῦ-
10 >νομα, κατὰ Γραῖτον Ἀσίας ἀνθύπατον, ἐν ἐπιθυμίᾳ ψυχῆς ἀμέτροφ
>φιλοπρωτείας δόντα πάροδον εἰς ἑαυτὸν τῷ ἀντικειμένῳ πνευματο-
>φορηθῆναι τε καὶ αἰφνιδίως ἐν κατοχῇ τιμῆς καὶ παρεκστάσει γενό-
>μενον ἐνθουσιᾶν ἄρξασθαι τε λαλεῖν καὶ ξεροφωνεῖν, παρὰ τὸ κατὰ
>παραδόξω καὶ κατὰ διαδοχὴν ἄνωθεν τῆς ἐκκλησίας ἔθος δῆθεν
15 >προφητεύοντα, τῶν δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐν τῇ τῶν νόθων ἐκ- 8
>φορημάτων ἀγροῦσαι γενομένων οἳ μὲν ὡς ἐπὶ ἐνεργοῦμένων καὶ
>δαιμονῶντι καὶ ἐν πλάνῃ πνεύματι ὑπάρχοντι καὶ τοὺς ὄχλους
>τερᾶττοντι ἀχθόμενοι, ἐπετίμων καὶ λαλεῖν ἐκόλουν, μεμνημένοι
>τῆς τοῦ κυρίου διαστολῆς τε καὶ ἀπειλῆς πρὸς τὸ φυλάττεσθαι τὴν
20 >τῶν ψευδοπροφητῶν ἐρηγορότως παρουσίαν· οἳ δὲ ὡς ἀγίοφ πνεύ-
>ματι καὶ προφητικῷ χαρίσματι ἐπαιρούμενοι καὶ οὐχ ἥμισυ χαυνού-
>μενοι καὶ τῆς διαστολῆς τοῦ κυρίου ἐπιλανθανόμενοι, τὸ βλαψίφρον
>καὶ ὑποκοριστικὸν καὶ λαοπλάνον πνεῦμα προουκαλοῦντο, θελγό-
>μενοι καὶ πλανώμενοι ὑπ' αὐτοῦ, εἰς τὸ μηκέτι κωλύεσθαι σωπᾶν.
25 >τέχνη δέ τιμ. μᾶλλον δὲ τοιαύτη μεθόδφ κακοτεχνίας ὁ διάβολος 9
>τὴν κατὰ τῶν παρηκόσων ἀπόλειαν μηχανησάμενος καὶ παρ' ἀξίαν
>ὑπ' αὐτῶν τιμώμενος ὑπέξῆγειεν τε καὶ προσεξέκανσεν αὐτῶν τὴν
>ἀποκεκοιμημένην ἀπὸ τῆς κατ' ἀλήθειαν πίστεως διάνοιαν, ὡς καὶ

19/20 Matth. 7, 15

ATERBDMΣΑ

1 ἐνθάδε > DM | πέμψειν ATERD πέμψειν B πέμψαι M | 3 ταῦτα
zum Vorhergehenden gezogen TERΣ | 6 καὶ ATEM καὶ ἡ RBD | 8 τὴν
> R | 14 ὡς ὄθθεν Tr | 17 δαιμονῶντι BD | 18 ἐπιτίμων M |
19 διαστολῆσ — ἀπειλῆσ in καὶ διαστολῆσ ἀπειλῆσ τε corr. Bc | 21/22 κανχώ-
μενοι M | 22 βλαψίφρονον AT¹, T durch Rasur corr. | 23/24 θελγόμενοι
> T¹ + TcTr | 24 κωλύεσθαι > Σ, entweder κωλύεσθαι oder σωπᾶν inter-
polirt | 25 διάβολος interpolirt | 28 πίστεως αὐτῶν R

tamen a fratribus etiam haec ad ipsos scripta transmiserit. in quibus 6
post aliquanta, cum auctorem haeresis designasset, progrediens etiam
haec addit:

[XVI] >origo<, inquit, >huius haeresis, quae adversum ecclesiam nuper
5 >exorta est, inde descendit. vicus quidam esse dicitur apud Moe- 7
>siam Frygiae civitatem, qui appellatur Ardabau, in quo aiunt Mon-
>tanum quendam nomine, qui nuper ad fidem Christi venerat, sub
>Grato Asiae proconsule, cupiditate nimia primatus accensum contrariis
>spiritibus in semet ipso locum dedisse ac repente in quodam excessu
10 >mentis effectum et velut spiritu actum proloqui coepisse nova quaedam 8
>et diversa ab his, quae ex successione maiorum ecclesiae tradita fue-
>rant, velut prophetali specie proferentem. quae cum ita fieri viderent
>hi, qui per idem tempus aderant auditores, alii eum velut daemone
>repletum et erratico perflatum spiritu ad decipiendos populos iudi-
15 >cantes, obiurgabant et proloqui omnino prohibebant, memores dominici
>praecepti et comminationis eius, qua iubet observari a falsis prophetis.
>alii autem velut sancto spiritu repletum et prophetica gratia donatum
>putabant et inmemores dominici praecepti erratico et seductori spiritui
>eatenus indulgebant, ut etiam provocare eum ad dicenda aliqua de 9
20 >lectarentur. et hoc fiebat arte diabolica, qua indisciplinatis perditio
>parabatur. a quibus Montanus, cum supra quam dignum est in vene-
>ratione haberetur. in tantum temeritatis progressus est, ut etiam duas

NPOF

2 post] tamen post *P* cum post *O*¹ | destinasset *N* | 8 grato] rogato
P | 11 maiorem *P* | 13 hii *PO* | 16 comminationis *P*² | qua]
qui *N* | 18 seductor *N* | 20/21 par. perd. *P*

- ἑτέρας τινὰς δύο γυναικας ἐπεγείραι καὶ τοῦ νόθου πνεύματος πλη-
 ρῶσαι, ὡς καὶ λαλεῖν ἐκφρόνως καὶ ἀκαίρως καὶ ἄλλοτριότηρῶς.
 ὁμοίως τῷ προειρημένῳ. καὶ τοὺς μὲν χαίροντας καὶ χαννουμένους
 ἐπ' αὐτῷ μακαρίζοντας τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τοῦ μεγέθους τῶν
 5 ἑπαγγελμάτων ἐκφροσύνοντας, ἴσθ' ὅπῃ δὲ καὶ κατακρίνοντας στο-
 χαστικῶς καὶ ἀξιοπίστως αὐτοὺς ἄντιζους, ἵνα καὶ ἐλεγκτικὸν εἶναι
 ἁθόλου καὶ πᾶσαν τὴν ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἐκκλησίαν βλασφημεῖν δι-
 δάσκοντες τοῦ ἀπηνθαδιασμένου πνεύματος, ὅτι μήτε τιμὴν μήτε
 10 πάροδον εἰς αὐτὴν τὸ ψευδοπροφητικὸν ἐλάμβανε πνεῦμα. τῶν γὰρ
 κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν πολλὰκις καὶ πολλαχῆ τῆς Ἀσίας εἰς τοῦτο
 συναλθόντων καὶ τοὺς προσφάτους λόγους ἐξετασάντων καὶ βεβή-
 λους ἀποφημάντων καὶ ἀποδοκιμασάντων τὴν αἴρεσιν, οὕτω δὲ
 τῆς τε ἐκκλησίας ἐξεσώθησαν καὶ τῆς κοινωνίας εἰρηχθησαν.
- 15 ταῦτα ἐν πρώτοις ἱστορήσας καὶ δι' ὅλου τοῦ συγγράμματος
 τὸν ἕλεγχον τῆς κατ' αὐτοὺς πλάνης ἐπαγαγών, ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ
 τῆς τελευταῖας τῶν προδεδηλωμένων ταῦτά φησιν

- ἑπειδὴ τοίνυν καὶ προφητοφόντας ἡμῶς ἀπεκάλουν, ὅτι μὴ τοὺς
 ἀμετροφρόνους αὐτῶν προφήτας ἐδεξάμεθα (τούτους γὰρ εἶναι φασιν
 20 ὅσπερ ἐπηγγέλατο τῷ λαῷ πέμψειν ὁ κύριος), ἀποκρινάσθωσαν
 ἡμῖν πρὸς θεοῦ· ἔστιν τις, ὃ βέλτιστοι, τούτων τῶν ἀπὸ Μουραοῦ
 καὶ τῶν γυναικῶν λαλεῖν ἀρξαμένων ὅστις ἐπὶ Ἰουδαίον ἐδιώχθη
 ἢ ἐπὶ περσικὸν ἀπεκτάνθη; οὐδεὶς, οὐδέ γέ τις αὐτῶν κρητι-
 θεὶς ἐπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀνεσταυρώθη; οὐ γὰρ οὐκ. οὐδὲ μὴν οὐδέ
 25 ἐν συναγωγαῖς Ἰουδαίων τῶν γυναικῶν τις ἐμαστιγώθη ποτὲ ἢ
 ἐλιθοβολήθη; οὐδαμῶς οὐδαμῶς, ἄλλω δὲ θανάτῳ τελευτῆσαι λέ-
 18

19 B 212 — 20 Ioann. 14, 26 — 22—26 Matth. 23, 34

ATERBDMΣΑ

2 ὡς ABDM > TER | 3 χαννουμένουσ A, T^c auf Rasur, ERΣ καννω-
 μένουσ BDM γο καννωμένουσ TcmE^{1m}R^{1m} | 4 ἐπ αὐτῶν A ἐπ' αὐτῶν T¹,
 corr. T^c | 5 ὅπον Dem | 7 <οί> οὕτως (ἐπὶ) Schw | 8 ἐπὶ τὸν BDM ἐπ'
 ATER | 9 ἀπηνθαδιασμένου D ἀπὴνθαδιασμένου M | 10 γὰρ falscher Zusatz
 11 τῆς Ἀσίας > Σ | ταῦτο Schw | 14 εἰρηχθησαν AT¹BD ἀπειρηχθησαν
 TcTrERM | 15 dies erzählt zuerst Apollinaris Σ | 16 ἀπαγαγών M
 18 προφητοφόντας T¹Tr προφητοφόντας AERD^{1m}M T^c unleserlich προφητεύον-
 τασ BD | 19 ἐδεξάμεθα AT¹ ἐξεδεξάμεθα TcTrERDM ἐξεθέμεθα B | 20 ὅσο
 προἀπηγγέλατο M | 23 ἀπεκταθη M¹ in ἀπεκτάνθη corr. Mc | 24 ὀνόματος
 τοῦ γν TrR | οὐδέ² > D | 25 τις > M | 26 ἄλλω δὲ ABDMΣ ἄλλ' ὥδε TER

>quasdam mulieres insani spiritus, quo ipse replebatur, participes sibi
 >faceret et ad insaniendum secum pariter edoceret, quo facilius uterque
 >sexus in errorem per utrumque caperetur. hic iam beatificare eos,
 >qui sibi familiarius adhaerebant, et promissionum magnitudine tumidos
 5 >reddere, interdum etiam obiurgare quosdam, uti ne in omnibus adula-
 >tores deprehenderentur. tamen perpauci erant ex Frygibus, qui eorum
 >deciperentur insania. quibus et persuadebat universam ecclesiam, quae
 >per orbem terrae est, blasphemare et non solum nihil ei deferre reve- 10
 >rentiae, sed ne limen quidem eius incedere. frequenter tamen adven-
 10 >tantibus ex Asia fratribus vesani et contra fidem Christi bacchantes
 >confutati ut haeretici corruptoresque veritatis ab ecclesiae conventu et
 >societate depulsi sunt.

Haec in primo libro scribens et per omne operis sui corpus fraudes 11
 haeresis in singulis quibusque convincens in secundo quoque volumine
 15 de eisdem etiam haec scribit:

>Quale est autem<, inquit, >quod et prophetarum percussores nos 12
 >vocant pro eo, quod insanas eorum non suscepimus fantasias? dicunt
 >enim hos esse, quos promiserit dominus ad populum suum se esse
 >missurum prophetas. respondeant ergo nobis, si a deo missi sunt pro-
 20 >phetæ Montanus et mulieres eius. quis eorum a Iudaeis persecutionem
 >passus est? aut quis ab iniquis occisus est? vel quis eorum pro no-
 >mine domini tentus est et ante reges et praesides stetit? aut quis in
 >synagogis Iudaeorum flagellatus est? vel quis lapidatus est? quin 13

N P O F

4 magnitudinem P¹ | 11 confutanti P | 18 hos] hoc N | ad om.
 Pa | se om. Pa | 20 a om. N
 Eusebius II.

>γονται Μουτανός τε καὶ Μαξιμίλλα. τούτους γὰρ ὑπὸ πνεύματος
 >βλαψίφρονος ἐκατέρου ἐποκινήσαντος λόγος ἀναρτῆσαι ἑαυτοῦς
 >οὐχ ὁμοῦ, κατὰ δὲ τὸν τῆς ἐκάστου τελευτῆς καιρὸν φήμη πολλή
 >καὶ οὕτω δὲ τελευτῆσαι καὶ τὸν βίον καταστρέφαι Ἰούδα προδότου
 5 >δίζην, καθάπερ καὶ τὸν θαυμαστὸν ἐκείνον τὸν προῦτον τῆς κατ' 14
 >αὐτοῦς λεγομένης προφητείας οἷον ἐπίτροπόν τινα Θεόδοτον πολὺς
 >αἰρεῖ λόγος ὡς αἰρόμενόν ποτε καὶ ἀναλαμβανόμενον εἰς οὐρανοῦς
 >παρεκστῆναι τε καὶ καταπιστεῦσαι ἑαυτὸν τῷ τῆς ἀπάτης πνεύματι
 >καὶ δισκευθέντα κακῶς τελευτῆσαι· φασι γοῦν τοῦτο οὕτως γεγο-
 10 >νέναι. ἀλλὰ μὴ ἄνευ τοῦ ἰδεῖν ἡμᾶς ἐπίστασθαι τι τῶν τοιούτων 15
 >νομίζωμεν, ὃ μακάριε· ἴσως μὲν γὰρ οὕτως, ἴσως δὲ οὐχ οὕτως
 >τετελευτήησιν Μουτανός τε καὶ Θεόδοτος καὶ ἡ προειρημένη
 >γυνή.

αὐθις δ' ἐν τῷ αὐτῷ φησιν λόγῳ τοὺς τότε ἱεροῦς ἐπισκόπους 16
 15 >πειροῦσθαι μὲν τὸ ἐν τῇ Μαξιμίλλῃ πνεῦμα διελέγξαι, κεκωλύσθαι
 >δὲ πρὸς ἑτέρων, συνεργούντων δηλαδὴ τῷ πνεύματι· γράφει δὲ 17
 οὕτως

>καὶ μὴ λεγέτω ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τῷ κατὰ Ἀστέριον Ὀρβανὸν
 >τὸ διὰ Μαξιμίλλης πνεῦμα >διώχομαι ὡς λύκος ἐκ προβάτων· οὐχ
 20 >εἰμὶ λύκος· ῥῆμά ἐμι καὶ πνεῦμα καὶ δύναμις*, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ
 >πνεύματι δύναμιν ἐναργῶς δειξάτω καὶ ἐλεγξάτω καὶ ἐξομολογησῆθαι
 >διὰ τοῦ πνεύματος καταναγκασάτω τοὺς τότε παρόντας εἰς τὸ δοκι-
 >μάσαι καὶ διαλεχθῆναι τῷ πνεύματι λαλοῦντι. ἄνδρας δοκίμους καὶ
 25 >ἐπισκόπους, Ζωτικὸν ἀπὸ Κοιμάνης κόμης καὶ Ἰουλιανὸν ἀπὸ Ἀπα-
 >μείας, ὧν οἱ περὶ Θεμίσιονα τὰ στόματα σιμῶσαντες οὐκ εἴσαν
 >τὸ ψευδὲς καὶ λαοπλάνον πνεῦμα ὑπ' αὐτῶν ἐλεγχθῆναι.

ἐν ταύτῳ δὲ πάλιν ἕτερα μεταξὺ πρὸς ἕλεγχον τῶν τῆς Μαξι- 18
 >μίλλης ψευδοπροφητειῶν εἰπόν. ὁμοῦ τὸν τε χρόνον καθ' ὃν ταῦτ'
 >ἔγραφε, σημαίνει καὶ τῶν προρρήσεων αὐτῆς μέμνηται δι' ὧν πολέ-

A T E R B D M Σ A

2 ὑποκινήσαντος A T E R ἀποκινήσαντος B D ὑποκινήθέντας M | λόγος
 interpolirt | 6 αὐτὸ T¹ corr. Tc | 7 αἰρεῖ Tc E R ἐρεῖ A T¹ B D M | 10 μὴν
 M | δεῖν A | ἡμᾶς ἢ ὑμᾶς Σ | 11 νομίζωμεν ὧ Tc E R D νομίζομεν ὧ
 A B M νομιζομένῳ T¹ | 15 διελέγξαι M | 18 ὀρβανὸν T¹ B D οὐρβανὸν
 A Tc E R | 21 ἐξελεγξάτω M | 24 κοιμάνης A T¹ B κοιμανῆς D M κοιμάνης
 Tc E R | 25 οἱ > A | 27 τῶν > M | 28 ὄν] ἐν M

>immo et e contrario traditur, quod finem vitae exemplo Iudae tradi-
 >toris acceperint. dicuntur enim ipso daemone, quo inspirabantur. adi-
 >gente diversis quique temporibus vitam laqueo finivisse. illum vero **14**
 >admirabilem veluti prophetiae ipsorum primogenitum Theodotum no-
 5 >mine tradunt quodam tempore visum sibi esse velut in caelos adsumi
 >et credidisse spiritui erroris, quo euectus in excelsum et inde deductus
 >ad terram finem vitae exitu pessimo terminasse. sed hoc ipsi de Mon- **15**
 >tano vel Theodoto ac mulieribus ita gestum negant, tamen a pluribus
 >adfirmatur. quid tum? inter negantes et confirmantes nos rei fidem
 10 >relinquimus in medio<.

Idem post aliquanta subiungit etiam haec:

16

>Sed et sancti episcopi probatissimi viri, qui per idem tempus
 >fuerunt, Zoticus de Cumana et Iulianus de Apamia adgressi cohibere **17**
 >spiritum, qui loquebatur in Maximilla, iusserunt Themisonem obturare
 15 >os eorum et excludere vocem falsi et erratici spiritus. quod et ita
 >factum est<.

Et iterum coarguens falsam fuisse Maximillae prophetiam, quae **18**
 bella quam plurima imminere praedixerat, his utitur verbis:

N (deficit 9 in quid) *POF*

1 exemplum *N* | 2 inspirabuntur *N* | 3 finisse *N* | 5 caelo *P*
 6 credidisse] cr. se *P* | euectus] eu. est *N* | 7 ipso *Pa* | 10 relin-
 quemus *F* reliquimus *P* | 11 item *P*

μονε ἔσεσθαι καὶ ἀκαταστασίας προεμαρτεύσατο. ὧν καὶ τὴν ψευδο-
λογία ἐυθύνει, ὧδε λέγων

καὶ πῶς οὐ καταγανῆς ἤδη γέγονεν καὶ τοῦτο τὸ ψεῦδος; πλείοι 19
> γὰρ ἢ τρισαΐδεκα ἔτη εἰς ταύτην τὴν ἡμέραν ἐξ οὗ τετελεύτηκεν
5 > ἡ γυνή. καὶ οὔτε μερικὸς οὔτε καθολικὸς κόσμος γέγονεν πόλεμος.
> ἀλλὰ καὶ Χριστιανοῖς μᾶλλον εἰρήνη διὰ μορος ἐξ ἔλεον θεοῦ.

καὶ ταῦτα δ' ἐκ τοῦ δευτέρου συγγράμματος. καὶ ἀπὸ τοῦ 20
τρίτου δὲ σμικρὰς παραθήσομαι λέξεις, δι' ὧν πρὸς τοὺς ἀρχοῦντας
ὡς ἄρα πλείους καὶ αὐτῶν μεμαρτυρηκότες εἶεν, ταῦτ' αὖ φησι

10 > ὅταν τοίνυν ἐν πᾶσι τοῖς εἰρημένοις ἐλεγχθέντες ἀπορήσωσιν,
> ἐπὶ τοῖς μάρτυρας καταφεύγειν πειρῶνται. λέγοντες πολλοὺς ἔχειν
> μάρτυρας καὶ τοῦτ' εἶναι τεκμήριον πιστὸν τῆς δυνάμεως τοῦ παρ'
> αὐτοῖς λεγομένου προφητικῆς πνεύματος. τὸ δ' ἐστὶν ἄρα, ὡς
> ἔοικεν, παρὸς μᾶλλον οὐκ ἀληθές. καὶ γὰρ τῶν ἄλλων αἰρέσεων 21
15 > τινες πλείστοις ὅσους ἔχουσι μάρτυρας, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο δῆπον
> συγκαταθιγόμεθα. οὐδὲ ἀλήθειαν ἔχειν αὐτοὺς ὁμολογήσομεν. καὶ
> πρῶτόι γε οἱ ἀπὸ τῆς Μαρκίωνος αἰρέσεως Μαρκιανιστῆαι καλού-
> μενοι πλείστοις ὅσους ἔχειν Χριστοῦ μάρτυρας λέγουσιν, ἀλλὰ τόν
> γε Χριστὸν αὐτὸν κατ' ἀλήθειαν οὐχ ὁμολογοῦσιν.

20 καὶ μετὰ βραχέα τούτοις ἐπιφέρει λέγων

> ὅθεν τοι καὶ ἐπειδὴν οἱ ἐπὶ τὸ τῆς κατ' ἀλήθειαν πίστεως 22
> μαρτύριον κληθέντες ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τύχουσι μετὰ τινων τῶν
> ἀπὸ τῆς τῶν Φουγῶν αἰρέσεως λεγομένων μαρτύρων, διαφέρονταί
> τε πρὸς αὐτοὺς καὶ μὴ κοινωνήσαντες αὐτοῖς τελειοῦνται διὰ τὸ
25 > μὴ βούλεσθαι συγκαταθέσθαι τῶν διὰ Μορτανοῦ καὶ τῶν γεναικῶν
> πνεύματι. καὶ ὅτι τοῦτ' ἀληθές, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων ἐν
> Ἀπαμείᾳ τῇ πρὸς Μαιάνδρῳ τεγγάνει γεγεννημένον ἐν τοῖς περὶ
> Γάϊον καὶ Ἀλέξανδρον ἀπὸ Εὐμενίας μαρτυρήσασι πρόδηλον.

ATERBDMΣΑ

3 ἤδη > B¹ + B¹ | 7 δ' > M | 11 καταφεύγειν πειρῶνται BDM
πειρῶνται καταφεύγειν ATER | 17 πρῶτον B πρῶτον μὲν D | οἱ ATER
> BDM | μαρκιανιστῆαι AT¹D μαρκιωνιστῆαι Te¹ERBMA ⲛⲓⲛⲓⲣⲓⲛⲓ Ⲛ | 18/19
ἀλλὰ — ὁμολογοῦσιν > R | 19 τε D | 23 τῆς > T¹ + TeTr | 24 τε
AT¹BD γε Te¹ERM | αὐτοῖς > BD | 27 μαιάνδρῳ ATe¹ER μαιάνδρῳ BDM
μαιάνδρῳ T¹Σ

>Et quomodo non eius mendacium evidenter arguitur? tredecim 19
 >namque iam exacti sunt anni usque ad praesentem diem, ex quo mor-
 >tua est ista mulier, et nusquam prorsus vel privatim vel publice
 >bellum aliquod exortum est. sed et Christianis per dei misericordiam
 5 >pax iugis et firma perdurat<.

Sed et in tertio libro de his, qui se iactabant, quod multi mar- 20
 tyres ex eorum haeresi extitissent, haec dicit:

>Cum<, inquit, >in omnibus, quae supra diximus, convicti nihil re-
 >spondere potuerint, ad martyres confugiunt, dicentes multos se habere
 10 >martyres et hoc esse indicium, quod verus sit apud ipsos propheticus
 >spiritus. quid ergo? quia multi et alii haeretici plurimos martyres 21
 >habent, ideo adquiescendum est eis, quod etiam veritas apud ipsos
 >sit? nam primi qui dicuntur Marcionistae habent plures martyres.
 >sed quae esse poterit apud eos martyrii veritas, ubi Christi veritas
 15 >non est?<

Et post aliquanta iterum subiungit:

>Denique<, ait, >sancti martyres, qui pro vera fide martyrium ducunt, 22
 >cum de ecclesia procedentes ad passionem ducuntur, si qui forte in-
 >venti fuerint cum eis de haeresi Frygum, secernunt se ab eis et re-
 20 >spuunt eorum societatem. nec ullo genere, cum iam martyrii palmam
 >teneant, spiritui Montani et Maximillae adquiescendum putant, sicut et
 >nostris temporibus apud Apamiam, quae est supra Maeandrum posita,
 >gestum seimus a Gaio et Alexandro, qui de Eumenia martyres ex-
 >titerunt<.

POF

7 herese P | 19 herese P | 20 eorum om. Pa | 22 apiam Pa

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ συγγράμματι καὶ Μιλτιάδου συγγραφῆς μέμνηται. ὡς λόγον τινὰ καὶ αὐτοῦ κατὰ τῆς προειρημένης αἰρέσεως γεγραμμένος· παρεθέμενος γοῦν αὐτῶν λέξις τινάς. ἐπιφέρει λέγων

5 ταῦτα εἰρὼν ἔν τινι συγγράμματι αὐτῶν ἐνισταμένων τῷ Μιλτιάδου τοῦ ἀδελφοῦ συγγράμματι. ἐν ᾧ ἀποδείκνυσιν περὶ τοῦ μηδεῖν προφήτην ἐν ἐξοτάσει λαλεῖν, ἐπετεμόμην·.

ἐποκαταβάς δ' ἐν ταῦτῳ τοὺς κατὰ τὴν καινὴν διαθήκην προ-
πεφητευκότας καταλέγει. ἐν οἷς καταριθμῆι Ἀμμίαν, τινὰ καὶ Κοδράτον, λέγων οὕτως

10 ἄλλ' ὁ γε ψευδοπροφήτης ἐν παρεξοτάσει, ᾧ ἔπεται ἄδεια καὶ ἀφοβία. ἀρχομένου μὲν ἕξ ἐκουσίῳ ἀμαθίας, καταστρέφοντος δὲ εἰς ἀκούσιον μαρίαν ψυχῆς. ὡς προείρηται. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον οὔτε τινὰ τῶν κατὰ τὴν παλαιὰν οὔτε τῶν κατὰ τὴν καινὴν πνευματοπροφηθέντε προφήτην δεῖξαι δυνήσονται. οὔτε Ἀγαβὸν οὔτε Ἰού-
15 δαν οὔτε Σίλαν οὔτε τὰς Φιλίππον θνητέρας, οὔτε τὴν ἐν Φιλαδελφίᾳ Ἀμμίαν οὔτε Κοδράτον. οὔτε εἰ δὴ τινὰς ἄλλους μηδὲν αὐτοῖς προσήζοντας καυχῆσονται.

καὶ αὐθις δὲ μετὰ βραχέα ταῦτά φησιν

4

20 εἰ γὰρ μετὰ Κοδράτον καὶ τὴν ἐν Φιλαδελφίᾳ Ἀμμίαν, ὧς φασιν. εἰ περὶ Μορτανὸν διεδέξαντο γυναικες τὸ προφητικὸν χάρισμα. τοὺς ἀπὸ Μορτανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν τίνες παρ' αὐτοῖς διεδέξαντο,

14/15 Act. 11, 28, 21, 10, 15, 32, 21, 9

ATERBDMΣΑ

1 ἸΖ ΑΣΒΔ 472, 5 ΙΘ Ε 1 Κ Μ | 3 αὐτοῦ Α | 4 τῶι] τοῦ Μ |
4/5 μιλιτιάδου cod. Paris. 1436 durch Conjectur ἀλκιβιάδου ΠΣ | 6 λαλεῖν
> Μ | 7 ταῦτῳ TERBDM αὐτῷ Α | 10 ἀδικία Τ¹ in ἄδεια corr. Τ^c |
11 ἀρχομένου Τ^cΕR ἀρχόμενος ΑΤ¹ΒDΜ ἀρχομένῳ Τr | καταστρέφοντος
Τ¹ΕRΒDΜ καταστρέφων Α καταστρέφοντι Τr | 14 Ἀγαβὸν ΗΑ Σ78 Σ |
15/16 φιλαδελφεία Τ^cΕRΔr | 16 εἰ δὴ Τ¹ ἤδη ΒD γε δὴ Τ^cΕRΜ > Α, Σ der
nach ἄλλους interpolirt: nicht also (mögen sie sich rühmen) wegen ihrer, (indem
sie sie nichts angehen) | 17 αὐτοῦ ΒD | 18 καὶ > ΒD | ταῦτά φησιν
> Τ¹ + Τ^{cm}, dann gefilgt | 19 εἰ γὰρ > Μ | φιλαδελφεία Τ^cΕRΔr |
20 μορτανὸν ὄν Μ | 21 παρ' αὐτοῦ > Δ¹ + Δ^{cm}

[XVII] In eodem autem opere meminit et Miltiadis scriptoris tamquam *IZ* 17 1
 qui et ipse librum adversum haeresim supra dictam conscripserit. denique
 et inserit ex eius dictis suo operi haec verba:

>Neque enim credendum est, inquit, >in excessu mentis, id est per
 5 >amentiam prophetari. quod est proprie pseudoprophetarum; ubi enim 2
 >quis amens efficitur, iusti rectique esse non potest tenax. qui sine
 >dubio initium sumunt ex imperitia, ad finem vero devolvuntur amentiae.
 >sicut supra diximus. hoc autem modo neque in veteri testamento 3
 >quemquam neque in novo per dei spiritum extitisse prophetam po-
 10 >terunt demonstrare, quia neque Agabus neque Iudas neque Silas neque
 >quattuor filiae Philippi neque Ammia, quae in Filadelfiae ecclesia pro-
 >phetavit, neque Quadratus neque alius quisquam ex numero ipsorum
 >hoc modo dinoscitur prophetasse.

Et post pauca iterum subiungit et dicit:

4

15 >Si enim post Quadratum et Ammiam Filadelfinam, ut aiunt,
 >mulieres istae Montani successerunt in propheticam gratiam et, sicut
 >confirmabant, universae ecclesiae datae sunt ad prophetandum usque

POF

1 militiadis *O*² militiadi *F*¹ miltadis *F*² multiades *O*¹ miliades *P*¹ meltiade
*P*² | 4 in excessu] *P* in incesso *O* ex incesso *F* | 5 prophetare *P* | 9/10
 potuerunt *P*^a vel *P*¹ | 11 quae] neque *P*^a | filadelfia *P*

>δειξάτωσαν· δεῖν γὰρ εἶναι τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν πάσῃ τῇ
>ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς τελείας παρουσίας ὁ ἀπόστολος ἀξιοῖ. ἀλλ' οὐκ
>ἐν ἔχοντι δεῖξαι τεσσαρεσκαίδεκατον ἡδὴ ποῦ τοῦτο ἔτος ἀπὸ τῆς
>Μαξιμίλλης τελευτῆς<.

5 οὗτος μὲν δὴ τοσαῦτα· ὁ γέ τοι πρὸς αὐτοῦ δεδηλωμένος Μιλ- 5
τιάδης καὶ ἄλλας ἡμῖν τῆς ἰδίας περὶ τὰ θεία λόγια σπουδῆς μνήμας
καταλέλοιπεν ἐν τε οἷς πρὸς Ἑλληνας συνέταξε λόγοις καὶ τοῖς
πρὸς Ἰουδαίους. ἐκατέρω ἰδίως ἐποθέσει ἐν θυσὶν ἐπαντήσας συγ-
γράμματα. ἔτι δὲ καὶ πρὸς τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας ἐπέο ἡς μετῆι
10 φιλοσοφίας πεποιήται ἀπολογία.

Τῆς δὲ κατὰ Φρυγίας καλομένης αἰρέσεως καὶ Ἀπολλώνιος. IH 18 1
ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς. ἀκμαζούσης εἰς ἔτι τότε κατὰ τὴν Φρυ-
γίαν ἔλεγχον ἐνστησάμενος. ἴδιον κατ' αὐτῶν πεποιήται σύγγραμμα.
τὰς μὲν γενομένας αὐτῶν προφητείας περὶ οὐσίας κατὰ λέξιν ἐν-
15 θύνων. τὸν δὲ βίον τῶν τῆς αἰρέσεως ἀρχηγῶν ὁποῖός τις γέγονεν.
διελέγχων· αὐτοῖς δὲ ῥήμασιν περὶ τοῦ Μωρτανῶ ταῦτα λέγοντος
ἀκούει

>ἀλλὰ τίς ἐστὶν οὗτος ὁ πρόσφατος διδάσκαλος, τὰ ἔργα αὐτοῦ 2
>καὶ ἡ διδασκαλία δείκνυσθαι. οὗτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων,
20 >ὁ νηστείας νομοθετήσας. ὁ Πέπονζαν καὶ Τύμιον Ἰερουσαλήμ ὀνο-
>μάσας (πόλις δ' εἶδεν αὐταὶ μικρὰ τῆς Φρυγίας). τοὺς πανταχόθεν
>ἐκεῖ συναγαγεῖν ἐθέλων. ὁ πρακτικῶς χρημάτων καταστήσας, ὁ ἐπ'
>ὀνόματι προσφορῶν τὴν δωροληψίαν ἐπιτεχνόμενος, ὁ σαλάρια χο-
>ρηγῶν τοῖς κηρύσσουσιν αὐτοῦ τὸν λόγον. ἵνα διὰ τῆς γαστρομαρ-
25 >γίας ἡ διδασκαλία τοῦ λόγου κρατύνηται.<

1/2 Eph. 4, 11 ff. I Kor. 1, 7

ATERBDMΣΑ

1 δεῖ T¹ corr. T^c | τῆι > BD | 3 δεῖξαι. <καίτοι> Wendland
6 καὶ — σπουδῆς > T¹ + T^{cm} | 9 κοσμικοὺς ἄρχοντας ABDΛ Hieronym.
de uir. ill. 39 Ἑλληνας κοσμικοὺς ἄρχοντας TERM Ἑλληνας Σ | 11 IH
ΑΣ 5 BD 11 K̄ ER K̄A M | 12 εἰς > T¹ + T^c | 14 προφητείας ΠΔ
προφήτας Σ | 15 ἐγγένοι M | 18 ἐστὶν οὗτος BDM οὗτός ἐστιν ATER
20 πέπονζα T¹ corr. T^cT^r | τύμιον Dc

>ad adventum domini, decipitur eorum confirmatio. quartum decimum
>etenim iam paene habet annum, ex quo defuncta est Maximilla<.

Haec ex supra dicti viri commentariis. ipse vero, de quo indicat, 5
Miltiades etiam alia nobis proprii operis non contemnenda monumenta
5 dereliquit. scripsit namque et adversum gentes librum et adversum
Iudaeos alium et ad principes Romani regni apologeticum pro fide
nostra. scripsit et adversum Catafrygas haereticos.

[XVIII] Sed et Apollonius quidam ecclesiasticus nihilominus scriptor li- IH 18 1
bellum adversum eos edidit. in quo satis vigilanter prophetias ipsorum
10 falsas esse convincit et singula in eis verba coarguit, simul et vitam
moresque eorum, qui auctores haereseos extiterunt, exponit per haec
verba:

>Sed videamus, inquit, >quis est hic novus magister. et primo nobis 2
>doctrinam eius secundum domini sententiam actus ipsius et opera
15 >commendent. hic est, qui docuit nuptias solvi, et qui ieiuniorum leges
>primus imposuit, qui Pepuzam et Tymium oppida Frygiae Hierusalem
>nominavit atque in haec omnes congregandos decernit, qui exactores
>pecuniae statuit, qui sub nomine oblationum munera artificiosius accipit.
>qui salaria praestat praedicantibus verbum suum, ut per haec invitati
20 >enixius doctrinae eius operam praebeant<.

POF

3 hae P¹ | 4 miltiades] militiades OF² meltiades F¹P^b meleade P^a
16 tymium] PO² tymiam F t*^mium O¹ | 18 accepit PO

Haec de Montano. de mulieribus vero eius post aliquanta ita 3
scribit:

>Ostendimus autem primo omnium has prophetissas, ex quo spiritu
>repletae sunt, viros suos reliquisse. quomodo ergo mentiuntur Priscam
5 >virginem fuisse?<

Et post aliquanta iterum dicit: 4

>Non tibi videtur, quod omnis scriptura prohibet prophetam munera
>accipere vel pecunias? si ergo videam propheten accepisse aurum et
>argentum et vestes pretiosas, quomodo eam propheten putem?<

10 Et iterum post aliquanta subiungit, dicens: 5

>Sed et Themisus, qui apud eos nomine tantum confessionis in-
>flatus est, verae autem confessionis fructibus caret, quoniam quidem
>per multam pecuniam vincla deposuit, quem oportebat utique humi-
>liter se agere, hic adrogantia elatus apostolicae sibi aliquid auctori-
15 >tatis adsumens epistulam ad omnes ecclesias scribit, in qua docere
>conatur eos, qui multo rectius quam ipse credebant, et cohortatur
>omnes ad novas verborum adinventiones adcommodare aurem suam.
>blasphemat autem dominum et apostolos eius et sanctam ecclesiam.<

Sed et de aliis quibusdam, qui apud eos ut martyres honorantur, 6
20 ita scribit:

>Verum ne in pluribus inmoremur, dicite nobis de Alexandro, qui
>semet ipsum martyrem dicit, quem convivam habet haec prophetissa.

POF

1 ista *Pa* | 3 ostendimus *P*² | 9 put. proph. *P* | 10 subiungit]
PF subicit *O* | 11 themisius *P*

>προσκυροῦσιν καὶ αὐτῷ πολλοί· οὐδὲ τὰς ληστείας καὶ τὰ ἄλλα τολ-
 >μήματα ἐφ' οἷς κεκόλοισται, οὐκ ἡμᾶς δεῖ λέγειν, ἀλλὰ ὁ ὀπισθό-
 >δομος ἔχει. τίς οὖν τίνι χαρίζεται τὰ ἁμαρτήματα; πότερον ὁ προ- 7
 >φήτης τὰς ληστείας τῷ μάρτυρι ἢ ὁ μάρτυς τῷ προσήτῃ τὰς
 5 >πλεονεξίας; εἰρηκότος γὰρ τοῦ κυρίου μὴ κτήσησθε χρυσὸν μήτε
 >ἄργυρον μηδὲ δύο χιτῶνας. οἷτοι πᾶν τούναντιον πεπλημμελή-
 >κασιν περὶ τὰς ταύτων τῶν ἀπηγορευμένων κτήσεως. δεῖξομεν γὰρ
 >τοὺς λεγομένους παρ' αὐτοῖς προφήτας καὶ μάρτυρας μὴ μόνον
 >παρὰ πλουσίων, ἀλλὰ καὶ παρὰ πτωχῶν καὶ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν
 10 >καρματιζομένων. καὶ εἰ πεποιθήσιν ἔχουσιν, στήτευσαν ἐν ταύτῃ 8
 >καὶ διορισάσθωσαν ἐπὶ ταῦτοις, ἵνα ἐὰν ἐλεγχθῶσιν, κἂν τοῦ λοι-
 >ποῦ παύσονται πλημμελοῦντες. δεῖ γὰρ τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι
 >τοῦ προφήτου· ἀπὸ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ ξύλον γινώσκειται. ἵνα δὲ 9
 >τοῖς βουλομένοις τὰ κατὰ Ἀλέξανδρον ἢ γινώσκοντα, κέκοιται ἐπὶ Αἰ-
 15 >μίλιον Φρορτίου ἀνθεπάτου ἐν Ἐφέσῳ. οὐδὲ διὰ τὸ ὄνομα. ἀλλὰ
 >δι' αὐτὸ ἐτόλμησεν ληστείας. ὃν ἤδη παραβάτης· εἴτ' ἐπιπεινάμενος
 >τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου, ἀπολέλυται, πλανήσας τοὺς ἐκεῖ πιστοὺς,
 >καὶ ἡ ἰδία παροικία αὐτῶν, ὅθεν ἦν, οὐκ ἐδέξατο διὰ τὸ εἶναι αὐτῶν
 >ληστήν, καὶ οἱ θέλοντες μαθεῖν τὰ κατ' αὐτὸν ἔχουσιν τὸ τῆς Ἀσίας
 20 >δημόσιον ἀρχεῖον· ὃν ὁ προσήτης συνόντα πολλοῖς ἔτεσιν ἀγροῦ. 10
 >ταύτων ἐλέγχοντες ἡμεῖς. δι' αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπίστασιν ἐξελέγχομεν
 >τοῦ προφήτου. τὸ ὅμοιον ἐπὶ πολλῶν δυνάμεθα ἀποδείξαι, καὶ εἰ
 >θαροῦσιν, ὑπομεινάτωσαν τὸν ἔλεγχον.

πάλιν τε αὖ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ τοῦ συγγράμματος περὶ ὧν ἀνοῦσι 11
 25 >προφητῶν ἐπιλέγει ταῦτα

>ἐὰν ἀρῶνται δῶρα τοὺς προφήτας αὐτῶν εἰληφέναι, τοῦθ'⁹
 >ὁμολογησάτωσαν ὅτι ἐὰν ἐλεγχθῶσιν εἰληφότες, οὐκ εἰσὶ προφῆται.

5/6 Matth. 10, 9. 10 — 13 Matth. 12, 33

ATERBDMΣΑ

1 αὐτῶ ΑΤΓRBDM αὐτοῖ Τ¹ αὐτοῦ ΤcE | 2/3 ὀπισθόδομος ΑΤ¹B, Σ
 (cuniculus parietis), acta publica Α γραφεῖς τόμος ΤcERDM | 3/4 prophetic-
 tissa—prophetissae Α | 6 μὴ δὲ TERBD μήτε AM | 10 ἔχουσιν, ἐν ταύτῃ
 Schw | 13 τῶν καρπῶν Τ¹ corr. Τc | δένδρον BD | 15 Φρόν-
 τωρος Σ | δόγμα DM | 17 τοῦ ABDM > TER | ἀπολέλυται > Σ
 + Σarm | ἐκείσε M | 19 ἔχοντες BD | τῆς > Τ¹ + ΤcTr | 22 τοῦ
 προφήτου zum Folgenden gezogen Σ | 26 ἀρῶνται τοὺς προφήτας αὐτῶν
 εἰληφέναι δῶρα M | τοὺς—αὐτῶν] eas Hieron. de uir. ill. 40

>quem adorat ut deum. nonne hic pro latrociniis aliisque nefariis acti-
 >bus reus extitit? non nos dicimus, sed acta haec publica continent.
 >quis ergo eorum cui donat peccata? prophetissa ignoscit martyri 7
 >latrocinia? an martyr ignoscit prophetissae rapacitatis et avaritiae
 5 >crimina? cum enim dominus dixerit: nolite habere aurum neque
 >pecuniam neque duas tunicas, isti in omnibus contraria gerunt,
 >adquirentes et congregantes ea quae dominus etiam habentes iussit
 >abdicere. probamus namque eos, qui apud ipsos vel prophetae vel
 >martyres nominantur, non solum a divitibus, sed etiam a pauperibus
 10 >pupillis ac viduis pecunias congregare. aut si habent confidentiam, 8
 >adsint et pro his habeant nobiscum disceptationem, ut, si convicti
 >fuerint. vel de cetero desinant talibus se implicare commerciis. oportet
 >enim ex fructibus vel agnoscere vel etiam probari prophetam, sicut et
 >dominus dixit, quia arbor ex fructibus cognoscitur, et propheta
 15 >verus probatur ex fructibus. ut autem de Alexandro certius cognoscatur. 9
 >sciendum est, quia iudicatus est apud Aemilium Frontinum procon-
 >sulem Efesi non propter nomen Christi, sed propter quaedam latro-
 >cinia. nam a Christi nomine iam apostata extiterat. sed post haec
 >ut fideles quidam fratres, qui per illud tempus apud iudicem aliquid
 20 >poterant, pro ipso intercederent, simulavit se propter nomen domini
 >laborare et per hoc dimittitur. nec tamen in ecclesia patriae suae
 >receptus est, ubi latro esse ab omnibus noscebatur. quod si qui forte
 >minus his, quae dicimus, adcommodandam existimant fidem. in archivis
 >publicis apud Efesum gesta servantur. quae tamen ibi servari hi optimi 10
 25 >prophetae, qui ei famulantur, ignorant. qui utique cum in his con-
 >vincitur, sine dabo et prophetarum ignorantia cum ipso pariter redar-
 >guitur. haec et multa alia in eo similia possumus edocere. aut, si
 >confidunt, in comminus veniant, excipiant intentiones nostras et exuant
 >se ab his, si putant se horum posse effugere conscientiam.

30 Item post pauca de ipsis prophetis ista subiungit:

11

>Quod si negant se prophetae ipsorum munera accepisse, statuunt
 >hoc, ut, si convicti fuerint, prophetas se esse ultra non simulent, et
 >nulle deferam probamenta. verumtamen necessarium puto etiam re-

POF

4 prophetissae] O prophetae PF | 5 aurum] a. neque argentum F
 16 emelium P | 17 efesi] asiae P² | 22 agnoscitur P | 23 existimant]
 PO existimat F | 24 ibi] PF inibi O | hii P | 32 esse om. P

καὶ μυρίας ἀποδείξεις τούτων παροστήσομεν. ἀναγκαῖον δὲ ἐστὶν
 πάντας καρποὺς δοκιμάζεσθαι προφήτου. προφήτης, εἶπέ μοι.
 λάπτεται; προφήτης στιβίζεται; προφήτης φιλοκοσμεῖ; προφήτης
 τάβλις καὶ κύβοις παίζει; προφήτης δανείζει; ταῦτα ὁμολογησά-
 5 > τωσαν πότερον ἔξεστιν ἢ μή, ἐγὼ δ' ὅτι γέγονεν παρ' αὐτοῖς,
 >δείξω<.

ὁ δ' αὐτὸς οὗτος Ἀπολλώνιος κατὰ τὸ αὐτὸ σύγγραμμα ἱστορεῖ 12
 ὡς ἄρα τεσσαρακοστὸν ἐτόγγανεν ἔτος ἐπὶ τὴν τοῦ συγγράμματος
 αὐτοῦ γραφὴν ἐξ οὗ τῇ προσποιήτῳ αὐτοῦ προφητείας ὁ Μοντινὸς 13
 ἐπιχειρήσκειν. καὶ πάλιν φησὶν ὡς ἄρα Ζωτικὸς, οὗ καὶ ὁ πρότερος 13
 συγγραφεὺς ἐμνημόνευσεν. ἐν Πεπούζοις προφητεύειν δὴ προσποι-
 ομένης τῆς Μαξιμίλλης ἐπιστὰς διελέγξει τὸ ἐνεργῶν ἐν αὐτῇ
 πνεῦμα πεπειράται. ἐκολύθη γε μὴν πρὸς τῶν τὰ ἐκείνης φρονούν-
 των. καὶ Θρασέα δὲ τινος τῶν τότε μαρτύρων μνημονεύει. ἔτι 14

15 δὲ ὡς ἐκ παραδόσεως τὸν σωτήρᾶ φησὶν προστεταχέναι τοῖς αὐτοῦ
 ἀποστόλοις ἐπὶ δώδεκα ἔτεσιν μὴ χωρισθῆναι τῆς Ἱερουσαλήμ. κί-
 χρηται δὲ καὶ μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως, καὶ νεκρῶν
 δὲ δυνάμει θείᾳ πρὸς αὐτοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ Ἐφέσῳ ἐγγιγρόθαι ἱστο-
 ρεῖ, καὶ ἄλλα τινὰ φησὶν, δι' ὧν ἰκανῶς τῆς προειρημένης αἰρέσεως
 20 πληρόστατα διηθέτησεν τὴν πλάνην. ταῦτα καὶ ὁ Ἀπολλώνιος.

Τῶν δὲ Ἀπολιναρίων κατὰ τῆς δηλωθείσης αἰρέσεως μνήμην 10 19 1
 πεποιήται Σεραπίων, ὃν ἐπὶ τῶν δηλουμένων χρόνων μετὰ Μαξι-
 μίον ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείας ἐκκλησίας γενέσθαι κατέχει λόγος.
 μέμνηται δ' αὐτοῦ ἐν ἰδίᾳ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Καρικὸν καὶ Πόντιον.
 25 ἐν ἣ διενθύνων καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν αἴρεσιν, ἐπιλέγει ταῦτα

>ὅπως δὲ καὶ τοῦτο εἰδῆτε ὅτι τῆς ψευδοῦς ταύτης τάξεως τῆς 2
 >επικαλουμένης νέας προφητείας ἐβδέλυκται ἢ ἐνέργεια παρὰ πάσῃ

10.11 460, 25 f.

ATERBDMΣA

2 τοῦ προφήτου Tr | 2/3 προφήτης 3mal A Hieron | 3 βαπτίζεται BD
 5 πρότερον B¹, corr. | μί] φημί D^{rm} | 8 ἐτόγγανεν T¹ ἐτόγγανεν ἔτος
 T^c ἔτος ἐτόγγανεν Tr | 9 αὐτοῦ² > BD | 11 ἤδη BD | 12 ἐνεργῶν
 > B + B^m | 13 ἐπὶ BD | 14 ποτὲ T¹ corr. T^c | 20 τὴν ἐχθροτάτην
 πλάνην B τὴν ἐχθροτάτην πλάνην D | 21 10 AΣ 472, 11 BD 21 K^A ER
 K^B M | 23 ἀντιοχείας T¹ corr. T¹ | 24 πόντιον BDΣ Hieronym. de uir. ill.
 41 vgl. 6, 12, 1 ποντικὸν ATERMA | 25 καὶ ABDMS > TER | 26 εἰδῆτε
 T^cERBDMΣA ἴδῃτε AT¹ | 27 ἐπιλεγόμενης BD

aliquos horum prophetarum fructus probari. dicite mihi, vos o prophetissae, vultus prophetantis candoribus et ruboribus aliquando fucatur? prophetissa sibiis tinguitur? prophetissa ornamentis utitur et monilibus delectatur? deinde propheta ad tabulam et ad tesseras ludit? propheta pecuniam suam ad usuras dat? dicant, si licet haec facere prophetis. ego autem universa haec eis probabo.

Haec et multa alia idem Apollonius ad confutandos eos satis probabiliter et constanter intexuit, designans etiam hoc, quod quadragensimus iste, quo haec scribebat, ageretur annus, ex quo Montanus falsae huius vaticinationis initium dederit. refert etiam de quodam Zotico, quod apud Pepuzam, cum prophetare se Maximilla simularet, repente ingressus coepit imperare spiritui, qui in ipsa loquebatur, ita ut eum penitus cobiberet. sed obstiterunt ii, qui eis adulabantur. meminit autem et Thraseae cuiusdam martyris, qui quasi ex traditione priorum se accepisse adseruerit salvatorem praecepisse apostolis suis, uti ne ante duodecimum annum ab Hierusolymis discederent. refert praeterea et apud Efesum mortuos a Iohanne suscitatos et alia quam plurima, ex quibus omnibus vehementer supra dicta haeresis confutatur. haec Apollonius.

XVIII] 20 Serapion autem, qui post Maximinum episcopus apud Antiochiam $\bar{1}\theta$ 19 1 fuit, in epistula sua, quam ad Caricum et Ponticum scribit, de hac ipsa haeresi post aliquanta haec dicit:

ut autem etiam hoc sciatis, quod ista, quae nunc nova prophetia vel potius execratio nova processit, ab omni fraternitate, quae in uni-

POF

4 monilibus] O ornatibus PF | 5 usuras] PF usuram O | 9 quod Pa vel P¹ | 13 hii PO | 14 thraseae] *edd. tars(a)e libri* | 20 serapio P¹

>τῆ ἐν κόσμῳ ἀδελφότητι. πέποιμα ὑμῖν καὶ Κλαυδίον Ἀπολιναρίου,
>τοῦ μακαριωτάτου γενομένου ἐν Ἱεραπόλει τῆς Ἀσίας ἐπισκόπου.
>γράμματα<.

ἐν ταύτῃ δὲ τῇ τοῦ Σεραπίωνος ἐπιστολῇ καὶ ὑποσημειώσεις 3
5 φέρονται διαφόρων ἐπισκόπων, ὧν ὁ μὲν τις ὧδέ πως ὑποσημη-
μείται

>Αὐρήλιος Κυρίνιος μάρτυς ἐρρωῶσθαι ὑμᾶς εὐχομαι<.

ὁ δὲ τις τοῦτον τὸν τρόπον

>Ἄλλιος Πούπλιος Ἰούλιος ἀπὸ Δεβελτοῦ κολωνίας τῆς Θράκης
10 >ἐπίσκοπος· ξῆ ὁ θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι Σωτῆς ὁ μακάριος ὁ
>ἐν Ἀγγιᾶν ἠθέλησε τὸν δαίμονα τὸν Πρισιλλῆς ἐκβαλεῖν, καὶ οἱ
>ὑποκριταὶ οὐκ ἀφῆκαν<.

καὶ ἄλλων δὲ πλείονων τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων συμφήσων τοῦ 4
τοῖς ἐν τοῖς δηλωθεῖσιν γράμμασιν αὐτόγραφοι φέρονται σημειώ-
15 σεις. καὶ τὰ μὲν κατὰ τούτους ἦν τοιαῦτα

ἐξ ἐναντίας δὲ τῶν ἐπὶ Ρώμῃ τὸν ὑγιῆ τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν K 20 1
παραχαραττόντων, Εἰρηναῖος διαφόρους ἐπιστολάς συντάττει, τὴν
μὲν ἐπιγράψας Πρὸς Βλάστον περὶ σχίσματος, τὴν δὲ Πρὸς Φλω-
ρίων περὶ μοναρχίας ἢ περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν θεὸν ποιητὴν κα-
20 κών. ταύτης γάρ τοι τῆς γνώμης οὗτος ἐδόκει προσεσπίξεν· δι-
ὅτι αὐθι: ὑποστροφόμενον τῇ κατὰ Οὐαλιαντῖνον πλέονη καὶ τὸ Περὶ
ὀρθοδόξου συντάττεται τῷ Εἰρηναίῳ σπουδάσμα. ἐν ᾧ καὶ ἐπιση-
μαίνεται τὴν πρώτῃν τῶν ἀποστόλων κατελιφέναι ἑαυτὸν δια-

ATERBDMΣΑ

1 κόσμῳ ἀδελφότητι ATER τῷ κόσμῳ ἀδελφότητι M ζω ἀδελφότητι τῇ
ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ὄλην BD der (ganzen) Bruderschaft die ist in der ganzen
Welt Σ ab (omni) fraternitate quae in universo mundo est A ab omni mundo
Hieron. de uir. ill. 41 | πεπομφαία Σ | 2 τοῦ γενομένου BD | 5/6 ὑπεση-
μήρατο A | 9 αἴλιος Π αὐρήλιος Σ aelius aemilius auvelius ualerius A HSS |
Ἰουλιανός Σ | 10 ὁ² > BD | 11 τὸν² τῆς R | Πρισικης Σ | 15 ταῦτα
T¹ in τὰ corr. Tc | 16 K Σ 15 A 47S, 21 BD 16 KB ER KΓ M |
17 παραχαράττων A | 18/19 φλωριανόν T¹ corr. Tc | 22 σπονδάσματα
D¹, durch Rasur corr.

>verso mundo est, respuitur et refutatur, transmisi vobis Claudi Apolli-
>naris Hierapolitani Asiae provinciae episcopi litteras, quibus de his
>plenus instruamini.

In hac autem ipsa Serapionis epistula etiam subscriptiones quo- 3
5 rundam episcoporum et martyrum continentur, ex quibus unus hoc modo
subscripsit:

>Aurelius Quirinus martyr opto vos bene valere<.

Alius quoque hoc modo:

>Aurelius Publius Iulius a Debelto colonia Thraciae episcopus: vivit
10 >deus in caelis, quia beatus Sotas, qui est in Anchialo, voluit daemonem
>Priscillae eicere, sed adulatores eius non permiserunt<.

Sed et multorum simul episcoporum eadem declarantium sub- 4
scriptiones supra dictis litteris inhaerebant, verum de his satis dictum.

[XX] Per idem tempus in urbe Roma diversis nihilominus novitatibus K 20 1
15 per nonnullos regula traditionis ecclesiasticae vexabatur, pro quibus
Irenaeus ad diversos scripta prorogavit, extat igitur unus eius libellus,
qui superscribitur ad Blastum de schismate, alius ad Florinum de
monarchia et quod non sit deus malorum creator, hoc enim supra
dictus videbatur adserere, qui tamen postea in errores devolutus est
20 Valentini. scribit autem idem Irenaeus et de ogdoade librum, in quo
significat consecutum se esse quosdam ex successoribus apostolorum.

POF

7 aurelius] OF aelius P¹ aemilius P² | Quirinus] PO¹ cyrinus O²F
8 alius] aurelius P^a vel P¹ | 9 aurelius] PO²F valerius O¹ | a debelto]
F a debeltho P debelto (marg. al̄ lib̄ adelbeltho) O | 10 sothas P | 16 pro-
rogavit] PF propagavit O

Eusebius II.

31

δοχὴν ἔειθα πρὸς τῷ τοῦ συγγράμματος τέλει χειροστάτην αὐτοῦ 2
σημειώσω ἐυρόντες. ἀναγκαίως καὶ ταύτην τῆδε καταλέξομεν τῆ
γραφή, τοῦτον ἔχουσαν τὸν τρόπον

5 >ὀρθίζω σε τὸν μεταγραφόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ τοῦ
>κρυβίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ.
>ἣς ἔρχεται κρῖνει ζῶντας καὶ νεκρούς. ἵνα ἀντιβάλῃς ὁ μετεγράψω.
>καὶ κατορθώσης αὐτὸ πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ὅθεν μετεγράψω.
>ἐπιμελῶς· καὶ τὸν ὄρον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψεις καὶ θῆσεις ἐν
>τῷ ἀντιγράφῳ.

10 καὶ ταῦτα δὲ ὠφελίμως ὑπ' ἐκείνου λελέχθω πρὸς ἡμῶν τε 3
ἱστορεῖσθω. ὥς ἂν ἔχομεν ἄριστον σπουδαιοτάτης ἐπιμελείας τοῦς
ἀρχαίους ἐκείνους καὶ ὄντως ἱεροῦς ἀνδρας ἐπόδειγμα· ἐν ἧ γε μὴν 4
προειρήκαμεν πρὸς τὸν Φλωρίνον ὁ Εἰρηναῖος ἐπιστολῇ αὐθις τῆς
ἅμα Πολυκάρπῳ συννοσίας αὐτοῦ μνημονεύει, λέγων

15 >ταῦτα τὰ δόγματα, Φλωρίνε, ἵνα πεφεισμένως εἶπω, οὐκ ἔστιν
>ἄγχιος γνώμη· ταῦτα τὰ δόγματα ἀσύμφωνά ἐστιν τῆ ἐκκλησίᾳ. εἰς
>τὴν μεγίστην ἀσέβειαν περιβάλλοντα τοὺς πειθομένους αὐτοῖς· ταῦτα
>τὰ δόγματα οὐδὲ οἱ ἔξω τῆς ἐκκλησίας αἰρετικοὶ ἐτόλμησαν ἀπο-
>ρήγεσθαι ποτε· ταῦτα τὰ δόγματα οἱ πρὸ ἡμῶν προεβέβηροι. οἱ
20 >καὶ τοῖς ἀποστόλοις συμφοιτήσαντες. οὐ παρέδωκάν σοι. εἶδον γάρ 5
>σε, παῖς ἔτι ὄν, ἐν τῇ κάτω Ἀσίᾳ παρὰ Πολυκάρπῳ, λαμπρῶς
>πράσσοντα ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ καὶ περιώμενον εὐδοκιμεῖν παρ'
>αὐτῷ. μᾶλλον γάρ τὰ τότε διαμνημονεύω τῶν ἔναγχος γινομένων
>αἱ γὰρ ἐκ παιδῶν μαθήσεις συναΐξουσai τῆ ψυχῇ. ἐνοῦνται αὐτῇ. 6

ATERBDMΣΑ

2 καταλέξομεν BD | 3 ἔχουσα T¹ corr. T^c | 4 μεταγραφόμενον
ARB μεταγραφόμενον TERDM qui transseripseris Δ qui transseribis Hieron.
de uir. ill. 35 | 5 αὐτοῦ παρουσίας M | 6 ἦσ in ἦ durch Rasur
corr. D | μεταγράψω BD¹ corr. D^c | 7 μεταγράψω M | 8 ἐπι-
μελῶς zum Folgenden gezogen Σ | ὁμοίως > D¹ + D^c | μετα-
γράψω Re | 9 τῷ AT¹RBD τῷ σῶ Tr [T^c getilgt] EM | 10 δε > BD
πρὸς — ὑφ' BD | 14 πολυκάρπου M | 15 πεπεισμένως ΣΔ | 16 δόγ-
ματα σύμφωνά B¹D¹ corr. B^cD^r | 19 οἰμῶν [= ἑμῶν] M | 21 τῷ πολυ-
κάρπῳ BD | 23 αὐτόν B¹ corr. B¹ | τὰ AT¹BD τῶν T^cERM | μνη-
μονεύω D¹ corr. D^c διαμνημονεύω ἢ Re διαμνημονεύειν ἢ M | διαγνο-
μένων BD

cuius libelli subscriptionem satis eleganter adfixam his inserere dig- 2
num duxi.

>Adiuro te<, inquit, >qui transcripseris librum hunc, per dominum
>nostrum Iesum Christum et adventum eius in gloria, cum veniet iudi-
5 >care vivos et mortuos, ut conferas haec quae scribis et emendes dili-
>genter ad exemplaria, de quibus transcripseris, ad fidem, et ut sacra-
>mentum adiurationis huius similiter transcribas et inseras his quae
>transcripsisti<.

Haec autem utiliter ab illo dicta inserere operi nostro necessarium 3
10 credidi, quo per haec diligens efficiatur omnis, qui haec vel legere vel
describere dignum duxerit, sciens exemplum diligentiae a sanctis viris
et inlustribus traditum, verum in his, quae ad Florinum scripsisse 4
Irenaeum supra diximus, facit Polycarpi mentionem, cum quo se etiam
conversatum esse designat per haec verba:

15 >Haec<, inquit, >dogmata, Florine, quae adseris, confidenter dico,
>quia non sunt sanae sententiae. haec dogmata non sunt consona eccle-
>siasticae fidei. haec dogmata ne illi quidem qui de ecclesia pulsati sunt
>haeretici potuerunt aliquando commentari. haec dogmata impietatem
>docent. haec dogmata sancti illi presbyteri, qui ante nos fuerunt, num-
20 >quam protulere, illi qui et apostolos viderant, quos et tu nosti. vidi 5
>enim te, dum adhuc puer essem in Asia apud Polycarpum, tunc
>quidem praeclare agentem, dum adhuc esses intra palatium, et stu-
>dentem placere Polycarpo. multo enim magis mihi illius temporis re- 6
>rum gestarum inhaeret memoria quam praesentis, quia haec, quae a

POF

3 adiuro . . . 8 transcripsisti] redeunt haec ad finem libri quinti in PO his
mutatis: qui tr. hunc] quicumque hos descripseris libros PO — adu. eius in gloria
cum] gloriosum eius aduentum in quo PO — haec quae scribis] quod descripseris
PO — diligenter post transcripseris PO — exemplaria] e. ea PO — transcripseris]
descripseris O^a — ad fidem om. P — ut sacr. adi. huius] hoc adiurationis genus
PO — et inseras h. q. transcripsisti] et transferas in eum codicem quem de-
scripseris PO | 6 fidem] finem P¹ | 16 haec . . . fidei om. P¹

>ὅστε με δύνασθαι εἰπεῖν καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ καθεζόμενος διελέγετο
 >ὁ μακάριος Πολύκαρπος. καὶ τὰς προόδους αὐτοῦ καὶ τὰς εισόδους
 >καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ βίου καὶ τὴν τοῦ σώματος ἰδέαν καὶ τὰς
 >διαλέξεις ἃς ἐποιεῖτο πρὸς τὸ πλῆθος. καὶ τὴν μετὰ Ἰωάννου συν-
 5 >ναστροφὴν ὡς ἀπήγγελλεν καὶ τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν ἱερα-
 >κότων τὸν κύριον, καὶ ὡς ἀπεμνημόνευεν τοὺς λόγους αὐτῶν, καὶ
 >περὶ τοῦ κυρίου τίνα ἦν ἢ παρ' ἐκείνων ἀκηκόει, καὶ περὶ τῶν
 >δυνάμεων αὐτοῦ. καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας, ὡς παρὰ τῶν αὐτοπτῶν
 >τῆς ζωῆς τοῦ λόγου παρειληφώς ὁ Πολύκαρπος ἀπήγγελλεν πάντα
 10 >σύμφωνα ταῖς γραφαῖς. ταῦτα καὶ τότε διὰ τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ τὸ
 >ἐπ' ἐμοὶ γεγονός σπονδαίως ἤκουον. ὑπομνηματιζόμενος αὐτὰ οὐκ
 >ἐν χάριτι, ἀλλ' ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ. καὶ αἰεὶ διὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ
 >γρησίζω αὐτὰ ἀναμνησκόμενος. καὶ δύναμαι διαμαρτυρασθαι ἔμπροσθεν
 >τοῦ θεοῦ ὅτι εἴ τι τοιοῦτον ἀκηκόει ἐκείνος ὁ μακάριος καὶ ἀπο-
 15 >στολικὸς προεβύτιρος, ἀνακράξας ἂν καὶ ἐμφράξας τὰ ὅσα αὐτοῦ
 >καὶ κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ εἰπὼν ὡς καλὸν θεέ, εἰς οἴους με και-
 >ροὺς τετήρηκας. ἵνα τούτων ἀνέχωμαι. πεφεύγει ἂν καὶ τὸν τόπον
 >ἐν ᾧ καθεζόμενος ἢ ἐστὼς τῶν τοιοῦτων ἀκηκόει λόγον. καὶ ἐκ 8
 >τῶν ἐπιστολῶν δὲ αὐτοῦ ὧν ἐπέστειλεν ἡτοι ταῖς γεινιώσαις ἐκ-
 20 >κλησίαις. ἐπιστηρίζων αὐτάς, ἢ τῶν ἀδελφῶν τισί. ρουθητῶν αὐτοῦς
 >καὶ προτρεπόμενος, δύναται φανερωθῆναι.

ταῦτα ὁ Εἰρηναῖος.

Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τῆς Κομόδου βασιλείας χρόνον μεταβέβλητο ΚΑ 21 1
 μὲν ἐπὶ τὸ πρῶον τὰ καθ' ἡμᾶς. εἰρήνης σὺν θεῷ χάριτι τὰς καθ'
 25 ὅλης τῆς οἰκουμένης διαλαβούσης ἐκκλησίας. ὅτε καὶ ὁ σωτήριος
 λόγος ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων πᾶσαν ἐπήγετο ψυχὴν ἐπὶ τὴν
 εὐσεβῆ τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ θρησκείαν. ὡς ἦδη καὶ τῶν ἐπὶ Ῥώμῃς
 εὐ μάλιστ' αὐτῶν καὶ γένει διαφανῶν πλείους ἐπὶ τὴν σφῶν ὁμόσε
 χωρεῖν παροικεῖ τε καὶ παγγενεὶ σωτηρίαν. οὐκ ἦν δὲ ἄρα τοῦτο. 2

8/9 vgl. I Ioann. 1, 1. 2

ATERBDMΣΑ

45 ἀναστροφὴν BD | 5 ὦ BD | 6 τοὺς λόγους BDM τῶν λόγων ATER
 9 διδάσκαλος πολύκαρπος M | 11 γεγονώς AR | 16 κατὰ Tc [getilgt],
 ERBDMΣΑ > AT¹ | αὐτοῦ D | μὲν T¹, durch Rasur corr. | 19 δὲ
 ἐπιστολῶν ἐαυτοῦ T¹ corr. Tc | ἐπέστειλεν M | 23 ΚΑ Σ 22 A 480, 15 BD
 486, 3 ΚΓ ER ΚΔ M • | καιρὸν τε καὶ χρόνον τῆς — βασιλείας BD | 24/25
 καθ' ὅλης Tc ERBDM καθ' ὅλου AT¹ | 25 διαλαβούσας B | 27 ὡς BDM
 ὥστε ATER | 29 χωρεῖν ABDM ἐχώρουν TER | δὲ > T¹ + Tc | τούτω
 T¹ EB¹ corr. T¹ B

>pueris discimus, cum anima ipsa coalescunt et adhaerent ei. unde
 >etiam locum ipsum tibi possum dicere, in quo sedens disputabat beatus
 >Polycarpus, et incessum illius et vultum ac totius vitae modum et
 >ipsius quoque corporis habitum, sed et disputationes, quas habebat
 5 >ad populum, et conversationem quae fuerat ei cum Iohanne quomodo
 >narrare solitus erat vel ceterorum qui ipsum dominum viderant, et
 >quomodo recordabatur omnia ac recensebat verba, quae dicta a do-
 >mino ab illis audierat, et de virtutibus eius ac doctrina. et tamen
 >omnia haec cum scripturis consona proferebat, quae tunc ego pro
 10 >misericordia dei. quam mihi donare dignatus est. attentius et studiosius
 >audiens describebam, non in chartis, sed in corde meo, quaeque per
 >gratiam dei fideliter custodio et mecum ipse sine intermissione quo-
 >dammmodo rumino. deum ergo testor et in conspectu ipsius tibi ad- 7
 >firmo. quia, si quid tale audisset beatus et apostolicus vir Polycarpus,
 15 >exclamasset statim et aures suas obturasset ac, sicut moris erat ei,
 >dixisset: »deus bone, in quae me tempora reservasti, ut haec audiam?«
 >nonne etiam ipsum continuo locum fugisset, in quo sedens vel stans
 >huiusmodi verba audisset? sed et ex epistulis eius, quas scripsit 8
 >vel ad vicinas ecclesias vel ad aliquos ex fratribus, commonens et
 20 >confirmans eos et cohortans ad fidem. potest sententia eius evidenter
 >agnosci-.

Haec Irenaeus.

[XXI] Verum ea tempestate Commodus Romani regni apicem gubernante KA 21 1
 pax ecclesiis per omnem terram propagabatur et sermo domini ex
 25 omni genere hominum ad agnitionem et pietatem dei summi animas
 congregabat. denique et in urbe Roma multos ex illis inlustribus et
 praedivitis viris cum liberis et coniugibus ac propinquis atque omni
 pariter familia sociavit ad fidem. sed hoc non aequis oculis ille anti- 2

POF

1 puero P | 15 obturasset O¹F | 16 quae] qua P | tempora re-
 servasti] PF² tempore servasti F¹ tempora servasti O | 20 poterit P
 28 illis P

τῷ μισοκάλῳ δαίμονι βασκάνῳ ὄντι τὴν φῦσιν οὐστόν. ἀπεδέετο
 δ' οὖν εἰς αὐθις, ποικίλας τὰς καθ' ἡμῶν μηχανὰς ἐπιτεχνώ-
 μενος. ἐπὶ γοῦν τῆς Ῥωμαίων πόλεως Ἀπολλώνιον, ἄνθρωπον τῶν
 τότε πιστῶν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ βεβοημένον, ἐπὶ δικαστήριον
 5 ἄγει, ἕνα γέ τινα τῶν εἰς ταῦτ' ἐπιτηδείων αὐτῷ διακόνων ἐπὶ
 κατηγορίᾳ τὰνδρός ἐφείρας. ἀλλ' ὁ μὲν δαίμων παρὰ καιρὸν τὴν 3
 δίκην εἰσελθὼν, ὅτι μὴ ἔξῃν ἦν κατὰ βασιλικὸν ὄρον τοὺς τῶν
 τοιῶνδε μηνιᾶς, αὐτίκα κατεάγνυται τὰ σκέλη. Περηννίου δικαστοῦ
 τοιαύτην κατ' αὐτοῦ ψῆφον ἀπενέγκαντος, ὁ δέ γε θεοσιλέστατος 4
 10 μάρτυς, πολλὰ λιπαρῶς ἱκετεύσαντος τοῦ δικαστοῦ καὶ λόγον αὐτὸν
 ἐπὶ τῆς συγκλήτου βουλή; αἰτήσαντος, λογιωτάτην ὑπὲρ ἧς ἐμαρ-
 τύρει πίστει ἐπὶ πάντων παρασχὼν ἀπολογία. κεφαλικῇ κολάσει
 ὡς ἂν ἀπὸ δόγματος συγκλήτου τελειοῦται, μηδ' ἄλλως ἀφείσθαι
 15 μεταβαλλομένους ἀρχαίον παρ' αὐτοῖς νόμον κεραιτηγότος. τού- 5
 του μὲν οὖν τὰς ἐπὶ τοῦ δικαστοῦ φωνὰς καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἅ-
 πρὸς πεῦσιν πεποιήτο τοῦ Περηννίου, πᾶσάν τε τὴν πρὸς τὴν
 συγκλήτου ἀπολογία. ὅτῳ διαγινῶναι γίλον. ἐκ τῆς τῶν ἀρχαίων
 μαρτύρων συναρθεύσεως ἡμῖν ἀναγραφῆς εἴσεται.
 20 δεκάτῳ γε μὴν τῆς Κομόδου βασιλείας ἔτι δέκα πρὸς τρισὶν **K^B 22**
 ἔτεσιν τὴν ἐπισκοπὴν λειτουργηκότα Ἐλεύθερον διαδέχεται Βίκτωρ.
 ἐν ᾧ καὶ Ἰουλιανοῦ δέκατον ἔτος ἀποπλήσαντος, τῶν κατ' Ἀλεξάν-
 δρειαν παροισιῶν τὴν λειτουργίαν ἐγγειρίζεται Δημήτριος, καθ' οὗ
 καὶ τῆς Ἀντιοχείου ἐκκλησίας ὄρθρος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ὁ πρόσθεν
 25 ἤδη δεδηλωμένος ἔτι τότε Σαρακίων ἐπίσκοπος ἐγνωρίζετο. Και-
 σαρείας δὲ τῆς Παλαιστίνου ἠγεῖτο Θεόφιλος, καὶ Νάρκισσος δὲ
 ὁμοίως. οὗ καὶ πρόσθεν ὁ λόγος μνήμην ἐποιήσατο. τῆς ἐν Ἱεροσο-

15—19 vgl. Acta martyr. sel. ed. Gebhardt p. VI — 24/25 478, 21 ff. —

27 454, 3 ff.

ATERBDMΣΔ

1 ἐπεδέετο Σ | 2 δ' οὖν TERBDM γ' οὖν A | εἰς TERM ἐς BD > A
 4 εἰς BD | 6 κατηγορίαν M | 7 τῶν ABDM > TER | 8 κατεάγνυ-
 ται ATERDM κατὰγνυται B | 9/10 τοιαύτην — δικαστοῦ > D¹ + Dem
 9 ἐπενέγκαντος M | 10 ἱκετεύσας M | 13 ἂν > BD | μὴ M | 14 εἰς
 ἅπαξ εἰς M | 17 πεῦσιν > T¹ + Tr, Te getilgt | πεποιήται BD
 τε AT¹BDM γε T¹ER | 19 μαρτύρων TERBDMΣ μαρτυρίων A | 20 **K^B**
AΣ 484, 23 **BD** 20 **K^A** ER **K^E** M | τῆς κομόδου γε μὴν δεκάτῳ ἔτι βασι-
 λείας BD | δεκάτῳ T | 22 ἀποπλήσαντος EBDM ἀναπλήσαντος ATR
 26 παλαιστίνου EBDM ἐπὶ παλαιστίνῃ A ἐπὶ παλαιστίνῃς TR | ἠγεῖτο ER
 BDM καθηγεῖτο A¹ | 27 μνήμην ὁ λόγος BD

quus humanae salutis hostis aspexit. continuo denique adgreditur
 variis nostros machinis impugnare. primo in urbe Roma Apollonium
 quendam, virum in fide nostra et in omnibus philosophiae eruditionibus
 inlustrem, ad iudicium pertrahit. accusatore ei suscitato quodam in-
 5 felicissimo et desperatae salutis homine. quique. quoniam lex, quae 3
 oblatos puniri iusserat Christianos, in delatorem prius animadvertendum
 censebat. a Perennio iudice, ut eius crura comminuerentur, sententiam
 primus excepit. tum deinde exoratur beatus Apollonius martyr, uti 4
 defensionem pro fide sua, quam audiente senatu atque omni populo
 10 luculenter et splendide habuerat, ederet scriptam. et post hoc secun- 5
 dum senatus consultum capite plexus est. ita namque a prioribus lex
 iniquissime promulgata censebat.

[XXII] Igitur sub eiusdem Commodi principatu, Eleuthero in urbe Roma *KB* 22
 tredecim annos sacerdotio functo, Victor succedit. sed et Iuliano apud
 15 Alexandriam post decem annos defuncto Demetrius substituitur. apud
 Antiochiam quoque octavus ab apostolis episcopus constituitur Sera-
 pion, de quo in superioribus memoravimus. tunc apud Caesaream
 Palaestinae Theophilus et Narcissus in Hierusolymis ecclesias procura-

POF

S prius *P* | uti] uel *P* | 14 annis *P*

λίμοις ἐκκλησίας ἔτι τότε τὴν λειτουργίαν εἶχεν, Κορίνθου δὲ τῆς
καθ' Ἑλλάδα κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐπίσκοπος ἦν Βάκχυλλος καὶ τῆς
ἐν Ἐφέσῳ παροικίας Πολυχράτης. καὶ ἄλλοι δ' ὧς γε εἰκόσ. ἐπὶ
τούτοις μερῶν κατὰ τοὺςδε διέπερπον ὧν γε μὴν ἔγγραφος ἢ τῆς
5 πίστεως εἰς ἡμᾶς κατῆλθεν ὀρθοδοξία, τούτους εἰκότως ὀνομαστί
κατελέξαμεν.

Ζητήσεως δῆτα κατὰ τοὺςδε οὐ σμικρᾶς ἀνακινήθεισης, ὅτι δὴ ΚΓ 23 1
τῆς Ἀσίας ἀπάσης αἱ παροικίαι ὧς ἐκ παραδόσεως ἀρχαιοτέρας σε-
λήνης τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην ᾄοντο δεῖν ἐπὶ τῆς τοῦ σωτηρίου
10 πάσχα ἑορτῆς παρασφύλαττειν, ἐν ἣ θύειν τὸ πρόβατον Ἰουδαίους
προηγόρευτο, ὧς δεῖν ἐκ παντὸς κατὰ ταύτην, ὅποις δὲν ἡμέρα
τῆς ἑβδομάδος περιτηγάνοι, τὰς τῶν ἀσιτιῶν ἐπιλύσεις ποιέσθαι,
οὐκ ἔθουζ ὄντος τοῦτον ἐπιτελεῖν τὸν τρόπον ταῖς ἀνὰ τὴν λοιπὴν
ἅπασαν οἰκουμένην ἐκκλησίαις, ἐξ ἀποστολικῆς παραδόσεως τὸ καὶ
15 εἰς δεῦρο κρατήσαν ἔθος φυλαττούσας, ὧς μὴδ' ἑτέρα προσήκειν
παρὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἡμέρα τὰς νηστείας
ἐπιλύεσθαι, σύνοδοι δὴ καὶ συγκροτήσεις ἐπισκόπων ἐπὶ ταῦτον ἐγί- 2
νοντο, πάντες τε μὲν γνώμη δι' ἐπιστολῶν ἐκκλησιαστικῶν δόγμα
τοῖς πανταχοσε διετυποῦντο ὧς ἂν μὴδ' ἐν ἄλλῃ ποτὲ τῆς κερικῆς
20 ἡμέρα τὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐπιτελοῖτο τοῦ κυρίου μυστή-
ριον, καὶ ὅπως ἐν ταύτῃ μόνῃ τῶν κατὰ τὸ πάσχα νηστειῶν φυ-
λαττούμεθα τὰς ἐπιλύσεις, φέρεται δ' εἰς ἔτι νῦν τῶν κατὰ 3
Παλαιστίνην τηρικᾶδε συγκεροτημένων γραφῆ, ὧν προτετάκτο
Θεόφιλος τῆς ἐν Καισαρείᾳ παροικίας ἐπίσκοπος καὶ Νάρκισσος τῆς
25 ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τῶν ἐπὶ Ρώμῃς δ' ὁμοίως ἄλλη περὶ τοῦ αὐ-
τοῦ ζητήματος, ἐπίσκοπον Βίκτορα δηλοῦσα, τῶν τε κατὰ Πόντον

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

1 εἴληγε R | 2 αὐτοὺς ἐπίσκοπος ΤΕΒΔ αὐτοὺς ἐπισκόπους RΜ αὐτοὺς
χρόνος ἐπίσκοπος Α | 3 δ' ΒΔ δὲ ΑΜ > ΤΕΡ | γε] τὸ Μ | 7 ΚΓ
ΑΣ 486, 20 ΒΔ 7 ΚΕ ER Κς Μ | 8 ἅπασαι Β | ὧς ΒΔΜ ὧς ἂν ΑΤΕΡ
8,9 σελήνης ΑΒΔΜΣ ἀπὸ σελήνης ΤΕΡ | 9/10 σωτηρίου πάσχα ΒΔΜ πάσχα
σωτηρίου ΑΤΕΡ | 11 προηγόρευτο ΔΜ προηγορεύετο ΑΤΕΡ προσηγορεύετο
Β geschrieben ist Σ praecipitur Α | 12 περιλύσεις Τ¹ corr. Τ¹ | 15/16 ἑτέρα—
ἡμέρα ΑΤΕΡ ἑτέραν—ἡμέραν ΒΔ ἑτέρα—ἡμέραν Μ | 17 ἐπιλύσασθαι Τ¹
corr. Τ^c | δὴ Α¹ corr., ΒΔ δὲ Α¹ ΤΕΡΜ | 19 μὴ τ' Μ | 20 ἡμέρα
ΑΒΔΜ ἡμέρας ΤΕΡ | ἐπιτελοῖτο ΑΤ^cER ἀποτελοῖτο Τ¹ΒΔΜ | 21 ὅπως
ΑΒΔΜ ὧς ἂν ΤΕΡ | 21/22 φυλαττούμεθα ΒΔΜ φυλαττόμεθα ΑΤ¹ φυλαττώ-
μεθα Τ^cER | 23 προτετάκται in προτέτακται corr. R | 25 ἱεροσολύμοις
ἐκκλησίας Μ | δ' > Τ¹ + Τ^c | 26 τόπον Σ

bant, apud Corinthum vero Bacchyllus et apud Efesum Polyerates nobiles in episcopis habebantur. sed et multi in aliis locis referuntur per idem tempus egregii sacerdotes. nos tamen eorum facimus mentionem, quorum fidem et scientiam ex proprii operis indiciis possumus
5 habere compertam.

[XXIII] Quibus ea tempestate ecclesiis praesidentibus in provinciis Asiae *KT* 23 1
 quaestio non minima exoritur velut ex antiqua eorum observatione
 descendens, quod quarta decima luna putarent omni genere pascha
 observandum, quando scilicet Iudaeis agnus praecipitur immolari, veluti
 10 necessario confirmantes quacumque die septimanae quarta decima luna
 venisset. solvi debere ieiunium, cum talis consuetudo in nullis prorsus
 aliis umquam observata fuisset ecclesiis. ob quam causam conventus
 episcoporum et concilia per singulas quasque provincias convocantur, 2
 prorogatisque ad se invicem epistulis de singulis quisque locis unum
 15 omnes ecclesiasticum dogma confirmant, ne liceat aliquando nisi in
 die dominica, in qua dominus surrexit a mortuis, dominicum paschae
 celebrare mysterium et in hac sola solvendum esse paschale ieiunium.
 extat denique usque in hodiernum concilii apud Caesaream Palaestinae 3
 habiti decretum, in quo primus est Theofilus ipsius Caesareae episcopus
 20 et Narcissus Hierusolymorum sacerdos. habetur et urbis Romae con-
 cillii simile aliud decretum, cui praefuisse Victor episcopus indicatur.

POF

1 bacchyllus] *scripsi* bacchillus *O*² bacchylus *F*² bacchilus *PO*¹ baccilis *F*¹

ἐπισκόπων. ὧν Πάλμας ὡς ἀρχαιότατος προντέτακτο, καὶ τῶν κατὰ
Γαλλίαν δὲ παροικιῶν. ἃς Εἰρηναῖος ἐπισκόπει, ἔτι τε τῶν κατὰ 4
τὴν Ὀσροηρὴν καὶ τὰς ἐκεῖσε πόλεις, καὶ ἰδίως Βακχύλλον τῆς Κο-
ρινθίων ἐκκλησίας ἐπισκόπου. καὶ πλείστον ὄσων ἄλλων, οἱ μίαν
5 καὶ τὴν αὐτὴν δόξεν τε καὶ χρῆσιν ἐξηνεργημένοι. τὴν αὐτὴν τέθεινται
ψῆφον. καὶ τούτων μὲν ἦν ὄρος· εἷς, ὁ δεδηλωμένος·

τῶν δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἐπισκόπων τὸ πάλαι πρότερον αὐτοῖς ΚΔ 24
παροδοθὲν διαφυλάττειν ἔθος χρῆναι δυσχεροῦσιν ἡγεῖτο Πολυκρά-
τηζ· ὅς καὶ αὐτὸς ἐν ἧ πρὸς Βίκτορα καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν
10 διευτύωσατο γραφῇ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλθοῦσαν παρὰδοσιν ἐκτίθειται
διὰ τούτων

ἡμεῖς οὖν ἀραδιούρητον ἄγομεν τὴν ἡμέραν, μήτε προστι- 2
>θέντες μήτε ἀφαιρούμενοι. καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοι-
>χεῖα κεκοίμηται· ἅτινα ἀναστήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ
15 >κυρίου, ἐν ἧ ἔρχεται μετὰ δόξης ἐξ οὐρανῶν καὶ ἀναζητήσει πάντα
>τοὺς ἄγιους. Φίλιππον τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὃς κεκοίμηται ἐν
>Ιερσαπόλει καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γεγρανεῖται παρθένοι καὶ ἡ
>ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ ἐν ἁγίῳ πνεύματι πολιτευσάμενη ἐν Ἐφέσῳ
>ἀναπάεται· ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ κυρίου ἀνα- 3
20 >πεσών, ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορεῶς καὶ μάρτυς καὶ
>διδασκαλός· οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται. ἔτι δὲ καὶ Πολύκαρπος ἐν 4
>Σμύρνῃ. καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς· καὶ Θρασεῖας καὶ ἐπίσκοπος καὶ

13—21 = 264, 11—19 — 19/20 Ioann. 21, 20, 13, 23 — 20 Exod. 28, 32 ff.
36, 38 ff.

ATERBDMΣΑ

1 ὡς ἀρχαιότατος προντέτακτο ATER προντέτακτο ὡς ἀρχαιότατος M
προντέτακτο BDΣ | 2/3 ἔτι — πόλεις > A | 5 τε καὶ M | 6 μὲν > M
ἦν > ER | δεδηλωμένος AT¹ MA δεδηλωμένος ὕδρ ER, Tom getilgt δεδηλωμένος
ὕδρ BD | 7 ΚΔ AΣ 488, 7 BD 492, 6 ΚΕ A 494, 9 Κζ A (vgl. zu 396, 9) 7 Κζ
ER ΚΖ M | δὲ > T¹ + Tr, Tc getilgt | 8 δυσχεροῦσιν BD^c M δυσχεροῦσο-
μεν D¹ δυσχεροῦσιν ὧν ATER | 10 γραφὴν T¹ corr. Tc | ἐκτίθειται TER
BDM A ἐκτίθειται A | 14 κεκοίμηται M | τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ 264, 12 | 15 οὐ-
ρανῶν 264, 13 | ἀναζητήσει TERDMΣΑ [= 264, 13] ἀναστήσει AB suscitaturus
Hieron. de uir. ill. 45 | 16 φίλιππον AT¹ ERBDM Hieron [= 264, 13/14 ΠΔ] φι-
λιππος Tr Σ | τῶν TERBDM τὸν τῶν A vgl. zu 264, 14 | 18 πολιτευσάμενη
ATERΣ πολιτευσάμενη ἢ BDM A Hieron, vgl. zu 264, 16 | 19 ἀναπέπναι M
vgl. zu 264, 16 | ἐν τῷ στήθει BD | 21 αὐτὸς M | ἐν² TERBDMΣ ὁ ἐν A |
22 καὶ ἐπίσκοπος ATBDM ἐπίσκοπος ER | καὶ ἐπίσκοπος T¹ BDM ἐπίσκοπος
A, T durch Ras., ER

et Ponti provinciae Palmeas. Gallorum quoque sacerdotalis conventus extat Irenaeum praesulem scribens, Achaiae vero Bacchylum Corinthiorum ecclesiae episcopum, qui omnes diversis e locis unam eandemque iudicii sui sententiam protulere.

[XIII] 5 Sed episcopi regionis Asianae servandam magis a veteribus sibi KJ 24 1
traditam consuetudinem confirmabant. in quibus Polycrates, qui in eis primatum agere videbatur, ad Victorem episcopum Romanae ecclesiae scribens, morem traditionis antiquae ad se usque delatum per haec verba designat:

10 >Nos ergo<, inquit, >intemeratum paschae colimus diem, neque ad-
>dentes neque auferentes aliquid. etenim magna quaedam luminaria
>apud Asiam dormierunt, summi et electi viri, quos dominus suscitabit
>in adventu suo, cum veniet de caelis in gloria et requiret omnes
>sanctos suos, in quibus est Filippus euangelista, qui dormivit apud
15 >Hierapolim, sed et duae filiae eius. quae virgines senuerunt, et alia
>eius filia spiritu sancto repleta, quae apud Ephesum dormivit, nec non 3
>et Iohannes, qui supra pectus domini recubuit, qui fuit summus sacer-
>dos et pontificale petalum gessit, martyr et doctor ecclesiae, qui et
>ipse apud Ephesum dormivit, Polycarpus quoque apud Smyrnam et
20 >episcopus et martyr, similiter et Thraseas episcopus apud Eumeniam, 4

POF

2 bacchylum OF bacchilum P | 5 sed] sed et P | 10 ergo] uero P
15 hieropolim Pa | 20 thraseas] casseas O¹ mnaseas P²

>μάρτυς ἀπὸ Ἐύμενείας, ὃς ἐν Σμύρνῃ κεκοίμηται. τί δὲ δεῖ λέγειν 5
 >Σάγαριν ἐπίσκοπον καὶ μάρτυρα, ὃς ἐν Λαοδικείᾳ κεκοίμηται. ἔτι
 >δὲ καὶ Παπίριον τὸν μακάριον καὶ Μελίτωρα τὸν εὐνοῦχον, τὸν ἐν
 >ἀγίῳ πνεύματι πάντα πολιτευόμενον, ὃς κείται ἐν Σάρδεσιν περι-
 5 >μίων τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπισκοπὴν ἐν ἧ' ἐκ νεκρῶν ἀναστήσε-
 >ται; οἷτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρεσκαδεκάτης 6
 >τοῦ πάσχα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, μηδὲν παρεκβαίνοντες, ἀλλὰ κατὰ
 >τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες· ἔτι δὲ κἀγὼ ὁ μικρότερος
 >πάντων ὑμῶν Πολυκράτης, κατὰ παράδοσιν τῶν συγγενῶν μου, οἷς
 10 >καὶ παρηκολούθησά τισιν αὐτῶν, ἐπὶ μὲν ἦσαν συγγενεῖς μου
 >ἐπίσκοποι, ἐγὼ δὲ ἡγδοοῦς· καὶ πάντοτε τὴν ἡμέραν ἤγαγον οἱ συγ-
 >γενεῖς μου ὅταν ὁ λαὸς ἤρηνεν τὴν ζῦμν. ἐγὼ οὖν, ἀδελφοί, ἐξή- 7
 >κοντα πέντε ἔτη ἔχων ἐν κυρίῳ καὶ συμβεβληκῶς τοῖς ἀπὸ τῆς
 >οἰκουμένης ἀδελφοῖς καὶ πᾶσαν ἀγίαν γραφὴν διεληλυθώς, οὐ πτί-
 15 >ρομαι ἐπὶ τοῖς καταπληθυσσομένοις· οἱ γὰρ ἐμοῦ μείζονες εἰρήκων
 >πειθαρχεῖν δεῖ θεῶ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις<.

τούτοις ἐπιφέρει περὶ τῶν γράφοντι συμπαρόντων αὐτῷ καὶ 8
 ὁμοδοξούντων ἐπισκόπων ταῦτα λέγων

>δυνάμην δὲ τῶν ἐπισκόπων τῶν συμπαρόντων μνημονεῦσαι.
 20 >οἷ· ὑμεῖς ἡξιώσατε μετακληθῆναι ἐπ' ἐμοῦ καὶ μετεκαλεσάμην· ὧν
 >τὰ ὀνόματα ἐὰν γράφω, πολλὰ πλήθη εἰσίν· οἱ δὲ εἰδότες τὸν
 >μικρόν μου ἀνθρώπον συνηδόκησαν τῇ ἐπιστολῇ, εἰδότες ὅτι
 >εἰκῆ πολιὰς οὐκ ἤνεγκα, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πάντοτε πεπολι-
 >τευμαι.

14/15 Philipp. 1, 28 — 16 Act. 5, 29

ATERBDMΣΑ

3 παπίριον ATEDM παπίριον B παπίριον R *papirum* A | 6 πάντες
 >R | 8 ὁ] ὡς M | 9 πάντων >D | ὑμῶν ΠΑ Hieronym >Σ, Polykrates
 schrieb ὑμῖν | κατὰ τὴν M | τῶν συγγενῶν μου wohl falscher Zusatz
 οἷς neben τισιν αὐτῶν unmöglich; Polykrates könnte δε geschrieben haben
 11 ἤγαγον AT¹BDM ἤγον TcER | 12 ἤρηνεν ATr [T¹Tc unleserlich] ἤρηνε
 BD ἤρηνεν B ἤρηνε RM γρ ἤρηνεν A^{1m} *ausfestigte* (so übersetzt Σarm) Σ *aufert* A
 Polykrates schrieb *αἱροί* oder *ἤρηνε* | 13 καὶ πέντε BD | ἔχων ABMA ἔχω
 TERD | 17 περὶ φέρει M | τῶν γράφοντι T¹BΣ πάντων γράφων τῶν A
 πάντων τῶν TcERDM *his qui secum aderant* A | 20 ἀξιώσατε B | 21 εἰ-
 δότες ATERD¹MΣΑ ἰδόντες BDe | 23 ᾧ BDMΣA ᾧ ATER

>sed apud Smyrnam martyrio consummatus. quid autem dicam etiam 5
 >Sagarem nihilominus sacerdotem et martyrem, qui apud Laodiciam
 >quiescit in pace. sed et Papyrum et Macarium et Melitonem propter
 >regnum dei eunuchum et sancto spiritu repletum, qui iacet in
 5 >civitate Sardensium expectans adventum de caelis domini, ut resurgat
 >a mortuis? isti ergo omnes diem paschae in quarta decima die mensis 6
 >observaverunt secundum euangelium, nihil omnino extrinsecus agentes,
 >sed fidei regulam per omnia conservantes. sed et ego omnium vestrum
 >minimus Polycrates secundum traditionem parentum meorum observo.
 10 >eorum dumtaxat, quos et ab initio secutus sum. septem namque ex
 >parentibus meis per ordinem fuerunt episcopi, ego octavus; qui omnes
 >ita observarunt hunc diem, ut conveniret cum illo, quo fermentum
 >Iudaeorum populus aufert. unde, fratres carissimi, sexaginta et quin- 7
 >que annos aetatis gerens in nomine domini, multorum quoque orbis
 15 >terrae episcoporum notitiam plenissime habens et sanctis scripturis
 >intendens, non perturbabor ex his, quae ad terrorem proferuntur, quia
 >et maiores mei dixerunt: obtemperare oportet deo magis, quam
 >hominibus<.

Et post pauca de his, qui secum aderant, episcopis ista subiungit: S

20 >Poteram autem etiam praesentium episcoporum facere mentionem.
 >quos ipsi petistis ut evocarem, sicut et feci. quorum nomina si scri-
 >bam. nimia multitudo est. qui omnes scientes parvitatem meam con-
 >sensu suo confirmant, quae scribimus, certi quod non inaniter canos
 >adtulimus, sed in disciplina Christi semper conversati sumus<.

POF

4 eun.] PO et eun. F | sancto spir.] PO spir. sancto F | S ser-
 uantes] Pa

ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν τῆς Ῥωμαίων προεστὼς Βίκτωρ ἀθρόως τῆς Ἀσίας πάσης ἕμα ταῖς ὁμόροις ἐκκλησίαις τὰς παροικίας ἀποτέμνει, ὡς ἂν ἑτεροδοξούσας. τῆς κοινῆς ἐνώσεως πειρᾶται. καὶ στηλιτεύει γε διὰ γογγυμάτων ἀνοιωνήτους πάντας ἄρθην τοὺς ἐκείσε ἀρακι- 5 ρύττων ἀδελφούς· ἀλλ' οὐ πᾶσι γε τοῖς ἐπισκόποις ταῦτ' ἠρέ- 10 σκετο. ἀντιπαραζελεύονται δῆτα αὐτῷ τὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς τοὺς πλησίον ἐνώσεώς τε καὶ ἀγάπης φρονεῖν. φέρονται δὲ καὶ αἱ τούτων φωναὶ πληγτικώτερον καθαρτομένων τοῦ Βίκτορος· ἐν οἷς καὶ ὁ Εἰρηνεὸς ἐκ προσώπου ὧν ἠγάειτο κατὰ τὴν Γαλλίαν 11 10 ἀδελγῶν ἐπιστείλας, περιστάται μὲν τῷ δεῖν ἐν μόνη τῇ τῆς νε- ριακῆς ἡμέρας τὸ τῆς τοῦ νεοῖου ἀναστάσεως ἐπιτελεῖσθαι μυστήριον. τῷ γε μὴν Βίκτορι προσηκόντως, ὡς μὴ ἀποκόπτοι ὅλας ἐκκλησίας θεοῦ ἀρχαίου ἔθους παραδόσειν ἐπιτηρούσας, πλείστα ἕτερα παραρρεῖ, καὶ αὐτοῖς δὲ ῥήμασιν τάδε ἐπιλέγων

15 >οὐδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ 12 >καὶ περὶ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. οἱ μὲν γὰρ οἶονται μίαν >ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ >τεσσαράκοντα ὅσας ἡμερῶν τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσιν τὴν >ἡμέραν αὐτῶν. καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων οὐ 13 20 >νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγονυῖα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ >ἡμῶν. τῶν παρὰ τὸ ἀκριβές, ὡς εἰκός, κρατούντων τὴν καθ' ἀπλό- >τητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιηκότων. καὶ >οὐδὲν ἕλαττον πάντες οὗτοι εἰρήνευσίν τε καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς >ἀλλήλους, καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως 25 >συνίστησιν.

τούτοις καὶ ἱστορίαν προστίθησιν. ἦν οἰκείως παραθήσομαι. τοῦ 14
τον ἔχουσιν τὸν τρόπον

>ἐν οἷς καὶ οἱ πρὸ Σωτῆρος προεσβύτεροι, οἱ προστάντες τῆς
>ἐκκλησίας ἧς σὺ νῦν ἀφηγγῆ. Ἀρίστητον λέγομεν καὶ Πιον Ὑγιόν

ATERBDMΣΑ

1 KZ ER | ἐπίσκοπος βίκτωρ προεστὼς BD | 3 ἂν > BD
4 ἄρθην πάντας BD | 7 τε > BD | 9 ὁ > T¹ + T^c | 10 τῷ TERDM
τὸ AB | 11 τοῦ > T¹ + T^c | 14 καὶ αὐτοῖς δὲ BDM αὐτοῖς ATERA
καὶ bezeugt Σ | ταῦτ' DM | 15 περὶ > M | 18 τε > B | 20 die
Construction verlangt γέγονεν | 21 τῶν > M | 22 εἰς—πεποιηκότων nicht
übersetzt Σ | 28 ἐν οἷς > A | 29 ἕγερσιν B

Sed ad haec Victor Romanae ecclesiae episcopus pertinacius agens 9
 passim totius Asiae ac vicinarum provinciarum ecclesias a communionis
 societate abscindere nititur tamquam in haeresim declinantes, et litteras
 mittit, quibus omnes simul absque discretione ab ecclesiastico foedere
 5 segregaret. sed hoc non omnibus placebat episcopis, quin potius et e 10
 contrario scribentes ei iubebant. ut magis. quae pacis sunt. ageret et
 concordiae atque unanimitati studeret. denique extant etiam ipsorum
 litterae. quibus asperius obiurgant Victorem velut inutiliter ecclesiae
 commodis consulentem. nam et Irenaeus cum caeteris quibus praeerat 11
 10 Galliarum episcopis scribens confirmat quidem, ut in dominica die re-
 surrectionis domini mysterium celebretur, Victorem tamen arguit, quod
 non recte fecerit abscondere a corporis unitate tot et tantas ecclesias
 dei. quae morem sibi antiquitus traditum custodirent. sed et de multis
 aliis commonet per haec verba:

15 >Non solum<, inquit, >de die paschae agitur controversia, sed et 12
 >de ipsa specie ieiuniorum. quidam enim putant una tantum die ob-
 >servari debere ieiunium, alii duabus, alii vero pluribus, nonnulli etiam
 >quadraginta. ita ut horas diurnas nocturnasque computantes diem
 >statuant. quae varietas observantiae non nunc primum neque nostris 13
 20 >temporibus coepit, sed multo ante nos ex illis, ut opinor, qui non
 >simpliciter, quod ab initio traditum est, tenentes in alium morem vel
 >per negligentiam vel per imperitiam postmodum decidere. et tamen
 >nihilominus omnes isti. etiam cum in observantia variarent, inter semet
 >ipsos et nobiscum pacifici fuerunt semper et sunt, nec dissonantia iei-
 25 >iunii fidei consonantiam rupit<.

Post haec inserit etiam historiam quandam, quae pro sui oppor- 14
 tunitate nec a nobis debet omitti.

>Denique<, ait, >et illi omnes ante Soterem presbyteri, qui ecclesiae,
 >cui tu nunc praees, sacerdotium tenuerunt, Anicetum dico et Pium

POF

3 abscondere libri | 4 discrepatione P^a | 12 corporis unitate] P^bO²
 corpore unitate P^a corpore unitatis O¹F | 17 etiam] F autem O autem etiam P

- >τε καὶ Τελεσεφόρον καὶ Ξύστον, οὔτε αὐτοὶ ἐτήρησαν οὔτε τοῖς μετ'
 αὐτῶν ἐπέτρεπον, καὶ οὐδὲν ἔλαττον αὐτοὶ μὴ τηροῦντες εἰρή-
 νευον τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν ἐν αἷς ἐτήρειτο. ἐρχομένοις πρὸς
 αὐτούς· καίτοι μᾶλλον ἐναντίον ἢ τὸ τηρεῖν τοῖς μὴ τηροῦσιν.
 5 καὶ οὐδέποτε διὰ τὸ εἶδος τοῦτο ἀπεβλήθησάν τινες, ἀλλ' αὐτοὶ μὴ 15
 τηροῦντες οἱ πρὸ σοῦ πρεσβύτεροι τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν τη-
 ροῦσιν ἔπεμπον εὐχαριστίαν, καὶ τοῦ μακαρίου Πολυκάρπου ἐπι- 16
 δημήσαντος τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀνικίτου καὶ περὶ ἄλλων τινῶν μικρὰ
 >σχόντες πρὸς ἀλλήλους, εὐθὺς εἰρήνευσαν, περὶ τούτου τοῦ κεφα-
 10 λαιῶν μὴ γλιεριστήσαντες εἰς ἑαυτούς, οὔτε γὰρ ὁ Ἀνικητος τὸν
 Πολύκαρπον πείσει ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ἅτε μετὰ Ἰωάννου τοῦ μα-
 θητοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων οἷς συνδιέ-
 τρωεν, ἀεὶ τετηρηκότα, οὔτε μὴν ὁ Πολύκαρπος τὸν Ἀνικητον
 15 >πείσειεν τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ αὐτοῦ πρεσβυτέ-
 ρων ὀφείλειν κατέχειν, καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐκονῶνισαν 17
 >ἑαυτοῖς, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνικητος τὴν εὐχαρι-
 στίαν τῷ Πολυκάρπῳ, κατ' ἐντροπὴν δηλονότι, καὶ μετ' εἰρήνης
 >ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν, πάσης τῆς ἐκκλησίας εἰρήνην ἐχόντων,
 >καὶ τῶν τηρούντων καὶ τῶν μὴ τηρούντων.
- 20 καὶ ὁ μὲν Εἰρηναῖος γερόντιμος τις ὢν τῇ προσηγορίᾳ αὐτοῦ τε 18
 τῷ τρόπῳ εἰρηνοποιός, τοιαῦτα ὑπὲρ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης
 παρεκάλει τε καὶ ἐπρόσβευεν, ὁ δ' αὐτὸς οὐ μόνον τῷ Βίζτορι, καὶ
 διαφόροις δὲ πλείστοις ἄρχουσιν ἐκκλησιῶν τὰ κατάλληλα δι' ἐπιστο-
 25 λῶν περὶ τοῦ κεκινημένου ζητήματος ὁμίλει.
- οἱ γὰρ μὴν ἐπὶ Παλαιστίνης, οὓς ἀρτίως διεληλύθαμεν, ὁ τε Νάρ- **ΚΕ** 25
 κισσός καὶ Θεόφιλος, καὶ σὺν αὐτοῖς Κάσσιος τῆς κατὰ Τύρον ἐκ-
 κλησίας ἐπίσκοπος καὶ Κλᾶρος τῆς ἐν Πτολεμαίδι οἱ τε μετὰ τούτων
 συνεληλυθότες, περὶ τῆς κατελευθέρσεως εἰς αὐτούς ἐκ διαδοχῆς τῶν
 ἀποστόλων περὶ τοῦ πάσης παραδόσεως πλείστα διεληγότες, κατὰ
 30 τὸ τέλος τῆς γραφῆς αὐτοῖς ῥήμασιν ἐπιλέγουσιν ταῦτα

25 488, 23—25

ATERBDMΣΑ

2 αὐτῶν TERBDMΑ αὐτοῦς ΑΣ | 8 τῇ ATER ἐν BDM | 10 πρὸς
 Μ | ὁ ABDM > TER | τὸν > D | 18 πάσης τῆς ἐκκλησίας ATBDΣΑ
 πάσης ἐρεσχελίας ERM γρ πάσης ἐρεσχελίας Tcm | 19 καί¹ > BD | τῶν²
 > BD | 21 τῷ BDM > ATER | ὑπὲρ ABDM περὶ TER | 22 μόνον BDM
 μόνον ATER | 23 τε Μ | 25 KZ A 494, 1 ΚΕ Σ 490, 7 BD 25 ΚΗ ERM
 οὐς] οὐ καὶ T¹, corr. Te

>Hyginumque et Telesforum et Xystum, neque ipsi ita tenuerunt neque
 >ii, qui cum ipsis erant et tamen, cum ipsi ita non observarent, pacem
 >semper habuerunt cum illis ecclesiis, quae hunc observantiae morem
 >tenebant, cum utique et ipsis contrarium videretur, quod non etiam
 5 >ceteri similiter observarent. numquam tamen ob hoc repulsi sunt ali- 15
 >qui ab ecclesiae societate aut venientes ab illis partibus non sunt
 >suscepti, immo potius et omnes presbyteri, qui fuerunt ante te, omni-
 >bus semper, qui non ita observabant, presbyteris ecclesiarum eucha-
 >ristiam sollemniter transmittabant. beatus autem Polycarpus, cum ad 16
 10 >urbem Romam venisset sub Aniceto eumque de aliis nonnullis parum
 >quid habuissent inter se, statim tamen coissent in pace, de hac quae-
 >stione ita egerunt, ut non unusquisque sententiam suam obstinata con-
 >tentione defenderet. neque enim aut Anicetus Polycarpo suadere
 >poterat, ut non observaret ea, quae noverat Iohannem discipulum do-
 15 >mini nostri vel ceteros apostolos, cum quibus semper fuerat, obser-
 >vasse neque rursum Polycarpus Anicetum persuasit ea deserere, quae
 >ille dicebat a se maiorum more servari. cumque haec ita inter se 17
 >habuissent, communicarunt sibi invicem ita, ut cederet Anicetus Poly-
 >carpo etiam sacerdotali ministerio honoris dumtaxat contemplatione
 20 >perfungi, et ita ab invicem plena fide pace integra et firma caritate
 >discedunt, ut omnes ecclesiae, sive quae ita de pascha, sive quae non
 >ita observarent, inter se tamen concordiam custodirent.

Haec Irenaeus agens nominis sui opus, pacem videlicet dei eccle- 18
 siis concilians, scribit et non solum Victori, sed et diversis ecclesiarum
 25 rectoribus similiter per epistulas adserit, quod nulla pro hac quaestione
 in ecclesiis dei dissensio debeat obriri.

[XXV] Apud Palaestinam quoque convenientes in unum sacerdotes dei \overline{KE} 25
 Narcissus Hierusolymorum et Theofilus, de quibus iam supra diximus,
 sed et cum ipsis Cassius Tyrinus et Clarus de Ptolemaida et ceteri per-
 30 multi pariter congregati, cum de hac quaestione ageretur, quid etiam
 apud ipsos apostolica traditio contineret, circa finem decreti, quod in
 concilio eorum statutum est, hoc modo indicant:

POF

1 xystum] F xixtum O sixtum P | 2 hii P | 11 pacem OF

18/19 palicarpo P | 29 ptolomaida OF ptholomaida P

Eusebius II.

32

>τῆς δ' ἐπιστολῆς ἡμῶν περιέθηκε κατὰ πᾶσαν παροικίαν ἀντί-
 >γραφα διαπέμφασθαι. ὅπως μὴ ἔνοχοι ὦμεν τοῖς ὁσπίως πλανῶσιν
 >ἐαυτῶν τὰς ψυχὰς. δηλοῦμεν δὲ ἡμῖν ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ἐν
 >Ἀλεξανδρείᾳ ἄγουσιν ἡμεῖς παρ' ἡμῶν γὰρ τὰ γράμματα
 5 >χομιζέται αὐτοῖς καὶ ἡμῖν παρ' αὐτῶν, ὥστε συμφώνως καὶ ὁμοῦ
 >ἄγειν ἡμᾶς τὴν ἁγίαν ἡμέραν<.

Ἀλλὰ γὰρ πρὸς τοῖς ἀποδοθεῖσιν Εἰρηναίου συγγράμμασιν καὶ Κς 26
 ταῖς ἐπιστολαῖς γέρεται τις αὐτοῦ πρὸς Ἑλλήνας λόγος συντομώ-
 ταιος καὶ τὰ μάλιστα ἀναγκαιότατος, Περὶ ἐπιστήμης ἐπιγεγραμμένος.
 10 καὶ ἄλλος, ὃν ἀνατίθεικεν ἀδελφῷ Μαρκιανῷ τὸννομα εἰς ἐπίδειξιν
 τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, καὶ βιβλίον τι διαλέξωσιν διαφόρων, ἐν
 ᾧ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς καὶ τῆς λεγομένης Σολομώντος Σο-
 φίας μνημονεύει. ἤητά τινα ἐξ αὐτῶν παραθέμενος. καὶ τὰ μὲν
 εἰς ἡμετέραν ἐλθόντα γινῶσιν τῶν Εἰρηναίου τοσαῦτα·
 15 Κομόδου δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ δέξα καὶ τρισὶν ἔτεσιν καταλύσαντος, ΚΖ
 αὐτοκράτωρ Σεῦρος οὐδ' ὅλοις μηνῶν ἕξ μετὰ τὴν Κομόδου τελευ-
 τὴν Περίτινος διαγενομένου κρατεῖ. πλείστα μὲν οὖν παρὰ 27
 πολλοῖς εἰς ἔτι νῦν τῶν τότε σφῆζεται παλαιῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν
 ἀνδρῶν ἐναρέτου σπουδῆς ὑπομνήματα· ὧν γε μὴν αὐτοὶ διέγραψεν.
 20 εἷη ἂν τὰ Ἡρακλείτου εἰς τὸν ἀπόστολον, καὶ τὰ Μαξίμου περὶ τοῦ
 πολυθρηλήτου παρὰ τοῖς ἀρεσιώταις ζητήματος τοῦ πόθεν ἢ κακία,
 καὶ περὶ τοῦ γεννητῆν ὑπάρχειν τὴν ἕλην, τὰ τε Κανθίδου εἰς τὴν
 ἐξαήμερον, καὶ Ἀπίωνος εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ὁμοίως Σέξτου
 25 περὶ ἀναστάσεως, καὶ ἄλλη τις ὑπόθεσις Ἰραβιανῶ, καὶ μερίων
 ἄλλων, ὧν διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἀφορμὴν οὐχ οἶόν τε οὔτε τοὺς
 χρόνους παραδοῦναι γραφῇ οὐδ' ἱστορίας μνήμην ὑποσημῆναι.
 καὶ ἄλλων δὲ πλείστον, ὧν οὐδὲ τὰς προσηγορίας καταλέγειν ἡμῖν
 δυνατόν, ἦλθον εἰς ἡμᾶς λόγοι, ὁρθοδόξων μὲν καὶ ἐκκλησιαστικῶν,
 ὅς γε δὴ ἡ ἐκάστου παραδείκνυσιν τῆς θείας γραφῆς ἐρμηνεία. ἀδή-

ATERBDMΣΑ

1 παροικίαν TERBDM ἐκκλησίαν A | 4 δὲ BD | 5 ἡμεῖς BD
 6 ἐορτήν M | 7 Κς ΣBD ΚΗ A ΚΘ ERM | 9 εἰς τὰ μάλιστα M | γε-
 γραμμένος T¹ corr. Tr, T^c getilgt | 10 καὶ ἄλλος > A | ἀνατίθεται BD
 τὸννομα > T¹ + Tem | 12/13 σολομώνος σοφίας DM σολομώντος σοφίας
 B σοφίας σολομώντος ATER | 14 τοῦ B | 15 ΚΖ ΣBD 17 ΚΘ A
 15 Α ERM 17 ΑΑ ERM | 16 ὅλοις 'ABD ὅλοις ὁμοῦ TERM | 22 τὰ
 τὴν T¹ corr. T^c | 23 Appianus A | 26 οὐδ' M | 29 γε δὴ ἢ—ἐρ-
 μηνεία AR γε δὴ—ἢ ἐρμηνεία T^cE γε δεῖ—ἢ ἐρμηνεία T¹ ἢ—ἐρμηνεία BDM

>Epistulae<, aiunt, <nostrae exemplaria per omnes ecclesias transmit-
 >tantur, uti ne rei efficiamur animarum, quae diversis erroribus immer-
 >guntur. designamus igitur vobis, quia et apud Alexandriam eadem
 >qua apud nos die paschae sollempnitas geritur. quia et ipsorum nobis
 5 >litterae deferuntur et ipsi nostra scripta suscipiunt. ut pariter et con-
 >sonanter diem festum celebremus<.

Hactenus de supra dicta quaestione ex his, quae in veterum scri-
 ptis haberi reperimus.

[XXVI] Extat autem adhuc Irenaei praeter eos quos supra enumeravimus *KZ* 26

10 libellos etiam aliud volumen egregium adversum gentes, quod De
 disciplina adtitularit, ad Marcianum quendam scribens, sed et dialogi
 de diversis, in quibus testimonia de epistula ad Hebraeos ponit plurima
 et de Sapientia quae dicitur Salomonis. haec sunt, quae ad nostram
 notitiam etiam de Irenaei opusculis pervenerunt.

[XVII] 15 Commodus autem, tredecim annis imperio gubernato, Pertinaei post *KZ*

se regnum reliquit. quo sex solis mensibus retento idem Pertinax
 diem obiit et Severus post hunc suscepit principatum. cuius tem- 27

[XXVIII] sicut ex eorum monumentis agnoscimus. | ex quibus est Heracletus,

20 qui in apostolum commentatus est, et Maximus, qui de famosissima
 omnium haeticorum disseruit quaestione, qua semper inquiritur, unde
 sint mala vel unde malitia et quod materia facta sit et non infecta.
 sed et Candidus, qui in Hexaameron, id est de principio Genesis scripsit.
 Appius quoque de isdem similiter commentatur, Sextus etiam, qui de
 25 resurrectione disseruit et de ceteris nonnullis, Arabianus quoque et
 alii innumeri, quos longum est vel enumerare vel etiam pro aliquo
 industri unumquemque dictorum suorum indicio designare. plurimi ta-

POF

9 enumeravimus] *OF* memoravimus *P* | 11 martianum *O*¹ marcionem
P martionem *O*²*F* | 19 heracletus *O*¹ eracletus *P* heraclitus *O*²*F* | 20 com-
 mendatus *P*¹ | maximus] *O*¹ maximinus *PO*²*F* | 22 sit malum *O*
 et non] non *P* | 23 ex(a)emerum *O*¹*F* (h)exameron *P*^b *O*² *inc.* *P*^a
 32*

λων δ' ὁμως ἡμῖν, ὅτι μὴ τὴν προσηγορίαν ἐπάγεται τῶν συγγραμμένων.

Τούτων ἐν τινος σπουδάσματι κατὰ τῆς Ἀρτέμιου ἀίρέσεως K^H 28 1
 πιπονημένῳ, ἦν αὐθις ὁ ἐκ Σαμοσάτων Παῦλος καθ' ἡμᾶς ἀνανεώ-
 5 σασθαι πεπειράται. γέρεται τις διήγησις ταῖς ἐξεταζομέναις ἡμῖν
 προσήκουσα ἱστορία. τὴν γὰρ τοι δεδηλωμένην αἴρεσιν πῶλον 2
 ἄνθρωπον γενέσθαι τὸν σωτῆρα φάσκουσιν οὐ πρὸ πολλοῦ τε
 νεωτερωθεῖσαν διενθύνειν. ἐπειδὴ σεμνύνειν αὐτὴν ὡς ἂν ἀρχαίαν
 οἱ ταύτης ἤθελον εἰσηγηταί, πολλὰ καὶ ἄλλα εἰς ἔλεγχον αὐτῶν
 10 τῆς βλασφημίου προσηγορίας παραθεῖς ὁ λόγος ταῦτα κατὰ λέξιν
 ἱστορεῖ

>φασὶν γὰρ τοὺς μὲν προτέρονς ἅπαντας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀπο- 3
 >στόλους παρελήφθαι τε καὶ δεδιδαχέσθαι ταῦτα ἅ τῶν οὗτοι λέ-
 >γονται. καὶ τετηρηῆσθαι τὴν ἀλήθειαν τοῦ κηρύγματος μέχρι τῶν
 15 >Βίττορος χρόνων. ὃς ἦν τριτωκαδέκατος ἐπὶ Πέτρον ἐν Ῥώμῃ
 >ἐπίσκοπος· ἀπὸ δὲ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ζεφυρίνου παρεκεχεράχθαι
 >τὴν ἀλήθειαν. ἦν δ' ἂν τυχὸν πιθανὸν τὸ λεγόμενον, εἰ μὴ πρῶ- 4
 >τον μὲν ἀντέπιπτον αὐτοῖς αἱ θεαὶ γραφαί καὶ ἀδελφῶν δὲ τινον
 >ἔστιν γράμματα. προεβύτερα τῶν Βίττορος χρόνων. ἃ ἐξεῖνοι καὶ
 20 >πρὸς τὰ ἔθνη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς τὰς τότε αἵρέσεις
 >ἔγραψαν. λέγω δὲ Ἰουστίνου καὶ Μιλτιάδου καὶ Τατιανοῦ καὶ Κλή-
 >μεντος καὶ ἑτέρων πλειόνων. ἐν οἷς ἄπειρον θεολογεῖται ὁ Χριστός.
 >τὰ γὰρ Εἰρηναίου τε καὶ Μελίτωνος καὶ τῶν λοιπῶν τίς ἀγνοεῖ 5
 >βιβλία. θεὸν καὶ ἄνθρωπον καταγγέλλοντα τὸν Χριστόν. ψαλμοὶ
 25 >δὲ ὅσοι καὶ ὄδαί ἀδελφῶν ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ πιστῶν γραφείσαι τὸν
 >λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστόν ἔμνοῦσιν θεολογοῦντες; πῶς οὖν ἐκ 6
 >ποσοῦτον ἐτῶν καταγγελλομένου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος.

ATERBDMΣΑ

3 K^H Σ 498, 29 BD 3 \bar{A} A $\bar{A}B$ ERM | τινος ATERΣ τινι BDM |
 4 πεπονημένων M | παῦλος BDMΣΑ παῦλος ὁ ATER | ἡμῶν Σ |
 5 ταῖς > BD | 5/6 τῆς ἐξεταζομένης — ἱστορίας T¹ corr. T^c | 6 γὰρ τοι
 ATER γὰρ BDM | 7 τὸν σωτῆρα γενέσθαι M | τε BDM > ATER
 8 μετεωρισθεῖσαν B | ἐενθύνων BD ε aus δ im Schreiben corr. D | σεμνύ-
 ρων A¹ corr. A¹ | 10 ὁ > M | 18 θεαὶ ABDM θεαὶ TER | 19 συγ-
 γραμματα M | τῶν βίττορος χρόνων BDM χρόνων τῶν βίττορος ATER |
 καὶ TEM > ARBD | 21 δὴ BD | 23 τε > R | τίς ἀγροεῖ > D¹
 corr. D^c | 26 τὸν Χριστόν Glossem | ἐκ > D¹ corr. D^c

men ipsorum exortas temporibus suis haereticorum perfidias confu-
 tantes fidem rectam et apostolicam monumentis suorum voluminum
 mandavere, ut Artemonis illius haereseos auctoris, quam postmodum *KH* 28 1
 Paulus Samosateus nostris iam paene temporibus instaurare conatus
 5 est. de qua dignum est quae vel qualis sit historia comprehendere.
 haec haeresis purum hominem, id est absque deo, fuisse salvatorem 2
 confirmat idque antiquitus ab ipsis etiam apostolis traditum esse men-
 titur. adversum quos unus ex his, quos supra memoravimus, eccle-
 siasticus scriptor ita respondit:

10 >Aunt<, inquit, >etiam ipsos apostolos ita vel suscepisse vel ceteris 3
 >tradidisse, sicut nunc ipsi adserunt, et hanc veritatem praedicationis
 >esse servatam usque ad Victoris tempora. et quomodo successores 4
 >eorum scribentes adversum gentiles vel adversum haereticos, id est
 >Iustinus et Miltiades et Tatianus et Clemens et alii quam plurimi, de
 15 >eitate Christi apertissime disserunt. Irenaei vero et Melitonis cete- 5
 >rorumque, qui per idem tempus fuerunt. volumina quis ignorat. quibus
 >deum et hominem simul praedicant Christum? sed et psalmi vel can-
 >tica, quae a fratribus fidelibus ex initio scripta sunt, verbum dei esse
 >Christum et deum tota hymnorum suorum laude concelebrant. quo- 6
 2 >modo ergo tot saeculis fidem praedicatam nunc isti adserunt, quod a
 >Victoris temporibus exordium sumpserit? quomodo autem Victori de

POF

3 auctores *libri* | 4 samosatheus *P^b* samosat*eus *P^a* samosataeus *F*
 14 miliadiades *O¹F* meltiades *O²* melitiades *P* | 18 ex] *PF* quae *O*

ἐνδέχεται τοῖς μέχρι Βίκτορος οὕτως ὡς οὗτοι λέγουσιν κεκηρυ-
 χείναι· πῶς δὲ οὐκ αἰδοῦνται ταῦτα Βίκτορος καταφυνδέσθαι. ἀκρι-
 βῶς αἰδότες ὅτι Βίκτορος Θεόδοτον τὸν σκετέα, τὸν ἀρχηγὸν καὶ
 πατέρα ταύτης τῆς ἀρησιθέου ἀποστασίας, ἀπεκήρυξεν τῆς κοινω-
 5 νίας. πρῶτον αἰπὸντα ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν; εἰ γὰρ Βί-
 κτορος κατ' αὐτοὺς οὕτως ἐγράφει ὡς ἡ τούτων διδάσκει βλασφημία.
 πῶς ἔν ἀπέβαλεν Θεόδοτον τὸν τῆς αἰρέσεως ταύτης εὐρετήν;

καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Βίκτορα τοσαῦτα· τούτου δὲ ἔτεσιν δέκα 7
 πρῶστάντος τῆς λειτουργίας, διάδοχος καθίσταται Ζεφυρίνος ἀμφὶ
 10 τὸ ἕνατον τῆς Σενήρου βασιλείας ἔτος. προστίθησιν δὲ ὁ τὸ
 προειρημένον σκετάξας περὶ τοῦ κατάρξαντος τῆς δηλωθείσης αἰ-
 ρέσεως βιβλίον καὶ ἄλλην κατὰ Ζεφυρίνον γενομένην προᾶξιν. ὧδέ
 πως αὐτοῖς ῥήμασι γράφων

ἔπομνήσω γοῦν πολλοὺς τῶν ἀδελφῶν προᾶγμα ἐφ' ἡμῶν γενό- 8
 15 μενον, ὃ νομίζω ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγεγόνει, τυχὸν ἂν κάκεινους
 ἐρουθέντησαν. Νατάλιος ἦν τις ὁμολογητής, οὐ πάλαι, ἀλλ' ἐπὶ τῶν
 ἡμετέρων γενόμενος καιρῶν. οὗτος ἠπατήθη ποτὲ ἐπὶ Ἀσκληπιω- 9
 δότου καὶ ἑτέρου Θεοδότου τινὸς τραπέζιτον· ἦσαν δὲ οὗτοι ἀμφω
 Θεοδότου τοῦ σκετέως μαθηταὶ τοῦ πρῶτου ἐπὶ ταύτῃ τῇ φρονήσει,
 20 ἡμῶν δὲ ἀφροσύνη, ἀφορισθέντος τῆς κοινωνίας ἐπὶ Βίκτορος.
 ὡς ἔφη, τοῦ τότε ἐπισκόπου. ἀνεπίσθη δὲ ὁ Νατάλιος ἐπ' αὐ- 10
 τῶν ἐπὶ σαλαρίῳ ἐπίσκοπος κληθῆναι ταύτης τῆς αἰρέσεως, ὥστε
 λαμβάνειν παρ' αὐτῶν μνημεῖα θανάτου ἑνὸς, γενόμενος οὖν σὺν 11
 αὐτοῖς, δι' ὀργμᾶτων πολλέων ἐνουθετεῖτο ἐπὶ τοῦ κυρίου· ὁ γὰρ
 25 ἐπὶ πλεονεξίας θεός· καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός οὐκ ἐβούλετο
 ἕξω ἐκκλησίας γενόμενον ἀπολέσθαι μέλητρα τῶν ἰδίων παθῶν.
 ἀπὲρ δὲ ὀργμώτερον τοῖς ὀργμασιν προσείχεν, δειλαζόμενος τῇ τε 12
 παρ' αὐτοῖς πρωτοκαθεδρίᾳ καὶ τῇ πλείστοις ἀπολλυνοῦσῃ αἰσχρο-

15/16 Matth. 11, 23

ΑΤΕΡΒΔΜΣΑ

1 βίκτορος χρόνου BDem | 3 τὸν σκετέα Θεόδοτον BD τὸν σκετέα > Σ
 6 ὄντως D¹ corr. De | 7 ἀπέβαλεν T durch Rasur corr., ERM ἀπέβαλλεν
 ΑΤ¹BD | 8 τοσαῦτα ΤΕΡΒΔΜ τοιαῦτα Α | 16 ΑΓ ΕΡ | ἀνατόλιος Α γο
 νατάλιος Α^{1m} ⲉⲛⲟⲩⲛ Σ durchweg | 17/18 Ἀσκληπιᾶδου Theodoret. haer. 2, 5
 18 καὶ ἑτέρου Θεοδότου > T¹ + Tem | 19 σκετέως ΠΑ προειρημένον Σ
 22 κληθῆναι T¹RBDΣΑ κληρωθῆναι ΑΕΜ, Tem getilgt | 23 ἑκατὸν πενή-
 ζοντα ΑΤΕΡ | 25 ἄσ Α, T durch Rasur corr., ΕΡ, Β durch Rasur corr., Μ ὁ
 ἄσ T¹B¹D | 26 παθημάτων Μ | 27 γράμμασιν Μ

>hoc calumniam faciunt, qui sciant Victorem Theodotum coriarium,
 >qui princeps et pater extiterat impietatis ipsorum. de communione ec-
 >clesiae reppulisse, qui primus Romae ausus est dicere purum hominem
 >fuisse Christum? si enim Victor, ut dicunt, ita credebat, quomodo
 5 >scieiebat de ecclesia Theodotum blasphemiae istius inventorem?<

Sed de Victore haec commemorasse sufficiat. cui decem annis epi- 7
 scopatu functo Zefyrinus sacerdotii successor extitit nono principatus
 Severi anno. de quo Zefyrino eadem scriptura, qua in superioribus
 usi sumus, talia quaedam refert:

10 >Igitur commonebo vos, fratres, de his, quae gesta sunt apud nos, 8
 >quae, si forte in Sodomis accidissent, etiam illos emendare et corrigere
 >potuissent. confessor erat quidam apud nos Natalis nomine nostra
 >adhuc confessus memoria. hic deceptus aliquando ab Aselepiodoto 9
 >quodam et Theodoto collectariis, qui ambo discipuli erant Theodoti
 15 >coriarii illius, qui primus pro hac stulta adsertione ab ecclesiae societate
 >depulsus est a Victore tunc urbis Romae episcopo, adquevit, ut ac- 10
 >cepto ab eis salario episcopus illius haeresis nominaretur certa pactione.
 >id est centum quinquaginta denariis menstruae praestationis. quique 11
 >Natalis cum se in hoc deceptus locasset, frequenter admonebatur in
 20 >sonnis a domino, quia misericors deus et dominus noster Iesus Chri-
 >stus nolebat martyrem suum, qui sibi in multis passionibus testis ex-
 >titerat, de ecclesia perdere. sed cum negligentius susceperet visiones 12
 >primatus amore et turpis lucri devictus inlecebra, ad ultimum a sanctis

POF

6 cui] O cuius PF | 7 existit PF

>κεφθίς, τελευταῖον ὑπὸ ἀρίων ἀγγέλων ἐμαστιγώθη δι' ὅλης τῆς
>ρυκτῶς οὐ μικρῶς αἰκισθεῖς. ὅστε ἔσθθην ἀνωστῆραι καὶ ἐνδυσάμενοι
>δάκνον καὶ σποδὸν καταπασάμενον μετὰ πολλῆς σπονδῆς καὶ δε-
5 >υπύδας οὐ μόνον τῶν ἐν κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν, συγγεία τε
>τοῖς δάκνον τὴν εὐσπλαγγνον ἐκκλήσιαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ
>πολλῇ τε τῇ δεήσει χορησάμενοι δειξάτ' αὐτὰ τε τοὺς μῶλωπας ὧν
>εἰλήφει πληγῶν μόλις κοινωνηθῆναι.

τούτοις ἐπισυνάφομεν καὶ ἄλλας περὶ τῶν αὐτῶν τοῦ αὐτοῦ 13
10 συγγραφῆως φωνάς, τοῦτον ἐχούσας τὸν τρόπον

>γραφὰς μὲν θείας ἀφόβως ἕραδιονορήκασιν. πιστεῶς τε ἀρχαίας
>καρόνα ἠθετήκασιν. Χριστὸν δὲ ἠγροήκασιν, οὐ τί αἱ θεῖαι λέγουσιν
>γραφαί, ζητοῦντες, ἀλλ' ὁποῖον σχῆμα συλλογισμοῦ εἰς τὴν τῆς
>ἀθεότητος σύστασιν εἰρεθῆ, φιλοπόνως ἀσοῦντες. καὶ αὐτοῖς
15 >προτείνη τις ῥητὸν γραφῆς θεϊκῆς. ἐξετάζουσιν πότερον συνημμένον
>ἢ διεξενγμένον δύναται ποιῆσαι σχῆμα συλλογισμοῦ καταλιπόντες 14
>δὲ τὰς ἀγίας τοῦ θεοῦ γραφάς, γεωμετρίαν ἐπιτηδεύουσιν, ὡς ἂν
>ἐκ τῆς γῆς ὄντες καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλοῦντες καὶ τὸν ἄνωθεν ἐρχό-
>μενον ἀρροῦντες. Ἐκκλήσις γοῦν παρὰ τισιν αὐτῶν φιλοπόνως
20 >γεωμετρεῖται. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ θεόσχετος θαυμάζονται. Γε-
>ληνὸς γὰρ ἴσως ὑπό τινων καὶ προσοικνεῖται. οἱ δὲ ταῖς τῶν 15
>ἀπίστων τέχναις εἰς τὴν τῆς αἰρέσεως αὐτῶν γνώμην ἀποχρώμενοι
>καὶ τῇ τῶν ἀθέων περνορηγίᾳ τὴν ἀπλήν τῶν θεῶν γραφῶν πίστιν
>καπηλεύοντες, ὅτι μηδὲ ἐγγὺς πίστεως ὑπάρχουσιν, τί δεῖ καὶ λέ-
25 >γειν; διὰ τοῦτο ταῖς θείαις γραφαῖς ἀφόβως ἐπέβαλον τὰς χεῖρας.
>λέγοντες αὐτὰς διωρθωκέναι. καὶ ὅτι τοῦτο μὴ καταφενδόμενος 16
>αὐτῶν λέγω, ὁ βουλόμενος δύναται μαθεῖν. εἰ γὰρ τις θελήσει
>συζημίσας αὐτῶν ἐκάστου τὰ ἀντίγραφα ἐξετάζειν πρὸς ἄλληλα.

ATERBDMΣΑ

2 ἐνδυσάμενος E | 3 καταπασάμενος E, σ aus ν corr. E¹ | 5 τῶ
κλήρῳ B | 9/10 ἐπισυνάφομεν — τρόπον] ἐπάγει τάδε BD | 9 ἐπισυνάφο-
μεν TERM ἐπισυνάφομεν A | 11 τε] δὲ BD | 12 ἦν δὲ ἠγροήκασιν > T¹
+ T^{cm} | 12/13 λέγουσιν [ι B] γραφαί BDM γραφαί λέγουσιν [ι ER] ATER |
14 θεότητος M | εἰρεθῆ σύστασιν BD | 14—16 καὶ — συλλογισμοῦ > BD
19/20 φιλοπόνως γεωμετρεῖται > BD | 20 τὲ D^r | 21 ὑπό τινων > BD
21—25 οἱ δὲ — λέγειν > BD | 24 δεῖ καὶ] καὶ δεῖ T | 26—S. 506, 6
τοῦτο — σύμφωνα] τοῦτο ἔστιν ἀληθὲς BD

angelis per totam noctem verberatus et poenis gravibus exercuciatus
 mane consurgens cilicio se induit et cinere conspergit ac multis lacrimis
 errorem suum deflens ante pedes se Zefyrini episcopi prosternit
 et vestigiis omnium non modo clericorum, sed etiam laicorum multa cum
 5 lamentatione provolutus in lacrimas et miserationes omnem provocavit
 ecclesiam, ut indulgentiam sibi a Christo continuis et iugibus
 pro ipso precibus implorarent, ostendente simul in conspectu domini
 livores corporis eius et cicatrices, quas pro nominis ipsius confessione
 suscepserat et vix aliquando in communionem ecclesiastici corporis
 10 revocatus est.

Sed et post aliquanta idem scriptor adiungit etiam haec:

13

Scripturas autem divinas absque ulla timoris dei reverentia cor-
 ruperunt, antiquae vero fidei regulam proterve et impie respuunt, igno-
 rantes Christum, quem idcirco non invenerunt, quia non recte quae-
 15 sierunt. et in tantum stultitiae impietatisque prolapsi sunt. ut, si quis
 eis sermonem de scripturis proposuerit, illi e contrario proponant,
 utrum hic sermo, de quo agitur, coniunctum aut separatum genus syl-
 logismi faciat, et derelinquentes sanctas dei scripturas geometriam 14
 tractant. tamquam qui vere de terra sint, de terra loquuntur, et ideo
 20 eum, qui de sursum est et de caelis venit, ignorant. denique Euclides
 apud eos vel maxime in geometriae disciplinis viget, sed et Aristoteles
 et Theophrastus ab his in admiratione habentur. Galenus vero a
 nonnullis eorum et adoratur. quorum artibus et doctrinis haereseos 15
 suae impietatem nituntur adserere, et deceptionibus hominum ignorantium
 25 deum simplicitatem divinarum scripturarum et sinceritatem fidei
 subruunt. sed haec faciunt, quia nec vicini effecti sunt fidei. pro-
 pterea et divinas scripturas absque ullo timore contemerant et cor-
 rumpentes eas emendare se dicunt. verum ne qui me putet falsa ad- 16
 versum eos proferre, palam est omnibus noscere, si qui vult exemplaria
 30 eorum accipere et cum aliis nihilominus eorum exemplariis conferre.

POF

2 conspergit] O conspargit F conspersit P | 3 se zef.] P^bF zef. se O
 zef. P^a | 7 domini] libri omnium edd. | 9 et] O om. PF | 22 gallenus
 libri | 30 eorum exemplariis] P¹ exemplariis eorum O eorum exemplari-
 us P²F

κατὰ πολὺν ἂν εὔροι διαφοροῦντα. ἀσύμφωνα γοῦν ἔσται τὰ Ἀσκλη-
 πιάδου τοῖς Θεοδότου, πολλῶν δὲ ἔστιν εὐπορῆσαι διὰ τὸ φιλο- 17
 τίμως ἐκγεγράφθαι τοὺς μαθητὰς αὐτῶν τὰ ὑφ' ἑκάστου αὐτῶν,
 ὡς αὐτοὶ καλοῦσιν, κατορθωμένα. τοῦτ' ἔστιν ἡφανισμένα· πάλιν
 5 >δὲ τοῦτοις τὰ Ἐρμογίλου οὐ συνάδει. τὰ γὰρ Ἀπολλωνιάδου οὐδὲ
 αὐτὰ ἑαυτοῖς ἔστιν σύμφωνα· ἔνεστιν γὰρ συγκρῖναι τὰ πρότερον
 ὑπ' αὐτῶν κατασκευασθέντα τοῖς ἕστερον πάλιν ἐπιδιαστροφῆσιν
 καὶ εὔρειν κατὰ πολὺν ἀπάρδοντα. ὅσης δὲ τόλμης ἔστί τοῦτο τὸ 18
 ἁμαρτήμα, εἰκὸς μὴδὲ ἐκείνοισι ἀγνοεῖν. ἢ γὰρ οὐ πιστεύουσιν ἀγίῳ
 10 πνεύματι λελέχθαι τὰς θείας γραφάς, καὶ εἶσιν ἄπιστοι· ἢ ἑαυτοὺς
 ἡγροῦνται σοφωτέροισι τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπάρχειν, καὶ τί ἕτερον
 ἢ δαιμονῶσιν; οὐδὲ γὰρ ἀρνήσασθαι δύνανται ἑαυτῶν εἶναι τὸ τόλ-
 μημα. ὁπότεν καὶ τῇ αὐτῶν χειρὶ ἢ γεγραμμένα, καὶ παρ' ὧν κατη-
 χήθησαν, μὴ τοιαύτας παρέλαβον τὰς γραφάς, καὶ δεῖξαι ἀντίγραφα
 15 ὅθεν αὐτὰ μετεγράψαντο, μὴ ἔχουσιν. ἔτι οὖν δ' αὐτῶν οὐδὲ παρα- 19
 χαράσσειν ἠξίωσαν αὐτάς, ἀλλ' ἀπλῶς ἀρνησάμενοι τὸν τε νόμον
 καὶ τοὺς προφήτας, ἀνόμον καὶ ἀθέον διδασκαλίαν προσάσει χάριτος
 εἰς ἔσχατον ἀπωλείας ὄλεθρον κατολίθησαν.

καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἱστορήσθω τὸν τρόπον.

ATERBDMΣΑ

1/2 ἀσκληπιάδου ATMΣ ἀσκληπιοδόου ERA | 3 ἐκγεγράφθαι M ἐγγε-
 γράφθαι ATER | 5 ἀπολλωνιάδου TrERM, Tc getilgt ἀπολλωνίου AT¹
 ⲉⲓⲛⲁⲓⲛⲉⲛ Σ Apollonidis Δ vgl. Theodoret. haer. 2, 5 | 6 γὰρ > BD |
 8 ἐπάρδοντα M | 13 αὐτῶν BDM ἑαυτῶν ATER | ἦι > T¹ + TcTr |
 τὰ γεγραμμένα R | 13—15 καὶ παρ'—ἔχουσιν > BD | 14 παρέλαβον un-
 möglich; παραλαβόντες τὰς γραφάς, δεῖξαι? | 15 μετεγράψαντο AM μετέ-
 γραψαν οὔτοι TER | 16 ἠξίωσαν M | 17 χάριτος Π > Δ und wegen der
 Gnade Σ und wegen des Irrthums Σarm; wahrscheinlich aus χάριν, einer Ditto-
 graphie zu προφάσει, verdorben | 19 ἱστορήσθω ATD ἱστορεῖσθω ERBM

>inveniet etiam inter se ipsa multum dissonare, quia unusquisque ut
 >sibi videtur emendat. denique Asclepiodoti non conveniunt omnino
 >cum Theodoti. tum deinde etiam discipulis ipsorum si qui forte tran- 17
 >scripserunt, quod eis visum est vel addere licuit vel auferre; et omni-
 5 >bus praeferunt habere se emendata, magis autem inquinata exemplaria.
 >rursum Hermofili exemplaria non consonant cum Apollonidis. sed ne
 >ipsa quidem sibi ipsis concordant, si priora cum posterioribus conferas.
 >semper enim emendant, quibus semper displicet quod emendant, et
 >nova quaeque perquirunt, cum eis quae in usu sunt videbuntur ad-
 10 >versa. quid autem temeritatis habeat istud admissum, neque ipsos 18
 >arbitror ignorare. aut enim non credunt divino spiritu scripturas esse
 >conscriptas, et sunt infideles, aut semet ipsos arbitrantur sapientiores
 >esse spiritu sancto. et quid aliud indicant per hoc, nisi quia daemone
 >aguntur? neque enim negare possunt factum suum, quandoquidem
 15 >etiam manus eorum in ipsis exemplaribus teneantur et noverint ipsi,
 >quod a magistris suis et doctoribus scripturarum secundum istud cor-
 >ruptelae genus etiam explanationis susceperim intellectum. quidam 19
 >autem ex ipsis nec corrumpere iam scripturas dignati sunt, sed penitus
 >abnegare. legem scilicet et prophetas. et obtentu impiae huius adsertionis
 >in ultimum perditionis gurgitem devoluti sunt.

De quibus haec sufficiat historiis esse mandata.

POF

2 asclepioditi *P* | 9 uso *P* | 16 istud] *OF om. P* | 17 susce-
 perint *P*

887009

Druck von August Pries in Leipzig.

Eusebius of Caesarea

BQ
605

Opera

.G7
E8
v.2
pt.1

LIBRARY

Pontifical Institute of Mediaeval Studies

113 ST. JOSEPH STREET
TORONTO, ONT., CANADA M5S 1J4

